

Essi Kinnunen

DOPINGRIKOS URHEILUN JA RIKOSOIKEUDEN LEIKKAUSPISTEESSÄ

DOPINGRIKOS URHEILUN JA
RIKOSOIKEUDEN LEIKKAUSPISTEESSÄ

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 305

Essi Kinnunen

Dopingrikos urheilun ja rikosoikeuden leikkauspisteessä

Yliopistollinen väitöskirja, joka Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Calonian luentosalissa 1, lauantaina 31.3.2012 klo 12.

WITH AN ENGLISH ABSTRACT

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

toimisto@lakimiesyhdistys.fi

www.lakimiesyhdistys.fi

Verkkokirjan ISBN 978-951-855-479-3

© 2012 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja Essi Kinnunen

ISSN-L 0356-7206

ISSN 0356-7206

ISBN 978-951-855-312-3

Vammalan Kirjapaino Oy, Sastamala 2012

Kiitokset

Väitöskirjan tekeminen on opettanut minulle paljon. Enemmän itsestäni kuin rikos- tai urheilu oikeudesta. Ryhtyessäni tutkijaksi tiesin kyllä, että en ole pika-juoksija. Taipumukset ultrajuoksuun tulivat kuitenkin itsellenikin yllätyksenä. On mieluisaa kiittää matkan eri vaiheissa mustikkasoppaa juottaneita!

Jussi Tapanin merkitystä väitöskirjaprojektini maaliin saattamiseksi on vaikea pukea sanoiksi. Professori Tapani suostui työnohjaajakseni tilanteessa, jossa lopulta olin hahmottanut, mistä halusin tutkimukseni kirjoittaa ja miten, mutta asiantunteva keskustelukumppani ja tekstien kriittinen kommentoija puuttui. Parempaa työnohjaajaa en olisi voinut saada. Ystäväni Jussi seisoi vieressäni ja rohkaisi lähettämään käsikirjoitustiedostot kustantajalle kun aika oli tullut, mutta läheta-napin painaminen tuntui ylitsepääsemättömän vaikealta.

Minulla oli onnea saadessani esitarkastajikseni arvostetut ja kokeneet tieteenharjoittajat, professori *Dan Fränden* ja professori *Heikki Halilan*. Molemmat ovat lupautuneet myös vastaväittäjäkseni. Haluan kiittää heitä ripeästi suorituksesta esitarkastuksesta sekä kannustavista viesteistä, joita olen heiltä prosessin aikana saanut. Lämmin kiitos!

Vuosien varrella olen saanut monenlaista apua ja tukea useilta henkilöiltä. Viimeiset vaiheet ovat tuoreimmassa muistissa. OTT *Heini Kainulainen* luki koko väitöskirjakäsikirjoituksen ja esitti siitä asiantuntevia, rakentavia kommentteja, joita olen kykyni mukaan pyrkinyt huomioimaan työtä viimeistellessäni. Kiitos Heini myös useista puhelinkeskusteluista – ja naurusta! VTM *Päivi Mäkelä* on myös lukenut käsikirjoituksen ja tehnyt siitä arvokkaita ja työtä eteenpäin vieviä huomioita. Kiitos Päivi läsnäolosta ja tärkeistä keskusteluhetkistä.

OTT *Minna Pappilan* kanssa olemme taivaltaneet jatko-opintojen polkua lähes yhtä matkaa. Minnan ystävyys ja esimerkki ovat kannustaneet ja tukeneet omaa työtäni. Professori *Elina Pirjatanniemi* oli etenkin tutkijanuran alkuvaiheessa läheinen työkaveri, nyt tärkeä esikuva ja ystävä. Kiitos Ellu monenlaisesta avusta! Professori *Ari Saarnilehto* kuuluu pitkäaikaisimpiin tukijoihini. Kiitos Ari kärsivällisyydestä: sitkeä kannustuksesi on antanut voimia viedä tutkimusprojektia eteenpäin. Tutkijakollega ja ystävä OTK *Eeva Valjakka* on auttanut mitä konkreettisimmilla tavoilla niin fyysiseen kuin henkiseenkin pulaan mo-
neen kertaan itsensä saattanutta tutkijaa. OTT *Mikko Vuorenpää* on ollut väsymätön oikeustieteellisten opintojeni edistäjä jo vuodesta 1991. Viimeisen vuoden ajan Mikon apu on ollut hyvin konkreettista, hän on ottanut hoitaakseen rikosoi-

keuden tenttikierroksen tai osallistunut sijastani tutkielman arvosteluun. Suuret kiitokset Mikko!

Kollektiivinen iso kiitos kuuluu myös ”Matthiaksessa kokoontuville naistutkijoille” – etenkin *Eevalle*, *Katjalle* ja *Sannalle* – sekä ”kolmoskerroksen kahviporukalle” – *Jannelle*, *Juhalle* ja *Pekalle* – monista keskusteluista sekä rohkaisun sanoista! Viime vuosina tiedekunnan dekaanina toimineen *Jukka Mähösen* kautta haluan esittää kiitokset oikeustieteellisen tiedekunnan koko henkilöstölle hyvästä työtoveruudesta.

Olen ollut siinä onnellisessa asemassa, että olen saanut tehdä tutkimustyötä pääosin virka- tai työsuhteessa Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Lisäksi työtäni ovat eri vaiheissa taloudellisesti tukeneet opetusministeriö, Heldtin stipendirahastosäätiö, Maaliskuun 25. päivän rahasto, Turun yliopistosäätiö sekä Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen tutkimusrahasto. Suomalaista Lakimiesyhdistystä kiitän myös tutkimukseni hyväksymisestä julkaisusarjaan.

Tutkimukseni ei olisi valmistunut ilman vanhempieni *Saara* ja *Heimo Vanhamäen* apua. Kiitos äiti ja isä kaikesta tuesta väitöskirjaprojektin aikana – ja muutoinkin. Erityisen tärkeä on ollut tieto siitä, että mummolan ovet ovat apposen auki lapsillemme tulla ja mennä. Kiitos kannustuksesta ja myötäelämisestä, sis kot ja veli!

Omistan väitöskirjan omille huutojoukoilleni (sic!) *Jussille*, *Eliakselle* ja *Aliisalle*. Rakkaus on arkisia tekoja ja pieniä tärkeitä sanoja. Kiitos Jussi niistä. Väitöskirjan viimeistely oli raskas prosessi, jonka aikana minulla ei ollut mitään kunnollista vastausta siihen, ”miksi äiti oikein edes alkoi tehdä sitä väitöskirjaa, rupesi kiukkuiseksi, eikä ehdi enää lukea iltasatuja”. Yhdessä tästäkin selvittiin. Nyt on taas pitkien iltasatujen aika.

Caloniassa, omassa työhuoneessa, tammikuussa 2012

Essi Kinnunen

Sisällys

KIITOKSET	V
SISÄLLYS	VII
LÄHTEET	XI
LYHENTEET	XXXIII
 1 JOHDANTO	 1
1.1 Urheilu ja oikeus	1
1.2 Näkökulmana doping	3
1.3 Tutkimustehtävät ja tutkimuksen rakenne	5
1.4 Tutkimuksen suhde aikaisempaan tutkimukseen	8
1.5 Tutkimuksen metodiset lähtökohdat	11
1.5.1 Normilähtöisyys vs. ongelmakeskeisyys	11
1.5.2 Urheilua ja dopingia koskevan ei-juridisen tiedon asema tutkimuksessa	15
1.6 Urheilun määritelmä	21
 2 OIKEUDELLISTUNUT, OIKEUDELLISTUVA URHEILU	 25
2.1 Oikeudellistumisen määritelmiä ja tarkastelutapoja: lähtökohtia	25
2.2 Urheilujuttu oikeusjuttuna	28
2.3 Urheilu lainsäädännössä	31
2.3.1 Lähtökohtia ja kehityslinjoja	31
2.3.2 Lainsäädännön lisätarpeet?	38
2.3.2.1 Kotimaisia sääntelyehdotuksia – ja kaksi ulkomaista esimerkkiä	38
2.3.2.2 Urheilun väkivalta sääntelyn kohteena Ruotsissa	40
2.3.2.3 <i>The English Disease</i> – katsomoväkivalta	45
2.4 Oikeudellistuvan urheilun jännitteet	50
2.5 Urheilun oikeudellistumisen seurauksia	58
2.5.1 Oikeudellistumisen uhkakuvat	58
2.5.2 Oikeudellistumisen edut ja urheilun normilähteiden moninaisuus	67
2.6 Dopingin oikeudellistuminen	73
2.6.1 Näkökulman tarkennus	73
2.6.2 Urheilun sisäisestä asiasta kansainvälisen valtiovaltion huoleksi	77

2.6.3	Kehitys Suomessa – ensimmäisistä testeistä rikoslain dopingrikoksiin	84
2.6.4	Dopinglait – jotakin positiivista?	90
3	KOHTI URHEILUOIKEUTTA?	93
3.1	Uudet oikeudenalat oikeuden fragmentaation ja koherenssin ilmentäjänä	93
3.2	Urheiluoikeuden lyhyt historia	98
3.3	Urheiluoikeuden määritelmä ja erityispiirteet	104
3.4	Inkeri Anttila – urheiluoikeuden äiti?	111
4	DOPING KRIMINALISOINTITEORIAN VALOTUKSESSA	115
4.1	Näkökulmia dopingiin	115
4.2	Urheiluliikkeen näkökulma dopingiin	117
4.2.1	Dopingin määritelmä	117
4.2.2	Dopingkieltojen perustelut	121
4.2.2.1	Urheilun reilun pelin vastaisuus	121
4.2.2.2	Terveyshaitat	123
4.3	Kriittiset soraäänät: dopingkieltojen kiistanalaiset perusteet	125
4.3.1	Dopingmääritelmän keinotekoisuus	125
4.3.2	Yhdenvertaisuuskäsitteen epämääräisyys	127
4.3.3	Terveyshaittojen haastaminen	129
4.3.4	Medikalisaatio ja huippu-urheilun rakenne	131
4.4	Rikosoikeuden näkökulma dopingiin	135
4.4.1	Rikosoikeuden rajojen ja mahdollisuuksien tarkastelu-kehikko	135
4.4.2	Rikoslain dopingaineen määritelmä	142
4.5	Terveiden suojele dopingrikosten perustana	145
4.5.1	Terveys oikeushyvinä	145
4.5.2	Dopingrikokset kansanterveyden suojana	154
4.5.3	Lainvalmistelu ja sääntelyn kohdetta koskevan tiedon rakentuminen	159
4.5.4	Lainvalmisteluasiakirjat ja tieto dopingaineiden terveyshaitoista	162
4.5.5	Lainvalmisteluasiakirjat ja tieto dopingaineiden käytön levinneisyydestä	171
4.6	Urheilun fair play dopingrikosten suojan kohteena	178
4.7	Dopingrikokset ja paternalismi	184
4.7.1	Paternalistisen rikoslain kielto	184
4.7.2	Kiistakysymyksenä käytön kriminalisointi	189
4.7.3	Pitäisikö dopingaineiden käyttö kriminalisoida?	195
4.8	Dopingrikokset ultima ratio -periaatteen näkökulmasta	204

4.8.1	Rikosoikeus yhteiskuntapolitiikan ultima rationa	204
4.8.2	Dopingkriminalisoinnit ja vaihtoehtoiset keinot	207
5	SUOMALAISEN DOPINGRIKOKSEN MUOTOKUVA	217
5.1	Luvun tavoitteita ja lähtökohtia	217
5.2	Laittomien tekotapojen tarkastelua	224
5.2.1	Valmistaminen	224
5.2.2	Maahantuonti	227
5.2.3	Maasta vienti	235
5.2.4	Levittäminen	237
5.2.5	Hallussapito	241
5.3	Kvalifioitu ja privilegioitu dopingrikos	244
5.4	Tahallisuuteen liittyviä näkökohtia	248
5.5	Paljonko on paljon istukkahormonia?	254
5.6	Dopingrikos ja laitton tuontitavaraan ryhtyminen	265
6	LOPUKSI	273
6.1	Oikeudellistuminen – urheilun oikeudellistuminen – urheilu-oikeus	273
6.2	Rikosoikeuden käytöstä dopinginvastaisessa taistelussa	276
	ABSTRACT	281
	OIKEUSKÄYTÄNTÖ	283
	ASIAHAKEMISTO	285

Lähteet

KIRJALLISUUS

- Aaltonen, Kimmo* (toim.), 2001. Urheilun ja liikunnan oikeus käytännössä. Tietosanoma. Helsinki.
- Aarnio, Aulis*, 1989. Laintulkinnan teoria: yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY. Helsinki.
- Aarnio, Aulis*, 2001. Urheiluoikeutta? Kolumni. Lakimiesuutiset 6/2001 s. 31.
- Aer, Janne*, 2000. Oikeussuojan ulottuvuus hallinnossa. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki.
- Aine, Antti*, 2011a. Elinikäinen urheilun toimintakielto ja perusoikeudet. Teoksessa Tatu Hyttinen – Katja Weckström (toim.): Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 50 vuotta. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. A. Juhlajulkaisut N:o 22. Turku s. 159–174.
- Aine, Antti*, 2011b. Urheiluoikeuden kantavat periaatteet. Oikeustiede–Jurisprudentia XLIV:2011. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen vuosikirja. Helsinki s. 1–60.
- Alaranta, Antti – Helenius, Ilkka – Pietilä, Kirsi – Alaranta, Hannu*, 2003. Huippu-urheilijoiden ”dopingbarometri” – urheilussa kiellettyjen aineiden ja menetelmien käyttö. Suomen Lääkärilehti 58 s. 4685–4691.
- Allardt, Erik*, 2001. Urheilu kansakunnan rakentajana. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela – Esa Siironen (toim.): Urheilun etiikka ja arki. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä s. 13–25.
- Alvesalo, Anne – Ervasti, Kaijus*, 2006. Oikeus yhteiskunnassa – näkökulmia oikeussosiologiaan. Edita. Helsinki.
- Amos, Anne – Fridman, Saul*, 2009. Drugs in Sport: the Legal Issues. Sport in Society. Vol. 12. No. 3 s. 356–374.
- Anttila, Inkeri*, 1946. Loukatun suostumus oikeudenvastaisuuden poistavana perusteena. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 26. Helsinki.
- Anttila, Vesa*, 2011. Joukkueurheilijan erityinen tapaturmaeläkejärjestelmä. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Urheiluoikeuden sarja. Turku.
- Arajärvi, Pentti*, 1987. Opetustoimen oikeudellistumisesta. Oikeus 1987 s. 56–63.
- Ashworth, Andrew*, 2009. The Principles of Criminal Law. Sixth Edition. Oxford University Press. Oxford.
- Barnes, John*, 1996. Sports and the Law in Canada. Third Edition. Butterworths. Toronto.
- Bauman, Zygmunt*, 1997. Sosiologinen ajattelu. Vastapaino. Tampere.
- Beloff, Michael J. – Kerr, Tim – Demetriou, Marie*, 1999. Sports Law. Hart. Oxford.
- Bengtsson, Bertil*, 1962. Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv. Norstedts. Stockholm.
- Blichner, Lars Chr. – Molander, Anders*, 2008. Mapping Juridification. European Law Journal Vol. 14 No 1 s. 36–54.
- Broms, Bengt*, 1982. Oikeudellisia näkökohtia doping-ongelmasta. Teoksessa Markku Alen – Sinikka Hakonen – Kari Koivumäki – Leena Warsell (toim.): Doping-symposium. Lääkintöhallituksen julkaisuja N:o 17. Lääkintöhallitus. Helsinki s. 112–117.
- Carlsson, Bo*, 2002. Rättens trivialisering och avmystifiering. Retfærd: Nordisk juridisk tidsskrift 2002 s. 47–57.
- Carlsson, Bo*, 2004. Idrottens förrättsligande. – [Http://www.idrottsforum.org](http://www.idrottsforum.org) (16.8.2011).
- Carlsson, Bo*, 2005a. Den allvarsamma leken: Sport och juridik och frågan om leken och tävlans logik. Artikelsamling 2005. Idrottsjuridisk skriftserie Nr 10. Svensk Idrottsjuridisk Förening s. 32–41.

- Carlsson, Bo*, 2005b. Idrottens normativa förändringsprocesser. *Sociologisk Forskning* 2005 s. 11–16.
- Carlsson, Bo*, 2009. Idrottens rättskulturer. Rättssociologiska och idrottsvetenskapliga essäer och exkurser. Malmö Studies in Sport Sciences. Malmö.
- Carlsson, Bo – Hoff, David*, 2005. Idrottens konfliktlösningssystem. Retfærd: Nordisk juridisk tidsskrift 2005 s. 51–69.
- Carlsson, Bo – Lindfelt, Mikael*, 2010. Legal and moral pluralism: normative tensions in a Nordic sports model in transition. *Sport in Society* Vol. 13, No. 4 s. 718–733.
- Chaker, André-Noël*, 1999. Study on national sport legislation in Europe. Council of Europe Publishing. Strasbourg.
- Chappelet, Jean-Loup*, 2010. Autonomy of Sport in Europe. Council of Europe Publishing. Strasbourg.
- Christie, Nils – Bruun, Kettil*, 1986. Hyvä vihollinen. Huumausainepolitiikka Pohjolassa. Suom. Markku Quintus. Weilin+Göös. Helsinki.
- Cohen, Stanley*, 1987. Folk devils & moral panics: the creation of the mods and rockers. 3rd edition. Basil Blackwell. Oxford.
- Colucci, Michelle*, 2009. Italy. *Sports Law in the International Encyclopaedia of Laws*, Suppl. 14. – [Http://www.ielaws.com](http://www.ielaws.com) (21.7.2011).
- Davies, Timothy*, 2001. What Is Sports Law? *Marquette Sports Law Review* Vol. 11:211 s. 211–244.
- Dimeo, Paul*, 2007. A history of Drug Use in Sport 1876–1976. Beyond Good and Evil. Routledge. London and New York.
- Dixon, Nicholas*, 2008. Performance-Enhancing Drugs, Paternalism, Meritocracy, and Harm to Sport. *Journal of Social Philosophy*. Vol. 39 No 2 s. 246–268.
- Donati, Alessandro*, 2007. World Traffic in Doping Substances. – [Http://www.wada-ama.org](http://www.wada-ama.org) (17.11.2011).
- Duff, R. A.*, 2005. Criminalizing Endangerment. Teoksessa R. A. Duff – Stuart P. Green (eds.): *Defining Crimes. Essays on the Special Part of the Criminal Law*. Oxford University Press. Oxford s. 43–64.
- Elias, Norbert*, 1986a. An Essay on Sport and Violence. Teoksessa Norbert Elias – Eric Dunning: *Quest for Excitement. Sport and Leisure in the Civilizing Process*. Blackwell. Oxford s. 150–174.
- Elias, Norbert*, 1986b. Introduction. Teoksessa Norbert Elias – Eric Dunning: *Quest for Excitement. Sport and Leisure in the Civilizing Process*. Blackwell. Oxford s. 19–62.
- Elias, Norbert*, 2000. *The Civilizing Process. Sociogenetic and Psychogenetic Investigation. Revised Edition*. Edited by Eric Dunning, Johan Goudsblom and Stephen Memmell. Blackwell. Oxford.
- Elias, Norbert – Dunning, Eric*, 1986. Folk Football in Medieval and Early Modern Britain. Teoksessa Norbert Elias – Eric Dunning: *Quest for Excitement. Sport and Leisure in the Civilizing Process*. Blackwell. Oxford s. 175–190.
- Ervasti, Kaijus*, 1998. Eräitä näkökohtia empiirisen tiedon hyväksikäyttämisestä oikeustieteessä. *Lakimies* 1998 s. 364–388.
- Ervasti, Kaijus*, 2005a. Tuomioistuinkulttuurin kehityslinjoja. *Oikeus* 2005 s. 352–375.
- Ervasti, Kaijus*, 2005b. Vaihtoehtoinen konfliktinratkaisu ja tuomioistuinsovitteilu. Teoksessa Santtu Turunen (toim.): *Conflict Management – Riidanratkaisun uusi maailma*. Edita. Helsinki s. 231–267.
- Ervasti, Kaijus*, 2011. Oikeussosiologia ja oikeuspoliittinen tutkimus osana oikeustiedettä. *Oikeustiede–Jurisprudentia XLIV:2011*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen vuosikirja. Helsinki s. 61–132.

- Ervasti, Kaijus – Meincke, Nina* (toim.), 2002. Oikeuden tuolla puolen. Kauppakaari. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki.
- Eskelinen, Antti*, 1995. Urheilu ja verot. Suomen Urheiluliiton julkaisut. Helsinki.
- Eskuri, Jari*, 2005. Urheilijaa suojaavat perusoikeudet. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Urheiluoikeuden sarja 10. Turku.
- Evald, Jens* (red.), 1997. Idræt & jura. Nyt juridisk forlag. København.
- Evald, Jens*, 2002. Idrætsjura – en selvstændig retsdisciplin? Retsvidenskabeligt Tidsskrift Vol. 2, 2002 s. 1–8.
- Evald, Jens*, 2008. Retlige grænser for dopingkontrol. Artikelsamling 2008. Idrottsjuridisk skriftserie Nr 13. Svensk Idrottsjuridisk Förening s. 55–74.
- Evald, Jens*, 2011. Sportens autonomi – Når du strammer garnet, kvæler du jo barnet. Artikelsamling 2011. Idrottsjuridisk skriftserie Nr 16. Svensk Idrottsjuridisk Förening s. 50–60.
- Feinberg, Joel*, 1986. The Moral Limits of the Criminal Law. Volume three. Harm to Self. Oxford University Press. Oxford.
- Foster, Ken*, 1986. Sporting Autonomy and the Law. Teoksessa Lincoln Allison (ed.): The Politics of Sport. Manchester University Press. Manchester s. 49–65.
- Foster, Ken*, 2000. How Can Sport be Regulated? Teoksessa Steve Greenfield – Guy Osborn (eds.): Law and Sport in Contemporary Society. Frank Cass. London s. 267–282.
- Foster, Ken*, 2001. The Discourses of Doping: Law and Regulation in the War against Drugs. Teoksessa John O’Leary (ed.): Drugs and Doping in Sport Socio-Legal Perspectives. Cavendish Publishing Limited. London s. 181–203.
- Foster, Ken*, 2003. Is There a Global Sports Law? Entertainment and Sports Law Journal. Volume 2, Number 1 s. 1–18. – [Http://www.warwick.ac.uk/go/eslj](http://www.warwick.ac.uk/go/eslj) (13.6.2011).
- Foster, Ken*, 2005. *Lex Sportiva and Lex Ludica*: the Court of Arbitration for Sport’s Jurisprudence. Entertainment and Sports Law Journal. Volume 3, Number 2 s. 1–14. – [Http://www.warwick.ac.uk/go/eslj](http://www.warwick.ac.uk/go/eslj) (13.6.2011).
- Foster, Ken*, 2006. The Juridification of Sport. Teoksessa Steve Greenfield – Guy Osborn (eds.): Readings in Law and Popular Culture. Routledge. London, s. 155–182.
- Foster, Ken – Osborn, Guy*, 2010. Dancing on the edge of disciplines: law and the interdisciplinary turn. Entertainment and Sports Law Journal. Volume 8, Number 1 s. 1–11. – [Http://www.warwick.ac.uk/go/eslj/](http://www.warwick.ac.uk/go/eslj/) (13.6.2011).
- Foucault, Michel*, 1980. Tarkkailla ja rangaista. Suomentanut Eevi Nivanka. Otava. Helsinki.
- Fritzweiler, Jochen – Pfister, Bernhard – Summerer, Thomas*, 1998. Praxishandbuch Sportrecht. Beck’sche Verlagsbuchhandlung. München.
- Frände, Dan*, 1988. Den straffrättsliga legalitetsprincipen. Juridiska föreningens i Finland publikationsserie N:o 52. Helsingfors.
- Frände, Dan*, 1991. Vaarantamisrikosten rakenne ja legitimaatio. Lakimies 1991 s. 847–866.
- Frände, Dan*, 1994. Faredeliktens allmänna läror. Oikeustiede–Jurisprudentia XXVII:1994. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen vuosikirja. Helsinki s. 5–103.
- Frände, Dan*, 2004. Virallisen vastaväittäjän lausunto teoksesta Koponen, Pekka: Talousrikokset rikos- ja prosessioikeuden yhtymäkohdassa. Erityisesti tahallisuuden ja syytesidonnaisuuden kannalta tarkasteltuna. Lakimies 2004 s. 938–949.
- Frände, Dan*, 2005. Yleinen rikosoikeus. Suom. Markus Wahlberg. Edita. Helsinki.
- Frände, Dan*, 2010. Onko viimeinen sana sanottu olosuhdetahallisuudesta? Defensor Legis 2010 s. 157–165.
- Furedi, Frank*, 2002. Culture of Fear. Risk-taking and the Morality of Low Expectation. Revised Edition. Continuum. London.
- Gardiner, Simon – Felix, Alexandra – Mark, James – Welch, Roger – O’Leary, John*, 2006. Sports Law. 3rd ed. Cavendish. London.

- Grayson, Edward*, 1994. Sport and the Law. Second Edition. Butterworths. London.
- Grayson, Edward*, 2000. The Historical Development of Sport and the Law. Teoksessa Steve Greenfield – Guy Osborn (eds.): Law and Sport in Contemporary Society. Frank Cass Publishers. London s. 3–13.
- Greenfield, Steve – Osborn, Guy*, 2000. Introduction: Locating Law and Sport. Teoksessa Steve Greenfield – Guy Osborn (eds.): Law and Sport in Contemporary Society. Frank Cass Publishers. London s. xi–xvii.
- Greenfield, Steve – Osborn, Guy*, 2001. Regulating Football. Commodification, Consumption and the Law. Pluto Press. London.
- Greenfield, Steve – Osborn, Guy*, 2003. The Role of Law within Sport. – [Http://www.idrottsforum.org](http://www.idrottsforum.org) (16.8.2011).
- Greve, Vagn*, 2005. Sheep or Wolves. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice 2005 s. 515–532.
- Grotz, Stefan*, 2008. Die Grenzen der staatlichen Strafgewalt exemplifiziert am neuen Anti-Doping-Tatbestand. Zeitschrift für das Juristische Studium 3/2008 s. 243–255.
- Gunn, Michael – Ormerod, David*, 2000. Despite the Law: Prize-fighting and Professional Boxing. Teoksessa Steve Greenfield – Guy Osborn (eds.): Law and Sport in Contemporary Society. Frank Cass Publishers. London s. 21–50.
- Habermas, Jürgen*, 1986. Law as Medium and Law as Institution. Teoksessa Gunther Teubner (ed.): Dilemmas of Law in the Welfare State. European University Institute. Firenze s. 203–220.
- Hagman, Jarmo*, 2004. Urheiluoikeus harrasteurheilijan näkökulmasta. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Urheiluoikeuden sarja 6. Turku.
- Hahto, Vilja*, 2004. Uhrin myötävaikutus ja rikoksenteikijän vastuu. Rikos- ja vahingonkorvaus oikeudellinen tutkimus tekoa edeltävästä uhrikäyttäytymisestä fyysistä koskemattomuutta loukkaavissa rikoksissa. Edita
- Hakkarainen, Pekka*, 1999. Huume politiikka ja muuttuvat ongelmat. Oikeus 1999 s. 13–23.
- Hakkarainen, Pekka*, 2000. Tupakka – nautinnosta ongelmaksi. Vastapaino. Tampere.
- Hakkarainen, Pekka*, 2004. Sosiaalisten ongelmien määrittely. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma sosiaaliin ongelmiin. Teoksessa Ismo Kantola – Keijo Koskinen – Pekka Räsänen (toim.): Sosiologisia karttalehtiä. Vastapaino. Tampere s. 253–266.
- Hakkarainen, Pekka – Metso, Leena – Salasuo, Mikko*, 2011. Hampuikäpolvi, sekakäyttö ja doping. Vuoden 2010 huume kyselyn tuloksia. Yhteiskuntapolitiikka 76 s. 397–412.
- Halila, Heikki*, 1993. Toimivaltajako yhdistyksissä. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 196. Helsinki.
- Halila, Heikki*, 1998a. Suomen huippu-, amatööri- ja junioriurheilu – ihanteita ja realiteetteja. Kanava 1998 s. 346–351.
- Halila, Heikki*, 1998b. Miten tehokkaasti urheilun oikeusturvalautakunnasta saadaan oikeusturvaa? Defensor Legis 1998 s. 9–33.
- Halila, Heikki* 1998c. Oikeustapauskommentaarit KKO 1998:122. Teoksessa Pekka Timonen (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein 1998 II. Kauppakaari. Helsinki s. 266–270.
- Halila, Heikki*, 1999. Vad är kännetecknande för idrottsjuridiken? Teoksessa Heikki Halila – Olli Rauste (red.): Finskt-svenskt idrottsjuridiskt seminarium i Helsingfors 16.–17.10.1998. Helsinki s. 7–18.
- Halila, Heikki*, 2001. Piirteitä Lahden MM-hiihtojen doping-skandaalin oikeudellisista ulottuvuuksista. Defensor Legis 2001 s. 823–849.
- Halila, Heikki*, 2002a. Idrottsrätten som specifikt rättsområde. JFT 2002 s. 725–729.
- Halila, Heikki*, 2002b. Mihin urheilutoiminnassa tarvitaan lainsäädäntöä? Defensor Legis 2002 s. 813–818.

- Halila, Heikki*, 2003. Dopingista johtuva vahingonkorvausvelvollisuus urheilun lajiliitolle. Defensor Legis 2003 s. 761–776.
- Halila, Heikki*, 2004. Urheiluoikeuden yhdistys 1994–2004. Urheilu ja oikeus 2004 s. 305–319.
- Halila, Heikki*, 2005. Urheilun oikeus tutkimuskohteena Suomessa. Urheilu ja oikeus 2005 s. 21–40.
- Halila, Heikki*, 2006a. Oikeudellistuva urheilu. Talentum. Helsinki.
- Halila, Heikki*, 2006b. Eurooppalaista urheiluoikeutta. Urheilu ja oikeus 2006 s. 9–16.
- Halila, Heikki*, 2007. Urheilutoiminnan kovaa ja pehmeää sääntelyä. Teoksessa Jarmo Tuomisto (toim.): Sopimus, vastuu, velvoite. Juhlajulkaisu Ari Saarnilehto. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. A. Juhlajulkaisu N:o 20. Turku s. 73–83.
- Halila, Heikki*, 2011. Grundläggande rättigheter inom idrottsjuridiken. Artikelsamling 2011. Idrottsjuridisk skriftserie Nr 16. Svensk Idrottsjuridisk Förening s. 68–88.
- Halila, Heikki – Tarasti, Lauri*, 2011. Yhdistysoikeus. Neljäs, uudistettu painos. Talentum. Helsinki.
- Hart, H.L.A.*, 1994. The Concept of Law. Second edition. Oxford University Press. Oxford.
- Hartikainen, Jari*, 2010. Dopingrikollisuus. Haaste yhteiskunnalle ja viranomaisille. Poliisipäällystön tutkinto nro 14. A-osan opinnäytetyö. Poliisiammattikorkeakoulu. Tampere.
- Healey, Deborah*, 1998. Sport and the Law. Second Edition. UNSW Press. Sydney.
- Heikkala, Juha*, 1993. Keisarin uudet vaatteet. Liikunta ja tiede 6/1993 s. 36–37.
- Heikkala, Juha*, 1994. Kilpa- ja huippu-urheilun arvoperusta. Teoksessa Liikunnan yhteiskunnallisen perustelu. Tieteellinen katsaus. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 90. Jyväskylä s. 232–240.
- Heinilä, Kalevi*, 1974. Urheilu – ihminen – yhteiskunta. K. J. Gummerus Osakeyhtiö. Jyväskylä.
- Heinilä, Kalevi*, 1994. Urheilu viihteenä. Teoksessa Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu. Tieteellinen katsaus. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 90. Jyväskylä s. 108–120.
- Heinilä, Kalevi*, 2000. Mikä on urheilun viihteellinen merkitys? Teoksessa Mari Miettinen (toim.): Haasteena huomisen hyvinvointi – miten liikunta lisää mahdollisuuksia? Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu II. Tutkimuskatsaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 124. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö. Helsinki s. 287–307.
- Heinilä, Kalevi*, 2001. Huippu-urheilun päättymätön kilpailu. Teoksessa Terve sielu terveessä ruumiissa? Kopijyvä Oy. Jyväskylä s. 106–113.
- Heinonen, Harri*, 2005. Jalkapallon lumo. Atena. Jyväskylä.
- Helenius, Dan*, 2007. Straffrättens allmänna läror och omständighetsuppsåt. JFT 2007 s. 514–529.
- Helmersson, Lars*, 2008. Sportslig integritet – en förutsättning för idrottslig särart? Artikelsamling 2008. Idrottsjuridisk skriftserie Nr 13. Svensk Idrottsjuridisk Förening s. 223–235.
- Helo, Henri*, 2000. Työehtosopimukset joukkueurheilussa. Kulttuuripolitiikan osaston julkaisusarja. Opetusministeriö. Helsinki.
- Hemánus, Pertti*, 1997. Doping: hyvä vihollinen? Yhteiskuntatieteilijän puheenvuoro. Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisusyksikkö. Jyväskylä.
- Hietanen, Aki*, 1987. Väkipalva urheilukatsomoissa – taustoista ja selityksille. Teoksessa Tänä Huomenna Eilinen. Suomen Palloliitto – Finlands Bollförbund 1907–1987. Helsinki s. 103–131.
- Hoff, David*, 2003. Varför etiska kommittéer? Lunds Studies in Sociology of Law 20. Sociologiska institutionen. Lunds universitet. Lund.
- Hoff, David*, 2008. Doping- och antidopingforskning. En inventering av samhäll- och beteendevetenskaplig forskning och publikationer 2004–2007. FoU-rapport 2008. Riksidrottsförbundet.

- Hoff, David – Carlsson, Bo*, 2005. Dopnings- och antidopningsforskning: En rättssociologisk inventering av samhälls- och beteendevetenskaplig forskning och publikationer. FoU-rapport 2005:1. Riksidrottsförbundet.
- Honkasalo, Brynolf*, 1965. Suomen rikosoikeus: yleiset opit. 2. painos. **Suomalainen Lakimiesyhdistys**. Helsinki.
- Houlihan, Barrie*, 2001. The World Anti-Doping Agency: Prospects for Success. Teoksessa John O’Leary (ed.): *Drugs and Doping in Sport Socio-Legal Perspectives*. Cavendish Publishing Limited. London s. 125–145.
- Houlihan, Barrie*, 2009. Doping, public health and the generalisation of interests. Teoksessa Verner Møller – Mike McNamee – Paul Dimeo (eds.): *Elite Sport, Doping and Public Health*. University Press of Southern Denmark. Odense s. 41–54.
- Huhtamäki, Ari*, 2003. Uusi vaihtoehto urheiluriitojen ratkaisutavaksi – pakollinen välimiesmenetely. *Urheilu ja oikeus* 2003 s. 12–15.
- Huizinga, Johan* 1984. Leikkivä ihminen: yritys kulttuurin leikkiaineksin määrittelemiseen. *Suom. Sinikka Salomaa*. 3. painos. WSOY. Helsinki.
- Huomo-Kettunen, Merita*, 2011. Tupakkakriminalisoinnit rikoslain kokonaisuudistusperiaatteiden ja laillisuusperiaatteen valossa. *Oikeus* 2011 s. 25–44.
- Huovila, Mika*, 2005. Rikosoikeudellisesta oikeuslähte- ja laintulkintaopista. Teoksessa Mika Huovila – Raimo Lahti – Timo Ojala (toim.): *Rikostuomion perusteleminen. Helsingin hovioikeuden julkaisuja*. Helsinki s. 13–99.
- Husa, Jaakko*, 2003. Perusoikeudet ja vallanjako – suomalaisen perusoikeuskeskustelun sokeaa pistettä? *Oikeus* 2003 s. 4–26.
- Husak, Douglas*, 2004. The Criminal Law as Last Resort. *Oxford Journal of Legal Studies* 2/2004 s. 207–235.
- Husak, Douglas*, 2005. Malum Prohibitum and Retributivism. Teoksessa R. A. Duff – Stuart P. Green (eds): *Defining Crimes. Essays on the Special Part of the Criminal Law*. Oxford University Press. Oxford s. 65–90.
- Husak, Douglas*, 2008. Overcriminalization. *The Limits of the Criminal Law*. Oxford University Press. Oxford.
- Huttunen, Mikko*, 1993. Joukkueurheilu ja työlainsäädäntö: tutkimus ns. pelaajasopimussuhteen ja työlainsäädännön välisestä jännitteestä. *Julkaisematon lisensiaatintutkimus*. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Huttunen, Mikko*, 1994. Joukkueurheilijan ja urheiluseuran välinen pelaajasopimussuhde – työsuhteisuus vai muu sopimussuhde. *Työoikeudellisen Yhdistyksen vuosikirja* 1994. Helsinki s. 41–86.
- Huttunen, Mikko*, 2001. Comparative analysis of the legal position of professional sportsmen under Finnish, English and European Community law the borderlines of employment. *European University Institute*. Florence.
- Huttunen, Mikko*, 2008. Ammattuurheilijan oikeudet sisämarkkinoilla. Teoksessa Heidi Kaila – Elinna Pirjatanniemi – Markku Suksi (toim.): *Yksilön oikeusasema Euroopan unionissa*. Juhlakirja Allan Rosas. Institutet för mänskliga rättigheter vid Åbo Akademi. Åbo s. 249–263.
- Hämäläinen, Anna-Mari*, 2009. Suuntana Eurooppa. Suomalaisen liikunta-alan asiantuntijoiden näkemykset Euroopan unionin ja suomalaisen liikuntapolitiikan yhteensovittamisen haasteista. *Liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma*. Liikuntatieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Häyry, Heta*, 1999. Alkoholipolitiikka – terveyden edistämistä vai taloudellista säästöä? *Oikeus* 1999 s. 3–12.

- Ilmanen, Kalervo*, 1999. Olympialiike eksyksissä – mihin katosivat urheilun arvot? Teoksessa Kimmo Suomi (toim.): Vaajan virran vuoteesta: kirjoituksia liikunnasta ja yhteiskunnasta. Pauli Vuolteen 60-vuotisjuhlakirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä s. 131–148.
- Ilmanen, Kalervo*, 2002. Urheilun etiikkaa vai markkinoiden? Liikunta ja tiede 2002 s. 4–7.
- Ilmanen, Kalervo*, 2005. Amatööriys urheilun arvoperustana. Teoksessa Pekka Kauppinen – Arto Nevala (toim.): Liikunnan monet kasvot. Kirjoituksia ihanteista, kilpailemisesta ja urheiluviihteestä. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 11. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys. Joensuu s. 157–170.
- Ioannidis, Gregory*, 2010. Legal Regulation of Doping in Sport and the Application of Criminal Law on Doping Infractions: Can a Coercive Response Be Justified? International Sports Law Journal 2010 s. 14–25.
- Itkonen, Hannu*, 1999a. Kilpakenttien kapinalliset. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi nro XVII. Liikuntatieteellinen seura. Helsinki
- Itkonen, Hannu* 1999b. Liikkeen pirstaleiset tulkinnat ja urheilun normimyllerrys. Liikunta & Tiede 4/1999 s. 4–9.
- Jalanko, Risto*, 1995. Urheilun oikeusturvalautakunta. Defensor Legis 1995 s. 747–762.
- Jareborg, Nils*, 1995. Vilken sorts straffrätt vill vi ha? Teoksessa Dag Victor (red.): Varning för straff: Om vådan av den nyttiga straffrätten. Fritze. Stockholm s. 17–37.
- Jareborg, Nils*, 2001. Allmän kriminalrätt. Iustus. Uppsala.
- Jareborg, Nils*, 2005. Criminalization as Last Resort. 2 Ohio State Journal of Criminal Law. Volume 2:2 s. 521–534.
- Jokila, Helena*, 2010. Tahdonvastainen suostumus ja liiallisen luottamuksen hinta. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 298. Helsinki.
- Joronen, Lotta*, 2007. Doping hevoskilpailuissa rikosoikeuden, urheilun itsesääntelyn ja moraalin näkökulmista. Tutkielma. Oikeustieteellinen tiedekunta. Turun yliopisto.
- Kaarninen, Pekka*, 2008. Doping voittaa aina? Kielletyt keinot kautta aikojen. Minerva. Helsinki.
- Kailanto, Sanna*, 2010. Interactions of Nandrolone and Psychostimulant Drugs on Central Monoaminergic Systems. National Institute for Health and Welfare. Helsinki.
- Kailanto, Sanna*. Anabolisten steroidien ja päihteiden yhteisvaikutukset. Asiantuntijakirjoitus. – [Http://www.dopinglinkki.fi](http://www.dopinglinkki.fi) (12.12.2011). (*Kailanto/dopinglinkki*)
- Kainulainen, Heini*, 2009. Huumeiden käyttäjien rikosoikeudellinen kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 245. Helsinki.
- Kainulainen, Heini*, 2011a. Rangaistuskäytäntö dopingrikoksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 110. Helsinki.
- Kainulainen, Heini*, 2011b. Huumausaine-, alkoholi- ja dopingrikokset. Teoksessa Rikollisuustilanne 2010. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 258. Helsinki s. 203–216.
- Kajander, Elias*, 2006. Joukkueurheilun ulkomaalaiskiintiöt EU-Suomessa. Urheiluoikeuden julkaisusarja. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Turku.
- Kangas, Urpo* 1982. Lesken oikeudellinen asema. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 156. Helsinki.
- Kargl, Walter*, 2007. Begrundungsprobleme des Dopingstrafrechts. Neue Zeitschrift Fur Strafrecht 2007 s. 489–496.
- Karhu, Juha*, 2005. Tilannekohtainen oikeudellinen harkinta ja oikeuslähteoppi. Teoksessa Jyrki Tala – Kauko Wikström (toim.): Oikeus – kulttuuria ja teoriaa. Juhlakirja Hannu Tolonen. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. A. Juhlajulkaisut N:o 16. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Turku s. 25–38.
- Kauhanen, Jussi – Myllykangas, Markku – Salonen, Jukka – Nissinen, Aulikki*, 1998. Kansanterveystiede. 2. painos. WSOY. Porvoo.

- Kinnunen, Aarne*, 2008. Kriminaalipolitiikan paradoksi. Tutkimuksia huumausainerikollisuudesta ja sen kontrollista Suomessa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 233. Helsinki.
- Kinnunen, Essi*, 1999. Rangaistava toisen vahingoittaminen urheilussa. Opetusministeriön kulttuuripolitiikan osaston julkaisusarja Nro 10/1999. Helsinki.
- Kinnunen, Essi*, 2002. KKO 2001:97. Laiton tuontitavaraan ryhtyminen. Teoksessa Pekka Timonen (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein II/2001. Talentum. Helsinki s. 237–243.
- Kinnunen, Essi*, 2003. Dopingrikokset rikoslakiin – uusin asein dopinginvastaiseen taisteluun? Lakimies 2003 s. 229–253.
- Kinnunen, Essi*, 2004. Mitä etuliite urheilu merkitsee oikeudessa? Urheilu ja oikeus 2004 s. 54–71.
- Kinnunen, Essi*, 2010. Oikeustapauskommentti KKO 2009:67. Dopingrikoksen törkeysarviointi huomattavan suuren dopingainemäärän perusteella. Teoksessa Pekka Timonen (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein II/2009. Talentum. Helsinki s. 91–95.
- Kinnunen, Essi – Mäkelä, Päivi* 2005: Rikosoikeus on kamppailulaji. Kaksi ekskursiota rikosoikeuteen liittyviin määrittelykamppailuihin. Teoksessa Ari-Matti Nuutila – Elina Pirjatanniemi (toim.): Rikos, rangaistus ja prosessi. Juhlajulkaisu Eero Backman 1945 – 14/5 – 2005. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. A. Juhlajulkaisu N:o 15. Turun yliopisto. Turku s. 47–80.
- Kinnunen, Taina*, 2001. Pyhät bodarit. Yhteisöllisyys ja onni täydellisessä ruumiissa. Gaudeamus. Helsinki.
- Kivivuori, Janne*, 2006. Oikeudellistuva yhteiskunta – esimerkkinä koulujen alttius ilmoittaa oppilaiden tekoja poliisille. Oikeus 2006 s. 157–177.
- Kjenner, Gunnar-Martin* (red.), 1992. Idrett og jus. 2. utgave. Universitetsforlaget. Oslo.
- Knuts, Mårten*, 2010. Kursmanipulation på värdepappersmarkanden. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 296. Helsinki.
- Kokkonen, Jouko*, 2002. Verta, hikeä ja rasvaprosentteja – suomalainen liikuntatutkimus. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi nro XXI. Liikuntatieteellinen seura. Helsinki.
- Koponen, Pekka*, 2007. Ongelmallinen olosuhdetahallisuus meillä ja Yhdysvalloissa. Ovatko systematiikka ja yhdenvertaisuus ylläpidettävissä? Defensor Legis s. 37–53.
- Korkea-aho, Emilia*, 2005. Pehmeä sääntely sääntelytutkimuksen ja oikeusjärjestyksen haasteena. Teoksessa Heidi Lindfors (toim.): Lainsäädäntöä vai muuta oikeudellista ohjailua? Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 67. Helsinki s. 69–83.
- Koskela, Hille*, 2003. Pelon politiikka ja vaarojen hurma. Oikeus 2003 s. 278–285.
- Koski, Sami – Rissanen, Mika – Tahvanainen, Juha*, 2004. Antiikin urheilu. Olympian kentiltä Rooman areenoille. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä.
- Koskinen, Pekka*, 1984. Vaarantamisesta rangaistavuuden perusteena. Lakimies 1984 s. 1116–1141.
- Koskinen, Pekka*, 2010. Kolmekymmentä vuotta: erään uudistustyön anatomia. Haaste 2/2010 s. 20–21.
- Kotkavirta, Jussi*, 2004. Urheilun moraali ja etiikka. Teoksessa Kalervo Ilmanen (toim.): Pelit ja kentät: kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Jyväskylän yliopisto, liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Jyväskylä s. 31–55.
- Krouvila, Pirjo*, 1993. Dopinglaki Suomeen? Liikunta & Tiede 1993 s. 24–25.
- Kultalahti, Jukka*, 2010. Empiirinen metodi oikeudellisen tulkinnan apuvälineenä. Teoksessa Anssi Keinänen – Mia Kilpeläinen – Ulla Vääänen (toim.): Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus. Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. N:o 26. Joensuu s. 15–43.
- Kumpula, Anne*, 2006. Kun oikeustiede ei riitä: ympäristötiedon rakentuminen ja ympäristöoikeus. Teoksessa Niemi-Kiesiläinen et al (toim.): Oikeuden tekstit diskursseina. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja E-sarja N:o 13. Helsinki s. 89–111.

- Kyrö, Tuomas, 2011. Urheilukirja. Teos. Helsinki.
- Kyttä, Kaisa – Tala, Jyrki, 2008. Selvitys lääkemarkkinoinnin itsesääntelyjärjestelmästä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 88. Helsinki.
- Lahti, Raimo, 1976. Rikollisuus tutkimuksen ja päätöksenteon kohteena. Lakimies 1976 s. 507–546.
- Lahti, Raimo, 1978. Rikosoikeuskomitean kriminalisointeja koskevat ehdotukset. Lakimies 8/1978 s. 808–833.
- Lahti, Raimo, 2003a. Lääkintäoikeuden kehitys Suomessa. Lakimies 2003 s. 1008–1015.
- Lahti, Raimo, 2003b. Rikosoikeuden yleisten oppien uudistamisesityksen arviointia. Teoksessa Raimo Lahti – Tapio Lappi-Seppälä (toim.): Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII Pekka Koskiselälle 1.1.2003 omistettu. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 237. Helsinki s. 137–153.
- Laitinen, Ahti 2005. Yhteiskunnan oikeudellistuminen ja kontrolli globalisoituvassa maailmassa. Teoksessa Jyrki Tala ja Kauko Wikström (toim.): Oikeus – kulttuuria ja teoriaa. Juhlakirja Hannu Tolonen. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. A. Juhlajulkaisut N:o 16. Turun yliopisto. Turku s. 71–86.
- Laitinen, Ahti, 2010. Katsaus empiirisen oikeustutkimuksen kehitykseen oikeussosiologian ja kriminologian näkökulmasta. Teoksessa Anssi Keinänen – Mia Kilpeläinen – Ulla Vääänen (toim.): Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus. Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. N:o 26. Joensuu s. 1–13.
- Lambertz, Göran, 1986. Träningsmatch i högsta domstolen. Svensk Juristtidning 1986 s. 225–230.
- Lappi-Seppälä, Tapio, 1987. Rangaistuksen määrittämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 173. Helsinki.
- Lappi-Seppälä, Tapio, 1994. Miksi rikosoikeus? Teoksessa Ari Hirvonen (toim.): Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8 s. 19–82.
- Lappi-Seppälä, Tapio, 1997. Rikosoikeustutkimus, kriminaalipoliittinen orientaatio – ja metodi. Teoksessa Juha Häyhä (toim.): Minun metodini. WSOY Lakitieto Oy. Helsinki s. 189–218.
- Lappi-Seppälä, Tapio, 1998. Kriminaalipolitiikka – rikosoikeuspolitiikka. Lakimies 1998 s. 1285–1308.
- Lappi-Seppälä, Tapio, 2000. Rikosten seuraamukset. WSOY Lakitieto Oy. Helsinki.
- Lappi-Seppälä, Tapio, 2009. Rangaistus kriminaalipolitiikan keinona. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka, 2009. Rikosoikeus. Kolmas, uudistettu painos. WSOY. Helsinki s. 67–86.
- Lappi-Seppälä, Tapio – Ojala, Timo, 2009. Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka, 2009. Rikosoikeus. Kolmas, uudistettu painos. WSOY. Helsinki s. 463–551.
- Laurin, Veikko – Wennberg, Mikko, 2002. Onko huumeiden virkistyskäyttö moraalisesti väärin? Yhteiskuntapolitiikka 2002 s. 570–577.
- Leipold, Klaus, 2006. Strafrechtliche Aspekte des Doping. Neue Juristische Wochenschrift Spezial 2006 s. 423–424.
- Lenz, Ralf, 2000. Die Verfassungsmäßigkeit von Anti-Doping-Bestimmungen. Europäische Hochschulschriften. Frankfurt am Main.
- Lernstedt, Claes, 2003. Kriminalisering. Problem och principer. Iustus Förlag. Uppsala.
- Lindfelt, Mikael, 1999. Idrott och moral. Reflektioner över idrottens ideal. Nya Doxa. Nora.

- Lindfelt, Mikael*, 2001. Voiko tervettä sielua terveessä ruumiissa parantaa? Teoksessa Heikki Roi-ko-Jokela – Esa Sironen (toim.): Urheilun etiikka ja arki. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä s. 48–50.
- Lindholm, Johan*, 2009. Dopad i praktiken – rättslig och idrottslig praxis. Artikelsamling 2009. Idrottsjuridik skriftserie Nr 14. Svensk Idrottsjuridisk Förening s. 85–102.
- Lindholm, Johan*, 2011a. Artikel 165 FEUF – ett genombrott i EU-rättens förhållande till idrotten? Artikelsamling 2011. Idrottsjuridik Skriftserie Nr 16. Svensk Idrottsjuridisk Förening s. 160–175.
- Lindholm, Johan*, 2011b. The Changing European Landscape of Anti-doping Following the Lisbon Treaty. *International Sports Law Review* Pandektis. Vol. 9:1–2 s. 92–107.
- Lindholm, Johan*, 2012. Idrottens förrättsligande. Varför är doping speciellt? Teoksessa Görel Granström (red.): Förrättsligande. Rapporter och texter från Juridiska institutionen vid Umeå universitet. Nr. 6. Umeå. (kommande publikation)
- Lindholm, Johan – Naarttijärvi, Markus*, 2010. Personlig integritet och idrottslig dopingkontroll. *Retfärd Årgång* 33 s. 77–100.
- Lindholm, Ville – Knuuttila, Pertti*, 1998. Kentän ääni: tutkimus suomalaisten olympiavalmennettävien doping-asenteista. Teoksessa Erkki Vettenniemi (toim.): Piikki lihassa: unelma puhtaasta urheilusta. Akilles. Tampere s. 94–137.
- Lindroos – Hovinheimo, Susanna*, 2006. Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vaikutus tulkin-taan. *Oikeus* 2006 s. 364–380.
- Linnakangas, Esko*, 1984. Urheilu ja verotus. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy. Helsinki.
- Linnakangas, Esko*, 2004. Urheiluverotuksen kehityksestä ja nykyisestä sääntelystä. *Urheilu ja oikeus* 2004 s. 72–85.
- Lowther, Jason*, 2001. Criminal Law Regulation of Performance Enhancing Drugs: Welcome For-malisation or Knee Jerk Response? Teoksessa John O’Leary (ed.): *Drugs and Doping in Sport. Socio-Legal Perspectives*. Cavendish Publishing. London s. 225–241.
- Lämsineva, Pekka*, 2002. Perusoikeudet ja varallisuussuhteet. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 235. Helsinki.
- Lämsineva, Pekka*, 2011a. Perus- ja ihmisoikeudet yksityisten välisissä oikeusriidoissa. *Defensor Legis* 2011 s. 456–466.
- Lämsineva, Pekka*, 2011b. Omaisuudensuoja. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: *Perusoikeudet*. 2. uudistettu painos. WSOYpro. Helsinki s. 549–604.
- Majanen, Martti*, 2009. Kätkemis- ja rahanpesurikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Haka-mies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka, 2009. *Rikosoikeus*. Kolmas, uudistettu painos. WSOY. Helsinki s. 871–884.
- Malmsten, Krister*, 1994. Idrottsvåld och idrottstvister: 138 rättsfall. Fritze. Stockholm.
- Malmsten, Krister*, 2007. Idrottsjuridik – en teoretisk modell från en praktikers perspektiv. Teok-sessa Nordiskt seminarium i idrottsjuridik 2006. Finsk idrottsjuridisk förening. Helsinki s. 58–74.
- Malmsten, Krister – Albanson, Maria*, 2006. Kampsporter – lag om tillståndsplikt. Artikelsamling 2006. Idrottsjuridik skriftserie Nr 11. Svensk Idrottsjuridisk Förening s. 212–233.
- Manninen, Markus*, 2003. Missä urheiluriidoissa urheilija pääsee Suomessa yleiseen tuomioistui-meen? Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Urheilu-oikeuden sarja. Tur-ku.
- Marttunen, Matti*, 2008. Nuorisorikosoikeus. Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittises-ta ja vertailevasta näkökulmasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 236. Helsinki.

- Matikainen, Niko*, 2006. Sopupelit, fair play ja vedonlyöntipetos. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Urheilu-oikeuden sarja 11. Turku.
- Matikkala, Jussi*, 2000. Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Kauppakaari. Helsinki.
- Matikkala, Jussi*, 2005. Tahallisuudesta rikosoikeudessa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 263. Helsinki.
- Matikkala, Jussi*, 2007. KKO 2006:64 – tahallisuus ja huumausaineen laatu. Lakimies 2007 s. 109–118.
- Matikkala, Jussi*, 2010. Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Teoksessa Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset. Edita. Helsinki s. 141–210.
- Mavromatis, Achilleas – Gargaliannos, Dimitris*, 2007. Sport Crimes in Greece: the Protection of Sport by Greek Penal Law. Entertainment and Sport Law Volume 5 Number 2. – [Http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj](http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj) (21.7.2011).
- McNamee, Mike – Tarasti, Lauri*, 2010. Judicial and ethical peculiarities in doping policy. Journal of Medical Ethics 2010:36 s. 165–169.
- Melander, Sakari*, 2007. Lääkerikos ja tunnusmerkistökiteijä ”tuo maahan”. Teoksessa Pekka Timonen (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein I/2008. Talentum. Helsinki s. 300–304.
- Melander, Sakari*, 2008. Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säättämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 288. Helsinki.
- Metsäpelto, Leena*, 2008. KKO 2008:51. Hallussapidettyjen dopingaineiden levittämistarkoituksen osoittaminen ja teon törkeysarviointi. Teoksessa Pekka Timonen (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein I/2008. Talentum. Helsinki s. 394–403.
- Mertaniemi, Maarit – Miettinen, Mari* (toim.), 1998. Suuntana hyvinvointi: mitkä ovat liikunnan mahdollisuudet? Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 113. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö. Jyväskylä.
- Miettinen, Samuli*, 2008. Katsaus urheilun erikoisasemaan eurooppaoikeudessa. Urheilu ja oikeus 2008 s. 148–167.
- Muukkonen, Matti*, 2008. Yhdistysoikeuden perusteet. Edita. Helsinki.
- Muukkonen, Matti*, 2010. Yhdistymisvapauden alkuperä ja sisältö. Oikeus 2010 s. 396–417.
- Myllymäki, Tomi*, 2007. Pässinkiveksistä designsteroideihin. Teoksessa Antti Alaranta & al.: Lääkkeet ja lisäravinteet urheilussa – suorituskykyyn ja kehon koostumukseen vaikuttavat aineet. NutriMed Oy. Helsinki s. 9–16.
- Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna*, 2003. Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 241. Helsinki.
- Mäkipää, Eila*, 1985. Dopingin oikeudellisesta sääntelystä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 75. Helsinki.
- Mämmelä, Terttu* 2003. Antidopingtoiminta – ison urakan pieni historia. Liikunta ja Tiede 2003 s. 50–51.
- Määttä, Tapio*, 2000a. Monitieteisyys ympäristöoikeudessa: oikeustieteen sisäiset ja ulkoiset yhteydet oikeustieteellisen tutkimuksen haasteena. Oikeus 2000 s. 333–355.
- Määttä, Tapio*, 2000b. Tieteenhistoriallisia näkökulmia ympäristöoikeudellisen tutkimuksen kehitykseen Suomessa ja Yhdysvalloissa. Teoksessa Pekka Vihervuori – Kari Kuusiniemi – Jari Salila (toim.): Juhlajulkaisu Erkki Johannes Hollo 1940 – 28/11 – 2000. Kauppakaari. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki s. 201–225.
- Määttä, Tapio*, 2004. Ympäristöoikeudellisen tutkimuksen uudet suuntaukset ja menetelmät. Teoksessa Tarmo Miettinen (toim.): Oikeustieteellinen opinnäytetyö. Joensuun yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja N:o 10. Joensuu s. 113–166.

- Määttä, Tapio*, 2005. Soft law kansallisen oikeuden oikeuslähteenä. Tutkimus oikeudellisen ratkaisun normipremissin muodostamisen perusteista ympäristöoikeudessa. Oikeustiede–Jurisprudentia XXXVII: 2005. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen vuosikirja. Helsinki s. 336–460.
- Määttä, Tapio*, 2010. Empiirisesti orientoituneen ympäristöoikeuden nykysuuntaukset ja menetelmät. Teoksessa Anssi Keinänen – Mia Kilpeläinen – Ulla Väättänen (toim.): Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus. Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja N:o 26. Joensuu s. 189–228.
- Møller, Verner*, 2009. Conceptual confusion and the anti-doping campaign in Denmark. Teoksessa Møller, Verner – McNamee, Mike – Dimeo, Paul (eds.): Elite Sport, Doping and Public Health. University Press of Southern Denmark s. 13–28.
- Møller, Verner*, 2010. **The Ethics of Doping and Anti-Doping. Redeeming the Soul of Sport?** Routledge. London.
- Neuvonen, Riku*, 2005. Sananvapaus, joukkoviestintä ja sääntely. Talentum. Helsinki.
- Niemi, Johanna*, 2010. Oikeuden tekstit empiirisen tutkimuksen kohteena. Teoksessa Anssi Keinänen – Mia Kilpeläinen – Ulla Väättänen (toim.): Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus. Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja N:o 26. Joensuu s. 97–118.
- Niemi, Matti Ilmari*, 2002. Mitä kontekstualistinen lähestymistapa voi merkitä oikeudellisissa ratkaisutoiminnaissa? Teoksessa Veli-Pekka Viljanen (toim.): Oikeudenalojen rajat ja rajattomuus. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Kokoomateosten sarja B:10. Turku s. 195–200.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna*, 2006. Diskurssianalyysiä käytännössä. Teoksessa Niemi-Kiesiläinen, Johanna et al. (toim.): Oikeuden tekstit diskursseina. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja E-sarja N:o 13. Helsinki s. 203–215.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna – Honkatukia, Päivi – Karma, Helena – Ruuskanen, Minna* (toim.), 2006. Oikeuden tekstit diskursseina. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja E-sarja N:o 13. Helsinki.
- Nieminen, Liisa*, 2005. Ihmisarvon loukkaamattomuus perus- ja ihmisoikeussuojan lähtökohtana. Lakimies 2005 s. 49–78.
- Niiniluoto, Ilkka*, 2003. Ihminen medikalisaation pihdeissä. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 2003:119 s. 1857–1862.
- Nisula, Mikko* 2003. Perusoikeudet suomalaisessa doping-prosessissa. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Urheilu-oikeuden sarja 3. Turku.
- Norros, Olli*, 2011. Urheiluliigan organisointi. WSOYpro. Helsinki.
- Nuotio, Kimmo*, 1994. Rikosoikeustutkimuksen arvot ja tehtävät. Teoksessa Ari Hirvonen (toim.): Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8. Helsinki s. 115–128.
- Nuotio, Kimmo*, 1998a. Teko, vaara, seuraus. Rikosvastuun filosofisista, kriminaalipoliittisista ja lainopillisista perusteista. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 216. Helsinki.
- Nuotio, Kimmo*, 1998b. Perusoikeuksien merkityksestä rikosoikeudessa. Teoksessa Pekka Länsineva – Veli-Pekka Viljanen (toim.): Perusoikeuspuheenvuoroja. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja Julkisoikeuden sarja A. N:o 32. Turku s. 137–164.
- Nuotio, Kimmo*, 1998c. Onko hyökkäys paras puolustus? Defensiivistä ja offensiivista kriminaalipoliittisista. Lakimies 1998 s. 1341–1354.
- Nuotio, Kimmo*, 2002. Onko oikeusjärjestyksen pirstoutuminen väistämätöntä? Teoksessa Veli-Pekka Viljanen (toim.): Oikeudenalojen rajat ja rajattomuus. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Kokoomateosten sarja B:10. Turku s. 3–24.
- Nuotio, Kimmo*, 2004. Nuorisorikosoikeus? Lakimies 2004 s. 466–478.

- Nuotio, Kimmo*, 2009a. Terveyttä ja turvallisuutta vaarantavat rikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Kolmas, uudistettu painos. WSOY. Helsinki s. 1171–1195.
- Nuotio, Kimmo*, 2009b. Rikosoikeuden koherenssi ja fragmentaatio: esimerkkinä järjestäytyneen rikollisuuden määrittely. *Lakimies* 2009 s. 1154–1174.
- Nuutila, Ari-Matti*, 1996. Rikosoikeudellinen huolimattomuus. *Lakimiesliiton Kustannus*. Helsinki.
- Nuutila, Ari-Matti*, 1997. Rikoslain yleinen osa. Kauppakaari. Helsinki.
- Nuutila, Ari-Matti – Melander, Sakari*, 2009. Huumausainerikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Kolmas, uudistettu painos. WSOY. Helsinki s. 1363–1417.
- Nylund, Anna*, 2010. Lapsi riidan kohteena – Lapsen asemaa koskevien asioiden haasteita. *Lakimies* 2010 s. 1166–1182.
- Oesch, Rainer*, 2011. Urheilijan oikeudesta omaan kuvaan muuttuvassa sopimus- ja markkinointiympäristössä. *Defensor Legis* 2011 s. 743–756.
- Ojanen, Tuomas – Aine, Antti – Kinnunen, Essi – Mylly, Tuomas*, 2005. Urheilu Euroopan perustuslakisopimuksessa. *Urheilu ja oikeus* 2005 s. 89–101.
- Olinder, Kristina*, 2006. Kan dopingkontroller genomföras på gym? *Artikelsamling 2006. Idrottsjuridisk Skriftserie* Nr 11. Svensk Idrottsjuridisk Förening s. 240–250.
- Osborn, Guy*, 2000. Football's Legal Legacy: Recreation, Protest and Disorder. Teoksessa Steven Greenfield – Guy Osborn (eds.): *Law and Sport in Contemporary Society*. Frank Cass. London s. 51–68.
- Paavela, Jaakko*, 2004. Urheilun televisiointisopimukset. *Urheilu ja oikeus* 2004 s. 146–154.
- Paavola, Seppo*, 2001. Katsomoväkivalta. Teoksessa Kimmo Aaltonen (toim.): *Urheilun ja liikunnan oikeus käytännössä*. Tietosanoma Oy. Helsinki s. 198–201.
- Palenius, Esa*, 1998. Työaikalan vaikutuksesta joukkueurheiluun. Kulttuuripolitiikan osaston julkaisusarja. Opetusministeriö.
- Palmgren, Mika*, 1997. Joukkueurheilijan työoikeudellinen oikeusasema ja kansallinen siirtokorvausjärjestelmä. Julkaisematon lisensiaatintutkimus. Turun yliopisto. Turku.
- Palmgren, Mika*, 2004. Urheilijan tapaturvaturvaa koskeva laki – avoimia kysymyksiä. *Urheilu ja oikeus* 2004 s. 172–186.
- Palo, Sanna*, 2010. Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu. *Forum Iuris*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki.
- Partanen, Juha*, 1999. Huumeapolitiikan näköaloja. *Oikeus* 1999 s. 41–50.
- Partanen, Juha*, 2002. Huumeet maailmalla ja Suomessa. Teoksessa Olavi Kaukonen – Pekka Hakkarainen (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Gaudeamus. Helsinki s. 13–37.
- Parrish, Richard*, 2003. Sports law and the policy in the European Union. Manchester University Press. Manchester.
- Pearson, Geoff*, 2000. Legislating for the Football Hooligan: A Case for Reform. Teoksessa Steven Greenfield – Guy Osborn (eds.): *Law and Sport in Contemporary Society*. Frank Cass. London s. 182–200.
- Pearson, Geoff*, 2005. Qualifying for Europe? The Legitimacy of Football Banning Orders 'On Complaint' under the Principle of Proportionality. *European Sports Law Journal* (3):1. – [Http://go.warwick.ac.uk/eslj](http://go.warwick.ac.uk/eslj) (16.8.2011).
- Pearson, Geoff*, 2006. Contextualizing the Football Disorder Act. Teoksessa Steve Greenfield – Guy Osborn (eds.): *Readings in Law and Popular Culture*. Routledge. London s. 91–118.

- Peterson, Tomas*, 2005. Idrottens professionaliserings- och kommersialiseringsprocesser. Sociologisk Forskning 2005 s. 3–10.
- Piispa, Matti*, 1998. Alkoholi ja tupakka suomalaisessa mielipideilmastossa. Yhteiskuntapolitiikka 1/1998 s. 14–28.
- Pirjatanieniemi, Elina*, 2005. Vihertyvä rikosoikeus. Ympäristökriminalisointien oikeutus, mahdollisuudet ja rajat. Editat. Helsinki.
- Pirkola, Sami – Seppälä, Timo* (2005). Huumausaineiden ja anabolisten hormonien käyttö. Teoksessa Nuorten aikuisten terveys. Terveys 2000 -tutkimuksen perustulokset 18–29-vuotiaiden terveydestä ja siihen liittyvistä tekijöistä. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 7/2005. Helsinki s. 65–70.
- Pound, Richard W.*, 2007. Beyond the Athlete. Setting Our Sights on the Upstream Organizers and Enablers. Play true. An official publication of the World Anti-doping Agency 2007 s. 1–2.
- Puronaho, Kari – Sajasalo, Pasi – Näsi, Juha – Pätsi, Minna – Lax, Marita – Glan, Virva – Matilainen, Pertti* 2000. Mitä liikunta ja urheilu merkitsevät talouselämässä? Teoksessa Mari Miettinen (toim.): Haasteena huomisen hyvinvointi – miten liikunta lisää mahdollisuuksia? Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu II Tutkimuskatsaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 124. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö. Helsinki s. 325–357.
- Pänkäläinen, Seppo*, 1993. Suomalainen doping. Hanki ja jää. Helsinki.
- Pöyhönen, Juha*, 1988. Materiaalinen vai refleksiivinen oikeus? Teoksessa Kaarlo Tuori (toim.): Oikeuden rajat. Teorioita oikeuden kehityksestä. Esittelyjä ja erittelyjä. Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja D:1. Helsinki s. 145–163.
- Pöyhönen, Juha*, 1999. Oikeudenala. Sana-artikkeli teoksessa Encyclopædia Iuridica Fennica. Seitsemäs osa. Oikeuden yleistieteet. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki, palstanro 637–639.
- Pöysti, Tuomas*, 1999. Tehokkuus, informaatio ja eurooppalainen oikeusalue. Forum Iuris. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki.
- Rantala, Kati*, 2011. Lainvalmistelun laatu hallituksen kärkihankkeissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 255. Helsinki.
- Rauste, Olli*, 1997. Urheilu-oikeus. Kauppakaari Oy. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki.
- Rauste, Olli*, 2010. Vastaako urheilun oikeusturvalautakunnan toimivalta lautakunnan tarkoitusta? Urheilu ja oikeus 2010 s. 139–143.
- Rautio, Ilkka*, 2009. Säännöstelyrikkokset ja salakuljetus. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Kolmas, uudistettu painos. WSOY. Helsinki s. 1245–1260.
- Redhead, Steve*, 2000. Taking Law and Popular Culture Seriously: Theorizing Sport and Law. Teoksessa Steve Greenfield – Guy Osborn (eds.): Law and Sport in Contemporary Society. Frank Cass Publishers. London s. 14–20.
- Riitesuo, Risto*, 2001. Erottaminen ja kurinpito yhdistyksessä. Kauppakaari. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki.
- Rimpelä, Matti*, 2005. Kunnan kansanterveystyö terveyden edistäjänä I. Käsitteitä ja lakeja. Suomen lääkärilehti 2005 s. 4523–4526.
- Rosengren, Björn*, 1983. Den lagliga boxningssporten. Svensk Juristtidning s. 569–570.
- Roxin, Claus*, 2006. Strafrecht Allgemeiner Teil Band I. 4. Auflage. Verlag C.H. Beck. München.
- Ruuskanen, Minna*, 2005. Hätävarjelu ja parisuhdeväkivalta. Rikosoikeudellinen ja diskurssianalyttinen tutkimus. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 267. Helsinki.
- Röytiö, Janne*, 2003. Dopingrikos: rikoslain dopingkriminalisoinnit sekä dopingin rangaistavuus urheilulain itsesääntelyn näkökulmasta. Tutkielma. Oikeustieteellinen tiedekunta. Turun yliopisto.

- Saarnilehto, Ari*, 2003. Ristiriitaisten dopingsääntöjen ongelmista. *Urheilu ja oikeus* 2003 s. 6–11.
- Salasuo, Mikko – Rantala, Kati*, 2002. Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. Teoksessa Kaukonen, Olavi – Hakkarainen, Pekka (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Gaudeamus. Helsinki s. 38–67.
- Salospohja, Tuuli*, 2008. ”Tiukkaa lihhoo”: dopingaineiden käyttö kuntosaliharrastajien keskuudessa Suomessa. *Lisensiaatintutkimus. Sosiologia*. Turun yliopisto.
- Santalahti, Jussi – Miettinen, Sami J. – Alaranta, Antti*, 2007. Asenteet urheilussa kiellettyjä aineita ja menetelmiä kohtaan. Teoksessa Antti Alaranta et al.: *Lääkkeet ja lisäravinteet urheilussa – suorituskykyyn ja kehon koostumukseen vaikuttavat aineet*. NutriMed Oy. Helsinki s. 87–107.
- Schild, Wolfgang*, 2002. *Sportstrafrecht*. Nomos Verlagsgesellschaft. Baden-Baden.
- Schild, Wolfgang*, 2010. *Zivilrechtliche Haftung und Strafbarkeit im Sport. Doping*. Institut für Juristische Weiterbildung. FernUniversität in Hagen. – [Http://www.juristische-weiterbildung.de](http://www.juristische-weiterbildung.de) (23.7.2011).
- Schön, Esa*, 2002. Työntekijöiden vapaan liikkuvuuden periaate ja joukkueurheilu. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan julkaisusarja. Opetusministeriö. Helsinki.
- Schön, Esa*, 2010. Joukkueurheilijan pelaajasopimus velvoiteoikeudellisena sopimustyyppinä. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Urheilu-oikeuden sarja 25. Turku.
- Seppälä, Timo*, 1996. Doping – urheilu rikkaruoho? Teoksessa Henna Karjalainen – Harri Westermarck (toim.): *Terve sielu terveessä ruumiissa*. *Studia olympia*. Helsingin yliopisto. Helsinki s. 73–84.
- Seppälä, Timo*, 2001. Anabolisten aineiden väärinkäyttö. – [Http://www.adt.fi](http://www.adt.fi). Julkaisupäivä 19.6.2001. (8.7.2011).
- Seppälä, Timo*, 2006. Testosteroni ja sen dopingkäytön osoittaminen. – [Http://www.adt.fi](http://www.adt.fi). Julkaisupäivä 18.8.2006. (22.12.2011).
- Seppälä, Timo*, 2011. Kasvuhormoni ja sen dopingkäytön osoittaminen. – [Http://www.adt.fi](http://www.adt.fi). Julkaisupäivä 16.11.2011. (22.12.2011).
- Seppälä, Timo*: Efedriini. – [Http://www.dopinglinkki.fi](http://www.dopinglinkki.fi) (23.7.2011). (Seppälä/dopinglinkki/efedriini)
- Seppälä, Timo*: Klenbuteroli. – [Http://www.dopinglinkki.fi](http://www.dopinglinkki.fi) (23.7.2011). (Seppälä/dopinglinkki/klenbuteroli)
- Seppälä, Timo – Karila, Tuomo*, 1993. Hormonien käyttö urheilussa on uhkapeliä terveydellä. *Liikunta & Tiede* 6/1993 s. 6–11.
- Seppälä, Timo – Kujala, Urho*, 2002. Anaboliset aineet ovat terveysriski ja aiheuttavat riippuvuutta. *Liikunta & Tiede* 2002 s. 52–54.
- Sherwin, Richard K.*, 2000. *When Law goes Pop. The Vanishing Line between Law and Popular Culture*. The University of Chicago Press. Chicago.
- Siltala, Raimo*, 1997. Empirismin haaste – ajatuksia yhteiskuntatieteellisen metodin soveltamisesta lainopissa. *Oikeustiede–Jurisprudentia XXX:1997*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen vuosikirja. Helsinki s. 279–290.
- Siltala, Raimo*, 2003. Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 234. Helsinki.
- Silvennoinen, Martti*, 1992. Liikuntapedagogiikka ja ruumiillisuus. Teoksessa Teijo Pyykkönen (toim.): *Suomi uskoi urheiluun. Suomen urheilun ja liikunnan historia. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 131*. Helsinki s. 457–477.
- Sinnemäki, Aino*, 1995. Norbert Elias ja sivilisaatioprosessi. Teoksessa Risto Heiskala (toim.): *Sosiologisen teorian nykyseurauksia*. Gaudeamus. Helsinki s. 223–242.
- Sironen, Esa*, 1995. Urheilun aika ja paikka. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 100. Likes. Jyväskylän.

- Siukonen, Markku*, 1982. Doping: raportti lääkeaineiden käytöstä urheilussa. Oy Scandia Kirjat Ab. Jyväskylä.
- Sjöhom, Sten*, 1983. Vad gör boxningssporten rättsenlig? Svensk Juristtidning s. 226–263.
- Soek, Jan Willem*, 2001. The Fundamental Rights of Athletes in Doping Trials. Teoksessa John O’Leary (ed.): Drugs and Doping in Sport Socio-Legal Perspectives. Cavendish Publishing Limited. London s. 57–73.
- Suvanto, Juha*, 2002. Pelaaja-agentit joukkueurheilussa: toiminta, tehtävät ja sääntely. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan julkaisusarja. Opetusministeriö. Helsinki.
- Sämkiahho, Risto*, 2002. Tarvitseeko sosiaalinen toiminta oikeusvaltiota – eli laillako kaikki liikku- maan? Teoksessa Aulis Aarnio – Timo Uusitupa (toim.): Oikeusvaltio. Kauppakaari. Lakimies- liiton Kustannus. Helsinki s. 156–192.
- Tala, Jyrki*, 1986. Oikeudellistuminen – Lähtökohtia keskustelulle. Oikeus 1986 s. 289–301.
- Tala, Jyrki*, 1988. Keskustelua oikeudellistumisesta. Teoksessa Kaarlo Tuori (toim.): Teorioita oi- keuden kehityksestä. Esittelyjä ja erittelyjä. Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen jul- kaisuja D:1. Helsinki s. 165–194.
- Tala, Jyrki*, 2005a. Lakien laadinta ja vaikutukset. Edita. Helsinki.
- Tala, Jyrki*, 2005b. Lainsäädännön vaihtoehdot – tarve, tehtävät ja tähänastisia kokemuksia. Teok- sessa Heidi Lindfors (toim.): Lainsäädäntöä vai muuta oikeudellista ohjailua. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 67. Helsinki s. 1–17.
- Tala, Jyrki*, 2006. Katsaus oikeudellisen sääntelyn uusiin muotoihin. Teoksessa Timo Ahonen (toim.): Oikeussosiologiaa ja kriminologiaa. Juhlajulkaisu Ahti Laitinen. Turun yliopiston oi- keustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. A. Juhlajulkaisut N:o 17. Turku s. 185–204.
- Tala, Jyrki*, 2009. Lainsäädännön vaikutuksia koskevan tiedon ja osaamisen parantaminen. Teok- sessa Marjukka Lasola (toim.): Oikeusolot 2009. Katsaus oikeudellisten instituutioiden toimin- taan ja oikeuden saatavuuteen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 244. Helsinki s. 377–398.
- Tala, Jyrki*, 2010. Lainlaadinnan mallit ja informaatio-ongelmat. Teoksessa Anssi Keinänen – Mia Kilpeläinen – Ulla Väättänen (toim.): Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus. Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja N:o 26. Joensuu s. 63–81.
- Tapani, Jussi*, 2004a. Petos liikesuhteessa. Talousrikosoikeudellinen tutkimus. Suomalaisen Laki- miesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 250. Helsinki.
- Tapani, Jussi*, 2004b. Dopingaineiden käytön salaaminen – petosrikosoikeudellinen ongelma? Urheilu ja oikeus 2004 s. 233–245.
- Tapani, Jussi*, 2004c. Verorikkomussäännöksen (RL 29 luvun 4 §) teleologinen tulkinta. Defensor Legis 2004 s. 928–939.
- Tapani, Jussi*, 2005. Mistä puhumme kun puhumme olosuhdetahallisuudesta? Teoksessa Ari- Matti Nuutila – Elina Pirjatanniemi (toim.): Rikos, rangaistus ja prosessi. Juhlajulkaisu Eero Backman 1945 – 14/5 – 2005. Turun yliopisto. Oikeustieteellisen tiedekunta. Turku s. 283–301.
- Tapani, Jussi*, 2010. Yrittänyttä ei laiteta? Rikoksen yrityksen rangaistavuus. Lakimiesliiton Kus- tannus. Helsinki.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti*, 2008. Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi. Talentum. Helsin- ki.
- Tarasti, Lauri*, 2000a. Urheiluoikeus liikuntatiedettä vai oma oikeuden alansa? Urheilu ja oikeus 2000 s. 38–42.
- Tarasti, Lauri*, 2000b. Legal Solutions in International Doping Cases. Awards by the IAAF Arbit- ration Panel 1985–1999. SEP Editrice. Milan.
- Tarasti, Lauri*, 2001a. Doping. Teoksessa Kimmo Aaltonen (toim.): Urheilun ja liikunnan oikeus käytännössä. Tietosanoma Oy. Helsinki s. 179–197.
- Tarasti, Lauri*, 2001b. Lahden dopingupakan juridiikkaa. Urheilu ja oikeus 2001 s. 50–54.

- Tarasti, Lauri*, 2002a. Yhteiskunnan oikeudellistuminen. *Defensor Legis* 2002 s. 575–585.
- Tarasti, Lauri*, 2002b. Juridiska svårigheter att få till stånd en global antidopingkod. Artikelsamling 2002. *Idrottsjuridisk skriftserie* Nr 7. Svensk Idrottsjuridisk Förening s. 319–326.
- Tarasti, Lauri*, 2004. Maailman antidopingsäännöstö WADC ja sen soveltaminen. *Urheilu ja oikeus* 2004 s. 246–266.
- Tarasti, Lauri*, 2007. Dopingjuridiikan ongelmia urheilujärjestöissä ja tuomioistuimissa. *Urheilu ja oikeus* 2007 s. 68–82.
- Telama, Risto*, 1989. Johdanto. Teoksessa Risto Telama – Joel Juppi – Leena Nieminen (toim.): *Liikuntatiede – mitä se on?* Liikuntatieteellisen seuran julkaisu N:o 118. Helsinki s. 9–16.
- Telama, Risto*, 2000. Kuinka liikunta ja urheilu tukevat kasvua ja sosiaalista kehitystä kouluiässä? Teoksessa Mari Miettinen (toim.): *Haasteena huomisen hyvinvointi – miten liikunta lisää mahdollisuuksia?* Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu II. Tutkimuskatsaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 124. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö. Helsinki s. 55–79.
- Teubner, Gunther*, 1986. *The Transformation of Law in the Welfare State*. Teoksessa Gunther Teubner (ed.): *Dilemmas of Law in the Welfare State*. European University Institute. Firenze s. 3–10.
- Teräväinen, Sami*, 2010. Kurinpito ja kontrolli huippu-urheilun dopingasiassa. Esimerkkeinä Tour de Francen ja ammattipyöräilyn dopingtapaukset. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. *Urheilu-oikeuden sarja*. Turku.
- Tiitinen, Kari-Pekka*, 1998. Urheilijan oikeussuhteista. Kuvauksia ja mietteitä. *Lakimies* 1998 s. 211–221.
- Timonen, Pekka*, 1998a. Johdatus lainopin metodiin ja lainopilliseen kirjoittamiseen. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki.
- Timonen, Pekka*, 1998b. Kirja-arvostelu teoksesta Rauste, Olli: *Urheilu-oikeus*. *Lakimies* 1998 s. 687–691.
- Timonen, Pekka*, 2001. Urheilu-oikeuden professuuri rahoitetaan liikuntamäärärahoista. *Keskustelupalsta. Lakimiesuutiset* 7–8/2001 s. 47.
- Timonen, Pekka*, 2004. Urheilun oikeudellistumisesta urheilu-oikeuteen oikeudenalana. *Urheilu ja oikeus* 2004 s. 280–295.
- Tjurin, Niklas*, 2001. Jääkiekon SM-liigaerotuomarin oikeudellinen asema. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan julkaisusarja. Opetusministeriö. Helsinki.
- Tolonen, Hannu*, 1988. Yleisten oppien rakenteesta ja merkityksestä. *Juhlajulkaisu Allan Huttunen 1928 – 5/11 – 1988*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. A. Juhlajulkaisut N:o 2. Turku s. 177–194.
- Tolvanen, Matti*, 1999. *Tieliikennetikokset ja kriminaalipolitiikka*. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki.
- Tolvanen, Matti*, 2005. Johdatus kriminaalipolitiikan teoriaan. Joensuun yliopiston oikeustieteellisissä julkaisuja N:o 14. Joensuu.
- Tolvanen, Matti*, 2010. Huumausainerikokset ja alkoholirikokset. Teoksessa Frände, Dan – Matikala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: *Keskeiset rikokset*. Edita. Helsinki s. 633–663.
- Trainor, Niall*, 2010. *The 2009 WADA Code: A More Proportionate Deal for Athletes?* *Entertainment and Sport Law* Volume 8 Number 1. – [Http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj](http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj) (21.7.2011).
- Träskman, Per Ole*, 1984. Den allmänna opinionen, massmedia och rättssäkerheten. *Nordisk Tidskrift för Kriminalvidenskab* 1984 s. 249–264.
- Träskman, Per Ole*, 1995. Drakens ägg – Den narkotikarelaterade brottskontrollen. Teoksessa Dag Victor (red.): *Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten*. Norstedts. Stockholm s. 137–162.

- Tuomivaara, Salla*, 2003. Eläimet muuttuvassa yhteiskunnassa. Johdatus ihmisten ja eläinten välisen suhteen sosiologiaan. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Tuori, Kaarlo*, 1988. Max Weber ja Jürgen Habermas oikeuden rationaalistumisesta. Teoksessa Kaarlo Tuori (toim.): Oikeuden rajat. Teorioita oikeuden kehityksestä. Esittelyjä ja erittelyjä. Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja D:1. Helsinki s. 57–90.
- Tuori, Kaarlo*, 1998. Oikeustiede 2000. Lakimies 1998 s. 1002–1013.
- Tuori, Kaarlo*, 2000. Kriittinen oikeuspositivismi. WSOY Lakitieto Oy. Helsinki.
- Tuori, Kaarlo*, 2002. Yleiset opit: mitä ne ovat, mitä niillä tehdään ja miten niitä kehitetään? Teoksessa Tarmo Miettinen – Tapio Määttä (toim.): III Oikeustieteen tutkija- ja jatkokoulutuspäivät. 6.–8.6.2002, Savonlinna. Joensuun yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja N:o 2. Joensuu s. 1–15.
- Tuori, Kaarlo*, 2003. Virallisen vastaväittäjän lausunto teoksesta Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema (2003). Lakimies 2003 s. 1049–1054.
- Tuori, Kaarlo*, 2004. Oikeudenalajaotus – strategista valtapeliä ja normatiivista argumentaatiota. Lakimies 2004 s. 1196–1224.
- Tuori, Kaarlo*, 2007. Oikeuden ratio ja voluntas. WSOYpro. Helsinki.
- Tuori, Kaarlo*, 2011a. Kokoonntumis- ja yhdistymisvapaus. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. 2. uudistettu painos. WSOYpro. Helsinki s. 493–543.
- Tuori, Kaarlo*, 2011b. Sosiaaliset oikeudet. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. 2. uudistettu painos. WSOYpro. Helsinki s. 711–752.
- Turku, Perttu*, 2003. Yksilöurheilijan työoikeudellinen asema talliurheilussa. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Urheilu-oikeuden sarja. Turku.
- Van Aerschot, Paul*, 1996. Oikeudellistuminen julkisoikeudessa. Lakimies 1996 s. 1036–1043.
- Vatka, Minna*, 2006. Dopingvalvonta Suomessa – ensimmäisistä testeistä Suomen Antidopingtoimikuntaan. – <http://www.antidoping.fi/> (4.7.2011).
- Vermeersch, An*, 2009. The Future EU Sports Policy: Hollow Words on Hallowed Ground? The International Sports Law Journal 2009 s. 3–6.
- Vettenniemi, Erkki*, 2009. Piikit ja pillerit: Suoraa puhetta dopingista. Teos. Helsinki.
- Vettenniemi, Erkki*, 2010. Miksi doping kiellettiin 1928? IAAF, piristeet ja rotu-uskomusten voima. Liikunta & Tiede 2010 s. 24–29.
- Viertola, Juha*, 2004. Valtioiden välisestä yhteistyöstä urheilun antidopingtyössä. Urheilu ja oikeus 2004 s. 296–304.
- Viljanen, Pekka*, 2006. KKO 2005:137 Voitiinko kunnianloukkauksesta jättää rangaistukseen tuomitsematta? Teoksessa Pekka Timonen (toim.): Korkeimman oikeuden ratkaisut kommentein II 2005. Talentum. Helsinki s. 454–457.
- Viljanen, Veli-Pekka*, 1998. Perusoikeudet ja rikoslainsäädäntö. Teoksessa Pekka Lämsineva – Veli-Pekka Viljanen (toim.): Perusoikeuspuheenvuoroja. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Julkisoikeuden sarja A, N:o 32. Turku s. 277–306.
- Viljanen, Veli-Pekka*, 2001. Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. WSOY Lakitieto Oy. Helsinki.
- Viljanen, Veli-Pekka*, 2011. Perusoikeuksien soveltamisala. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. 2. uudistettu painos. WSOYpro. Helsinki s. 89–137.
- Virtala, Mirja* 1997. Liikunta ja Euroopan unioni. Miten yhteisöläinsäädäntö vaikuttaa liikuntaan? Opetusministeriö, Liikunta- ja nuoriso-osasto & Edita. Helsinki.
- Virtala, Mirja*, 2003. Esipuhe. Teoksessa Mikko Nisula: Perusoikeudet suomalaisessa dopingprosessissa. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Urheilu-oikeuden sarja 3. Turku s. III.

- Vuolle, Pauli*, 1982. Doping julkisessa sanassa. Teoksessa Markku Siukonen (toim.): Doping. Raportti lääkkeiden väärinkäytöstä urheilussa. Oy Scandia Kirjat Ab. Jyväskylä s. 101–126.
- Vuorenpää, Mikko*, 2010. KKO 2010:45 ja KKO 2010:46 – Veronkorotus, veropetos ja kielto käsitellä samaa asiaa kahdesti. Osa 2. Lakimies 2010 s. 1113–1120.
- Vuorenpää, Mikko*, 2011. KKO 2010:82 – Veronkorotus, veropetos ja kielto käsitellä samaa asiaa kahdesti. 3. erä. Lakimies 2011 s. 156–164.
- Välimäki, Pertti*, 2007. Urheilun oikeusturvalautakunnan ratkaisuja 2005–2006. Urheilu ja oikeus 2007 s. 104–135.
- Waddington, Ivan*, 2000. Sport, Health and Drugs – A Critical Sociological Perspective. E & FN Spon. London.
- Weisemann, Ulrich – Spieker, Ulrich*, 1997. Sport, Spiel und Recht. 2., neuarbeitete Auflage. NWJ Schriften 38. München.
- Westberg, Peter*, 1992. Avhandlingsskrivande och val av forskningsansats – en idé om rättsvetenskaplig öppenhet. Teoksessa Lars Heuman (red.): Festskrift till Per Olof Bolding. Juristförlaget. Stockholm s. 421–446.
- Wilhelmsson, Thomas*, 1997. Vastuu ja yksityisoikeuden Systemi. Lakimies 1997 s. 1180–1205.
- Wilhelmsson, Thomas*, 2003. Virallisten vastaväittäjän lausunto teoksesta Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema (2003). Lakimies 2003 s. 1042–1049.
- Wilhelmsson, Thomas*, 2004. Yleiset opit ja pienet kertomukset ennakoitavuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Lakimies 2004 s. 199–227.
- Wise, Aaron N.*, 1997. ”Strict liability” Drug Rules of Sports Governing Bodies: Are they legal? Defensor Legis 1997 s. 119–133.
- Ylikangas, Mikko*, 2009. Unileipää, kuolonvettä, spiidiä: huumeet suomessa 1900–1950. Atena. Jyväskylä.
- Özyavuz, Mesu*, 2003. Council of Europe’s Work on Sport. The International Sports Law Journal 2003 s. 25–27.

VIRALLISLÄHTEET

Suomi

- HE 66/1988 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsitettäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.
- HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- HE 183/1997 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle ampuma-aselainsäädännön muuttamisesta.
- HE 236/1997 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle liikuntalainsäädännön muuttamisesta.
- HE 213/2000 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta.
- HE 17/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle terveyttä ja turvallisuutta vaarantavia rikoksia koskevien rikoslain säännösten uudistamiseksi ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi.
- HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 96/2005 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle kansanterveyslain muuttamisesta.
- HE 191/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle kansainvälisen dopingin vastaisen yleissopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

- HE 84/2008 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle alkoholirikoksia koskevien säännösten uudistamisesta.
- HE 22/2009 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi urheilijan tapaturma- ja eläketurvasta.
- HE 180/2009 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain ja lääkelain 54 a ja 54 e §:n muuttamisesta.
- HE 187/2008 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle tulliselvitysrikoksia koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 303/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle huumausainelain muuttamisesta.
- Huippu-urheilutyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:22. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.
- KK 176/1973 vp. Kirjallinen kysymys: Nyrkkeilyn aiheuttamien terveydellisten haittojen poistamisesta. (Taipale ym.)
- KK 284/1993 vp. Kirjallinen kysymys: Dopingaineiden salakuljetuksen vähentämisestä. (Mäkelä ym.)
- KK 27/2008 vp. Kirjallinen kysymys: Dopingaineiden käytön kriminalisointi (Matikainen-Kallström)
- KM 1976:72. Rikosoikeuskomitean mietintö.
- KM 1969:B 53. Huumausainekomitean mietintö.
- Kuuleminen säädösvalmistelussa. Ohjeet. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 18/2010.
- LA 76/1998 vp. Lakialoite laiksi rikoslain muuttamisesta (Brax ym.)
- LA 57/2010 vp. Laki rikoslain 17 luvun 18 ja 19 §:n muuttamisesta (Räsänen ym.)
- LaVM 5/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö 5/2002 vp. Hallituksen esitys terveyttä ja turvallisuutta vaarantavia rikoksia koskevien rikoslain säännösten uudistamiseksi ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi.
- LaVM 28/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- LaVM 43/2010 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä lasten suojelemista seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymiseksi ja siihen liittyviksi laeiksi.
- Liikuntalain uudistaminen. Opetusministeriön työryhmien muistioita 22:1997.
- PeVL 23/1997 vp. Hallituksen esitys oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- PeVL 20/2002 vp. Hallituksen esitys laiksi turvallisuuden edistämistä yleisillä paikoilla koskevien säännösten uudistamiseksi.
- PeVL 26/2004 vp. Hallituksen esitys laiksi rikoslain 17 luvun, kokoontumislain ja järjestyksenvalvoijasta annetun lain 8 §:n muuttamisesta.
- PeVL 5/2009 vp. Hallituksen esitys laiksi toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain muuttamisesta.
- PeVM 25/1994 vp. Hallituksen esitys perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- Sanoista teoiksi. Huippu-urheilutyöryhmän ajatuksia suomalaisen huippu-urheilun kehittämiseksi. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:13. Helsinki.
- SK 23/993 vp. Suullinen kysymys dopingaineiden maahantuontia ja myyntiä koskevien säädösten valmisteleminen (Laine)
- StVM 7/2009 vp. Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan mietintö hallituksen esityksestä 22/2009 laista urheilijan tapaturma- ja eläketurvaksi.
- StVM 14/2010 vp. Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan mietintö hallituksen esityksestä laeiksi toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain ja lääkelain 54 a ja 54 e §:n muuttamisesta.
- TA 9/1994 vp. Toivomusaloite dopingaineiden hallussapidon ja käytön kriminalisoimiseksi (Moi-
lanen ym.)

Norja

Ot.prp.nro 22. Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – sluttføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning).

Ruotsi

Prop. 1969:118. Proposition 1969:118 om förbud mot professionell boxning.

Prop. 1990/91:199. Proposition 1990/91:199 om förbud mot vissa dopningsmedel.

Prop. 1998/99:3. Proposition 1998/99 Åtgärder mot dopning.

Prop. 2005/06:147. Lag om tillståndsplikt för vissa kampsportsmatcher.

Prop 2010/11:4. En effektivare narkotika- och dopningslagstiftning.

SOU 1961:46. Boxningssportens skadeverkningar.

SOU 1982:22. Svensk amatörboxning och skadeverkningarna.

SOU 1996:126. Doping i folkhälsoperspektiv. Del A Betänkande av utredningen om dopning. Del B Bilagor.

SOU 2003:24. Kampidrott i fokus.

SOU 2008:120. Bättre kontroll av missbruksmedel. En effektivare narkotika- och dopningslagstiftning m.m.

SOU 2011:10. Antidoping Sverige. En ny väg för arbetet mot dopning.

EU

Amsterdamin sopimus, julistus no. 29 urheilusta. EYVL C 340, 10.11.1997.

Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen konsolidoitu toisinto, EUVL C 115/49, 9.5.2008.

KOM(1999) 644, 10.12.1999. Komission selvitys Eurooppa-neuvostolle nykyisten urheiluun liittyvien rakenteiden turvaamisesta ja urheilun yhteiskunnallisen tehtävän säilyttämisestä Euroopan yhteisössä. Urheilua koskeva selvitys Helsingissä kokoontuvalle Eurooppa-neuvostolle.

KOM(2007) 391, 11.7.2007. Urheilun valkoinen kirja.

KOM (2011)12, 18.1.2011. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle. Urheilun eurooppalaisen ulottuvuuden kehittäminen,

Neuvoston päätöslauselma, annettu 21 päivänä kesäkuuta 1999, kansainvälisten jalkapallo-otteluiden yhteydessä esiintyvien väkivaltaisuuksien ja levottomuuksien ehkäisemistä ja torjuntaa ja tähän liittyvää kansainvälistä poliisiyhteistyötä koskevasta käsikirjasta, EYVL C 196, 13.7.1999.

Nizzan Eurooppa-neuvoston puheenjohtajavaltion päätelmät 7.–10.12.2000. Liite IV. Julkilausuma yhteisten politiikkojen täytäntöönpanossa huomioon otettavista eurooppalaisen urheilun erityispiirteistä ja sen yhteiskunnallisesta merkityksestä. – [Http://www.europarl.europa.eu/summits/](http://www.europarl.europa.eu/summits/) (10.11.2011).

The European Model of Sport. Consultation Document of DG X.

MUUT LÄHTEET

- Antidopingsanakirja. – [Http://adt.fi/](http://adt.fi/) (19.7.2011).
- Dopingselvitystyöryhmän raportti 2001. Opetusministeriö.
- Eurobarometri ”Citizens of the European Union and Sport”. – [Http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_213_report_en.pdf](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_213_report_en.pdf) (16.8.2011).
- Helsingin hovioikeuden laatuhanke 2006. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke. Huumetyöryhmä 2006. Rangaistuskäytön yhtenäisyys koskien huumausaine-, lääke- ja dopingrikoksia.
- Hyvä hallinto lajiliitossa. SLU-julkaisu. Suomen Liikunta ja Urheilu ry. Helsinki.
- Keskusrikospoliisi. Tutkittuja rikoksia 2003. – [Http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/.../Vuosi-kertomus03_liite.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/.../Vuosi-kertomus03_liite.pdf). (19.7.2011).
- Legal Comparison and the Harmonisation of Doping Rules 2001. Final report within the framework of the pilot project for campaigns to combat doping in sport in Europe; commissioned by the European Commission, Directorate-General for Education and Culture, to University of Erlangen-Nuremberg, T.M.C. Asser Institute, Max Planck Institute, Freiburg i.B., and Anglia Polytechnic University.
- Piispa, Mikko*, 2010a. Kuntourheiluun liittyvän dopinginkäytön yhteiskunnallinen paikka. Blogikirjoitus. Julkaistu Dopinglinkki.fi-sivustolla 18.6.2010. – [Http://www.dopinglinkki.fi](http://www.dopinglinkki.fi) (19.7.2011).
- Piispa, Mikko*, 2010b. Kuntodoping ja riskien hallinta. Blogikirjoitus. Julkaistu Dopinglinkki.fi-sivustolla 2.7.2010. – [Http://www.dopinglinkki.fi/](http://www.dopinglinkki.fi/) (19.7.2011).
- Piispa, Mikko*, 2010c. Kuntodoping ja huumeet. Blogikirjoitus. Julkaistu Dopinglinkki.fi-sivustolla 15.7.2010. – [Http://www.dopinglinkki.fi/](http://www.dopinglinkki.fi/) (19.7.2011).
- Salasuo, Mikko*, 2010. Tutkijan huomioita. Blogikirjoitus. Julkaistu Dopinglinkki.fi-sivustolla 19.8.2010. – [Http://www.dopinglinkki.fi/](http://www.dopinglinkki.fi/) (21.7.2011).
- Suomen antidopingsäännöstö 2009. Voimassa 1.1.2011 alkaen.
- Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n työsuhdetyöryhmän mietintö 1999. Suomen Liikunta ja Urheilu ry. Helsinki.
- Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n valmentajien työsuhdetyöryhmän mietintö 2002. Suomen Liikunta ja Urheilu ry. Helsinki.
- Tammi, Tuukka*, 2009. Huume on lääke on päihde. Blogikirjoitus. Julkaistu Yhteiskuntablogiikka-sivulla 2.9.2009. – [Http://community.stakes.fi/blogs/blogiikka/](http://community.stakes.fi/blogs/blogiikka/) (21.7.2011).
- Tullirikostorjunnan vuosikirja 2006. Tullihallituksen tullirikostorjunnan vuosikirja 2006. Trio-offset 2007.
- Tullirikostorjunnan vuosikirja 2009. – [Http://www.tulli.fi/](http://www.tulli.fi/) (27.7.2011).
- World Anti-Doping Code 2009. Voimassa 1.1.2009 alkaen.

Lisäksi lähteinä on käytetty asiantuntijalausuntoja ja sanomalehtiartikkeleita, jotka on yksilöity alaviitteissä.

Lyhenteet

ADT	Suomen antidopingtoimikunta ADT ry
FIS	Fédération Internationale de Ski
HE	hallituksen esitys
IAAF	International Association of Athletics Federations
IU	International Unit
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EPO, epo	erytropoietiini
EU	Euroopan unioni
EUVL	Euroopan unionin virallinen lehti
EYVL	Euroopan yhteisöjen virallinen lehti
FST	Finlands svenska television
IADA	International Anti-Doping Agreement
IOC	International Olympic Committee
JFT	Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
KM	komiteanmietintö
KK	kirjallinen kysymys
KKO	korkein oikeus
KOM	Euroopan unionin komission asiakirja
ky	kansainvälinen yksikkö
LaVL	eduskunnan lakivaliokunnan lausunto
LaVM	eduskunnan lakivaliokunnan mietintö
Ot. prop.	odeltingsproposisjon (Norja)
PeVL	eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	perustuslaki (11.6.1999/731)
Prop.	proposition (Ruotsi)
RL	rikoslaki (19.12.1889/39)
ry	rekisteröity yhdistys
SEUT	Sopimus Euroopan unionin toiminnasta
SK	suullinen kysymys
SLU	Suomen Liikunta ja Urheilu ry
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
SOU	statens offentliga utredningar (Ruotsi)
StVM	eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö
TA	toivomusaloite
THL	Terveysten ja hyvinvoinnin laitos
THO	Turun hovioikeus
Unesco	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
VaaHo	Vaasan hovioikeus
vp	valtiopäivät
Wada	World Antidoping Agency, Maailman Antidopingtoimisto
Wadc	World Anti-Doping Code, Maailman antidopingsäännöstö
WHO	World Health Organization
YhdL	yhdistyslaki (26.5.1989/503)
Yle	yleisradio

---

1 Johdanto

1.1 URHEILU JA OIKEUS

Tutkimuskysymysten ja tavoitteiden muotoilu lähtee usein liikkeelle tutkimuskohdetta koskevista arkipäiväisistäkin havainnoista. Yksi tämän tutkimuksen lähtökohdista on huomio siitä, ettei urheilu ole uutisia pelkästään ennätyksistä ja mestaruuksista vaan myös urheilua koskevista esitutkinnoista ja oikeudenkäynteistä. Havainto ei välttämättä perustu vain median luomaan julkisuuskuvaan. Sosiologi *Hannu Itkonen* toteaa kansainvälistä olympialiikettä ravistelleeseen taannoiseen lahjusskandaaliin ja laajaa mediajulkisuutta keränneeseen kotimaiseen pesäpallon sopupelioikeudenkäyntiin viitaten, että urheiluelämässä on viime vuosikymmeninä tapahtunut perustavia muutoksia, joissa aiemmin itsestäänselvyyksinä pidetyt sisäiset käytännöt eivät enää vastaa yhteiskunnan yleisempiä normistoja. Urheiluelämä on murroksessa, ja tässä murrosvaiheessa joudutaan entistä tarkemmin miettimään, miten urheilun kielteisiin ilmiöihin olisi suhtauduttava ja miten niistä voisi päästä eroon.¹ Yksi vaihtoehto urheilun epäsuotuisina pidettyjen ilmiöiden kontrolloinnissa on ollut oikeudelliseen sääntelyyn ja päätöksentekoon turvautuminen. *Prosessia on kutsuttu urheilun oikeudellistumiseksi*.

Laajemmassa katsannossa oikeudellistumisen tematiikka on viime vuosikymmeninä ollut yksi oikeussosiologian keskeisaiheista. Oikeudellistumisen käsite itsessään on kuitenkin monimerkityksinen. Ei ole olemassa mitään täsmällistä ja valmiiksi eriteltyä oikeudellistumisen käsitettä, jota tutkimuksessa olisi helppo seurata.² Yleisluonnehdinnan tarjoaa määritelmä, jonka mukaan oikeudellistumisella tarkoitetaan jonkin asiantilan muuttumista tai tulemistä oikeudelliseksi, sen saattamista oikeudellisen sääntelyn ja ratkaisutoiminnan kohteeksi.³ Oikeudellistumisen seurauksena oikeudellinen sääntely lisääntyy ja sen merkitys vahvistuu.⁴

Urheilusta on muutamassa vuosikymmenessä tullut elämänalue, johon oikeussäännöt vaikuttavat. Tämä näkyi havainnollisesti esimerkiksi Lahden vuoden 2001 maailmanmestaruushiihtojen dopingskandaalin jälkiselvittelyissä, joi-

---

¹ *Itkonen* 1999a s. 9.

² Oikeudellistumiskäsitteen määrittelyyn liittyvistä hankaluuksista ks. *Tala* 1986 s. 168–169.

³ *Tala* 1988 s. 165; *Kivivuori* 2006 s. 157.

⁴ *Tala* 2005a s. 4; *Tarasti* 2002a s. 575.

hin opetusministeriön, urheiluväen ja lääkäreiden ohella myös juristit osallistuvat monessa roolissa. Dopingskandaaliin liittyvää juridiikkaa kirjoituksessaan avannut *Heikki Halila* totesi, ettei reilut 60 vuotta aikaisemmin samoissa maastoissa pidetyissä vastaavissa kilpailuissa sattuneita tapahtumia hahmotettu lainkaan juridisiksi kysymyksiksi, vaan *tavanomaisiksi kilpaurheilun luonteeseen kuuluviksi vastoinkäymisiksi*.⁵ Halilan esille ottaman esimerkin ajatus voidaan muotoilla myös seuraavasti: urheilu ei kuusikymmentä vuotta sitten ollut vielä oikeudellistunut vaan muodosti oma saarekkeensa oikeuden ulkopuolelle.

Ajatus urheilun omasta, muusta yhteiskunnasta erillisestä saarekkeesta muodostaa jännitteisen vastinparin oikeudellistuneelle urheilulle. Ajatus urheilun erityisyydestä suhteessa muuhun maailmaan on klassinen, urheilun ja liikunnan tutkimuksessa laajalti tunnettu lähtökohta. Sen alkujuuret lienevät yhteydessä leikkiin, jota urheilu ainakin jossakin määrin yhä muistuttaa. Leikin – ja urheilun – muodostama taikapiiri käy ilmi esimerkiksi hollantilaisen kulttuurihistorioitsija *Johan Huizingan*⁶ taajaan siteeratusta leikin määritelmästä: ”Leikki on vapaaehtoista toimintaa, joka suoritetaan määrättyssä ajan ja paikan rajoissa vapaaehtoisesti hyväksyttyjen, mutta ehdottomasti sitovien sääntöjen mukaan; se on oma tarkoitusperänsä, ja sitä seuraa jännityksen ja ilon tunne sekä tietoisuus jostakin, mikä on toista kuin tavallinen elämä.”

Urheilun merkitys vastapainona muulle elämälle esiintyy myös sosiologi *Norbert Elias*in tutkimuksissa. Elias liittää urheilun synnyn sivilisoituneelta ihmiseltä edellytettyyn tiukkaan itsekontrolliin ja viettien tukahduttamiseen.⁷ Tällainen sääntöjen ja sovinnaiten tapojen hallitsema kontrolloitu elämä voi kuitenkin olla hyvin tylsää. Vastapainoksi tarvitaan urheilua, jonka maailmassa arkielämän sidonnaisuudet voi huoletta hetkeksi unohtaa.⁸

Yhä turvallisuushakuisemmassa ja kontrolloidummassa yhteiskunnassamme urheilu näyttäytyy yhtenä hyväksyttävänä tapana nauttia ”vaarojen hurmasta”.⁹ Urheiluun osallistuminen tai urheilukilpailun katseleminen, tarjoaa jännitystä, ilmaisukanavia ja normivapauksia vastineeksi muutoin niin monotoniseksi, vieraannuttavaksi ja normisidonnaiseksi koetulle elämänmuodolle.¹⁰ Arkielämästä erillinen urheilu luo oman maailmansa, jossa pätevät urheilun lainalaisuudet, ja jossa omat säännöt erottavat sen ympäristön muista toiminnoista. Urheilun säännöt määrittelevät sen, mitä voidaan pitää urheiluna ja samalla ne erottavat urheilun esimerkiksi taiteesta ja tieteestä. Säännöt kertovat, mikä urheilun todellisuus-

⁵ *Halila* 2001 s. 232.

⁶ *Huizinga* 1984 s. 39.

⁷ *Elias* 1986a s. 165.

⁸ *Elias* 1986a s. 174.

⁹ Ks. *Koskela* 2003 s. 283.

¹⁰ *Heinilä* 1994 s. 115.

nessa on tärkeää, merkityksellistä ja arvokasta, ja tällöin käy ymmärrettäväksi myös se, että ympäröivän yhteiskunnan käsitykset oikeasta, väärästä ja arvokkaasta ovat toissijaisia.¹¹

Urheilun oikeudellistumisen on usein katsottu merkitsevän jotakin kielteistä edellä kuvatulle urheilun vapauden alueelle. Myös laajemmissa yhteyksissä oikeudellistumisesta puhutaan usein kielteisessä sävyssä. Tunnetussa oikeudellistumista käsitelleessä kirjoituksessaan *Jürgen Habermas*¹² kuvaa uusiin sosiaaliin tilanteisiin, muun muassa kasvatukseen ja koulutukseen, liittyvää yhä yksilöidympää ja eriytyneempää sääntelyä kriittisessä sävyssä elämismailman kolonisaatioksi. Samaa tapaan urheilun osalta on katsottu, että juridiikka on kolonisoitunut urheilun toimintaympäristöä. Perinteisesti aatteellisen yhdistyksen muodossa toimivat urheilujärjestöt eivät enää voi luottaa vain yhdistyslain ja omien sääntöjensä tuntemukseen. *Pekka Timonen* on kuvannut urheilun osalta tilanteen muutosta siten, että ”yhdistyslain soveltamisen ja yhdistysoikeudellisten kurinpitomenettelyjen arvioinnin sijasta sovelletaan ainakin verolakeja, kilpailulainsäädäntöä, työoikeudellisia normeja, sosiaaliturvalainsäädäntöä, sopimus- ja vahingonkorvausoikeutta ja joskus rikosoikeuttakin”.¹³

Oikeudellistuneen ja ilman oikeutta – siis omien sääntöjensä varassa – toimivan urheilun välisen jännitteen muotoutuminen ja sen vaikutusten tarkastelu ovat tämän tutkimuksen keskeinen taustoittava lähtökohta. On epärealistista ajatella, että edellä kuvatun kaltaista erottelua urheilun omaan maailmaan ja muuhun maailmaan voitaisiin edelleen pitää yllä suhteessa oikeusjärjestykseen, mutta on relevanttia pohtia, mikä asema oikeudella on tai sille olisi annettava urheilutoiminnan sääntelyssä. Mitkä asiat ovat edelleen urheilun ”omia” asioita ja millaisista tilanteista olisi säädettävä oikeusnormein?

1.2 NÄKÖKULMANA DOPING

Urheilun ilmiöistä doping on osa-alue, jota oikeudellistuminen on kosketanut ehkä eniten. Meillä jokaisella lienee intuitiivinen käsitys siitä, mitä dopingilla urheilussa tarkoitetaan. Useimmiten siihen sisällytetään ajatukset urheilusuorituksen parantamisesta, keinotekoisuudesta, terveysriskeistä ja epärehellisyydestä esimerkiksi seuraavaan tapaan: ”Dopingilla tarkoitetaan urheilijan suorituskyvyn parantamista elimistölle vierain keinoin, esimerkiksi lääkeaineita käyttämällä. Doping voi parantaa urheilusuoritusta, mutta se voi myös aiheuttaa vakavia

¹¹ *Lindfelt* 1999 s. 27, 30.

¹² *Habermas* 1986 s. 204.

¹³ *Timonen* 2004 s. 281.

vahinkoja urheilijan terveydelle. Dopingin käyttö on urheilun hengen vastaista.”¹⁴ Selkeydestään huolimatta dopingin määritelmä on kiistanalainen, ja yksi tämän tutkimuksen keskeisaiheita onkin tarkastella dopingille eri yhteyksissä annettava sisältöä.

Kilpaurheilussa urheilijan dopingaineiden ja -menetelmien käyttämistä valvotaan veri- ja virtsatestein, ja kielletyn aineen käyttämisestä kiinni jääneelle urheilijalle voidaan määrätä kilpaurheilun harjoittamisen estävä sanktio rikkomuksestaan. Urheiluliikkeen sisäisestä näkökulmasta dopingissa on kysymys yhdistyksen (urheilujärjestön) sisäisestä yksityisoikeudellisesta sääntelystä ja rankaisutoiminnasta eli yksityisoikeudellisesta kurinpidosta. Oikeus käyttää kurinpitovaltaa perustuu yhdistyslain nojalla annettuihin sääntöihin. Yhdistysoikeuden keskeisin periaate on yhdistysautonomia, josta on katsottu seuraavan, että yhdistys saa hoitaa asiansa lähtökohtaisesti vapaasti yhdistyslain ja omien sääntöjensä asettamissa rajoissa.¹⁵ Urheilijat ja valmentajat sitoutetaan urheilujärjestön kurinpitoon usein sopimusten kautta. Esimerkiksi lisenssi-, valmentaja-, valmennustuki- tai muussa vastaavassa sopimuksessa he sitoutuvat noudattamaan lajiliiton kilpailusääntöjä, joihin on sisällytetty myös säännöt kurinpidosta.¹⁶

Urheilun oma saareke -ajattelusta lähtevän näkemyksen mukaan tässä kurinpitotehtävässä ei oikeusnormeilla olisi juuri sijaa. Urheilun oikeudellistuminen on kuitenkin monin tavoin liudentanut urheilun sisäisen (itsesääntely) ja ulkoisen (oikeudellinen sääntely) sääntöjärjestelmän välistä tiukkaa rajalinjaa. Urheilijan näkökulmasta dopingvalvonnassa on kyse merkittävästä vallankäytöstä. Yhä useammin on esitetty, että perus- ja ihmisoikeuksia sekä yleisiä oikeusperiaatteita on sovellettava myös urheilun sisäiseen kurinpitoon.¹⁷ Esimerkiksi dopingtestaukseen sitoutumista, dopingrikkomuksen toteennäyttämistä ja urheilun toimintakiellon pituuden määrittelyä ei yksioikoisesti pidetä enää vain urheilun sisäisinä asioina, vaan niitä on ryhdytty tarkastelemaan myös oikeusnormien ja -periaatteiden asettamia mittapuita vasten.¹⁸

¹⁴ HE 191/2006 vp s. 4.

¹⁵ Ks. esim. *Riitesuo* 2001 s. 2–3; *Halila* 2006a s. 321–323; *Välimäki* 2007 s. 106. Kurinpitovallan käyttäminen on voitu sopimuksin siirtää myös esim. osakeyhtiömuodossa toimivalle kilpailutoiminnan järjestäjälle, kuten liigalle.

¹⁶ Lajiliiton kilpailusäännöillä tai -määräyksillä ohjataan lajin kilpailutoimintaa, esim. edustusoi-
keutta, seurasiirtoja, sarjapaikka- ja lisenssiasioita. Niihin kuuluvat myös lajiliiton kurinpitome-
nnettelyä ohjaavat rangaistus- tai kurinpitomääräykset. On syytä huomata, että kilpailutoimintaan
liittyvät säännöt ovat eri asia kuin urheilun *lajisäännöt*, joilla määritellään itse urheilulajin teknistä
suorittamista. Kilpailusääntöjen yläpuolella ovat hierarkkisesti lajiliiton (yhdistyksen) säännöt.
Ks. Hyvä hallinto lajiliitossa s. 10.

¹⁷ Tämä liittyy myös yleisemmin perus- ja ihmisoikeuksien horisontaalivaikutuksen vahvistumi-
seen. Ks. yleisesti esim. *Viljanen* 2011s. 134–136 sekä *Länsineva* 2011a s. 456–458.

¹⁸ Yhdistyksen kurinpitoa ja siihen kohdistuvaa oikeudellista sääntelyä tarkastellaan laajasti teok-
sessa *Riitesuo* 2001. Erityisenä tarkastelun kohteena teoksessa on useissa kohdin urheilun doping-

Urheilun sisäisestä sääntöongelmasta doping onkin laajentunut monimuotoiseksi, monille eri oikeudenaloille ulottuvaksi juridiseksi ongelmaksi. Yksi rajalinja on kuitenkin ollut selkeä: antidopingsäännöstössä määritelty dopingrikkomus ei ole rikos rikosoikeudellisessa mielessä eikä urheilujärjestön määräämisessä sanktiossa ole kysymys rikosoikeudellisesta rangaistuksesta. Urheilun oikeudellistumisen myötä tämäkin lähtökohta on muuttanut muotoaan. Suomen osalta voidaan esimerkiksi todentaa rikosoikeuden ”tunkeutumista” lainsäätäjän toiminnan tuloksena. Syyskuun alusta vuonna 2002 voimaan tulleella rikoslain muutoksella¹⁹ rikoslain 44 luvun 6–8 §:iin lisättiin dopingrikoksia koskevat rangaistussäännökset.

1.3 TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA TUTKIMUKSEN RAKENNE

Tämän tutkimuksen ytimen muodostaa dopingiin kohdistuvan rikosoikeudellisen sääntelyn analyysi. Etsin vastausta seuraavanlaisiin kysymyksiin: Miten ja miksi dopingista tuli rikosoikeudellisen sääntelyn kohde? Millaisia reunaehtoja oikeusjärjestyksestä seuraa dopingin rikosoikeudelliselle sääntelylle? Miten dopingrikokset ovat rikosoikeuden systematiikkaan sovitettavissa? Vastaukset näihin kysymyksiin paljastavat, mitä doping rikosoikeudessa on ja millainen yhteys rikosoikeuden ja urheilun dopingsääntelyjen välillä on.

Kysymyksenasettelu tuo implisiittisesti esille sen, että tutkimuksen lähtökoh-
taotetuksena on ajatus dopingista kilpaurheilun sisäisenä ilmiönä ja asiana, jonka yhteensovittaminen rikosoikeudellisen sääntelyn kanssa aiheuttaa kitkaa. Urheiluliikkeen näkökulmasta dopingin vastaisen taistelun perusteet, kuten tarve taata kilpailun tasapuolisuus, reiluus sekä suojella urheilijoiden terveyttä, vaikuttavat itsestään selviltä. Dopingin rikosoikeudellinen sääntely tuo tarkasteluun mukaan rikosoikeudellista sääntelyä koskevat periaatteet ja rajoitteet, jotka nostavat esille kysymyksen rikosoikeuden tehtävästä edellä mainittujen tavoitteiden turvaajana. Rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa on tapana muistuttaa rikosoikeudesta yhteiskuntapolitiikan järeimpänä aseena, jota on käytettävä vain haitallisimpien tekojen torjumiseksi. Vaikka nykypäivänä kilpaurheilussa ja kilpaurheilua seu-

---

sääntely nimenomaan siitä näkökulmasta, miten rikos- ja rikosprosessioikeuden normit ja periaatteet soveltuvat tilanteeseen. Ks. keskustelusta myös *Tarasti* 2000b s. 65–67, 87; *Tarasti* 2007 s. 78; *Välimäki* 2007 s. 105–108 ja erityisesti perusoikeuksien horisontaalivaikutuksen kannalta esim. *Lenz* 2000 s. 31–95; *Soek* 2001 s. 57–73; *Lindholm – Naarttijärvi* 2010 s. 89–100; *Halila* 2011 s. 83–88.

¹⁹ Laki rikoslain muuttamisesta 400/2002.

raavan suuren yleisön silmissä tilanne olisikin se, että ”puhtaat urheilijat ovat hyviksiä, Luke Skywalkeria, kärehtäjät langenneita, pimeän puolelle astuneita, Darth Vaderia”²⁰, on kysyttävä, millaisin ase-in rikosoikeusjärjestelmä on syytä varustaa dopinginvastaiseen sotaan.

Tutkimus sijoittuu kahden oikeudenalan, tai oikeustieteellisen tutkimusalan, rajapinnalle. Tutkimus on mahdollista luokitella sekä urheilu-oikeudelliseksi että rikosoikeudelliseksi. Yhtäältä arvioin dopingia koskevan rikosoikeudellisen sääntelyn sisältöä ja syntyprosesseja rikoslainopillisin ja rikosoikeusteoreettisin työvälinein, toisaalta tutkimus voidaan nähdä myös puheenvuorona urheilun oikeudellistumisesta sekä urheilu-oikeuden asemasta oikeustieteen kentällä.

Kahtaalle kurkottava tematiikka on kriittisille arvioinneille otollinen. Rikosoikeudesta kiinnostuneelle lukijalle urheilu-oikeutta ja urheilun oikeudellistumista koskevat osuudet voivat näyttää irrelevanteilta ja rikosoikeudellinen analyysi marginaaliseen kohdealueeseen keskittyvältä. Urheilu-oikeutta seuraavalle keskustelu oikeudellistumisesta ja urheilu-oikeuden asemasta oikeudenalana tuntuu ehkä vanhan kertaukselta ja dopingrikosten rikosoikeudellinen analyysi epäkiinnostavalta.

Kahden oikeudenalan rajapinnalle sijoittuminen on kuitenkin tietoinen tutkimuksellinen valinta. Eri oikeudenaloille sijoittuvat tarkastelukulmat ovat toisiaan edellyttävät ja täydentävät. Keskustelu urheilun oikeudellisesta sääntelystä sekä urheilun sääntöjen ja oikeusnormien välisestä vuorovaikutuksesta kuuluu urheilu-oikeudellisen tutkimuksen keskeistemoihin. Dopingrikoksia koskevan rikosoikeudellisen sääntelyn tausta ja merkitys avautuu yhteydessä urheilun oikeudesta käytävään keskusteluun. Hahmotan urheilun oikeudellistumisen ja urheilu-oikeuden synnyn osana Suomessa 1990-luvulla käytyä laajempaa urheilua, sen murrosta sekä urheilun arvoja ja tehtäviä koskevaa yhteiskunnallista ja tieteellistä keskustelua. Tuon keskustelun oikeustieteellisesti mielenkiintoinen avaus on ollut havainto urheiluelämässä käynnissä olevasta mittavasta normityöstä ja sen seurauksista. Urheilun epäsuotuisina pidettyjä ilmiöitä on pyritty kontrolloimaan yhä kattavamman ja yksityiskohtaisemman sääntelyn avulla. Normien tarve ja tarve löytää pitäviä ratkaisuja on laajentunut urheilun sisäisen järjestelmän piiristä kohti oikeusjärjestystä ja tuomioistuimia. Dopingrikoksia koskeva sääntely on ymmärrettävä tätä taustaansa vasten.

Temaattisesti tutkimus etenee urheilun oikeuteen liittyvistä yleisistä kysymyksistä kohti yksityiskohtaisempaa dopingrikosten oikeudellista analyysia. Johdannon jälkeisessä toisessa luvussa tarkastelen urheilun oikeudellistumisen ilmenemismuotoja sekä niitä taustatekijöitä, jotka ovat johtaneet urheilun oikeudellistumiseen. Keskeisiä kysymyksiä ovat miten ja miksi urheilu on oikeudellis-

²⁰ Kyrö 2011 s. 208.

tunut. Tarkastelen sekä urheilun oikeudellistumista yleisellä tasolla että erityisesti dopingin oikeudellistumista. Urheilun oikeudellistumiseen on usein suhtauduttu kriittisesti ja esimerkiksi urheilujärjestöjen tavoitteena on ollut välttää urheilun sisäisiksi koettujen asioiden oikeudellista sääntelyä ja ratkaisemista virallisten oikeudellisten menettelyjen piirissä. Mielenkiintoisella tavalla dopingin oikeudellistuminen vaikuttaa olevan tässä suhteessa erityisasemassa. Valtioiden odotetaan osallistuvan ”dopingin vastaiseen sotaan” myös valtion sisäisen velvoittavan lainsäädännön keinoin.

Kolmannessa luvussa pohdin urheiluoikeuden identiteettiä oikeustieteellisenä tutkimusalana. Uuden oikeudenalan synnyn taustalle sijoitetaan usein urheilun oikeudellistumiskehitys. Suomalaisen oikeustieteen terminologiaan urheiluoikeus ilmestyi 1990-luvun puolivälissä. Kyse on siis varsin uudesta oikeudenalasta – tai oikeudellisesta tutkimussuuntauksesta. Kolmannen luvun keskeiset kysymykset ovat, mikä tekee oikeustieteellisestä tutkimuksesta urheiluoikeudellista ja onko urheiluoikeudellinen tutkimus erilaista kuin urheiluun kohdistuva muu oikeustieteellinen tutkimus. Selvitän urheiluoikeuden taustaa ja lähtökohtia ja esitän käsitykseni siitä, miten urheiluoikeus voidaan oikeustieteellisesti hahmottaa. Pohdin erityisesti urheiluoikeuden suhdetta rikosoikeuteen.

Neljännessä luvussa siirryn tarkastelemaan dopingia koskevaa rikosoikeudellista sääntelyä. Rikosoikeudelle ominaisten teorioiden ja periaatteiden avulla selvitän, millainen ilmiö doping rikosoikeuden näkökulmasta on, ja peilaan sitä urheilun sisäiseen ja yhteiskunnassa vallitsevaan käsitykseen dopingista. Tarkastelen dopingkrimalisointien hyväksyttävyyttä etenkin rikosoikeudellisten kriminalisointiperiaatteiden muodostamaa taustaa vasten. Tuon esille, millainen käsitys dopingista on rikoslain dopingkrimalisointien säätämisen takana. Sanomalehdistä ja muista viestimistä välittyy helposti kuva, jonka mukaan dopingin käytöstä kiinni jäänyt urheilija on tehnyt jotakin niin väärin kuin vain väärin voi tehdä. Mutta mikä dopingista rikosoikeudellisessa valituksessa tekee moitittavaa? Kriminalisointiperiaatteet muodostavat kriittiset mittapuut, joihin nojautuen pohdin dopingkrimalisointien hyväksyttävyyttä sekä voimassa olevan lainsäädännön kannalta että ennakoiden sääntelyn muutospaineita.

Tutkimuksen viidennessä luvussa keskiössä ovat rikoslain dopingrikoksiin liittyvät rikoslainopilliset kysymykset. Tarkastelen tunnusmerkistöihin liittyviä tulkinnallisesti ongelmallisia kohtia. Tutkimuksen kuudennessa ja viimeisessä luvussa kokoan yhteen tutkimuksen keskeiset teemat ja johtopäätökset.

1.4 TUTKIMUKSEN SUHDE AIKAISEMPAAN TUTKIMUKSEEN

Dopingrikoksista on kotimaisessa rikos- tai urheilu oikeudellisessa tutkimuksessa kirjoitettu vähän. *Kimmo Nuotio* on laatinut Oikeuden perusteokset -sarjassa ilmestyneeseen Rikosoikeus-kommentaariin dopingrikoksia käsittelevän osuuden.²¹ *Lauri Tarasti* on tarkastellut dopingrikoksia osana dopingiin liittyvää juridiikkaa urheiluelämän käytännön toimijoille suunnatussa julkaisussa.²² Dopingrikoksista on tehty joitakin opinnäytetöitä²³, joista tässä tutkimuksessa viitataan vain *Jari Hartikaisen* poliisipäälystön tutkintoa varten laadittuun opinnäytetyöhön. Yhteistä edellä mainituille tutkimuksille on keskittyminen lähes yksinomaan dopingrikoksia koskevien tunnusmerkistöjen tulkinnallisiin kysymyksiin, jolloin niiden kysymyksenasettelu on lähtökohdiltaan tästä tutkimuksesta poikkeava.

Hyödynnän tutkimuksessa joitakin aikaisemmin tutkimusteemasta kirjoittamiani artikkeleita. Artikkelissa ”Dopingrikokset rikoslakiin – uusien aseiden dopingin vastaiseen taisteluun?”²⁴ tarkastelen rikoslain dopingrikoksiin johtanutta säädösprosessia ja arvioin sääntelyn legitimitettä rikosoikeudellisia kriminalisointiperiaatteita vasten. Yhdessä *Päivi Mäkelän* kanssa kirjoittamani artikkelin ”Rikosoikeus on kamppailulaji. Kaksi ekskursiota rikosoikeuteen liittyviin määrittelykamppailuihin”²⁵ merkitys liittyy etenkin siinä esitellyn sosiaalisen konstruktionismin käytettävyyteen dopingia koskevassa rikosoikeudellisessa tutkimuksessa. Mainitut artikkelit eivät esiinny käsillä olevassa tutkimuksessa sanasta sanaan toistettuina, mutta niissä on iduillaan esillä tämän väitöskirjatutkimuksen ydinteemat. Sama pätee urheilu oikeudesta kirjoittamaani artikkeliin ”Mitä etuliite urheilu merkitsee oikeudessa?”²⁶

Vaikka dopingrikollisuus ei ole juurikaan ollut esillä rikosoikeustieteilijöiden kirjoituksissa, ei tämä luonnollisesti tarkoita rikosoikeudellisten keskustelukumppanien puutetta, päinvastoin. Esimerkiksi keskustelut defensiivisestä ja offensiivisestä rikosoikeuspolitiikasta, kriminalisointiperiaatteista ja vaarantamisrikoksista ovat rikosoikeudessa runsaasti esillä olleita teemoja, joihin pyrin suhteuttamaan dopingrikoksia tässä tutkimuksessa. Erikseen on syytä nostaa esiin huumausaineita koskeva kriminaalipoliittinen ja rikosoikeudellinen tutkimus. Dopingrikokset muistuttavat huumausainerikoksia paitsi tunnusmerkistö-raken-

²¹ *Nuotio* 2009.

²² *Tarasti* 2001a s. 180–186.

²³ Esim. *Röytiö* 2003; *Joroinen* 2007.

²⁴ *Kinnunen E.* 2003.

²⁵ *Kinnunen – Mäkelä* 2005.

²⁶ *Kinnunen E.* 2004.

teeltaan ja tekotavoiltaan myös siinä, että molemmissa on pohjimmiltaan kysymys tunnepitoista suhtautumista herättävästä lääkeaineiden väärinkäyttöä koskevasta kontrollista. Esimerkiksi *Heini Kainulaisen* ja *Aarne Kinnusen* huumausainerikollisuutta koskevat tutkimukset ovat auttaneet paikantamaan dopingrikoksia koskevan rikosoikeudellisen sääntelyn ja kontrollin kipupisteitä.

Tutkimusprosessin aikana olen lisäksi saanut huomata tutkimuksellisen kiinnostuksen dopingrikoksia kohtaan kotimaassa kasvaneen. Heini Kainulainen on vuonna 2011 julkaissut empiirisen tutkimuksen dopingrikosten rangaistuskäytännöstä.²⁷ Tutkimuksessa selvitetään tilastollisen aineiston sekä maamme kärkeäjäoikeuksista kerätyn tapausaineiston pohjalta ennen kaikkea dopingrikosten kvantitatiivisia muuttujia, joita tuomittujen seuraamusten määrän ja ankaruuden ohella ovat esimerkiksi dopingaineiden määriä ja laatua sekä tekotapoja koskevat kysymykset. Empiirisenä tutkimuksena Kainulaisen tutkimus eroaa omasta normatiivisesta tutkimusnäkökulmastani niin kysymyksenasettelun kuin metodinkin puolesta, mutta samaa tunnusmerkistökokonaisuutta käsittelevänä se tarjoaa runsaasti ajankohtaista ja relevanttia tietoa, jota hyödynnetään tässä tutkimuksessa.

Enemmän kuin oikeustieteilijöitä doping on kuitenkin viime aikoina askarruttanut yhteiskuntatieteilijöitä. Yhteiskuntatutkimuksen puolella on haettu dopingaineiden käytön yhteiskunnallista paikkaa sekä tehty irti ottoa dopingin käytön ja kilpaurheilun kiinteään liittoon. Dopingaineiden käyttö ja käytön kontrolli on asetettu vertailuun suhteessa muihin päihteisiin ja niitä koskevaan kontrolliin. Tämän seurauksena urheiluliikkeen sisällä harjoitetun kireän antidopingtoiminnan mielekkyys on kyseenalaistettu. Yhteiskuntatieteilijöiden tutkimuspuheenvuorot ovat vaikuttaneet työhöni metodisesti ja sisällöllisesti. Tutkimukset yhteiskuntatieteiden kentältä ovat esimerkiksi auttaneet hahmottamaan rikosoikeuden paikkaa dopingia koskevan sääntelyn kokonaisuudessa sekä tarjonneet tietoa dopingaineiden käytön levinneisyydestä. Kysymykseen muun kuin oikeustieteellisen tutkimuksen merkityksestä omalle tutkimukselleni palaan lähemmin jäljempänä luvussa 1.5.2.

Dopingia koskevaa rikos- ja muuta lainsäädäntöä on voimassa eri puolilla maailmaa. Tutkimukseni ei kuitenkaan sisällä esimerkiksi Euroopan valtioissa voimassa olevan lainsäädännön systemaattista oikeusvertailevaa kartoitusta, vaan tässä suhteessa viittaukset muiden maiden lainsäädäntöön jäävät kursoriksi. Poikkeuksena on Ruotsi, jossa suomalaista rikoslainsäädäntöä sisällöllisesti muistuttava *Lag om förbud mot vissa dopningsmedel* on ollut voimassa vuodesta 1992²⁸. Mainittua lakia koskevat lainvalmistelutyöt ovat verrattain laa-

²⁷ Kainulainen 2011a.

²⁸ *Lag 1991:1969 om förbud mot vissa dopningsmedel*.

jat ja avaavat yhdessä oikeuskirjallisuudessa esitettyjen puheenvuorojen²⁹ kanssa mahdollisuuden arvioida suomalaisen lainsäädännön syntyyn vaikuttavia tekijöitä sekä tulevaisuuden kehityslinjoja.

Laajemman oikeusvertailun puuttumista lieenee syytä perustella tarkemmin. Tutkimuksen kysymyksenasettelun ohella viitataan dopingia koskevan sääntelyn heterogeenisyyteen. Eri maiden ”dopinglait” eivät välttämättä ole rikosoikeudellisia tai rikoslakeihin sisältyviä, vaan dopingia koskevat säännökset saattavat kätkeytyä esimerkiksi huumausaineita³⁰, lääkeaineita³¹ tai urheilua yleensä³² koskevaan lainsäädäntöön, jolloin niiden ”löytäminen” ja vertailu ovat käytännössä hankalia toteuttaa.³³ Lisäksi dopingia koskeva oikeudellinen sääntely on etenkin Euroopassa voimakkaassa muutoksessa. Euroopan unioni on aktivoitunut dopingsääntelyn alalla. Urheilun valkoisessa kirjassa³⁴ komissio suosittelee, että laittomilla dopingaineilla käytävään kauppaan suhtaudutaisiin kaikkialla unionissa samalla tavalla kuin laittomien huumausaineiden kauppaan. Komission politiikka-asiakirjoista käy ilmi, että noin puolella unionin jäsenvaltioista on olemassa nimenomaisesti dopingaineita koskevia erityiskriminalisointeja.

²⁹ Esimerkiksi *Lernestedt* 2003 s. 217, 341–345; *Lindholm* 2009 s. 85–102.

³⁰ Esimerkiksi brittiläinen *Misuse of Drugs Act* vuodelta 1971, jonka alaan anaboliset steroidit lisättiin vuonna 1996.

³¹ Saksassa dopingia koskevat säännökset ovat osa lääkelainsäädäntöä; ks. *Gesetz über den Verkehr mit Arzneimitteln* 6a § ja 95 §. Laki on vuodelta 1976. Dopingia koskevat pykälät lakiin lisättiin vuonna 1998 ja niitä on uudistettu vuonna 2007.

³² Ranskassa on voimassa laki urheilijoiden terveyden suojelemisesta ja dopingin vastustamisesta. Lainsäädäntö sisältää muun muassa sekä antidopingjärjestelmän organisointia, dopingtestauksen suorittamista että hallinnollista ja rikosoikeudellista sanktiointia koskevia määräyksiä. Myös Tanskassa antidopingtoiminnasta on säädetty lailla, *Lov om fremme af dopingfri idræt* on vuodelta 2004. Lisäksi Tanskassa on voimassa rangaistussäännökset sisältävä laki *Lov (232/1999) om forbud mod visse dopingmidler (dopingloven)*.

³³ Eri maiden dopinglainsäädäntöä on koottu Wadan kotisivuille. Sivuille on kuitenkin linkit vain seitsemän valtion lainsäädäntöön. T.M.C. Asser Institute julkaisi vuonna 2001 Euroopan komission toimeksiannosta tehdyn selvityksen ”Legal Comparison and the Harmonisation of Doping Rules”. Raportissa selvitettiin Euroopan maiden dopingia koskevaa lainsäädäntöä. Voi olettaa, että selvitys on lainsäädäntömuutosten vuoksi monin osin vanhentunut.

³⁴ KOM (2007) 391 s. 5.

1.5 TUTKIMUKSEN METODISET LÄHTÖKOHDAT

1.5.1 Normilähtöisyys vs. ongelma-keskeisyys

Lundin yliopiston prosessioikeuden professori *Peter Westberg*³⁵ on eräässä artikkelissaan todennut metodisten pohdintojen kiinnostavan oikeustieteellisiä väitöskirjantekijöitä lähinnä kahdessa työprosessin vaiheessa. Alkuvaiheessa pohdinnat eivät useimmiten jalostu varsinaisiksi kirjallisiksi tuotoksiksi vaan pysähtyvät – tack och lov, kuten Westberg toteaa – hiljaiseen ihmetykseen oikeustieteen merkillisyyden ääressä. Uudemman kerran ongelman ääressä ollaan tutkimusprosessin loppuvaiheessa, kun johdantoluvun metodijakso ei olekaan täyttynyt automaattikirjoituksen avulla, vaan odottaa vaativana selvitystä. Westberg itse on auttanut väitöskirjantekijöitä eteenpäin erottelemalla normilähtöisen (den regelorienterade ansatsen) ja ongelmalähtöisen (den problem- och intresseorienterade ansatsen) tavan tehdä oikeustieteellistä tutkimusta.

Westberg kuvaa normilähtöisen tutkijan olevan kiinnostunut sellaisista juridisteknisistä ongelmista, jotka liittyvät oikeusnormin tai -normien sisällön selvittämiseen mahdollisesti eteen tulevissa soveltamistilanteissa. Tulkinnan lopputuloksena selviää, millainen voimassa oleva oikeustila on. Lähtökohtaolettamuksena on, että tarkastelun kohteena oleva oikeusnormi tai niiden kokonaisuus on osa voimassa olevaa oikeutta, ja väitöskirjan tekijä on siinä onnellisessa asemassa, että hän voi rakentaa tutkimuksensa tiettyjen vakiintuneiden teorioiden, metodien ja yleisten oppien varaan.³⁶

Westbergin normilähtöistä tutkimustapaa koskevat luonnehdinnat muistuttavat paljossa sitä, mitä Suomessa tavataan kutsua perinteiseksi lainopilliseksi, oikeusdogmaattiseksi tutkimukseksi. Usein toistetun määritelmän mukaan lainoppi on hyvän ja perustellun argumentaation tiedettä, jossa pyritään selvittämään voimassa olevan oikeuden sisältö. Lainopillisen tutkimuksen tuloksena on perusteltu kannanotto siitä, miten voimassa olevaa oikeutta on tulkittava, ja oikeusnormien tulkinnan perustaksi lainoppi pyrkii esittämään normit systemaattisena järjestelmänä.³⁷ Tämä oikeustieteen tehtävämäärittely kytkeytyy keskeisten oikeudellisten toimijoiden, eli lainsäätäjän, lainsoveltajan (tuomarin) ja tutkijan, väliseen työnjakoon. Lainsäätäjä antaa oikeusjärjestelmän pohjaksi kirjoitetuista lainsäädännöksistä koostuvan, vain alustavasti systematisoidun perussysteemin, josta lainoppi ja oikeuskäytäntö muokkaavat tulkitun ja systematisoidun oikeus-

³⁵ Westberg 1992 s. 421.

³⁶ Ks. normilähtöisen tutkimustavan ominaispiirteistä tarkemmin Westberg 1992 s. 427–435.

³⁷ Ks. lainopillisen tutkimuksen kuvauksia esim. Aarnio 1989 s. 48; Siltala 2003 s. 889–891; Määttä 2004 s. 119; Timonen 1998a s. 12.

järjestelmän. Määritelmä korostaa tuomarin ja tutkijan työnkuvan ja oikeudellisten sitoumusten, kuten oikeuslähdeopin, samankaltaisuutta. Tutkijan tehtävänä on jäljitellä tuomioistuimen päättelyä ja harkintaa sekä etsiä oikeudellisesti parhaiten perusteltuja ratkaisuja, joita voidaan hyödyntää oikeuskäytännössä.³⁸

Myös tämä tutkimus sisältää normilähtöistä, perinteistä lainopillista ainesta. Tutkimukseni yksinomaisena tai edes ensisijaisena tavoitteena ei kuitenkaan ole tulkintasuositusten tuottaminen rikoslain dopingrikoksista. Tutkimuksessani on runsaasti myös Westbergin mainitseman ongelmalähtöisen tutkimuksen piirteitä.³⁹ Westberg toteaa, että normilähtöisesti orientoitunutta tutkijaa ei kiinnosta se, miten ja miksi voimassa oleva oikeus on muodostunut sellaiseksi kuin se on tai millaista yhteiskunnallista ongelmaa se on laadittu ratkaisemaan.⁴⁰ Kuten edellä tutkimuksen kysymyksenasettelua esittelevässä luvussa toin esiin, juuri tämän kaltaiset pohdinnat ovat vahvasti esillä tässä tutkimuksessa. Tarkastelen sitä, millainen käsitys dopingista rikosoikeuteen on omaksuttu ja miten käsitys on muotoutunut. Tavoitteenani on hahmottaa rikosoikeuden merkitystä ja asemaa urheiluelämän ilmiönä pidetyn dopingin sääntelyssä. Lainopillisten tulkintojen sijasta ja ohella tutkimuksessa painottuu tietyn yhteiskunnallisen ongelman oikeudellinen hahmottaminen.

Ei ole kuitenkaan olemassa yksimielisyyttä siitä, mitä ongelmalähtöisellä – usein puhutaan myös ongelmakeskeisestä tutkimuksesta⁴¹ – tarkastelutavalla oikeustieteessä tarkoitetaan. Ongelmakeskeiseen tutkimukseen kuitenkin viitataan usein etenkin niin sanottujen uusien oikeudenalojen tai tutkimusnäkökulmien kohdalla, joihin urheilu-oikeudenkin voidaan katsoa lukeutuvan.⁴² Ongelmakeskeisyyden on mainittu olevan urheilu-oikeudelle tyypillinen tutkimusote.⁴³

Kotimaisessa oikeustieteessä ongelmakeskeisellä lainopilla on *Urpo Kankaan* ajatuksiin viitaten tarkoitettu ennen kaikkea lähestymistapaa, jossa yhteiskunnallinen ongelma kokonaisuutena on normin sijasta tai rinnalla tutkimuksen kohteena.⁴⁴ Ongelmakeskeisen lainopin tehtävänä on tähän yhteiskunnasta käsin hahmotettavaan ongelmakokonaisuuteen liittyvien oikeusnormien kattava syste-

³⁸ Ks. tehtävänajaosta viitaten kuitenkin kriittisesti tutkijan ja tuomarin tiedonintressin eroihin *Nuotio* 1994 s. 117–118; *Siltala* 2003 s. 130–137.

³⁹ Ks. kuvausta ongelmalähtöisestä tutkimusotteesta *Westberg* 1992 s. 436–444.

⁴⁰ *Westberg* 1992 s. 428.

⁴¹ Käytän näitä ilmaisuja synonyymeinä.

⁴² ”Oikeus ja ...” -tematiikka on oikeustieteessä ajankohtainen. Hyvän kuvan uusista oikeudenaloista tai tutkimusnäkökulmista saa teoksesta *Ervasti – Meincke* 2002 passim. *Tapio Määttä* (2004 s. 113–114) on huomauttanut, että oikeustieteellisen tutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat ovat kaiken kaikkiaan – siis sekä vanhoilla että uusilla oikeudenaloilla – monipuolistuneet.

⁴³ Esim. *Halila* 2002a s. 727; *Timonen* 1998b s. 687; *Timonen* 2004 s. 294–295; *Schön* 2010 s. 2, 5; *Norros* 2011 s. 5.

⁴⁴ *Kangas* 1982 s. 383–384.

matisoiminen oikeudenalojen rajoista piittaamatta.⁴⁵ Kankaan omassa tutkimuksessa lesken sosiaaliturva puolison kuoleman jälkeen määrittyy sekä yksityis- että julkisoikeuteen kuuluvien perhe-, perintö-, siviili- ja vero-oikeudellisten sääntelyjen kokonaisuudesta. Myöhemmin ongelmakeskeisen lainopin tekijäksi tunnustautunut *Anna Mäki-Petäjä-Leinonen* liikkuu perusoikeuksien sekä siviili-, lääkintä- ja sosiaalioikeuden alueilla määrittäessään dementoituvan henkilön oikeudellista asemaa.⁴⁶

Oikeudenalojen rajat ylittävän lainopillisen tutkimuksen ohella ongelmakeskeisellä tutkimustavalla on tarkoitettu muutakin. Ongelmakeskeisellä tutkimuksella voidaan viitata myös eri tieteiden väliset rajat ylittävään tutkimukseen. Esimerkiksi *Raimo Lahden* mukaan ongelmakeskeisessä tutkimuksessa oikeudellinen ja muu yhteiskunnallinen tieto kytketään kiinteästi toisiinsa monitieteisiä kysymyksenasetteluja ja menetelmiä hyödyntäen. Lahden mukaan lainoppi ja yhteiskuntatutkimus voivat hyödyntää tutkimuksensa kohteissa, tavoitteissa ja menetelmissä olevia yhtymäkohtia. Lahti katsoo tieteiden välisen rajan ylittäväs- sä tutkimuksessa keskeistä olevan, että oikeusjärjestys nähdään yhteiskuntatodellisuuden osaksi eikä oikeudellisesti säänneltyjä ilmiöitä eroteta niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä.⁴⁷ Ongelmakeskeisyyden sijasta Lahden kuvaamaa tutkimustapaa voisi toisenlaista terminologiaa käyttäen kuvata *monitieteiseksi* tai *tieteidenväliseksi*.

Terminologian kirjavuus ongelmakeskeisyyttä hahmotettaessa on hämmäntävää. Monitieteisyyden ja tieteidenvälisyyden ohella voidaan puhua myös poikkitieteellisestä tutkimuksesta. Näille käsitteille ei oikeustieteen piirissä ole nähdäkseen vakiintunut kiinteitä merkityssisältöjä. *Tapio Määttä* on todennut monitieteisyydellä tarkoitettavan tietyn ongelma-alueen analysoimista usean eri tieteenalan näkökulmasta. Tieteidenvälisyys ja poikkitieteellisyys edellyttävät Määttän mukaan monitieteisyyttä syvällisempää tieteenalojen integraatiota. Tieteidenvälisessä tutkimuksessa hyödynnetään myös toisten tieteenalojen käsitteitä, menetelmiä ja näkökulmia. Poikkitieteellistä tutkimusta tehdään yhteisestä teoreettisesta viitekehyksestä yhdenmukaisin käsittein. Poikkitieteellinen tutkimus voi johtaa uuden tieteenalan syntyyn.⁴⁸

Samoja käsitteitä käyttää myös *Juha Karhu* yhdistäen kuitenkin käsitteet ja niiden tarkoittamat lähestymistavat eri tavoin kuin Määttä. Karhun mukaan monitieteinen tutkimus pyrkii rakentamaan tutkimuksen analyyysivälineet useamman tieteenalan aineksista ja tuottamaan näiden analyyysivälineiden avulla uutta tietoa tutkimuskohteesta. Karhun mielestä monitieteisyydestä voi olla seurauksena uuden tieteenalan synty. Tieteidenvälisessä tutkimuksessa

⁴⁵ Kangas 1982 s. 385–386.

⁴⁶ Mäki-Petäjä-Leinonen 2003 s. 1.

⁴⁷ Lahti 1976 s. 507.

⁴⁸ Monitieteisen ja tieteidenvälisen tutkimuksesta ja niiden eroista Määttä 2004 s. 150 av. 124.

samaa asiaa tarkastellaan kahden tai useamman tieteen keinoin. Tavoitteena on muodostaa eri tieteiden tuottamien osittaiskuvien pohjalta kokonaiskuva asiasta.⁴⁹ Karhulle siis Määttän tieteidenvälisyys (ja poikkitieteellisyys) näyttäisi olevan monitieteisyyttä ja sitä, mistä Määttä käyttää nimeä monitieteisyys, Karhu nimittää tieteidenvälisyydeksi.

Tässä yhteydessä olennaisempaa kuin ratkaista terminologisia epäselvyyksiä on määrittellä se, miten ymmärrän ongelmakeskeisyyden omassa tutkimuksessani. Ongelmakeskeisyys ilmenee ensinnäkin tutkimusongelman määrittelyn ja jäsentämisen tavassa.⁵⁰ Tarkasteluni ei lähde liikkeelle oikeusnormeista – eli dopingrikoksia koskevan RL 44:6–8 ja 16:n sisällön tulkitsemisesta ja selventämisestä – vaan keskeisenä kiinnostuksen kohteena on, miten doping ja urheiluun liittyvät ilmiöt ylipäätään ovat muodostuneet (rikos)oikeudellisiksi ongelmiksi ja millaiseksi ongelmaksi dopingrikos oikeuden näkökulmasta hahmottuu. Tutkimustehäväksi asetettu kysymys rikoslain relevanttien tunnusmerkistöjen sisällön tulkinnasta on tälle tavoitteelle alisteinen.⁵¹

Toiseksi Määttän ajatuksiin nojautuen määrittelen ongelmakeskeisyyden yhteyshakuisuutena⁵² suhteessa muihin tieteen- ja oikeudenaloihin sekä yhteiskunnalliseen keskusteluun. Ongelmakeskeisyys yhteyshakuisuutena *muihin oikeudenaloihin* ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tarkastelisin tutkimuksessani dopingia koskevaa tai sitä sivuavaa sääntelyä kaikkien sen yhteydessä aktualisoituvien oikeudenalojen ja oikeussääntöjen näkökulmasta. Jaan käsityksen siitä, että tällä tavoin toteutettu ongelmakeskeinen tutkimus jää helposti pinnalliseksi. Kun yhdessä tutkimuksessa käsitellään lukuisia, perinteisessä oikeudellisessa systema-

⁴⁹ Karhu 2005 s. 27.

⁵⁰ Ongelmakeskeisyyttä tutkimusongelman jäsentämisenä korostaa Kumpula 2006 s. 94–95. Samassa hengessä myös Westberg (1992 s. 439–440) korostaa ongelmälähtöisen tutkimuksen metodisesti tärkeänä perusperiaatteena olevan vallitsevan ongelmanmäärittelyn kyseenalaistavan asenteen. Pekka Timosen (1998a s. 14–15) mukaan lähes jokainen oikeustieteellinen tutkimus on yhdistelmä ongelma- ja normikeskeistä kysymyksenasettelua. Timonen korostaa ongelmakeskeisen ja normilähtöisen lainopin yhteistä juurta. Kyse on erilaisista painotuksista kysymyksenasettelun ja tiedonintressin suhteen, mutta ei metodologisesta erosta.

⁵¹ Tässä yhteydessä on ehkä paikallaan myös selventää, etten pidä ongelmakeskeisyyttä erityisenä metodina eli tutkimusmenetelmänä. Tutkimukseni voidaan sijoittaa (teoreettisen) lainopin alaan; työssä ovat keskeisesti esillä yhtäältä urheiluoikeuden oikeudenalaluonteeseen ja yleisiin oppeihin liittyvät kysymykset sekä toisaalta rikosoikeuden käytön rajoihin ja kriminalisointiperiaatteisiin liittyvät pohdinnat. Tutkimuksen viimeisessä luvussa pyrin perinteisiä rikoslainopillisia tulkintametodeja käyttäen selvittämään voimassa olevien dopingrikosten sisältöä. Ks. rikosoikeustutkimuksen eri lohkoista esim. Lappi-Seppälä 1997 s. 192–194.

⁵² Määttä on käyttänyt yhteyshakuisuuden käsitettä kuvatessaan modernin ympäristöoikeuden tehtäviä ja lähtökohtia, ks. Määttä 2000a s. 353–354. Määttän mukaan yhteyshakuisessa tutkimuksessa ”ympäristökysymyksiä tutkitaan laevalti eri oikeudenalojen näkökulmista, oikeudenalarajoja ja myös oikeustieteen rajoja kysymyksenasettelujen edellyttämällä tavalla ennakkoluulottomasti ylittäen”.

tiikassa eri oikeudenaloille hajautuvia kysymyksiä, ei niistä jokaiseen pystyttyä työekonomisistakaan syistä perehtymään kovin syvällisesti.

Lisäksi tutkimuksen tekijällä on usein ”koti” tietyn oikeudenalan piirissä, jolloin tietämys tuosta oikeudenalasta on luonnollisesti syvällisempää.⁵³ Käsillä oleva tutkimus on rikosoikeuteen painottunut ja tunnustaudun tämän myötä tutkijaksi, jonka juuret ovat rikosoikeustieteessä. Suhteessa muihin tieteenaloihin lähtökohtani on se, että tutkimuksen keskeinen tarkastelun kohde, doping, määrittäyty myös – ja alun perin – muunlaisena kuin oikeudellisena ilmiönä. Tämä nostaa estradille kysymyksen, millainen asema niin sanotulle oikeuden ulkopuolille tiedolle annetaan osana tutkimusta.

1.5.2 Urheilua ja dopingia koskevan ei-juridisen tiedon asema tutkimuksessa

Ongelmalähtöisen, oikeudenalojen ja tieteiden välisen rajat ylittävän tutkimusotteen yleistyessä yhteisenä piirteenä monille oikeustieteellisille tutkimuksille ja uusille oikeudenaloille on nähty yritys yhdistää juridiikan normatiivinen näkökulma aikaisempaa vahvempaan vuorovaikutukseen muiden tieteenalojen ja samalla oikeuden ulkopuolisen aineksen kanssa.⁵⁴ Tarve tuoda esille tutkimuksen liityntä ”oikeuden ulkopuoliseen maailmaan” on korostunut monitieteiseksi tunnustautuvan oikeustutkimuksen lisääntyessä. Oikeuden ulkopuolinen aines oikeustutkimuksessa voi tarkoittaa monenlaisia asioita. Oikeuskirjallisuudessa oikeuden ulkopuolisen aineksen asemaa oikeustieteellisessä tutkimuksessa on hahmotettu esimerkiksi sellaisten ilmaisujen kuten ”empiria”, ”empiirinen tieto” ja ”reaalimaailmaa koskeva tieto” avulla.

Vaikka juridiikan ja oikeuden ulkopuolisen tiedon vuorovaikutus on yhdistetty erityisesti uusiin oikeudenaloihin, on huomattava, etteivät ”vanhat” oikeudenalat suinkaan ole välttyneet vaatimuksilta avautua ulospäin. Esimerkiksi käsitys rikosoikeudellisen systeemin suljettuisuudesta elää sitkeästi. Rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta on pidetty rikosoikeuden omavaraisuuden symbolina. Vähitellen käsitys rikosoikeuden sisäänpäin kääntyneisyydestä on saanut uusia sävyjä. Muun muassa *Elina Pirjatanniemi*⁵⁵ on todennut käsityksen rikosoikeuden irrallisuudesta suhteessa muihin oikeuden- ja tieteenaloihin aikansa eläneeksi.

⁵³ Ks. ongelmakeskeisen lainopin harjoittajan kohtaamista hankaluuksista *Wilhelmsson* 2003 s. 1042–1045 ja *Tuori* 2003a s. 1049–1051.

⁵⁴ Ks. esim. *Karhu* 2005 s. 27; *Ervasti – Meincke* 2002 s. 1–2. Myös *Westberg* (1992 s. 428, 440) korostaa ongelmälähtöisen tutkimuksen avoimuutta suhteessa oikeuden ulkopuoliseen tietoon erotuksena normilähtöisen tutkimuksen varovaiseen tai jopa torjuvaan suhtautumiseen ei-juridiseen ainekseen.

⁵⁵ *Pirjatanniemi* 2005 s. 111.

Ympäristörikkokset ovat hyvä esimerkki sekä ympäristöoikeudellista, rikosoikeudellista että luonnon- ja yhteiskuntatieteellistä tietämystä vaativasta kokonaisuudesta. Ympäristörikosoikeuden normit jäävät helposti käsittämättömiksi, jollei niiden taustalla olevia toimintoja ymmärretä.

Lainopin ja empiirisen tiedon suhteen pohtimiselle on aito tarve, sillä verrattuna muutamia vuosikymmeniä sitten tehtyihin tutkimuksiin tutkijalle asetettavat vaatimukset kyetä asemoimaan tutkimuksensa entistä tarkemmin ja syvemmin oikeustutkimuksen kenttään ovat laajentuneet ja tiukentuneet.⁵⁶ On aiheellista kysyä, onko esimerkiksi julkaisemattomien tuomioistuinratkaisujen kerääminen tai tutkimuksen alkuun sijoitettu kuvaus siitä reaaliaimailmasta, johon tutkimuskohde sijoittuu, empiiristä oikeustutkimusta tai ylipäätään jotakin muuta kuin (perinteistä) lainoppia.⁵⁷

Empiiristä tietoa on oikeustieteellisissä tutkimuksissa käytetty lainopillista tiedonintressiä palvelevassa tarkoituksessa, jota myös julkaisemattomien viranomais- tai tuomioistuinratkaisujen kerääminen sekä tutkimuksen alkuun sijoitettu katsaus relevantista toimintaympäristöstä ilmentävät. Määttä on todennut, että tällaiset empiirisen tai oikeuden ulkopuolisen tiedon hyödyntämistavat – eli päätösempiiria ja empiirinen katsaus sääntelykohteeseen – ovat lainopillisessa tutkimuksessa vanhastaan käytettyjä ja niitä on pidetty lainopin omaan metodiin kuuluvina ilman, että niiden ”empiirisyyttä” on tarvinnut erityisesti esitellä tai metodisesti pohdiskella.⁵⁸

Astetta vaativampaa oikeuden ulkopuolisen tiedon ja normatiivisen oikeustieteellisen tutkimuksen yhdistämistä merkitsee empiirisen metodin hyödyntäminen oikeustutkimuksessa. Kuten tunnettua, oikeustieteessä on jo pitkään ollut kiistanaiheena kysymys siitä, mikä on oikeustieteen oma metodi vai tulisiko oikeustieteessä käyttää yhteiskuntatieteissä kehitettyjä empiirisiä menetelmiä sekä mikä merkitys yhteiskuntatieteellisiä metodeja käyttäen tehdyillä tutkimuksilla on suhteessa perinteiseen lainoppiin.⁵⁹ Tuomioistuinratkaisuja käytetään lainopissa tyypillisesti oikeuslähteinä tai esimerkkeinä tuomioistuimen omaksumasta tulkintalinjasta, mutta empiirisen metodin käyttäminen oikeustapausaineistoon edellyttäisi tapausaineiston systemaattista keräämistä ja käsittelyä kvantitatiivisin tilastollisin menetelmin tai kvalitatiivista menetelmää (esimerkiksi diskurssianalyysiä) hyödyntäen.

⁵⁶ Näin esimerkiksi Määttä 2010 s. 202.

⁵⁷ Määttä (2010 s. 201) toteaa, että joskus empiirisen oikeustutkimuksen tai siihen viittaavien käsitteiden käyttö voi kertoa nykyisin ”muodissa” olevan monitieteisyyden korostamisesta kuitenkin ilman todellista sisältöä.

⁵⁸ Määttä 2010 s. 193.

⁵⁹ Oikeustieteen (lainopin) metodikeskustelua esittelevät esim. *Ervasti* 1998 s. 365–372; *Ervasti* 2011 s. 80–85; *Siltala* 1997 s. 281–290.

Lainopin piirissä on kuitenkin ollut tapana luokitella muu kuin tiukan lainopillinen tutkimus oikeuden yleistieteiden piiriin, kuten vaikkapa oikeuspoliittiseksi tutkimukseksi, oikeushistoriaksi, vertailevaksi oikeustieteeksi tai oikeustaloustieteeksi.⁶⁰ Kaikkein yleisimmin empiirisiä yhteiskuntatieteellisiä metodeja käyttävät tutkimukset on luokiteltu oikeussosiologiaksi. Yleisluonnehdivinnan mukaan oikeussosiologia voidaan kuvata tieteenalaksi, jossa oikeutta tutkitaan yhteiskunnassa tai yhteiskunnallisessa kontekstissa ja joka metodiensa puolesta noudattaa yhteiskuntatieteiden yleisiä menetelmiä.⁶¹ Normien systematisoinnin ja tulkinnan sijasta oikeussosiologian tutkimuskohteena ovat yhteiskunnalliset käytännöt, joissa oikeutta tuotetaan ja uusinnetaan. Lainopin tapaan oikeussosiologinen tiedonintressi ei kohdistu normiformulaatioiden kielelliseen ja sisällölliseen selkeyttämiseen ja tulkintavaihtoehtojen hahmottamiseen vaan siihen, miten ja millaiseksi oikeus oikeudellisissa käytännöissä rakentuu.⁶²

Käsillä oleva tutkimus voidaan *tiedonintressinsä* puolesta määrittää osin oikeussosiologisesti orientoituneeksi.⁶³ Tarkastelen urheilua ja oikeutta osana yhteiskuntaa ja sen muutosprosesseja, ja näen oikeustilan ja lainsäädännön muutokset osana urheilua koskevaa yhteiskunnallista muutosta. Olen kiinnostunut siitä, millaisia määrittelyjä doping saa urheilussa ja muilla tieteenaloilla ja miten nuo muut määrittelyt mahdollisesti vaikuttavat dopingin hahmottamiseen oikeusjärjestyksen piirissä. Dopingia ja siihen liittyvää oikeudellista kontrollia on tarkoituksenmukaista valottaa eri tieteenaloilla tuotettua tietoa hyväksi käyttäen. Esimerkiksi dopingista tehdystä yhteiskuntatieteellisestä tai lääketieteellisestä

⁶⁰ *Ervasti* 1998 s. 367.

⁶¹ *Alvesalo – Ervasti* 2006 s. 7. Usein oikeussosiologian ja lainopin eroa on kuvattu myös siten, että oikeussosiologisessa tutkimuksessa käytössä on oikeuden ulkopuolisen tarkkailijan näkökulma oikeuteen, kun lainopin tekijä tarkastelee oikeutta osallistujan sisäisestä näkökulmasta. Osanottajan sisäisen ja tarkkailijan ulkoisen näkökulman erottelulla on yleisesti kuvattu oikeustieteilijän ja yhteiskuntatieteilijän harjoittaman oikeuteen kohdistuvan tutkimuksen eroja ja sitä vaikeutta, mikä näiden eri tieteiden harjoittajilla on ymmärtää toisiaan. Ks. *Alvesalo – Ervasti* 2006 s. 8–9 sekä *Tuori* 2000 s. 303–305.

⁶² Oikeusdogmatiikan ja oikeussosiologian eroista *Alvesalo – Ervasti* 2006 s. 7–11; ks. myös *Tuori* 2000 s. 304–305; *Laitinen* 2010 s. 6–8.

⁶³ Oikeussosiologista ja oikeusdogmaattista tutkimusotetta ei tarvitse nähdä toisiaan poissulkevinä, vaan molempia tutkimustapoja voidaan hyödyntää samassa tutkimuksessa. Tästä on hyvä esimerkki *Heini Kainulainen* (2009 erit. s. 28–31) tutkimus, jossa huumausaineiden käyttäjien rikos-oikeudellista kontrollia tarkastellaan paitsi oikeustieteen myös sosiologian ja kriminologian tutkimustapoja käyttäen. Kainulainen purkaa tutkimusotettaan triangulaation käsitteen kautta. Triangulaatiolla tarkoitetaan erilaisten aineistojen, teorioiden, tutkimusmenetelmien tai tieteenalojen yhdistämistä samassa tutkimuksessa. Lainopin ja empirian suhde on mahdollista nähdä myös siten, että todellisuutta koskeva (empiirinen) tieto on aina mukana myös lainopillisessa tutkimuksessa. Kaikessa oikeustutkimuksessa on väistämättä mukana niin normatiivisia kuin faktoihin ja arvoihin liittyviä elementtejä, ks. esim. *Alvesalo – Ervasti* 2006 s. 10; *Ervasti* 1998 s. 373–374 ja 376–378; *Kultalahti* 2010 s. 36.

tutkimuksesta nousee esiin näkökulmia, jotka ovat relevantteja myös oikeudellisessa tarkastelussa.

Tässä tutkimuksessa käytän oikeuden ulkopuolista tietoa hahmottaakseni sitä, millaisia merkityksiä doping saa rikosoikeuden ulkopuolisessa maailmassa. Laajasti määriteltyn liikuntatieteelliseen tutkimukseen⁶⁴ nojautuen tutkimuksessa tulee esille se, miten dopingiin suhtaudutaan urheilijoiden ja urheiluyhteisön keskuudessa ja millaiseksi ilmiöksi doping kilpaurheilussa määritellään sekä mitkä ovat antidopingtoiminnan, eli dopingin vastaisten toimien perusteet urheilun maailmassa. Tuon esille myös muiden tieteenalojen tutkimuksen piirissä esitetyjä käsityksiä dopingista ja tarkastelen yhtäältä, miten ne ovat ”lyöneet läpi” rikosoikeudellisessa sääntelyssä ja toisaalta, millaisia oikeudellisia esteitä ”läpilyönnille” rikosoikeuden puolelta on asetettavissa. Tavoitteenani ei ole tuottaa tutkimustuloksia muiden tieteenalojen, kuten esimerkiksi urheilusosiologian tai -etiikan aloilta, vaan käytän niiden tuottamia tietoja vertailupohjana ja keskustelukumppanina oikeudelliselle tarkastelulle. Muilta tieteenaloilta kuin oikeustieteestä hyödynnän ennen kaikkea urheiluun ja dopingiin kohdistuvan etiikan⁶⁵ ja sosiologian⁶⁶ alan tutkimusta. Tärkeässä asemassa ovat myös olleet dopingia koskevat sociolegal studies⁶⁷ -nimisen tutkimussuuntauksen alle lukeutuvat tutkimukset, jotka kotimaiselta kannalta katsottuna voitaneen parhaiten sisällyttää oikeussosiologiseen tutkimukseen piiriin.⁶⁸ Dopingiin kohdistuvissa sociolegal studies -tutkimuksissa kiinnostuksen kohteena ovat etenkin dopingia normittavat juridiset ja ei-juridiset sääntöjärjestelmät, niiden kehittyminen sekä sääntöjärjestelmien väliset vuorovaikutussuhteet.

Tutkimukseni kysymyksenasettelu ja näkökulmanvalinta ovat saaneet vaikutteita myös sosiaalisen konstruktionismin piirissä tehdystä yhteiskuntatieteelli-

⁶⁴ Liikuntatiede voidaan määritellä tieteellisin menetelmin liikuntaa ja urheilua tutkivaksi tieteenalaksi, mutta on huomattava, että liikuntatieteen määrittely on kiistanalaista, ja esimerkiksi urheiluoikeus voitaisiin määritellä osaksi liikuntatiedettä. Liikuntatiedettä kuvaa ehkä parhaiten toteamus, jonka mukaan liikuntatiede ei ole yhtenäinen tieteenala, vaan pikemminkin sektoroitunut monitiedealue. Liikuntatieteellistä tutkimusta on tehty eniten lääketieteen parissa, mutta vähitellen liikuntatieteellinen tutkimus on kuitenkin laajentunut ja monipuolistunut. Yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen asema on pikku hiljaa vahvistunut liikuntatieteellisessä tutkimuksessa. Ks. liikuntatieteen määritelmästä ja osa-alueista esim. *Telama* 1989 s. 11–13; *Kokkonen* 2002 s. 5–6, 12–27.

⁶⁵ Esim. *Ilmanen* 1999, 2002, 2005 sekä *Lindfelt* 1999 ja 2001.

⁶⁶ Esim. *Carlsson* 2005a ja 2005b; *Houlihan* 2001; *Itkonen* 1999a; 1999b; *Waddington* 2000.

⁶⁷ Esim. *Foster* 2001; *Hoff – Carlsson* 2005. *Sociolegal studies* -näkökulmasta urheiluoikeudelle ominaisena perustana ks. *Foster – Osborn* 2010.

⁶⁸ Ks. *Alvesalo – Ervasti* 2006 s. 2, jossa todetaan oikeussosiologian alaan Suomessa mahduttetun runsaan kirjon erityyppistä oikeuden yhteiskunnallista tutkimusta. Sociolegal studies -tutkimussuuntauksen ohella oikeussosiologian alaan mahtuvat mm. Law and Society Studies, Empirical Studies of Law ja Sociology of Law. Myös Hoff ja Carlsson (2005 s. 23) määrittelevät brittiläisen sociolegal-näkökulman oikeussosiologiseksi.

sestä tutkimuksesta.⁶⁹ Sosiaalisen konstruktionismin teorian mukaan se, mitä asioita yhteiskunnassa pidetään sosiaalisina ongelmina, riippuu kollektiivisista määrittelyprosesseista. Konstruktionistisen analyysin lähtökohtana ovat jotakin asiantilaa koskevat vaatimukset. Vaatimusten sisältönä voi olla esimerkiksi jonkin asiantilan toteaminen ongelmaksi; sen määrittelemineen, millaiseksi ongelmaksi ilmiö tulisi ymmärtää tai millaisin toimenpitein siihen tulisi puuttua.⁷⁰ Tyypillisiä vaatimusten esittäjiä ovat muun muassa ongelmasta kärsimään joutuvat tahot, kansalaisaktivistit, ongelman parissa toimivat eri ammattiryhmien edustajat, asiantuntijat, viranomaiset ja tiedotusvälineet.⁷¹

Tarkastelen tutkimuksessani oikeuden ulkopuolisten keskusteluareenojen vaikutusta dopingin oikeudelliseen käsitteellistämiseen. Sosiaalisen konstruktionismin tutkimukselle tarjoama ajatuksellinen hyöty on etenkin siinä, että se tarjoaa keinon ylittää oikeuden sisäisen ja ulkoisen näkökulman välisen raja-aidan.⁷² Konstruktionistinen lähestymistapa auttaa oikeuden sisäiseen näkökulmaan sitoutunutta juristia havaitsemaan sen, ettei annettu tuomio tai säädetty laki ole yhteiskunnallisista intresseistä ja kohdealueestaan erillinen olio, vaan ohjaa oikeustieteilijää eriytyneemmin kiinnittämään huomiota siihen, mitkä tahot ongelmakonstruktioita esittävät ja minkä sisällön ne kussakin tilanteessa saavat.

Konstruktionismi muistuttaa oikeuden ja oikeuden ulkopuolisen maailman vastavuoroisesta suhteesta. Lainsäädännössä, tuomioistuintratkaissa ja oikeudellisessa tutkimuksessa esitetyt määrittelyt ja kannanotot palautuvat osaksi ongelman muita määrittelyprosesseja ja vaikuttavat muiden keskusteluun osallistujien argumentaatioon. Oikeutta – sisältäen esimerkiksi lain ja sen säätämiseen johtaneet prosessit sekä tuomioistuinten ratkaisutoiminnan – voitaneen ylipäättään pitää merkittävänä julkisena areenana, jonka kautta jokin asiantila saavuttaa tunnustuksen sosiaalisena ongelmana. Konstruktionistisella lähestymistavalla on yhteytensä myös oikeudellistumisen prosessiin eli sen havainnointiin, miten jokin asia on tullut tai muuttunut oikeudelliseksi, oikeudellisen sääntelyn ja ratkaisutoiminnan kohteeksi.

⁶⁹ Konstruktionistisen lähestymistavan osalta inspiraation lähteenä on toiminut etenkin *Pekka Hakkaraisen* (2000) tutkimus tupakan ja tupakoinnin aseman muutoksesta nautinnosta ongelmaksi. Tutkimuksessa Hakkarainen tarkastelee sosiaalisen konstruktionismin viitekehyksen kautta, miten tupakointiin liittyvät erilaiset ongelmamäärittelyt (terveyshaitta, ympäristöhaitta, riippuvuusongelma) ovat syntyneet ja minkä yhteiskunnallisen toimijan aktiivisuus on ollut ongelmamäärittelyn takana.

⁷⁰ *Hakkarainen* 2004 s. 257.

⁷¹ *Hakkarainen* 2000 s. 258.

⁷² *Kinnunen – Mäkelä* 2005 s. 50. Ks. myös *Niemi* 2010 s. 113–114. *Johanna Niemi* (2010 s. 113) on osuvasti todennut, että konstruktionistisessa lähestymistavassa on ajatuksena ylittää oikeuden sisäisen ja ulkoisen näkökulman välinen vastakkainasettelu, jolloin oikeusjärjestelmää ei nähdä autonomisena ja muista yhteiskunnallisista diskursseista erillisenä.

Sosiaalinen konstruktionismin myötä diskurssianalyttistä metodologiaa on viime vuosina käytetty oikeustieteellisen tutkimuksen työskentelyvälineenä.⁷³ On syytä huomauttaa, että konstruktionistisesta lähestymistavasta huolimatta en tässä tutkimuksessa käytä diskurssianalyttistä metodologiaa kuten esimerkiksi *Helenä Jokila*⁷⁴ ja *Minna Ruuskanen*⁷⁵ ovat tutkimuksissaan tehneet. Hämmäntä diskurssin käsitteen lähinnä työkaluksi, jonka avulla kuvaan niitä tutkimuksessa esiin tulevia teemoja tai näkökulmia, jotka muotoavat syitä sille, miksi doping on tai olisi urheilussa ja yhteiskunnassa kiellettävä. Keskeiset urheilussa, yhteiskuntakriittisessä tarkastelussa ja rikosoikeudellisessa tarkastelussa esille tulevat, kussakin kontekstissa erilaisen painotuksen ja merkityksen saavat diskurssit voidaan nimetä terveysdiskurssiksi ja urheilun reiluus (fair play) -diskurssiksi.

Edellä olen pyrkinyt asemoimaan ja suhteuttamaan tutkimustani oikeustutkimuksen kenttään sekä kuvaamaan työssä käyttämiäni metodisia lähestymistapoja. Nykypäivänä lähes yhtä tärkeää kuin tunnistaa ja esitellä tutkimuksen teoreettiset yhteydet, on tuoda esiin tutkijan intressit ja taustasidonnaisuudet. Urheilu-oikeudesta kiinnostuneiden henkilöiden piiri on Suomessa pieni. Useilla urheilun oikeuskysymyksistä kiinnostuneilla ja niistä kirjoittaneilla henkilöillä on sidonnaisuuksia esimerkiksi työntekijänä, asiantuntijana tai erilaisten työryhmien jäsenenä urheilun eri tahoihin, kuten esimerkiksi urheilun lajiliittoon, liigaan, seuraan tai muuhun urheilun etujärjestöön, opetusministeriöön tai urheilun oikeusturvalautakuntaan.⁷⁶ Itselläni ei tällaisia sidonnaisuuksia ole enkä halua yksipuolisesti ”ajaa asiaa” tietyn tahon kuten urheilujärjestöjen, urheilijan tai muun urheilun toimijatahon puolesta.⁷⁷ Myös doping aiheena herättää helposti suuria intohimoja. Jos kyseenalaistat esimerkiksi antidopingtoiminnan perustelujen kestävyys, asetutko automaattisesti puolustamaan vapaata dopingaineiden käyttöä urheilussa? Omalta osaltani en edeltä käsin tietoisesti ole sitoutunut dopingmyönteisiin tai -kielteisiin kannanottoihin.

⁷³ Ks. esim. *Niemi-Kiesiläinen – Honkatukia – Karma – Ruuskanen* (toim.) 2006 artikkeleineen. Yksittäisistä oikeustieteellisistä tutkimuksista, joissa on käytetty diskurssianalyttistä metodologiaa, voidaan mainita *Ruuskanen* 2005 ja *Jokila* 2010. Ks. myös *Niemi* 2010 konstruktionismin ja diskurssianalyysin lähtökohdista ja suhteesta perinteiseen lainopilliseen oikeustutkimukseen.

⁷⁴ *Jokila* 2010, ks. etenkin s. 6–10, 179–204. Ks. diskurssianalyysin menetelmän käytöstä havainnollisesti myös *Niemi – Kiesiläinen* 2006 s. 203 ss.

⁷⁵ *Ruuskanen* 2005, metodista erit. s. 78–94.

⁷⁶ Ks. tästä myös *Halila* 2006a s. 4.

⁷⁷ Eri toimijatahojen intressien erilaisuuden urheilu-oikeudellisessa tutkimuksessa tietoisesti huomioon otettavana seikkana ovat tuoneet esiin esim. *Timonen* 1998b s. 688; *Halila* 2002b s. 813–814 ja *Schön* 2010 s. 6–7.

1.6 URHEILUN MÄÄRITELMÄ

Tutkimuksen asemoinnissa lienee aiheellista hieman lähemmin tarkastella vielä tutkimuksen suurta kontekstia⁷⁸, urheilua. Jos juristin on vaikea hypätä toiselle tieteenalalle, niin tutkijan voi olla ylipäättään vaikeaa päästä mukaan urheilukeskusteluun. Urheilun sisäpiiriin kuulumattomien tahojen osallistuminen urheilusta käytävään keskusteluun on usein osoittautunut vaikeaksi.

Ylipäänsä urheilukulttuuria tai urheilujärjestelmää koskevat kriittiset keskustelunavaukset saatetaan kokea hyökkäykseksi urheilua vastaan, mitä mielestäni osuvalla tavalla kuvaa Suomen Kuvalehdessä Helsingissä järjestettyjen yleisurheilun vuoden 2005 MM-kisojen jälkeen ilmestynyt artikkeli⁷⁹ ”Pyhä, paha urheilu”.

Artikkelissa käsiteltiin kysymystä siitä, millaiseen urheilukäsitykseen olemme yhteiskunnan päätöksenteon tasolla sitoutuneet. Kirjoituksessa todetaan urheilulla olevan Suomessa erikoisasema, jota harva päättäjä uskaltaa kyseenalaistaa. Kriittisesti urheiluun suhtautuva henkilö leimataan helposti epäisänmaalliseksi tai asiantuntemattomaksi. Artikkelissa haastateltiin kansanedustaja *Irja Tulosta*, joka teki keväällä 2005 eduskunnassa kirjallisen kysymyksen jääkiekkoväkivallasta. Kysymyksen pontmina oli aiemmin keväällä pelattu SM-liigan ottelu, joka oli päättynyt joukkotappeluun. Tulonen toteaa kirjallisen kysymyksen johtaneen siihen, että ”minut leimattiin kukkahattutädiksi, joka ei ymmärrä urheilusta tuon taivaallista. Osasin kyllä odottaa, että tällainen hyökkäys tulee, mutta oli se silti aika hurjaa”.

Tässä tutkimuksessa puhutaan urheilusta ja sen ilmiöstä. Mitä urheilu sitten on? Urheilusta puhuttaessa mieleen nousevat helposti kuvat suurista urheilukilpailuista, tv:n ja sanomalehtien tulospainotteisista urheilu-uutisista ja tunnetuista urheilijoista. Yleensä urheiluun liitetään fyysisen toiminnan lisäksi kilpailu, mitattavat ja vertailtavat tulokset sekä säännöt.⁸⁰ Kilpaurheilu saakin helposti hallit-

⁷⁸ Kontekstin käsite oikeustieteessä on moniselitteinen. Ks. erilaisista käsityksistä esim. *Niemi* 2002 s. 195 (lain soveltaminen konkreettisissa tapauksessa); *Karhu* 2003 s. 803–804 (tilannekohtaisen oikeudellisen harkinnan malli) *Huovila* 2005 s. 63 (systemaattinen laintulkinta); *Knuts* 2010 s. 29–61 (kontekstualisointi rikoslainopillisen tulkinnan apuvälineenä). Tässä tutkimuksessa käytän kontekstin käsitettä edellä esitettyjä käyttöyhteyksiä väljemmässä merkityksessä. Tarkoitin kontekstilla niitä erilaisia elämäntilanteita (keskusteluareenoita), jotka muotoavat käsitystämme dopingista. Asetan dopingin useampaan relevanttiin kontekstiin – (kilpa)urheilun, laajasti ymmärretyn yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen ja rikosoikeuden kontekstiin. Ks. kontekstista lainsoveltamista ja tulkintaa laajemmassa, yhteiskunnallisessa merkityksessä esim. *Ruuskanen* 2005 s. 90–91; *Niemi* 2010 s. 100, 113.

⁷⁹ Suomen Kuvalehti 5.8.2005, s. 16–19. Artikkelin on kirjoittanut *Tuomo Lappalainen*.

⁸⁰ Ks. urheilun määritelmästä urheiluoikeuden piirissä esim. *Evald* 2002 s. 2–3.

sevan aseman niin urheilun määritelmässä kuin urheiluun kohdistuvassa tutkimuksessa.⁸¹

Suomalaisessa liikuntakulttuurissa urheilun saamalle suurelle painoarvolle löytyy historiallinen selitys. Suomessa voimistelusta ja urheilusta muodostui itsenäinen kansanliike 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Noina vuosina kansallinen liikuntakulttuurimme sitoutui vahvasti kansainvälisen kilpaurheiluun.⁸² Tänäkin päivänä tiedämme esimerkiksi sen, että Suomi *juostiin* maailmankartalle. Laaja yksimielisyys vallitsee siitä, että urheilu on ollut merkittävässä roolissa rakennettaessa itsenäistä kansallista identiteettiä.⁸³ Perinteisen urheilukulttuurin monipuolistuminen koko kansan liikuntakulttuuriksi on ollut hidas prosessi. Nykyisin liikunnasta on kuitenkin muodostunut yläkäsite, jonka alaisuuteen urheilu yhtenä liikunnan osa-alueena sijoittuu.

Kilpaurheilu ei ole ainoa tapa liikkua. Yleiskielessä urheilu voidaan ymmärtää laajemmin ”liikuntaurheilun, urheiluleikkien ja reippailun yleisnimeksi”.⁸⁴ Kilpaurheilun lisäksi voimme harrastaa monenlaista kuntoliikuntaa, ilmaisu-, elämys- ja luontoliikuntaa, työpaikkaliikuntaa, erityisryhmien liikuntaa, perheliikuntaa ja niin edelleen.⁸⁵ Niin ikään urheilun ja liikunnan rajat ovat liudentuneet terveyden- ja kauneushoidon suuntaan. Treenattu ja hoidettu keho on yhteiskunnassamme arvostettu.⁸⁶ Urheilu on keino tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Liikunnasta ja urheilusta haetaan sekä fyysistä että henkistä terveyttä.

Voimassa olevan liikuntalain (1054/1998) esitöissä riittävänä lähtökohtana liikunnan ja urheilun määrittämiselle pidetään käsitteiden yleiskielistä ymmärrettävyyttä. Liikuntalaissa liikunnalla tarkoitetaan ”ensisijaisesti harrastuksen-omaista fyysistä rasitusta aiheuttavaa toimintaa”. Viittauksella toiminnan harrastuksenomaisuuteen on haluttu erottaa liikunta työperäisestä fyysisestä rasituksesta. Sen sijaan määritelmän todetaan sisältävän myös huippu-urheilun sen ammattimaisesta luonteesta huolimatta. Urheilulla puolestaan tarkoitetaan kilpailujärjestelmiin perustuvaa liikuntaa.⁸⁷

Ylikansallisella tasolla Euroopan neuvosto on jo pitkään ollut merkittävä urheiluelämän sääntelijä. Tässä yhteydessä neuvoston urheilun alalla antamista suosituksista on syytä mainita Eurooppalainen liikunnan peruskirja vuodelta 1992 sekä Eurooppalainen urheilua kaikille -peruskirja vuodelta 1976, joissa

⁸¹ Urheiluoikeudellista tutkimusta tältä kannalta kritisoi Hagman 2004 s. 6, 8.

⁸² Mertaniemi – Miettinen 1998, s. 8.

⁸³ Ks. esim. Allardt 2001 s. 13–14, 23.

⁸⁴ Näin Nykysuomen sanakirja.

⁸⁵ Mertaniemi – Miettinen 1998 s. 8.

⁸⁶ Ks. esim. Kinnunen, T. 2001 s. 16–17. Ajatus urheiluun ja urheilemiseen liittyvästä estetiikasta tekee urheilun ja liikunnan rajalinjan suhteessa taiteeseen veteen piirretyksi viivaksi.

⁸⁷ HE 236/1997 vp s. 12; Liikuntalain uudistaminen. Opetusministeriön työryhmien muistioita 22:1997 s. 14.

urheilun käsitettä on pyritty määrittelemään. Edellisen asiakirjan mukaan: ”’Sport’ means all forms of physical activity which, through casual or organised participation, aim at expressing or improving physical fitness and mental well-being, forming social relationships or obtaining results in competition at all levels.”

Tässä tutkimuksessa tarkan määritelmän antaminen urheilulle ei ole kovin tärkeää. Itse asiassa urheilun käsite näyttää muuttuvalta, monimuotoiselta ja tarkkoja määrittely-yrityksiä pakenevalta.⁸⁸ Tutkimuksessa tarkastellaan sekä liikuntaa että urheilua, ja niiden välinen painotus voi tutkimuksen eri osissa vaihdella. Tutkimuksen alkupuolella tarkastelu painottuu järjestäytyneeseen kilpa- ja huippu-urheiluun. Dopingtestausta suoritetaan vain järjestäytyneen urheilun piirissä. Tutkimuksen loppupuolella mukaan tulee harrastuspohjaisen urheilun näkökulma.

---

⁸⁸ Esimerkiksi shakki, autourheilu tai ammunta voidaan katsoa urheiluksi kilpailujärjestelmänsä ja kulttuuritaustansa ansiosta, vaikka ne sisältävät vain vähän fyysistä rasitusta. Kehonrakennus on hyvä esimerkki urheilun määrittelyn vaikeudesta. Järjestelmällisen ja ankaran harjoittelun sekä institutionalisoituneen kilpailutoiminnan puolesta kehonrakennus muistuttaa huippu-urheilua. Toisaalta kehonrakennus ja fitness ovat esimerkkejä show-urheilusta, jonka ytimenä ei ole kilpailijoiden suoritusten mittaaminen kellolla tai mittanauhalla, vaan yleisön viihdyttäminen. Kilpailumuotona kehonrakennus on ennen kaikkea *näyttäytymistä* sekä harjoituskauden aikaansaannosten esittelemistä. Ks. *Kinnunen T.* 2001 s. 92–93.

2 Oikeudellistunut, oikeudellistuva urheilu

Pyrin tässä luvussa oikeudellistumisen käsitteen avulla tuomaan esille urheilun ja oikeuden suhteessa tapahtuneita muutoksia. Pohdin, mitä urheilun oikeudellistumisella tarkoitetaan sekä tuon esille oikeudellistumisen syitä ja vaikutuksia urheilussa. Tarkastelen aluksi urheilun oikeudellistumista yleensä ja luvun loppupuolella huomion kohteena on eritellymmmin doping-kysymyksen oikeudellistuminen.

Kotimaisessa urheilu-oikeudellisessa kirjallisuudessa on tapana lähteä liikkeelle toteamuksesta, jonka mukaan urheilu on oikeudellistunut. Harvoin kuitenkaan analysoidaan tarkemmin oikeudellistumisen syitä ja seurauksia. Tässä luvussa hahmotan urheilun oikeudellistumisen kaksitahoisena ilmiönä. Yhtäältä urheilun oikeudellistumista voidaan tarkastella *ulkoisena* ilmiönä esimerkiksi tutkimalla sitä, miten paljon urheilua koskevaa erityislainsäädäntöä tai tuomioistuinratkaisuja on olemassa. Toisaalta urheilun oikeudellistumista voidaan pitää ennen kaikkea urheilun *sisäisenä* ilmiönä. Tällöin tarkastelun pääpaino on niissä muutoksissa, joita tavassa ajatella urheilua ja sen rakenteita on tapahtunut.

Luvun tavoitteena on myös taustoittaa urheilu-oikeuden syntyä oikeustieteellisenä tutkimusnäkökulmana. Tämän lisäksi urheilun oikeudellistumisprosessin avaaminen luo pohjaa myös dopingrikosten oikeudelliselle arvioinnille. Urheilun toimijat ovat yleensä suhtautuneet urheilun oikeudellistumiseen varsin kielteisesti. Oikeuden on pelätty vääristävän jotakin urheilulle luonteenomaista ja arvokasta sekä murtavan urheilun autonomiaa. Dopingin oikeudellistuminen erityisten dopinglakien, eli esimerkiksi dopingaineiden valmistusta, kauppaa ja välittämistä sääntelevän lainsäädännön muodossa, on kuitenkin herättänyt päinvastaisia reaktioita. Oikeusjärjestykseltä odotetaan vahvaa panosta antidopingtoiminnan tukemiseen.

2.1 OIKEUDELLISTUMISEN MÄÄRITELMIÄ JA TARKASTELUTAPOJA: LÄHTÖKOHTIA

Oikeudellistuminen on moniulotteinen ilmiö.¹ Oikeudellistumista tarkasteltaessa on esimerkiksi kiinnitetty huomiota säädösten, oikeudenkäyntien ja lakimiesten määrälliseen lisääntymiseen. Sääntelytason tarkastelun juuret ovat niin sanotussa normitulvassa, jolla viitataan vuosittain laadittavan lainsäädännön määrän

¹ Oikeudellistumiskäsitteen monimerkityksellisyttä luodataan artikkelissa *Blichner – Molander* 2008 passim.

huikeaan kasvuun.² Lainkäytön tasolla arvioidaan puolestaan tuomioistuinten asemaa ihmisten ja yhteisöjen ongelmien ja ristiriitojen ratkaisufoorumina. Oikeudellistumisesta kertoo se, että yhä merkittävämpi osa ristiriidoista ratkaistaan tuomioistuimissa oikeussääntöihin nojautuen.³ Yhtenä oikeudellistumisen mittarina voidaan pitää myös lakimiesten tarjoamien juridisten palvelujen kasvavaa kysyntää. Oikeudellistumisesta on kysymys silloin, kun kansalaiset turvautuvat asioitaan selvitellessään yhä herkemmin lakimiesten apuun.⁴

Määrällisten arviointien ohella oikeudellistumisella tarkoitetaan myös muutosta, jossa oikeusjärjestys ulottuu sellaisille elämänalueille, jotka aiemmin ovat olleet sääntelemättömiä tai vain vähän säänneltyjä. Oikeudellinen sääntely voi sekä laajentua kokonaan uusille alueille että eriytyä ja yksityiskohtaistua. Sääntelyn laajentumiseen ja tiivistymiseen viittaa esimerkiksi *Habermas*⁵ oikeudellistumisen määritelmässään: ”The expression of ’juridification’ (Verrechtlichung) refers quite generally to the tendency towards an increase in written law which can be observed in modern society. We can distinguish here between the *expansion* of law, i.e. the legal regulation of new, hitherto informally regulated social situations, from *densification* of law, that is, the specialized breaking up of global statutory definitions (*Rechtstatbestände*) into more individuated legal definitions”.

Kolmanneksi oikeudellistumisella voidaan viitata myös siihen, miten aiemmin yksityisissä piireissä, epävirallisin toimenpitein ja koodistoin ratkaistut erimielisyydet yhä enenevässä määrin käsitetään juridisiksi ongelmiksi, joiden ratkomiseen tarvitaan oikeudellista asiantuntemusta ja oikeudellisia menettelyjä. Oikeuden vaikutus ihmisten elämään on sitä voimakkaampaa mitä herkemmin oikeussubjektien väliset ongelmat mielletään juuri oikeudellisiksi.⁶ ”Oikeudellisesta sääntelystä on tullut ihmisten ja yhteisöjen toiminnan infrastruktuuri, jonka varassa huomattava osa inhimillisestä kanssakäymisestä tapahtuu”, kuten *Paul Van Aerschot* on asiaa kuvannut.⁷

² Ks. esim. *Tala* 2005a s. 215–216; *Laitinen* 2005 s. 77.

³ *Tala* 1986 s. 291–294; *Blichner – Molander* 2008 s. 45–47.

⁴ *Tala* 1988 s. 172, 186–187. Oikeudellistumisen käsitteen historiasta ks. *Tala* 1988 s. 167–168.

⁵ *Habermas* 1986 s. 204 (korostukset alkuperäisessä tekstissä). Yleisesti oikeudellistumisen tästä muodosta ks. myös *Blichner – Molander* 2008 s. 42–43. Uusille elämänalueille ulottuvaa oikeuden merkityksen kasvua on tarkasteltu – urheilun ohella – etenkin opetuksen ja koululaitoksen toiminnan osalta, ks. *Arajärvi* 1987 s. 56–63; *Kivivuori* 2006 s. 157–177. Perhesuhteiden oikeudellistumista pohtii *Nylund* 2010 s. 1167–1170.

⁶ *Tala* 1986 s. 295–296; *Alvesalo – Ervasti* 2006 s. 57; *Kivivuori* 2006 s. 157.

⁷ *Van Aerschot* 1996 s. 1036.

Oikeudellistuminen ei ole uusi, vain nykypäivälle ominainen ilmiö.⁸ Van Aerschot on korostanut oikeudellistumisen laajan, sääntelyn yhteiskunnalliset yhteydet ja historiallisen muutoksen huomioivan tarkastelun tarvetta. Hänen mukaansa oikeudellistumisen ymmärtäminen vain määrättyyn kehitysvaiheeseen sidottuna prosessina peittää näkyvistä ne oikeusjärjestelmän ja yhteiskunnan – esimerkiksi hallinnon – rakenteet ja ominaisuudet, jotka ovat johtaneet oikeudellistumiseen. Niinpä oikeudellistumisen syvälinen ymmärtäminen vaatii paitsi juridisen myös yhteiskunnan historiallisen kehityksen tutkimista. Van Aerschotin tarkoittamasta laajemmasta näkökulmasta katsottuna oikeudellistuminen tarkoittaa ”toisaalta yhteiskunnallisten ja yksityisten rakenteiden, tilanteiden ja tapahtumien muuttumista juridisiksi sekä toisaalta normien ja laajemmin oikeudellisten elementtien lisääntymistä ja leviämistä yhteiskunnassa”. Van Aerschotin mukaan oikeudellistumisessa on kyse siitä, miten mainitut muutosprosessit vaikuttavat yhteiskunnan kehitykseen ja ihmisten elämään.⁹

Tarkasteltaessa oikeudellistumista laajassa mielessä on pohdittava, mistä saadaan mittapuu muutoksen hahmottamisen. Jo sääntelyn määrän ja kohdealueen laajenemisen, tuomioistuinten ratkaisemien juttujen ja lakimiesten aseman kaltaisten määrällisten muutosten arvioinnissa on omat hankaluutensa, jotka vain lisääntyvät kun halutaan tarkastella jotakin vielä epämääräisempää, kuten esimerkiksi ihmisten ja muiden yksityisten toimijoiden asenteissa tai toimintatavoissa tapahtuneita muutoksia. Milloin esimerkiksi jonkin yhteisön (esimerkiksi urheiluyhdistyksen) sisällä kehittyntä tapaa ratkaista ristiriitoja voidaan pitää oikeudellisena tai oikeudellistuvana rakenteena? Entä jos oikeudellistumisella ei tarkoiteta pelkästään normi- tai oikeusjuttujen tulvaa, mitä ovat ne oikeudelliset elementit, joiden lisääntyminen kertoo oikeudellistumisprosessin toiminnasta?

Näyttää siltä, että oikeudellistumisen laaja-alaisessa tarkastelussa tiukkaa kahtiajakoa oikeudellinen vs. ei-oikeudellinen on hankala ylläpitää. Dikotominen kahtiajako antaa todellisuudesta liian yksinkertaisen kuvan; usein asioita on tarkoituksenmukaisempaa kuvata liukuvalla asteikolla enemmän oikeudellinen – vähemmän oikeudellinen.¹⁰

Mainitut oikeudellistumisen tarkasteluun liittyvät haasteet on syytä pitää mielessä myös seuraavia sivuja luettaessa. Urheilun oikeudellistumisen prosessi on

⁸ *Habermas* (1986 s. 204–208) erottelee oikeudellistumisessa neljä ajanjaksoa tai sykäystä, joista jokainen johti myös muutokseen valtiollisessa rakenteessa ja tehtävissä. Habermasin mainitsemat oikeudellistumisen aikakaudet eurooppalaisessa mittakaavassa ovat: 1) the bourgeois state (absolutismin aika); 2) the constitutional state (oikeusvaltion kehitys); 3) the democratic constitutional state (Ranskan vallankumouksen jälkimainingeissa) sekä 4) the social and democratic constitutional state (hyvinvointivaltion aikakausi). Ks. oikeudellistumispuheen historiallisia juurista myös *Tala* 1988 s. 167.

⁹ *Van Aerschot* 1996 s. 1037.

¹⁰ *Tala* 1988 s. 170; *Van Aerschot* 1996 s. 1037.

pikemminkin fragmentaarinen; kehityslinjoja ja suuntaviivoja osoittava kuin täsmällinen ja mitattavissa oleva.

2.2 URHEILUJUTTU OIKEUSJUTTUNA

Urheilun oikeudellistumista pyritään urheilu-oikeudellisessa kirjallisuudessa usein todentamaan viittaamalla urheilua koskevan lainsäädännön lisääntymiseen sekä urheilua koskevien juttujen yleistymiseen tuomioistuimissa esimerkiksi seuraavaan tapaan: ”The courts have functioned at every level, including and since 1987, from the House of Lords downwards with judgments affecting the law in relation to sporting issues of charities, companies, crime, domestic and disciplinary tribunals, personal injuries, taxation and VAT, to take a random sample”.¹¹ Ylipäätään urheilun oikeudellistumisessa on katsottu olevan kyse siitä, että urheilusta on tullut elämänaalue, joka on ”kypsä oikeusmuotoiselle sääntelylle ja päätöksenteolle”, kuten *Steve Greenfield* ja *Guy Osborn* ovat asian ilmaisseet.¹² Tämän on katsottu tarkoittavan muun muassa sitä, että urheiluun liittyviä erimielisyyksiä ei ratkaista urheilun sisällä ”omassa perhepiirissä” vaan tuomioistuimissa.¹³ Uhkakuvana monien mielissä väijyy tällöin urheilukilpailun lopputuloksen ratkaiseminen kilpa-areenan sijasta käräjäsalissa – ”the most distasteful innovation of all”.¹⁴

Kansainvälisessä urheilu-oikeudellisessa kirjallisuudessa urheilun oikeudellistumisesta kertovina merkkipaaluina on pidetty muun muassa Katarina Krabben, Harry Reynoldsin ja Ben Johnsonin kaltaisten huippu-urheilijoiden 1980- ja 1990-luvuille sijoittuvia oikeusprosesseja, joissa he ovat testanneet urheilun sisällä langetettujen kilpailukieltojen kestävyyttä yleisissä tuomioistuimissa.¹⁵ Varmastikin kuuluisin yksittäinen urheiluun liittyvä oikeustapaus on ollut Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen tuomio *Bosman*-asiassa.¹⁶ Esimerkiksi *Olli*

¹¹ *Grayson* 1994 s. xxxii.

¹² *Greenfield – Osborn* 2000 s. xii.

¹³ Ks. oikeusjuttujen kasvusta urheilu-oikeuden taustalla esim. *Foster* 1986 s. 49,64; *Barnes* 1996 s. 2; *Gardiner et al.* 2006 s. 5-7.

¹⁴ *Foster* 2006 s. 177.

¹⁵ Ks. huomiota herättäneistä oikeudenkäynneistä esim. *Tarasti* 2000b s. 35–41; *Rauste* 1997 s. 708–709, 714, 726–727.

¹⁶ Asia C-415/93 Union royale belge des sociétés de football association ASBL v. Jean-Marc Bosman, Royal club liégeois SA v. Jean-Marc Bosman ym. ja Union des associations européennes de football (UEFA) v. Jean-Marc Bosman.

Rauste on kuvannut ratkaisun ”herättäneen urheiluväen uuteen eurooppalaiseen todellisuuteen”.¹⁷

Ratkaisussa yhteisöjen tuomioistuin muun muassa totesi jalkapallossa käytössä olleen siirtokorvausjärjestelmän olevan ristiriidassa Euroopan yhteisöjen perustamissopimuksen työvoiman vapaata liikkuvuutta koskevan määräyksen kanssa. Tuomion seurauksena lajiliitot ympäri Eurooppaa alkoivat purkaa – mutta toisaalta myös rakentaa uusia – paitsi jäsenvaltioiden välisiä myös kansallisia siirtokorvausjärjestelmiään, vaikka ratkaisu ei valtion sisäisiä järjestelmiä suoranaisesti koskenutkaan. Bosman-tapaus on synnyttänyt runsaan kommenttikirjallisuuden, ja tapauksen jälkimainingit ovat edelleen ajankohtaisia eurooppalaisten jalkapalloliittojen pohtiessa tapoja turvata kasvattajaseuran intressejä. Bosman-tapauksen jälkeen unionin tuomioistuin on ratkaissut useita muitakin urheilua sivuavia oikeustapauksia.¹⁸ Arvioitavana on edelleen ollut urheilu taloudellisten ulottuvuuksiensa suhteen, ja ratkaisut ovat vahvistaneet pääsääntöä, jonka mukaan kilpailulainsäädäntöä ja sisämarkkinasäännöksiä sovelletaan urheiluun silloin, kun on kyse taloudellisesta toiminnasta.

Kotimaassa ensimmäinen mediajulkisuuttakin osakseen saanut urheilua käsittelevä tuomioistuinratkaisu oli juoksija Minna Lainion kilpailukielloa koskenut korkeimman oikeuden ennakkopäätös KKO 1998:122 (ään). Ratkaisun on katsottu kertovan sekä yksilöurheilun ammattimaistumisesta Suomessa että muotoilevan sitä epäselvää ja keskustelulle altista rajalinjaa, millainen urheiluun liittyvä asia voi ylipäätään päätyä tuomioistuimen ratkaistavaksi.¹⁹

Tapauksessa Lainio vaati tuomioistuimelta hänelle asetetun neljän vuoden kilpailukiellon kumoamista tai vaihtoehtoisesti kohtuullistamista. Kilpailukiellon perusteena oli urheilijan antama positiivinen dopingnäyte. Korkein oikeus totesi, että kansainvälisen tason kilpaurheilijalla oli ilmeinen oikeus-suojan tarve saada hänelle määrätty kilpailukiello tuomioistuimen käsiteltä-

¹⁷ *Rauste* 1997 s. 1. Bosman-ratkaisu herätti myös oikeustieteilijät. Tapaus on kerännyt runsaasti kommentteja ja arviointeja sekä kotimaisessa että ulkomaisessa oikeuskirjallisuudessa. Ks. ratkaisun merkityksestä myös *Huttunen* 2008 s. 254.

¹⁸ Ks. esim. yhdistetyt asiat C-51/96 ja C-191/97, Christelle Delière v. Ligue francophone de judo et disciplines associées ASBL, Ligue belge de judo ASBL, Union européenne de judo ja François Pacquée ja asia C-176/96, Jyri Lehtonen ja Castors Canada Dry Namur-Braine ASBL v. Fédération royale belge des sociétés de basket-ball ASBL (FRBSB). Euroopan unionin ulkopuolelta tulleiden urheilijoiden oikeuksia tarkasteltiin asiassa C-438/00, Deutscher Handballbund v. Maros Kolpak sekä asiassa C-265/03, Igor Simutenkov v. Ministerio de Educación y Cultura ja Real Federación Española de Fútbol. Ks. myös Bosman-tuomiota aikaisemmasta oikeuskäytännöstä asia 36/74, B.N.O. Walrave, L.J.N. Koch v. Association Union cycliste internationale, Koninklijke Nederlandse Wielren Unie ja Federación Española Ciclismo sekä asia 13/76, Gaetano Donà vastaan Mario Mantero. Ratkaisuja käsitellään kokoavasti artikkelissa *Huttunen* 2008 s. 250–261.

¹⁹ *Halila* (1998c s. 266–270) on kirjoittanut tapauksesta oikeustapauskommentin. *Manninen* (2003 s. 20–24) on arvioinut ratkaisun merkitystä sen suhteen, missä asioissa urheilijalla on pääsy tuomioistuimeen.

väksi. Tältä osin korkein oikeus viittasi siihen, että kantaja oli kansainvälisen tason urheilija, jolle urheilu ei ollut vain harrastus vaan merkittävä toimeentulon lähde. Pitkällä kilpailukiellolla voi olla ratkaiseva merkitys koko urheiluran kannalta. Lisäksi viitattiin siihen, että doping on omiaan leimaamaan kielteisesti urheilijaa. Kysymys oli siis myös urheilijalle kuuluvan perusoikeuden puolustamisesta. Tuomioistuimien otti asiallisesti ratkaistavakseen sen, oliko Lainio syyllistynyt dopingiin ja onko dopingin tutkiminen tapahtunut sääntöjen mukaisesti. Tässä suhteessa korkein oikeus päätyi kanteen hylkäävään ratkaisuun näytön arvioinnin perusteella. Kantaja ei ollut kyennyt esittämään uskottavaa näyttöä siitä, että positiivinen dopingtestituloksensa olisi johtunut hänen poikkeuksellisesta aineenvaihdunnastaan tai kovasta harjoittelusta. Asiasta saadun selvityksen perusteella myös testausten todettiin suoritettun asianmukaisesti.²⁰

Suomalaisen joukkueurheilun ammattimaistumisen merkkipaaluina on puolestaan mainittu korkeimman oikeuden ennakkopäätökset KKO 1993:42 ja KKO 1995:145, joissa edellisessä korkein oikeus arvioi koripalloilijan ja jälkimmäisessä jääkiekkoilijan työoikeudellista asemaa. Molemmissa ratkaisussa korkein oikeus päätyi siihen, että pelaajien solmimat pelaajasopimukset seurojen kanssa täyttivät työsopimukselle työsopimuslainsäädännön mukaan asetettavat työsopimuksen tunnusmerkit.²¹ Urheilun oikeudellistumisen kannalta huomionarvoisina tapauksina on myös pidetty korkeimman oikeuden ratkaisuja KKO 1996:74 ja KKO 1997:129. Molemmissa ennakkoratkaisussa otettiin kantaa jääkiekossa sallitun voimankäytön rajoihin sillä seurauksella, että pelaajien katsottiin syyllistyneen pahoinpitelyihin ylittäessään jääkiekkoon kuuluvan tavanomaisen rajujen ja voimankäytön rajat.²²

Urheiluun liittyviä tapauksia löytyy kotimaisesta oikeuskäytännöstä useita muitakin.²³ Periaatteessa urheilua koskevat ainakin ylimmän oikeusasteen ratkaisut olisivat laskettavissa ja tapausten lukumäärä vertailtavissa eri ajanjaksojen välillä, jolloin olisi mahdollista saada empiristä tietoa urheilun oikeudellistumi-

²⁰ Mainittakoon, että kantajan vaatimusta kilpailukiellon kohtuullistamisesta ei korkein oikeus ottanut käsiteltäväkseen. Tuomioistuin totesi, että tältä osin kysymys oli yhdistysautonomian piiriin kuuluvasta asiasta.

²¹ Ks. mainituista sekä muista 1990-luvun joukkueurheilijan työoikeudellista asemaa luotaavista ratkaisuista tarkemmin *Palmgren* 1997 s. 63–71.

²² Ks. urheiluväkivallan rikosoikeudellisesta arvioinnista tarkemmin *Kinnunen E.* 1999.

²³ Esimerkiksi ratkaisussa KKO 1982 II 21 arvioitiin urheiltaessa sattuneita kuolemantapauksia rikoslain tunnusmerkistöjä vasten. Tapauksessa KKO 1997:73 oli kysymys kuolemantuottamussynteestä sukellusleirin yhteydessä tapahtuneesta hukkumiskuolemasta. Turvaamistoimesta, eli kilpailukiellon asetetun urheilijan oikeudesta osallistua moottorivenekilpailuun, on ollut kysymys ratkaisussa KKO 1998:143. Ratkaisussa KKO 2002:38 pohdittiin ravihevosen osallistumisoikeutta ravikilpailuihin ja tapauksessa KKO 2005:137 ravi ohjastajan syyllistymistä kunnianloukkaukseen kilpailusuorituksen aikana.

sesta eri vuosikymmeninä.²⁴ Tällainen määrällinen analyysi ei kuitenkaan ole käsillä olevan tutkimuksen kannalta mielekäs eikä lopulta myöskään urheilun oikeudellistumisen kannalta kovin relevantti. Urheilun oikeudellistuminen ei ole yksinomaan ja ensi sijassa vain määrällinen kysymys – tähän toteamukseen palaan tarkemmin hieman myöhemmin.

2.3 URHEILU LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ

2.3.1 Lähtökohtia ja kehityslinjoja

Urheilua koskevien tuomioistuinratkaisujen kaltainen määrällinen ja eri aikakausia keskenään vertaileva analyysi olisi periaatteessa mahdollista tehdä Suomessa eri aikoina voimassa olleesta urheilua koskevasta oikeudellisesta sääntelystä. Sitä, miten eri valtiot Euroopassa urheilua lainsäädännön kautta normittavat, on myös selvitetty tutkimuksissa.

Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden urheiluelämän ja valtion välisiä suhteita kartoittanut *André-Noël Chaker* jakaa eurooppalaiset valtiot urheiluun kohdistetun oikeudellisen sääntelyn intensiteetin ja laajuuden suhteen kahteen ryhmään: interventionistisen ja ei-interventionistisen sääntelymallin maihin.²⁵ Suomen Chaker sijoittaa yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa ei-interventionistista lainsäädäntöpolitiikkaa suhteessa urheiluun ja liikuntaan harjoittavaksi valtioksi.²⁶ Tämä tarkoittaa, että Suomessa urheilua ja liikuntaa normitetaan lainsäädännöllä vain niukasti. Urheilu ja liikunta mielletään kuuluviksi niin sanotun vapaan kansalaistoiminnan alueeseen.

Tämä lähtökohta on myös nimenomaisesti mainittu liikuntalaissa (1054/1998). Lain 2.1 §:n mukaan: ”Yleisten edellytysten luominen liikunnalle on valtion ja kuntien tehtävä. Liikunnan järjestämisestä vastaavat pääasiassa liikuntajärjestöt.” Valtion noudattaman liikuntapolitiikan mukaan valtiovallan tehtävänä on

²⁴ Euroopan unionin tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen osalta *Chappelet* (2010 s. 25) esittää tiedon, jonka mukaan urheiluun liittyviä oikeustapauksia olisi EU:n tuomioistuimen käsiteltävänä ollut yhteensä 76 ajanjaksolla 1980–2010 ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa 7 kpl vuosina 1990–2010.

²⁵ *Chaker* 1999 s. 31–32. Chaker (mts. 34–35) korostaa jaottelun olevan karkea, ja että eri ryhmiin kuuluvien maiden välillä on yhtäläisyyksiä, jotka lieventävät rajalinjan jyrkkyyttä. Näiden varaus-tenkin jälkeen ryhmittely osoittanee hyvin eri maissa omaksutuissa peruslähtökohdissa olevia painotuseroja.

²⁶ Urheilun rakenteita, toimintatapoja ja tehtäviä määritellään joissakin maissa hyvinkin yksityiskohtaisesti. Esimerkkinä maista, jotka kuuluvat Chakerin luokittelussa interventionistisen sääntelymallin maihin, voidaan mainita Ranska, Portugali ja Espanja. Ks. tarkemmin *Chaker* 1999 s. 19–21, 26–28, 29–31.

luoda edellytykset liikunnalle ja urheilulle alan järjestöjen määrittellessä toiminnan sisällöt.

Luonteeltaan liikuntalaki on tyypillinen puitelaki, jossa säädetään liikunnan hallinnosta, liikunnan yleisestä kehittämisestä, liikunnan eri toimijoiden tehtävistä ja vastuualueista sekä valtion rahoituksesta liikunnalle. Lain julistuksenomaisen ensimmäisen pykälän mukaan lain tarkoituksena on edistää liikuntaa, kilpa- ja huippu-urheilua sekä niihin liittyvää kansalaistoimintaa sekä edistää väestön hyvinvointia ja terveyttä ja tukea lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä liikunnan avulla. Tämän lisäksi liikunnan avulla edistetään ”tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta sekä tuetaan kulttuurien moninaisuutta ja ympäristön kestävä kehitystä”. Suomalaiset liikuntapoliittiset tavoitteet ovat siis – liikunnalle ja urheilulle sinänsä tyypillisesti – kahtalaiset. Yhtäältä tavoitteet suuntautuvat liikunnan, urheilun ja kansalaistoiminnan itseisarvoiseen kehittämiseen, toisaalta liikunnan avulla toteutetaan yhteiskunnan hyvinvointipolitiikkaa.

Liikunta- ja urheilusektorin hallintoon ja tehtävienjakoon keskittyvän lakina liikuntalaki ei määrittele urheilijoiden oikeuksia tai velvollisuuksia eikä urheilijoiden ja urheilujärjestöjen välisiä suhteita. Tässä mielessä toisentyypisistä, osapuolten oikeuksista ja velvollisuuksista yksityiskohtaisesti määrittävästä, erityisesti urheilun tarpeisiin räätälöitynä lainsäädännöstä voidaan nostaa esiin laki urheilijoiden tapaturma- ja eläketurvasta (276/2009).²⁷

Lain tavoitteena on vakuutusjärjestelmän kautta antaa urheilijalle kohtuullinen ansioturva, jos hän tulee urheilussa sattuneen tapaturman vuoksi joko tilapäisesti tai pysyvästi kykenemättömäksi hankkimaan ansiotuloja urheilemalla. Lain perusteella urheilijalla on oikeus myös vanhuuseläkkeeseen. Vakuutuksen urheilijalle on velvollinen ottamaan urheiluseura tai muu urheilutoimintaa harjoittava yhteisö, joka on urheilijan kanssa sopinut, että urheilija saa pääasiallisesti Suomessa harjoitetusta urheilemisesta veronalaista palkkaa vuodessa tai vuotta lyhyemmässä pelikaudessa tietyn laissa yksilöidyn rahamäärän.²⁸ Vastaavaan ansiotasoon yltävällä yksilöurheilijalla on oikeus saada vastaava vakuutusturva vapaaehtoisen vakuuttamisen kautta.²⁹

Urheilijan tapaturma- ja eläketurvaa säätelevä laki on kuitenkin muodoiltaan poikkeuksellinen. Useimmiten urheilu on lainsäädännössä otettu huomioon yleis-

²⁷ Ennen uusinta, 1.5.2009 voimaan tullutta säännöstä urheilijan tapaturma- ja eläketurvasta säädettiin laissa 575/2000. Tätä ennen vastaavat säännökset ovat olleet voimassa asetustasoisina vuodesta 1995 lukien. Ks. säädöshistoriasta HE 22/2009 vp s. 3–4.

²⁸ Voimassa olevan 1 §:n mukaan tuo summa on vähintään 9 600 euroa.

²⁹ Ks. lain yksityiskohtaiset perustelut HE 22/2009 vp s. 17–29 sekä StVM 7/2009 vp s. 1–7. Lain sisällöstä ja tulkinnasta vuoden 2000 lain kannalta ks. *Palmgren* 2004 s. 172 ss. sekä *Anttila* 2011 s. 22–49 vertaillen työntekijän yleisen tapaturmaturvaan. Ks. myös KKO 2008:103, jossa kyse oli lain perusteella saadun tapaturmaeläkkeen määrän perusteiden arvioinnista.

sen lain yksittäisissä pykälissä.³⁰ Hyvän esimerkin tämäntapaisesta sääntelystä tarjoaa verolainsäädäntö, jossa on useita yksittäisiä säännöksiä urheilua ja urheilijoita koskevasta verotuksesta.³¹

Urheilujärjestöjen varainhankintaan kohdistuvat tuloverokysymykset nousivat keskeisiksi 1970-luvulta alkaen. Tuolloin säädettyyn tulo- ja varallisuusverolakiin³² otettiin esimerkkiluettelo tuloista, joita ei pidetty yleishyödyllisten yhteisöjen liikutuloina. Esimerkkiluettelossa mainittiin urheilukilpailujen yhteydessä harjoitetusta tarjoilu-, myynti- ja muusta sellaisesta toiminnasta saatua tuloa, minkä katsottiin ulottuvan myös urheilukilpailujen mainostuloihin. Urheilujärjestöt pääsivät sittemmin osallisiksi myös ns. superhyödyllisten yhteisöjen veronhuojennuslain tuomista eduista, ja liikevaihtoverotuksesta arvonlisäverotukseen siirryttäessä säilytettiin urheilujärjestöille edullinen asema.³³ Urheilijoiden saamien tulojen rahastointijärjestelmä luotiin 1990-luvulla. Kysymys urheilijan saaman palkkion verokohtelusta ajankohtaistui sitä mukaa kuin palkkion maksaminen alkoi urheilupiireissä tulla yhä näkyvämmäksi ja sallitummaksi. Rahastoista nostettavien varojen verotuskohtelusta on omat säännöksensä tuloverolaissa.³⁴

Yksittäisiä, urheilua tai urheilijaa erityisesti koskevia säännöksiä voidaan mainita useita muitakin. Esimerkiksi laissa yksityisyyden suojasta työelämässä (759/2004) on lain 3 luvussa säännökset työnantajan oikeudesta käsitellä työntekijän huumausaineiden käyttöä koskevia tietoja. Lain 12 §:ssä työsopimussuhteessa olevat urheilijat on suljettu lain soveltamisalan ulkopuolelle. Laissa televisio- ja radiotoiminnassa (744/1998) on erityissääntelyä koskien mainos- ja tuotesijoittelua urheilulähetyksissä³⁵ ja alkoholilaissa (1143/1994) määritellään edellytyksiä ja rajoituksia urheilutapahtuman anniskeluoikeuksille.³⁶ Myös tämän tutkimuksen aiheena olevat dopingrikokset on mahdollista nähdä urheilun tarpeisiin luotuna erityissääntelynä.

³⁰ Ruotsissa *Krister Malmsten* (2007 s. 62–64) tarkastelee urheiluun liittyvää lainsäädäntöä eritellysti siten, että yhtäältä ovat säännökset (lait, asetukset), jotka koskevat kokonaisuudessaan urheilua, ja toisaalta urheilua koskevat yksittäiset määräykset osana yleistä säädöstä. Ensiksi mainitun kaltaisesta laista Malmsten mainitsee esimerkkinä kamppailu-urheilutilaisuuden järjestämistä koskevan lupalain (lagen 2006:1006 om tillståndsplikt för vissa kampsportmatcher) ja jälkimmäisestä järjestyslain (ordningslagen 1993:1617) määräykset urheilukilpailun luonteesta julkisena tilaisuutena.

³¹ Urheiluverotusta autonomian ja Suomen itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä esittelee *Linnakangas* 1984 s. 37–54. Ks. myös *Linnakangas* 2004 s. 73.

³² Laki 31.12.1974/1043.

³³ *Linnakangas* 2004 s. 74–75.

³⁴ Tuloverolaki (1535/1995) 116a–c §. Ks. myös *Linnakangas* 2004 s. 80–82.

³⁵ Ks. lain 22 § ja 28 §.

³⁶ Ks. alkoholilain 21 c § ja 21 d §.

Samalla tavalla kuin urheilua koskevien tuomioistuinratkaisujen kohdalla on lainsäädäntöä tarkasteltaessakin olennaista kuitenkin kysyä, mitä edellä esitellyn kaltainen normikavalkadi lopulta kertoo urheilun oikeudellistumisesta. Urheilua koskevan lainsäädännön tarkastelu jää helposti pistemäiseksi ja sattumanvaraiseksi etenkin kattavan empiirisen analyysin ja vertailukohtien puuttuessa. Pitkän aikavälin historiallisen näkökulman voidaan kuitenkin katsoa valottavan kehitystä, jonka suuntana on ollut *valtion ohjausvallan voimistuminen* liikunnan ja urheilun alueella.

Risto Sänkiäho on kuvannut urheilun ja valtion suhteiden kehittymistä Suomessa autonomian ajasta nykypäivään. Autonomian aikana suomalainen urheilu oli pääsääntöisesti sotilas- ja koululiikuntaa. Kansallisvaltion rakentaminen muutti suhdetta urheiluun: urheilu soveltui hyvin kansallistunteen herättäjäksi. Itsenäistymisen jälkeen kansakunnan urheilumenestyksellä oli tärkeä sija yhteisöllisyyden rakennuspuuna.³⁷ Autonomian aikana urheilu ja valtio olivat kuitenkin vielä toisistaan varsin irrallisia.³⁸ Itsenäisyyden aikana suhde alkoi vähitellen kiinteytyä.³⁹ Itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä valtio oikeusjärjestyksineen liittyi urheiluun usein poliittisissa tarkoituksenmukaisuustulkinnoissa, kun lainsäädännön perusteella pyrittiin esimerkiksi lakkauttamaan urheiluseuroja tai kieltämään seurojen oikeutta valtionapuihin.⁴⁰ Hyvinvointivaltion rakentamisen myötä 1970-luvulla urheilu sai uusia yhteiskunnallisia tehtäviä. Vahvan valtiovallan avulla haluttiin kehittää koko kansalaisyhteiskuntaa. Entinen kilpailupainotteinen urheilu muuttui yhä enemmän myös tavallisen kansalaisen harjoittamaksi liikunnaksi.⁴¹ Kaiken kaikkiaan 1960–1970-luvuilla valtio tuli entistä kiinteämmin mukaan määrittelemään ja muovaamaan urheilun sisältöjä ja tavoitteita, vaikka tämä ei tapahtunut – eikä siis edelleenkaan tapahdu – suoraan urheilutoiminnan muotoja ja sisältöjä lainsäädännössä määritellen.

Liikuntalain kaltainen, näennäisesti väljä puitelaki voi olla yllättävän terävä työkalu valtiovallan kädessä. Ei-interventionistinen sääntelymalli ja urheilun ja liikunnan kuuluminen vapaan kansalaistoiminnan alueeseen eivät tarkoita vapaata *laissez-faire*-tilannetta. Suoran oikeudellisen sääntelyn sijasta informaatio-ohjaus ja raha ovat merkittäviä toiminnan ohjausvälineitä liikunnan ja urheilun alueella. Nykypäivänä valtiovalta edistää urheiluun liittyviä tavoitteitaan ennen kaikkea myöntämällä rahaa urheilutoiminnan tukemiseen. Valtionavustusten ehdoilla voidaan urheilujärjestöjen toimintaa ohjata myös sisällöllisesti, sillä liikuntajärjestöille myönnettävän valtionavustuksen määrää harkittaessa otetaan

³⁷ *Sänkiäho* 2002 s. 169–171.

³⁸ *Sänkiäho* 2002 s. 170.

³⁹ *Sänkiäho* 2002 s. 171.

⁴⁰ *Sänkiäho* 2002 s. 171–172.

⁴¹ *Sänkiäho* 2002 s. 174.

huomioon se, miten järjestö toimii liikuntalain tarkoituksen toteuttamiseksi. Valtionapujen ehdot, jotka konkretisoivat liikuntalaissa julkilausuttuja tavoitteita, muodostavat keskeisen instrumentin valtion liikuntapolitiikassa. Rahoituksen ehdoilla urheilijat ja urheilujärjestöt sitoutetaan tiettyihin eettisiin ihanteisiin, kuten esimerkiksi tasa-arvoisuuteen, suvaitsevaisuuteen ja puhtaaseen urheiluun. Yhteistoiminnassa urheilujärjestöjen kanssa julkinen valta voi esimerkiksi erilaisten toimintaohjelmien ja projektien taloudellisen tukemisen kautta toteuttaa tietynsisältöistä urheilua ja liikuntaa.⁴² Liikuntalakia koskevassa hallituksen esityksessä mainitaan erikseen, että yhteiskunnan tuen ulkopuolelle voidaan rajata toiminta, joka on välinpitämätöntä suhteessa dopingiin, päihdeongelmiin tai urheiluun liittyvään väkivaltaan.⁴³

Ylipäättään urheilun oikeudellistumisen taakse voidaan sijoittaa samantapaisia tekijöitä kuin muunkin yhteiskunnan oikeudellistumisen. Laajemmassa katsannossa yhteiskunnan oikeudellistumisen on katsottu tapahtuneen käsi kädessä hyvinvointivaltion kehityksen kanssa. *Gunther Teubner* kytkee oikeudellistumisen materiaalsen sääntelyn syntyyn. Yksinkertaistetusti kuvaten materiaaliselle oikeudelle tunnusomainen piirre on sääntelyn aineellistuminen eli pyrkimys säännellä esimerkiksi talouden tai sosiaalisten suhteiden ja prosessien sisältöjä ja tuloksia. Hyvinvointivaltion materiaaliselle oikeudelle ovat ominaisia yleislausekkeet ja väljät oikeusnormit sekä turvautuminen finaalisena tavoite–keino-sääntelyyn.⁴⁴ Kyse on myös siitä, että lainsäädäntö ylipäättään on tänä päivänä keskeinen keino ohjata yhteiskuntaa. Esimerkiksi *Lauri Tarasti* on todennut, että sitä mukaa kuin julkisen vallan merkitys yhteiskunnassa on kasvanut ja täyttänyt nykyisen laajan hyvinvointivaltion vaatimukset, tarve oikeudelliseen sääntelyyn on vastaavasti lisääntynyt.⁴⁵

Kotimaisten tekijöiden ohella lakien laadinnan institutionaalisen kehityksen eurooppalainen ja globaali laajeneminen on vaikuttanut oikeudellistumiseen. Lainsäädäntö ei ole enää vain kansallisvaltion väline, eikä yksittäisen kansallisvaltion lainsäätäjän enää päätä suvereenisti säädettävän oikeuden sisällöstä. Yhä laajeneva osa oikeudellisesta sääntelystä muotoutuu valtiota ylemmällä tasolla ja

⁴² Ks. samansisältöisesti valtionavun käytöstä liikuntapolitiikan välineenä *Halila* 2006a s. 47, 221.

⁴³ HE 236/1997 vp. Ks. myös *Halila* 2006a s. 48.

⁴⁴ Oikeudellistumisen ja hyvinvointivaltion välisestä kytköksestä ks. *Teubner* 1985 s. 4; *Tala* 1988 s. 167. Formaalisesta ja materiaalisesta sääntelymallista ks. *Tuori* 2000 esim. s. 134 ja *Tuori* 1988 s. 57 ss. Ks. myös *Pöyhönen* 1988 s. 145–146.

⁴⁵ *Tarasti* 2002a s. 576. Oikeudellistumisen ja hallinnollisen viranomaistoiminnan laaja-alaisuuden yhteydestä ks. *Aer* 2000 s. 15–51.

sääntelyn irtautuminen yksittäisen valtion piiristä merkitsee usein oikeudellisen sääntelyn lisääntymistä.⁴⁶

Oikeudellistumisen tarkastelussa viitataan usein Euroopan unionin piiristä vyöryvään sääntelytulvaan, ja unionin merkitys sääntelyn tuottajana on kasvanut useiden muiden elämäntapojen tapaan myös urheilussa. Eurooppalaisen urheilun tasolla tunteita herättänyt puheenaihe 2000-luvun taitteessa on ollut unionin toimivalta urheiluasioissa. Euroopan yhteisön ja Euroopan unionin perustamissopimuksissa ei alun perin annettu unionille nimenomaista toimivaltaa urheilussa, eikä urheilua tai sen intressejä muutoinkaan huomioitu perustamissopimuksissa.⁴⁷

Vuonna 2007 solmitun ja 1.12.2009 voimaan tulleen Lissabonin sopimuksen myötä unioni sai nimenomaisen toimivallan urheiluasioissa.⁴⁸ Sopimuksessa Euroopan unionin toiminnasta⁴⁹ (SEUT) urheilu kuuluu XII osastoon yhdessä koulutuksen, ammatillisen koulutuksen ja nuorisoasioiden kanssa. SEUT-sopimuksen artiklassa 165 todetaan urheilun osalta unionin ”myötävaikuttavan Euroopan urheilun edistämiseen ottaen huomioon sen erityispiirteet, vapaaehtoisuuteen perustuvat rakenteet sekä yhteiskunnallisen ja kasvatuksellisen tehtävän.” Edelleen artiklan mukaan unionin toiminnalla urheilun alalla pyritään ”kehittämään urheilun eurooppalaista ulottuvuutta edistämällä urheilukilpailujen rehellisyyttä ja avoimuutta sekä urheilusta vastaavien järjestöjen välistä yhteistyötä samoin kuin suojelemalla urheilijoiden, erityisesti kaikkein nuorimpien urheilijoiden, fyysistä ja henkistä koskemattomuutta.” Lisäksi artiklassa todetaan unionin ja

⁴⁶ Kansainvälistymisen ja globalisaation vaikutuksista lainsäädäntöön ks. *Tala* 2005a s. 43–47; *Alvesalo – Ervasti* 2006 s. 62–64.

⁴⁷ Kuten edellä lyhyesti viitattiin, EU-tuomioistuimen urheiluasioita koskeva ratkaisukäytäntö on osoittanut sen, että EU:n oikeudella nimenomaisen toimivaltasäännöksen puuttumisesta huolimatta on ollut huomattavia vaikutuksia urheilutoiminnan järjestämiseen ennen kaikkea siltä osin kuin urheiluun liittyvä toiminta on perustamissopimuksessa tarkoitettua taloudellista toimintaa. Urheilutoimintaan *on sovellettu* sekä sisämarkkina- että kilpailuoikeuden säännöksiä. Urheilutoimintaan liittyvien taloudellisten ulottuvuuksien ohella unionilla on ollut kytköksiä urheiluun kulttuuria, kansanterveyttä, sosiaalipoliittikkaa, koulutusta ja nuorisoasioista koskevien toimialojen kautta. Ks. tarkemmin esim. *Ojanen – Aine – Kinnunen – Mylly* 2005 s. 91, 94–98.

⁴⁸ Kuten edellä todettiin, nimenomaisen toimivallan puuttumisesta huolimatta urheiluun liittyvistä asioista voitiin keskustella ja rajoitetusti säännellä unionin tasolla jo ennen Lissabonin sopimuksen voimaantuloa. Tuolta ajalta peräisin olevat urheilua koskevat unionin eri instrumentit – etenkin ns. Amsterdamin julistus vuodelta 1997 ja Nizzan julkilausuma vuodelta 2000 sekä Urheilun valkoinen kirja vuodelta 2007 – ovat pohjustaneet tietä kohti urheilua koskevan toimivallan myöntämistä unionille. Ks. tarkemmin em. asiakirjoista ja niiden merkityksestä *Ojanen – Aine – Kinnunen – Mylly* 2005 s. 92–93; *Halila* 2006a s. 45–46. *Parrish* (2003 s. 201) on esittänyt, että toimivallan puuttumisesta huolimatta Euroopan unionille on jo ennen Lissabonin sopimusta muodostunut erityinen urheilupoliittikka ja sitä tukeva lainsäädäntö. Keskeistä urheilupoliittikan synnyssä ovat olleet yhtenäismarkkinoiden sääntelytoimet ja unionin poliittiset (sosiokulttuuriset) urheilua koskevat tavoitteet.

⁴⁹ EUVL C 115/49, 9.5.2008.

jäsenvaltioiden suosivan yhteistyötä kolmansien maiden sekä koulutuksen ja urheilun alalla toimivaltaisten kansainvälisten järjestöjen ja erityisesti Euroopan neuvoston kanssa.

Sopimuksen toimivallan jakoa koskevan sääntelyn mukaan urheilu kuuluu aloihin, joilla unioni voi toteuttaa tuki-, yhteensovittamis- ja täydennystoimia.⁵⁰ Tämä merkitsee, ettei unionin toimivalta korvaa urheilun alueella jäsenvaltioiden toimivaltaa, eikä unionin säädöksillä voida yhdenmukaistaa jäsenvaltioiden urheilua koskevia lakeja ja asetuksia.⁵¹ SEUT 165 artiklan mukaan myötävaikuttaakseen artiklassa tarkoitettujen tavoitteiden toteuttamiseen Euroopan parlamentti ja neuvosto vahvistavat tavallista lainsäätämisyjärjestystä noudattaen sekä talous- ja sosiaalikomiteaa ja alueiden komiteaa kuultuaan sellaisia edistämistointia, jotka eivät merkitse jäsenvaltioiden lakien ja asetusten yhdenmukaistamista. Neuvosto voi myös antaa komission ehdotuksesta suosituksia.

Urheilun uusi toimivaltasäännös on kirvoittanut runsaasti artiklan merkitystä arvioivaa kommenttikirjallisuutta. Yhtäältä usean kirjoittajan lähtökohta on, ettei unionista rajoitetun toimivallan vuoksi voi tulla eurooppalaista urheilua velvoittavan ”kovan” sääntelyn automaattia.⁵² Ero entiseen ei Lissabonin sopimuksen voimaantulon jälkeen välttämättä ole niin mullistava kuin mitä pitkän urheilun toimivaltaa koskevan kädenväännön jälkeen saatettiin ehkä odottaa. Tiedot teemat, kuten esimerkiksi urheilun vapaaehtoistyö, urheilun yhteiskunnallinen ja kasvatuksellinen funktio, nuorten urheilijoiden suojeleminen sekä urheilujärjestöjen asema, ovat olleet esillä jo Amsterdamin julistuksessa⁵³ ja Nizzan julkilausumassa⁵⁴ sekä komission Helsinki-selvityksessä⁵⁵, ja artiklan vaikutukset aiempaan perusvapauksia ja kilpailuoikeutta koskevaan oikeuskäytäntöön lienevät varsin rajallisia.⁵⁶ Merkittäväksi käytännön seuraukseksi on arvioitu se, että

⁵⁰ SEUT 6 artikla.

⁵¹ Kyseessä on heikoimman toimivallan luokka. SEUT 2 artiklassa on lueteltu unionin toimivallan lajit: 1) unionin yksinomainen toimivalta, 2) jaettu toimivalta unionin ja jäsenvaltioiden välillä, 3) talous- ja työllisyyspolitiikan yhteensovittamista koskevat säännöt, 4) yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka sekä 5) unionin toimivalta toteuttaa tuki-, yhteensovittamis- ja täydennystoimia.

⁵² Esimerkiksi *Ojanen – Aine – Kinnunen – Mylly* 2005 s. 92, 99; *Vermeersch* 2009 s. 6; *Miettinen* 2008 s. 158–159; *Lindholm* 2011a s. 162, 175.

⁵³ Kesällä 1997 Amsterdamin huippukokouksessa hyväksyttiin urheilua koskeva julistus, joka liitettiin konferenssin päätösasiakirjaan. Siinä korostetaan urheilun yhteiskunnallista merkitystä ja kehoitetaan EU:n elimiä ottamaan huomioon erityisesti amatööriurheilun erityispiirteet ja urheilujärjestöjen näkemykset.

⁵⁴ Julkilausuma yhteisten politiikkojen täytäntöönpanossa huomioon otettavista eurooppalaisen urheilun erityispiirteistä ja sen yhteiskunnallisesta merkityksestä.

⁵⁵ KOM(1999) 644.

⁵⁶ Artiklan ei esimerkiksi katsota tarkoittavan urheilun asettamista vapaan liikkuvuuden säännösten ulkopuolelle, mutta mahdollistavan jo aiemmasta oikeuskäytännöstä ilmenevän urheilun erityisaseman ankuroimisen suoraan unionin perussopimukseen. Ks. *Ojanen – Aine – Kinnunen – Mylly* 2005 s. 97. Samansuuntaisesti myös *Lindholm* 2011a s. 164–165, 171.

unionin budjettitoimivalta ulottuu nyttemmin artiklan tavoitteiden mukaisiin urheilutarkoituksiin.⁵⁷

Toisaalta jonkinlaista urheilua koskevaa EU-sääntelyä on todennäköisesti odotettavissa, vaikka unionin toimivalta onkin ”pehmeää” ja unionin rooli urheilun sääntelijänä jäsenvaltioihin nähden toissijainen.⁵⁸ Aikaisempaan verrattuna uutta on myös se, että urheiluartikla ei koske vain ammattilaisurheilua, vaan se soveltuu urheiluun yleisesti, eli myös amatööri- ja harrasteurheiluun.⁵⁹ Toistaiseksi unionin aktiivisuus urheilua koskevan oikeudellisen sääntelyn lähteenä on pitkälti hämärän peitossa. Urheiluartiklan nojalla annettua sääntelyä merkittävämpää saattaakin olla unionin aktivoituminen muun kuin urheilua koskevan oikeusperustan nojalla. On nimittäin huomattava, että unioni voi antaa urheilutoimintaan läheisesti liittyvää sääntelyä SEUT 165 artiklan ”ohi”, jolloin unionin toimivalta sekä käytössä olevat sääntelyinstrumentit ja lainsäädäntömenettelyt voivat huomattavastikin poiketa artiklan 165 määrittelemistä.

Esimerkiksi sopii hyvin doping, joka voi tulla säänneltäväksi yhtäältä SEUT 165 artiklan nojalla, jossa mainitaan nimenomaisesti urheilukilpailujen rehellisyys, mutta toisaalta dopingaineita koskevan sääntelyn oikeusperustan voivat tarjota myös unionin rikosoikeutta koskevat artiklat.⁶⁰ Oikeusperustasta päätettäessä olennaista on tunnistaa, millaiseksi ongelmaksi doping unionin piirissä hahmottuu. Onko siinä kysymys kilpaurheilun reiluuteen liittyvästä tekijästä vai järjestäytyneen rikollisuuden hallussa olevasta, rajat ylittävästä laittomasta, huumausaineisiin rinnastettavien vaarallisten aineiden kaupasta?

2.3.2 Lainsäädännön lisätarpeet?

2.3.2.1 Kotimaisia sääntelyehdotuksia – ja kaksi ulkomaista esimerkkiä

Oikeudellisen sääntelyn merkityksen kasvusta urheilun saralla kertonee jotakin myös pohdinta urheilua koskevan lainsäädännön lisätarpeista, joita on aika ajoin nostettu esiin Suomessakin. Tarvitseeko joukkueurheilua oman työsopimuslakinsa tai liittykö alaikäisten urheilijoiden asemaan sellaisia erityispiirteitä, jotka puoltaisivat erityisen nuorisourheilulain säätämistä?⁶¹ Ehkä vakavimmin otettava lainsäädäntöhahmotelma liittyy vuonna 1999 valmistuneeseen Suomen Liikunta

⁵⁷ Ks. artiklan vaikutusten arvioista tarkemmin *Ojanen – Aine – Kinnunen – Mylly* 2005 s. 93–101; *Miettinen* 2008 s. 158–159.

⁵⁸ Tällaisista arvioista ks. esim. *Vermeersch* 2009 s. 6; *Lindholm* 2011a s. 175.

⁵⁹ *Lindholm* 2011a s. 165.

⁶⁰ SEUT 83(1) ja SEUT 84 artikla. Ks. tällaisista arvioista myös *Lindholm* 2011a s. 100; *Vermeersch* 2009 s. 5, 6.

⁶¹ Ks. tämänsuuntaisista hankkeista yleisellä tasolla *Halila* 2006a s. 58–59.

ja Urheilu ry:n asettaman työsuhdetyöryhmän mietintöön. Mietinnössä ehdotettiin lain säätämistä urheilun kurinpidon perusteista.⁶²

Mietintö ei sisällä lakiluonnosta, eikä se ole muutoinkaan kovin yksityiskohmainen, mutta ehdotuksen keskeisenä tavoitteena oli säätää urheilujärjestöjen ja urheilun työnantajien oikeudesta kohdistaa ammattimaisesti urheileviin kurinpitotoimia, muun muassa edellyttämällä kurinpitotoimien käyttämisessä sitä, että asianomaiset on hyväksyttävällä tavalla sitoutettu kurinpitoon.⁶³ Ehdotuksen pontimena toimi ammattilaisuuden ja siihen liittyvien oikeudellisten kysymysten ajankohtaistuminen Suomessa.⁶⁴ Taustaltaan ehdotus voidaan liittää myös jo edellä mainittuun perusoikeuksien merkityksen kasvuun. Ehdotuksessa viitataan nimenomaisesti silloisen hallitusmuodon 15.1 §:n (nykyisin perustuslain 18.1 §) sisältämään elinkeinovapauteen. Kilpailemisen estävä kurinpitovangastus merkitsee ammattiurheilijalle estettä hankkia elantoaan valitsemassaan ammatissa. Perusoikeuksien rajoittamisesta, kuten myös yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista, on oikeusvaltiossa säädettävä laintasoisesti.⁶⁵ Lisäksi muilla elämäntilanteilla, kuten esimerkiksi asianajotoiminnassa, kurinpitovallan käyttäminen perustuu lainsäädäntöön, joten urheilijaan kohdistuva kurinpitovallan oikeudellinen pohja oli työryhmän mielestä viime kädessä liian heikko.⁶⁶ Työryhmän aloite ei kuitenkaan ole johtanut käytännön lainsäädäntötoimiin.

Kaiken kaikkiaan oikeutettu lienee johtopäätös, jonka mukaan urheilua koskevalle erityislainsäädännölle ei Suomessa ole koettu olevan suurimittaista tarvetta. Lopulta vain harva urheiluun liittyvä kysymys on noussut korkealle lainvalmistelun asialistalla ja Suomi voidaan hyvällä syyllä edelleenkin lukea ei-interventionistista lainsäädäntöpolitiikkaa suhteessa urheiluun ja liikuntaan harjoittavaksi valtioksi. Toisaalta sama asia voidaan ilmaista niinkin, että urheilun ja liikunnan piiristä nousevat, lainsäädännön keinoin ratkaistavissa olevat asiat, on hoidettu asianomaisen oikeudenalan lainsäädännön piirissä ilman erityistä urheilupainotusta. Suomessa urheilujärjestöt eivät myöskään ole erityisen kovaäänisesti vaatineet urheilua koskevaa omaa lainsäädäntöä eri aloille, vaan pikemmin osallistuneet lainsäädäntöprosessiin asiantuntijakuultavan ominaisuudessa pyrkien tätä kautta varmistamaan urheilun ja liikunnan erityistarpeiden huomioimisen lain valmisteluvaiheessa.⁶⁷

⁶² Yleisesti urheilun itsesääntelyn rajoittamisesta lailla *Halila* 2007 s. 77–78.

⁶³ Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n työsuhdetyöryhmän mietintö 1999 s. 29. Ks. myös *Halila* 2006a s. 389.

⁶⁴ Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n työsuhdetyöryhmän mietintö 1999 s. 5.

⁶⁵ Perusoikeuksien yleisiin rajoittamisedellytyksiin kuuluvasta lailla säätämisen vaatimuksesta ks. tarkemmin *Viljanen* 2001 s. 65–114. Ks. myös perustuslain 80.1 §.

⁶⁶ Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n työsuhdetyöryhmän mietintö 1999 s. 28–29.

⁶⁷ Lakien laadintaa tutkinut *Jyrki Tala* (2005a s. 94, 96) huomauttaa, että lainvalmistelun keskeiset sisältöratkaisut ja uudet ideat ovat valtaosin peräisin hallinnon ja lainvalmistelukoneiston sisästä, ei

Tarkastelen seuraavaksi kahta ulkomaista urheilua koskevaa lainsäädäntöesimerkkiä, eli ammattilaisnyrkkeilyn ja kamppailu-urheilun sääntelyä Ruotsissa sekä jalkapallohuliganismiin kohdistettuja lainsäädäntötoimia Isossa-Britanniasa. Tavoitteenani on esimerkkien kautta ensinnäkin tuoda esille Suomeen verrattuna erilaisia ratkaisumalleja siitä, miten näihin ilmiöihin voidaan lainsäädännön tasolla suhtautua⁶⁸ sekä toiseksi avata keskustelua urheiluun liittyvään lainsäädännön erityisteemoista ja -piirteistä. Niin urheiluyleisön häiriökäyttäytyminen kuin urheiluväkivalta ovat tuttuja urheilun lieveilmiöitä Suomessakin, mutta erityisiin lainsäädäntötoimiin ei niiden vuoksi ole ryhdytty. Ruotsiin ja Isoon-Britanniaan verrattuna erilaisen strategian valinnassa lieenee osaksi kysymys siitä, että ilmiöitä ei ole Suomessa koettu intensiteetiltään ja vakavuudeltaan erityistä huomiota vaativaksi ongelmaksi (jalkapallohuliganismi). Osasyynä voi olla myös osin erilainen sääntelytraditio ja -kulttuuri (ammattilaisnyrkkeilyn ja kamppailu-urheilun sääntely).

Kolmas ja tärkein syy esimerkkien esiin tuomiseen on se, että ne episodimaisina silmäyksinäkin tuovat esille länsimaisissa yhteiskunnissa tapahtuneen muutoksen suhteessa tapaan hahmottaa urheilun tilanteita myös juridisen ulottuvuuden ja näkökulman omaavina kysymyksinä.

2.3.2.2 Urheilun väkivalta sääntelyn kohteena Ruotsissa

Valtiollisen lainsäädännön avulla urheilulajeja on aikojen saatossa kielletty ja normitettu. *Guy Osborne* kuvaa artikkelissaan jalkapallon historiaa 1300–1700-lukujen kielletystä, hallitsijoiden vieroksumasta hyödyttömästä ajanhaaskauksesta yhdeksi maailman suosituimmaksi ja arvostetuimmaksi urheilulajiksi.⁶⁹ Jalkapallon sijasta nykypäivänä myrskyn silmässä ovat erilaiset kamppailu-urheilulajit. Nyrkkeily on aina herättänyt suuria intohimoja. Onko kyse lainkaan urheilusta? Olisiko se kokonaan kiellettävä? Suomessa kieltolinjalle ei ole lähdetty, eikä nyrkkeilyn kieltämistä ole julkisuudessa näkyvästi vaadittukaan.⁷⁰ Sen sijaan Ruotsissa ammattilaisnyrkkeily kiellettiin vuonna 1970 voimaan tulleella lail-

---

etutahoilta, kansalaisjärjestöiltä, yleisestä yhteiskuntakeskustelusta tai poliittisilta toimijoilta. Ja vaikka aloitteita säädöstoimiksi tehdään monilla tavoilla, vastuuasemassa olevien poliitikkojen ja virkamiespäättäjien harkinnan varassa on, mihin erilaisista aloitteista reagoidaan ja miten.

⁶⁸ Mielenkiintoista on, että *Chakerin* (1999 s. 31) luokittelun mukaan niin Ruotsissa, Isossa-Britanniassa kuin Suomessakin on omaksuttu samansuuntainen lainsäädännöllisesti pidättäytyvä perusorientaatio suhteessa urheilun oikeudelliseen sääntelyyn.

⁶⁹ *Osborn* 2000 s. 55–60.

⁷⁰ Asiaa on yksittäisiä kertoja käsitelty eduskunnassa kansanedustajien aloitteiden pohjalta, ks. esim. KK 176/1973 vp. Kansainvälisesti lainsäätäjän suhtautumisesta nyrkkeilyyn löytyy erilaisia esimerkkejä. Esim. Isossa-Britanniassa ammattilaisnyrkkeily ei ole ollut kiellettyä, vaikka asiasta on useaan otteeseen keskusteltu. Ks. esim. *Gunn – Ormerod* 2000, erit. s. 21–26, 38–42.

la.⁷¹ Laissa kiellettiin nyrkkeilijöiden osallistuminen sekä nyrkkeilykilpailuihin että näytös- ja harjoitusotteluihin. Nyrkkeilijöiden ohella rangaistuksella uhattiin myös tällaiseen toimintaan osallistuvia tuomareita ja avustajia. Itse urheilutoimintaan osallistumisen lisäksi laissa kiellettiin myös ammattilaisnyrkkeilyn edistäminen, esimerkiksi otteluiden järjestäminen tai niiden taloudellinen tukeminen.

Länsinaapurissamme lain säätämisen perusteluiksi esitettiin ennen kaikkea nyrkkeilyn sisältämät terveysriskit mutta myös muut epäsuorat vaikutukset, kuten raastava vaikutus yleisöön ja osallistujiin sekä ei-toivotut taloudelliset ilmiöt.⁷² Lainvalmistelun esitöissä nyrkkeilyn lääketieteellisten haittavaikutusten todettiin olevan vakavampia kuin mitä aiemmin on tiedetty.⁷³ Erityisesti aivoille aiheutuvien kroonisten vaurioiden katsottiin olevan niin vakavia, ettei ammattilaisnyrkkeilyä voitu lääketieteellisestä näkökulmasta pitää hyväksyttävänä urheilumuotona. Hallituksen esityksessä todettiin, että tämän vuoksi oli myös yhteiskunnan tehtävä puuttua tilanteeseen ja erityisen lainsäädännön kautta estää vakavien, invalidisoivien ja jopa kuolemaan johtavien vammojen syntyminen.⁷⁴ Amatöörinyrkkeily sen sijaan säilyi sallittuna urheilumuotona useista lainsäädäntöaloitteista huolimatta.⁷⁵ Amatöörinyrkkeilyn katsottiin olevan eri asemassa kuin ammattilaisnyrkkeilyn muun muassa yksityiskohtaisempien ja turvallisempien lajisääntöjensä vuoksi.⁷⁶

Ammattilaisnyrkkeilyn kieltämistä koskeva ruotsalainen laki säädettiin ajankohtana, jolloin keskustelu nyrkkeilyn hyväksyttävyydestä kävi kansainvälisestikin vilkkaana. Jo lajin rantautuminen Ruotsiin 1900-luvun alussa herätti vastustusta. Keskeinen argumentti tuolloinkin oli lajin brutaalius ja siihen liittyvät vahingoittumiset.⁷⁷ Toisen maailmansodan jälkeen keskustelu nyrkkeilyn sallit-

⁷¹ Lagen (1969:612) om förbud mot professionell boxning. Lain soveltamisesta on annettu yksi Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisu. Ratkaisun herättämästä keskustelusta ks. *Sjöholm* 1983 s. 238–239; *Rosengren* 1983 s. 569–570 ja *Lambertz* 1986 s. 225–230.

⁷² Prop 1969:118 s. 31. Ei-toivotuilla taloudellisilla ilmiöillä viitattiin lähinnä siihen tosiasiaan, että ammattilaisnyrkkeilyssä kilpailijat ja otteluiden järjestäjät voivat tienata huomattaviakin summia rahaa toiminnalla, joka perustuu fyysiseen pahoinpitelyyn.

⁷³ Vuonna 1959 asetettiin lääketieteilijöistä koostuva asiantuntijatyöryhmä selvittämään nyrkkeilyn haittavaikutuksia. Valmistuneessa selvityksessä (SOU 1961:46) todettiin, etteivät nyrkkeilyvahingot määrällisesti tai laadullisesti muodosta kovinkaan suurta lääketieteellistä ongelmaa Ruotsissa. Selvitykseen ei sisällynyt ehdotusta erityislainsäädännön tai muiden viranomaistoimien puolesta. Sen sijaan puollettiin lisätutkimuksia, jotka ottaisivat lääketieteellisen näkökulman ohella huomioon myös nyrkkeilyyn liittyvät sosiaaliset ja psykologiset ulottuvuudet.

⁷⁴ Ks. Prop. 1969:118 s. 31.

⁷⁵ Ks. esim. SOU 1982:22 ja siinä s. 15–21 kartoitetut amatöörinyrkkeilyä koskevat aloitteet ja selvitykset.

⁷⁶ SOU 1982:22 s. 88–89.

⁷⁷ Seikkaperäinen selostus ruotsalaisen yhteiskunnan suhtautumisesta nyrkkeilyyn sisältyy selvitykseen SOU 2003:24 s. 35–37.

tavuudesta virisi uudelleen. Pontimena toimivat ruotsalaisessa nyrkkeilyssä tuoloin tapahtuneet kuolemantapaukset. Kysymys nyrkkeilyn kieltämisestä pysyi ajankohtaisena myös 1950- ja 1960-lukujen ajan. Yhtäältä siihen vaikuttivat aktiiviset kansanedustajat lainsäädäntöaloitteidensa ja välikysymystensä kautta mutta toisaalta myös ruotsalaisten ammattilaisnyrkkeilijöiden menestys maailmalla. Pohjoismaisen yhteistyön piiriin nyrkkeilyasia nousi 1960-luvun lopulla.⁷⁸ Pohjoismaiden neuvosto asetti yhteispohjoismaisen asiantuntijakomitean tutkimaan nyrkkeilyn lääketieteellisiä haittavaikutuksia. Komitean työn pohjalta Pohjoismaiden neuvosto päätyi vuonna 1969 suosittamaan jäsenmailleen ammattilaisnyrkkeilyn kieltämistä. Tämä suositus tavallaan päätti pitkän kädenväännon asiasta, sillä hallitus antoi eduskunnalle esityksen ammattilaisnyrkkeilyn kieltävästä laista jo samana vuonna. Esitys hyväksyttiin selvällä äänten enemmistöllä.⁷⁹ Pohjoismaiden neuvoston suositusta noudatti Ruotsin ohella vain Norja.⁸⁰

Nyttemmin sekä Ruotsin että Norjan ammattilaisnyrkkeilyn kieltävät lait on kumottu. Asiaa ei kuitenkaan ole jätetty sääntelemättömään tilaan. Ruotsissa tuli syyskuun alusta 2006 voimaan laki, jossa tiettyjen kamppailu-urheiluksi luettavien lajien ottelut asetettiin luvanvaraisiksi.⁸¹ Keskeisenä tekijänä uuden lain taustalla oli tarve arvioida uudelleen (ammattilais)nyrkkeilyn yhteiskunnallista asemaa. Yhtäältä käsitys ammattilaisnyrkkeilyn ”raaistavasta” vaikutuksesta suureen yleisöön kaipasi päivitystä – ovathan ihmiset nyttemmin monin muin tavoin väkivaltaiseen viihdekulttuuriin ympäröimiä. Mutta toisaalta oli huomattava, että nyrkkeilyn rinnalle huolestusta herättäviksi lajeiksi ovat nousseet useat muutkin, usein itämaista alkuperää olevat, mahdollisesti monia eri ottelutyylejä sekoittavat itsepuolustus- ja taistelulajit. Lääketieteellisen selvityksen mukaan useat näistä sisältävät päähän kohdistuneiden iskujen ja lyöntien ansiosta samantaisia terveystriskejä kuin mitä ammattilaisnyrkkeilyyn on katsottu liittyvän.⁸² Ruotsissa voimassa oleva laki ei suoraan kiellä minkään tietyn urheilulajin harjoittamista – esimerkiksi ammattilaisnyrkkeilyotteluita voidaan nyt laillisesti järjestää Ruotsissa. Lain mukaan kaikkien sellaisten urheilulajien, joihin sisältyy

⁷⁸ Ks. yhteistyöstä tarkemmin SOU 2003:24 s. 94–95.

⁷⁹ SOU 2003:24 s. 37.

⁸⁰ Vuonna 1972 poistettiin Pohjoismaiden neuvoston suositus ammattilaisnyrkkeilyn kieltämisestä, tästä ks. SOU 2003:24 s. 95.

⁸¹ Lag (2006:1006) om tillståndsplikt för vissa kampsportsmatcher. Lain sisällöstä pykäläkommentaarin ovat kirjoittaneet *Malmsten – Albanson* 2006 ks. erit. s. 215–233. Norjassa Loven om organisert kampaktivitet som tillater knockout on ollut voimassa vuoden 2002 alusta.

⁸² Ks. selvitystä SOU 2003:24 s. 118–125.

päähän tahallaan kohdistettavia iskuja, otteluiden järjestämiseen on haettava lupaa.⁸³

Urheilun oikeudellistumisprosessin kannalta tarkasteltuna laki on hyvä esimerkki urheilun sääntelyn ja viranomaisvalvonnan lisääntymisestä. Silmiinpistävää lain perusteluissa on, että perustavanlaatuinen keskustelu yhteiskunnassa sallitusta ja kielletystä toiminnasta jää lopulta oikeastaan kokonaan käymättä. Painavimmat kriminalisoinnin puolesta puhuvat argumentit noudetaan traditiosta. Osallistuminen vakavia terveysriskejä sisältävään urheiluun vertautuu turva-voimaa ajamiseen ja huumausaineiden käyttöön.⁸⁴ Näkemys siitä, että valtiolla on velvollisuus suojella kansalaistensa terveyttä ja turvallisuutta eri elämänalueilla – myös urheilussa – on vahvasti esillä: ”Det bör även fortsättningsvis vara det allmännas ansvar att människor inte utsätter sig för orimliga risker för allvarliga skador.”⁸⁵

Urheilussa tapahtuvan väkivallan käyttöä koskeva oikeudellinen sääntely voidaan kiinnittää yhteiskunnallista muutosta hahmottaviin teorioihin. Ensinnäkin oikeudellisen kontrollin lisääntymistä yhteiskunnassa on kuvattu herkistymisen käsitteen avulla: aiempaa lievempiä konflikteja määritellään väkivallan käsitteen alaisuuteen. *Janne Kivivuori* on tuonut esiin ajatuksen siitä, että ehkäpä ruumiillisten töiden väheneminen on herkistänyt ”siisteihin sisätoihin” tottuneet ihmiset määrittelemään väkivallaksi sellaisia tapahtumia, joita ennen ei olisi pidetty väkivaltaisina.⁸⁶

Toiseksi urheiluväkivallan kontrolli on mahdollista liittää keskusteluun riskiyhteiskunnasta. Muun muassa *Frank Furedin* ja *Hille Koskelan* analyysit nyky-yhteiskunnassa vallitsevasta turvallisuushegemoniasta ja sen toteuttamisesta lainsäädännön keinoin konkretisoituu osuvasti ruotsalaisessa kamppailu-urheilun lupalaissa. Furedi on huomauttanut, että nykypäivänä lähes kaikkea elämistä ja olemista arvioidaan riskien ja turvallisuuden näkökulmista. Suuret ruokakriisit, kuten esimerkiksi hullun lehmän tauti ja geenimanipuloitu ruoka, ovat saaneet laajan kansainvälisen huomion. Päivittäin tarvitsemamme ruoka voikin olla terveydelle vaarallista. Kesällä emme voi enää hyvällä omallatunnolla nauttia auringosta ihosyöpäriskin vuoksi. Parhaillaan tutkitaan, voiko matkapuhelimen käyttö altistaa terveydelle haitalliselle säteilylle. Seksistäkin on AIDS:n myötä

⁸³ Lain 1 § kuuluu: ”Tävlings-, tränings- eller uppvisningsmatch i kampsport som tillåter deltagarna att med slag, sparkar eller annat våld avsiktligt träffa motståndarens huvud (kampsportsmatch) får inte anordnas utan tillstånd enligt denna lag.” Esitöissä (Prop. 2005/06:147 s. 24) todetaan, että sanan ”avsiktligt” tarkoituksena on rajata lain soveltamisalan ulkopuolelle lajit, joissa päähän kohdistuvat iskut ovat pikemminkin tapaturmanluonteisia ja sattumanvaraisia (esim. jääkiekko, jalkapallo, koripallo) kuin lajin olemukseen kuuluvia.

⁸⁴ Prop. 2005/06:147 s. 18.

⁸⁵ Prop. 2005/06:147 s. 18.

⁸⁶ *Kivivuori* 2006 s. 173.

tullut vaarallista puuhaa.⁸⁷ Juuri oikeudesta on tullut tärkeä keino lääkitä turvatomuutta.⁸⁸

Samaan suuntaa osoittaa *Norbert Elias*in sivilisaatioteoriaan pohjautuva ajatus urheilun sivilisoitumisesta. Lyhyesti kuvattuna Eliasin sivilisaatioprosessissa on kyse siitä, miten länsimainen ihminen on aikojen saatossa kehittänyt itselleen tiukan käyttäytymiskoodiston. Ihmisten luonnollisiin tarpeisiin ja ruumiintointoihin on alettu suhtautua yhä häveliäämmin. Aggressiivisuuden, seksuaalisuuden, ruokailutapojen ja ruumiintointojen kontrolloimiseksi on kehittynyt käyttäytymismormeja. Lattialle ei saa sylkeä, eikä ruokaa syödä sormin, vaan haarukan ja veitsen tai lusikan avulla.⁸⁹ Kysymys ei kuitenkaan ole vain yksittäisten käytöstapojen muuttumisesta vaan tätä laajemmasta yksilöiden itsekontrollin rakenteen muuttumisesta. Psykoanalyysin terminologiaa lainaten todistamme sivilisaation kautta eriytyneen ja vakiintuneen superegon kehittymistä. Sivilisaation prosessi kulkee kohti automaattista itsekontrollia. Ihmisten on kyettävä alistamaan lyhytjännitteiset impulssinsa pitkäjänteiselle harkinnalle.⁹⁰ Ensiksi tässä onnistuvat pienet ylimystön ryhmät mutta vähitellen yhä laajemmat kansankerrostumat.⁹¹

Elias on soveltanut sivilisaatioteoriaansa myös urheiluun. Eliasin mukaan urheilu oli antiikin Kreikassa ja Roomassa paljon väkivaltaisempaa kuin nykyään. Gladiaattorit taistelivat kuolemaan asti. Keskiajalla puolestaan eläintappelut ja eläinten kiduttaminen olivat suosittuja huvittelumuotoja. Esimerkiksi Pariisissa kesän juhlintaan kuului kissojen julkinen polttaminen. Säkkiin tai koriin laitetut kissat ripustettiin kokon yläpuolelle. Säkin sytyttyä palamaan kissat putosivat kokkoon ja paloivat eläviltä. Väkijoukko nauroi kuunnellessaan eläinten huutoa. Pelkkä kuvaus tästä keskiaikaisesta huvittelumuodosta aiheuttaa nykypäivän lukijassa inhon tunteita. Sivilisaatioprosessi on tehnyt meissä työtään. Vuosisatojen takaisessa Pariisissa tapahtuneessa kissanpoltossa oli kuitenkin kyse sosiaalisesta instituutiosta, johon osallistuminen oli normaalia käytöstä – kuten vaikkapa nyrkkeilyotteluun osallistuminen tänä päivänä.⁹²

Eliasin mukaan sivilisaatioprosessi on historian saatossa muokannut urheilua rauhanomaisempaan suuntaan. Hänen mukaansa fyysisen väkivallan käyttö ur-

⁸⁷ *Furedi* 2002 s. 1–4. Ks. myös *Koskela* 2003 s. 280–281. Ihmisten kokema turvattomuuden tunne on paradoksaalista. Laajassa historiallisessa katsannossa nykyisyyttä voidaan ainakin länsimaissa pitää turvallisempana kuin koskaan. Tämä koskee yhtä hyvin henkilöön kohdistuvan väkivallan tai vakavien sairauksien kuin sodankin uhkaa. Ks. *Koskela* 2003 s. 278.

⁸⁸ *Koskela* 2003 s. 279–280.

⁸⁹ *Sinnemäki* 1995 s. 229–230, 232.

⁹⁰ *Sinnemäki* 1995 s. 230. Elias omaksui lähtökohdakseen Freudin psykoanalyttisen teorian, ks. *Sinnemäki* 1995 s. 239.

⁹¹ *Sinnemäki* 1995 s. 230–231.

⁹² *Elias* 2000 s. 171–172; *Tuomivaara* 2003 s. 80–81.

heilussa on nykypäivään mennessä laajasti ottaen vähentynyt ja väkivallan käyttöä kontrolloidaan yhä tiukemmilla säännöillä.⁹³ Säännöt takaavat sen, että tiettyyn urheilulajiin tai vaaralliseen harrastukseen liittyvät riskit ovat lopulta hallinnassa. Jo olemassa olevia perinteisiä urheilulajeja halutaan tehdä turvallisimmiksi. Erilaiset suojavarusteet ovat lisääntyneet ja tulleet pakollisiksi. Vielä 1970-luvulla oli tavallista nähdä jääkiekkoammattilainen pelaamassa ilman kyypää, mutta nykypäivänä tämä ei ole enää mahdollista. Nyrkkeilijöiden turvallisuudesta on huolehdittu muun muassa määräämällä päänsuojukset pakollisiksi amatöörinyrkkeilyssä sekä määrittelemällä uudelleen ottelun kestoja ja erien pituuksia. Monissa kamppailulajeissa on otettu käyttöön pakolliset lääkärintarkastukset ja karenssiajat loukkaantumisen jälkeen.⁹⁴ Jopa vuorikiipeilyä, jonka viehätys osaltaan perustuu juuri sen sisältämään riskimomenttiin, pyritään hallitsemaan yhä uusien turvallisuutta lisäävien varusteiden ja ohjeiden avulla.⁹⁵

Sivilisaatioprosessi on aina yhteydessä historialliseen ympäristöönsä. Ketunmetsästyksen muuttuminen urheiluksi merkitsi sivilisoitumisen etenemistä 1700-luvun englantilaisessa yhteiskunnassa. Mikä on tilanne 2000-luvun alun Suomessa? Vaatimuksia urheilun ”edelleen sivilisoitumisesta” on aistittavissa esimerkiksi niissä lausunnoissa, joissa jääkiekolle halutaan ”hakea terapiaa” lakituvasta.⁹⁶ Kansallisena kriminaalipoliittisena tavoitteena on pyrkimys kohti väkivallattomampaa yhteiskuntaa ja kulttuuria. Väkivallan olemassa oloon ja vaikutuksiin yhteiskunnan eri alueilla, kuten perheessä, parisuhteessa, potilas- ja asiakassuhteessa, koulussa ja viihteessä, kiinnitetään nykypäivänä yhä enemmän huomiota. Tästä näkökulmasta on johdonmukaista, että yleinen yhteiskunnallinen keskustelu väkivallasta ja sen kontrolloinnista kohdistuu myös urheilussa esiintyvään väkivaltaan.

2.3.2.3 *The English Disease – katsomoväkivalta*

Kansainvälisessä katsannossa urheilijoiden välistä väkivaltaa enemmän on säännelty yleisöväkivaltaa. Jälleen kerran olemme tekemisissä pitkään jatkuneen ilmiön kanssa. Nykyaikaisella katsomoväkivallalla on monenlaisia historiallisia edeltäjiä. Urheiluhistorioitsijat ovatkin todistaneet, että väkivaltaisuudet urheilu-

⁹³ Ks. esim. *Elias* ja *Dunningin* (1986 s. 188–190) kuvausta keskiaikaisen englantilaisen kylä-jalkapallon kehittämisestä moderniksi jalkapalloksi sekä nyrkkeilyssä (*Elias* 1986b s. 21) tapahtuneita muutoksia.

⁹⁴ Ruotsalainen komiteanmietintö SOU 2003:24 sisältää katsauksen useiden kamppailu-urheilulajien kiristyneisiin turvallisuusmääräyksiin.

⁹⁵ Ks. esim. *Furedi* 2002 s. 4.

⁹⁶ Juhani Syvänen: ”Terapiaa lakituvasta” Kolumni. Helsingin Sanomat 11.12.2000.

tapahtumien katsomotiloissa ja urheilupaikkojen ympärillä ovat muodossa tai toisessa seuranneet urheilua jo yli kahden vuosituhannen ajan.

Katsomoissa oli väkivaltaa etenkin Rooman ja Bysantin valtakunnissa, ja esimerkiksi Pompeijin kaupunki menetti urheilukisojen järjestämisoikeuden pitkäksi ajaksi noin vuonna 70. Kisojen järjestäjät ajettiin maanpakoon nimenomaan yleisön väkivaltaisuuksien ja katsomoiden kuolonuhrien takia.⁹⁷ Useat keskiaikaiset pallopelit olivat käytännössä kylätappeluiden muunnelmia, joissa pelaajia ja katsojia ei eroteltu toisistaan, vaan kaikki halukkaat pääsivät mukaan nujakoimaan.⁹⁸

Nykyaikaisen eurooppalaisen julkisuuden valokeilaan ja sitä myötä myös tämän päivän lainsäätäjän ongelmaksi urheilun katsomoväkivallan on oikeuskirjallisuudessa katsottu kohonneen oikeastaan yhden jalkapallo-ottelun seurauksena toukokuussa 1985. Brysselin Heyselin stadionilla pelatun Juventuksen ja Liverpoolin välisen jalkapallo-ottelun aikana alkaneessa mellakassa ja sitä seuranneessa kaaoksessa kuoli 39 katsojaa ja yli 400 loukkaantui. Tapahtumien on kuvattu aiheuttaneen laajan kansainvälisen tyrmistyksen ja hätkähdyttäneen ihmisiä aivan toisessa mittakaavassa kuin aikaisemmat urheilukatsomoissa tapahtuneet levottomuudet.⁹⁹

Eurooppalaisen yleisön silmissä jalkapallohuliganismi on – jo ennen Heyse-liä¹⁰⁰ ja etenkin sen jälkeen – maantieteellistynyt leimallisesti Isoon-Britanniaan. Saarivaltiossa jalkapallohuliganismista onkin muodostunut vakava yhteiskunnallinen ongelma, jonka taltuttamiseen on haettu apua niin erilaisten sosiaalisten ohjelmien kuin oikeudellisen sääntelyn avulla. Jo lainsäädännön määrä kertoo jotakin ilmiön saamasta oikeudellisesta huomiosta: *The Sporting Events (Control of Alcohol) Act 1985*, *Football Spectators Act 1989*, *Football Offences Act 1991*, *Football (Offences and Disorder) Act 1999*, *Football Disorder Act 2000*. Listan ensimmäinen, *The Sporting Events (Control of Alcohol) Act*, pyrki hillitsemään yleisön käyttäytymistä rajoittamalla alkoholin saatavuutta urheilutapahtuman yhteydessä. Säädöksessä puututtiin alkoholin nauttimiseen jo matkalla otteluun. Julkisessa kulkuneuvossa matkalla otteluun oleva humaltunut tai alkoholia hallussaan pitävä henkilö syyllistyy mainitun lain mukaan rikokseen. Päih-tyneiden henkilöiden sisäänpääsy stadioneille kiellettiin, samoin kuin alkoholin

⁹⁷ Hietanen 1987 s. 108.

⁹⁸ Hietanen 1987 s. 108–109.

⁹⁹ Ks. tapahtumista tarkemmin esim. Hietanen 1987 s. 109.

¹⁰⁰ Jalkapallohuliganismi ei vuonna 1985 ollut uusi ilmiö, ks. esim. *Greenfield – Osborn* 2001 s. 4–5.

kuljettaminen katsomoon. Alkoholijuomien hallussapidosta stadionin välittömässä läheisyydessä tuli rikos.¹⁰¹

Hillsborough’n tragedian¹⁰² jälkeen Football Spectators Actin säätäminen toi yhä selkeämmin esille sen, että vastuu pelistä siirtyi enenevässä määrin viranomaisille.¹⁰³ Laki sisälsi merkittävänä uutuutena mahdollisuuden rajoittaa jalkapalloliittynnäisistä rikoksista tuomitun henkilön liikkumisvapautta. Tuomioistuimelle annettiin mahdollisuus velvoittaa henkilö ilmoittautumaan säännöllisesti paikalliselle poliisiviranomaiselle kotimaisten tai sellaisten kansainvälisten otteluiden aikana, johon englantilaiset joukkueet osallistuvat. Näin haluttiin varmistaa tunnistettujen jalkapallohuligaanien pysyminen poissa pahanteosta.¹⁰⁴ Vuoden 1991 lailla kiellettiin rasistiset tai muutoin halventavat laulut ja iskulauseet jalkapallostadioneilla. Samoin henkilöä, joka tunkeutuu jalkapallokentälle pelin aikana, uhataan rangaistuksella. Myös esineiden heittelemisestä stadioneilla tuli rikos.¹⁰⁵

Vuoden 1999 ja 2000 säädökset laajensivat tuomioistuinten mahdollisuuksia kieltää tiedettyjen jalkapallohuligaanien matkustaminen kansallisiin ja kansainvälisiin jalkapallo-otteluihin. Voimassa olevan lainsäädännön mukaan heidän passinsa voidaan konfiskoida ja kielto (Domestic and International Banning Order) voidaan määrätä jopa kymmeneksi vuodeksi.¹⁰⁶ Kuten edellä on todettu, vuoden 1989 lainsäädännön mukaan tällainen kielto voitiin langettaa vain henkilölle, joka oli tuomittu jalkapalloliittynnäisestä rikoksesta tai rikoksista. Nytemmin tuomiota ei enää vaadita, vaan vastaava kielto voidaan määrätä poliisin vaatimuksesta henkilölle, jonka tiedetään olleen tekijänä tai osallisena väkivaltaan tai epäjärjestykseen jalkapallo-ottelussa. Edellytyksenä on, että tuomioistuimien katsoo, että on olemassa riittäviä syitä uskoa, että kielto tulisi estämään väkivaltaa tai epäjärjestyä tulevilla otteluilla.¹⁰⁷

Vaikka jalkapallohuligaanit ovat työllistäneet runsaasti saarivaltion viranomaisia, on kuitenkin selvää, ettei jalkapallohuliganismi ole vain ”the English disease”. Eurooppalaiset ja kansainväliset ottelut ja turnaukset keräävät yhteen kannattajia eri puolilta Eurooppaa ja maailmaa. Valtioiden rajat ylittävää ongel-

¹⁰¹ Ks. säädöksen sisällöstä tarkemmin *Pearson* 2000 s. 184, 186; *Gardiner et al.* 2006 s. 692–693.

¹⁰² Huhtikuun 15. päivä 1989 pelatussa Liverpoolin ja Tottenhamin välisessä Englannin cupin välieräottelussa 96 katsojaa puristui kuoliaaksi katsomon ja pelikentän välistä aitaa vasten. Hillsborough’n tapahtumat liitetään usein jalkapallohuliganismiin, vaikka tosiasiaa onnettomuuden syynä oli se, että katsomoon oli päästetty tuhansia katselijoita liikaa. Ks. tapahtumasta ja sen jälkiselvittelyistä *Gardiner et al.* 2006 s. 698–706.

¹⁰³ *Greenfield – Osborn* 2001 s. 15.

¹⁰⁴ Ks. yksityiskohtaisemmin *Pearson* 2000 s. 187.

¹⁰⁵ Ks. tarkemmin *Pearson* 2000 s. 188–189; *Gardiner et al.* 2006 s. 690–691.

¹⁰⁶ *Gardiner et al.* 2006 s. 107, 691

¹⁰⁷ *Pearson* 2005 s. 1; *Gardiner et al.* 2006 s. 692.

manratkaisua on etenkin kevään 1985 jälkeen pidetty välttämättömänä. Euroopan neuvoston piiristä voidaan erityisesti mainita vuonna 1985 hyväksytty Eurooppalainen yleissopimus katsojien väkivallasta ja sopimattomasta käyttäytymisestä urheilutilaisuuksissa ja erityisesti jalkapallossa.¹⁰⁸ Myös Euroopan unionissa poliisiyhteistyön ja tietojenvaihdon tehostamiseen perustuvat toimenpiteet ovat keskeisellä sijalla jalkapallohuliganismin torjunnassa. Unionin tavoitteena on erityisesti ollut varmistaa, että eri jäsenmaiden poliisi ja jalkapalloilusta vastaavat viranomaiset reagoivat huliganismiin johdonmukaisesti, yhtenäisesti ja tehokkaasti. Jäsenvaltioiden on muun muassa ilmoitettava tieto toiseen jäsenvaltioon johonkin tiettyyn kokoontumiseen (esim. jalkapallo-ottelu tai -turnaus) matkustavasta suurehkosta ryhmästä, joka saattaa muodostaa uhan yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle. Ilmoitukseen on sisällytettävä mahdollisimman yksityiskohtaisesti tiedot kyseisen ryhmän kokoonpanosta, ja luonteesta (esimerkiksi onko ryhmä väkivaltainen), ryhmän suunnittelemasta reitistä ja pysähdyspaikoista, kulkuvälineistä ja muista mahdollisista tiedoista. Nämä tiedot voidaan toimittaa tehokkaasti perille jalkapallohuliganismia koskevan yhteyshenkilöverkon avulla.¹⁰⁹

Edellä lyhyesti ja esimerkinomaisesti kuvatuilla jalkapallohuliganismia koskevilla säädöksillä ja toimenpidesuosituksilla on pyritty parantamaan jalkapallootteluiden turvallisuutta tavoitteena ehkäistä kaikenlainen epäjärjestys jo etukäteen, ennen kuin mitään vakavaa tapahtuu. Tavoite ja sen saavuttamiseen käytettyjen keinojen mielekkyys on kuitenkin oikeuskirjallisuudessa useissa yhteyksissä kyseenalaistettu. Jalkapallohuliganismin tapainen ilmiö ei ole ratkottavissa lain keinoin. Lait ovat usein toimineet toisella tavalla kuin odotettiin. Esimerkiksi kielto tuoda alkoholiuomia katsomoon tai kentän lähialueelle on siirtänyt alkoholin ja jalkapallon yhdistävät katsojat lähipubeihin ”tankkaamaan” ennen ottelun alkua. Useat eri kannattajaryhmien väliset yhteydenotot tapahtuvatkin jalkapallokatsomon sijasta nyttemmin pubeissa ja kaduilla. Alkoholiin liittyvät rajoitukset aiheuttavat myös sen, että fanit saapuvat stadioneille viime hetkellä ennen ottelun alkamista. Juopuneiden, kiireisten ja jonottamisesta turhautuneiden fanien kahakointi voi alkaa jo ennen avauspotkua.¹¹⁰ Useat lakien määräyksistä ovat tulkinnanvaraisia. Millainen on jalkapalloliittynäinen rikos ja milloin yksittäinen jalkapallofani muuttuu ”tiedetyksi huligaaniksi”? Millainen on rasis-

¹⁰⁸ Suomi ratifioi sopimuksen vuonna 1986. Ks. sopimuksen syntyhistoriasta ja sisällöstä tarkemmin esim. *Paavola* 2001 s. 199; *Özyavuz* 2003 s. 25–26.

¹⁰⁹ Poliisiviranomaisten, järjestysmiesten, ottelun järjestäjän ja muiden toimivaltaisten viranomaisten yhteistyötä helpottamaan on myös laadittu erityinen käsikirja (ks. EYVL C 196, 13.7.1999).

¹¹⁰ *Pearson* 2000 s. 186–187.

tinen tai muutoin halventava laulu? Näiden seikkojen määrittäminen on tuonut lisää yksityiskohtaista lainsäädäntöä – ja lisää tulkintaongelmia.

Lakien on todettu rajoittavan ihmisten perusoikeuksia varsin merkittävällä tavalla. *Geoff Pearson* on kyseenalaistanut ”jalkapallohuligaanille” määrätyn liikkumisvapautta rajoittavan Banning Order -kiellon yhteensopivuuden useiden Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvattujen oikeuksien kanssa. Potentiaalisesti kielto on ristiriidassa sopimuksen 5 (oikeus vapauteen), 6 (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin) ja 8 (oikeus yksityiselämään) artiklojen kanssa.¹¹¹ Suhteellisuusperiaatteen näkökulmasta viranomaisille annettujen valtuuksien on useissa puheenvuorissa todettu olevan ylimitoitettuja jalkapallohuliganismin laatuun ja laajuuteen nähden.¹¹² Pearson on todennut viranomaisille yhä uusia toimivaltuuksia antavan lainsäädännön olevan ristiriidassa sen tosiasiasian kanssa, että tilastot osoittavat jalkapalloon liittyvien pidätysten merkittävästi vähentyneen sitten 1980-luvun. Samanaikaisesti otteluissa sekä koti- että ulkomailla käyvien henkilöiden määrä on kasvanut.¹¹³

Laajemmassa urheilun oikeudellistumisen eri puolia hahmottavassa tarkastelussa merkittävää on se, että lainsäädännön ja sanktioiden kohdistaminen nimenomaan jalkapallohuliganismiin saattaa johtaa kokonaisen fanikulttuurin kriminalisoitumiseen. Yhteiskuntajärjestyksen näkökulmasta yhteen keräytyneeseen ihmisjoukkoon liittyvä voima, kiihkeys ja päämäärätön energia näyttäytyvät helposti vaarallisena ja järjestystä uhkaavana.¹¹⁴ Jalkapallon kannattajakulttuuria tutkinut *Harri Heinonen* viittaa *Zygmunt Baumanin*¹¹⁵, joka on todennut ihmisten toimivan väkijoukossa helpommin toisin kuin mihin he normaalioloissa ja yksinään olisivat valmiita. Väkijoukko on tehokas moraalien vaimentaja, koska yhdessä muiden kanssa ihmiset pystyvät tekoihin, joihin kukaan heistä ei yksinään välttämättä kykenisi: sulautuessaan massan osaksi ihminen on altis menettämään jotakin ihmisyydestään ja moraalista ajattelustaan. Heinosen kuvauksessa¹¹⁶ ottelumatkan järjestelyt häivyttävät jalkapallofanin yksilöllisyyden, ihmillisyydenkin:

¹¹¹ Ks. *Pearson* 2005 erit. s. 3 ja *Pearson* 2006 s. 99–101. Pearsonin mukaan liikkumisvapautta koskevat määräykset ja rajoitukset, kuten kielto poistua maasta ja/tai ilmoittautua tiettyä aikana poliisille, merkitsevät 5 artiklan mukaiseen vapauteen puuttumista. Poliisin keräämät profiloitietiedot epäillyistä huligaaneista puuttuvat henkilön yksityiselämään. Kielto määrätään siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä, mutta kielto itsessään on rangaistuksenluonteinen. Tällöin voidaan esittää kysymys oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämien oikeusturvatakeiden täyttymisestä kiellon määräämisprosessissa.

¹¹² *Pearson* 2005 s. 5–6; *Pearson* 2006 s. 101–111.

¹¹³ *Pearson* 2005 s. 5.

¹¹⁴ *Heinonen* 2005 s. 113.

¹¹⁵ *Bauman* 1997 s. 171, ks. myös *Heinonen* 2005 s. 113–114.

¹¹⁶ *Heinonen* 2005 s. 113.

”Kannattajia kuljetetaan pelipaikoille poliisisaattueissa ja linja-autoissa, joiden ikkunoissa on teräsverkot. Stadionilla heidät turvatarkastetaan, heitä kuvataan ja lopuksi heidät sullotaan erilaisiin teräshäkkeihin katsomaan peliä”.

Heinonen kutsuu¹¹⁷ nykyaikaisia jalkapallostadioneja moderneiksi, vapaaehtoisuuteen perustuviksi panopticoneiksi: ”Jalkapallostadionilla kannattajat ovat samalla katselijoita että katseen kohteita. Heidä videoidaan koko ajan. Videoinnista kerrotaan usein jo porteilla. Lisäksi katsomon ja kentän välissä järjestyksenvallvojat tarkkailevat selkä pelikentälle päin yleisöä.” Vertaus on varsin osuva. Foucault¹¹⁸ on todennut, että aina kun ollaan tekemisissä kirjavan joukon kanssa, joka on saatava suorittamaan jokin tehtävä tai käyttäytymään tietyllä tavalla, voidaan käyttää Panopticonin kaavaa.

Huliganismikeskusteluun on todettu liittyvän *Stanley Cohenin* kuvaaman moraalisen paniikin piirteitä.¹¹⁹ Cohenin analyysin mukaan yhteiskunnat ajautuvat aika ajoin moraalisen paniikin valtaan, jolloin tietty ajanjakso, henkilö tai ryhmä nähdään uhkana yhteisöille arvoille ja intresseille.¹²⁰ Cohenilaisessa hengessä *Greenfield* ja *Osborn* ovat kuvanneet englantilaisia jalkapallon erityislakeja paniikkilaeiksi, joiden säättämiseen laaja mediahuomio on osaltaan vaikuttanut. Lait ovat syntyneet ilman selkeää käsitystä ja analyysia jalkapallohuliganismin syistä. 1980-luvun Englannille ominaisen kriminaalipoliittisen ilmapiirin mukaisesti jalkapallohuliganismi leimautui *law and order* -asiaksi. Huliganismi ei ratkennut urheilun sisäisen sääntelyn ja urheilun omien hallintoelinten puuttumisen kautta, jolloin se tulkittiin yleiseen järjestykseen ja turvallisuuteen liittyväksi kysymykseksi, johon yhteiskunnan oli vastattava tiukalla valvonnalla ja järjestyksenpidolla.¹²¹

2.4 OIKEUDELLISTUVAN URHEILUN JÄNNITTEET

Urheiluoikeudellisessa kirjallisuudessa oikeudellistumista ei ole ymmärretty – eikä ole ymmärrettävä – vain määrällisenä ilmiönä. Oikeudellistumista on kuvattu ennen kaikkea urheiluelämän rakenteiden muutoksena, joka on tuonut oikeu-

¹¹⁷ Heinonen 2005 s. 115–116.

¹¹⁸ Foucault 1980 s. 232.

¹¹⁹ Heinonen 2005 s. 113. Cohen (1987) tutki 1960-luvun nuorisokulttuureita. Hänen seuraamilleen nuorisojengeille tärkeät arvot ja intressit määriteltiin yhteiskunnalliseksi uhaksi. Samalla näiden nuorisoryhmien jäsenistä tuli kansaa uhkaavia paholaisia – *Folk Devils* – epämoraalisia ja paheksuttavia henkilöitä, joista yhteisen edun nimissä oli päästävä eroon.

¹²⁰ Cohen 1987 s. 191–198.

¹²¹ *Greenfield – Osborn* 2001 s. 6. Ks. myös *Pearson* 2006 s. 93–94.

den mukaan urheiluelämään osana toimintaympäristön muutosta. Urheilu on huipputasollaan ammattimaistunut, kaupallistunut ja viihteellistynyt. Urheilun oikeudellistuminen on näiden urheiluelämässä tapahtuneiden muutosten tulos: ”uudenlainen toiminta synnyttää uusia ongelmia, joihin tarvitaan uudenlaisia ratkaisuja”.¹²²

Urheilun *ammattimaistumisella* tarkoitetaan yksinkertaisemmillaan urheilija-ammatin ilmestymistä ammattinimikkeiden joukkoon.¹²³ Urheilemalla elannon ansaitseminen oli pitkään kiellettyä: urheilua harjoittivat amatöörit. Urheiluetiikan tutkija *Kalervo Ilmanen* on jäljittänyt amatöörisääntöjen synnyn modernin urheilun kotimaana pidetyn Ison-Britannian aateliston intresseihin. Amatööriyttä edellyttävien kilpailusääntöjen avulla brittiläinen yläluokka halusi sulkea alemmat yhteiskuntaluokat järjestäytyneen urheilun ulkopuolelle. Varakkaimmalla yläluokalla oli mahdollisuus harjoitella ja kilpailla varallisuutensa turvin.¹²⁴ Amatöörityden tueksi vedottiin myös olympismin henkeen.¹²⁵ Olympia-aate lainasi ihanteensa antiikin Kreikasta, ja pitkään uskottiin, että panhelleenisisä ki-soissa voitosta kilpailivat pyyteettömät atleetit urheilemisen riemusta.¹²⁶

Olympialiike luopui amatöörisäännöistään pakon sanelemana vasta 1980-luvulla, vaikka käytännössä amatööriurheilijatkin olivat jo pitkään ennen säättöjen virallista kumoamista ansainneet rahaa urheilemalla.¹²⁷ Tosiasiassa amatööriyttä painottaneen olympiaurheilun rinnalla on koko modernin urheilun historian ajan elänyt vahva ammattilaisurheilun kulttuuri.¹²⁸ Nykypäivänä tunnustetaan avoimesti, että menestyminen kansainvälisessä huippu-urheilussa vaatii urheilijalta yleensä täysipäiväistä valmistautumista. Ammattilaisurheilija urheilee ammatti-

¹²² *Timonen* 2004 s. 294.

¹²³ Ammattimaistumisen ohella käytetään myös ammatillistumisen ja ammattilaistumisen käsitteitä. Käytän tässä tutkimuksessa vain ammattimaistumisen käsitettä ja katson, että se sisältää myös urheilun ammatillistumisen ja ammattilaistumisen. Näiden käsitteiden sisältöä erittelee tarkemmin *Linnakangas* 1984 s. 1–3. Ks. myös *Peterson* 2005 s. 6.

¹²⁴ *Ilmanen* 2005 s. 158–159.

¹²⁵ *Ilmanen* 2005 s. 157, 159–160.

¹²⁶ Kuriositeettina voidaan mainita, että sittemmin antiikin nykytutkimus on osoittanut käsityksen virheelliseksi. Seuraavassa sitaatissa kuvattu tilanne voisi kertoa myös tämän päivän urheilusta. ”Rooman suuren yleisön mielestä urheilu oli jotain aivan muuta kuin vanhoja kreikkalaiskisoja ja niiden aikansa eläneitä lajeja. Roomalaisille varsinaista urheilua olivat gladiaattoritaistelut ja varsinkin kilpa-ajot. Monipäiväiset speaktaakkelit viihdyttivät kansaa uskonnon näytellessä enää pientä sivuroolia. Kisat olivat viihdettä. Katsomot pullistelivat tuhansista ihmisistä, jotka halusivat nähdä dramatiikkaa, tavata ystäviä, näyttäytyä, lyödä vetoa ja nähdä uusia ihmeellisiä esityksiä, joita kisajärjestäjät keksivät pitääkseen yhä vaateliaamman yleisön tyytyväisenä. Parhaista gladiaattoreista tuli aikansa supertähtiä, jotka saattoivat ansaita omaisuuksia.” Ks. *Koski – Rissanen – Tahvanainen* 2004 s. 33–35, 39.

¹²⁷ *Ilmanen* 2005 s. 161–162.

¹²⁸ Ammattilaisuudella on pitkät perinteet erityisesti jalkapallossa, pyöräilyssä, tenniksessä, golfissa ja nyrkkeilyssä, ks. *Ilmanen* 2005 s. 157.

maisesti. Muutoksen taustalle voidaan hahmottaa urheilun totalisoitumiseksi kutsuttu ilmiö.¹²⁹ Tällaisessa menestykseen tähtäävässä urheilussa urheilijan on harjoiteltava ja valmistauduttava kilpailu- ja harjoitussuorituksiinsa täysipäiväisesti. Fyysisen harjoittelun ja sen sopivan kuormittavuuden arvioinnin lisäksi huomiota on kiinnitettävä myös esimerkiksi ruokavalioon, lihashuoltoon ja henkiseen valmistautumiseen. Näitä tehtäviä urheilija ei pysty suorittamaan yksin, vaan hän tarvitsee yhä useammin avukseen ulkopuolisia voimavaroja ja erityisjärjestelyjä, kuten esimerkiksi valmennuskeskuksia, ulkomaanleirejä, lääkehuoltoa, testilaboratorioita ja kuntosaleja henkilökuntineen.

Urheilun ammattimaistuminen ei siten tarkoita vain urheilija-ammatin syntymistä, vaan koko (huippu-)urheilutoiminnan ammattimaistumista. Urheilun ja liikunnan ammattilaisten määrä kasvaa, kun mukaan lasketaan erilaisten urheilujärjestöjen ja muiden urheiluun ja liikuntaan liittyvien organisaatioiden työllistämien henkilöiden määrä sekä erilaisten liikuntapalvelujen tuottaminen. Esimerkiksi vuonna 2000 julkaistun tutkimuksen mukaan noin 23 000 suomalaista työskenteli liikuntavälineitä ja -tekstiilejä valmistavissa ja myyvissä yrityksissä, kuntien liikuntavirastoissa, liikunnanopettajina tai liikuntajärjestöissä.¹³⁰ Lukumäärä on tästä tuskin laskenut, sillä ammattimaisesti tuotettujen liikuntapalveluiden ja -tuotteiden määrä kasvaa jatkuvasti.¹³¹

Urheilun ammattimaistuminen ja *kaupallistuminen* liittyvätkin usein yhteen. Kaupallistumiseksi kuvataan kehitystä, jossa urheilusta ja siihen liittyvästä toiminnasta on tullut monella tapaa yhä useamman henkilön toimeentulon ja kaupankäynnin kohde. Kaupallistuminen voidaan määritellä myös tuotteistamiseksi. Esineestä, henkilöstä tai palvelusta tehdään tuote, jonka avulla ryhdytään ansaitsemaan rahaa.¹³² Myytävänä on runsaasti eri urheilijoihin ja joukkueisiin liittyviä oheistuotteita: peliasuja, kaulahuiveja, paitoja, alusvaatteita, keräilykortteja, elektroniikkapelejä ja niin edelleen. Yksittäiset urheilijat integroidaan osaksi muoti- ja viihdemaailmaa.¹³³

¹²⁹ Heinilä 2001 s. 106.

¹³⁰ Puronaho et al. 2000 s. 325.

¹³¹ Puronaho et al. 2000 s. 326. Itse asiassa varsinaisten ammattiurheilijoiden määrä on urheilun ja liikunnan kautta työllistyvien henkilöiden määrään nähden yllättävän pieni. Suomen Olympiakomitea (ks. Huippu-urheilutyöryhmän muistio 2004 s. 20) on päätnyt laskelmissaan siihen, että huippu-urheilijoita on Suomessa arviolta 2000. Heistä pääasiallisen toimeentulonsa urheilusta saavia eli varsinaisia ammattiurheilijoita on noin tuhat. Ammattimaisen urheilemisen sivutuotteena on syntynyt laajeneva ammattimaisten valmentajien joukko. Sellaisia henkilöitä, jotka saavat toimeentulonsa valmennustyöstä kilpa- ja huippu-urheilun parissa, on eri lähteissä arvioitu Suomessa olevan noin 500–1200. Ks. tarkemmin Huippu-urheilutyöryhmän muistio s. 24; Sanoista teoiksi -työryhmämietintö 2010 s. 19.

¹³² Puronaho et al. 2000 s. 344.

¹³³ Peterson 2005 s. 7. Peterson toteaa Ruotsin osalta muutoksen tapahtuneen 1990-luvulla. Urheilun viiheellistymisestä ks. esim. Heinilä 2000 s. 288 ss.

Urheilun ja liike-elämän aikaisempaa läheisempää yhteyttä voidaan todentaa monella mittarilla. Kaupallistuminen kiinnittää huippu-urheilun tiiviiseen yhteyteen median kanssa. Usein urheilun kaupallistumista kuvattaessa viitataan urheilutapahtumien televisiointisopimusten arvon huikeaan kasvuun.¹³⁴ Samaa tahtia televisiointisopimusten arvon kanssa on kasvanut urheilusponsorointiin käytetyn rahan määrä.¹³⁵ Supertähdiksi kohonneiden urheilijoiden mainos- ja yhteistyösopimuksista saamat tulot ylittävät tavallisen palkansaajan käsityskyvyn. Urheilun kaupallinen hyödynnettävyys perustuu huippu-urheilu(tuotte)en, yleisön, markkinoiden ja median välillä vallitsevaan läheiseen kumppanuuteen. Yrityksille urheilu tarjoaa parhaimmillaan ainutlaatuiset maailmanlaajuiset markkinat tuoda tuotteitaan esiin. Urheilu elää yleisön kiinnostuksesta ja median urheilulle antamasta julkisuudesta. Ilman sponsorirahoja ei yleisöä kiinnostavaa laajaa urheilutapahtumaa enää nykyisin pystytä järjestämään.¹³⁶ Kun urheilutapahtuman rahoitus ja urheilijan toimeentulo on keskeisesti esimerkiksi pääsylippu- ja mainostulojen varassa, urheilijat ja urheilutapahtuman järjestäjät joutuvat kiinteään riippuvuuteen liiketaloudellisten periaatteiden mukaan toimivien yritysten kanssa. Ammattimaistumisen ja kaupallistumisen on katsottu puolestaan johtaneen urheilun *viihhteellistymiseen*, ja monet ovatkin valmiita lukemaan nykypäivän huippu-urheilun osaksi viihdeteollisuutta.¹³⁷

Urheilun oikeudellistumista on siis tarkasteltava pintatason ”juttu- ja normitulvaa” syvällisempänä, urheilun toimintatapoja ja rakenteita muuttavana ilmiönä. Urheilun oikeudellistumisessa ei ole kysymys vain urheilua koskevan erityislainsäädännön tai urheilua koskevien tuomioistuinratkaisujen lisääntymisestä, vaan myös siitä, että urheiluelämän ilmiöitä, henkilö- ja yhteistyösuhteita on urheilun toimintaympäristön muutoksen seurauksena ylipäättään ryhdytty tarkastelemaan myös oikeudellisia ulottuvuuksia omaavina kysymyksinä, joihin voimassa olevan oikeusjärjestyksen normit soveltuvat.¹³⁸

Urheiluelämän oikeudellistumisen kuvaamiseen sopii hyvin brittitutkija *Ken Fosterin* toteamus, jonka mukaan urheilun oikeudellistumisessa on keskeisesti kysymys myös ajattelutavan ja näkökulman muutoksista. Niin urheiluelämän toimijat itse kuin etenkin ulkopuoliset tahot ovat ryhtyneet tarkastelemaan urheilun toimintaympäristöä oikeuden näkökulmasta. Joskus oikeudellinen tarkastelutapa ymmärretään ensisijaiseksi tavaksi hahmottaa urheilussa aktualisoituvia

¹³⁴ Ks. esim. *Paavela* 2004 s. 146–147.

¹³⁵ Urheilusponsoroinnista yleisesti esim. *Puronaho et al.* 2000.

¹³⁶ Ks. yleisön, median, sponsoreiden ja urheilun muodostamasta kiinteästä yhteydestä esimerkiksi *Heinilä* 2000 s. 302–303 sekä *Puronaho et al.* 2000 s. 339.

¹³⁷ Ks. esim. *Peterson* 2005 s. 4.

¹³⁸ Ks. *Halila* 2006a s. 37–38, 41; *Timonen* 2004 s. 281; *Tarasti* 2002a s. 578–579; *Rauste* 1997 s. 1–2.

ristiriitoja: ”those involved in sport speak more and more of rights and of suing”.¹³⁹ Fosterin mukaan oikeudellistumiseen kuuluu myös se, että juristit ovat mukana urheiluriitojen ratkaisussa, tapahtuipa käsittely sitten urheilun sisäisissä menettelyissä tai tuomioistuimissa. Osapuolia edustavat asianajajat ja asian ratkaisijana toimii juristi niin tuomioistuimessa kuin yhä useammin myös urheilun sisäisessä oikeusturvaelimestä. Esimerkiksi kotimaisen Urheilun oikeusturvalautakunnan sääntöjen mukaan¹⁴⁰ lautakunnan puheenjohtajalla, varapuheenjohtajalla ja jäsenillä on oltava tuomarin virkaan vaadittava tutkinto. Puheenjohtajalla ja varapuheenjohtajalla on lisäksi oltava kokemusta tuomarin toimesta. Myös urheilun hallinnossa työskentelevä tai luottamusmiehenä toimiva on yhä useammin juridisen koulutuksen saanut henkilö.¹⁴¹

Halila on kuvannut yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävien urheiluun liittyvien oikeusjuttujen olevan luonteeltaan pilottijuttuja, jotka uuden oikeudenalan piirissä saattavat saada hyvinkin vahvan ennakkotapausarvon jo ensimmäisen tuomioistuininstanssin antaman päätöksen jälkeen.¹⁴² Yksittäisten tuomioistuinratkaisujen merkitys urheilun oikeudellistumisen kannalta on siinä, että ne osoittavat ylipäättään voimassa olevan oikeuden soveltumista myös urheiluun. Kuten *Halila* on tiivistänyt, on tuomioistuin- ja viranomaisratkaisuin nyttemmin muun muassa osoitettu, että 1) urheilija voi olla työsuhteessa seuraansa; 2) urheilun kurinpitoasioita voidaan tutkia tuomioistuimissa; 3) EU:n neljä vapautta (ihmisten, tavaroiden, palveluiden ja pääomien vapaa liikkuvuus) koskevat urheilua, jos urheilutoiminnan järjestäminen on elinkeinotoimintaa sekä 4) urheilun lajiliiton toimintaan voidaan soveltaa kilpailuoikeudellisia normeja.¹⁴³

Monissa tapauksissa tuomioistuin- tai viranomaiskäsitteily on saanut alkunsa yksittäisen urheilijan haastaessa urheilun sisäiset säännöt, niistä tehdyt tulkinnat ja noudatetut menettelytavat. Kurinpitovirastoja ei enää ”niellä ja kärsitä”¹⁴⁴ niin kuin joskus ennen, vaan urheilujärjestöjen toiminnan asianmukaisuus on haluttu arvioitavaksi esimerkiksi perusoikeuksien näkökulmasta. Tältä kannalta urheilun oikeudellistuminen on liitettävissä yleisempään yhteiskunnan oikeudellistumista koskevaan keskusteluun, jossa on kiinnitetty huomiota muun ohella perusoikeuksia koskevan sääntelyn yksityiskohtaistumiseen yhtenä oikeudellistumiskehityksen moottorina.

¹³⁹ *Foster* 2006 s. 163.

¹⁴⁰ Ks. Urheilun oikeusturvalautakunnan säännöt 7 §.

¹⁴¹ *Foster* 2006 s. 164.

¹⁴² *Halila* 2006a s. 5–6 ja 41. Samalla *Halila* muistuttaa, että yksittäistapauksiin on suhtauduttava varovasti, eikä niistä pidä tehdä liian pitkälle meneviä yleistyksiä.

¹⁴³ *Halila* 2006a s. 41–42.

¹⁴⁴ Näin *Tarasti* 2002a s. 579.

Esimerkiksi *Tarasti* on oikeudellistumista tarkastellessaan todennut, että vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa¹⁴⁵ ja sittemmin perustuslaissa¹⁴⁶ kiinnitettiin huomiota perusoikeuksien välittömään merkitykseen lainsoveltamistilanteissa. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen, ja tämän turvaamisvelvollisuuden katsotaan koskevan perusoikeuksien toteutumista paitsi vertikaalisissa myös yksityisten välisissä horisontaalisissa suhteissa.¹⁴⁷ *Husan* mukaan yksityisillä onkin ollut tiukentuvia vaatimuksia oman perusoikeussuojansa suhteen. Tuomioistuinprosessit lisääntyvät kun ihmiset vaativat – oikeutetusti – perusoikeuksiensa toteuttamista.¹⁴⁸ Myös yleisen yhteiskunnallisen ilmapiirin on huomautettu nykypäivänä korostavan yksilön oikeuksia ja oikeuksista ”kiinni pitämistä”.¹⁴⁹

Urheilua tarkastellut ruotsalainen oikeussosiologi *Bo Carlsson* on todennut urheilun muuttuneen yhä totisemmaksi toiminnaksi, vakavaksi leikiksi.¹⁵⁰ Urheilun ammattimaistuminen, kaupallistuminen, viihteellistyminen ja näihin liittyvä oikeudellistuminen ovat kohdistuneet erityisesti kilpa- ja huippu-urheiluun, jossa ”vakavaa leikkiä leikitään” oikeussääntöjen ohjaamana ja niistä ratkaisua riskitietoihin hakien. Tämä on luonut jännitettä kilpa- ja huippu-urheilun sekä muun urheilu- ja liikuntatoiminnan välille. On katsottu, että huippu- ja kilpaurheilu sekä muu urheilu- ja liikuntatoiminta ovat nyttemmin entistä enemmän eriytyneet omiksi erillisiksi lohkoiksi¹⁵¹ ja tällä urheilun eriytymisellä on vastinparinsa urheilun oikeudellisessa tarkastelussa. Esimerkiksi *Halila* on todennut, että oikeussääntelyn vaikutuksia urheiluun on tarkasteltava eriytyneesti. Leikkiä ei edelleenkään tarvitse säännellä oikeusnormein ja harvoin sitä normitetaan yhdistyksen sisäisen sääntelynkään avulla. Harrasteturheiluun vaikuttaa erityisesti urheilun sisäinen sääntelyjärjestelmä. Yleisen oikeussääntelyn vaikutus urheiluun on voimakkaimmillaan huipputasen kilpaurheilussa, jossa, kuten edellä todettiin, ammattilaistumisen ja kaupallistumisen mukanaan tuomat oikeudelliset intressit ovat näkyvimmillään.¹⁵²

Jännitettä urheilun oikeudellistumisessa aiheuttaa kuitenkin se, että urheilusta on vaikea puhua eriytyneesti. Urheiluun kokonaisuutena – niin ammattimaistuneeseen ja kaupallistuneeseen huippu-urheiluun kuin muuhunkin urheilu- ja liikuntatoimintaan – liittyy aikojen saatossa kerrostuneita yleviä tavoitteita ja ihan-

¹⁴⁵ Laki Suomen Hallitusmuodon muuttamisesta 969/1995.

¹⁴⁶ Perustuslaki (731/1999).

¹⁴⁷ *Tarasti* 2002a s. 581.

¹⁴⁸ *Husa* 2003 s. 15. *Husan* tarkastelun painopiste on oikeudellistumisen sijasta vallanjaon muutoksissa.

¹⁴⁹ Ks. *Tarasti* 2002a s. 581; *Aer* 2000 s. 15.

¹⁵⁰ *Carlsson* 2004 s. 7; *Carlsson* 2005a s. 32.

¹⁵¹ *Itkonen* 1999 s. 28.

¹⁵² *Halila* 2002a s. 819; *Halila* 1998a s. 348.

teita. Urheilua on perinteisesti pidetty esimerkiksi erinomaisena kasvatuskeinona. Ajatus urheilusta kasvatuksen välineenä oli yksi olympiakisojen luojaan pidetyn paroni *de Coubertinin* kuningasajatuksista. *Kalervo Ilmanen* kuvaa paronia ennen kaikkea kasvattajaksi, jonka mielestä urheilu oli keino saada ”ryhdytön ja ahdistunut nuoriso” sekä ruumiiltaan että luonteeltaan hyvään kuntoon.¹⁵³

Samankaltainen käsitys urheilusta kasvatukseen löytyy myös viime vuosisadan brittiläisestä koulumaailmasta. Tuolloin uutuutena näyttäytynyt pedagoginen suuntaus oli osa renessanssihumanismia ja eurooppalaista valistusta. Ihmishänne oli valistunut ja käytännöllis-funktionaalisesti toimiva henkilö. Esimerkiksi *Norbert Elias* ja *Michel Foucault* ovat kuvanneet valistuksen perinnettä sivilisaatioprosessina, jonka keskiössä oli ruumiillisuuden kesyttäminen. Tätä ruumiin kesyttämistä harjoiteltiin urheilun ja voimistelun avulla järjestelmällisesti.¹⁵⁴ Enemmän tai vähemmän itsestään selvä lähtökohta oli, että kuriin alistettu ruumis ilmentää myös luonteen lujutta. Tahdon tulee hallita ruumista.¹⁵⁵

Edelleenkin fyysistä harjoittelua pidetään myös ihmisen luonteenpiirteiden ja moraalisen ajattelun harjaannuttamisena. Vielä nykyäänkin urheilulla katsotaan olevan sosiaalistavaa vaikutusta. Ajatellaan, että urheilu on hyvä areena moraalisen ajattelun kehittämiseen.¹⁵⁶ Nämä urheilulle ja liikunnalle ladatut välinearvoiset odotukset tulevat havainnollisesti esiin esimerkiksi Euroopan unionin komission vuonna 2007 julkaisemassa urheilun valkoisessa kirjassa¹⁵⁷:

”Urheilu kehittää tärkeitä arvoja kuten joukkuehenkeä, yhteisvastuuta, suvaitsevaisuutta ja reilun pelin henkeä, mikä auttaa yksilöitä kehittymään ja toteuttamaan itseään. Se edistää EU:n kansalaisten osallistumista yhteiskunnalliseen toimintaan ja kasvattaa siten aktiiviseen kansalaisuuteen.”

Urheilulle asetettujen kasvatustavoitteiden, eettisten ihanteiden sekä kansanterveyden ylläpidon lisäksi urheilun ”hyvään kertomukseen” kuuluu nykypäivänä joukko uusia tehtäviä. Urheilun avulla tavoitellaan esimerkiksi Euroopan unionin piirissä sosiaalista yhteenkuuluvuuden ja yhteiskunnan integroituneisuuden edistämistä. Urheilulla katsotaan olevan erityinen tehtävä erilaisten vähemmistöryhmien sosiaalisen osallistumisen helpottamisessa. Urheiluun ladataan myös odotuksia maahanmuuttajien sopeuttamisessa yhteiskuntaan sekä kulttuurien välisen vuoropuhelun edistämisessä.¹⁵⁸

¹⁵³ *Ilmanen* 1999 s. 135.

¹⁵⁴ *Lindfelt* 2001 s. 46. Laajemmin urheilua osana sivilisaatioprosessia paikantaa esim. *Silvennoinen* 1992 s. 459–464 ja *Sironen* 1995 s. 60–67.

¹⁵⁵ *Lindfelt* 2001 s. 46.

¹⁵⁶ *Ilmanen* 2002 s. 6; ks. myös *Telama* 2000 s. 58.

¹⁵⁷ KOM(2007) 391 s. 2.

¹⁵⁸ KOM(2007) 391 s. 7. Samaan hengenvetoon Valkoisessa kirjassa varoitetaan urheiluun liittyvästä rasismista ja muukalaisvihasta.

Oikeudellistumisen kärjessä oleva huippu-urheilu siis tasapainoilee kaupallis-vihteellisen ja urheiluun perinteisesti liitettyjen eettisten arvojen ja yhteiskunnallisen tehtävän välillä. Myös media-markkinallistuneen huippu-urheilun tapahtumia peilataan traditionaalsiin käsityksiin siitä, mitä on hyvä urheilu ja minkälainen on hyvä urheilija.¹⁵⁹ Urheilijoiden ajatellaan olevan nuorison esikuvia, joiden sanomisilla ja tekemisillä on merkitystä nuoren muodostaessa käsitystään urheiluelämän perusarvoista ja todellisuudesta. Se, miksi sanomalehdissä ja televisiossa raportoidaan tarkasti esimerkiksi urheilijoiden alkoholinkäytöstä, selittyy pitkälti urheilun harjoittamisen historiallisesta yhdistämisestä tiettyihin luonteenpiirteisiin, terveisiin elämäntapoihin ja raittiusliikkeen ohjelmaan.¹⁶⁰

Oikeudellistuneen urheilun ja urheiluun perinteisen arvomaailman yhteentörmäystä voidaan yhteenvedonomaaisesti valaista esimerkillä.¹⁶¹

Eräs suomalainen jääkiekkoilija vangittiin todennäköisin syin epäiltynä huumausainerikoksesta. Seura, jota urheilija edusti, pelasi suomenmestaruussarjassa. Jääkiekon ylintä sarjatoimintaa organisoiva SM-liiga reagoi pelaajan vangitsemiseen langettamalla hänelle väliaikaisen pelikiellon asian esitutkinnaan ja oikeudenkäynnin ajaksi. SM-liiga totesi päätöksen perustuvan kilpailusääntöjen tiettyyn määräykseen, jonka mukaan pelikielto on mahdollista määrätä, jos pelaaja on toiminut tavalla, joka aiheuttaa lajille kielteistä julkisuutta. Liigan mukaan pelaajaa koskeva asia oli saattanut liigan ja sen urheilijat huonoon valoon ja että asia on siltä osin vahingoittanut lajin ja liigan mainetta.¹⁶²

SM-liigan antaman pelikiellon perusteluista kuultaa läpi, miten viihteellistynyt ja kaupallistunut huippu-urheilujärjestelmä haluaa puolustaa urheiluun traditionaalisesti kuulunutta ihannetta pelaajasta nuorten esikuvana. Liikuntakulttuurin pirstoutumisesta huolimatta liikuntaan ja urheiluun historian saatossa liitetyt ihanteet muovaavat yhä edelleen nykyaikaisen huippu-urheilun aatemaailmaa. Urheilijalta odotetaan näiden ihanteiden mukaista käytöstä myös vapaa-ajalla.

Oikeudellistuneen urheilun aikakaudella kurinpitotoimen kohteeksi joutunut ammattilaisjääkiekkoilija haastoi urheilun perinteisen aatemaailman oikeudellisilla argumenteilla. Hän vei asian Urheilun oikeusturvalautakunnan käsiteltäväksi ja vetosi kurinpitotarkaisun kumoamisen tueksi perusoikeuksiinsa, viitaten erityisesti ammattiurheilijalla olevaan oikeuteen harjoittaa ammattiaan ja hankkia elantonsa valitsemallaan elinkeinolla. Hän väitti urheilun sisäisten toimintatapojen rikkovan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia. Pelikielto oli langetettu kuulematta häntä asianmukaisesti. Hän vetosi siihen, että urheilun sisäisessä kurinpidossa on noudatettava tiettyjä oikeudellisia sääntöjä ja periaatteita, kuten sitä, että vain sellaisesta teosta, joka on lajin

¹⁵⁹ Lindfelt 1999 s. 63–64

¹⁶⁰ Lindfelt 1999 s. 59.

¹⁶¹ Idea esimerkkiin on lainattu Lindfeltiltä 1999 s. 61–62.

¹⁶² Esimerkkitapauksen pohjana on Urheilun oikeusturvalautakunnan ratkaisu 1/2008.

kilpailusäännöissä määritelty ja johon urheilija on sitoutunut, voidaan langettaa säännöissä yksilöity seuraamus.

Oikeudellistuneessa urheilussa puolin ja toisin esitetyt väitteet ja perustelut siis muotoillaan oikeudellisiksi argumenteiksi. Väitteiden ja perusteiden painoarvoa punnitaan oikeusjärjestyksen tarjoamaa viitekehystä vasten. Urheilun oikeusturvalautakunta kumosi ratkaisussaan SM-liigan väliaikaista pelikieltoa koskevan päätöksen todeten, ettei SM-liigan päätös perustu kilpailusääntöihin eikä kurinpitomääräyksiin. Lautakunta totesi laillisuusperiaatteen hengessä, että urheilun kurinpidon vakiintuneisiin periaatteisiin kuuluu se, että urheilijalle voidaan määrätä vain sellaisissa kurinpitomääräyksissä mainittuja seuraamuksia, joihin hänet on sitoutettu. Tässä tapauksessa liigan kilpailusäännöissä tai kurinpitomääräyksissä ei ollut määräyksiä väliaikaisesta pelikielosta.

Oikeudellistuneen urheilun kannalta huomionarvoisia ovat myös oikeusturvalautakunnan perusoikeuksien yleisiä rajoitusedellytyksiä koskevaan doktriinin¹⁶³ viittaavat perustelulausumat. Lautakunnan mukaan ammattuurheilijan kurinpidossa on otettava huomioon myös perustuslain 18 §:ssä suojattu oikeus työhön ja elinkeinovapaus. Tämän perusoikeuden rajoittaminen kilpailusäännöillä ja kurinpitomääräyksillä edellyttää, että säännöissä määritellään riittävän täsmällisesti ja tarkkarajaisesti ne teot, joilla ammatinharjoittamista voidaan rajoittaa sekä ne seuraamukset, joita sääntöjä rikkovalle voidaan määrätä. Ammatin tai elinkeinon harjoittamista rajoittavilta seuraamuksilta edellytetään myös aina välttämättömyyttä ja oikeasuhtaisuutta. Lisäksi on huolehdittava riittävistä oikeusturvajärjestelyistä, jotka tapauksessa eivät olleet asianmukaisesti toteutuneet, koska pelaajaa ei ollut asiassa kuultu. Pelaajan kuulematta jättäminen oli loukannut keskeistä oikeudellista periaatetta, joka on voimassa myös urheilun kurinpidossa.

2.5 URHEILUN OIKEUDELLISTUMISEN SEURAUKSIA

2.5.1 Oikeudellistumisen uhkakuvat

Urheilun oikeudellistumiseen on yleensä suhtauduttu varsin kriittisesti, johtuen ehkäpä juuri perinteisen urheilun arvomaailman ja toimintatapojen sekä media-markkinallistuneen, voimakkaimmin oikeudellistuneen huippu-urheilun yhteisestä, mutta nyt eriytyvässä olevasta perinnöstä.¹⁶⁴ Oikeudellistumisen torjumi-

¹⁶³ Perusoikeuksien yleisistä rajoitusedellytyksistä ks. PeVM 25/1994 vp s. 4–5 sekä laajasti *Viljanen* 2001.

¹⁶⁴ Suhtautumistapa on samantapainen kuin yleisemminkin yhteiskunnassa. Esimerkiksi *Tala* toteaa oikeudellistumisen käsitettä viljellyn etenkin 1970-luvulta lähtien hyvinvointivaltion kritiikin välineenä. Normitulvan myötä on puhuttu oikeudellisen sääntelyn inflaatiosta: sääntelyn lisääntyminen ja tarkentuminen saattavat johtaa välinpitämättömyyteen ja säännösten noudattamatta jättämiseen. Oikeudellinen sääntely kahlitsee niin taloudellista toimintaa kuin yksilöiden elämääkin.

seen on pyritty monin erilaisin strategioin. Urheilujärjestöjen piirissä on esimerkiksi aikanaan tavoiteltu ylikansallista, kansallisvaltioiden lainsäädännön ylittävän norminantajan asemaa Kansainväliselle olympiakomitealle sekä esitetty toiveita siitä, että urheilu voitaisiin sulkea kokonaan Euroopan unionin toimival-
 lan ulkopuolelle.¹⁶⁵ Tällaisten tavoitteiden osoittautuessa todellisuudessa utopis-
 tisiksi on joka tapauksessa toivottu urheilun mahdollisimman laajan *autonomian*
 säilyttämistä ja urheilutoiminnan *erityispiirteiden* huomioimista.¹⁶⁶

Urheilun oikeudellistumista on pidetty negatiivisena seikkana etenkin sen vuoksi, että oikeuden on katsottu tuhoavan urheilun omat toimintatavat ja tuovan mukaan urheilulle vieraan logiikan. Jyrkimmän kritiikin mukaan oikeus – oikeudellinen sääntely ja päätöksenteko – ei ole sovelias keino urheilun ohjaamiseen ja urheiluelämässä esiintyvien konfliktien ratkaisemiseen. Oikeuden invaasion myötä jotakin ainutlaatuista ja urheilulle ominaista tuhoutuu ja korvautuu vieraalla aineksella. Esimerkiksi urheilussa aktualisoituvat osapuolten väliset suhteet ovat perusolemukseltaan sosiaalisia. Monet myös toimivat urheilussa vapaaehtoisuuden nojalla. Oikeudellistumisen on katsottu muuttaneen tavan hahmottaa tällaista tilannetta. Sosiaalisen kanssakäymisen ja vapaaehtoistyön muotoja arvioidaan entistä enemmän ja useammin oikeuksien ja velvollisuuksien logiikan avulla, mistä voi olla kohtalokkaita seurauksia urheilun ideaaliselle perusolemukselle.¹⁶⁷ Brittitutkija *James Gardiner* on kiteyttänyt urheilun oikeudellistumisen vaarat seuraavasti:

”A major issue with the intervention of the law into new ‘sporting arenas’ is the dangers of juridification, where what are intrinsically social relationships between humans within a ‘social field’ become imbued with legal values and become understood as constituting a legal relationship – social norms become legal norms. If a dispute then befalls the parties, a legal remedy is seen as a primary remedy. This will invariably change the nature and perception of the dispute and the relational connections between the parties.”¹⁶⁸

Yksi keskeisimmistä urheilun oikeudellistumista kritisoineiden huolenaiheista onkin se, että urheilun ei koeta muuttuvan ja kehittyvän omilla ehdoillaan, vaan muutoksen suunta on ulkopuolisen toimijan kontrolloitavissa. Tällainen ulko-

Negatiivisena piirteenä on mainittu myös byrokratian kasvu. Yksilöiden näkökulmasta oikeudellistumisen myötä valta päättää asioista siirtyy viranomaisten, oikeuslaitoksen ja tuomarikunnan käsiin silloin, kun asiaan liittyvät oikeudelliset tekijät yhä useammin saavat asiassa määrävän aseman. Ks. kritiikistä esim. *Tala* 1988 s. 167–168; *Tarasti* 2002a s. 583; *Nylund* 2010 s. 1169.

¹⁶⁵ Ks. tämän suuntaisista tavoitteista tarkemmin *Rauste* 1997 s. 16–17 sekä *Halila* 2006a s. 43–45; *Halila* 2006b s. 10–11.

¹⁶⁶ Esim. *Virtala* 1997 s. 22.

¹⁶⁷ *Foster* 2006 s. 158–159; *Lindholm* 2012 s. 5.

¹⁶⁸ *Gardiner et al.* 2006 s. 66.

puolinen tunkeutuja, olkoonpa se sitten liike-elämän toimintalogiikka¹⁶⁹, poliitikot instrumentalistisine tavoitteineen tai tuomioistuin ja lainsäätävä oikeudellisine normeineen ja päätöksentekomuotoineen, ei välttämättä ymmärrä tai ole kiinnostunut urheilutoiminnan ja siihen sisältyvien yhteistyösuhteiden omasta luonteesta ja omista kehitysehdoista.

Monet urheilun oikeudellistumiseen liittyvät huolenaiheet voidaan kiteyttää ajatukseen urheilun autonomiasta ja sen turvaamisesta. Kaiken kaikkiaan urheilun autonomia -käsitteen sisältö on varsin avoin, monia eri näkökulmia sisältävä ja siten tarkentavia kysymyksiä kaipaava. Autonomiavaatimus esitetään aina suhteessa johonkin toiseen osapuoleen, mutta kenestä tai mistä urheilu haluaa olla autonominen. Miten autonomiavaateiden oikeudellinen perusta muodostuu ja mitkä ovat autonomian rajat? Urheilun autonomia -käsitteen tarkasteleminen on laaja, oman tutkimuksensa ansaitseva teema. Tässä yhteydessä on tyydyttävä muutamiin yleisiin huomioihin.

Suomalaiselle juristille urheilun autonomisuuden yksi piirre avautuu yhdistysautonomian kautta. Yhdistysautonomia, eli yhdistysten itsemääräämisoikeus, voidaan määritellä vapausoikeuden näkökulmaa painottaen autonomiaa yhdistykselle kuuluvana ehdottomana tai tietynasteisena omana toimintapiirinä.¹⁷⁰ Yhtenä yhdistysautonomian keskeisenä ideana on turvata yhdistyksille oikeus lainsäädännön puitteissa päättää itse omasta jäsenkunnastaan, säännöistään ja päätöksistään.¹⁷¹ Asiakysymyksissä yhdistyksen päätöksen sisältöä ei voi määrätä mikään yhdistyksen ulkopuolinen taho.¹⁷² Yhdistysautonomian taustalle voidaan sijoittaa ajatukset yksilönvapaudesta ja itsemääräämisoikeudesta, jotka ovat siirrettävissä yhdistykselle.¹⁷³ Yhdistysautonomian oikeudellisessa analyysissä on olennaisella tavalla kysymys julkisen, valtiollisen norminannon sekä yksityisen normiauktoriteetin toimivaltojen välisten rajojen määrittelemisestä, mutta on huomattava, että yhdistyksen itsemääräämisoikeutta voidaan tarkastella myös suhteessa muihin yksityisiin tahoihin.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Samaan tapaan kuin oikeudellistumisessa keskeisin pelko urheilun ja talouselämän yhteistyössä on se, että urheilu tulee liian riippuvaiseksi talouselämän ohjaus- ja määräysvallasta. Rahan katso-
taan merkitsevän lähes väistämättä sitä, että huippu-urheilun toimintaperiaatteista ja päämääristä ei enää määrää huippu-urheilu itse yhteisönä, vaan talouselämän toimijat, ks. esim. *Peterson* 2005 s. 4.

¹⁷⁰ *Halila* 1993 s. 240.

¹⁷¹ *Muukkonen* 2010 s. 409.

¹⁷² *Halila – Tarasti* 2011 s. 47.

¹⁷³ *Muukkonen* 2010 s. 398–400, 409.

¹⁷⁴ *Halila* 1993 s. 241.

Yhdistysautonomia on johdettavissa perustuslaissa turvatusta yhdistymisvapaudesta.¹⁷⁵ Perustuslain (731/1999) 13.2 §:n mukaan jokaisella on yhdistymisvapaus, johon kuuluu oikeus ilman lupaa perustaa yhdistys, kuulua tai olla kuulumatta yhdistykseen ja osallistua yhdistyksen toimintaan. Samoin on turvattu ammatillinen yhdistymisvapaus ja vapaus järjestäytyä muiden etujen valvomiseksi.¹⁷⁶ Hallituksen perusoikeusuudistusta koskevassa esityksessä¹⁷⁷ todetaan, että yhdistysten sisäinen itsemääräämisoikeus ja toimintavapaus säilyvät yhdistymisvapauden perustana. Autonomia turvaa yhdistykselle tosiasiallisen toimintamahdollisuuden: oikeus osallistua yhdistyksen toimintaan edellyttää toiminnallista vapautta yhdistyksessä.¹⁷⁸

Kuten edellä todettiin, yhdistysautonomian keskeisiä kysymyksiä on yhdistyksen ja valtion välinen suhde. Mistä asioista yhdistys saa oman toimivaltansa puitteissa määrätä ja millä tavoin julkinen valta voi puuttua yhdistysten toimintaan? Yhdistysautonomiaa ei Suomessa ole ymmärretty ehdottomaksi siten, että yhdistystoiminnasta ei voitaisi lainkaan antaa lain taseisia säännöksiä.¹⁷⁹ Päinvastoin, PL 13.3 §:ssä nimenomaisesti edellytetään, että yhdistymisvapauden käyttämisestä annetaan lailla tarkempia säännöksiä. Tätä tarkempaa norminantovaltaa toteutetaan yhdistyslailla (503/1989).

Osa yhdistyslain säännöksistä on tahdonvaltaisia, jolloin yksittäinen yhdistys voi ottaa omiin sääntöihinsä laista poikkeavia määräyksiä.¹⁸⁰ Lain pakottavat säännökset suojaavat muun muassa yhdenvertaisuutta ja vähemmistön oikeuksia, sivullisten asemaa sekä kansanvaltaisten periaatteiden noudattamista.¹⁸¹ Perusoikeusuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä yhdistysautonomian ainesosina mainittiin yhdistyksen oikeus vapaasti hyväksyä haluamansa säännöt ja

¹⁷⁵ Yhdistysautonomiaa voidaan pitää yhdistymisvapauden kuuluvana ”osaoikeutena”, ks. *Halila* 1993 s. 245–248, 252; *Muukkonen* 2010 s. 407.

¹⁷⁶ On huomattava, että yhdistymisvapaus on turvattu myös ihmisoikeutena ja perustuslain säännöstä tulkittaessa on otettava huomioon myös ihmisoikeussopimusten soveltamiskäytäntö. Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa yhdistymisvapaus on taattu mm. Yhdistyneiden kansakuntien Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 11 artiklassa. Myös Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa on ammatillista järjestäytymisvapautta koskevia määräyksiä. Yhdistymisvapaudesta perus- ja ihmisoikeutena ks. *Halila* 1993 s. 308–310; *Halila – Tarasti* 2011 s. 39–63; *Muukkonen* 2008 s. 37–80 ja *Tuori* 2011a s. 493–494, 497–498.

¹⁷⁷ HE 309/1993 vp s. 60.

¹⁷⁸ *Halila – Tarasti* 2011 s. 47; *Muukkonen* 2008 s. 43.

¹⁷⁹ *Halila* 1993 s. 250.

¹⁸⁰ Tahdonvaltaisia säännöksiä sisältyy esimerkiksi yhdistyslain kokousmenettelyä (5 luku) ja hallintoa (6 luku) koskeviin määräyksiin.

¹⁸¹ *Halila – Tarasti* 2011 s. 47–48; *Tuori* 2011a s. 523.

valita sääntöjen mukaan vapaasti jäsenensä. Yhdistysautonomiaan kuuluu myös yhdistyksen laki- ja sääntömääräisten elinten päätösvalta yhdistyksen asioissa.¹⁸²

Samaan tapaan kuin yhdistysautonomiassa, urheilun autonomiaa tarkastellut *Loup Chappelet*¹⁸³ huomauttaa, että urheilujärjestöjen autonomialla on alun perin tarkoitettu urheilujärjestöjen riippumattomuutta valtioista, mutta se on ymmärrettävä myös tätä laajempänä autonomiana: riippumattomuutena muun muassa politiikasta, uskonnosta tai kaupallisista intresseistä.¹⁸⁴ Samaan tapaan vain yhdistysautonomiaan pohjautuva urheilun autonomian tarkastelutapa ei ole yksistään riittävä.¹⁸⁵ Urheilun autonomiasta puhutaankin usein yhdistysautonomiia laajemmassa, 'urheilun oman maailman' merkityksessä, jonka juridinen ulottuvuus on kuitenkin selkiytymätön.

Anna Maria Hämäläisen vuonna 2009 valmistuneessa liikunnan yhteiskuntatieteiden alaan sijoittuvassa tutkimuksessa haastateltiin suomalaisia liikuntalan asiantuntijoita valtionhallinnosta, liikuntajärjestöistä ja valtakunnallisesta rahapeliyhtiöstä.¹⁸⁶ Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää haastateltavien käsityksiä siitä, miten Euroopan unionin urheilupolitiikka on vaikuttanut suomalaiseen liikuntapolitiikkaan. Tutkimuksen tärkeänä tausta-asiakirjana toimi Euroopan komission julkaisema urheilun valkoinen kirja. Yksi valkoisessa kirjassa esille nostettu eurooppalaisen urheilun teema on urheilun autonomia. Kaikki haastateltavat pitivät urheiluliikkeen autonomiaa keskeisenä periaatteena niin kansallisella kuin eurooppalaisella tasolla. Silti yksimielisen hämentyneitä oltiin autonomiakäsitteen tarkemmasta sisällöstä. Yksi haastateltava tiivistä yleisen ymmärryksen autonomian käsitteestä seuraavasti: "Se ei ole kenellekään varmaan ihan vesiselvää, mitä kaikkea sillä tarkoitetaan."¹⁸⁷

¹⁸² Yhdistysautonomian ei ole kuitenkaan katsottu estävän ainakaan kokonaan päätösten jälkikäteistä tuomioistuinkäsittelyä. Yhdistyslaissa säädetyin edellytyksin yhdistyksen päätös voidaan tuomioistuimessa todeta pätemättömäksi (YhdL 32 §) tai mitättömäksi (YhdL 33 §).

¹⁸³ *Chappelet* 2010 s. 11–12.

¹⁸⁴ Tämä näkyi esimerkiksi Kansainvälisen olympiakomitean peruskirjaan (Olympic Charter) vuonna 1955 otetusta säännöstä, jonka mukaan: "National Olympic Committees must be completely independent and autonomous and entirely removed from political, religious or commercial influence." Siteerattu *Chappelet* 2010 s. 12 mukaan.

¹⁸⁵ Urheilua harjoitetaan myös muissa kuin aatteellisten yhdistysten piirissä. Urheilun ammattimaistumisen ja kaupallistumisen seurauksena etenkin joukkueurheilun yhtiöityminen huipputasolla on yleistynyt, ks. yhtiöitymisestä *Halila* 2006a s. 343–359; *Norros* 2011 s. 68–69, 88–90.

¹⁸⁶ Teemahaastateltuja vaikuttajia oli yhteensä seitsemän: neljä valtionhallinnon edustajaa, joista kaksi työskenteli opetusministeriön liikuntayksikössä, yksi Suomen pysyvässä edustustossa Euroopan unionissa ja yksi oli eläkkeellä, kaksi järjestöjen edustajaa, joista toinen työntekijä ja toinen luottamushenkilö, sekä yksi valtiollisen rahapeliyhtiön johtavassa asemassa toimiva henkilö. Ks. tarkemmin haastattelujen toteuttamisesta ja tutkimuksen metodista *Hämäläinen* 2009 s. 9–10.

¹⁸⁷ *Hämäläinen* 2009 s. 87.

Urheilun autonomia mainitaan monien urheilujärjestöjen säännöissä¹⁸⁸ sekä kansainvälisissä urheilua koskevissa asiakirjoissa, kuten esimerkiksi Euroopan neuvoston piirissä syntyneessä Eurooppalaisen urheilun peruskirjassa.¹⁸⁹ Euroopan unionin urheilua koskevissa asiakirjoissa urheilun autonomiaan viitataan esimerkiksi ”urheiluorganisaatioiden ja edustusrakenteiden (kuten liigojen) itsenäisyyden” sekä urheiluorganisaatioiden itsesääntelyn tärkeyden tunnustamisella.¹⁹⁰ Yksi näkökulma urheilun autonomian oikeudelliseen ulottuvuuteen hahmottuu suhteessa siihen, miten paljon *urheilun erityispiirteet tai erityisluonne* saavat tilaa urheilua koskevassa oikeudellisessa sääntelyssä ja päätöksenteossa.¹⁹¹

Urheilun erityispiirteillä on viitattu hyvin eritasoisiiin ja -laajuisiin asioihin. Urheilun erityispiirteitä koskeva keskustelu on tyypillinen urheiluoikeudellisessa kirjallisuudessa yleensä¹⁹², mutta erityisesti sitä on käyty EU-oikeuden ja urheilun välisiä suhteita analysoitaessa.¹⁹³ Urheilun valkoisessa kirjassa¹⁹⁴ urheilun erityisluonnetta tarkastellaan kahdelta kannalta. Ensinnäkin *urheilutapahtumilla ja -säännöillä* todetaan olevan erityisluonteensa, josta esimerkkinä asiakirjassa mainitaan ”erilliset kilpailut miehille ja naisille, kilpailujen osanottajamäärän rajoittaminen tai tarve varmistaa tulosten ennakoimattomuus ja säilyttää samoihin kilpailuihin osallistuvien seurojen kilpailutasapaino”. Toisen näkökulman urheilun erityisluonteeseen tarjoavat *urheilun rakenteet*. Urheilun rakenteisiin katsotaan valkoisessa kirjassa kuuluvan muun muassa urheiluorganisaatioiden itsenäisyyden ja moninaisuuden, kilpailujen ruohonjuuritasolta huippu-urheiluun ulottuvan pyramidirakenteen, urheilun organisoitumisen kansalliselta pohjalta sekä yhden ainoan lajikohtaisen liiton periaatteen.¹⁹⁵

¹⁸⁸ Ks. kansainvälisten lajiliittojen säännöistä kokoavasti *Chappelet* 2010 s. 14–15.

¹⁸⁹ Eurooppalaisen urheilun peruskirjan (European Sport Charter) 3.3. artiklassa todetaan: ”Voluntary sports organisations have the right to establish autonomous decision-making processes within the law. Both governments and sports organizations shall recognize the need for a mutual respect of their decisions.” *Chappelet* (2010 s. 16, 20) kiinnittää huomiota siihen, että kansainvälisten organisaatioiden piirissä urheilun autonomiasta löytyy mainintoja (vasta) 1980–1990-luvuilta alkaen. Eurooppalaisen urheilun peruskirja hyväksyttiin alun perin vuonna 1976 (tuolloin nimeltään ”European Sport for All Charter”) ja autonomiaa koskeva edellä mainittu lisäys siihen tehtiin peruskirjaa vuonna 1992 uudistettaessa.

¹⁹⁰ Urheilun valkoinen kirja KOM(2007) 391 s. 13.

¹⁹¹ Esim. *Evald* 2011 s. 51 samaistaa urheilun autonomian ja urheilun erityispiirteet. Ks. eritellysti urheilun integriteetistä ja erityispiirteistä *Helmersson* 2008 s. 224–233.

¹⁹² Ks. esim. *Foster* 2000 s. 267; *Greenfield – Osborn* 2003 s. 3–7.

¹⁹³ Muistettakoon, että SEUT 165 artiklassa mainitaan nyttemmin unionin ”myötävaikuttavan Euroopan urheilun edistämiseen ottaen huomioon sen erityispiirteet”.

¹⁹⁴ KOM(2007) 391 s. 13–14.

¹⁹⁵ Pyramidimallilla tarkoitetaan urheilun organisoinnille tyypillistä rakennetta, jossa yksityiset henkilöt kuuluvat jäseninä urheiluseuroihin, jotka puolestaan ovat jäseninä kansallisissa lajiliitoissa. Kansalliset lajiliitot ovat kansainvälisten lajiliittojen jäseniä. Jokaisella urheilulajilla on kilpaurheilun järjestämiseen liittyvistä syistä pääsääntöisesti vain yksi kansallinen ja kansainvälinen

Urheilun erityispiirteiksi on mainittu monia muitakin edellisiä yleisluonteisempia seikkoja, kuten muun muassa urheiluun liittyvät yhteiskunnalliset, kulttuuriset ja sosiaaliset arvot ja tavoitteet. Urheilun autonomiaan viitaten on esimerkiksi kysytty, onko asianmukaista, että oikeus ”tunkeutuu” elämänalueelle, jossa on pyritty ja pyritään omin voimin pitämään huolta asioiden sujuvuudesta ja ratkaisemisesta oman piirin sisällä. Tämänkaltaisen ajatuskulku tulee esimerkiksi esille korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 1998:122 yhteydessä esitetysissä argumentaatioissa.

Tapauksessa vastaajana esiintynyt Suomen Urheiluliitto esitti väitteen siitä, ettei kysymyksessä ole lainkaan tuomioistuinasiaista. Urheiluliiton mukaan kysymys oli urheilujärjestöjen sisäisten sääntöjen soveltamisesta, eikä se kuulunut yleisten tuomioistuinten toimivaltaan. Urheilun sisäisten sääntöjen noudattamisen valvonta oli urheilujärjestöjen tehtävä ja sitä varten oli järjestöjen kesken sopimuksilla organisoitu urheilun sisäiset oikeussuojatiet. Sekä Suomen Antidopingtoimikunta että Urheilun oikeusturvalautakunta olivat tutkineet tapauksessa kantajana toimineen juoksijan Suomen Urheiluliiton hallituksen päätöksestä tekemät valitukset ja todenneet ne aiheettomiksi.

Kuten edellä kävi ilmi, korkeimman oikeuden enemmistö päätyi tutkimaan kanteen. Oikeudenkäynnin edellytyksiä koskevat vastaajan väitteet saivat kuitenkin vastakaikua tuomioistuimen vähemmistöltä. Yksi oikeusneuvoksista olisi jättänyt kantajan kanteen tutkimatta sen vuoksi, etteivät urheiluriidat kuulu tuomioistuinten tutkittaviin juttuihin. Vähemmistöön jääneen jäsenen lausunnosta käy hyvin ilmi ne periaatteelliset ongelmat, joita urheiluun liittyvien oikeusjuttujen tuomioistuinkäsittelyyn varsin yleisesti liitetään:

”Alempien oikeuksien ja Korkeimman oikeuden enemmistön omaksuma kanta johtaa kuitenkin mielestäni hyvin vaikeisiin rajanveto-ongelmiin (milloin on urheiluasioissa riittävä intressi?) sekä urheilun pelisääntöjen juridisoimiseen (oikeudellistumiseen), mikä ei ole omiaan palvelemaan urheilutoimintaa eikä ole tarpeenkaan siihen nähden, että urheilutoiminnan sisäisiä oikaisukeinoja voidaan pitää riittävinä.”

Oikeusneuvoksen ajatusta tukevat viime vuosina yhä useammin esitetyt näkemykset itsesääntelyn ja vaihtoehtoisten riidanratkaisukeinojen eduista suhteessa

---

lajiliitto. Lajiliitot muodostavat urheilun sisälle eräänlaisen luonnollisen monopolin. Unionin tasolla eurooppalaisen urheilun mallia on korostettu (ks. esim. Euroopan komission konsultaatioasiakirja ”The European Model of Sport” vuodelta 1998 s. 2–5) ja sen eroja pohjoisamerikkalaisiin suljettuihin ammattilaissarjoihin on tuotu esiin. Viime aikoina perinteisen pyramidimallin toimivuus on kyseenalaistettu urheilun monipuolistuneen rakenteen vuoksi. Etenkin valkoisessa kirjassa (s. 13) yhden yhtenäisen eurooppalaisen urheilumallin määrittelemineen todetaan käytännössä epärealistiseksi ajatukseksi.

virallismuotoiseen sääntelyyn ja päätöksentekoon. Suomessakin on syntynyt 1980-luvulta lähtien runsaasti erilaisia vaihtoehtoisia konfliktinratkaisumenettelyitä.¹⁹⁶ Vaihtoehtoisten menettelyjen taustalle voidaan sovittaa monenlaisia teoreettisia ja käytännöllisiä perusteita ja näkökulmia, joista yksi on ollut tavoite keventää tuomioistuinten työtaakkaa ja helpottaa paisuvaa jutturuuhkaa. Usein on myös korostettu vaihtoehtoisia menettelyjä tuomioistuinmenettelyä *nopeampina, halvempina ja asiantuntevimpina* menettelyinä¹⁹⁷ – nämä ovat juuri sellaisia ominaisuuksia, joita on tavoiteltu ja joiden on katsottu toteutuvan urheilun sisäisissä konfliktinratkaisumenetelmissä.¹⁹⁸

Samanlaisilla adjektiiveilla voidaan puoltaa urheilun itsesääntelyä virallisen oikeusmuotoisen sääntelyn sijasta. Oikeudellistumisen myötä keskustelu erilaisista oikeusmuotoisen sääntelyn vaihtoehtoista on kiihtynyt. Vaikka kyse ei ole yksinomaan oikeudellistumisen vauhdittamasta vaihtoehtojen etsinnästä, näyttelevät normitulva ja edellä esitetyt muut oikeudellistumiseen liittyvät negatiiviset piirteet tärkeää roolia myös tässä keskustelussa.¹⁹⁹ Sääntelyn vaihtoehtoihin kohdistetaan suuria odotuksia keinona vähentää tai ainakin hillitää säädetyn oikeuden koko ajan kasvavaa määrää.²⁰⁰ Lukuisissa paremman sääntelyn ohjelmissa niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin valtio ja Euroopan unioni kannustavat eri aloja itsesääntelyyn.²⁰¹ Itsesääntelyn etuja verrattuna oikeusmuotoiseen, viralliseen sääntelyyn on oikeuskirjallisuudessa lueteltu useita. Näitä ovat etenkin parempi asiantuntemus ja kokemus siitä, mikä on alalla toimiville realistista ja kustannustehokasta, sääntelyn joustavuus, sen laadinnan ja muuttamisen nopeus olojen ja tarpeiden muutosten mukaan sekä sääntöjen vahva hyväksyttävyyys alalla, kun toimijat itse luovat ja toteuttavat heitä koskevia sääntöjä.²⁰²

¹⁹⁶ *Ervasti* 2005a s. 368.

¹⁹⁷ Ks. taustateorioista tarkemmin *Ervasti* 2005b s. 232, 234.

¹⁹⁸ Ks. Urheilun oikeusturvalautakunnan ja yleisen tuomioistuintien vertailusta urheilijan kannalta *Halila* 2006a s. 96.

¹⁹⁹ Sääntelyteoreettisessa tarkastelussa on tuotu esiin useita oikeusmuotoiseen sääntelyyn liittyviä puutteita ja heikkouksia, jotka ovat saaneet julkiset päätöksentekijät kriittisesti arvioimaan oikeudellisen sääntelyn käyttökelpoisuutta yhteiskunnallisena ohjauskeinona. Ks. näistä *Tala* 2006 s. 197–198; *Hoff* 2003 s. 214–216.

²⁰⁰ *Tala* 2005b s. 3.

²⁰¹ Ks. *Kyttä – Tala* 2008 s. 88. Ks. paremman sääntelyn toimintaohjelmasta sekä Suomessa että kansainvälisesti *Rantala* 2011 s. 5–11.

²⁰² *Kyttä – Tala* 2008 s. 91. Itsesääntelystä on viime vuosien kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa kirjoitettu runsaasti. Itsesääntelyn käsitettä on määritelty usealla eri tavalla ja itsesääntelystä on eritelty erilaisia muotoja. Itsesääntelyllä tarkoitetaan tietyn elinkeinoalan, ammattiryhmän tai muun yhteisön oman toiminnan sääntelyä. Urheilujärjestön sisäistä sääntelyä pidetään usein malliesimerkkinä itsesääntelystä. Ks. tarkemmin esim. *Tala* 2006 s. 187–188; etenkin joukkoviestinnän osalta *Neuvonen* 2005 s. 112–137. Laajemmassa merkityksessä yhteissääntely kattaa sellaisia itsesääntelyn muotoja, joihin julkinen valta osallistuu tavalla tai toisella, esimerkiksi rahoittajan ominaisuudessa. Ks. tarkemmin *Tala* 2006 s. 189–190. Standardisoinnilla viitataan paitsi konei-

Oikeudellisten toimijoidenkin näkökulmasta urheilun pitäminen pois tuomioistumista ja lainsäätäjän asialistalta voikin olla useammasta syystä kannatettava vaihtoehto. *Bo Carlsson* on portugalilaiseen sosiologi *Boaventura De Sousa Santosin* viitaten todennut urheilun oikeudellistumisen merkitsevän oikeusjärjestelmälle ylimääräistä taakkaa. Oikeudesta tulee ”kameli”, joka saa ”kannettavakseen kaikki mahdolliset ongelmat”.²⁰³ *Carlsson*²⁰⁴ on myös varoittanut urheilun oikeudellistumisen tuovan mukanaan oikeuden ja sen arvovallan trivialisoinnin samaan tapaan kuin oikeuden ja populaarikulttuurin yhteydessä on (Yhdysvalloissa ja Englannissa) tapahtunut.²⁰⁵ *Carlssonin* huolena on, että myös urheilun oikeudesta tulee viihteellistä, kun se yhdistetään kaupallistuneen ja viihteellistyneen huippu-urheilun oikeudellisiin kysymyksiin.

Urheilun autonomia -käsitteestä on siis mahdotonta muodostaa koherenttia ja tarkkarajaista määritelmää. Urheilujärjestöjen on epärealistista pyrkiä ehdottamaan autonomiaan, vaan urheilun autonomia on pikemminkin relatiivista. Esimerkiksi suhteessa EU-oikeuteen on urheilun erityisluonne tunnustettu unionin tuomioistuinten oikeuskäytännössä ja Euroopan komission päätöksissä, mutta tämän ei voida tulkita tarkoittavan urheilu sijoittumista EU:n lainsäädännön soveltamisalan ulkopuolelle. Tällöin korostuu arvioinnin tapauskohtaisuus: urheiluun liittyvien sääntöjen osalta niiden yhteensopivuus EU:n lainsäädäntöön on ratkaistavissa tapaus tapaukselta.²⁰⁶ Urheilujärjestöjen kannalta lienee viisasta pyrkiä vuoropuheluun autonomian rajoista urheilun ulkopuolisten norminasettajien kanssa. *Chappellet* on todennut, että tällainen urheilun sisäisten sääntöjen ja oikeudellisten sääntöjen vuorovaikutusprosessi voi parhaimmillaan johtaa ”neuvoteltuun urheilun autonomiaan”.²⁰⁷

den, laitteiden ja palvelujen laatustandardeihin myös sääntelystandardeihin, jotka saattavat koskea esim. yhtiöiden hyvän hallinnon periaatteita, työelämää, ympäristökysymyksiä tai ihmisoikeuksia. Ks. *Tala* 2006 s. 190–193. Monia vaihtoehtoisia sääntelyn muotoja on koottu pehmeän sääntelyn eli soft law -käsitteen alle. Pehmeän sääntelyn määritelmistä tarkemmin ks. esim. *Tala* 2005a s. 9; *Korkea-aho* 2005 s. 74–79; *Määttä* 2005 s. 342–348 ja erityisesti urheilun yhteydessä *Halila* 2007 s. 79–80.

²⁰³ *Carlsson* 2004 s. 8; *Carlsson* 2005b s. 12.

²⁰⁴ *Carlsson* 2005a s. 33 av 6; *Carlsson – Hoff* 2005 s. 66.

²⁰⁵ Oikeuden muutosta populaarikulttuurin ilmiöiden (kuten tv-sarjojen, elokuvien, juristivitsien jne.) vaikutuksesta tarkastellaan teoksessa *Sherwin* 2000. Ks. myös *Carlsson* 2002. Kysymys oikeasta ja väärästä, oikeuden toteutumisesta sekä lain ja moraalien suhteesta ovat tv-sarjojen ja elokuvien suosikkiaiheita. Samaan aikaan tosielämän oikeudenkäynnit alkavat entistä enemmän muistuttaa fiktiota. Tärkeitä tai muuten runsaasti huomiota herättäviä oikeudenkäyntejä halutaan nähdä suorina tv-lähetysinä. Oikeudenkäyntejä seurataan uutisissa, ajankohtaisohjelmissa ja lehdistössä. ”Parhaista” tehdään dokumentteja, elokuvia ja tv-sarjoja. Oikeudesta on tullut viihdettä.

²⁰⁶ Tätä korostetaan esimerkiksi urheilun valkoisessa kirjassa KOM(2007) 391 s. 14.

²⁰⁷ *Chappelet* 2010 s. 52. Ks. myös *Chappelet* 2010 s. 53–64, jossa esitellään esimerkkien parhaita käytäntöjä avulla urheilujärjestöjen ja viranomaisen/lainsäätäjän/EU:n välisen vuoropuhelun järjestämiseen.

2.5.2 Oikeudellistumisen edut ja urheilun normilähteiden moninaisuus

Edellä esitettyjen urheilun oikeudellistumiseen kohdistettujen kriittisten näkökantojen vastapainoksi on paikallaan muistuttaa oikeudellistumisen positiivisista puolista. Ylipäätään oikeudellistumista ei ole syytä tarkastella yleisesti ja yksioikoisesti joko hyvänä tai pahana ilmiönä. Realistista on lähteä siitä, että jonkin asian tai elämänpiirin oikeudellistumiseen liittyy kummankin suuntaisia näkökohtia ja arviointi oikeudellistumisen hyvyydestä tai huonoudesta on sidoksissa tarkastelijan intresseihin ja siihen perspektiiviin, mistä asiaa arvioidaan.²⁰⁸

Usein tärkeimpänä oikeudellistumisen positiivisena piirteenä on pidetty yksilön oikeusturvan parantumista ja heikompien osapuolten suojelua. Oikeudellisen sääntelyn on katsottu vahvistavan erityisesti heikossa asemassa olevan oikeussubjektin asemaa ja oikeudellistumisen myötä vallan väärinkäytön mahdollisuudet pienenevät.²⁰⁹ Urheilun oikeudellistumisen positiivisena puolena onkin oikeuskirjallisuudessa nostettu esiin urheilijoiden oikeusturvan paraneminen sekä urheilun toimintatavoissa tapahtunut selkiytyminen.²¹⁰ Niinpä esimerkiksi urheilujärjestön (esimerkiksi lajiliiton) näkökulmasta sen autonomiaa kurinpitoasiasa uhkaava tuomioistuinkäsittely saattaa asian tuomioistuimen ratkaistavaksi vieneen ammattiurheilijan perspektiivistä olla hänelle kuuluvien perus- ja ihmis-oikeuksien mukainen ja urheilun ”perhepiirin” rajan murtavana hänen oikeusturvakeinojaan vahvistava.

Parhaimmillaan oikeudellistuminen merkitsee urheilujärjestöille eräänlaista itsereflektion tehostumista. Oikeudellisen sääntelyn ja päätöksenteon mahdollisuus perinteisesti urheilun ”sisäisinä” pidettyjen asioiden osalta on tehnyt urheilujärjestöt tietoisemmiksi urheilun sääntelyjärjestelmän ja oikeusjärjestyksen välisistä mahdollisista ristiriitatilanteista. Oikeudellisen sääntelyn ja päätöksenteon mahdollisuus toimii tehokkaana kannustimena havaita toiminnan mahdollisia epäkohtia ja tarttua niihin. Paine siitä, että urheilun sisäiset asiat joutuvat yhä enemmän oikeusmuotoisen sääntelyn ja tuomioistuin- tai viranomaispäätöksenteon kohteeksi, edistää urheilun sisäisen itsesääntelyn ja riidanratkaisumenetelmien tarkistamista ja kehittämistä modernin yhteiskunnan ja sen oikeusjärjestyk-

²⁰⁸ Kivivuori 2006 s. 173.

²⁰⁹ Tala 1988 s. 176–177.

²¹⁰ Esimerkiksi urheiluun kuuluvien immateriaalioikeuksien arvo on medianäkyvyyden lisääntyessä noussut huikeasti. Perinteisesti urheilujärjestöt ovat katsoleet voivansa määrätä itsesääntelyn perusteella, keille nämä oikeudet kuuluvat ja miten niistä voidaan sopia, mutta urheilijat ovat viime vuosina kuitenkin huomanneet nimen ja kuvan kaupalliseen hyödyntämiseen liittyvät näkökohdat. Ks. esim. Rauste 1997 s. 494–495. Urheilijan nimen ja kuvan hyödyntämiseen markkinoinnissa liittyy kuitenkin joukko toimintaympäristöstä johtuvia erityisongelmia, ks. tästä Oesch 2011 erit. s. 754–756.

sen asettamien vaatimusten mukaisiksi.²¹¹ Tämä sopii hyvin myös *Hannu Itkosen* tekemään havaintoon, jonka mukaan urheilujärjestöt ovat pyrkineet vastaamaan urheilun yhtenäiskulttuurin murtumiseen yhä tiukemman sisäisen normitustyön avulla.²¹² Urheilun sisäisestä perspektiivistä katsottuna urheilujärjestöjen itsensä tuottama ”normitulva” on ymmärrettävä reaktio. Yleisemminkin eri yhteiskunnan aloille ja ammattiryhmien sisälle perustetuilla eettisillä komiteoilla ja niiden tuottamilla säännöstöillä on usein taustallaan tietoinen halu välttää tai ainakin minimoida omaa alaa koskeva virallinen sääntely.²¹³

Bo Carlsson painottaa urheilun oikeudellistumisen olevan kaksitahoinen prosessi. Kyse ei ole vain siitä, että lainsäädäntö ylhäältäpäin ”kolonisoi” urheilua – eli *Carlssonin* terminologiaa lainaten *urheilun ulkoisesta oikeudellistumisesta* – vaan myös urheilun toimijoiden omasta aktiivisesta ja vapaaehtoisesta itsesääntelyn ja toimintatapojen muokkaamisesta: *urheilun sisäisestä oikeudellistumisesta*.²¹⁴

Urheilun eri tasoilla tapahtuva normitus johtaa yhdessä urheilun oikeudellistumisen kanssa normilähteiden polysentriaan.²¹⁵ Normilähteiden polysentria²¹⁶ viittaa siihen, etteivät vastaukset urheilussa aktualisoituviin tilanteisiin ole yhdestä lähteestä noudettavissa, vaan asiaan vaikuttavia ratkaisuperusteita on noudettavissa eritasoisista (kansallisista, kansainvälisistä, ylikansallisista) ja eri norminantajien (urheilujärjestö, kansallisvaltion lainsäätäjät, EU) asettamista lähteistä. Samoin normit voivat olla luonteeltaan niin oikeudellisia (valtion lainsäädäntö) kuin ei oikeudellisiakin (itsesääntelynormit, eettiset ohjeet). Sekä urheilun sisäiset, eritasoiset itsesääntelynormit että valtion oikeusjärjestyksen oikeusnormit vaikuttavat ja tarjoavat oman näkökulmansa urheilun ongelmatilanteisiin. Tämä lisää sääntelyn monikerroksisuutta ja erisuuntaisten ratkaisumahdollisuuksien todennäköisyyttä.

Sisäisen normituksen ohella myös urheilussa syntyvät kiistat halutaan mieluummin ratkaista urheilun sisällä kuin esimerkiksi yleisissä tuomioistuimissa. Esimerkiksi Urheilun oikeusturvalautakunnan perustamisen keskeisinä tavoitteina oli Euroopan neuvoston dopinginvastaisen yleissopimuksen sisältämän sopimusvelvoitteen²¹⁷ täyttämisen ohella pyrkimys torjua dopingasioden käsittely

²¹¹ Ks. urheilun oikeudellistumisen mainitunkaltaisista vaikutuksista *Foster* 2006 s. 157–158, 161–163; *Carlsson* 2005a s. 32–33; *Hoff* 2003 s. 218.

²¹² *Itkonen* 1999a s. 5; *Itkonen* 1999b s. 8.

²¹³ *Lindfelt* 2001 s. 53; *Hoff* 2004 s. 195; *Kyttä – Tala* 2008 s. 88.

²¹⁴ Esim. *Carlsson* 2009 s. 231, 236. Ks. oikeudellistumisesta kaksisuuntaisena ilmiönä myös *Foster* 2006 s. 179.

²¹⁵ *Carlsson* 2009 s. 228–229, 249–250. Ks. myös *Carlsson – Lindfelt* 2010 s. 718 ss.

²¹⁶ Ks. oikeuslähteiden polysentriasta tarkemmin esim. *Tuori* 2007 s. 286–287.

²¹⁷ Mainittu sopimus edellyttää, että urheilijalla on oikeus valittaa häntä koskeneessa dopingasiassa annettua päätöksestä.

tuomioistuimissa sekä muutoinkin rajoittaa urheilun oikeudellistumista.²¹⁸ Kansainvälisesti vastaavanlaisia tavoitteita on ollut *Court of Arbitration for Sportin* (CAS) perustamisella.²¹⁹ Tällaista kehitystä, jossa urheilun itsesääntelyyn on liitetty erityinen normien soveltamismekanismi, voidaan *Kaarlo Tuoriin* viitaten kuvata urheilussa otetuksi askeleeksi kohti oikeusjärjestelmien pluralismia. Valtiolla ei ole monopoliasemaa normien tuottamisessa eikä myöskään niiden soveltamisessa.²²⁰

Ajatusta urheilun normilähteiden polysentriasta ja urheilussa vaikuttavien oikeusjärjestelmien moninaisuudesta voidaan yleispiirteisesti hahmottaa suomalaisesta hiihtourheilusta tuttua tapausta hyväksi käyttäen.²²¹ Hiihtäjä *Mika Myllylä* jäi yhdessä viiden muun suomalaisurheilijan kanssa kiinni dopingaineiden käytöstä Lahden vuoden 2001 maailmanmestaruushiihdoissa. Hänen käyttämänsä Hemohes-niminen aine oli mainittu sallituksi aineeksi Suomen Antidopingtoimikunnan ylläpitämällä urheilussa sallittujen aineiden listalla. Muut plasmaekspanderit – joihin Hemoheskin kuului – olivat sen sijaan kielletyt ja sallitut lääkeaineet -luettelossa kiellettyjen aineiden joukossa. Kansainvälisen hiihtoliiton FIS:n määrityksissä plasmaekspanderit olivat puolestaan kiellettyjä aineita.

MM-kisoihin osallistuneet suomalaiset urheilijat oli sitoutettu sekä kansalliseen että kansainväliseen antidopingsäännöstöön. Nämä säännöt olivat keskenään ristiriitaisia edellä kuvatulla tavalla. Arvioitaessa Myllylän syyllistymistä dopingrikkomukseen lähtökohdan muodosti se, että maailmanmestaruuskilpailuissa ja muissa kansainvälisen liiton valvonnassa tapahtuvissa kansainvälisissä kilpailuissa on ensisijaisesti noudatettava kansainvälisen liiton dopingmääräyksiä. Näiden kansainvälisten FIS:n säännösten tulkinnan perusteella sekä Suomen Hiihtoliitto että myöhemmin Kansainvälinen hiihtoliitto määräsivät suomalaishiihtäjät kahden vuoden kilpailukieltoon sääntöjen ristiriitaisuudesta huolimatta.²²²

Asianomaisen kansallisen ja kansainvälisen lajiliiton vahvistama kurinpito-seuraamus voi edelleen tulla arvioitavaksi muissakin niin urheilun sisäisissä kuin ulkoisissa menettelyissä, joissa asian arvioimisen normipohja ja lopputu-

²¹⁸ *Jalanko* 1995 s. 749; *Halila* 2006a s. 80.

²¹⁹ *Foster* 2006 s. 167. Ks. myös *Rauste* 1997 s. 749.

²²⁰ *Tuori* 2007 s. 288.

²²¹ Esimerkin tarkoituksena on kuvata erilaisia dopingasiassa mahdollisesti aktualisoituvia normijärjestelmiä ja Lahden tapaus toimii inspiraation lähteenä. Yksityiskohtaisesti Lahden dopingtapauksen oikeudellisia kysymyksiä analysoi *Halila* 2001 s. 823–849. Ks. myös *Tarasti* 2001b s. 50–54.

²²² Itse asiassa virheellinen tieto sijaitsi Suomen Antidopingtoimikunnan *vapaaehtoisesti* ylläpitämässä sallittujen aineiden taulukossa, ja virallisessa Kielletyt ja sallitut lääkeaineet -luettelossa oli oikea tieto plasmanlaajentajien kiellettyisyydestä – vaikka Hemohesia ei nimenomaisesti ollut siinä mainittukaan. Siten kyse ei ollut kansainvälisen lajiliiton ja kansallisen lajiliiton kiellettyjen dopingaineiden luetteloiden ristiriitaisuudesta, mutta periaatteessa tämäkin tilanne olisi ollut mahdollinen. Ks. tarkemmin *Tarasti* 2001b s. 51.

los saattavat poiketa ensiasteen kurinpitosanktion määränneen instanssin noudattamasta.

Esimerkiksi Lahden MM-kisojen konkreettista dopingtapausta käsiteltiin urheilun omien riidanratkaisuelimien ulkopuolella, välimiesmenettelyssä. Välimiesmenettelystä annetun lain (967/1992) mukaan yksityisoikeudellinen riitakysymys, josta voidaan tehdä sovinto, saadaan määrätä asianosaisten välisin sopimuksin välimiesten lopullisesti ratkaistavaksi. Edelleen lain mukaan välimiesten on perustettava tuomionsa lakiin, tai jos asianosaiset ovat niin sopineet, saavat välimiehet kuitenkin perustaa tuomionsa siihen, minkä he katsovat kohtuulliseksi. On arvioitu, että Lahden MM-kisojen jälkeisessä dopingtapauksessa välimiehen tehtävänä on ollut lähinnä tehdä näytöllinen arviointi (eli ratkaista, oliko hiihtäjien syyllistyminen dopingiin ollut tahallista vai tuottamuksellista)²²³, ja huomattavaa onkin, että välimiesoikeus päätyi osittain erilaiseen ratkaisuun kurinpitoseuraamuksen osalta kuin Suomen hiihtoliiton ja Kansainvälisen hiihtoliiton kurinpitoelimet.²²⁴ Ratkaisun ristiriitaisuus suhteessa urheilun sisäisten kurinpitoelementtien ratkaisuun aiheutti puolestaan kysymyksen välimiestuomion tosiasiallisista vaikutusmahdollisuuksista kilpailuliikkeen pysyvyyteen huomioon ottaen myös sen, että kyse oli (kansallisen) Suomen Hiihtoliiton ja suomalaisten urheilijoiden välisestä menettelystä, jossa Kansainvälinen hiihtoliitto ei ollut osapuolena.²²⁵

Toiseksi Myllylällä ja muilla kurinpitoseuraamuksen kohteeksi joutuneilla urheilijoilla olisi periaatteessa ollut mahdollisuus edetä pidemmälle urheilun sisäisissä menettelyissä. Suomen Hiihtoliiton päätös olisi voitu viedä kotimaisen Urheilun oikeusturvalautakunnan käsittelyyn ja kansainvälisen hiihtoliiton ratkaisu CAS:n välimiesmenettelyyn.²²⁶ Oikeusturvalautakunta on sääntöjensä mukaan toimivaltainen käsittelemään valituksen Suomen Antidopingtoimikunnan vahvistamasta Suomen antidopingsäännösten perusteella tehdystä päätöksestä²²⁷, ja arvio urheilijan syyllistymisestä dopingrikkomukseen tehdään urheilun omaa sisäistä antidopingsäännöstöä soveltaen. Tämän ohella mielenkiintoinen on kysymys siitä, missä määrin urheilun sisäinen oikeusturvaelin ottaa päätöksenteossaan huomioon urheilun ulkopuolisia arviointikriteereitä, kuten esimerkiksi yleisiä oikeusperiaatteita, perus- ja ihmisoikeusnormistoa tai omaa aikaisempaa käytäntöään. Etenkin CAS:n on katsottu ratkaisuisaan noudattavan ja kehittävän edelleen niin sanottua *lex sportiva*, *ylikansallisesti syntynyttä urheilun omaa oikeusjärjestelmää*.²²⁸

²²³ Tarasti 2001b s. 53.

²²⁴ Välimiestuomiossa naishiihtäjien osalta todettiin heidän kilpailukieltojensa riittävyudeksi kahden vuoden sijasta kolme kuukautta, koska he eivät olleet syyllistyneet tarkoitukselliseen dopingiin.

²²⁵ Ks. tarkemmin Tarasti 2001b s. 53; Halila 2001 s. 838–840.

²²⁶ Ks. syistä, miksi näin ei menetelty Halila 2001 s. 840; Huhtamäki 2003 s. 12–15.

²²⁷ Urheilun oikeusturvalautakunnan säännöt 3 §. Urheilun oikeusturvalautakunnan toimivallasta ks. Halila 2006a s. 79–83, 125–130. Ks. lautakunnan toimivaltaa koskevasta keskustelusta kriittisesti Rauste 2010 s. 139–143.

²²⁸ Ks. lex sportivaa tarkemmin esim. Foster 2005. CAS on myös omassa ratkaisukäytännössään varovasti viitannut lex sportivaan ja sen myötä kehittyviin yleisiin urheiluoikeudessa noudatettuihin periaatteisiin, esim. CAS 2002/O/372, ratkaisun kohta 14 sekä CAS 2008/O/1455, ratkaisun

Urheilijalla on mahdollisuus myös riitauttaa saamansa kurinpitorangeistus yleisessä tuomioistuimessa, kuten jo edellä viitattu korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 1998:122 osoitti. Tällöin asian ratkaisussa aktualisoituisivat esimerkiksi yhdistysoikeudelliset, sopimusoikeudelliset sekä perusoikeuksiin liittyvät kansallisen oikeusjärjestyksen normit. Dopingaineen käyttö ei vuonna 2001 ollut, kuten ei nykyäänkään ole, rikosoikeudellisesti sanktioitua, mutta nyttemmin urheilijan tai urheilun tukihenkilön (lääkäri, valmentaja) toimiin saattavat soveltua dopingaineen levittämiseen liittyvät RL 44:6:n tekemuodot.²²⁹

Näiden kirjoitettujen urheilun ja oikeusjärjestyksen normien ohella voidaan yhtenä asiaan vaikuttavana ”normilähteenä” viitata myös urheilun kirjoittamattomiin eettisiin lähtökohtiin, joihin urheilija tuntee itsensä sidotuksi. Median ryöpytyksessä Mika Myllylä tunsu joutuneensa syyttömänä kenttäoikeuteen. Puolustuspuheenvuorossaan²³⁰ Myllylä viittaa urheilijan toimintaa ohjaaviin eettisiin ideaaleihin seuraavasti: ”– minä en ole mieltänyt voineeni voimassa olevien sääntöjen puitteissa syyllistyä hemohesin käytössä dopingiin. – Huippu-urheilija näkee silmissään hienot sanat citius, altius, fortius – mutta eikö hän saakaan tavoitella niitä kaikilla keinoilla, joita ei ole yksiselitteisesti ja selvästi kiellettyiksi määritelty?”

Urheilun sisäisellä yksityiskohtaisella sääntelyllä ja soveltamisenmenettelyillä ei voida kattaa kaikkia eteen tulevia tilanteita eikä sulkea valtion oikeusjärjestelmää kokonaan urheilun ulkopuolelle.²³¹ Tiukkenemaan normittamiseen liittyy juristeille tuttu ongelma: täydellisiä sääntöjä ei voida laatia, vaan niitä on aina tulkittava ja niiden oikea soveltaminen on kiisteltävissä. Tämä puolestaan johtaa uuteen ongelmaan: kuka viime kädessä päättää syntyneen konfliktin lopullisesta ratkaisusta? Esimerkiksi *Tuori* huomauttaa, että vaikka lex sportivan kaltainen ylikansallinen oikeus on horjuttanut kansallisvaltion lainsäätäjän norminasettamamonopolia, ei kansallisvaltioiden tuomioistuinten asema ole ollut yhtä lailla uhattuna. Tuomioistuimien viime kädessä takaa itsesääntelyn toimivuuden.

Mikael Lindfelt on historiallisen tarkastelun avulla osoittanut, kuinka vastuu sääntötulkinnoista on jalkapallon osalta vähitellen siirtynyt urheilijoilta itseltään

kohta 42. Vrt. kuitenkin CAS 2005/C/976 & 986 kohta 124. *Tuori* (2007 s. 298–299) mainitsee lex sportivan osana kehittyvässä olevaa, myöhäismodernia ylikansallista tavanomaista oikeutta, jonka rinnakkaisilmiöitä ovat kansainvälisen kaupan lex mercatoria sekä mm. internetin verkkotunnuksia koskeva lex digitalis.

²²⁹ Lahden tapauksessa oli esillä arvio siitä, olisiko urheilijoiden tai muiden asiaan liittyvien henkilöiden toimia voitu arvioida petosrikoksen näkökulmasta, ks. *Halila* 2001 s. 826–827.

²³⁰ *Mika Myllylä*: Hiihtäjänä kenttäoikeudessa. Helsingin Sanomat 20.4.2001.

²³¹ *Tuori* 2007 s. 289, 300. Lisäksi ylikansallinen oikeus joutuu tukeutumaan kansalliseen oikeusjärjestelmään päätöstensä täytäntöönpanossa. Esimerkiksi urheilun oikeusturvalautakunnan osalta ongelmalliseksi onkin koettu se, että lautakunta antaa suosituksia, ei täytäntöönpanokelpoisia tuomioita, vaikka lautakunnan ratkaisuja onkin varsin hyvin noudatettu. Ks. tästä tarkemmin *Halila* 2006a s. 104–110.

peli- tai kilpailutuomareille. Vuoden 1850 tienoilla Englannissa alettiin luoda yhteisiä sääntöjä sille, miten jalkapalloa on pelattava. Sääntöjen tulkinnalle ja niiden noudattamiselle ei aluksi asetettu mitään ylempää tai ulkoista instanssia. Pelaajien tuli pelin aikana keskenään päästä yhteisymmärrykseen sääntöjen soveltamisesta. Nykyisin erotuomarin olo kentällä on yksi pelin perusedellytyksistä.²³² Tuomarin tehtävänä on nähdä pelin tapahtumat.

Oikeudelliselta kannalta edellä kuvattu kehityskulku herättää kysymyksen, merkitseekö urheilun tiukkeneva normitustyö sitä, että vastuu ”sallitun ja kielletyn” välisen toiminnan rajanvedosta on siirtynyt urheiluliikkeen sisältä oikeudellisille instituutioille. Jalkapalloesimerkin avaamaa ajatusta on houkuttelevaa jatkaa eteenpäin. Urheilutapahtuman tuomareilta vastuu siirtyy kilpailun tai liigan kurinpitoryhmälle, urheilujärjestöjen rangaistuksista päättävälle elimille ja Urheilun oikeusturvalautakunnalle. Eräänlaisena päätepisteenä voidaan pitää sääntöjen oikeaa tulkintaa koskevan erimielisyyden siirtymistä tuomioistuimille ja lainsäätäjälle. Näin on väitetty jo jossain määrin tapahtuneen etenkin jääkiekossa ja jalkapallossa tapahtuvien törkeiden sääntörikkomusten osalta. *Carlsson*²³³ on todennut muun muassa Krister Malmstenin keräämään urheiluväkivaltaa koskevaan oikeustapauskokoelmaan²³⁴ viitaten, että rajojen asettaminen urheiluväkivallalle on siirtynyt tuomioistuimille.

Toisaalta tapausten analysointi rikosoikeudellisen doktriinin avulla osoittaa *Carlssonin* toteamuksen liian yksioikoiseksi. Vaikka tapauksia käsitellään urheilun ulkopuolella, tuomioistuimissa, löytävät tuomioistuimet ratkaisun lähtökohdat urheilusta ja sen säännöistä. Esimerkiksi korkeimman oikeuden jääkiekkoväkivaltaa käsittelevissä ratkaisuissa KKO 1996:74 ja KKO 1997:129 kiinnostavia ovat tuomioistuimen perustelut, joissa todetaan rikosoikeudellisen arvioinnin kohteeksi voivan tulla vain sellaiset jääkiekkokaukalossa tapahtuneet teot, jotka ”luonteeltaan selkeästi poikkeavat tavanomaisista pelitapahtumista”²³⁵ tai jotka ylittävät pelitilanteessa ”tavanomaisen rajuuden ja voimankäytön rajat”.²³⁶ Tällöin pelaajan katsotaan käyttäytyvän tavalla, joka ei kuulu pelin luonteeseen. Oikeuskirjallisuudessa on vastaavasti katsottu, että jääkiekon tapaisissa kappailullisissa lajeissa pahoinpitelyn tunnusmerkistön voivat täyttää sellaiset pelin aikana tehdyt teot, jotka eivät kuulu ”pelin henkeen” tai jotka eivät enää ole ”normaaleja tai tavanomaisia sääntörikkomuksia”.²³⁷

²³² *Lindfelt* 2001 s. 53–54, 57. Ks. myös *Telama* 2000 s. 69.

²³³ *Carlsson* 2005b s. 13; ks. myös *Hoff – Carlsson* 2005 s. 61, 64.

²³⁴ *Malmsten* 1994.

²³⁵ KKO 1996:74.

²³⁶ KKO 1997:129.

²³⁷ Ks. yksityiskohtaisemmin *Kinnunen E.* 1999 s. 94.

Analysoitaessa näitä kriteereitä tarkemmin huomaamme, että urheilun sisäiset säännöt saavat varsin suuren merkityksen tuomioistuimen asettamana ratkaisuperusteena. Pelin säännöt, eli urheilun sisäiset lajisäännöt, asettavat mittapuun tuomioistuimen ratkaistessa sitä, onko henkilö toiminut kielletyllä vai sallitulla tavalla. Tavanomaisen rajuuden ja voimankäytön rajoja tuskin ylittävät sellaiset teot, jotka ovat lajin sääntöjen mukaisia. Myös pelin henki määräytyy lajitoiminnasta käsin.²³⁸ Siihen vaikuttaa se, mitä lajin sisällä pidetään vakiintuneina käytäntöinä, vakiintuneena tapana tulkita ja soveltaa pelin sääntöjä. Käsityksessä siitä, mitä pelin henki on, voi olla eroja esimerkiksi eri sarjatasoilla. Urheilulajin piirissä saattaa myös syntyä oma alakulttuurinsa, jonka säännöt voivat poiketa kirjoitetuista säännöistä huomattavasti. Alakulttuurin omat säännöt voivat muodostua paitsi urheilijoiden, myös valmentajien ja erotuomareiden hyväksymiksi.²³⁹

Carlssonin väite sisältää kuitenkin tärkeän näkökohdan. Rikoslain soveltamisen kannalta mielenkiintoiseksi nousee kysymys, kuinka pitkälle tuomioistuin on ”sitoutunut” urheilulajin sääntöihin ja lajin sisällä omaksuttuihin käsityksiin pelin hengestä. Jos pidetään kiinni ajatuksesta, että tuomioistuin itsestään selvästi nojautuu lajin sääntöihin ja pelin henkeen, kohdataan kysymys tuomioistuimen roolista tilanteessa, jossa urheilulaji tai sen alakulttuuri alkaa muuttua yhä väkivaltaisemmaksi. Tuomioistuinten on puututtava selkeisiin ylilyönteihin ja otettava tässä mielessä vastuu urheilun ”sivilisoinnista”.

2.6 DOPINGIN OIKEUDELLISTUMINEN

2.6.1 Näkökulman tarkennus

Olen edellä tarkastellut urheilun oikeudellistumista yleisellä tasolla. On aika kääntää katseet dopingin oikeudellistumiseen. Myös dopingin osalta on tapahtunut sekä sisäistä että ulkoista oikeudellistumista. Viitataan sisäisellä oikeudellistumisella ennen kaikkea prosessiin, jossa urheilujärjestöjen sisäinen dopingsäännöstö on entistä useammin asettunut tarkasteltavaksi oikeusnormien tarjoamaa viitekehystä vasten. Tämä on tapahtunut etenkin valtiollisiin tuomioistuihin vietyjen dopingjuttujen myötä, mutta myös urheilun sisäisen norminannon piirissä on pohdittu, ovatko urheilun kurinpitosäännöt ja menettelyt oikeudellisesta näkökulmasta arvioituna asianmukaisia.

²³⁸ Ks. tarkemmin Kinnunen E. 1999 s. 92–99.

²³⁹ Telama 2000 s. 70.

Kyse on toisin sanoen edellä luvussa 2.5.2 kuvatusta kehityksestä, jossa urheilun säännöt muokkautuvat vuorovaikutusprosessissa oikeusnormien kanssa vastaamaan yhteiskunnan ja sen oikeusjärjestyksen asettamia vaatimuksia. Urheilun itsesääntely ja yleiset oikeudelliset normit ja periaatteet asettuvat oikeudellistuvalla urheilulle ominaiseen vuorovaikutukseen keskenään. Tämän oikeudellistumisprosessin myötä dopingrikkomusten käsittely urheiluorganisaatioiden sisällä pyritään sitomaan muun muassa kuulemisperiaatetta, syyttömyysolettamaa ja muutoksenhakuoikeutta koskeviin oikeudellisiin näkökohtiin.

Esimerkki konkretisoikoon oikeudellistumisen suuntaa ja vauhtia. *Eila Mäkipää* kirjoitti vuonna 1985 dopingin oikeudellista sääntelyä kartoittavaan raporttiinsa²⁴⁰ seuraavasti: Urheilun sisäistä

”dopingsäännöstöä tiukasti tulkiten ei dopingaineiden salakuljetus ja edelleen myynti ole sellaista dopingia, josta sääntöjen mukaan tulisi rangaista kilpailukiellolla. Dopingsäännöstössähän puhutaan kiellettyjen aineiden käytöstä. Kun koko dopingsäännösten tarkoituksena kuitenkin on estää dopingaineiden käyttöä ja niiden leviämistä urheilussa, on hyväksyttävää, että liitot rankaisevat urheilijoitaan myös aineiden käytön edistämisestä ja niiden käyttöön myötävaikuttamisesta. Valmentajien, lääkäreiden ja urheilujohtajien osalta tästä on nimenomainen säännös dopingsäännöstössä. Tällaista vapaata dopingin vastaisen säännösten hengen mukaista tulkintaa noudattaen voidaan urheilijaa perustellusti rangaista dopingaineiden käytöstä myös muun näytön perusteella silloin, kun positiivista testinäytettä ei ole. – – Tällainen laaja tulkinta, joka ei yleisen rikosoikeuden puolella olisi hyväksyttävää, on ajateltavissa, kun on kyse itsesääntelystä ts. urheiluelämän omiin jäseniinsä kohdistamista kurinpitotoimista.”

Noin kolme vuosikymmentä myöhemmin Mäkipään esittämä ”vapaa dopingin vastaisen säännösten hengen mukainen tulkinta” herättää oikeudellistuneen urheilun piirissä kriittisiä kysymyksiä. Voiko urheilujärjestö langettaa urheilijalle dopingsanktion aineiden käytön edistämisestä ja niiden käyttöön myötävaikuttamisesta, jos tällainen teko ei ole urheilijan osalta dopingsäännöissä kielletty?

Nyttemmin urheilun kurinpidossa nähdään yhä enenevässä määrin olevan samoja piirteitä kuin rikosprosessissa. Samaan tapaan kuin rikosoikeudenkäynnissä kurinpidossa katsotaan olevan kyse kielletyksi määrätyn teon johdosta urheilijalle määrättävästä seuraamuksesta.²⁴¹ Urheilun oikeusturvalautakunnan puheenjohtajana toiminut *Pertti Välimäki*²⁴² esittää urheilujärjestöjen kurinpidossa noudatettavan rikosoikeudesta tuttua laillisuusperiaatetta seuraavaan tapaan:

²⁴⁰ *Mäkipää* 1985 s. 43.

²⁴¹ Näin *Välimäki* 2007 s. 105.

²⁴² *Välimäki* 2007 s. 108.

”Kurinpito edellyttää kahta asiaa. Ensinnäkin urheilija on pitänyt sitouttaa noudattamaan kurinpitosääntöjä joko yhdistyksen säännöin tai sopimuksin. Pelkästään se, että urheilija tietää jonkin menettelyn kielletyksi, ei oikeuta järjestöä häntä kurittamaan. Toiseksi urheilijaa on pitänyt informoida siitä, mikä teko voi hohtaa kurinpitoon ja mikä seuraamus siitä voidaan määrätä. Informointi tarkoittaa, että kielletyt toimet ja seuraamukset tulee olla määriteltä joko niissä säännöissä, joihin urheilija on sitoutettu tai siinä sopimuksessa, joka on kurinpidon perustana. Vain kurinpitosääntöihin sitoutetulle urheilijalle voidaan määrätä kurinpitoseuraamus, ja vain sellainen seuraamus, joka ilmenee kurinpitosäännöistä.”

Tutkimuskirjallisuudesta²⁴³ sekä esimerkiksi Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n urheilujärjestöille suuntaamasta ohjeistuksesta²⁴⁴ sekä myös Urheilun oikeusturvalautakunnan ratkaisukäytännöstä²⁴⁵ muodostuukin nyttemmin suhteellisen yhdenmukainen käsitys siitä, että rikosoikeudellista *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege poenali*²⁴⁶ -periaatetta olisi sovellettava urheilun kurinpidossa, mutta muiden laillisuusperiaatteen alaperiaatteiden kohdalla tilanne on epäselvempi ja vähemmän pohdittu.²⁴⁷ Joka tapauksessa tämän tutkimuksen tarpeita ajatellen pinnallinenkin tutustuminen uusimpaan urheilun kurinpitoa koskevaan oikeudelliseen keskusteluun riittää osoittamaan pääasian: kurinpitoa koskeva keskustelu on siirtynyt oikeudellisten näkökohtien ja periaatteiden ohjaamaksi ja tämän kaltainen oikeudellistuminen on tapahtunut ilman erityistä urheilua koskevaa valtiollista lainsäädäntöä.

*Ken Fosterin*²⁴⁸ ajatuksia mukaillen voidaan todeta urheiluliikkeen sisäistä dopingsääntelyä arvioitavan nykypäivänä useammasta erilaisesta oikeudellisesta näkökulmasta. *Perustuslaillisesta ja sopimusoikeudellisesta* näkökulmasta arvioidaan sitä, millaisia sääntömääräyksiä urheilujärjestö voi autonomiaansa vedoten sisällyttää kurinpitosääntöihinsä ja missä määrin urheilijat ovat pätevästi sitoutuneet sopimuksin urheilujärjestön dopingia koskeviin sääntöihin. *Työntekijän oikeuksia* koskeva näkökulma on voimakas diskurssi nykypäivän urheilussa, jossa yhä useampi urheilija on urheilemalla elantonsa ansaitseva ammattilainen. Ammattilaisuurheilijalle dopingin perusteella langetettu urheilun toimintakielto näyttäytyy ammatin harjoittamisen kieltona, jolloin oikeudelliselta kannalta ar-

²⁴³ Esim. *Rauste* 1997 s. 710–720; *Riitesuo* 2001 s. 106; *Halila* 2006a s. 273–274; *Välimäki* 2007 s. 107–108; *Halila – Tarasti* 2011 s. 241.

²⁴⁴ Ks. esim. Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n työsuhdetyöryhmän mietintö 1999 s. 16–17.

²⁴⁵ Ks. esim. ratkaisuja 1/2008, 13/2008, 9/2009, 7/2011, 17/2011 ja 23/2011, joissa on viitattu ns. kurinpidolliseen laillisuusperiaatteeeseen.

²⁴⁶ Latinankielisellä lauseella kuvataan kriteeriä, jonka mukaan sekä rikoksen että siitä tuomittavan rangaistuksen on perustuttava lakiin.

²⁴⁷ Analogiakiellosta ja kilpailukiellon sisällön tulkinnasta ks. *Halila* 2006a s. 274–276.

²⁴⁸ *Foster* 2001 s. 184–185.

vioitavaksi nousevat muun ohessa kysymykset urheilijan sitouttamisesta antidopingsääntöihin sekä oikeudenmukaisesta sanktioankaruudesta. Oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä on muun muassa pohdittu useita vuosia kestävien sekä elinikäisten toimintakieltojen sallittavuutta. *Oikeudenmukaisuuspuhe* liittyy paitsi edellä mainittuun sanktioankaruuden hahmottamiseen myös sen arvioimiseen, miten urheilijan oikeusturvasta pyritään kurinpitoprosessin eri vaiheissa huolehtimaan. Tähän kuuluvat esimerkiksi kuulemismahdollisuus, oikeus esittää todistelua sekä muutoksenhakuun liittyvät kysymykset.

Yleisillä oikeusperiaatteilla ja säännöillä argumentointi urheilun kurinpidossa on kuitenkin vielä monessa suhteessa epävarmalla pohjalla. Kuten esimerkiksi Välimäki toteaa, dopingprosessi on kuitenkin pohjimmiltaan yhdistyksen sisäistä kurinpitoprosessia, ei valtiollista rikosoikeudenkäyttöä. Urheilujärjestöjen toimeenpanema kurinpito on osa urheilun kansanliikettä; kansalaisten vapaaehtoista kansalaistoimintaa, jonka oikeudelliset perusteet ovat yksityisoikeudessa, yhdistys- ja sopimusoikeudessa. Vaikka rikos- ja rikosprosessioikeuden normien analogista soveltamista urheilun kurinpitoon voidaan pitää itsestään selvyytenä tai ainakin toivottavana, on kyse kuitenkin siitä, että niitä sovelletaan ”vaan siltä osin ja siinä muodossa kuin niiden soveltaminen on perusteltua”.²⁴⁹

Käsillä olevassa tutkimuksessa kysymys dopingin ulkoisesta oikeudellistumisesta, eli dopingia koskevasta erityislainsäädännöstä (ns. ”dopinglaista”), on kuitenkin edellä kuvattua sisäistä oikeudellistumista relevantimpi. Edellä luvussa 2.5.2 esitettyihin Carlssonin ja Lindfeltin artikkeleihin pohjautuen kehittelen eteenpäin etenkin dopingia koskevan rikosoikeudellisen sääntelyn näkökulmasta ajatusta, jonka mukaan urheilun oikeudellistumisen eräällä tavalla johdonmukaisenakin seurauksena voidaan pitää urheilua koskevan päätöksenteon ja sääntelyn siirtymistä urheilun omilta toimijoilta urheilun ulkopuolisille tahoille, kuten lainsäätäjälle.

Lähden tarkastelemaan teesiä, jonka mukaan dopingista on tullut ongelma, jota urheilujärjestöt eivät pysty enää omin avuin ratkaisemaan, vaan siihen tarvitaan yhä enemmän valtioiden ja lainsäätäjän tukea. Seuraavassa analysoin yksityiskohtaisemmin sekä kansainvälisellä että kansallisella tasolla niitä vaiheita, joiden kautta dopingista tuli urheiluliikkeen ongelma, sekä sitä, miten ja millaisin keinoin valtiot tulivat vähitellen mukaan dopinginvastaiseen taisteluun.

²⁴⁹ Välimäki 2007 s. 106–108.

2.6.2 Urheilun sisäisestä asiasta kansainvälisen valtiosyhteisön huoleksi

Dopingin historiankirjoituksessa korostetaan usein dopingilmiön ikaikaisuutta. Ihmiset ovat aina pyrkineet koettelemaan suorituskäytönsä ääriarvoja erilaisia apukeinoja hyväksi käyttäen. Tarinat ja historiantutkimus kertovat esimerkiksi, miten intiaanit pureskelivat kokapensaasta lehtiä piristykseen ja gladiaattorit söivät villieläinten raakaa lihaa tullakseen yhtä vahvoiksi.²⁵⁰

Dopingaineisiin kohdistuvan valvonnan historia on ”ikaikaisen” käytön historiaa lyhyempi. Ensimmäisiä kokeita dopingaineiden käytön osoittamiseksi tiedetään tehdyn 1900-luvun alkuvuosina²⁵¹, mutta päämäärätietoisemman dopingvalvonnan katsotaan alkaneen vuodesta 1928, jolloin Kansainvälinen yleisurheiluliitto (IAAF) sisällytti sääntöihinsä dopingia koskevan säännöksen. Kansainvälisen yleisurheiluliiton ensimmäinen dopingsääntö koostui kahdesta osasta. Dopingsäännön ensimmäisessä osassa keskityttiin sanktioihin. Mikäli urheilijan todettiin tietoisesti syyllistyneen dopingrikkeeseen, hän menetti osanottokelpoisuutensa IAAF:n alaisiin kilpailuihin tarkemmin määrittelemättömäksi ajaksi. Jos taas kyseessä oli urheilijaa dopingrikkeessä avustanut henkilö, tämän ei sallittaisi näyttyä tapahtumissa, ”joissa nämä säännöt ovat voimassa”.²⁵² Dopingin määritelmä kuului seuraavasti: ”Doping is the use of any stimulant not normally employed to increase the power of action in athletic competition above the average.”²⁵³

Säännöksellä siis haluttiin estää sellaisten aineiden käyttö, joita urheilijat eivät normaalisti nauttineet. Kuten *Vettenniemi* on todennut, tuolloin katsottiin, että stimulantit (suomeksi käytettiin myös termiä kiihotusaineet) voitiin jakaa normaalisti ja ei-normaalisti käytettäviin valmisteisiin. Samoin määritelmän toimeenpano näytti edellyttävän, että urheilijan suorituskäytöstä oli havaittavissa jokin ”keskimääräinen” taso, johon epäilyksenalaisen urheilijan suoritusta verrattiin.²⁵⁴

Kuten edellä siteeratusta IAAF:n säännöksen sanamuodostakin ilmeni, 1900-luvun alkuvuosikymmenillä urheilussa ongelmalliseksi koettiin piristeet – kuten kahvi, alkoholi ja amfetamiini – joiden avulla pyrittiin parantamaan suori-

²⁵⁰ Käsitteistä dopingin käytön varhaishistoriasta ks. tarkemmin *Siukonen* 1982 s. 10–12; *Mäkipää* 1985 s. 14–17; *Myllymäki* 2007 s. 9–11; *Kaarninen* 2008 s. 15–23. Kriittisesti *Vettenniemi* 2009 s. 106–107.

²⁵¹ Tuolloin kohteena olivat itävaltalaiset ravihevokset. Ks. *Mäkipää* 1985 s. 18; *Myllymäki* 2007 s. 11; *Kaarninen* 2008 s. 22.

²⁵² *Vettenniemi* 2010 s. 25.

²⁵³ Siteerattu *Erkki Vettenniemen* artikkelin mukaan, ks. *Vettenniemi* 2010 s. 25.

²⁵⁴ *Vettenniemi* 2010 s. 25.

tusta kilpailun aikana. Ensimmäisten dopingkieltojen teho jäi kuitenkin vaatimattomaksi testien puutteen vuoksi. Vasta 1960-luvun loppupuolella saatiin ensimmäiset luotettavat testit piristeiden käytön toteamiseksi. Olympialaisissa piristeiden käyttöä testattiin ensimmäisen kerran Grenoblen talvikisoissa vuonna 1968.²⁵⁵

Myöhempinä vuosikymmeninä piristeiden sijasta huolta aiheuttivat hormonit, joiden käytön kultakauden arvellaan ajoittuneen 1960- ja 1970-luvuille. Hormonien käytön valvonta oli piristeiden käyttöön verrattuna huomattavasti vaikeampi toteuttaa, mikä johtui muun muassa siitä, että hormoneja käytettiin tyypillisesti harjoituskaudella, jolloin niiden käyttö voitiin lopettaa hyvissä ajoin ennen kilpailua. Luotettavien testien puuttuessa anaboliset steroidit lisättiin kiellettyjen aineiden listalle vuonna 1974 ja vuoden 1976 olympialaisissa valvottiin ensi kertaa piristeiden ohella myös hormonien käyttöä.²⁵⁶

Lääkkeiden käytön nopea yleistyminen urheilussa on sijoitettu toisen maailmansodan loppuun. Merkittävää oli, että sota-aikana käytetyt kemialliset lääkeaineet siirtyivät sodan loputtua urheilijoiden käyttöön.²⁵⁷ Urheilijoiden lääkeaineiden käytön historiaa tutkinut *Paul Dimeo* huomauttaa, ettei urheilijoiden lääkeaineiden käyttöä koettu nykyisen kaltaiseksi suureksi vääryydeksi vielä 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Tiettyjen, nykypäivänä huumeeksi ja/tai dopingiksi luettavien aineiden käyttö, oli yhteiskunnassa ylipäätään yleistä ja hyväksyttävää. Miksi siis vastaavien aineiden käyttö urheilussa olisi ollut kiellettyä ja moraalisesti paheksuttavaa? Antidopingtoiminnan eettinen perustelu alkoi Dimeon mukaan muotoutua vasta 1950- ja 1960-luvuilla, kun se yhdistettiin yleisempään lääkkeiden käytön turvallisuutta ja huumausaineiden laittomuutta koskevaan keskusteluun. Koko yhteiskunnan tasolla lääkkeet muuttuivat hyödyllisistä apuvälineistä kontrolloitaviksi vaaran lähteiksi: ”In short, the paradigm of the 1940s in which drugs offered opportunities in sport and society, gave way to a new paradigm in which drugs were something to be feared and regulated”.²⁵⁸

Dimeon tapaan dopingin historiaa tutkinut *Barrie Houlihan* on osoittanut kansainvälisen urheiluyhteisön olleen 1960-luvun alkupuolella varsin tietoinen siitä, että dopingaineita – sekä piristeitä että anabolisia steroideja – käytettiin runsaasti joissakin olympialajeissa, ja että amfetamiinin käyttö oli laajalle levinnyttä

²⁵⁵ *Mäkipää* 1985 s. 21.

²⁵⁶ Dopingvalvonnan historiasta ks. tarkemmin esim. *Siukonen* 1982 s. *Mäkipää* 1985 s. 18–23; *Pänkäläinen* 1993 s. 17–26; *Myllymäki* 2007 s. 13–14; *Kaarninen* 2008 s. 39–44, 57–62.

²⁵⁷ Sota-aikana käytettyjen lääkkeiden käytöstä siviiliolosuhteissa ja urheilussa ks. tarkemmin *Houlihan* 2001 s. 125 sekä laajemmin *Dimeo* 2007 s. 46–49. Suomen osalta sodassa käytettyjen lääkkeiden rantautumista urheiluun on tutkinut *Vettenniemi* 2009 s. 110–119. Tässä kohtaa huumausaineiden ja dopingaineiden historia yhtyvät. Ks. huumausaineiden osalta *Ylikangas* 2010 s. 141–176.

²⁵⁸ *Dimeo* 2007 s. 88.

etenkin ammattilaisurheilijoiden hallitsemassa maantiepyöräilyssä.²⁵⁹ Kuitenkin urheilujärjestöt tiedostivat ja aktiivisesti panostivat dopingongelman ratkaisemiseen lopulta yllättävänkin verkkaiseen tahtiin. Dopingin nähtiin pitkään olevan ongelma, joka ajateltiin pystyttävän ratkaisemaan kunkin urheilulajin sisällä. Dopingin käyttöä urheilussa pidettiin 1960-luvulta 1980-luvulle satunnaisena, vain tiettyjä urheilulajeja ja maita koskettavana harmina. Houlihanin mukaan dopingaineiden käytön myös ennustettiin pysyvän marginaalisena ilmiönä: ”As regards forecasting the evolution of doping, the dominant perception was that the problem would remain sporadic, marginal and manageable rather than become regular, endemic and out of control”.²⁶⁰

Vain muutamalla kansainvälisellä lajiliitolla oli tahtoa sekä taloudellisia ja tieteellisiä resursseja ryhtyä 1960-luvulla päättäväisiin toimiin urheilun dopingongelman kitkemiseksi. Dopingin historiankirjoituksessa 1960- ja 1970-lukuja on kuvattu aikakaudeksi, jolloin kansainvälinen urheiluyhteisö oli vasta heräämässä määrätietoiseen dopinginvastaiseen taisteluun.²⁶¹ Muutamaa aktiivista toimijaa²⁶² lukuun ottamatta antidopingkentällä oli hiljaista. Yleisesti kehitys oli hidasta ja varovaista, urheilujärjestöjen piirissä vallitsi epävarmuus antidopingtoiminnan tavoitteista, muodoista ja sisällöstä. Houlihan on todennut, että 1980-luvun puoliväliin mennessä vain pieni määrä urheilujärjestöistä pyrki aktiivisiin, tietoisin toimenpitein vastustamaan dopingaineiden käyttöä.²⁶³

Antidopingtoiminnan käännteentekevänä vuosikymmenenä voidaan pitää 1980-lukua. Vuodet tästä eteenpäin ovat sekä Suomessa että kansainvälisesti olleet tihtentyvän ja syvenevän antidopingtoiminnan vuosikymmeniä, joille leimallista on ollut *valtioiden vahva mukaantulo dopinginvastaiseen rintamaan*. Syitä valtioiden toiminnan aktivoitumiseen voidaan nimetä useita. Ensinnäkin kylmän sodan loppuminen paljasti entisten itäisen Euroopan kommunistimaiden urheiluvalmennuksen perustuneen järjestelmälliseen ja keskusjohtoiseen dopingaineiden hyödyntämiseen. Maaperä oli suotuista dopingaineiden moraaliseen tuomitsemiseen länsimaiden toimesta. Toiseksi testausmenetelmien kehittyminen tarjosi aiempaa luotettavamman pohjan dopingrikkeiden toteennäyttämiseksi. Kolmanneksi eri puolilla maailmaa paljastuneet yksittäiset dopingskandaalit, kuten

²⁵⁹ Houlihan 2001 s. 125.

²⁶⁰ Houlihan 2001 s. 125.

²⁶¹ Houlihan 2001 s. 125–126. Ks. myös etenkin kansainvälisen olympiakomitean osalta Dimeo 2007 s. 98. Vrt. kuitenkin Mäkipää 1985 s. 20.

²⁶² Antidopingin alalla aktiivisia toimijoita 1960-luvun alussa olivat yksittäiset valtiot, kuten Italia, Itävalta, Ranska ja Belgia sekä järjestöistä Euroopan neuvosto. Kansainvälinen olympiakomitea (KOK) aktivoitui vasta 1960-luvun lopulla. Vuonna 1967 perustettiin KOK:n lääketieteellinen komissio. Ks. tarkemmin Mäkipää 1985 s. 20; Houlihan 2001 s. 126; Dimeo 2007 s. 89–95 ja 97–98.

²⁶³ Houlihan 2001 s. 126.

esimerkiksi Ben Johnsonin positiivinen dopingtestitulokset Soulin olympialaisissa 1988 sekä *Tour de Franceen* osallistuneiden pyöräilytallien laajat EPO-hormonin takavarikot kymmenen vuotta myöhemmin, toimivat valtioyhteisölle varoitavina esimerkkeinä passiivisen antidopingpolitiikan riskeistä.²⁶⁴

Niin ikään tärkeä merkitys oli Euroopan neuvoston aktiivisilla aloitteilla dopingin torjumiseksi. Euroopan neuvosto oli tarttunut dopingiaiheeseen jo 1960-luvulla muun muassa järjestämällä dopingista asiantuntija- ja ministerikokouksia²⁶⁵, mutta neuvoston merkittävimpänä panoksena dopinginvestaaisessa taistelussa voidaan pitää vuonna 1989 solmittua dopingin vastaista yleissopimusta²⁶⁶, joka oli pitkään ainoa kansainvälinen oikeudellisesti sitova instrumentti antidopingin alalta.²⁶⁷ Sopimusmääräysten mukaan yleissopimuksen ratifioineet valtiot ovat velvollisia muun muassa rajoittamaan urheilussa kiellettyjen aineiden ja menetelmien saatavuutta, kehittämään ja tehostamaan dopingvalvontaa ja testausta myös tehokkaiden sanktioiden avulla sekä tukemaan antidopingkasvatus- ja Houlihan on todennut, että Euroopan neuvoston aktiivisen roolin myötä dopingista tuli kaiken kaikkiaan ”the issue as one of public policy rather than a private matter for sports governing bodies”.²⁶⁸

Globaalin antidopingpolitiikan tarvitsemat perusehdot ja -järjestelmät olivat 1990-luvulle tultaessa jo pitkälle olemassa. Valtiot olivat valmiita panostamaan aktiivisemmin antidopingtoimintaan esimerkiksi lainsäädännön ja rahoituksen keinoin. Syvemmälle yhteistyölle oli olemassa kansainvälisiä organisaatioita ja instrumentteja. Euroopan neuvoston dopinginvestaaisen yleissopimuksen ohella solmittiin useita pienempiä, usein alueellisia yhteistoimintasopimuksia antidopingin alalta.²⁶⁹ Tekninen ja tieteellinen osaaminen olivat saavuttaneet tason,

²⁶⁴ Houlihan 2001 s. 127–128.

²⁶⁵ Ks. tarkemmin Mäkipää 1985 s. 5. Kattavasti Euroopan neuvoston dopinginvestaaisia asiakirjoja esitellään teoksessa Chaker 1999 s. 78–81. Yksi vanhimmista toimenpiteistä on vuonna 1967 ministerikomitean hyväksymä päätöslauselma (67) 12 urheilijoiden dopingaineiden käytöstä. Päätöslauselma sisältää mm. dopingin määritelmän sekä suosituksen jäsenvaltioille ryhtyä dopinginvestaaisiin toimenpiteisiin.

²⁶⁶ Suomi on allekirjoittanut yleissopimuksen 16.11.1990. Sopimus on ratifioitu 26.4.1990 ja se on tullut voimaan 1.6.1990 (SopS 23/1990). Sopimusta on täydennetty 1.4.2004 voimaan tulleella lisäpöytäkirjalla, jossa mahdollistettiin sopimusvaltion dopingtestaajille valvonnan suorittaminen toisessa sopimusvaltiossa ilman ennakkotiedotusta.

²⁶⁷ Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden ohella sopimukseen voi liittyä myös valtiot jäsenmaiden ulkopuolelta maailman laajuisesti. Sopimukseen on liittynyt yhteensä 50 valtiota ja Euroopan ulkopuolisista valtioista mukana ovat mm. Australia, Kanada ja Tunisia.

²⁶⁸ Houlihan 2001 s. 128.

²⁶⁹ Esimerkiksi IADA (International Anti-Doping Agreement) on vuonna 1991 Alankomaiden, Australian, Etelä-Afrikan, Kanadan, Norjan, Ruotsin, Suomen, Tanskan ja Uuden-Seelannin valtioiden välillä solmittu sopimus, jonka avulla osapuolet pyrkivät kansainvälisen yhteistyön kautta edistämään puhdasta urheilua. Pohjoismaista yhteistyötä mm. dopingtestauksen ja koulutuksen osalta on tehty myös pitkään. Ks. tarkemmin Mäkipää 1985 s. 37 sekä liite 2 mts. 99.

jolle voitiin rakentaa uskottavaa valvontatoimintaa. Tärkeä oli myös suuren yleisön tuki; asenteet dopingia vastaan olivat muokkautuneet kielteisiksi.²⁷⁰ Kuitenkaan antidopingpolitiikka ei ollut niin yhtenäistä kun se olisi voinut olla. Houlihanin²⁷¹ mukaan vielä 1990-luvun lopulla sille oli tunnusomaista resurssien ja vahvan, keskeisen toimijan puute.

Euroopan neuvoston dopinginvastaisella yleissopimuksella ei yhtenäistetty maailman urheilujärjestöjen antidopingmääräyksiä.²⁷² Eri urheilujärjestöillä oli omat dopingsäännöstönsä, esimerkiksi Kansainvälisellä olympiakomitealla oli omansa, kansainvälisillä lajiliitoilla omansa ja kansallisilla antidopingorganisaatioilla omansa. Pulmallista oli, että säännöt olivat keskenään eri sisältöisiä, mikä saattoi aiheuttaa käytännössä hankalia tulkintaongelmia.²⁷³ Kansainvälisessä, urheilevassa maailmassa oli tarve pyrkiä suurempaan yhtenäisyyteen dopingsäännöstöjen tasolla ja juuri pyrkimys kirjaviiden dopingsääntöjen harmonisointiin oli yksi syy Maailman antidopingtoimisto (World Antidoping Agency, Wada) perustamiseen vuonna 1999.²⁷⁴ Toinen keskeinen syy Wadan perustamiseen oli tarve edelleen tehostaa antidopingtoimintaa. ”Doping oli kauan ollut urheilun suuri ongelma ilman ratkaisua”, kuten Lauri Tarasti on järjestön perustamisesta todennut. Paineet uusiin, entistä mittavimpiin toimiin dopingin kukistamiseksi olivat epäilemättä lisääntyneet *Tour de Francen* laajat mittasuhteet saaneiden dopingtapauksien vuoksi.²⁷⁵ Oli käynyt ilmeiseksi, ettei dopingin vastainen taistelu loppuisi voitokkaasti urheilujärjestöjen omin voimin, vaan rintamaa vahvistamaan tarvittiin myös valtioiden taistelujoukot. Wadan perusidea oli yhdistää urheilujärjestöt ja hallitukset samaan organisaatioon ensimmäistä kertaa urheilun historiassa.²⁷⁶

²⁷⁰ Houlihan 2001 s. 130.

²⁷¹ Houlihan 2009 s. 44.

²⁷² Eri urheilujärjestöiden dopingnormien epäyhtenäisyyden aiheuttamiin hankaluuksiin oli toki kiinnitetty huomiota. Esimerkiksi Euroopan neuvoston urheiluministerikomitea esitteli vuonna 1984 suositusluontoisen peruskirjan dopingnormiston yhtenäistämiseksi. Ks. tästä lähemmin *Mäkipää* 1985 s. 37 sekä liite 1 emt. s. 96–98; *Chaker* 1999 s. 80.

²⁷³ Ks. ristiriitaisten dopingsäännösten ongelmista *Saarnilehto* 2003 s. 6–11.

²⁷⁴ Wada on oikeudelliselta muodoltaan Sveitsin lain mukaan perustettu säätiö, jonka päätoimipaikka on Montrealissa. Wadan rahoituksesta pääosin ja hallinnosta vastaavat puoleksi olympialliike ja puoleksi maailman hallitukset. Wadan perustamisesta ks. esim. *Tarasti* 2004 s. 246–249; *Viertola* 2004 s. 296–304. Niin suomalaiset kuin muunkin maalaiset urheilujärjestöt mukaan lukien kansalliset antidopingtoimistot ovat tällä hetkellä sitoutuneet noudattamaan vuonna 2004 ensimmäistä kertaa voimaan tullutta, erilaiset antidopingsäännöt yhtenäistänyttä Maailman antidopingsäännöstöä. Ks. Wad:n syntyprosessista *Tarasti* 2002b s. 101–112. Wad on päivitetty vuosina 2007 ja 2009. Kaikkia ristiriitaisiin dopingsääntöihin liittyviä ongelmia ei Wad:n aikaansaaminen kuitenkaan poistanut. Ks. tästä *Tarasti* 2007 s. 68–82.

²⁷⁵ Ks. tästä ns. Festinaskandaalista tarkemmin *Teräväinen* 2010 s. 47–48.

²⁷⁶ *Tarasti* 2004 s. 246; *Houlihan* 2001 s. 139–142.

Nykypäivänä antidopingtoiminta on valtioiden, kansainvälisten ja kansallisten urheilujärjestöjen sekä antidopingorganisaatioiden yhteispeliä. Kansainvälinen yhteistoiminta antidopingtyön saralla on Maailman antidopingsäännösten (World Anti-Doping Code, Wadc) voimaantulon jälkeen jatkunut. Maailman antidopingsäännöstöä laadittaessa oli alkuperäisenä tavoitteena se, että säännösten olisivat voineet allekirjoittaa urheilujärjestöjen ohessa hallitukset. Näin ei kuitenkaan käynyt asiakirjan oikeudelliseen statukseen liittyvien epäselvyyksien vuoksi.²⁷⁷ Tarve saada aikaan valtioita sitova kansainvälinen sopimus antidopingin alalta oli kuitenkin polttava ja pian Maailman antidopingsäännösten allekirjoittamisen jälkeen ryhdyttiin valmistelemaan uutta kansainvälistä sopimusta Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescon piirissä. Unescon yleiskokous hyväksyi antidopingsopimuksen 19 päivänä lokakuuta 2005.²⁷⁸

Unescon antidopingsopimuksen keskeisenä tavoitteena on edistää Wadan aseman tunnustamista urheilun kansainvälisen antidopingtoiminnan koordinoijana. Sopimus myös edellyttää siihen liittyviltä valtioilta varsin kattavaa antidopingtyön tukemista. Sopimus sisältää sen hyväksyneille valtioille velvoitteen aloittaa urheilun dopingvalvonta ja antidopingtoiminta sekä osallistua kansainväliseen antidopingtoimintaan. Oikeudellisen sääntelyn kannalta on huomattavaa, että sopimus velvoittaa yhtenäistämään dopingvalvontaan ja antidopingtoimintaan liittyvää sääntelyä. Sopimuksessa velvoitetaan valtiot toimenpiteisiin kiellettyjen aineiden ja menetelmien saatavuuden ja käytön rajoittamiseksi. Keinot ovat valtioiden valittavissa. Ne valikoituvat lainsäädännön, sääntöjen, toimintatapojen ja hallinnollisten käytäntöjen piiristä.²⁷⁹ Lisäksi sopimuksessa määrätään valtioiden taloudellisesta tuesta antidopingtoiminnalle. Sopimusvaltiot sitoutuvat epäämään tuen sellaisilta urheilujärjestöiltä, urheilijoilta ja urheilijoiden tukihenkilöiltä, jotka toimivat Maailman antidopingsäännösten vastaisesti. Yleisopimuksen ensimmäinen artikla sisältää merkittävän viestin. Sen mukaan sopi-

²⁷⁷ Sopimuksen synnyn taustoista ks. *Tarasti* 2004 s. 248; *Viertola* 2004 s. 302–303. Wadc:n hyväksymisen yhteydessä 186 valtiota allekirjoittivat ns. Kööpenhaminan julistuksen, jossa ne ilmoittivat valmistelevansa ennen Torinon vuoden 2006 olympialaisten avajaisia sitovan valtiosopimuksen, jolla valtiot tunnustavat Wadan roolin ja hallintomallin. Ks. Kööpenhaminan julistuksesta tarkemmin HE 191/2006 vp s. 3 sekä *Viertola* 2004 s. 302.

²⁷⁸ Sopimus on tullut kansainvälisesti voimaan 1.2.2007. Suomessa on hyväksytty laki (1243/2006) kansainvälisen dopingin vastaisen yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta, joka saatettiin voimaan 1.2.2007 alkaen tasavallan presidentin asetuksella 31/2007. Sopimusteksti on julkaistu Suomen säädöskokoelman sopimussarjassa numero 4/2007.

²⁷⁹ Sopimuksen valtionsisäisen voimaansaattamisen yhteydessä Suomen lainsäädännön ja urheilun omien sääntöjen todettiin yhdessä täyttävän sopimuksessa sopimuspuolille asetetut vaatimukset, eikä voimaansaattamisen yhteydessä vuonna 2006 ehdotettu muutoksia voimassa olevaan kotimaiseen lainsäädäntöön, ks. HE 191/2006 vp s. 7.

muksen hyväksyvät valtiot sitoutuvat *edistämään dopingin vastaista taistelua päämääränä dopingin poistaminen*.

Houlihan²⁸⁰ on tiivistänyt antidopingpolitiikassa viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana tapahtuneen muutoksen seuraavasti: ”In summary, anti-doping policy-making has moved from being located in a series of domestic (governmental) arenas and a number of weak international (sport and governmental) arenas to a position where the centre of gravity is firmly located in WADA supported by the IOC, the major international federations and UNESCO.” Wadan vuonna 2009 uudistettu antidopingsäännöstö ja Unescon yleissopimus merkitsevät valtioille vahvaa signaalia ryhtyä dopinginvastaiseen taisteluun myös lainsäädännön keinoin: ”The 2009 version of the World Anti-Doping Code, reinforced by the UNESCO International Convention against Doping in Sport, provides strong encouragement to governments at the domestic level to extend the law into the sphere of elite sport doping – at least in relation to sale and trafficking.”²⁸¹ Houlihanin mukaan rikoslain käytöstä on tullut yhä tärkeämpi dopinginvastaisen sodan liittolainen: ”The international anti-doping regime increasingly sees the police and the courts as key allies in achieving their policy objectives.”²⁸²

Tulevaisuudessa katseet kohdistuvat Euroopan unionin panokseen dopinginvastaisen taistelun saralla. Vaikka unionin toimivalta urheilussa on rajoitettu, odotetaan siitä merkittävää toimijaa antidopingtyössä. Jo nyt unioni on tasaisin väliajoin ilmaissut halunsa toteuttaa dopingin vastaisia toimia²⁸³ ja korostanut siihen liittyvien haasteiden moninaisuutta²⁸⁴, mutta toistaiseksi on hankala arvioida unionin tosiasiallisia toimenpiteitä ja mahdollisuuksia dopinginvastaisessa taistelussa. Jo edellä viitattiin siihen, että unionilla on mahdollisuuksia operoida paitsi perussopimukseen kuuluvan uuden urheiluartiklan kautta, myös muiden politiikkalohkojen, kuten etenkin rikosoikeudellista yhteistyötä koskevien sopimusmääräysten nojalla. Unioni on selkeästi kannustanut jäsenmaita yhtiäistämään dopingaineiden laittomaan valmistukseen ja levittämiseen liittyviä kriminalisointejaan.²⁸⁵ Urheilun valkoisessa kirjassa komissio suositteli, että laittomilla dopingaineilla käytävään kauppaan suhtauduttaisiin kaikkialla EU:ssa samalla tavalla kuin laittomien huumausaineiden kauppaan. Valkoisessa kirjassa

²⁸⁰ Houlihan 2009 s. 45.

²⁸¹ Houlihan 2009 s. 53.

²⁸² Ibid.

²⁸³ Ks. yksityiskohtaisesti Lindholm 2011b s. 99–101.

²⁸⁴ Esimerkiksi vuonna 2007 julkaistussa urheilun valkoisessa kirjassa KOM(2007) 391 s. 4–5 doping kuvataan vakavaksi uhkaksi yksilön terveydelle. Sen katsotaan vievän pohjan avoimelta ja reilulta kilpailulta sekä heikentävän urheiluun yleensä liitettävää positiivista mielikuvaa.

²⁸⁵ Ks. myös Lindholm 2011b s. 100–107.

tuodaan esille tarve luoda yhteistyöverkosto jäsenvaltioiden lainvalvontaviranomaisten, Wadan ja Interpolin välille, jotta tietojen vaihto uusista dopingaineista ja -menetelmistä tapahtuisi mahdollisimman nopeasti.²⁸⁶

Samankaltaiset ajatukset dopingin torjunnan tavoitteista ja keinoista esitetään yhdessä viimeisimmistä unionin urheilua koskevassa asiakirjassa, komission tammikuussa 2011 julkistamassa tiedonannossa ”Urheilun eurooppalaisen ulottuvuuden kehittäminen”. Asiakirjassa todetaan, että jäsenvaltioissa vallitsee laaja yksimielisyys siitä, että dopingin torjunta yksi niistä teemoista, joka on asetettava etusijalle EU:n toimissa urheilun alalla. Komissio tuo esille, että monet sidosryhmät kaipaavat EU:lta aktiivisempaa otetta dopingin torjuntaan, mutta katsoo, että komission pääasiallinen tehtävä on antaa tukensa Maailman antidopingtoimistolle, kansallisille dopingintorjuntajärjestöille, akkreditoiduille laboratorioille, Euroopan neuvostolle ja Unescolle. Dokumentissa dopingin torjunnan ja dopingin käytöstä määrättävien seuraamusten todetaan olevan edelleen urheilujärjestöjen ja jäsenvaltioiden vastuulla, mutta komissio asettuu rohkaisemaan ”EU:n jäsenvaltioissa vallitsevaa nykyistä suuntausta ottaa käyttöön järjestäytyneiden verkostojen harjoittaman dopingaineiden kaupan vastaista rikoslainsäädäntöä tai lujittaa sitä koskevia olemassa olevia säädöksiä”.²⁸⁷

Urheilun sisäisen antidopingsäännösten harmonisoinnista kansainvälisen yhteistyön painopiste on siis yhä voimakkaammin siirtynyt kansallisten lainsäädäntöjen valjastamiseen dopinginvastaisiin toimiin.

2.6.3 Kehitys Suomessa – ensimmäisistä testeistä rikoslain dopingrikoksiin

Kilpaurheilun kansainvälisen luonteen ja urheilujärjestöjen pyramidirakenteen vuoksi suomalainen dopingvalvonta seuraili kansainvälistä kehitystä, joskaan Suomen ei voida sanoa olleen antidopingin suhteen aktiivisimpien edelläkävijävaltioiden joukossa.²⁸⁸ Suomessa dopingvalvonnan on katsottu alkaneen ensimmäisten testien suorittamisella hiihdon olympiakatsastuksissa Rukalla 2.–4.1.1972. Valvonta oli varsin sattumanvaraista ja luonteeltaan kotikutoista. Suomalaisen dopingvalvonnan kehitystä tutkinut *Miia Vaska* kuvaa tilannetta tekemänsä haastattelututkimuksen perusteella seuraavasti: ”Tuolloin urheilupiirit päättivät keskenään, miten urheillaan ja miten testataan. ’Myö pistettiin testit pystyyn, eikä kerrottu muille mittään’.” Testaukset siis aloitettiin kansainvälisen esimerkin ja edellytysten mukaisesti, mutta toiminnan säännöistä, strategioista,

²⁸⁶ KOM(2007) 391 s. 5.

²⁸⁷ KOM(2011) 12 s. 4–5.

²⁸⁸ *Mäkipää* 1985 s. 71; *Vaska* 2006.

tiedotuksesta tai koulutuksesta ei puhuttu vielä pitkään aikaan mitään.²⁸⁹ Organisoitumpi dopingvalvonta alkoi vasta kymmenen vuotta myöhemmin, kun urheilun keskusjärjestöt perustivat vuonna 1982 Kansallisen Doping-toimikunnan. Samana vuonna Suomeen saatiin ensimmäinen Kansainvälisen olympiakomitean akkreditoima dopingtestauslaboratorio, Yhtyneet Laboratoriot Oy. Vuonna 1990 antidopingtoiminta siirtyi Liikuntalääketieteen ja testaustoiminnan edistämisyhdistys Liite ry:n alaisuuteen.²⁹⁰

Nyttemmin Suomessa urheilun dopingvalvonnasta ja antidopingtoiminnan koordinoinnista vastaa Suomen Antidopingtoimikunta ADT ry. Se perustettiin Lahden maailmanmestaruushiihdoissa paljastuneiden dopingtapausten jälkimaailmingsissa. *Lauri Tarastin* johtaman Dopingselvitysryhmän raportin eräs konkreettinen ehdotus oli antidopingtoiminnan selkeyttäminen.²⁹¹ Jo aiemmin oli pidetty epäkohtana urheilujärjestöjen, lähinnä lajiliittojen, ristiriitaista roolia antidopingtoiminnassa. Yhtäältä urheilujärjestöjen pitäisi tuottaa kansainvälisesti mahdollisimman menestyneitä urheilijoita ja toisaalta samalla valvoa tiukan urheiluetiikan säilymistä.²⁹² Lajiliitoilla oli urheilijan kanssa yhteneväinen intressi peittää positiivinen testitulos, käsitellä asiaa mahdollisimman lievästi tai jopa ylläpitää ja edistää dopingin käyttöä. Dopingselvitysryhmän raportissa esitettyjen suuntalinjojen mukaisesti Suomen Antidopingtoimikunta perustettiin loppuvuodesta 2001 itsenäiseksi yhdistykseksi, jonka tehtävänä on huolehtia dopingvalvonnasta ja siihen liittyvästä koulutuksesta ja valistuksesta. Yhdistyksen jäseninä ovat Suomen valtio edustajanaan opetusministeriö, SLU, Suomen Olympiakomitea ry, Suomen Paralympiakomitea ry ja Suomen Urheilulääkäriyhdistys ry. Yhdistyksen toiminnan rahoittaa Suomen valtio.

Kansainvälistä urheilun dopingin vastaista yhteistyötä koordinoi Suomessa opetus- ja kulttuuriministeriö. Ministeriön vastuulle kuuluu ohjata suomalaisia urheilujärjestöjä toimimaan aktiivisesti dopingin estämiseksi. Ohjaustehtäväänsä opetusministeriö toteuttaa etenkin tukipolitiikkansa kautta. Opetusministeriö on vuodesta 2002 alkaen valtakunnallisten liikuntajärjestöjen valtionavustusten myöntämisen yhteydessä todennut, että valtionavustusten käytössä noudatetaan valtionavustuslain (668/2001) lisäksi Suomen antidopingsäännöstöä. Järjestöiltä edellytetään myös yhdistyslain (503/1989) 35 §:n mukaisesti huolellisuutta yhdistyksen asioiden hoidossa esimerkiksi yhdistyksen talouden, dopingvalvonnan, dopingin vastaisen koulutuksen ja valistustoiminnan osalta. Urheilijoiden verottomia valmennus- ja harjoitteluapurahoja myöntäessään opetusministeriö

²⁸⁹ *Vatka* 2006.

²⁹⁰ Ks. antidopingtoiminnan historiasta Suomessa myös *Mämmeli* 2003 s. 51.

²⁹¹ Dopingselvitysryhmän raportti 2001 s. 42–43.

²⁹² *Mäkipää* 1985 s. 87.

on vuodesta 2001 alkaen edellyttänyt, että valmennus- ja harjoitteluapurahan saaja tekee asianomaisen lajiliiton sekä Suomen Olympiakomitea ry:n tai Suomen Paralympiakomitea ry:n kanssa valmentautumissopimuksen, jossa urheilija sitoutuu noudattamaan Suomen antidopingsäännöstöä. Urheilijan syyllistyttyä dopingrikkomukseen opetusministeriö on keskeyttänyt ja tarvittaessa myöhemmin määrännyt palautettavaksi valmennus- ja harjoitteluapurahan.²⁹³

Vaikka dopingvalvonnan järjestämisessä on Suomessa oltu varsin uskollisia muussakin liikuntapolitiikassa noudatetulle pääsäännölle – valtiovalta koordinoi ja resursoi, alan järjestöt hoitavat toiminnan sisällöllisen toteuttamisen – on siinä havaittavissa samanlainen kiristyvän valvonnan ja sääntelyn tendenssi kuin urheilussa yleensä ja kansainvälisessä dopingsääntelyssä erityisesti. Doping ei ole vain urheilun sisäinen, itsesääntelyn asia. Suomalaisessa antidopinghistoriassa kulkee valtiovallan ohjaavien ja tukevien toimenpiteiden rinnalla oikeudellisen sääntelyn harkinnasta kertova juonne, jota ilmentävät eri aikakausille sijoittuvat selvitykset mahdollisuudet tehostaa antidopingtoimintaa (rikos)lainsäädännön avulla.

Vuonna 1982 Jyväskylässä järjestetty dopingsymposium²⁹⁴ kokosi yhteen eri alojen asiantuntijoita tarkastelemaan dopingia omista näkökulmistaan. Lääketieteellisen, kasvatuksellisen ja eettisen näkökulman ohella dopingia tarkasteltiin myös oikeudellisena kysymyksenä, ja omassa alustuksessaan Helsingin yliopiston kansainvälisen oikeuden silloinen professori *Bengt Broms* hahmotteli dopingiin liittyviä oikeudellisia ulottuvuuksia. Puheenvuoronsa aluksi Broms kiinnitti huomiota siihen, että dopingin oikeudellinen tarkastelu on jäänyt eettisten ja lääketieteellisten näkökulmien varjoon: ”Oikeudellinen tarkastelu on jostakin syystä jäänyt maassamme dopingin osalta lähes olemattomaksi eikä aihepiiri ole joutunut oikeudellisen mielipiteiden vaihdon kohteeksi”. Tähän Broms arveli olevan syynä ensinnäkin sen, etteivät tuomioistuimet ole Suomessa joutuneet käsittelemään dopingtapauksia vastaavalla tavalla kuin monissa Keski-Euroopan maassa. Toiseksi myös eri urheilujärjestöjen keskenään erilaiset dopingsäännökset ja dopingin määritelmät vaikeuttivat aihepiirin oikeudellista hahmottamista.²⁹⁵

Bromsin analyysin mukaan dopingiin liittyvät oikeudelliset näkökohdat olivat lähinnä rikosoikeudellisia. Broms tuo esille, ettei dopingia käsitellä Suomessa erityisenä rikoksena, ”jota koskevat säännökset olisi erikseen vahvistettu”, vaan siihen saattavat tulla sovellettavaksi huumausainerikoksen, petoksen, lievän pe-

²⁹³ Dopingsääntelyn organisoitumisesta urheilussa ks. kokoavasti esim. HE 191/2006 vp s. 4–5.

²⁹⁴ Symposiumin järjestäjinä toimivat opetusministeriö, Lääkintöhallitus, liikuntatieteellinen tiedekunta, valtion lääketieteellinen toimikunta, valtion liikuntatieteellinen neuvosto ja Liikuntatieteellinen Seura.

²⁹⁵ *Broms* 1982 s. 112.

toksen tai henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten tunnusmerkistöt.²⁹⁶ Tämän lisäksi dopingin kohteeksi joutuneet urheilijat saattoivat Bromsin mukaan olla oikeutettuja vaatimaan vahingonkorvausta.²⁹⁷ Edelleen lääkintöhallituksella oli mahdollisuus kohdistaa kurinpitotoimia sellaista lääkäriä vastaan, joka edesauttaa urheilijan dopingaineiden käyttöä. Broms korostaa voimakkaasti sekä urheilun sisäisen sääntöjärjestelmän mukaisen että myös oikeudellisen vastuun ulottamista urheilijan lisäksi niihin henkilöihin, jotka ovat olleet osallisina dopingin suorittamiseen.²⁹⁸ Puheenvuoronsa lopuksi Broms asettuu puoltamaan dopingia koskevan erityislain säätämistä Ranskan ja Belgian mallin mukaisesti. Tämä mahdollistaisi hänen mukaansa selkeämmän ja yhtenäisemmän linjan syntymisen dopingasioissa. ”Erityislainsäädännön puuttuessa tuomioistuimet ovat pakostakin varovaisia tulkinnoissaan ja doping jää tavallisesti vain urheilujärjestöjen sisäiseksi asiaksi.”²⁹⁹

Kattavimmin erilaisten oikeudellisten sääntelykeinojen mahdollisuutta selvitettiin vuonna 1985 julkaistussa opetusministeriön pyynnöstä tehdyssä Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksessa.³⁰⁰ Työn tavoitteena oli tuottaa tutkimustietoa dopingin sääntelyä koskevan ”järkevä ja järjestelmällisen suunnittelun” pohjaksi. Edelläkin useaan otteeseen lähteenä käytetyssä *Eila Mäkipään* laatimassa selvityksessä kartoitetaan eri sääntelyvaihtoehtoja ja arvioidaan niiden vahvuuksia ja heikkouksia dopingin ehkäisemiseksi. Mäkipää hahmottelee neljä erityyppistä keinoa dopingaineiden käytön estämiseksi ja valvomiseksi: 1) lainsäädäntöön ja viranomaisvalvontaan perustuvat, suoraan dopingaineiden käyttöön kohdistuvat julkisen vallan toimet; 2) lainsäädäntöön ja viranomaisvalvontaan perustuvat, dopingaineiden käytön mahdollistaviin ja sitä edistäviin toimintoihin kohdistuvat julkisen vallan toimet; 3) urheiluelämän itsesääntelyyn perustuvat ehkäisy- ja valvontatoimet sekä 4) julkisen vallan keinojen ja urheilun itsesääntelyn yhdistelmään perustuvat toimet.³⁰¹

Suomessa tuolloin voimassa olleet keinot olivat Mäkipään mukaan luettavissa neljänteen ryhmään kuuluviksi. Julkisen vallan sääntely kohdistui etupäässä joihinkin dopingaineiden käyttöä mahdollistaviin ja edistäviin toimintoihin³⁰², joita hän piti tehokkaan dopingvalvonnan edellytysten kannalta riittävinä. Valvontahenkilöstöä ja yksittäisten valvontatoimien määrää lisäämällä voitaisiin valvonnan kattavuutta parantaa, mutta Mäkipään mukaan ”eri asia on, missä määrin

²⁹⁶ Broms 1982 s. 114–115.

²⁹⁷ Broms 1982 s. 115–116.

²⁹⁸ Broms 1982 s. 116–117.

²⁹⁹ Broms 1982 s. 117.

³⁰⁰ Mäkipää 1985.

³⁰¹ Mäkipää 1985 s. 91–92.

³⁰² Kuten aineiden maahantuonnin ja lääkäreiden toiminnan valvontaan.

perusteltua se olisi ottaen huomioon kysymykseen tulevien viranomaisten – esimerkiksi poliisi, tulli, terveydenhuoltohenkilöstö – muut tehtävät ja eri tehtävälajien tärkeysjärjestys³⁰³. Tarvetta erityisiin uuskriminalisointeihin ei Mäkipään mukaan ollut olemassa. Kantaansa hän perusteli muun muassa Rikosoikeuskomitean mietintöön viitaten, jossa rangaistavuuden ala haluttiin sitoa yhteiskunnallisesti kaikkein haitallisimpiin käyttäytymismuotoihin. Rangaistavan käyttäytymisen tuli komitean mukaan olla kiistatta paheksuttavaa ja ehdotetun rangaistussäännöksen tuottaa enemmän yhteiskunta- ja oikeuspoliittista hyötyä kuin haittaa.³⁰⁴ Mäkipää totesi olevan ”vähintäänkin epäselvää täyttäisikö dopingaineiden käyttö urheilukilpailuissa nykyisen tietämyksen valossa tällaisen teon kriteerit”, vaikka dopingaineiden käyttöä urheilussa yleisessä mielipiteessä kiistatta paheksutaankin.³⁰⁵ Mäkipään tutkimuksen valossa dopingaineiden käytön ehkäisyn ja valvonnan painopisteen tulisi edelleenkin olla urheiluelämän itse-sääntelyssä, jota valtiovalan on tuettava riittävien näytteenottoon ja niiden tutkimiseen suunnatuilla voimavaroilla.³⁰⁶

Mäkipään selvityksen jälkeen kysymys dopingaineita koskevista erityiskriminalisoinneista nousi näkyvämmiin lainsäädäntöelimien päiväjärjestykseen 1990-luvun alkuvuosina. Yksi keskustelufoorumeista oli tuolloin Pohjoismaiden neuvosto. Se sai vuonna 1993 käsiteltäväkseen jäsenaloitteen, jossa ehdotettiin ei-lääketieteellisessä tarkoituksessa tapahtuvan dopingaineiden käytön kriminalisoinnista kaikissa jäsenmaissa. Aloitteellinen oli myös Suomen Antidopingtoimikunta, joka teki samana vuonna aloitteen Ruotsin mallin mukaisen dopinglain saamisesta Suomeen.³⁰⁷ Pohjoismaiden neuvoston aloitteesta pyydettiin mm. Suomen oikeusministeriön lausunto.³⁰⁸ Ministeriön lausunnossa korostettiin dopingaineiden valmistuksen, maahantuonnin, myynnin ja hallussapidon olevan jo voimassa olevan lain mukaan varsin kattavasti kriminalisoitua. Salakuljetus, laitton tuontitavaraan ryhtyminen ja lääkerikos voivat kohdistua myös dopingaineisiin. Ainoastaan aineiden käyttö jäi rangaistavuuden ulkopuolelle. Käytön rankaisemattomuuden todettiin lausunnossa olevan asianmukaista, koska ”ministeriön käsityksen mukaan on kuitenkin hyvin kyseenalaista, onko niiden käyttö siinä määrin paheksuttavaa, että oman terveyden vahingoittaminen olisi kriminalisoitava”. Rankaisemisen sijasta lausunnossa korostetaan tiedotuksen merkitystä: ”Dopingaineiden käytön terveyshaittoja on syytä pyrkiä ehkäisemään pikemmin asiallisella tiedotuksella niiden vaaroista kuin rangaistuksin”.

³⁰³ Mäkipää 1985 s. 93.

³⁰⁴ KM 1976:72 s. 48.

³⁰⁵ Mäkipää 1985 s. 85.

³⁰⁶ Mäkipää 1985 s. 93–94.

³⁰⁷ Krouvila 1993 s. 24–25.

³⁰⁸ Oikeusministeriön lausunto 7.2.1994 (3794/45/1993).

Hormonidopingin kieltämistä koskevaa keskustelua käytiin 1990-luvulla myös eduskunnan istuntosalissa. Hallitukselta toivottiin toimenpiteitä dopingaineiden maahantuonnin vähentämiseksi. Esillä oli ajatus siitä, että hormonivalmisteet olisi irrotettava lääkelain piiristä omaan lainsäädäntöönsä.³⁰⁹ Joissakin aloitteissa vaadittiin hallitusta ryhtymään toimenpiteisiin myös dopingaineiden hallussapidon ja käytön kriminalisoimiseksi. Valmistamisen, tuonnin ja myynnin rangaistavuutta ei pidetty riittävinä keinoina ehkäistä dopingaineiden käyttöä.³¹⁰ Vuonna 1994 opetusministeri kertoi ministeriönsä esittäneen erillisen dopinglain säätämistä ja asian olevan parhaillaan pohdittavana oikeusministeriössä.³¹¹

Keskustelu dopingkriminalisointien lisäämisestä rikoslakiin kiihtyi 1990-luvun loppupuolella. 1.9.1998 päivätyssä *Tuija Braxin* ja 112 muun kansanedustajan allekirjoittamassa lakialoitteessa ehdotettiin rikoslakiin lisättäväksi uusi 51 luku, jossa kielletäisiin mm. dopingaineiden valmistaminen, toiselle luovuttaminen ja hallussapito. Lakialoitteessa ehdotetut dopingrikosten tunnusmerkistöt muistuttivat huumausainerikosten tunnusmerkistöjä³¹². Lakialoitteen johdosta annetussa oikeusministeriön lausunnossa³¹³ dopingkriminalisointeihin suhtauduttiin edellistä Pohjoismaiden neuvostolle annettua lausuntoa hieman myönteisemmin. Vaikka lausunnon perusajatus oli pysynyt samana – voimassa olevat kriminalisoinnit olivat riittäviä ongelman laajuuteen ja vakavuuteen nähden – näki ministeriö korjaamisen tarvetta olevan lähinnä rangaistusasteikkojen ankaruudessa. Ministeriön ehdotuksen mukaan rikoslain 46 lukuun tulisi ensinnäkin lisätä uusi törkeää salakuljetusta koskeva säännös, joka koskisi muun ohella huomattavien dopingmäärien laitonta maahantuontia. Toiseksi lääkerikoksen rangaistusmaksimia tulisi korottaa yhden vuoden vankeusrangaistuksesta ylöspäin. Uusi ylin maksimi olisi sovellettavissa ainakin törkeimpiin dopingrikoksiin.

Ministeriön torjuva suhtautuminen itsenäisiin dopingrikostunnusmerkistöihin muuttui kuitenkin jo muutamaa vuotta myöhemmin, kun itsenäiset dopingrikokset sisällytettiin rikoslain 44 lukua koskevaan hallituksen esitykseen³¹⁴.

³⁰⁹ Ks. esim. KK 284/1993 vp; SK 29/1993 vp.

³¹⁰ TA 9/1994 vp.

³¹¹ Suullinen kyselytunti 37/1994.

³¹² LA 76/1998 vp. Lakialoitteessa rangaistaviksi tekotavoiksi ehdotettiin dopingaineen maasta vientiä, kuljettamista ja kuljettamista sekä dopingaineen hallussapitoa ja aineen hankkimisen yritystä. Myös dopingainerikoksen valmistelu oli lakialoitteessa kriminalisoitu teko.

³¹³ Oikeusministeriön lausunto (29.1.1999, 3544/43/1998) lakivaliokunnalle lakialoitteesta 76/1998 vp.

³¹⁴ RL 44 luvun uudistaminen oli osa rikoslain kokonaisuudistusta, joka perustui rikoslakiprojektin johtoryhmän vuonna 1990 hyväksymään luonnokseen. Johtoryhmän kesällä 1998 hyväksymä terveyttä ja turvallisuutta vaarantavia rikoksia koskeva ehdotus ei vielä sisältänyt itsenäisiä dopingrikoksia koskevia rangaistussäännöksiä. Ne muotoutuivat muusta 44 lukua koskevasta lainvalmistelutyöstä erillisinä kevään 2000 kuluessa.

Voimassa olevan RL 44:6:n mukaan dopingrikoksena rangaistaan dopingaineiden laiton maahantuonti, valmistaminen ja levitys sekä näiden tekojen yritys. Dopingaineiden hallussapito on rangaistavaa ainoastaan silloin, kun hallussapitäjällä on todennäköisesti tarkoitus levittää dopingainetta laittomasti. Rangaistus dopingrikoksesta on sakkoja tai enintään kahden vuoden vankeus.

Perustunnusmerkistön lisäksi lakiin sisältyy myös lievän ja törkeän dopingrikoksen tunnusmerkistöt. Törkeästä dopingrikoksesta rangaistaan silloin, kun kyseessä on 1) erityisen suuri dopingainemäärä tai kun 2) rikoksella muutoin tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä. Ankarammin rangaistavaa on myös 3) toimiminen tällaisten rikosten laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä sekä 4) dopingaineen levittäminen alaikäiselle. Jotta henkilö voidaan tuomita törkeästä dopingrikoksesta, on rikoksen oltava myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Törkeän dopingrikoksen rangaistusasteikko on vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta. Lievä dopingrikos on kyseessä silloin, kun tekoa on dopingaineen määrä tai muut rikokseen liittyvät seikat huomioon ottaen pidettävä kokonaisarvostelun perusteella vähäisenä. Lievästä dopingrikoksesta voi seurata vain sakkoja.

2.6.4 Dopinglait – jotakin positiivista?

Dopingia koskevaa kansallista lainsäädäntöä voidaan pitää tietyllä tavalla omana lukunaan, mitä tulee urheilujärjestöjen suhtautumisessa urheilun oikeudellistumiseen. Kuten edellä toin esiin, on dopingrikkomuksesta urheilun sisäisissä menettelyissä määrätyn toimintakiellon käsittelyä yleisissä tuomioistuimissa yleensä pidetty uhkana urheilun autonomialle, mutta dopingia koskevaan lainsäädäntöön urheilujärjestöt näyttävät suhtautuvan positiivisesti ja aktiivisesti. Kansainvälisellä tasolla esimerkiksi Kansainvälinen olympiakomitea on julklausumassaan kutsunut valtioita mukaan dopingin vastaiseen taisteluun ja edellyttänyt urheilujärjestöjen ja lainsäätäjän tekevän yhteistyötä dopingia koskevan lainsäädännön tarkoituksenmukaisessa koordinoinnissa.³¹⁵

Myös Wada on aktiivisesti hakeutunut yhteistyöhön hallitusten kanssa. Wadan piirissä kannetaan huolta kansainvälisestä laittomasta dopingaineiden kaupasta, jota pidetään uhkana järjestäytyneelle kilpaurheilulle. Wadan kotisivuilla on esimerkiksi julkaistu *Alessandro Donatin*³¹⁶ vuonna 2007 valmistunut raportti ”World Traffic in Doping Substances”, jossa kartoitetaan dopingaineiden laittoman kaupan reittejä ja määriä maailmanlaajuisesti. Raportin etusivulle on lisätty Wadan huomautus lukijalle: ”The report is indicative of the challenges facing the

³¹⁵ Ks. esim. Lausanne Declaration on Doping in Sport 4.2.1999, julistuksen kohta 6.

³¹⁶ *Donati* 2007.

anti-doping movement – the lack of national laws in many countries and the failure to enforce existing laws in others, as well as the dearth of reliable information to accurately describe the problem and develop solutions”. Samana vuonna Wadan silloinen johtaja *Richard W. Pound* vaati myös valtioilta Unescon antidopingsopimuksen nopeaa ratifiointia, jotta ”kaikkien valtioiden antidopinglait pystyttäisiin harmonisoimaan globaalin koordinaation saavuttamiseksi”. Edelleen Pound edellytti, että hallitukset kehittäisivät antidopinglakejaan sellaisiksi, että ne voisivat tarjota entistä tehokkaamman välineen dopingin kitkemiseksi pois urheilusta.³¹⁷

Positiivinen asenne eri maiden ”dopinglakeihin” liittyy ensinnäkin siihen, että kansainvälinen urheiluliike tarvitsee taakseen valtioiden pakotukseen kykenevän oikeusjärjestelmän voidakseen tehokkaasti vastustaa dopingia. Urheilun sisäiset kurinpidolliset keinot eivät ole riittävän tehokkaita hillitsemään lääkeaineilla käytävää kansainvälistä laitonta kauppaa. Toiseksi urheilujärjestöjen ja valtioiden käsitykset dopingista – siitä mitä pitää vastustaa ja miksi – ovat riittävän yhtenäiset.³¹⁸ Oikeusjärjestys ei asetu liiallisesti haastamaan tai uhkaamaan urheilun autonomiaa, vaan pikemminkin tukee ja vahvistaa sitä jakamalla riittävän osin käsityksen dopingin sisältämästä vääryydestä. Kysymykseen antidopingsäännösten ja rikoslain dopingmääritelmien samankaltaisuuteen palataan tarkemmin luvussa 4, mutta jo nyt voidaan todeta, että sekä dopingainemääritelmistä että kielletyistä tekotavoista löytyy sellaista yhtenäisyyttä, joka luo sillan eri normijärjestelmien välille. Erityisen tärkeää on huomata, että urheilujärjestöjen käsitys siitä, miksi doping on vastustettavaa, on irtautunut urheilun reiluutta ja rehellisyyttä painottavasta näkökannasta siten, että urheiluliikkeen sisällä dopingia ei nähdä enää yksinomaan urheilun perusarvoja ja periaatteita uhkaavana asiana, vaan tätä laajempana, yhteiskunnan turvallisuutta ja terveyttä uhkaavana ongelmana.

Doping on niin selkeästi tuomittu urheilussa, etteivät oikeudellistumista vastaan yleensä esitetyt argumentit esimerkiksi vieraasta sääntelylogiikasta tai urheilun erityispiirteiden huomiotta jäämisestä aktivoidu.³¹⁹ Dopingaineita tai -menetelmiä käyttäneelle urheilijalle tai dopingia edistäneelle valmentajalle ei löydy urheilun piiristä ymmärrystä. Tilanne on olennaisella tavalla toinen kuin esimerkiksi urheiluväkivallan kohdalla. Jääkiekkoilijan väkivaltainen käytös tuomitaan urheiluorganisaation kurinpitäjän toimesta, mutta silti hänen tekoaan ymmärretään ja se selitetään yksittäiseksi pelin huumassa tapahtuneeksi ylilyönniksi, joka pystytään selvittämään urheilun sisäisin menettelyin ilman rikosoikeuden väliin-

³¹⁷ *Pound* 2007 s. 1.

³¹⁸ Ks. myös *Lindholm* 2012 s. 9.

³¹⁹ Myös *Lindholm* 2012 s. 9.

tuloa. Lindholm on huomauttanut, että ”kameliefekti” eli oikeusjärjestelmän ylikuormittuminen sekä eri sääntöjärjestelmien päällekkäisyydestä aiheutuvat ristiriitatilanteet lienevät ainoita seikkoja, jotka puhuvat dopingia koskevaa oikeudellista sääntelyä vastaan, mutta nämä haittapuolet tuskin ylittävät niitä etuja, joita urheilujärjestöt saavat lainsäädännöstä dopingin vastaiselle taistelulle.³²⁰

Lopuksi voidaan kuitenkin viitata siihen, että urheilujärjestöjen ja valtioiden yhteisrintama dopinginvastaisessa taistelussa ei ole aukoton ja harmoninen, vaan sisältää ristiriitojen siemenen. Antidopingtoiminnan ulkoiseen oikeudellistumiseen sisältyy ristiriitaisia odotuksia. Yhtäältä urheilujärjestöt odottavat valtioiden asettuvan rinnalleen dopinginvastaisessa taistelussa, mutta toisaalta valtioiden toimet eivät saa olla liian pitkälle meneviä. Dopinglait voivat olla urheilujärjestöjen näkökulmasta myös liian tiukkoja. Asiaa havainnollistaa Helsingin Sanomien³²¹ uutinen tammikuulta 2006 – muutamia päiviä ennen Torinon talviolympialaisten avajaisia:

”Italian tiukkoja dopinglakeja löysätään Torinon talviolympialaisten ajaksi. Italian hallituksessa olympialaisista vastaava Mario Pescante kertoi maanantaina, että asiasta on päästy sopimukseen Kansainvälisen olympiakomitean KOK:n kanssa. Kansainvälisen olympiakomitean ja Maailman antidopingneuvoston WADA:n edustajat olivat olleet huolissaan siitä, että kiellettyjen aineiden käytöstä Torinon olympialaisissa kärehtävät urheilijat voivat joutua vankilaan Italian tiukkojen lakien takia. Italian lain mukaan dopingrikkeeseen syylistynyt urheilija voi saada jopa kolme vuotta vankeutta.”

Uutinen herättää kysymyksen niistä seurauksista, joita urheilun eettisten ihanteiden ja jalojen tavoitteiden yhdistäminen rikosoikeuteen ja sen käyttöön tuo väistämättä mukanaan. Urheilun asema eettisesti kestävässä toiminta-areenana on säilytettävä, eikä tähän kuvaan hevin sovi se, että urheilijoista olisi mahdollista tulla myös rikollisia: ”Doping in sport is a serious problem and it will be dealt with seriously but it is not criminal...it’s a wrong message to send to people that sport is going to be run by criminal authorities”.³²²

³²⁰ Lindholm 2012 s. 10.

³²¹ Helsingin Sanomat 31.1.2006.

³²² Wadan puheenjohtaja Richard W. Pound uutistoimisto Associated Pressin haastattelussa vuonna 2005. Siteerattu Møller 2010 s. 76 mukaan.

3 Kohti urheilu-oikeutta?

3.1 UUDET OIKEUDENALAT OIKEUDEN FRAGMENTAATION JA KOHERENSSIN ILMENTÄJINÄ

Olen edellä pyrkinyt kuvaamaan urheilun ja dopingin oikeudellistumista. Olen tuonut esille sen, miten doping on noussut urheilujärjestöjen sisäisen itsesääntelyn avulla hallittavissa olevasta ongelmasta valtiovallan toimenpiteitä vaativaksi hallinnolliseksi ja juridiseksi asiaksi. Dopingin vastaisesta taistelusta on yhä enenevässä määrin tullut osa julkisen vallan tehtäväkenttää. Toisen luvun näkökulma on ollut se, miten oikeudellistuminen on vaikuttanut urheiluun.

Tässä luvussa tarkastelen urheilun ja oikeuden suhdetta ikään kuin käänteisesti ja pohdin, miten urheilun oikeudellistuminen on vaikuttanut oikeustieteeseen. Oikeudellistumiskehityksen myötä on ryhdytty puhumaan urheilu-oikeudesta mahdollisena uutena itsenäisenä oikeudenalana. Edellä on havaittu, että urheilun oikeudellistuminen siihen liittyvine syineen muodostaa pohjan urheiluun liittyville juridisille kysymyksenasetteluille, mutta oikeustieteen kannalta asiaa tarkasteltaessa on pohdittava, perustelevatko urheiluelämässä tapahtuneet muutokset erityisen urheilu-oikeuden omana oikeustieteellisenä oikeudenalanaan.

Oikeudenalajaottelun merkitys ja kysymykset uuden oikeudenalan tunnusmerkeistä olivat etenkin vuosituhannen vaihteen oikeustieteellisen keskustelun ajankohtaisia puheenaiheita. ”Oikeus ja ...” -teeman alla esille nousi useita uusia oikeudenaloja tai sellaiseksi pyrkiviä. Urheilu-oikeus on siis vain yksi esimerkki tuolloin keskustelua herättäneistä uusista tutkimussuuntauksista. Urheilu-oikeuden kanssa samaan sukupolveen kuuluvat esimerkiksi sosiaalioikeus, informaatio-oikeus, lääkintä- ja bio-oikeus sekä kirkko-oikeus.¹

Puhe uusista oikeudenaloista saattaa tuntua nyt kymmenkunta vuotta myöhemmin jo hieman vanhanaikaiselta. Siitä huolimatta kysymys on edelleenkin tärkeä. Esimerkiksi *Tuori* on todennut oikeudenalajaotuksen olevan osa oikeutta ja kuuluvan oikeusjärjestyksen oikeuskulttuuriseen ainekseen. Juridisen koulutuksen aikana omaksuttu käsitys oikeudenalajaotuksesta vaikuttaa oikeudellisissa käytännöissä oikeudellisten toimijoiden esiymmärryksen kautta. Oikeuden-

¹ Hyvän kuvan uusista oikeudenaloista ja tutkimusnäkökulmista saa *Kaijus Ervastian* ja *Nina Meincken* toimittamasta artikkelikokoelmasta *Oikeuden tuolla puolen*, ks. *Ervasti – Meincke* 2002 passim.

alat liittyvät olennaisella tavalla myös tieteelliseen viestintään ja tutkijan itseymmärrykseen. Oikeudenalan kautta oikeustieteellinen tutkimus paikannetaan tieteelliseen traditioon ja täsmennetään tutkimuksen näkökulma.² Oikeudenala on siis jotakin sellaista, jonka suhteen tutkijan on lähes välttämätöntä määritellä paikkansa.

Oikeudenalalla voidaan tarkoittaa erilaisia asioita.³ Useimmiten oikeudenalalla viitataan tiettyyn systematisoituun oikeusjärjestelmän osaan seuraavaan tapaan: ”Oikeudenalat (oikeusalat) ovat kokonaisuuksia, jotka jäsentävät oikeusjärjestelmän systemaattisesti rinnakkaisiin, yhdessä koko oikeusjärjestyksen kattaviin alueisiin”.⁴ Perinteisessä oikeudenalajaotuksessa yleisimmän tason jako kulkee julkisoikeuden ja yksityisoikeuden välillä, jotka puolestaan jakautuvat edelleen rajatumpiin oikeudenaloihin: julkisoikeus muun muassa valtiosääntöoikeuteen, hallinto-oikeuteen ja rikosoikeuteen, yksityisoikeus siviilioikeuteen ja varallisuus-oikeuteen, ja nämä puolestaan edelleen eriytyneempiin alalohkoihin.⁵ Koko oikeusjärjestyksen kattava oikeudenalajaotus voi olla tavoitteiltaan luokitteleva, jolloin systematisointi tapahtuu esimerkiksi oikeusnormien yhteiskunnallisen sääntelykohteen mukaan tai sitten oikeudenalajaotuksella voidaan tavoitella tätä vaativampaa sisällöllistä johdonmukaisuutta, koherenssia.⁶

Uudet oikeudenalat eivät tyypillisesti tavoittele koko oikeusjärjestyksen kattavaa totaalista koherenssia, vaan pikemminkin nakertavat sitä kiistämällä koherentin kokonaissysteemin rakentamisen mahdollisuuden. Perinteistä oikeudenalajaotusta kohtaan esitetyn kritiikin keskeiset kohdat voidaan yhdistää tiettyjen keskusteluteemojen ympärille. Oikeusjärjestyksen pirstoutuminen, oikeuslähteiden polysentria ja oikeusjärjestelmien pluralismi, oikeudenalojen rajojen ylittäminen sekä monitieteisyys merkitsevät vaikeuksia perinteisen systematiikan ylläpitämiselle. Entistä useammin oikeustieteellisessä keskustelussa korostetaan sitä, että liiallinen sitoutuminen oikeudenala- ja oppiainejaotteluihin on riskialtista: ongelmat paikantuvat harvoin vain yhdelle oikeudenalalle. Nykyhetken yhteiskunnallista tilannetta ja sen oikeusjärjestykselle asettamia vaatimuksia on mahdotonta yrittää sovittaa tiettyyn, valmiiseen oikeudelliseen laatikkoleikkiin.

Uusien oikeudenalojen – tai perinteisten oikeudenalojen sisällä vaikuttavien tutkimuksellisten näkökulmien – lanseeraamisen taustalla on tavoite kehittää oikeudellisia lähestymistapoja, käsitteitä, teorioita ja periaatteita, jotka pystyisivät paremmin ilmentämään ja ottamaan haltuun muuttuneen yhteiskunnallisen tilanteen. Perinteisessä systematiikassa pysytteleväminen saattaa vaikeuttaa uu-

² Määttä 2000a s. 346.

³ Ks. oikeudenalapuheen käyttöyhteyksistä Määttä 2000a s. 344–347.

⁴ Näin Pöyhönen 1999 s. 637.

⁵ Ks. esim. Tuori 2004 s. 1996–1997.

⁶ Tuori 2007 s. 107–108.

denlaisen ongelmakokonaisuuden tai uuden sääntelyn asianmukaista jäsentelyä ja systematisointia. Kansallisen lainsäätäjän antaman sääntelyn ohella huomioon on otettava entistä useammin myös kansainvälisten ja ylikansallisten organisaatioiden antamaa normistoa sekä yksityisten tahojen tuottamaa itsesääntelyaineistoa, ja tämän myötä oikeudellisen sääntelyn ja muun yhteiskunnallisen sääntelyn välille perinteisesti piirretty tiukka rajalinja on lientynyt. Järjestöjen säännöillä, suosituksilla, ohjeilla ja käytänteillä voi olla tärkeä sija oikeuslähteenä.⁷

Edellä mainitut haasteet ovat tyypillisiä myös oikeudellistuneen urheilun tarkastelussa. Urheilussa aktualisoituvat oikeudelliset ongelmat ulottuvat useille perinteisille oikeudenaloille. Urheilussa järjestöjen tuottama itsesääntely ja sisäinen konfliktiratkaisumenettely ovat keskeisessä asemassa urheilun toiminnan ohjauksessa. Sääntely ei ole vain kansallisten toimijoiden tuottamaa, vaan etenkin kansainvälisen kilpaurheilun olemukseen kuuluu sidonnaisuus kansainvälisen lajiliiton sääntöihin ja menettelytapoihin.

On hyvä huomata, että uusia oikeudenaloja koskevan keskustelun ohella eriytymiskehitys on ulottautunut myös perinteisten oikeudenalojen sisälle. Esimerkiksi rikosoikeudessa on puhuttu nuorisorikosoikeuden⁸ ja ympäristörikosoikeuden⁹ erityisalueista. Taloudelliseen rikollisuuteen kohdistuva tutkimus on ehkä selkeimmin kyseenalaistanut ajatuksen rikosoikeuden yleisten oppien yleisyydestä ja yhtenäisyydestä.¹⁰ Silti omaa nuorisorikosoikeuden, ympäristörikosoikeuden tai talousrikosoikeuden oikeudenalaa ei varsinaisesti ole haviteltu.¹¹ Tässä rikosoikeuden sisäisessä eriytymiskehityksessä on arvioitu olevan kyse ennen kaikkea siitä, että rikosoikeus etsii yhtäältä yhteyksiä muiden oikeudenalojen normistoihin ja toisaalta myös uudenlaista tapaa jäsentää yhteiskunnan – esimerkiksi erilaisten taloudellisten ja sosiaalisten käytäntöjen – muutosta.¹² Rikosoikeus-

⁷ Ks. oikeusjärjestelmän pirstoutumisesta, uusista oikeudenaloista sekä yleisten oppien tehtävistä käydystä keskustelusta esim. *Tuori* 1998 s. 1005–1010; *Tuori* 2002 s. 902–913; *Tuori* 2004 s. 1196–1224; *Wilhelmsson* 1997 s. 1180–1205; *Wilhelmsson* 2004 s. 207–227. Ks. keskustelusta kokoavasti myös *Länsineva* 2002 s.13–18.

⁸ *Nuotio* 2004 s. 466–478; *Marttunen* 2008 erit. s. 19–20.

⁹ *Pirjatanniemi* 2005 erit. s. 109–114.

¹⁰ Rikosoikeuden eriytymisestä talousrikosten osalta ks. tarkemmin *Tapani* 2004a s. 94–95.

¹¹ Esimerkiksi *Nuotio* (2004 s. 466, 477) katsoo, että nuorisorikosoikeudesta on tarpeellista ryhtyä puhumaan omana erityisenä kokonaisuutenaan ja sen eriyttäminen muusta rikosoikeudesta on tarpeellista, koska nuorisorikosoikeudessa on välttämätöntä ajatella rankaisemisesta ja sen tarkoituksesta toisin tavoin kuin muussa rikosoikeudessa. *Marttunen* (2008 s. 19, 21) tarkoittaa nuorisorikosoikeudella kaikkien niiden säännösten ja käytäntöjen muodostamaa kokonaisuutta, jotka koskevat rikoksia tehneitä lapsia, nuoria ja nuoria aikuisia, mutta toteaa myös pitävänsä sääntelylle annettavaa nimitystä triviaalina ja irrelevanttina.

¹² Ks. esim. *Tapani* 2004a s. 94–95. *Marttunen* (2008 s. 19) toteaa, että nuorisorikosoikeus voidaan lukea myös laajemman nuoriso-oikeuden alaisuuteen, jolloin korostuu se, että lasten ja nuorten rikosten käsittelyssä muu kuin rikosoikeudellinen toimintaympäristö on tärkeä.

keuden perinteinen malli, jossa yksittäinen rikoksenteikijä kielletyllä teollaan tahallaan aiheuttaa konkreettisen vahinkoseurauksen, ei sovi kovin hyvin kuvaamaan esimerkiksi talousrikosten tai monien muiden modernien rikostyyppien erityispiirteitä.¹³

Toisaalta uusien oikeudenalojen on katsottu merkitsevän sellaista oikeuden pirstaloitumista, jolla on haittapuolensa. Oikeudenalojen on katsottu yleisten oppiensa kautta tuovan oikeusjärjestykseen yhtenäisyyttä ja systemaattisuutta, jotka ovat edellytyksiä oikeusvarmuuden, yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutumiselle. Näiden keskeisten oikeusvaltiollisten arvojen on katsottu vaarantuvan eriytymiskehityksessä.¹⁴ Itsenäisyyden ja erottautumisen merkityksessä käytettävä puhe uudesta oikeudenalasta voi olla ongelmallista, jos itsenäisyyteen pyrkivä oikeudenala on spesialisoinut kapean erityisongelman tarkasteluun. Syvälinen yhteys muuhun oikeusjärjestelmään ja oikeustieteen traditioon saattaa tällöin jäädä saavuttamatta.¹⁵

Monet kirjoittajat ovat päätyneet myös siihen, että puheessa oikeusjärjestyksen pirstoutumisesta on mukana perspektiiviharhaa. Uusien oikeudenalojen esiinnousu sekä perinteisten oikeudenalojen sisäinen pirstoutuminen ei välttämättä merkitse oikeusjärjestyksen voimakasta eriytymistä. Esimerkiksi *Pekka Länsineva*¹⁶ on todennut, että yhtäältä uudet oikeudenalat voidaan ymmärtää merkkeinä oikeuden hajaantumisesta ja eriytymisestä yhä useampiin ja kapealaisempiin lohkoihin, mutta toisaalta ne hieman paradoksaalisesti saattavat ilmentää myös oikeudenaloja toisiinsa lähentävää kehitystä. Tämä on mahdollista sen vuoksi, että uudet oikeudenalat jäsenyivät toisenlaisen logiikan mukaan kuin perinteiset oikeudenalat. Normistojen sijasta keskeistä on toimintaympäristöpohjainen jäsennostapa, joka kokoaa eri oikeudenaloihin sijoittuvaa normistoa ja yleisiä oppeja uudella tavalla yhteisen teeman alle.¹⁷

Oikeustieteellä on tärkeä rooli oikeudenalajaotuksen muovaamisessa. Yhteiskunnasta tulevat uudet impulssit ja lainsäätäjän toimenpiteet eivät automaattisesti merkitse uuden oikeudenalan muodostumista. Siten esimerkiksi urheiluoikeus ei muodostu yksin urheilun ammattimaistumisen, kaupallistumisen ja viihteellistymisen seurauksena eikä lainsäätäjän antama urheilijan tapaturma- ja eläketurvaa tai dopingrikoksia koskeva laki sitä synnytä. Muutokset, joita oikeudenalajao-

¹³ Talousrikosten erityispiirteitä ja rikoslainopin perinteisen tilannekuvauksen eroja tarkastelee *Tapani* 2004a s. 93.

¹⁴ Ks. esim. *Tuori* 1998 s. 1006–1008; *Tuori* 2004 s. 1214.

¹⁵ *Määttä* 2000a s. 345.

¹⁶ *Länsineva* 2002 s. 18–19.

¹⁷ *Länsineva* 2002 s. 19. Fragmentaation ja koherenssin yhteenkietoutuneisuuden tuo esille myös *Nuotio* 2009 s. 1154–1156. Nuotio toteaa, että fragmentaatio ja koherenssi ”kuuluvat yhteen”. Fragmentaatio tulee näkyväksi vain koherenssiin pyrkivässä oikeudessa ja fragmentaatioksi kutsutut ilmiöt tuovat esille koherenssia, tosin aiemmasta poikkeavassa muodossa.

tuksessa tapahtuvat ja joita tavoitellaan, saavat alkunsa oikeustieteilijöiden puheenvuoroista ja ehdotuksista.¹⁸ Oikeustieteilijöiden rooli oikeudenalamuodostuksessa korostuu sitäkin kautta, että oikeustiede osallistuu oikeudenalan yleisten oppien muodostamiseen. Oikeudenalamuodostuksen kannalta taas oikeudenalan omat yleiset opit, eli keskeiset käsitteet, periaatteet ja teoriat, ovat tärkeitä.¹⁹ Uusien oikeudenalojen kohdalla kysymys oikeudenalan itsenäisyydestä kulminoituukin usein juuri yleisiin oppeihin, jotka luovat oikeuteen oikeudenalakohtaista systemaattisuutta ja koherenssia.²⁰ Lisäksi niihin näyttäisi liittyvän tietty statusarvo: ”vasta omien yleisten oppien muodostumisen antaa oikeuden puhua uudesta oikeudenalasta”.²¹

Yleisten oppien merkittävä asema oikeudenalan perustana näkyy niiden moninaisissa tehtävissä. *Tuori* on eritellyt yleisten oppien pedagogisen, heuristisen, konstitutiivis-epistemologisen sekä argumentatiivis-normatiivisen tehtävän. Pedagogiselta kannalta katsottuna oikeudenalajaotus mahdollistaa normiaineiston mielekkään ja selkeän esittämisen. Heuristisesta näkökulmasta oikeudenalajaotus ja kuhunkin oikeudenalaan kuuluvat omintakeiset yleiset opit muodostavat juristeille esiymmärryksen, jonka avulla voidaan alustavasti paikantaa eteen tulevat oikeudelliset ongelmat tiettyyn oikeudenalaan kuuluviksi. Yleisten oppien konstitutiivis-epistemologinen tehtävä käy ilmi erityisesti oikeudellisen käsitteistön käytön kautta. Käsitteiden avulla juristit tunnistavat yhteiskunnasta sen, mikä on oikeudellisesti merkityksellistä. Oikeudellisten käsitteiden välityksellä yhteiskunnalliset tai psykologiset asiantilat muuntuvat oikeudellis-institutionaaliseksi tosiasioiksi, kuten esimerkiksi sopimukseksi, rikokseksi tai tahallisuudeksi.²² Argumentatiivis-normatiivisessa tehtävässään yleiset opit toimivat silloin, kun niitä käytetään perustelemaan yksittäisiä oikeudellisia ratkaisuja. Nykyajan oikeudessa keskeisiä tässä argumentatiivisessa tehtävässä ovat oikeusperiaatteet.²³

¹⁸ *Tuori* 2004 s. 1201–1202.

¹⁹ Tavallisesti yleisiin oppeihin lasketaan kuuluvaksi oikeudenalan peruskäsitteet, oikeusperiaatteet ja keskeiset teoriat ks. esim. *Tolonen* 1988 s. 177. Yleisten oppien täsmällisestä sisällöstä ei oikeustieteilijöiden keskuudessa vallitse täydellistä yhteisymmärrystä. Eri tutkijat sisällyttävät yleisiin oppeihin hieman eri asioita.

²⁰ *Tuori* 2007 s. 311.

²¹ *Tuori* 2004 s. 1203.

²² *Tuori* 2002 s. 4–5.

²³ *Tuori* 2002 s. 7–9.

3.2 URHEILUOIKEUDEN LYHYT HISTORIA

Kuten edellä on todettu, voidaan urheilu-oikeutta pitää varsin tyypillisenä esimerkkinä perinteisten oikeudenalojen rajoja murtavasta, oikeuden toimintaympäristöpohjaista tarkastelutapaa peräänkuuluttavasta uudesta oikeudenalasta tai tutkimusnäkökulmasta. Urheilun oikeuskysymyksiä kootusti tarkastelevan urheilu-oikeuden synty voidaan Suomessa paikantaa 1990-luvulle. *Heikki Halila* viittaa tuohon aikaan sekä Suomessa että ulkomailla annettuihin, urheiluun liittyviin tuomioistuini- ja viranomaisratkaisuihin sekä urheilua koskeviin lainsäädäntöhankkeisiin. Samalla vuosikymmenelle sijoittuvat liikuntalain uudistus sekä urheilijoiden tapaturma- ja eläketurvaa koskevan erityissääntelyn laatiminen. Muina merkkeinä kasvavasta kiinnostuksesta urheiluun oikeuskysymyksiin Halila mainitsee Urheilun oikeusturvalautakunnan perustamisen vuonna 1991 sekä vuoteen 1994 sijoittuneen Urheilu-oikeuden yhdistyksen toiminnan aloittamisen. Kiinnostuksen kasvu urheilun oikeudellisia kysymyksiä kohtaan oli nopeaa; samalla vuosikymmenellä alkoi myös urheilu-oikeuden yliopisto-opetus Helsingin ja Turun yliopistoissa.²⁴ Opetuksen taustalla vaikutti opetusministeriön tuki urheilu-oikeuden projektin muodossa. Projektin tavoitteena oli ”edistää urheilu-oikeuden tutkimusta sekä kouluttaa erityisesti urheilu-oikeuden kysymyksiin perehtyneitä lakimiehiä”.²⁵

Kansainvälisesti tarkasteltuna voidaan todeta, että oikeustieteellistä mielenkiintoa urheilun oikeuskysymyksiä kohtaan alettiin tietyissä maissa osoittaa parisenkymmentä vuotta Suomea aikaisemmin. Niin sanottua *Sport and Law* -aineistoa eli kokonaiskatsauksia urheilun oikeuskysymyksiin alettiin kerätä samojen kansien sisään 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa etenkin Englannissa, Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Englannissa *Edward Grayson* toteaa urheilun ja oikeuden yhteisen taipaleen alkaneen jo 1950-luvulla.²⁶ Graysonia itseään on pidetty urheilu-oikeuden pioneerinä ja hänen vuonna 1988 julkaistu kirjansa *Sport and the Law* toimi pitkään suunnannäyttäjänä alan kirjallisuudessa.²⁷ Kanadalainen *John Barnes*²⁸ ajoittaa urheilu-oikeuden alun 1970-luvulle, jolloin ”a daily barrage of socio legal crises began to fill newspaper sports pages”. Yhdysvalloissa – ja nyttemmin myös esim. Isossa-Britanniassa – urheilu-oikeus sijoitetaan osaksi laa-

²⁴ Halila 2006a s. 21; Halila 2004 s. 305–319.

²⁵ Ks. Virtala 2003 s. III.

²⁶ Grayson 1994 s. 3.

²⁷ Graysonin teoksen alkujuuret ovat vuonna 1977 Sunday Telegraph -lehdessä ilmestyneessä artikkelisarjassa, joista koottiin vuotta myöhemmin 76-sivuinen Sport and the Law -kirjanen. Ks. Grayson 2000 s. 6.

²⁸ Barnes 1996 s. 2.

jempaa *Entertainment Law*- tai *Law and Popular Culture* -kokonaisuutta.²⁹ Etenkin USA:ssa ja Kanadassa ammattilaisurheilu kehittyi Eurooppaan verrattuna varhain ja tietyt urheilun muodot on jo pitkään nähty osana viihdeteollisuutta.

Urheilu oikeuden oppiaineen ja oikeudenalan kehitys on kulkenut paljolti samoja latuja niin kansainvälisesti kuin Suomessakin. Urheilu oikeuden vakiintumisen merkkipaaluja ovat maasta riippumatta olleet oppiaineen ilmestyminen yliopistojen opinto-ohjelmaan, professuurin perustaminen alalle sekä oma tieteellinen julkaisu.³⁰ Suomessa Urheilu oikeuden yhdistys ry on julkaissut kerran vuodessa ilmestyvää Urheilu ja oikeus -lehteä vuodesta 1998 lähtien ja oma professuuri urheilu oikeuteen perustettiin vuonna 2001.³¹

Uutena oikeustieteellisen opetuksen ja tutkimuksen lohkona urheilu oikeus on joutunut puolustamaan asemaansa panostamisen arvoisena tutkimuskohteena niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa.³² Suomessa urheilu oikeuden professorin virkaa koskevan rahoituspäätöksen jälkeen käytiin julkisuudessa keskustelua professuurin tarpeellisuudesta. *Aulis Aarnio*³³ oletti viran perustamisen olevan yhteydessä Lahden vuoden 2001 maailmanmestaruushiihtojen suomalaisiin dopingtapauksiin ja piti hanketta populistisena poliittisten pisteiden keräämisenä. Aarnio kritisoi myös sitä, että professuuri perustettiin tiukassa taloudellisessa tilanteessa sellaiselle oikeuden osa-alueelle, joka ei edes ole itsenäinen oikeudenala. Miksi perustaa juuri urheilu oikeuden eikä esimerkiksi lääkäri- ja bio-oikeuden professuuri?

*Pekka Timonen*³⁴ vastasi Aarnion kritiikkiin korostamalla, että professuurin perustamisessa oli kyse pitkäjänteisestä, useita vuosia kestäneestä hankkeesta. Timonen totesi, ettei urheilu oikeuden rahoittamisessa ole kysymys uuden oikeudenalan luomisesta vaan siitä, että viran avulla voidaan lisätä urheilun ja liikun-

²⁹ Johdattelevasti urheilu oikeuden teoreettisesta jäsentämisestä osaksi populaarikulttuurin tutkimusta *Redhead* 2000 s. 14–20.

³⁰ Ks. näiden merkkipaalujen merkityksestä urheilu oikeudelle esim. *Schild* 2002 s. 7; *Redhead* 2000 s. 14 sekä uuden oikeudenalan kehitykselle yleisemmin *Tuori* 2004 s. 1209; *Määttä* 2000b s. 204.

³¹ Professuuri perustettiin viiden vuoden määräajaksi ja sitä jatkettiin myöhemmin toiseksi viisivuotiskaudeksi. Ks. *Halila* 2004 s. 305–319, jossa kuvataan kiintoisalla tavalla Urheilu oikeuden yhdistyksen muodostumista ja samalla myös urheilu oikeuden projektin ja urheilu oikeuden professuurin perustamisen taustoja.

³² Vuonna 1988 ilmestyneen kirjansa *Sport and the Law* saamasta vastaanotosta *Grayson* (1994 s. xxxi) kertoo seuraavaa: "I was placed in a defensive position six years ago in 1988 in order to justify the subject of Sport and the Law. That defence was against a combination of abuse, insult, ignorance, ridicule and hostility linked to the traditional arrogance of feudalism based on an absence of awareness of the past which has permeated so much of sporting administration and still lingers today."

³³ *Aarnio* 2001 s. 31.

³⁴ *Timonen* 2001 s. 47.

nan kentälle keskeisiin oikeudellisiin kysymyksiin kohdistuvaa ymmärtämystä ja osaamista. Silti Aarnion puheenvuoro sisältää perustavanlaatuisen kysymyksen siitä, onko urheilu elämänalue, joka kaipaa erityistä panostusta. Urheilu oikeuden professuurin perustamisen aikoihin oikeustieteellinen keskustelu uusista oikeudenaloista ja niiden funktioista kävi muutoinkin vilkkaana. Urheilu oikeuden professuurin synnyttämän keskustelun yhteydessä *Kaarlo Tuorin*³⁵ muuttamassa vuotta myöhempi luonnehdinta oikeudenalajaotuksesta oikeuden kentällä käytävänä valtataisteluna tuntuu erityisen osuvalta.

Tuori toteaa, että oikeudenalajaottelun muutokset eivät yksinomaan selity lainsäätäjän toimenpiteiden perusteella. Siihen tarvitaan myös oikeuden sisäisiä tekijöitä: oikeustieteilijöitä ja yliopistollisia resursseja mutta myös oikeuden ulkopuolisia tukijoukkoja, eräänlaisia tieteen mesenaatteja, joita löytyy hallinnon, talouden ja politiikan piiristä. Urheilu oikeuden osalta tällaisiksi mesenaateiksi voitaneen nimetä opetusministeriö, suomalaisen urheilun kattojärjestö Suomen Liikunta ja Urheilu (SLU) sekä Urheilu oikeuden yhdistys, jotka ovat edelleen aktiivisia urheiluun liittyvien oikeudellisten kysymysten esiinnostajia.³⁶ Urheilu oikeuden osalta Tuorin esittämä oikeudenalajaottelun muutoksen syntyminen oikeuden sisäisten tekijöiden tuloksena sopii senkin vuoksi, ettei urheilu oikeus – kuten edellä jo todettiin – ole lainsäädäntökeskeinen ja siten lainsäätäjän toimenpitein tuotettu oikeudenalakandidaatti.

Urheilu oikeus on epäilemättä pyrkimässä vakavasti otettavien oikeustieteellisten tutkimusalojen joukkoon, eikä esimerkiksi populaarikulttuuriin kuuluvien ilmiöiden tutkimisen tärkeyttä enää nykypäivänä vakavasti kyseenalaisteta yleisemminkään. Mutta millaista asemaa urheilu oikeus oikeustieteen kentällä on itselleen hakenut? Miten urheilu oikeuden oikeudenalaluonne on hahmotettu suhteessa perinteisiin oikeudenaloihin?

Näihin kysymyksiin voidaan hakea vastauksia tarkastelemalla urheilu oikeudellisen tutkimuksen teemoja Suomessa. Ensimmäisenä nimeään myöten erityisen urheilu oikeuden tunnistavana teoksena voidaan pitää vuonna 1997 ilmestynyttä *Olli Rausteen* Urheilu oikeus-kirjaa.³⁷ Kirjan esikuviksi voidaan jäljittää monet ulkomaiset *Sport und Recht*- ja *Sport and Law* -esitykset, joita Euroopassa³⁸ ja muuallakin maailmassa³⁹ alkoi ilmestyä 1980- ja 1990-luvuilla.

³⁵ Tuori 2004 s. 1207–2010.

³⁶ Ks. myös Halila 2006a s. 22 sekä Halila 2004 s. 308, 318.

³⁷ Rauste 1997.

³⁸ Esim. Grayson 1994 (ensimmäinen painos 1988); Gardiner et al. 1998; Beloff et al. 1999; Weismann – Spieker 1997 (ensimmäinen painos 1982); Kjenner 1992 (ensimmäinen painos 1984); Evald 1997.

³⁹ Esim. Barnes 1996 (ensimmäinen painos 1988); Healey 1998.

Rauste itse kuvasi teostaan urheilu oikeudellisen kirjallisuuden keskustelun-
avaukseksi Suomessa. Kirjoittajan tavoitteena oli vastata suomalaisen urhei-
luelämän juridisen tiedon tarpeeseen.⁴⁰ Kirjassa tarkastellaankin monipuolisesti
(kilpa- ja huippu-)urheiluun liittyviä oikeuskysymyksiä usealla eri oikeudenalal-
la. Teoksen yli 800 sivua on jäsennetty 16 päälukuun, joissa käsitellään muun
muassa urheilijan oikeusasemaa ja sosiaaliturvaa sekä urheilukilpailun järjestä-
miseen, osanotto-oikeuteen, mainontaan ja televisiointiin liittyviä juridisia kysy-
myksiä. Omissa luvuissaan käsitellään myös urheilijan ansioiden määräytymi-
seen vaikuttavia tekijöitä, kurinpitoa, riidanratkaisumenetelmiä, vahingonkor-
vausta sekä rikoksia urheilussa.

Rausteen urheilu oikeuden yleisesitys on tavoitteensa mukaisesti toiminut ko-
timaisen urheilu oikeuden alaan luettavan tutkimuksen ja ajatustenvaihdon pon-
nistuslautana. Ennen Rausteen yleisesitystä ja myös sen jälkeen urheilu oikeutta
on viety eteenpäin pääosin lyhyempien artikkelimuotoisten kirjoitusten⁴¹ tai tut-
kielmien ja muiden opinnäytteiden pohjalta.⁴² *Temaattisesti* tarkasteltuna urhei-
luelämään liittyvän oikeustutkimuksen eräänlaisena alkupisteenä voitaneen pitää
joukkueurheilijan työoikeudellisen aseman selvittämistä. 1990-luvun puolivälis-
sä keskeisenä tutkimuskysymyksenä oli, täyttääkö joukkueurheilijan ja seuran
välinen suhde työsuhteen tunnusmerkit. Tähän teemaan liittyen voidaan mainita
*Mikko Huttusen*⁴³ ja *Mika Palmgrenin*⁴⁴ lisensiaatintutkimukset.⁴⁵ Nykyisin jouk-
keurheilijat erityisesti jääkiekossa ja jalkapallossa ovat ainakin ylimmällä sar-
jatasolla työsopimussuhteessa seuraansa. Työoikeuden osalta keskeiset urhei-
luun liittyvät ajankohtaiset oikeuskysymykset liittyvätkin esimerkiksi vuosilo-
malain, työaikalain ja työturvallisuuslain sovellettavuuteen urheilun toimin-
t ympäristössä sekä urheilijoiden omaan tapaturma- ja eläketurvalakiin liittyviin
kysymyksiin.⁴⁶ Pelaajan työoikeudellisen aseman analysoinnin sijasta tutkimus

⁴⁰ Rauste 1997 s. V.

⁴¹ Poikkeuksena voidaan mainita *Olli Norroksen* (2011) laaja tutkimus urheiluliigan organisoin-
nista.

⁴² Opinnäytteet ovat saaneet tavanomaista näkyvämmän aseman urheilu oikeudessa. Tämä johtuu
siitä, että ansiokkaimmat urheilu oikeudesta valmistuneet tutkielmat on julkaistu. Vuosina 1998–
2002 julkaiseminen tapahtui opetusministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston
julkaisusarjassa. Syksystä 2003 lähtien tutkielmat ovat ilmestyneet Turun yliopiston oikeustieteel-
lisen tiedekunnan urheilu oikeuden sarjassa.

⁴³ Huttunen 1993. Ks. myös Huttunen 1994.

⁴⁴ Palmgren 1997.

⁴⁵ Huttunen on jatkanut urheilijan työoikeudellisen aseman selvittämistä myös oikeusvertailevalla
tutkimuksella, ks. Huttunen 2001. Ks. EY-oikeudellisesta näkökulmasta joukkueurheilijan työnte-
kijäasemaan ks. *Schöinin* (2002) ja *Kajanderin* (2006) tutkielmat. Urheilijan erilaisista sopimus-
suhteista ks. myös *Tiitinen* 1998.

⁴⁶ Työaikalain vaikutuksia joukkueurheilulle on arvioinut julkaistussa OTK-tutkielmassaan *Pa-
lenius* (1998). Työehtosopimusjärjestelmän soveltumista suomalaiseen joukkueurheiluun on poh-

on nyttemmin keskittynyt myös muiden urheilun toimijoiden, kuten yksilöurheilijan⁴⁷, erotuomareiden⁴⁸ ja pelaaja-agenttien oikeudellisen aseman hahmottamiseen.⁴⁹

Urheilujärjestöjen yhdistysautonomiaan ja yhdistysoikeudelliseen päätöksentekoon liittyvät teemat ovat olleet keskeisellä sijalla urheilun ja oikeusjärjestyksen suhdetta pohdittaessa. Urheilun toimintaympäristöä on tarkasteltu erityisesti Heikki Halilan ja *Risto Riitesuo*n yhdistysoikeudellisissa kirjoituksissa.⁵⁰ Kurinpitoa koskevista kysymyksistä esillä ovat olleet etenkin urheilijoiden ja muiden toimijoiden asianmukainen sitouttaminen kurinpitomenettelyyn.⁵¹ Kuten edellisessä luvussa tuli jo ilmi, kurinpitoa koskevien sääntöjen, menettelyjen ja sanktioiden asianmukaisuus ja ristiriidattomuus asetetaan monelta kohdilta koetteelle etenkin dopingtapauksissa, ja urheilun sisäinen dopingprosessi onkin ollut yksi urheiluoikeudellisen tutkimuksen vakioteemoista, jota on tarkasteltu paitsi yhdistys- ja sopimusoikeudellisesti painottuneesta näkökulmasta⁵² myös perus- ja ihmisoikeuksien kannalta. Dopingtestauksessa esille nousee useita perusoikeusnäkökulmasta kiinnostavia kysymyksiä.

Jo itse testauksen suorittaminen virtsa- tai/ja verinäyte ottamalla merkitsee puuttumista urheilijan perustuslain 10 §:ssä turvattuun yksityiselämän suojaan. Urheilijalle kuuluvien perusoikeuksien rajoittamista sisältyy myös esimerkiksi urheilijan velvollisuuteen ilmoittaa yhteys- ja olinpaikkatietonsa dopingtestauksen suorittavalle organisaatiolle.⁵³ Dopingin käytön tai sen käytön edistämisen vuoksi langetettujen urheilun toimintakieltojen pituus on herättänyt paljon keskustelua sekä juristien parissa että yleisemmin julkisuudessa. Keskustelu on usein kulminoitunut kysymykseen elinikäisen urheilun toimintakiellon perus- ja ihmisoikeuksien mukaisuudesta.⁵⁴

Urheilun oikeudellistumiseen liittyvät taloudelliset ja kaupalliset näkökohdat ovat tehneet kilpailuoikeudesta erään urheiluoikeuden keskeisen tutkimusalueen.

---

tinut julkaistussa OTK-tutkielmassaan *Helo* (2000). Mika Palmgren on avannut urheilijan eläke- ja tapaturmaturvaa koskevan lain ongelmakohtia artikkelissa *Palmgren* 2004.

⁴⁷ Esim. *Leskinen* 2000; *Turku* 2003.

⁴⁸ *Tjurin* 2001

⁴⁹ *Suvanto* 2002.

⁵⁰ Ks. esim. *Riitesuo* 2001; *Halila – Riitesuo* 2003; *Halila* 2006a s. 316–321.

⁵¹ Ks. esim. *Rauste* 1997 s. 9–31; *Riitesuo* 2001 s. 41–75; *Halila* 2006a s. 321–323,

⁵² Ks. urheilijan osalta esim. *Halila* 2006a s. 226–231, 252–256, 271–294, 364–366; sekä erityisesti valmentajan tai muun toimitsijan osalta *Halila* 2006a s. 262–267. Ks. dopingin vuoksi annetuista kilpailukielloista yhdistysoikeudellisesta näkökulmasta *Riitesuo* 2001 s. 281–287. Dopingiin liittyvistä kurinpitoseuraamuksista kansainvälisessä kontekstissa ks. *Tarasti* 2000.

⁵³ *Nisula* 2003 erit. s. 16–70; *Eskuri* 2005 esim. s. 34–37, 46–52.

⁵⁴ Tästä keskustelusta ks. esim. *Rauste* 1997 s. 717–719; *Riitesuo* 2001 s. 281–285; *Nisula* 2003 s. 47–48; *Halila* 2006a s. 363–366 ja *Aine* 2011 s. 159–174.

Kilpailulainsäädännön soveltamisala on perusteiltaan laaja. Sitä voidaan soveltaa kaikkiin taloudellista toimintaa harjoittaviin yksiköihin eli tietyissä tilanteissa myös yhdistysmuotoisiin urheilujärjestöihin. Kilpailuoikeudellisten säännösten kannalta urheilujärjestöjen toimia arvioidaan esimerkiksi niiden hallinnoidessa liiketaloudellisesti merkittäviä urheilukilpailujen järjestämis- ja televisiointioikeuksia tarkoituksenaan tuottaa urheiluviihdepalveluja kuluttajille, mainostajille ja televisioyhtiöille. Urheilun järjestörakenteen vuoksi kysymys lajiliittojen määräävästä markkina-asemasta ja sen käytön ehdoista tulee arvioitavaksi myös urheilutoiminnassa. Kilpailuoikeudellisen sääntelyn merkitystä urheilussa on käsitelty Rausteen Urheiluoikeus-teoksen ohella esimerkiksi *Antti Aineen* ja Heikki Halilan artikkelituotannossa.⁵⁵ Urheiluun liittyvät kilpailuoikeudelliset ongelmat tulevat usein esille erityisesti suhteessa Euroopan unionin kilpailuoikeudelliseen sääntelyyn.

Jo edellä olevasta lyhyestä ja tiiviistä katsauksesta käy ilmi se, että kotimainen urheiluoikeuteen liittyvä kirjallinen materiaali on sävyltään hyvin heterogeenistä ja pirstalemaista. Ensi näkemältä eri oikeudenaloille jakautuneita urheiluoikeudellisia ongelmia tai ongelmaryhmiä ei näytä yhdistävän muu kuin niiden jonkinlainen liityntä urheiluelämään. Monissa tutkimuksissa tutkimuskysymys asetetaan käytäntölähtöisesti. Voidaan yhtyä Halilan arvioon siitä, että urheiluoikeudellisen tutkimuksen ideana on yleensä ollut tarkastella käytännön urheiluelämästä noussutta ongelmaa tapaukseen sopivan perinteisen oikeudenalan edustamaa traditiota vasten. Kirjoittaja pyrkii perehtymään aiheeseen liittyvään normimateriaaliin, oikeuskäytäntöön ja aikaisempaan tutkimukseen, jonka jälkeen tarkastellaan niiden soveltumista käsillä olevaan urheilutilanteeseen.⁵⁶

Urheiluoikeudellista materiaalia tarkasteltaessa käytäntölähtöisyys näkyy aihevalinnan ohella siinä, että osa aineistosta on käsikirjatyyppisiä, ensisijaisesti urheilijoille ja urheilujärjestöjen parissa toimiville henkilöille tarkoitettuja oppaita.⁵⁷ Myös tutkimukselliset tekstit ovat syntyneet paljolti yhteistyössä käytännön toimijoiden kanssa heidän tiedontarpeensa ohjaamana. Tutkielmat ovat usein luonteeltaan oikeudellisia perusselvityksiä tietystä urheilun ajankoh- taisesta teemasta. Esimerkiksi Halila on todennut urheiluelämän toimijoiden (urheilijoiden, urheilujärjestöjen, urheiluseurojen, kilpailunjärjestäjien, agenttien, sponsoreiden ja valtiovallan) kaipaavan usein varsin nopeasti tietoa siitä, mitä urheilujuridiikassa tapahtuu sekä miten ja missä tilanteissa oikeusjärjestys ylipäätään soveltuu urheiluun.⁵⁸

⁵⁵ Rauste 1997 monin kohdin, esim. s. 73–78; Aine 2004 s. 38–41; Halila 2006a s. 222–225.

⁵⁶ Halila 1999 s. 8–9; Halila 2005 s. 23.

⁵⁷ Esim. Aaltonen (toim.) 2001 sekä Eskelinen 1995.

⁵⁸ Halila 1999 s. 7–8 sekä Halila 2006a s. 1–2. Myös urheiluoikeuden yhdistyksen Urheilu ja oikeus -lehdessä julkaistut artikkelit ovat useimmiten luonteeltaan keskustelupuheenvuoroja ja ra-

Urheilu oikeudellisen aineiston monimuotoisuuteen ja tutkimuksellisen otteen keveyteen on suhtauduttu ymmärryksellä. Tutkimusala on nuori, urheilu oikeus on vasta ottanut ensimmäisiä tieteelliseen institutionalisoitumiseen johtavia askeleita. Oikeuskulttuurissa tapahtuvat muutokset ovat verkkaisia; kymmenen-viidentoista vuoden aika on lopulta suhteellisen lyhyt silloin, kun aikaa mitataan oikeuskulttuurin muutokseen tarvittavien vuosikymmenien ja -satojen perspektiivistä.⁵⁹ On myös varsin luontevaa, että uudella oikeudenalalla tai sellaiseksi hahmottuvalla pyritään aluksi luomaan kuvaa siitä, mitä erilaisia oikeudellisia kysymyksiä urheilun piirissä voi ylipäänsä nousta esille.⁶⁰ Tieteellinen tieto rakentuu ja kehittyy vuorovaikutuksessa aikaisempaan tutkimukseen.

Ymmärrettävyydestään huolimatta tutkimuksellisen panoksen keveys ja käytäntölähtöisyyden korostaminen herättää kiusallisen epäilyn urheilu oikeuden elinvoimasta omana itsenäisenä tutkimusalanaan tai oikeudenalanaan. Eräänlaiseksi urheilu oikeuden keskeiseksi periaatteeksi on usein sovitettu ajatusta, ettei urheilu elämänalueena lähtökohtaisesti anna aihetta poiketa siitä, miten oikeudellisesti olisi muutoinkin meneteltävä. Toteamus tuo esiin kysymyksen miksi sitten edes puhumme erityisestä urheilu oikeudesta.⁶¹ Jos kerran oikeusjärjestys soveltuu urheiluun sellaisenaan, vaikuttaa erityinen urheilu oikeus tarpeettomalta. Miten urheilu oikeus on oikeuskirjallisuudessa määritelty?

3.3 URHEILUOIKEUDEN MÄÄRITELMÄ JA ERITYISPIIRTEET

Urheilu oikeuden professoriksi Helsingin yliopistoon nimitetty Heikki Halila määritteli vuonna 2002 virkaanastujaisesityksessään urheilu oikeuden seuraavasti:

”Urheilu oikeudessa on kysymys oikeusjärjestyksen vaikutuksesta urheiluun. Urheilu oikeus ei ole selkeärajainen oikeudenalue, vaan sen ongelmat jakautuvat eri oikeudenalojen kesken. – Urheilu oikeudessa on kuitenkin myös yleis-

portteja ajankohtaisista aiheista. Kirjoittajakunnasta on huomattava se, että urheilu oikeudellisen materiaalin tuottamisesta ovat paljolti vastanneet urheilun tai sen järjestötoiminnan parissa toimivat lakimiehet oman työnsä ohessa.

⁵⁹ Oikeuskulttuurin ja oikeudenalojen muutoksen vaatimasta ajasta *Tuori* 2007 s. 109.

⁶⁰ Ks. *Norros* 2011 s. 6. Norros tosin huomauttaa, ettei käsi- tai oppikirjatarve voi laskea tutkimukselle asetettavaa vaatimustasoa. Tieteellisen tutkimuksen tavoitteena on aina oltava uuden tiedon tuottaminen.

⁶¹ Ks. myös *Halila* 2006a s. 8.

sia oppejaan, joissa keskitytään muun muassa urheilun normien oikeudelliseen luonteeseen sekä urheilun autonomian oikeudellisiin ulottuvuuksiin.”⁶²

Määritelmä piirtää eteemme laajan kuvan urheiluoikeudesta. Mukaan mahtuvat urheilun puolelta kaikki urheiluna pidettävät ilmiöt, eri lajit hiihdosta vesipalloon ja toimijat urheilijoista urheilujohtajien kautta managereihin. Oikeuden puolelta määritelmä kattaa kaikki oikeudenalat. Määritelmän mukaan urheiluoikeudelliseksi luettavan tutkimuksen kohteina ovat urheilu ja sen ilmiöt, joita analysoidaan oikeusjärjestyksen näkökulmasta. Kysymys voi olla esimerkiksi lainsäädännön urheilulle ja urheilun eri toimijoille antamista mahdollisuuksista tai asettamista rajoitteista, huomioon ottaen kuitenkin urheilun omat normit ja autonomian.

Urheiluoikeuden oikeudenalaluonnetta koskevaan kysymykseen annettavasta vastauksesta on kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa oltu pitkään varsin yksimielisiä. Urheiluoikeus ei ole – ainakaan vielä eikä perinteisessä mielessä – oma oikeudenalansa, jolla olisi omat koherentit ja vakiintuneet yleiset oppinsa. Lähtökohtana on ollut se, että urheiluelämässä esiin tulevat oikeudelliset ongelmat paikantuvat jo lähtökohtaisesti muiden, vakiintuneiden oikeudenalojen, kuten esimerkiksi sopimus-, vahingonkorvaus-, työ- tai yhdistysoikeudellisiin, normistoihin. Tällöin on luonnollista, että niiden ratkaisemiseen sovelletaan kunkin asianomaisen oikeudenalan yleistä normistoa ja yleisiä oppeja.⁶³

Tässä tilanteessa urheiluoikeus-termi toimii ikään kuin käyttökelpoisena saatevarjokäsittteenä, jonka alla on mahdollista monipuolisesti kartoittaa urheilun elämänalueen oikeudellisia ongelmia. Oikeudenalaan viittaavan puheen, eli urheiluoikeuden käytön tavoitteena ei ole nimenomaisesti korostaa sitä, että kyseessä on itsenäinen oikeudenala vakiintuneiden oikeudenalojen merkityksessä, vaan pikemminkin koota yhteen urheiluun liittyvä oikeudellinen tutkimus. Urheiluoikeudessa pyritään ottamaan kootusti haltuun tiettyyn sosiaaliseen toimintaympäristöön liittyviä juridisia kysymyksiä. Terminologisesti *urheiluun liittyvästä oikeudesta* tai *urheilusta ja oikeudesta* puhuminen antaisi todellisuutta paremmin vastaavan kuvan urheilua koskevasta oikeustieteellisestä tutkimuksesta kuin urheiluoikeus-nimityksen käyttäminen.⁶⁴ Oikeudenalapohjaiseen tarkas-

⁶² Siteerattu *Halila* 2006a s. 18 mukaan. Virkaanastujaisesityelmä on ilmestynyt ruotsiksi artikkelissa *Halila* 2002 s. 725–729.

⁶³ *Halila* 1999 s. 8–9; *Halila* 2006a s. 11–12.

⁶⁴ Näin myös *Halila* 2006a s. 18–19. Ajattelen siis, että urheiluoikeuden yhteydessä oikeudenalapuhetta käytetään perinteistä käsitystä löyhemmässä merkityksessä. *Määttä* (2000a s. 345) huomauttaa, että kaikkein teknisimmässä merkityksessään oikeudenalalla on esitystapaan ja viestimiseen liittyvä merkitys, jolla ei tavoitella normatiivisia vaikutuksia. Esitysteknisesti voi olla käytännöllisempää puhua esimerkiksi ydinenergiaoikeudesta kuin vaikkapa ydinenergian käyttöön liittyvästä vahingonkorvausoikeudesta. Pedagogisesti voi olla mielekästä rakentaa ongelmakeskeisiä

teluun ajatukset johtavan urheiluoikeus-termin käyttöä puoltaa kuitenkin kyseisen kaltaisen kielenkäytön vakiintuneisuus.

Ruotsissa ja Tanskassa terminologia näyttäisi olevan eritellympää kuin Suomessa. Ruotsalainen *Krister Malmsten*⁶⁵ käyttää termiä *idrottsrelaterad juridik*, kun kysymyksessä on yleisen lainsäädännön soveltaminen urheilun toimintaympäristöön. Tällöinkin Malmsten edellyttää, ettei kyse ole aivan vähäisestä liittynästä urheiluun. Tuomioistu- tai viranomaisratkaisulla on oltava suoria tai välillisiä oikeusvaikutuksia urheilun organisaation tai yksittäisten urheilijoiden tai muiden urheiluun liittyvien henkilöiden toimintaan. Erityisen kiintoisina urheiluun liittyvän juridiikan ilmenemismuotona Malmsten mainitsee tilanteet, joissa urheilun sisäisestä normista tulee juridinen standardi. Näin käy Malmstenin mukaan esimerkiksi arvioitaessa rikosoikeudelliselta kannalta urheilulajin harjoittamisen yhteydessä tapahtunutta fyysistä loukkausta, joka täyttää pahoinpitely- tai vammantuottamusrikoksen tunnusmerkistön, mutta on urheilulajin sääntöjen sallima. Tällöin urheilija on rikosoikeudellisesta vastuusta vapaa. Termin *idrottsjuridik* alla Malmsten tarkastelee etenkin urheilun *omia sisäisiä normeja ja riidanratkaisua*, mutta myös erityisesti urheilua varten annettua valtiollista lainsäädäntöä. Tanskalainen *Jens Evald* erottaa vastaavalla perusteella urheiluoikeudessa (*idrætsjura*) ydinalueen (kerneområde) ja reuna-alueen (yderområde). Ydinalueeseen kuuluu *urheilujärjestöjen omat sisäiset säännöt*. Reuna-alueen määrittely muistuttaa kotimaista urheiluoikeuden sisältöä. Evaldin mukaan urheiluoikeuden reuna-alue ”består ... af en bred vifte af traditionelle juridiske discipliner samt idrætsorienterede love (eliteidrætsloven mv.)”.⁶⁶

Urheiluoikeus kuuluu muiden uusien oikeudenalojen joukkoon siinä, että se koostuu monelle eri oikeudenalalle kuuluvasta normistosta ja muodostaa niiden kanssa päällekkäisiä kokonaisuuksia.⁶⁷ Tämän ominaisuuden osalta urheiluoikeus on samansukuinen esimerkiksi informaatio-oikeuden kanssa, jota *Tuomas Pöysti* on luonnehtinut perinteisiin oikeudenaloihin nähden päällekkäiseksi järjestelmäksi, jossa oikeudelliset normit voidaan samanaikaisesti lukea esimerkiksi sekä hallinto-oikeudellisiksi että informaatio-oikeudellisiksi.⁶⁸ Urheiluoikeuden päällekkäisyys ja lomittaisuus muiden oikeudenalojen kanssa tekee oikeudenalojen rajat ylittävistä ongelmakeskeisestä tutkimustavasta urheiluoikeudelle ominaisen.⁶⁹

opintojaksoja, joilla tiettyä kysymystä tarkastellaan useamman oikeudenalan näkökulmasta ja liittyy siihen sana ”oikeus” (esim. asuntokauppaoikeus) silti tarkoituksena ei ole väittää, että kyseessä olisi oma oikeudenalansa.

⁶⁵ Malmsten 2007, erit. s. 59–60, 68.

⁶⁶ Evald 2002 s. 3–4.

⁶⁷ Tuori 2004 s. 1220–1221.

⁶⁸ Pöysti 1999 s. 369, 379, 381–382.

⁶⁹ Halila 2006a s. 11, 19–20, 36; Timonen 2004 s. 294–295; Norros 2011 s. 5.

Tarkasteltavana olevat ongelmat nousevat luontevasti toimintaympäristöstä, kontekstista.⁷⁰ Tällainen elämänaluepohjainen tarkastelutapa sulkee urheiluoikeuden piiriin ylipäättään kaikki jotenkin urheiluun liittyvät oikeudelliset normit ja oikeudellisena tarkasteltavat kysymykset, sellaisetkin, joiden ratkaisemiseen ei liity mitään urheilusta johtuvaa ”lisää”.⁷¹ Nämäkin kuuluvat laajasti ymmärretyn urheiluoikeuden piiriin, mutta toimintaympäristöstä eli urheilusta ja sen ilmiöistä nousevat tutkimusongelmat tuovat usein mukanaan oikeustutkimukseen erityis- tai ominaispiirteitä, jotka tekevät tutkimuksesta urheiluoikeudellisen ja yhdistävät sen muuhun urheilusta tehtävään tutkimukseen.⁷² Nämä toimintaympäristöstä nousevat erityispiirteet vaihtelevat valitun tutkimusongelman mukaan, mutta viittaavat niillä ennen kaikkea edellä luvussa 2 esille tuotuihin urheilun oikeudellistumisen yhteydessä tarkasteltuihin seikkoihin: urheilulajien sääntöihin, urheiluorganisaatioiden itsesääntelyyn, urheilutoiminnan rakenteisiin tai urheiluun liittyviin yhteiskunnallisiin, kulttuurisiin ja sosiaalisiin arvoihin ja tavoitteisiin. Urheiluoikeudelle ominaisen tutkimuksellisen haasteen muodostaa erityispiirteiden merkityksen tunnistaminen ja arviointi oikeudellisen sääntelyn ja soveltamisen tilanteissa.⁷³

Tällä tavoin ymmärretyn urheiluoikeuden yhteydet perinteisiin oikeudenaloihin eivät katkea, vaan urheiluoikeudellinen tutkimus on väistämättä yhteydessä johonkin tai joihinkin muihin oikeudenaloihin. Vaikka näin muodostettua usealle oikeudenalalle levittäytyvää ja tieteiden väliset rajat ylittävää urheiluoikeutta voidaan moittia pirstaleiseksi, pidän ”määttäläisessä hengessä” urheiluoikeuden riippuvuutta ja yhteyttä muihin oikeudenaloihin hyvänä asiana.⁷⁴ Urheiluoikeuden ja yleisemmin oikeustieteen kannalta on tärkeää, että oikeudenalojen sisällä on monipuolista, erilaisin metodein ja painopistein tehtyä tutkimusta. Urheilun oikeudellisiin kysymyksiin liittyvän tietämyksen kannalta on positiivista, jos urheilun elämänalueeseen liittyvää oikeudellista tutkimusta tehdään usean oikeudenalan piirissä.

⁷⁰ Ks. myös *Kinnunen E.* 2004 s. 56–57. Ongelmakeskeisyys ja toimintaympäristö- tai kontekstilähtöisyys ovat yhteisiä urheiluoikeudelle ja useille muille uusille oikeudenaloille. Oikeuden kontekstilähtöinen tarkastelutapa on informaatio-oikeudessa niin keskeisellä sijalla, että Pöysti tiivistää informaatio-oikeuden keskeiseksi tehtäväksi oikeusnormien toimintaympäristön olennaisten piirteiden ymmärtämisen. Ks. *Pöysti* 1999 s. 369, 371. Lääkintäoikeuden kehitystä tarkastellessaan *Raimo Lahti* (2003a s. 1008–1009) painottaa, että lääketieteen, lääkintä- ja hoitotyön sekä terveydenhuollon oikeudellisten ongelmien käsittelyssä tarvitaan sekä eri tieteidenalojen että eri oikeudenalojen rajat ylittävää ongelma-keskeistä tarkastelutapaa.

⁷¹ *Halila* 1999 s. 8–9; *Halila* 2006a s. 2. Ks. myös *Evald* 2002 s. 1.

⁷² Toimintaympäristöä korostavasta näkökulmasta urheiluoikeutta voidaan pitää osana liikuntatiedettä. Ks. urheiluoikeudesta osana liikuntatiedettä *Tarasti* 2000a s. 38–42 ja *Halila* 2005 s. 33.

⁷³ Ks. myös *Halila* 1999 s. 15; *Halila* 2006a s. 8.

⁷⁴ Ks. *Määttä* 2000a erit. s. 341–342.

Toisaalta päällekkäisyys ja riippuvuus muista oikeudenaloista tekevät hankalaksi kysymyksen omien yleisten oppien muodostumisesta. Urheilu oikeudellisen tutkimuksen erottaa muusta oikeustutkimuksesta se, että urheilu oikeudessa tarkastellaan, mitä urheilun erityispiirteet ovat ja mitkä ovat niiden vaikutukset urheilua koskevissa oikeudellisissa käytännöissä. Mutta onko urheilu oikeudella muuta kuin tällaista intressi- tai tehtäväperustaista itsenäisyyttä suhteessa muihin oikeudenaloihin? Jos vastaus on kielteinen, tekeekö se urheilu oikeudellisesta (eli urheilu oikeuden muodostaman sateenvarjokäsitteen alla tehtävästä oikeustutkimuksesta) tarpeetonta?

Ylipäättään on ongelmallista, että keskustelua uusista oikeudenaloista ja niiden yleisistä opeista käydään perinteisen oikeudenalakäsityksen luomaa viitekehystä vasten. Tämä ei koske vain ulkopuolisia arviointoja, vaan myös kyseisen oikeudenalakandidaatin sisäistä keskustelua leimaa usein tarve arvioida oman oikeudenalakehityksen ”kypsyysastetta” suhteessa vakiintuneen, perinteisen oikeudenalan muodostamaan ideaalimalliin. Tällöin uusille oikeudenaloille muodostetaan yleisiä oppeja tietyllä tavoin pakonomaisesti ja ylhäältä käsin.

Urheilu oikeuden ydinalueelle kuuluviksi yleisten oppien teemoiksi⁷⁵ on tunnistettu luvun alun määritelmässäkin mainitut urheilun sisäisten normien oikeudellisen luonteen tarkastelu sekä urheilun autonomian oikeudellisen merkityksen pohtiminen.⁷⁶ Hieman toisin muotoiltuna kysymys on urheilun sääntöjärjestelmän ja valtiollisen, virallisen lainsäädännön välisen rajapinnan tarkastelusta.⁷⁷ Antoisan kasvupohjan urheilu oikeuden yleisten oppien kehittymiselle muodostavat urheilun tyypilliset ratkaisutilanteet. Halila on maininnut tällaisista urheilulle ominaisista ratkaisutilanteista esimerkkeinä siirtokorvaus- ja kasvattajarahajärjestelmän, dopingista johtuvan kurinpitoprosessin sekä yleisesti itsesääntelyyn liittyvät tilanteet.⁷⁸ Näistä tilanteista voi nousta esille vain urheilu oikeudelle ominaisia peruskäsitteitä, kuten pelaajaoikeuden, siirtokorvauksen ja toimintakiellon käsitteet.⁷⁹ Kuitenkaan tällaisista yleispiirteisistä hahmotuksista yksityiskohtaisempiin urheilu oikeuden yleisten oppien täsmentämiseen ja rakentamiseen ei oikeuskirjallisuudessa ole juuri ryhdytty, tosin tuoreena poikkeuksena on mainittava *Aineen* konstruktio urheilu oikeuden kantavista periaatteista.

⁷⁵ Urheilu oikeudessa on mielestäni parempi puhua yleisten oppien teemoista tai kasvualustasta, urheilu oikeuden ydinalueelle kuuluvista yhteisistä piirteistä tms. kuin varsinaisista yleisistä opeista. Ks. samoin myös Halila 2006a s. 11.

⁷⁶ Halila 2002 s. 726; Halila 2006a s. 12–15.

⁷⁷ Esim. Fritzweiler et al. (1998 s. 11) toteavat: ”Die zwischen staatlichem Recht und autonom geschaffenen ’Recht’ des Sports bestehende Spannung ist das grundlegende und wohl immerwährende Problem des Sportrechts...”.

⁷⁸ Halila 2006a s. 16.

⁷⁹ Halila 2006a s. 11.

Aineen analyysi keskittyy myöhäismodernille oikeudelle luonteenomaisesti urheilu oikeudelle ominaisten *oikeusperiaatteiden* jäljittämiseen. Oikeusperiaatteiden avulla Aine etsii avainta oikeusjärjestyksen koherenssin lisäämiseen. Ajatuksena on, että urheilu oikeuden kantavat periaatteet luovat perustan urheilun oikeudellisten ongelmien jäsentämiselle ja ratkaisemiselle ja niiden kautta myös yhteiskunnalliset arvot ja tavoitteet suodattuvat hyväksyttävällä tavalla oikeudellisiin käytäntöihin.⁸⁰

Urheilu oikeuden kantavia periaatteita Aine hahmottaa kolme: 1) vapausperiaate, 2) reilun pelin periaate sekä 3) urheilukilpailujen sujuvuuden periaate. Kunkin näistä Aine pyrkii ankkuroimaan oikeusjärjestelmän perustaviin lähtökohtiin, kuten oikeudenmukaisuuteen ja perusoikeuksiin. Vapausperiaatetta Aine tarkastelee sekä yksilön että organisaatioiden toimintavapauden näkökulmista. Vapausperiaatteen ytimeen Aine sijoittaa julkisen vallan velvollisuuden kunnioittaa yksilön toimintavapautta: julkisen vallan ei tule tarpeettomasti puuttua yksilön mahdollisuuksiin urheilla ja järjestää keskinäiset suhteensa urheilussa.⁸¹

Reilun pelin periaate⁸² näyttäytyy Aineen tekstissä oikeusjärjestyksen oikeudenmukaisuuden sisältöä implikoivien normien (esim. perustuslain 1.2 §, 6 §) ja urheilun sisältä kumpuavien eettisten maksiimien ja käsitysten (esim. velvollisuus parhaansa yrittämiseen, pelin henki) sisällöllisesti avoimena ja tilannekohtaisesti muuttuvana periaatteena. Oikeudellisessa harkinnassa reilun peli periaate on instrumentti, jonka avulla yhteys urheilu oikeuden ja urheilun arvoperustan välillä säilyy.⁸³

Urheilukilpailujen sujuvuuden -periaatteelle Aine hakee sisältöä EU:n tuomioistuimen vapaata liikkuvuutta ja kilpailuoikeutta koskevan oikeuskäytännön piiristä. Tuomioistuinratkaisujen pohjalta Aine tiivistää kolme urheilukilpailuun liittyvää ominaispiirrettä: urheilukilpailujen asianmukaisen toimivuuden, urheilun integriteetin turvaamisen sekä kilpailullisen tasapainon. Ne muodostavat yhdessä edellytyksen urheilumarkkinoiden toimivuudelle, jonka Aine puolestaan yhdistää yhteiskunnan hyvinvoinnin lisäämiseen.⁸⁴

Aineen muotoilevat urheilu oikeuden kantavat oikeusperiaatteet ovat vastaus urheilu oikeuden käytännönläheisyydestä ja pirstaleisuudesta tehtyihin havaintoihin. Aine toteaa, että urheilu oikeudellista tutkimusta on kertynyt jo verrattain paljon, jolloin edellytykset urheilu oikeuden yleisten oppien jäsentyneelle tarkastelulle ovat periaatteessa olemassa. Aineen tavoitteet ovat kahtalaiset: ensinnäkin kantavien periaatteiden avulla on tarkoituksena kehittää eteenpäin urheilu oikeu-

⁸⁰ Aine 2011b s. 18–19.

⁸¹ Laajemmin vapausperiaatteesta Aine 2011b s. 23–30.

⁸² Ks. reilun pelin periaatteesta oikeudellisena periaatteena myös Matikainen 2006 s. 49–58.

⁸³ Reilun pelin periaatteesta Aine 2011b s. 31–38.

⁸⁴ Urheilukilpailujen sujuvuusperiaatteesta Aine 2011b s. 39–48.

den sisäistä systematiikkaa. Toiseksi yleisten oppien kehittäminen jäsentää urheiluoikeuden asemaa osana oikeusjärjestelmän kokonaisuutta.⁸⁵

Periaatteiden soveltamistilanteita Aine hahmottelee varsin yleisellä tasolla, ja kokonaisuutena arvioiden kysymystä urheiluoikeuden oikeudenalaluonteesta ja yleisistä opeista ei Aineen tutkimuksen perusteella ole vielä ratkaistu. Kirjoittaja itsekin korostaa, että artikkeli on nähtävä yhtenä puheenvuorona prosessissa, joka mahdollisesti vie urheiluoikeuden yleisiä oppeja vähitellen eteenpäin.⁸⁶

Samankaltaista keskustelua urheiluoikeuden oikeustieteellisestä identiteetistä on luonnollisesti käyty muissakin maissa – mielipiteiden ja näkökulmien vaihdellessa. Urheiluoikeuden uranuurtajaksi mainittu *Edward Grayson* ei kirjoituksissaan korostanut urheiluoikeuden omaa itsenäistä luonnetta, päinvastoin: ”No subject exists which jurisprudentially can be called sports law. As a soundbite headline, shorthand description, it has no juridical foundation; for common law and equity creates no concept of law exclusively relating to sport. Each area of law applicable to sport does not differ from how it is found in any other social or jurisprudential category – – ”.⁸⁷ Päinvastaiselle kannalle päätty *Simon Gardiner* kirjoittajakumppaneineen: ”As an area of academic study and extensive practitioner involvement, the time is right to accept that a new legal area has been born and is thriving in the ‘bloom of its youth’ – Viva sports law”.⁸⁸ *Timothy Davies* on kootusti kuvannut urheiluoikeuden kehitysvaiheita Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa. Kirjoituksessa tulee hyvin esille oikeudenalan kehittymistä ajan kulun mukaan seuraava kehityskaari. Davies osoittaa, miten käsitys urheiluoikeudesta olemassa olevien oikeusnormien normaalina soveltamisena kaupallistuneen ”viihdeurheilun” ongelmatilanteisiin on akateemisen tutkimuksen, urheilun oikeusjuttuihin keskittyneen asianajotoiminnan, lisääntyneen lainsäädännön ja tuomioistuinkäytännön myötä muuttunut itsenäisen urheiluoikeuden omaleimaista oikeudenalaluonnetta korostavaksi.⁸⁹

Kotimaisen urheiluoikeuden kannalta vastaavia päätelmiä on vielä liian aikaista tehdä. Tulevaisuuden urheiluoikeudellinen tutkimus näyttää, miten paljon urheiluun kohdistuva oikeustutkimus tiivistyy urheilun omien yleisten oppien tietoiseen kehittämiseen ja urheilun toimintaympäristöstä nousevien keskeisten teemojen ympärille vai sirpaloituuko se muiden oikeudenalojen sisällä tehtäväksi tutkimukseksi.

⁸⁵ Aine 2011b s. 7.

⁸⁶ Aine 2011b s. 7, 13.

⁸⁷ Grayson 1994 s. xxxvii.

⁸⁸ Gardiner et al. 2006 s. 90.

⁸⁹ Davies 2001 s. 211–242.

3.4 INKERI ANTILA – URHEILUOIKEUDEN ÄITI?

Urheilun oikeudenalaluonnetta koskevien pohdintojen lomassa on hyvä muistaa, että urheilu-oikeuden edellä esitettyä pidempi historiankirjoitus huomauttaa siitä, että urheiluun liittyviä oikeudellisia ongelmia on tutkittu jo aikana ennen urheilun oikeudellistumista ja kysymystä urheilu-oikeuden oikeudenalaluonteesta. Suomalaisen urheilu-oikeuden juuria voidaan niin haluttaessa jäljittää 1990-lukua kauemmaksikin. Itse asiassa *Inkeri Anttilaa* voitaisiin pitää kotimaisen urheilu-oikeuden uranuurtajana.⁹⁰

Inkeri Anttilan vuonna 1946 ilmestynyt rikosoikeudellinen väitöskirja käsittelee loukatun suostumusta teon oikeudenvastaisuuden poistavana perusteena. Anttilalle urheiluloukkaukset olivat esimerkkejä loukatun suostumuksin tapahtuvista pahoinpitelyteoista. Tutkimuksessaan Anttila toteaa, että monien urheilulajien, kuten esimerkiksi jalkapallon, painin ja nyrkkeilyn yhteydessä urheilijat loukkaavat toistensa fyysistä koskemattomuutta pahoinpitelyn tunnusmerkistös-sä tarkoitettu tavoin. Anttilan mukaan teot jäivät kuitenkin rankaisematta urheilijan niihin antaman hiljaisen suostumuksen perusteella. Peliin tai otteluun osallistuva antaa toimeen ryhtymisellään samalla suostumuksensa pelin yhteydessä mahdollisesti sattuviin pahoinpitelytekoihin.⁹¹

Anttilan tutkimustyö nostaa pintaan käsillä olevan tutkimuksen kannalta tärkeän kysymyksen urheilu-oikeuden asemasta ja suhteesta rikosoikeuteen. Anttilan väitöskirja ilmestyi aikana ennen urheilun oikeudellistumista. Urheiluelämän muutoksia – ammattimaistumista, kaupallistumista, viihteellistymistä – ja niiden mukanaan tuomia oikeudellisia kysymyksenasetteluja ei Anttilan väitöskirjan ilmestymisen aikana ollut olemassa, ainakaan samassa mittakaavassa kuin nyky-päivänä. Voitaneen ajatella, että Suomen oloissa tiettyihin erityiskysymyksiin, kuten esimerkiksi urheilijan rikos- tai vahingonkorvausvastuuseen⁹², liittyvät pohdinnat riittivät tuon ajan urheilun tarpeisiin.

Toiseksi suomalaisen urheilu-oikeuden pioneeriksi Anttilan ohella voidaan nimetä *Esko Linnakangas*, jonka urheilun verotusta käsittelevä väitöskirja ilmestyi vuonna 1984. Linnakankaan teos voidaan sijoittaa urheilun oikeudellistumisen tarkastelussa eräänlaiselle rajavyöhykkeelle ajanjaksoon, jolloin urheilun oikeu-

⁹⁰ *Heikki Halila* (2005 s. 5 av. 13) muistelee tapaamistaan Inkeri Anttilan kanssa seuraavasti: ”Suomen Lakimiesliiton senioritapahtumassa 26.10.2004 pidin esityksen urheilu-oikeuden perusteista. Kun paikalla oli Inkeri Anttila, kerroin esityksessäni hänen kuuluvan Suomen urheilu-oikeuden tutkimuksen pioneereihin. Tämä näytti häntä huvittavan, mutta keskustelussa hän ei halunnut kokonaan kiistää luonnehdintaa.”

⁹¹ *Anttila* 1946 s. 146–147.

⁹² *Bertil Bengtsson* pohti urheiluun liittyvää vahingonkorvausproblematiikkaa 1962 ilmestyneessä tutkimuksessa ”Skadestånd vid idrott, lek och sällskapsliv”.

dellistumisen idut olivat jo näkyvissä.⁹³ Anttilan väitöskirjatutkimuksesta poiketen Linnakankaan tutkimuksessa urheilu elämänaalueena tunnistettiin selkeästi yhdeksi tutkimuksen lähtökohdista. Linnakangas perusteli aihevalintansa urheiluelämästä ja siinä tapahtuneista muutoksista käsin.⁹⁴ Linnakankaan eräänä keskeisenä tutkimustehtävänä oli selvittää, miten urheilun verotuksessa toteutuvat verotuksen yleiset tavoitteet ja periaatteet huomioon ottaen urheiluun liittyvät kulttuuripoliittiset vaatimukset. Selvityksen kohteena oli siten urheilun erityispiirteiden merkitys verotuksessa.⁹⁵ Lisäksi Linnakangas toi väitöskirjassaan esille useita nykypäivänkin urheiluoikeudelle ajankohtaisia teoreettis-metodisia kysymyksiä muun muassa urheilua koskevan aineiston käyttömahdollisuuksista ja asemasta oikeustutkimuksessa sekä oikeustieteen ja liikuntatieteen suhteista.⁹⁶ Silti Linnakangas, sen enempiä kuin Anttilakaan, ei nimeä tutkimustaan urheiluoikeudelliseksi.

Urheilussa tapahtuneista ammattimaistumisen, kaupallistumisen ja eriytymisen muutoksista huolimatta täsmennän urheiluoikeudellisen ja rikosoikeudellisen tutkimuksen eron (vain) kysymyksenasettelua ja tiedonintressiä koskeviksi erilaisiksi lähtökohdiksi.⁹⁷ Se, että rikosoikeuden normien ja yleisten oppien soveltamista tarkastellaan tietyn elämänaalueen piirissä, painottaa tutkimuksen kysymyksenasettelua eri tavoin kuin rikosoikeuden normistosta, periaatteista tai käsitteistä lähtevä tutkimus. Mutta esimerkiksi siltä osin kun tutkimuksen tehtävänä on antaa tulkintasuosituksia suostumisopin soveltamisesta urheilutilanteisiin, pitäisi urheiluloukkauksista tehtävän ”puhtaasti rikosoikeudellisen” ja ”puhtaasti urheiluoikeudellisen” tutkimuksen olla nähdäkseni ”tuloksiltaan” samanlaista.

Edellä urheiluoikeudesta esittämäni paljasti lähtökohtaisen käsitykseni tämän tutkimuksen paikasta urheiluoikeuden ja rikosoikeuden kentillä. Oikeudenala- ja oppiainejaossa tutkimukseni voidaan lukea sekä urheiluoikeuteen että rikosoikeuteen kuuluvaksi, mutta tässä tutkimuksessa omaksutun käsityksen mukaan urheiluoikeus on väistämättä yhteydessä perinteisiin oikeudenaloihin. Tutki-

⁹³ Periodisointia 1) aika ennen urheilun oikeudellistumista, 2) rajavyöhyke ja 3) oikeudellistuneen urheilun aika, käyttää *Halila* (2005 s. 24, 27) tarkastellessaan Suomessa tehtyä urheiluoikeudellista tutkimusta.

⁹⁴ Linnakangas nostaa esille etenkin urheilun ammatillistumisen ja kaupallistumisen; *Linnakangas* 1984 s. 9–10.

⁹⁵ *Linnakangas* 1984 s. 11, 13.

⁹⁶ *Linnakangas* 1984 s. 11, 16–20.

⁹⁷ Inkeri Anttilan väitöskirjassa urheiluloukkaukset tulivat esiin vain yhtenä suostumusopin soveltamista koskevana esimerkkinä ja erityistilanteena. Loukatun suostumusta koskevan oikeuttamisperusteen sisältö, merkitys ja asema rikosoikeusjärjestelmän kokonaisuudessa oli ensisijainen tutkimuskohde. Esimerkiksi omassa lisensiaatintyössäni (*Kimmunen, E.* 1999) olen tarkastellut samaa kysymystä urheiluloukkausten rankaisemattomuuden yhteydessä, mutta lähtenyt liikkeelle toisesta suunnasta. Urheilutoiminta erilaisine tyyppitilanteineen oli tutkimuksen keskiössä.

muksen kysymyksenasettelun ohjaamana en tavoittele esimerkiksi urheiluoikeuden yleisten oppien rakentamista tai oikeusperiaatepohjaisen koherenssin luomista urheiluoikeuteen, vaan tavoitteeni on hahmottaa dopingrikosten paikkaa rikosoikeudellisen sääntelyn kokonaisuudessa. Pidän kuitenkin urheilun oikeudellistumisen tematiikan sekä urheilun sisäisen antidopingnormiston ja rikoslainsäädännön välisten suhteiden tarkastelua yhdessä toimintaympäristöstä lähtevän kysymyksenasettelun ohella sellaisina tutkimuksellisinä valintoina, joiden olemassaolo tekee tutkimuksesta rikosoikeuden ohella myös urheiluoikeuteen kuuluvan. Urheiluoikeudelliselle tutkimukselle ominaisella tavalla myös tässä tutkimuksessa liikutaan kahden eri normijärjestelmän ja niiden autonomian välisellä rajapinnalla. Urheiluoikeudelle tyypillinen kontekstilähtöinen ja ongelmakeskeinen näkökulma ei siis sulje pois sitä, ettei tutkimus voisi olla samanaikaisesti myös rikosoikeudellinen ja päinvastoin. Urheilu on yksi elämänalue, jonka sääntelyssä myös rikosoikeudellisella sääntelyllä on sijansa, ja se on siinä suhteessa relevantti toimintaympäristö tutkia esimerkiksi rikosoikeudellisen normiston syntyä ja systematisointia.

Mutta miten otsikon kysymykseen on vastattava, onko Inkeri Anttila suomalaisen urheiluoikeuden äiti vai ei? Anttilan mukaan loukatun suostumus soveltuu lähtökohtaisesti hyvin urheilutilanteisiin. Ongelmia aiheutui lähinnä suostumuksen vapaaehtoisuuden ja vakavien urheiluvahinkojen oikeuttamisen yhteydessä. Anttila muun muassa pohti, miten selittää loukatun suostumuksen avulla koulussa tai armeijassa sattuneiden urheiluloukkausten rankaisemattomuuden. Kun kouluissa ja armeijassa liikunta on pakollista, voidaanko silloin edes puhua suostumuksen vapaaehtoisuudesta siten, kun loukatun suostumuksen käyttö oikeuttamisperusteena doktriinin mukaan edellyttäisi? Rikoslainopin mukaan myöskään kuolemaan tai vakavaan vammaan ei voi pätevästi suostua, mutta näihin seurauksiin johtavat tilanteet eivät nekään ole urheiluelämässä aivan tuntemattomia.

Anttila selitti näiden ongelmallisten tilanteiden rankaisemattomuuden pakoterveydenhoidon ja tavanomaisen oikeuden avulla. Molemmat perusteet palautuvat lopulta siihen, että Anttila katsoi urheilun olevan monella tapaa yhteiskunnan etujen mukaista toimintaa.⁹⁸ Pätevän suostumuksen piiriin voitiin Anttilan mukaan lisäksi lukea vain tapahtumat, jotka olivat lajin sääntöjen mukaisia tai jotka muutoin kuuluvat pelin tai ottelun tavanomaiseen kulkuun.⁹⁹ Tietyllä tavoin siis myös Anttilan argumentaatio palautui urheilun autonomisen aseman sekä urheilun itsesääntelyn oikeudellisen merkityksen tunnistamiseen. – Ehkäpä Inkeri Anttilaa siis voisi kuin voisikin pitää urheiluoikeuden äitinä.

⁹⁸ Anttila 1946 s. 148–149.

⁹⁹ Anttila 1946 s. 147.

4 Doping kriminalisointiteorian valotuksessa

4.1 NÄKÖKULMIA DOPINGIIN

Tutkimuksen toisessa luvussa kuvasin dopingin oikeudellistumista ja antidopingtoiminnan kehitystä. Urheilujärjestöjen rinnalle antidopingtoimintaa tukemaan ovat asettuneet useat kansainväliset järjestöt, Euroopan unioni ja eri valtioiden lainsäätäjät. Urheiluliike ja kansainvälinen valtioiden yhteisö jakavat vakuuttavasti sekä kielteisen asennoitumisen dopingiin että käsityksen dopingin vastaisen taistelun tarpeellisuudesta. Tämän muutoksen myötä myös käsitys siitä, mitä ”doping” on, muovautui uudelleen: ”Doping was no longer regarded simply as a sporting *infringement*. It was now presented as a crime.”¹ Näkemys dopingista kaikin tavoin kielteisenä, poiskitkettävänä ilmiönä on muodostunut hegemonistiseksi. Urheilussa julistettu sota dopingia vastaan on levinnyt uusille tantereille. Dopingpuheen retoriikka ja dopingiin liittyvät, median välittämät ja ylläpitämät mielikuvat vievät ajatukset helposti toiseen tunnettuun sotaan: sotaan huumeita vastaan.

Myös tavalliset kansalaiset vaikuttavat olevan varsin yksimielisiä dopingin turmiollisuudesta. Esimerkiksi Euroopan liikuntakasvatuksen teemavuonna 2004 toteutettu eurobarometritutkimus² osoitti, että liikunnan ja urheilun ikävimpanä puolena nähtiin ehdottomasti olevan dopingin. Suomalaisista näin ajatteli 86 % kyselyyn vastanneista. Euroopan laajuisesti tällä kannalla oli 72 % vastanneista.³

Maailman antidopingtoimisto Wadan koordinoimaan kansainväliseen antidopingtoimintaan sitoutuneiden urheilujärjestöjen ja valtioiden sekä tavallisten eurooppalaisten ohella myös urheilijat itse pitävät dopingia kielteisenä asiana. Esimerkiksi vuonna 1993 suoritettun kyselytutkimuksen mukaan lähes kaikki suomalaiset olympiavalmennettavat⁴ tuomitsivat dopingin käytön ja sen sallimi-

¹ Møller 2009 s. 15. Kursivointi alkuperäisessä tekstissä.

² Eurobarometri ”Citizens of the European Union and Sport”.

³ Dopingin lisäksi Suomessa liikunnan ja urheilun kielteisimmiksi asioiksi miellettiin lisäravinteiden ylikäyttö (38 %) ja rahan ylikorostuminen (66 %). Eurooppalaisella tasolla muita liikuntaan ja urheiluun liittyviä negatiivisia aihealueita olivat raha (55 %) ja korruptio (41 %). Myös väkivalta (32 %), lasten seksuaalinen hyväksikäyttö (29 %) ja muu lasten hyväksikäyttö (25 %) saivat korkeat prosentit vastaajilta.

⁴ Tutkimuksen kohteena olivat kaikki vuoden 1993 joulukuussa Suomen Olympiakomitean valmennusapurahaa saaneet urheilijat, yhteensä 207. Tutkimus suoritettiin postitse lähetettyjen kyse-

sen urheilussa yksimielisesti. Vastaajista 91,5 % oli täysin samaa mieltä kyselyssä esitetystä väitteestä, jonka mukaan dopingin käyttö tulisi estää kaikin mahdollisin keinoin. Yhteensä urheilijoista 73,5 % oli jokseenkin samaa mieltä tai täysin samaa mieltä siitä, että doping on huippu-urheilun suurin ongelma.⁵ Suomalaisurheilijoiden kielteinen suhtautuminen dopingiin on vahvistettu myös myöhemmissä asennetutkimuksissa.⁶

Ajatus dopinginvastaisen sodan tarpeellisuudesta on lyönyt itsensä läpi varsin hyvin kaikkien asianosaisten keskuudessa. Mutta ovatko dopingaineet huumausaineisiin verrattavissa oleva ”paha” ja miten päteviä dopingkieltojen perusteet ovat? Tämänkaltaisia kysymyksiä ovat herätelleet ”dopinghysteriaa” kriittisesti tarkastelevat yhteiskuntatieteilijät. He väittävät, että tiivistyvän dopingvalvonnan imussa vastaaminen edellä mainittuihin, perustavanlaatuisiin kysymyksiin on unohtunut. Antidopingorganisaatioita eivät esimerkiksi kiinnosta ne syyt, jotka saavat urheilijan hankkimaan ja käyttämään dopingaineita sekä salaamaan käyttönsä. ”Näitä kysymyksiä ei alati kiihtyvä dopingvalvonta ole ratkaissut; niitä ei ole edes pysähdytty miettimään. On vain jahdattu huijareiksi ja jopa rikollisiksi leimattuja urheilijoita”, polemisoi tutkija *Erkki Vettenniemi*.⁷

Tässä ja seuraavassa luvussa tavoitteenani on tarkastella, millaisena ilmiönä doping suomalaisessa rikosoikeudessa ymmärretään. Urheiluliikkeen kielteistä suhtautumista dopingiin on perusteltu muun muassa käytön epäeettisyyteen sekä aineiden aiheuttamiin terveyshaittoihin viitaten. Käsillä olevassa neljännessä luvussa pohdin, miltä nämä perusteet näyttävät rikosoikeudellisten kriminalisointiperiaatteiden näkökulmasta tarkasteltuna. Selvitän, millaisen määritelmän rikoslaki antaa dopingista ja miten rikoslain näkemys dopingista suhteutuu niihin perusteisiin, joita urheiluliikkeen sisällä on dopingkieltojen tueksi esitetty. Luvun tausta-ajatuksena on ensinnäkin herättää keskustelua siitä, millaiseen ”dopinginvastaiseen sotaan” lainsäätäjät voi rationaalisen, kriminalisointiperiaatteita kunnioittavan rikosoikeuden keinoin osallistua. Toiseksi pyrin osoittamaan toteutuneen lainsäädännön kipupisteitä ja ennakoimaan tulevaisuudessa lainsäätäjän ratkaistavaksi nousevia kysymyksiä.

Rikosoikeudellisen analyysin taustaksi ja keskustelukumppaniksi tuon luvun aluksi esille, mitä dopingilla urheiluliikkeen näkökulmasta tarkoitetaan (4.2) ja tämän jälkeen alajaksossa 4.3 esittelen joitakin kriittisiä näkökohtia, joita urheiluliikkeen harjoittamaan antidopingtoimintaan on kohdistettu.

lylomakkeiden avulla. Lomakkeita palautettiin 147 kappaletta, eli vastausprosentti oli 70,7 %. Ks. tutkimuksen menetelmistä ja aineistosta tarkemmin *Lindholm – Knuuttila* 1998 s. 96–98.

⁵ *Lindholm – Knuuttila* 1998 s. 99–10, 133.

⁶ *Alaranta et al.* 2007.

⁷ *Vettenniemi* 2009 s. 10.

4.2 URHEILULIIKKEEN NÄKÖKULMA DOPINGIIN

4.2.1 Dopingin määritelmä

Dopingin olemusta ja määritelmää on urheiluliikkeen sisällä pohdittu ja muokattu lukuisia kertoja. Arkikielessä dopingilla kilpaurheilussa tarkoitetaan urheilijan suorituskyvyn parantamista elimistölle vierain keinoin, esimerkiksi käyttämällä kemiallisia aineita tai muita lääketieteellisiä menetelmiä. Näiden aineiden ja menetelmien käyttö on kielletty urheilujärjestöjen säännöissä. Kieltojen tarkoituksena on turvata sekä *fair play* eli kilpailun tasapuolisuus ja reiluus että urheilijoiden terveys. Nämä dopingiin perinteisesti liitetyt ainesosat olivat näkyvissä yhdessä siteeratuimmista dopingmääritelmistä eli Kansainvälisen olympiakomitean – nyt jo kumotuissa – antidopingsäännöissä:

”Doping is: 1. the use of an expedient (substance or method) which is potentially harmful to athletes’ health and/or capable of enhancing their performance, or
2. the presence in the athlete’s body of a Prohibited Substance or evidence of the use thereof or evidence of the use of a Prohibited Method.”

Kansainvälisen olympiakomitean dopingmääritelmä oli yhdistelmä muodollista ja sisällöllistä elementtiä. Ensimmäisessä osassa pyrittiin määrittelemään dopingin sisällöllisiä perusteita. Sen mukaan periaatteessa mikä tahansa aine tai menetelmä, joka mahdollisesti oli vaarallinen urheilijan terveydelle ja/tai paransi suoritusta oli dopingia. Määritelmän jälkimmäinen osa painotti asian muodollista puolta. Dopingia oli kielletyn aineen löytyminen urheilijan kehosta tai näyttö tästä tai kielletyn menetelmän käytöstä. Määritelmän toinen kohta edellytti, että kielletyt aineet ja menetöt oli määriteltävä, mikä puolestaan johti kielletyistä aineista ja metodeista laadittujen luetteloiden syntymiseen. Oli myös kehitettävä päteivät testit luetteloissa mainittujen aineiden ja metodien havaitsemiseksi.

Nyttemmin Maailman antidopingsäännöstössä⁸ (Wadc), jota niin Kansainvälinen olympiakomitea kuin kansainväliset ja kansalliset lajiliitotkin seuraavat, on luovuttu aineellisesta dopingin määrittelystä, ja sen sijaan painotetaan dopingin luonnetta *sääntörikkomuksena*. Wadan hyväksymän Maailman antidopingsäännösten ensimmäisessä artiklassa doping määritellään ”as the occurrence of one or more of the anti-doping rule violations set forth in Article 2.1 through Article

⁸ Viittaan tässä tutkimuksessa Maailman antidopingsäännösten 2009 vuoden versioon. Sen Maailman antidopingtoimisto Wadan hallintoneuvosto hyväksynyt 17.11.2007 ja se on tullut voimaan 1.1.2009. Suomen Antidopingtoimikunta ADT ry sitoutui 4.12.2008 pidetyssä kokouksessaan noudattamaan mainittua säännöstöä.

2.8 of the Code”. Doping on siis yksi tai useampi säännöstössä määritelty dopingrikkomus. Maailman antidopingsäännösten mukainen Suomen antidopingsäännöstö⁹ yksilöi dopingrikkomukset seuraavasti:

- 2.1. Urheilijalta otetussa näytteessä on kiellettyä ainetta, sen aineenvaihdunta-tuotetta tai merkkiainetta.
- 2.2. Kielletyn aineen tai menetelmän käyttö taikka käytön yritys.
- 2.3. Urheilijan kieltäytyminen dopingtestistä tai testimääräyksen noudatta-matta jättäminen ilman pakottavaa syytä urheilijan saatua kutsun testiin antidopingsääntöjen mukaisella tavalla, taikka muunlainen dopingtestin välttely.
- 2.4. Urheilija on laiminlyönyt ilmoittaa olinpaikkatietonsa yhteensä kolme kertaa kahdeksantoista kuukauden pituisen ajanjakson aikana tai hän ei ole ollut tavoitettavissa ilmoittamiensa olinpaikkatietojen mukaisesti, jot-ka määritellään Kansainvälisessä testausstandardissa.
- 2.5. Dopingvalvonnan minkäläinen tahansa manipulointi tai manipuloinnin yritys.
- 2.6. Kiellettyjen aineiden ja menetelmien hallussapito.
- 2.7. Kielletyn aineen tai kielletyn menetelmän levittäminen tai levittämisen yritys.
- 2.8. Kielletyn aineen tai menetelmän luovuttaminen urheilijalle tai sellaisen yritys kilpailun aikana, tai sellaisen kielletyn aineen tai menetelmän luo-vuttaminen urheilijalle tai sellaisen yritys kilpailun ulkopuolella, jonka käyttäminen on kielletty myös kilpailun ulkopuolella, sekä minkäläinen tahansa rohkaiseminen, yllyttäminen, auttaminen, avunanto, peittäminen tai muunlainen osallisuus dopingrikkomukseen sekä tällaisen yritys.

Tavallisimmin huomio kiinnitetään kohdan 2.1. mukaiseen dopingrikkomuk-seen. Olemme tottuneet ajattelemaan dopingia ennen kaikkea urheilijan kiellet-tyjen aineiden, dopingaineiden, käyttönä. Dopingin määritelmä on kuitenkin varsin laaja. Dopingrikkomuksia on paljon muitakin, ja dopingrikkomukseen voivat syyllistyä muutkin henkilöt kuin urheilijat. Urheilija voi syyllistyä do-pingrikkomukseen paitsi kiellettyjä aineita käyttämällä myös esimerkiksi jättä-mättä ilmoittamatta olinpaikkatietonsa säännöissä yksilöidyllä tavalla¹⁰, kieltäy-

⁹ Suomen antidopingsäännöstö on Maailman antidopingsäännösten 2009 mukaiseksi uudistettu ja se tuli voimaan 1.1.2009. Säännöstö päivitettiin vuoden 2009 lopussa ja samalla se sai Wadan hyväksynnän. Tässä tutkimuksessa käytän versiota, joka on tullut voimaan 1.1.2011.

¹⁰ Kansainvälisen lajiliiton tai kansallisen antidopingorganisaation rekisteröityyn ns. testauspoo-liin nimettyjen urheilijoiden on Wadan kansainvälisessä testausstandardissa määritellyllä tavalla ilmoitettava neljännesvuosittain etukäteen olinpaikkatietonsa kirjallisesti tulevan kolmikuukautis-jakson osalta. Ilmoitus sisältää mm. ns. säännöllisen toiminnan osalta sellaisten paikkojen nimet ja osoitteet, joissa urheilija harjoittelee, työskentelee tai osallistuu säännöllisesti muuhun toimintaan mainitun vuosineljänneksen aikana (viikonloput mukaan lukien), sekä tällaisen säännöllisen toi-minnan tavalliset kellonajat. Lisäksi on ilmoitettava vuosineljänneksen kunkin päivän osalta (vii-

tymällä testistä tai pitämällä hallussa kiellettyä ainetta tai menetelmää. Urheilijan ohella valmentaja tai muu urheilujoukkueen edustaja tai urheilijan tukihenkilö, joka antaa urheilijalle kiellettyä ainetta, rohkaisee häntä käyttämään kiellettyä ainetta tai menetelmää tai avustaa näissä toimissa, syyllistyy dopingrikkomukseen.¹¹ Silti tyypillisimmillään dopingrikkomuksessa on yhä kyse siitä, että urheilijan dopingtestissä antama veri- tai virtsanäyte todetaan laboratorioanalyysissä kiellettyä ainetta sisältäväksi.

Tällaisessa tyypillisessä tapauksessa dopingrikkomuksen täyttyminen edellyttää keskeisesti tietoa siitä, mitkä aineet ja menetelmät ovat kiellettyjä. Dopingrikkomuksen ala käy lopullisesti selville vasta luettaessa antidopingsäännöstöä yhdessä *Kielletyt aineet ja menetelmät urheilussa* -julkaisun kanssa. Kiinnostavaksi kysymykseksi muodostuu se, millä kriteereillä jokin aine tai menetelmä lisätään kiellettyjen aineiden ja menetelmien luetteloon. Antidopingsäännösten 4 kohdassa todetaan varsin lakonisesti, että Wada julkaisee *harkintansa mukaan* Kielletyt aineet ja menetelmät urheilussa -luettelon kansainvälisenä standardina. Mainitussa luettelossa määritellään ne kielletyt aineet ja menetelmät, jotka ovat kiellettyjä sekä kilpailuissa että kilpailun ulkopuolella sekä ne aineet ja menetelmät, jotka ovat kiellettyjä ainoastaan kilpailuissa. Suomen antidopingsäännösten 4.1. -kohdan mukaan Kiellettyjen aineiden ja menetelmien luettelon muutokset ja täydennykset tulevat osaksi Suomen antidopingsäännösten määräyksiä ilman eri päätöstä kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun Wada on julkaissut ne, ellei luettelossa tai sen päivityksissä muuta määrätä.

Tämän tarkempia sääntöjä listalle ottamista koskevan harkinnan perusteista ei antidopingsäännöstö anna. Sen sijaan säännöstössä todetaan (4.3.-kohta), että päätös ottaa aine tai menetelmä kiellettyjen aineiden ja menetelmien luetteloon ja aineiden luokittelu eri ryhmiin on lopullinen, eikä urheilija tai muu henkilö voi kyseenalaistaa sitä esimerkiksi sillä perusteella, ettei aine tai menetelmä olisi peiteaine tai se ei voisi parantaa suoritusta tai että sen käyttö ei voisi olla terveydelle vaarallista tai urheiluhengen vastaista.

Maailman antidopingsäännöstöstä saamme enemmän johtoa kysymykseen, *miksi* jokin aine tai menetelmä on kielletty. Maailman antidopingsäännösten 4.3. -kohdassa määritellään listauksen kriteerit. Sääntökohdan alussa todetaan, että aineen tai menetelmän luokittelua dopingiksi *harkitaan*, mikäli Wada toteaa, että

konloput mukaan lukien) sellainen 60 minuutin ajanjakso klo 6.00 ja klo 23.00 väliltä, jolloin hän on tavoitettavissa testaukseen yksilöimässään paikassa.

¹¹ Suomen antidopingsäännösten 1.3:n mukaan antidopingsäännöstöä sovelletaan luonnolliseen henkilöön, joka jäsenyyden tai sopimuksen perusteella edustaa urheilujärjestöä tai muuta yhteisöä ”taikka muutoin toimii niissä tai toimii urheilijan kanssa tehdyn sopimuksen perusteella tämän tukihenkilönä”.

kyseinen aine tai keino täyttää artikkelissa mainitusta *kolmesta kriteeristä vähintään kaksi*.¹²

Ensimmäisen kriteerin mukaan aine tai menetelmä voi päätyä kielletyksi, jos on olemassa lääketieteellistä tai muuta tieteellistä näyttöä, farmakologinen vaikutus tai kokemusperäistä tietoa, jonka perusteella aineen tai menetelmän käyttö yksin tai yhdessä toisen aineen tai menetelmän kanssa parantaa tai mahdollisesti parantaa urheilusuoritusta.¹³ Toinen kriteeri kiinnittää huomiota terveysriskeihin. Aine tai menetelmä voidaan kieltää, jos lääketieteellinen tai muu tieteellinen näyttö, farmakologinen vaikutus tai kokemusperäinen tieto osoittaa, että aineen tai menetelmän käyttö on todellinen tai mahdollinen riski urheilijan terveydelle.¹⁴ Kolmanneksi aine tai menetelmä voidaan todeta kielletyksi Wadan päätöksellä, jos käyttö on säännösten johdannossa määritellyn urheiluhengen vastais-
ta.¹⁵

Eli yksinkertaisesti ristiinlukien: aine tai menetelmä voidaan kieltää, jos se 1) parantaa urheilusuoritusta ja on terveydelle vaarallinen tai 2) parantaa urheilusuoritusta ja on urheiluhengen vastainen tai 3) on terveydelle vaarallinen ja urheiluhengen vastainen. Näiden kohtien *lisäksi* säännöstyössä todetaan, että aine tai menetelmä voidaan lisätä Wadan päätöksellä kiellettyjen aineiden ja menetelmien luetteloon myös siinä tapauksessa, että on olemassa lääketieteellistä tai muuta tieteellistä näyttöä, farmakologisia vaikutuksia tai kokemusperäistä tietoa, jonka perusteella aine tai menetelmä saattaa peittää muiden kiellettyjen aineiden tai menetelmien käytön.¹⁶

¹² Wadc 4.3.1: "A substance or method shall be considered for inclusion on the Prohibited List if WADA determines that the substance or method meets any two of the following three criteria."

¹³ Wadc 4.3.1.1: "Medical or other scientific evidence, pharmacological effect or experience that the substance or method, alone or in combination with other substances or methods, has the potential to enhance or enhances sport performance."

¹⁴ Wadc 4.3.1.2: "Medical or other scientific evidence, pharmacological effect or experience that the Use of the substance or method represents an actual or potential health risk to the Athlete."

¹⁵ Wadc 4.3.1.3: "WADA's determination that the Use of the substance or method violates the spirit of sport described in the Introduction to the Code."

¹⁶ Wadc 4.3.2: "A substance or method shall also be included on the Prohibited List if WADA determines there is medical or other scientific evidence, pharmacological effect or experience that the substance or method has the potential to mask the Use of other Prohibited Substances or Prohibited Methods."

4.2.2 Dopingkieltojen perustelut

4.2.2.1 Urheilun reilun pelin vastaisuus

Urheilusuoritusten parantaminen, eettiset fair play -näkökohdat ja terveydelliset syyt muodostavat siis urheiluliikkeen dopingkieltojen perustan. Näistä etenkin eettiset ja urheilijoiden terveyden suojelemiseen perustuvat näkökohdat ovat perinteisimmät, urheilusuorituksen parantaminen puolestaan ongelmallisin.

Dopingaineiden ja -menetelmien käyttöön liittyvä epärehellisyys ja terveys- haitat ovat olennainen osa dopinginvastaisen taistelun legitimoivaa argumentaatiota. *Dimeo* kutsuu näitä 1950–1960-lukujen taitteessa syntyneitä kieltoperusteita antidopingin ”kaksoispilareiksi”: ”The seriousness of the AMA’s¹⁷ intervention in 1957 shows that health was increasingly becoming a major factor in discussions of drugs in sport. By the time of the CoE’s¹⁸ policy in 1963, there was a second factor built in to anti-doping discourse: sportsmanship.”

Pyrkimys suoritusten jatkuvaan parantamiseen ja suorituskyvyn maksimointiin kuuluvat sen sijaan olennaisena osana urheilun syvimpään olemukseen. Periaatteessahan urheilusuoritusten parantamisen kieltäminen – vaikkapa lääkeaineiden tai lääketieteellisten menetelmien avulla – sotii urheilun ideaa vastaan ja herättää myös joukon dopingin määrittelyyn liittyviä ongelmia. Onhan mahdollista ajatella, että myös harjoittelu, vitamiini- ja hivenaineliset tai jopa tavallinen terveellinen ruoka ovat sellaisia menetelmiä ja aineita, jotka parantavat tai potentiaalisesti parantavat urheilijan suoritusta. Urheilijan nauttima ravinto on merkityksellinen tulokuntoon vaikuttava tekijä. Vaatimus kahden kriteerin samanaikaisesta täyttymisestä kielletyn aineen tai menetelmän listalle joutumiseksi tekee tästäkin perusteesta ymmärrettävän.¹⁹ Parempaa urheilusuoritusta ei saa tavoitella epärehellisellä keinolla tai omaa terveyttä vaarantaen.

Urheilun etiikan kannalta tärkein dopingkieltojen puolesta puhuva argumentti liittyy urheiluun kuuluvaan rehellisyyden ja yhdenvertaisuuden ihanteisiin. Dopingaineiden ja -menetelmien käyttö rikkoo reilun pelin periaatetta sekä sotii myös niitä kasvatuksellisia ja sosiaalisia ihanteita vastaan, joita urheiluun on totuttu liittämään. Ajatellaan, että kiellettyjen aineiden tai menetelmien käyttö asettaa urheilijat olennaisella tavalla eriarvoiseen asemaan. Dopingin käyttäjät saavat perusteetonta etua verrattuna urheilijoihin, jotka kilpailevat ja harjoittele-

¹⁷ American Medical Association.

¹⁸ Council of Europe.

¹⁹ Maailman antidopingsäännöstöön otetussa alaviitekommentissa korostetaan *kahden* kolmesta kriteeristä (eli suorituskyvyn parantaminen, terveysriskit, urheiluhengen vastaisuus) täyttymistä, sillä: ”Using the potential to enhance performance as the sole criterion would include, for example, physical and mental training, red meat, carbohydrate loading and training at altitude”.

vat ilman lääkeaineiden tai muiden kiellettyjen menetelmien antamaa apua. Doping on yksi tapa toimia vilpillisesti kilpaurheilussa.

Urheilun eettisen näkökulmaan pohjautuva perustelu tekee dopingista yhtäältä urheiluliikkeen sisäisen ongelman: kyse on ennen kaikkea kilpaurheilun sisäisen eettisyyden vaalimisesta. Toisaalta urheiluliikkeen sisäinen kielteinen suhtautuminen dopingiin kuvastaa myös sitä asemaa, mikä urheilulla laajemmin yhteiskunnassa on. ”Ihanteellisuus on ollut urheilun suurimpia yhteiskunnallisia käyttövoimia. Mikäli urheiluliike haluaa olla täysin varma yhteiskunnan kaikeskasoisesta tuesta sekä yleisön myötämielisyydestä, sen on oltava ihanteidensa mittainen”, on *Seppo Pänkäläinen*²⁰ todennut. Siten on mahdollista argumentoida, että kielteinen suhtautuminen dopingiin on urheilun yhteiskunnallinen elinehto. Riskiiriita urheiluelämän ihanteellisen perustan ja todellisuuden välillä ei saa olla liian suuri. Tämän vuoksi dopingin vastaiseen taisteluun on panostettava parhaalla mahdollisella tavalla.

Syyt siihen, miksi doping on eettisistä syistä kielletty urheilussa, annetaan kokoavasti Maailman antidopingsäännösten julistuksenomaisessa johdantoosuudessa, johon myös viitataan niissä edellä mainituissa kriteereissä, joiden pohjalta päätös aineen tai menetelmän kuulumisesta kieltolistalle tehdään. Eettinen perustelu maailmanlaajuisen antidopingsäännösten olemassaololle löydetään urheilun keskeisten arvojen suojelemisesta seuraavaan tapaan:

”Anti-doping programs seek to preserve what is intrinsically valuable about sport. This intrinsic value is often referred to as ”the spirit of sport”, it is the essence of Olympism; it is how we play true. The spirit of sport is the celebration of the human spirit, body and mind, and is characterized by the following values:

- Ethics, fair play and honesty
- Health
- Excellence in performance
- Character and education
- Fun and joy
- Teamwork
- Dedication and commitment
- Respect for rules and laws
- Respect for self and other Participants
- Courage
- Community and solidarity

Doping is fundamentally contrary to the spirit of sport.”

²⁰ *Pänkäläinen* 1993 s. 29.

4.2.2.2 Terveyshaitat

Dopingaineiden terveyshaittojen hätkähdyttävimpänä ilmenemismuotona tuodaan usein esille niin sanotut dopingkuolemat. Dopingin historiassa etenkin ammattilaispyöräilijöiden piristeiden käyttö 1950-luvun puolivälissä kiinnitti huomiota lääkkeitä ja urheilu -yhdistelmän vaarallisuuteen. Ensimmäisenä suurta julkisuutta osakseen saaneena dopingin aiheuttamana kuolemantapauksena mainitaan usein Rooman vuoden 1960 olympialaisissa sattunut tanskalaisen pyöräilijän Knud Enemark Jensenin kuolema kesken kilpailun. Seitsemää vuotta myöhemmin urheilupiirejä herätteli englantilaisen pyöräilijän Tom Simpsonin kuolema Ranskan ympäriajon aikana. Ruumiinavauksessa todettiin, että Simpson oli nauttinut amfetamiinia, metyyliamfetamiinia ja konjakkia ennen kilpailua.²¹ Muun muassa näitä urheiluareenoilla sattuneita kuolemantapauksia on pidetty dopingin vastaisen työn suurimpana pontimena.²²

Sittemmin niin piristeiden kuin hormonienkin haitallisia terveysvaikutuksia on raportoitu runsaasti ja asiaa on pyritty selvittämään myös tieteellisten tutkimusten avulla. Dopingtarkoituksessa käytettyjen aineiden aiheuttamien terveysvaikutusten tutkimiseen liittyy kuitenkin useita hankaluuksia.²³ Ensinnäkin luotettavia kaksoissokkotutkimuksia on vaikea järjestää. On ylipäättään epäeettistä altistaa tutkittavat aineiden yliannosten aiheuttamille haittavaikutuksille. Toiseksi dopingaineiden käyttö on myös usein eri lajeissa erilaista ja käytön tavatkin voivat muuttua nopeasti. Kolmanneksi aineita käyttävät urheilijat eivät useinkaan ole halukkaita kertomaan aineiden käytöstä, vaikka dopingin käyttö olisi kyseisen lajin piirissä sallittua tai ainetta olisi käytetty silloin, kun se ei vielä ollut kiellettyä.

Näistä tutkimuksen metodologiaan liittyvistä hankaluuksista huolimatta dopingin terveysvaikutuksista on julkaistu suhteellisen runsaasti tietoa. On huomautettu, että dopingin terveysvaikutuksia voidaan ensinnäkin tutkia osana muuta lääkeaineisiin kohdistuvaa tutkimusta. Esimerkiksi alkoholia, piristeitä ja huumausaineita koskevan tutkimustoiminnan tuloksia voidaan soveltaa myös urheilun kontekstiin. Osana lääkeaineita koskevaa tutkimusta tietoa saadaan myös niistä aineista ja menetelmistä, joita muutoinkin käytetään lääketieteellisissä hoidoissa, esimerkiksi erytropoietiini eli epo-hormonista tai nesteytyksistä.²⁴

Myös anabolisten aineiden terveysriskit vaikuttavat hyvin tunnetuilta. Esimerkiksi Suomen antidopingtoimikunnan kotisivuilla keskitytään nimenomaisesti

²¹ Mainituista kuolemantapauksista ks. esim. *Mäkipää* 1985 s. 23–24; *Kaarninen* 2008 s. 35.

²² *Mäkipää* 1985 s. 23, ks. myös *Kaarninen* 2008 s. 43.

²³ Dopingaineiden käytön tutkimukseen liittyvistä hankaluuksista yleisesti ks. *Kinnunen, T.* 2001 s. 99–100, 143; *Salospohja* 2008 s. 41; *SOU* 2008:120 s. 309–310.

²⁴ Ks. esim. *Hoff – Carlsson* 2004 s. 22.

anabolisten aineiden terveysriskejä koskevien tutkimustulosten esittelyyn. Tutkimustuloksista laadittujen referaattien mukaan anabolisten aineiden on todettu vaikuttavan haitallisesti moniin elinjärjestelmiin. Ne häiritsevät elimistön omaa hormonitoimintaa sekä vaikuttavat haitallisesti muun muassa sydämeen ja verenkiertoon, maksaan ja keskushermostoon. Anabolisten steroidien pitkäaikaiskäyttäjien ennenaikaisen kuolevuuden on laskettu olevan noin viisinkertainen verrokkeihin nähden.²⁵

Anabolisten aineiden ja väkivaltaisen käyttäytymisen välinen yhteys on herättänyt runsasta mielenkiintoa viimeaikaisessa dopingkeskustelussa.²⁶ Aivoissa testosteronin ja anabolisten steroidien vaikutuskohtien on todettu olevan läheisessä yhteydessä mielialaa, seksuaalisuutta ja aggressiivisuutta sääteleviin aivojen osiin. Tutkimusten mukaan 20–30 %:lla ylisuuria annoksia anabolisia steroideja käyttävistä ilmenee steroidijakson aikana psykiatrisen tautiluokituksen kriteerit täyttäviä mielialahäiriöitä ja noin 30 %:lla anabolisia steroideja yliannoksin käyttävistä henkilöistä ilmenee jakson aikana aggressiivisuutta, vihamielisyyttä ja ärtyvyyttä. Hormonien on todettu heikentävän myös impulssikontrollia.²⁷ Joissakin tutkimusraporteissa on todettu hormonien käyttäjien turvautuvan normaaliväestöä helpommin aggressiivisiin ja väkivaltaisiin toimintamalleihin. Yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa anabolisten steroidin käyttäjien on todettu muita useammin syyllistyneen pahoinpitelyihin läheisissä ihmissuhteissaan.²⁸ Tutkijat ovat pystyneet havaitsemaan myös piirteitä hormonien strategisesta käytöstä: niiden avulla pyritään saavuttamaan aggressiivinen mielentila ja fyysistä voimaa, joiden kautta rikollinen toiminta helpottuu.²⁹

Dopingaineita ei yleensä pidetä riippuvuutta aiheuttavina aineina samaan tapaan kuin huumausaineita. Jotkut tutkimukset ovat kuitenkin antaneet viitteitä siitä, että 10–60 % käyttäjistä voidaan kuitenkin luokitella fyysisesti tai psyykkisesti dopingaineista riippuvaisiksi, jolloin heidän on vaikea lopettaa steroidien

²⁵ Seppälä 2001.

²⁶ Esimerkiksi Ruotsissa tehtiin laaja selvitys dopingaineiden vaarallisuudesta komiteanmietinnön SOU 2008:120 perustaksi. Tarvetta käydä läpi terveydelle vaarallisia aineita koskevaa lainsäädäntöä oli lisännyt mm. julkisuudessa herännyt huoli dopingaineiden ja väkivaltaisen käytöksen yhteydestä. Asiantuntijaselvityksissä todettiin eri dopingaineiden terveyshaittojen vertailun olevan vaikeaa, mutta komiteanmietinnön perusteella laaditussa hallituksen esityksessä päädyttiin kuitenkin siihen, että dopingaineet todettiin aiempaa vaarallisimmiksi ja tämän katsottiin puoltavan törkeän dopingrikoksen rangaistusasteikon korottamista. Aiemman kuudesta kuukaudesta neljään vuoteen vankeutta mahdollistavan asteikon sijasta törkeästä dopingrikoksesta voidaan nyttemmin tuomita vankeutta kuudesta kuukaudesta kuuteen vuoteen. Ks. Prop 2010/11:4 s. 80–83.

²⁷ Seppälä 2001.

²⁸ Anabolisten steroidien ja aggressiivisuuden sekä rikollisuuden välisistä tutkimuksista ks. SOU 2008:120 s. 434–439; Hoff–Carlsson 2004 s. 22.

²⁹ SOU 2008:120 s. 440.

käyttöä huolimatta käytön mahdollisista haittavaikutuksista.³⁰ Dopingainelainsäädännön uudistamistarpeita pohtineessa ruotsalaisseelvityksessä päädyttiin jopa lopputulokseen, jonka mukaan anabolisten steroidien käyttö tarjoaa portin sekä väkivaltaisen käytöksen lisääntymiselle että muiden riippuvuuksien syntymiselle.³¹

4.3 KRIITTISET SORAÄÄNET: DOPINGKIELTOJEN KIISTANALAISET PERUSTEET

4.3.1 Dopingmääritelmän keinotekoisuus

Dopingin kaikenpuolista turmiollisuutta koskevan kansainvälisen yksituumaisuuden vallitessa dopingkriittisille hajaäänille ei jää paljoakaan tilaa. Kuitenkin vielä 1970-luvun puolivälissä esimerkiksi hormonien käytön kieltäminen jakoi urheiluväkeä. Tuolloin urheilijat ja urheilujohtajat saattoivat arvostella kieltoa tilanteessa, jossa hormonivalmisteiden ”sallittuun” käyttöön oli totuttu. Saatettiin esimerkiksi todeta, että hormonien käytössä oli kyse ankan harjoittelun aiheuttaman hormonivajauksen lääkinnällisestä hoidosta eikä niinkään suorituskyvyn luvattomasta manipuloinnista.³² Kymmenisen vuotta myöhemmin hormonit kuuluivat itsestään selvästi kiellettyjen aineiden luetteloon. Urheiluliikkeen sisäisistä toimijoista vain harva on nykyisin valmis julkisesti kyseenalaistamaan dopingkieltojen perustelun, mitä esimerkiksi edellä referoidut tutkimukset urheilijoiden dopingasenteista osoittavat. Urheilijoiden dopingia koskeva kritiikki kohdistuu pikemminkin dopingvalvonnan ja testaustoiminnan toteuttamisen tapoihin.

Esimerkiksi urheilijoiden joukossa kritiikkiä herättäneestä säännöstä sopii olinpaikkatietojen ilmoitusvelvollisuus. Ruotsalainen seitsenottelija Carolina Klüft on julkisuudessa valittanut, että dopingtestit rajoittavat liikaa hänen elä-

³⁰ Anabolisten steroidien aiheuttamaa riippuvuutta koskeviin tutkimuksiin viitataan mm. artikkeleissa *Seppälä* 2001; *Seppälä – Kujala* 2002 s. 52–54 sekä mietinnössä SOU 2008:120 s. 434–436.

³¹ SOU 2008:120 s. 442.

³² Ks. *Siukonen* 1982 s. 22 ja eri urheiluvaikuttajien puheenvuoroja, joissa hormonien käyttöön suhtauduttiin tietyissä tilanteissa ymmärtävästi, esim. mts. 145–146, 156–157, 161, 164–165, 218. Ks. myös *Vetenniemä* 2009 s. 120–131. Huomionarvoista on hormonien käyttöön liittyvä moraalinen tuomittavuus jo ennen aineiden säännöissä tapahtunutta kieltämistä. Hormonien käyttö salattiin eikä siitä haluttu puhua julkisesti, vaikka niiden käyttöä ei säännöissä ollut vielä kiellettykään. Ks. myös *Mäkipää* 1985 s. 17. Tilanne on säilynyt samanlaisena nykypäivään asti. Vain harva entinen huippu-urheilija on todennut käyttäneensä kemiallisia aineita tai menetelmiä suoritustaan parantaakseen, vaikka nuo menetelmät tai aineet eivät olisikaan olleet kiellettyjä hänen urheilu-uransa aikana.

määnsä ja tekevät hänestä hermoraunion. Vaadittujen olinpaikkailmoitusten takia hän ei pysty tekemään mitään spontaanisti: ”En voi esimerkiksi saada päähäni, että tänään lähdetään Ikeaan tai mennään äidin ja isän luokse.”³³ Ratkaisuna olinpaikkatietojen ilmoittamisen ja päivittämisen muodostamaan ongelmaan Klüft on ehdottanut rajua toimenpidettä. Hänen mukaansa huippu-urheilijoille voitaisiin asentaa ihonalainen tietokonesiru. Sen avulla urheilijoiden tarkka olinpaikka olisi aina testaajien tiedossa, ja heidät olisi helppo löytää dopingtesteihin.³⁴

Nykyisin antidopingtoiminnan mielekkyyttä arvostellaan lähinnä urheiluliikkeen ulkopuolelta. Dopingkieltoja kriittisesti tarkastelevat tutkijat ovat kyseenalaistaneet useita sellaisia käsityksiä dopingista, joita urheiluelämässä on ehkä totuttu pitämään jo itsestäänselvyyksinä. Dopingia koskevassa yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisessä sekä eettisessä ja filosofisessa tutkimuksessa ja keskustelussa on osoitettu, etteivät dopingkieltojen perusteet ole kiistattomia, vaikka ne varsin vahvoilta näyttävätkin.

Ensinnäkin itse dopingin määritelmä on näennäisestä selkeydestään huolimatta monitulkintainen. Dopingvalvonnan alkuaikoina dopingilla tarkoitettiin piristeitä. Kuten muistamme, yhdessä ensimmäisistä dopingpykälistä eli Kansainvälisen yleisurheiluliiton sääntöihin vuonna 1928 liitetystä dopingmääräyksessä³⁵, dopingiksi määriteltiin stimulanttien käyttö siinä tarkoituksessa, että niiden avulla voitaisiin saavuttaa tosiasiallista kuntoa parempi urheilutulos. Piristeistä dopingin määritelmä on laajentunut siten, että *Vettenniemen*³⁶ mukaan nykyisin termillä ”otetaan haltuun mitkä tahansa kielletyt aineet ja menetelmät” – ja itse asiassa monet muutkin tekemuodot, joilla ei ole suoraa kytköstä aineiden tai menetelmien *käyttämiseen*, kuten edellä selostetut Suomen antidopingsäännösten dopingrikkomuksia koskevat määräykset osoittavat.

Aineiden jaottelua urheilijalle sallittuihin ja kiellettyihin voidaan myös itsesään moittia keinotekoiseksi. On esimerkiksi kysytty, mitä doping lopulta on tilanteessa, jossa mikään aine tai menetelmä ei yhtäältä automaattisesti ja itsestään selvästi ole dopingia, mutta toisaalta mikä tahansa tuote voi joskus päätyä dopingiksi, jos Wada katsoo tarpeelliseksi niin päättää.³⁷ Tosiasiassa huippu-urheilijat käyttävät lukemattoman määrän erilaisia aineita varmistaakseen maksimaalisen suorituskyvyn:

³³ ”Tervetuloa, testaajat”. *Iltasanomat* 5.12.2006. Toimittaja Maria Mäkinen.

³⁴ ”Klüft: Ihonalainen siru dopingia vastaan”. *Helsingin Sanomat* 21.12.2007. Klüftin ajatus ei ole tuulesta temmattu. GPS-sirun käyttöä dopingkontrollin tehostamisessa on tosiasiassa esitetty. Ks. paikantimen käyttöön liittyvistä ongelmista etenkin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan kannalta *Evald* 2008 s. 55–58, 70–74; *Lindholm – Naarttijärvi* 2010 s. 77–79, 89–100.

³⁵ Ks. edellä luku 2.7.2.

³⁶ *Vettenniemi* 2009 s. 37.

³⁷ *Vettenniemi* 2009 s. 37; *Møller* 2010 s. 4.

”Tuloskuntonsa kohentamiseen nykyurheilija käyttää päivittäin kymmeniä tuotteita, vitamiineja, proteiineja, aminohappoja, hiilihydraatteja, antioksidantteja, inositolia, kreatiinia, ubikinonia, ternimaitoa ym. Useimpia valmennuksessa käytettäviä aineita ja keinoja markkinoidaan luonnonmukaisina. Esimerkiksi kreatiini on ihmiselimistön oma aine, mutta urheiluvallennuksessa sitä käytetään 10–20-kertaisina annoksina verrattuna normaalarpeeseen; maalaisperinteeseen liittyvä ternimaito on taas käsitelty koneellisesti siten, ettei se ulkoisesti juuri muistuta maitoa, mausta puhumattakaan. – – Edellä olevat vähäiset esimerkit jo osoittavat, että huippu-urheilu on keinotekoisia. Tämä on tosiasia, joka on hyväksyttävä. Luomu-urheilijaa ei enää ole. Aina-kaan palkintokorokkeelle ei kiivetä biodynaamisin keinoin.”³⁸

Dopingkieltojen voidaan väittää olevan kaksinaismoralistisia ja tarkoitushakuisia. Dopingia on usein luonnehdittu suorituskyvyn *keinotekoiseksi* tai *elimistölle vieraaksi, ei-luonnolliseksi*³⁹ parantamiseksi, mutta voidaan väittää, ettei lääkeaineiden käyttö ole urheilun ainoa keinotekoinen ja epäreilu ilmiö. On mahdollista pitää keinotekoisena ylenmääräistä harjoittelua, vitamiinien ja lisäravinteiden käyttöä tai vieläpä sitäkin, että nuoren henkilön elämän täyttää harjoittelu ja kilpaileminen ehkä jopa niin, että hän jättää ammatin hankkimatta. Urheilijan elämän keinotekoisuutta lisäävät suorituksen maksimaalisuuden varmistavat monet ammattihenkilöt: valmentaja(t), lääkäri, huoltaja, hieroja, fysioterapeutti, ravitsemusterapeutti, psykologi, pappi ja julkisuuskonsultti. Myös urheilijan psyykkinen maailma saattaa kapeutua siten, että urheilu ja menestyminen siinä muodostuvat tavoiteltavimmiksi arvoiksi elämässä.⁴⁰

4.3.2 Yhdenvertaisuuskäsitteen epämääräisyys

Toiseksi dopingkiellon perustana olevat reilun pelin ja yhdenvertaisuuden ideaalit eivät nekään ole täysin vedenpitäviä. *Mikael Lindfelt* on tutkimuksissaan liittänyt yhdenvertaisuusideaalin kiinteästi modernin kilpaurheilun syntyyn 1800-luvun puolivälissä. Kehitykselle oli keskeistä yleispätevien sääntöjen laatiminen. Tässä urheilu seuraili laajempaa yhteiskuntakehitystä. Ihmisten arkielä-

³⁸ *Seppälä* 1996 s. 73–74.

³⁹ Keinotekoisuuden tai elimistölle vieraan kriteeristä on antidopingsäännöstössä nyttemmin luovuttu. Nykyisin käytössä olevassa kriteeristössä puhutaan vain aineen tai menetelmän urheilusuoritusta (mahdollisesti) parantavasta vaikutuksesta. Vaikka virallisen Wadan määritelmän mukaan keinotekoisuus tai vieraus elimistölle ei dopinginmääritelmään enää kuulu, liitetään tämä ominaisuus dopingiin edelleenkin. Esim. Suomen ADT ry:n verkkosivuilla julkaistussa Antidopingsanakirjassa dopingilla tarkoitetaan ”urheilijan suorituskyvyn parantamista elimistölle vierain keinoin esimerkiksi käyttämällä kemiallisia aineita tai muita lääketieteellisiä menetelmiä, jotka Wada määrittelee vuosittain ilmestyvässä Kielletyt aineet ja menetelmät urheilussa -luettelossa”.

⁴⁰ *Hemánus* 1997 s. 19. Ks. myös *Vettenniemi* 2009 s. 18–26.

mä standardisoitui samaan aikaan yleisemminkin. Urheilussa standardisoituminen merkitsi sitä, että urheilu-urituksia alettiin mitata ja ennätyksiä rekisteröidä. Kehitys loi perustaa tasa-arvoisuuden ihanteelle urheilussa, sillä mittaamisen ja rekisteröinnin onnistumisen ja luotettavuuden vuoksi kilpailuun osallistujien oli oltava samalla viivalla. Ideaalitulanteessa kilpailijoiden välinen paremmuus ratkeaa fyysisen urheilu-urituksen ja urheilijan taitojen perusteella, eikä esimerkiksi sääolosuhteiden tai varusteiden perusteella.⁴¹

Ajatus yhdenvertaisesta kilvoittelusta osoittautuu lähemmässä tarkastelussa kuitenkin relativiseksi. Urheilijat syntyvät erilaisilla fyysisillä ja psyykkisillä ominaisuuksilla varustettuina ja heidän kasvu- ja harjoitusolosuhteensa ovat erilaisia. Rikkaat maat pystyvät tarjoamaan paremmat mahdollisuudet harjoitteluun kuin köyhät valtiot. Vaikka kilpailu näennäisesti tapahtuukin samojen ehtojen pohjalta, määräytyy kilpailun lopputulos tosiasiasa entistä useammin erilaisten piiloon jäävien taustatekijöiden perusteella. Nykyaikaisessa huippu-urheilussa kansalliset urheiluteknologiset ja yhteiskunnalliset vaihtelulähteet urheilijoiden ja joukkueiden paremmuusjärjestyksen määräytymisessä ovat entisestään korostuneet.⁴²

Mikä on siis lopulta sellaista erilaisuutta, jonka huomioiminen on hyväksyttävää ja miten huomioon otettava eriarvoisuus määritellään? Miksi on olemassa sukupuolen, iän ja painon mukaan jaoteltuja sarjoja, mutta pituuseroja ei missään lajissa oteta huomioon, vaikka esimerkiksi kori- ja lentopallossa pitkistä pelaajista koostuvalla joukkueella on erityisetu puolellaan?⁴³

Yhtenä esimerkkinä dopingin määrittelyn hankaluudesta ja urheiluun liittyvästä yhdenvertaisuudesta voidaan viitata kysymykseen niin sanottujen alppimajojen käytön sallittavuudesta urheilijan valmennuksessa. Alppimajalla tarkoitetaan tilaa, jonka ilma on koneellisesti saatettu vastaamaan vähähappista vuoristoilmaa. Tällaisessa huoneessa oleilemalla urheilija saa saman hyödyn kuin korkean paikan leiristä, eli urheilijan elimistö alkaa tuottaa lisää punasoluja, jotka puolestaan parantavat kudosten hapensaantia. Tästä hyötyvät etenkin kestävyysurheilijat. Vastustajat sijoittavat alppimajan käytön vähintäänkin dopingin harmaalle alueelle todeten sen keinotekoiseksi tavaksi kohottaa veren punasoluarvoja. Alppimajojen käyttöä puoltavat toteavat taas sen olevan keino asettaa vuoristossa ja merenpinnan tasolla asuvat urheilijat keskenään yhdenvertaiseen asemaan. Ilman alppimajan käyttöä meren pinnan tasolla asuvat kestävyysurheilijat joutuvat vuosittain investoimaan kalliisiin korkean paikan leireihin. Asiaa mutkistaa se, että veren hemoglobiinipitoisuuden kasvattamiseen voidaan pyrkiä paitsi leirityksellä ja alppimajassa oleskellulla myös käyttämällä epo-hormonia, joka on luokiteltu kiellettyjen aineiden

⁴¹ Lindfelt 1999 s. 37–38; Lindfelt 2001 s. 50–51.

⁴² Ks. esim. Heinilä 1974 s. 32–34.

⁴³ Lindfelt 1999 s. 40; Heinilä 1974 s. 24.

listalle suoritusta parantavana aineena. Dopingin määritelmän kannalta havahduttava kysymys on, millaisten kriteerien varassa kielletyksi tai sallituksi luokittelu tehdään näiden kolmen, samaan lopputulokseen tähtäävän seikan välillä. Miksi vuoristoleirityksen olisi oltava sallittua mutta alppimajassa oleilun tai epo:n käytön ei?⁴⁴

Antidopingtyön näkökulmasta edellä mainittuihin argumentteihin on pyritty vastaamaan viittaamalla synnynnäisiin (perimä) tai luonnollisiin (maantiede) eroihin, joita ei tule pitää epäreilusti eriarvoisuutta aiheuttavina. Biologisen perimän erilaisuutta ja siitä johtuvia eroja urheilusuorituksissa on pitkään pidetty luonnollisena ja hyväksyttävänä eriarvoisuuden tuottajana. Kilpailu mittaa aina myös urheilijoiden välisiä luontaisia lahjakkuuseroja.⁴⁵ Jos kaikki eriarvoisuus pyritäisiin poistamaan, poistettaisiin samalla urheilun inhimillisyys. Täydellisen yhdenvertaisuuden tavoittelu urheilussa johtaa helposti absurdeihin ratkaisuihin. Yhdenvertaisuuden urheilussa on katsottu olevan ennen kaikkea yhteisesti sovitujen sääntöjen soveltamisen yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta: säännöt ovat samat kaikille.⁴⁶

Silti nämäkään argumentit eivät muuta sitä tosiasiaa, että rajan vetäminen sen suhteen, mikä urheilussa katsotaan dopingiksi eli epäreiluksi tai keinotekoiseksi ja sen vuoksi kielletyksi, on aina sopimuksenvaraista. On selvää, että rajan vetäminen kiellettyjen ja sallittujen keinojen välillä käy tulevaisuudessa yhä vaikeammaksi lääketieteen ja geenitutkimuksen edelleen kehittyessä.

4.3.3 Terveyshaittojen haastaminen

Kolmanneksi, reilun pelin ja yhdenvertaisuuden ohella toinen keskeinen dopingkieltojen takaa löytyvä peruste, dopingin terveyshaitat, on sekin kiistelty. ”Missä ovat ne hormonien raiskaamat urheilijapolot, jotka 1970-luvulla juoksivat ja heittivät Suomea maailmankartalle?”, on *Seppo Pänkäläinen* provokatiivisesti kysellyt.⁴⁷ Kiellettyjen aineiden luettelon on aika ajoin todettu sisältävän sellaisiakin aineita, jotka eivät ole kovin vaarallisia terveydelle.⁴⁸ Oma määrittelyky-

⁴⁴ Ks. keskustelusta tarkemmin esim. *Møller* 2010 s. 109–115.

⁴⁵ *Heinilä* 1974 s. 35–36.

⁴⁶ Esim. *Lindfelt* 1999 s. 38–39.

⁴⁷ *Pänkäläinen* 1993 s. 29.

⁴⁸ Piristeet – erityisesti kofeiini – otetaan keskustelussa usein esille silloin, kun halutaan kyseenalaistaa dopingkieltojen mielekkäys. Miten kofeiini voi vaikuttaa suoritusta parantavasti? Mitä terveysriskejä sen käytöllä on? Miksi liiallinen kahvinjuonti on sallittua tavalliselle ihmiselle mutta ei urheilijalle? Kofeiini on vuodesta 2005 kuulunut ns. seurannan kohteena oleviin aineisiin. Kofeiini ei siis ole kielletty aine, mutta sen käyttöä tutkitaan dopingtesteissä mahdollisen asiattoman liikakäytön huomaamiseksi.

symyksensä on sekin, kuinka suurta näyttöä jonkin aineen terveyshaitoista olisi edellytettävä, jotta se voitaisiin urheilijan terveyden suojelemiseen vedoten kielletä. Onko olemassa mittaria, joka luotettavasti analysoisi eri aineiden terveyshaitat ja myös kertoisi, miten suuri terveyshaitan pitää olla, jotta aine tai metodi kiellettäisiin?⁴⁹

Dopingin terveydellisiin riskeihin vetoamisen on katsottu olevan tarkoitushaikuista. Jo valmentautumiseen ja urheilusuoritukseen itseensä sisältyy merkittäviä terveysriskejä. On esimerkiksi huomautettu vuosikausia jatkuvan kovan fyysisen harjoittelun kielteisistä terveysvaikutuksista. Painoluokituksia sisältävissä lajeissa urheilijoiden käyttämät äärimmäiset painonpudotusmenetelmät ovat fysiologisesti ajatellen epäterveitä. Monet urheilijat harjoittelevat ja kilpailevat loukkaantumisesta huolimatta puudutteen avustuksella. Joihinkin urheilulajeihin, esimerkiksi moottoriurheiluun, liittyy merkittävä loukkaantumisen, jopa kuoleman riski, eikä niitä silti ole kielletty.⁵⁰

Kriitikoiden mukaan tiedot eri dopingaineiden terveysvaikutuksista ovat kaiken kaikkiaan epävarmalla pohjalla. Terveysvaikutuksiin liittyvät tutkimustulokset ovat ristiriitaisia ja riittämättömiä. Tietoa puuttuu etenkin dopingaineiden pitkäaikaisvaikutuksista. Kriittisestä näkökulmasta uutiset dopingin aiheuttamista kuolemista ovat spekulatiota, jotka mustaavat urheilijan mainetta, aiheuttavat tarpeetonta kärsimystä uhrin omaisille sekä lietsovat pelon ilmapiiiriä dopingin ympärille.⁵¹ Huumausainetutkimuksen puolella on puhuttu narkofobiasta, huumepestelosta. Tällä tarkoitetaan mielipideilmastoa, jossa kuva huumeista on varsin stereotyyppinen. Huumeet yhdistetään julkisuudessa nuorisojengeihin ja rikollisuuteen. Huumeiden käyttö tehdään pelottavaksi ja kuolemaanjohtavaksi, ja huumekauppiaita pidetään pahan henkilöllistymänä.⁵² Kriitikot kysyvät, onko samantapainen mielipideilmasto syntymässä, tai jo syntynyt, myös suhteissa dopingaineisiin. Esimerkiksi ennen kuin puhutaan dopingkuolemista, olisi tarkemmin määriteltävä, mitä tällä käsitteellä oikeastaan tarkoitetaan.

Edellä viitattiin tanskalaispyöräilijä Knud Enemark Jensenin vuonna 1960 Rooman olympialaisissa tapahtuneeseen kuolemaan antidopingtyötä vauhdittaneena tapahtumana. Useissa lähteissä hänen toistetaan kuolleen lääkeaineiden ja piristeiden aiheuttamaan sairauskohtaukseen, mutta tanskalaistutkija *Verner Møller* on sittemmin pystynyt vakuuttavasti horjuttamaan tätä käsitys-

⁴⁹ Tämänkaltaisesta problematisoinnista ks. esim. *Hemánus* 1997 s. 58–59.

⁵⁰ Ks. dopingkieltojen takana olevien terveysargumentoinnin haastamisesta esim. *Pänkäläinen* 1993 s. 30; *Hemánus* 1997 s. 64–75; *Waddington* 2000 s. 100–105; *Hoff – Carlsson* 2004 s. 28, 30; *Vettniemi* 2009 s. 147–148, 177–179; *Møller* 2010 s. 7–11, 107.

⁵¹ Ks. dopinguutisoinnin ja muun siihen liittyvän kirjoittelun skandaalihakuisuudesta ja tunteenomaisuudesta esim. *Vuolle* 1982 s. 105–109; *Vettniemi* 2009 s. 170–175.

⁵² Narkofobiasta ks. esim. *Partanen* 1999 s. 44.

tä. Møllerin yksityiskohtaisesta tutkimuksesta selviää, että Tanskan joukkueen johtaja oli antanut Jensenille ja hänen joukkueetoverilleen Roniacol-nimistä lääkettä, eikä amfetamiinia kuten yleensä on väitetty. Mainittu lääke ei varsinaisesti paranna suorituskykyä, mutta se todennäköisesti laajensi Jensenin verisuonia ja laski verenpainetta. Møllerin mukaan Roniacol, tuolloin urheilussa sallittu lääke, ei ollutkaan pääasiallinen syy Jensenin menehtymiseen, vaan sen aiheuttivat pikemminkin rankka fyysinen rasitus erittäin helteisessä säässä yhdistettynä peräänantamattomaan päättäväisyyteen jatkaa kilpailua. Olisi siis osuvampaa väittää, että Jensen oli pikemminkin kilpaurheilun kuin dopingin uhri.⁵³

Hemánus on kiinnittänyt huomiota myös asiantuntijoiden kaksoisroolin ongelmaan dopingtiedottamisessa. Pienessä maassa sama henkilö saattaa toimia sekä johtavana antidopingasiantuntijana että kurinalaista tieteellistä tutkimusta tekevänä tiedemiehenä. Painotukset eri rooleissa annetuissa dopingin terveyshaittoja koskevissa lausunnoissa ovat erilaisia. Roolissaan antidopingin puolestapuhujana sama henkilö saattaa olla varmempi dopingtarkoituksessa käytettyjen hormonivalmisteiden haittavaikutuksista kuin samaa asiaa kriittisesti arvioivan tiedemiehen ominaisuudessa.⁵⁴ Kaiken kaikkiaan antidopingretoriikka on hyvin mustavalkoista ja ammentaa sanastoaan ja retorisia tehokeinojaan kristillissävytteisestä hyvän ja pahan välisestä vastakkainasettelusta.⁵⁵

4.3.4 Medikalisaatio ja huippu-urheilun rakenne

Neljänneksi antidopingtoiminnan mielekkyyttä kriittisesti tarkastelevat tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että julkisuudessa ollaan taipuvaisia etsimään syytä dopingaineiden käytölle urheilijan henkilökohtaisen moraalin alueelta, vaikka ongelman voidaan osoittaa koskevan pikemminkin koko urheilujärjestelmää. Päätös kiellettyjen aineiden ja metodien käyttämisestä ei aina ole urheilijan oman vapaan tahdon tuottama.⁵⁶ Kilpailun kiristytessä huippu-urheilijan ratkaisu käyttää dopingaineita ei ole yksiselitteinen eikä urheilijan moraalista rappiota osoittava, vaikka asia antidopingjärjestelmän taholta haluttaisiinkin ehkä mieluusti näin selittää. Urheilijan näkökulmasta dopingin käyttöä selittää urheilijan halu

⁵³ Møller 2010 s. 37–42. Ks. myös Vettenniemi 2009 s. 172–173.

⁵⁴ Ks. tästä tarkemmin *Hemánus* 1997 s. 67–68. Ks. samansuuntaisesti *Dimeo* 2007 s. 103–104. *Dimeo* toteaa, että 1960-luvun alkupuolella myös tiedemiehet olivat epävarmoja dopingaineiden haittavaikutuksista ja testit olivat epävarmoja. Mahdollisten ja epävarmojenkin terveysriskien korostaminen lääkäreiden ja tiedemiesten toimesta oli keino saada urheilijat toimimaan halutulla tavalla, eli pidättäytymään lääkeaineiden käytöstä.

⁵⁵ Waddington 2000 s. 96; *Dimeo* 2007 s. 102–103; Møller 2010 s. 74–75.

⁵⁶ Ks. esim. Kotkavirta 2004 s. 31–55; Hoff – Carlsson 2004 s. 33–36; *Dimeo* 2007 s. 132; Møller 2010 s. 73.

kilpailla, menestyä ja valmistautua kilpailuun parhaalla mahdollisella tavalla. Lähelle huipputasoa yltäneen urheilijan katsannosta kielletylle alueelle astuminen voi olla rationaalinen ja huippu-urheilun oman logiikan sanelema ratkaisu.⁵⁷

Onkin mahdollista osoittaa laajempia, yhteiskuntaan kokonaisuutena ja myös urheiluun itseensä liittyviä syitä dopingaineiden käytölle. Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana lääketiede on tullut yhä läheisempiin kytköksiin urheilun kanssa. Lääketieteeseen on muun muassa kehittynyt oma urheilulääketieteen erikois-alue ja nyttemmin urheilijoiden hyvinvointi on alaan erikoistuneiden urheilulääkäreiden käsissä. Urheilu on medikalisoitunut samaan tapaan kuin yhteiskunta muutoinkin. Esimerkiksi Lahden vuoden 2001 hiihdon MM-kisojen jälkeen asetetussa dopingselvitysryhmän raportissa⁵⁸ huippu-urheilun medikalisoitumisprosessia kuvataan seuraavasti:

”Valmennustoiminta keskittyi huippu-urheilussa aiemmin, ainakin 1960-luvulle asti, fyysiseen harjoitteluun. Valmentajat tutkivat ja suunnittelivat erilaisia harjoitusohjelmia, vertailivat menetelmiään ja kokeilivat eri vaihtoehtoja valmennettaviensa suorituskyvyn parantamiseksi. Pyrittiin harjoittelemalla paremmin, tehokkaammin ja enemmän kuin kilpailijat voittamaan heidät. Valmentautuminen ulottui sittemmin myös henkiseen puoleen.

Samalla kun fyysisen harjoittelun keinot tulivat pääosin selvitettyiksi ja kokeiluiksi eikä harjoitusmäärää enää voitu lisätä, fyysisen valmennuksen rinnalle nousi lääketieteen kehityksen ja sen soveltamisen myötä ns. kemiallinen valmennus. Huipputasolla otettiin käyttöön laajamittaisesti lääkkeit, vitamiinit, terveyspillereit, lisäravinteet, veren manipulointi yms. keinot suorituskvyn parantamiseksi ihmisen biokemiallista systeemiä muuttamalla.

Samalla on syytä tunnustaa, että kehitys kemialliseen valmennukseen on ollut väistämätön. Urheilussa ei voida estää kehittämästä uusia keinoja parempiin tuloksiin ja korkeampaan suorituskvyyyn. Yhteiskunta on kemikalisoitunut ja lääkkeellistynyt. Lääkkeitä on tänään ikääntymiseen, masennukseen, ehkäisyyn, alkoholismiin yms. ja myös suorituskvyn parantamiseen.”

Kun lääketieteen ja lääkkeiden apuun turvautumisesta tulee huippu-urheilijan valmentautumisessa arkipäiväistä ja tavanomaista, kynnys kiellettyjen aineiden käyttöön madaltuu. Dopingselvitysryhmän raportissa jatketaan:

”Tämän päivän urheilijalla on paitsi fyysistä harjoitusohjelmaa useimmiten myös ohjeet monenlaisten lisäaineiden ottamiseen. Lisäksi esimerkiksi hiihdossa käytetään nesteytystä suola-sokeriliuoksella tai glukoosilla. Askel dopingiin on näissä oloissa pienehkö: Yksi uusi pilleri tai nesteytyksessä uusi neste.”⁵⁹

⁵⁷ Ks. Møller 2010 s. 73, 123–135.

⁵⁸ Dopingselvitysryhmän raportti 2001 s. 27.

⁵⁹ Dopingselvitysryhmän raportti 2001 s. 27.

Urheilijan turvautumisessa lääkärin ja lääketieteen apuun ei ole sinänsä mitään väärää tai paheksuttavaa. Voidaan kuitenkin osoittaa, että lääketieteellä on ollut ja on yhä edelleen tärkeä osa kehitettäessä yhä uusia keinoja urheilumenestyksen saavuttamiseksi. Urheilun, terveyden ja lääkkeiden käytön välisiä kytköksiä tutkinut sosiologi *Ian Waddington* kirjoittaa urheilulääketieteen ja dopingaineiden käytön välisestä suhteesta seuraavasti:

”Thus it is suggested that far from being one of the key bastions in the fight against drugs in sport, sports medicine has actually been one of the major contexts within which performance-enhancing drugs have been developed and used. In this sense it may be said that *the development of performance-enhancing drugs and techniques is not something which is alien to, but something which has been an integral part of, the recent history of sports medicine.*”⁶⁰

Samanaikaisesti yhteiskunnan ja urheilun medikalisaation kanssa huippu-urheilun luonne on ammattimaistumisen ja kaupallistumisen myötä muuttunut yhä vakavammaksi. Menestyminen keinolla millä hyvänsä, eli myös urheilulääketieteen kehittelemillä uusilla kielletyillä keinolla, muodostuu yhteiskunnan urheilu-kulttuurin vallitsevaksi tavoitteeksi, jota ei ole tarpeen lausua ääneen mutta jota urheilujärjestelmän rakenteet ja menettelytavat tukevat. Voittamisesta on tullut yhä tärkeämpää paitsi urheilijoille myös kansakunnille.⁶¹ Toistaiseksi räikeimmin ylikuumentuneen tilanteen seuraukset ovat käyneet ilmi entisten Itä-Euroopan kommunistivaltioiden urheiluvalmennuksen menetelmien paljastuttua. *Waddington* kuvaa urheilun medikalisoitumisen, ammattimaistumisen, kaupallistumisen ja politisoitumisen välisten kytkösten äärimmäisiä seurauksia:

”It is important to emphasise that the use of drugs by Soviet and East German athletes was not something which was done against the advice, or without the knowledge and consent, of those involved in the sports federations and in the sports medicine establishments of those countries. Rather, it is the case that the drugs were provided by the state, and that all aspects of the athletes’ development, *including those relating to the administration of drugs, were supervised and monitored by specialists in sports medicine.* Within the context of sport in some of the former communist regimes of Eastern Europe, therefore, it is not possible to separate to the development and use of performance-enhancing drugs from the development of sport medicine, for the one was an integral part of the other. The use of performance-enhancing drugs was viewed simply as one part of the scientific armoury which also included such things

⁶⁰ *Waddington* 2000 s. 141–142. Kursivointi alkuperäisessä tekstissä. Urheilun medikalisoitumisesta ja urheilulääketieteen kehityksestä laajemmin ks. *Waddington* 2000 s. 120–123, 135–152.

⁶¹ Ks. laajemmin *Waddington* 2000 s. 120–134.

as diet, exercise physiology and biomechanics, and which was available to sport physicians in their efforts to produce medal-winning athletes.”⁶²

Itä-Saksan keskusjohtoisessa urheiluvalmennuksessa urheilija ei välttämättä tiennyt saavansa dopingaineita, tai tiedostaan huolimatta ei voinut valita toisin. Kyse oli vallankäytöstä. Vallankäyttö ei kuitenkaan liity vain järjestelmälliseen ja valtiojohtoiseen dopingaineperusteiseen valmennusohjelmaan, vaan *Dimeon* teesin mukaan myös antidopingtoimintaa on mahdollista tarkastella vallankäytön näkökulmasta. Jo antidopingtyön alkuvaiheessa, 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alkuvuosina, se sai elitistisen leiman. Dopinginvastaisen toiminnan esitaistelijat kuuluivat yhteiskunnan yläluokkaan, he olivat professoreita, tohtoreita, prinsskejä ja entisiä urheilijoita, jotka halusivat siirtää eteenpäin omia ihanteitaan jalosta kilvoittelusta. Antidopingohjelma annettiin urheilijoille ylhäältäpäin ilman vuoropuhelua. Säännöt, testit ja sanktiot muodostuivat vallankäytön välineiksi ja urheilijan oli alistuttava kurinpitoon – tai jätettävä kilpaurheilu kokonaan. ”Me vastaan he”- tai ”hyvät vastaan pahat” -asetelma sisäänrakentui antidopingtoimintaan.⁶³

Antidopingtoiminnan perusteita pohdittaessa on kriitikoiden mukaan otettava huomioon myös se mahdollisuus, että doping on huippu-urheilun sisäisen logiikan tuottama ongelma. Esimerkiksi *Paul Dimeon*⁶⁴ antidopingin historiaa tarkasteleva tutkimus päättyy huippu-urheilun rajuun kritiikkiin:

”Sport is fundamentally about winning, hierarchy, elitism and losers get nothing. It encourages people to think of others as enemies. Bias and partisanship are actively promoted. It demarcates the best from the rest, it is all about physical and social superiority. It is a harsh system that is not just intolerant towards failure but explicitly rejects those who fail. It favours the economically developed countries who can provide their athletes with the best resources and who can ‘cherry-pick’ talent from underdeveloped countries. Meanwhile, the futile use of money in professional sport stands as a tragic waste when so much of the world remains poverty-stricken.”

Yhdenlaisen ajattelutavan mukaan doping on siis syntipukki, joka siirtää huomion pois ongelman varsinaisesta ytimeästä: huipputasen kilpaurheilun logiikasta ja rakenteesta. Huippu-urheilussa on kysymys voittamisesta. Huippu-urheilija haluaa kilpailla ja menestyä parhaalla mahdollisella tavalla. Urheilu maailman kärkitasolla perustuu fyysisen suorituskyvyn hienosyiseen ja viimeiseen asti vietyyn hiomiseen. Modernissa urheilussa on kyse vastustajan voittamisesta ja

⁶² Waddington 2000 s. 143–144. Kursivointi alkuperäisessä tekstissä.

⁶³ *Dimeo* 2007 s. 127–128.

⁶⁴ *Dimeo* 2007 s. 134.

absoluuttisesta tulokunnosta. Kuten *Vettenniemi* on todennut: ”Jos urheilulla voidaan sanoa olevan ’henki’, se on itsensä ylittämisen henki.”⁶⁵

4.4 RIKOSOIKEUDEN NÄKÖKULMA DOPINGIIN

4.4.1 Rikosoikeuden rajojen ja mahdollisuuksien tarkastelukehikko

Urheiluliikkeen antidopingtoiminnan perustelut ja niitä vastaan esitetyt kritiikojen puheenvuorot muodostavat jännitteisen tausta-asetelman dopingrikosten rikosoikeusteoreettiselle tarkastelulle. Urheiluliikkeen dopinginvastainen taistelu on saanut hegemonisen aseman, mutta samalla se on peittänyt alleen antidopingtoimintaan liittyvät kriittiset ja vallitsevan tilanteen haastamaan pyrkivät näkemykset. Seuraavissa luvuissa pohdin, mikä tekee dopingista moitittavaa *rikosoikeudellisessa* mielessä. Rikosoikeusteorian puolelta tarkasteluani ohjaavat perustavanlaatuiset kysymykset rikosoikeuden tehtävistä ja mahdollisuuksista. Pyrkimykseni on tuoda esille sellaisia rikosoikeuden sisäisiä oikeudellisia rajoitteita ja näkökulmia, jotka on otettava huomioon silloin, kun rikosoikeutta halutaan käyttää valtiovallan työkaluna dopingin kaltaisen yhteiskunnallisen ongelman vastustamisessa.

Ajatus rikosoikeudesta yhteiskunnan työkaluna liittää tutkimuksen laajempiin rikosoikeusteoriassa ajankohtaisiin keskusteluteemoihin. Yksi tällainen keskustelunaihe on ollut rikosoikeuden modernisaatio. Perinteinen ja moderni rikosoikeus on asetettu vastakkain. Keskeinen kysymys kuuluu, miten perinteinen rikosoikeus pystyy vastaamaan modernin yhteiskunnan esille nostamiin ongelmiin. Kysymyksenasettelua kuvaamaan sopii lainaus *Kimmo Nuotiolta*: ”rikosoikeuskaan ei ole enää sitä, mitä se oli ennen, rikollisten kurissapitoa, jotta kunnon ihmiset saisivat häiriintymättä nauttia vapaudestaan”.⁶⁶ Mainitun lainauksen sisältävässä artikkelissaan Nuotio liittää rikosoikeuden muutoksen oikeudenalan muuttuneisiin funktioihin. Rikosoikeutta tarvitaan ”osoittamaan normeja ja käymään rajoja” maailmassa, jossa vastuutahon osoittaminen on entistä vaikeampaa mutta samalla myös tärkeämpää.⁶⁷ Rinnakkainen kehityskulku on käynnissä vahingonkorvausoikeuden puolella. *Thomas Wilhelmsson*⁶⁸ on kiinnittänyt huomiota myöhäismodernin yhteiskunnan uudentyyppisiin korvaustilanteisiin. Esimerkiksi tupakointi, koulukiusaaminen, hyvinvointipalvelujen puuttuminen – ja

⁶⁵ *Vettenniemi* 2009 s. 256–257.

⁶⁶ *Nuotio* 2002 s. 8.

⁶⁷ *Nuotio* 2002 s. 8–9.

⁶⁸ Esim. *Wilhelmsson* 1997 s. 1190–1193.

doping – voivat laukaista kysymyksen oikeudellisesta vastuusta tavalla, jota ei vielä muutama vuosikymmen sitten osattu aavistaa. Rikosoikeutta samoin kuin vahingonkorvausoikeutta tarvitaan melkein millä tahansa elämänalueella, myös urheilussa.⁶⁹

Lisää kaukupohjaa tarkasteluun saadaan useista viime vuosikymmenien rikosoikeudellisissa kirjallisuudessa esillä olleista keskusteluista. Rikosoikeuden muuttuneita tehtäviä ja tavoitteita on lähestytty esimerkiksi ”perinteisen ja modernin”, ”offensiivisen ja defensiivisen” sekä ”liberalistisen ja hyvinvointivalttiollisen” rikosoikeuden sanaparien avulla. Näkökulmien niputtamista voidaan moittia keskustelun yksinkertaistamisesta⁷⁰ mutta yhteinen havainto on, että rikosoikeuden perustehtävän – kansalaisten suojaaminen oikeudenloukkauksilta – ohella modernilta rikosoikeudelta odotetaan myös jotakin muuta: osallistumis- ja suurten yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuun. Tällaisina ongelmakokonaisuuksina, johon rikosoikeudelta odotetaan apua, voidaan mainita esimerkiksi rikosoikeus työturvallisuuden takaajana ja ympäristöarvojen turvaajana. Rikosoikeus on valjastettu myös aseeksi huumausaineiden, terrorismin – ja dopingin – vastaiseen sotaan.

Rikosoikeudelle annettua tehtävää sosiaalisten ongelmien ratkaisijana on kuitenkin voimakkaasti kritisoitu. Esimerkiksi *Nils Jareborg* on puolustanut *defensiivisen rikosoikeuden* mallia.⁷¹ Defensiivisen rikosoikeuden keskeisenä tavoitteena on suojella yksityisiä ihmisiä vallan väärinkäyttöä vastaan, ei ratkaista yhteiskunnassa syntyneitä ongelmia.⁷² Defensiivisessä mallissa oikeusvarmuus ja oikeudenmukaisuus ovat keskeisiä arvoja, eivätkä ne ole uhrattavissa yleisprevention tavoittelun vuoksi.⁷³ Jareborg luettelee joukon kriminalisointiperiaatteita, joiden noudattaminen on keskeistä defensiivisen rikosoikeuden mallissa. Ja-

⁶⁹ Ks. Nuotio 2002 s. 6–7; Halila 2006a s. 296.

⁷⁰ Jo ”modernin ja perinteisen”, ”offensiivisen ja defensiivisen” sekä ”liberaalin ja hyvinvointivalttiollisen” rikosoikeuden ”mallit” ja ”diskurssit” itsessään ovat yksinkertaistettuja fiktioita. Esimerkiksi Nuotila (1996 s. 58) kritisoi sitä, että hyvinvointivalttiollista rikosoikeutta on varsin yksioikoisesti pidetty liberalistisen rikosoikeuden historiallisena seuraajana, vaikka todellisuudessa kyse ei ole selkeästä siirtymisestä uuteen vaiheeseen, vaan pikemminkin rikosoikeudellisten rakenteiden kerrostuneisuudesta: ”Vanhojen rakenteiden päälle on esimerkiksi rikosoikeudessa rakennettu uusista lähtökohdista uusia rakenteita vanhoja purkamatta”.

⁷¹ Jareborg korostaa mallin olevan ideologinen ja normatiivinen. Sillä ei siis ole konkreettista, historiallista vastinpartia minkään valtion oikeusjärjestelmässä. Inspiraatiota defensiivisen rikosoikeuden malliin Jareborg on kuitenkin saanut ns. klassisen rikosoikeuskoulun ajatuksista. Ks. tarkemmin mallin taustoista Jareborg 1995 s. 22–23

⁷² Jareborg 1995 s. 24, 26.

⁷³ Jareborg 1995 s. 24. Jareborg (mts. 27) korostaa, että defensiivisen rikosoikeuden mallissa rikosoikeuden tehtäviä ja oikeutusta tarkastellaan kokonaisuuden, koko rikosoikeussysteemin näkökulmasta. Tämä tarkastelu ei poissulje legitimaatiokysymysten tasoittaistarkastelun (kriminalisointi, tuomitseminen, täytäntöönpano) tarpeellisuutta. Tasoittaisessa tarkastelussa yleisprevention tavoite voi näytellä merkittävää osaa.

reborgin mukaan teon kriminalisointi edellyttää, että se loukkaa tai uhkaa oikeudellisesti tunnustettua intressiä tai arvoa. Ensi sijassa suojaa on tarjottava yksilöiden arvoille ja eduille. Defensiivisessä mallissa edellytetään, että rikosoikeuden asema ultima rationa on säilytettävä: kriminalisointiin saa turvautua vain viimesijaisena keinona tai vain kaikkein moitittavimpien tekojen kohdalla.⁷⁴

Kuvitteellisen vastakohdan defensiiviselle rikosoikeudelle muodostaa offensiivisen rikosoikeuden malli, jossa rikosoikeus näyttäytyy nimenomaisesti yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisukeinona.⁷⁵ Offensiivisen rikosoikeuden kannattajat moittivat perinteistä rikosoikeutta tehottomuudesta. Rikosoikeus ei pysty täyttämään sille asetettuja tehtäviä, joista keskeisimpänä on pidettävä prevention toteuttamista. Offensiivisessä rikosoikeudessa suhde valtiovaltaan on erilainen kuin defensiivisessä vastinparissa. Defensiivisessä mallissa valtiovalta muodostaa potentiaalisen uhan yksilön vapausoikeuksien toteutumiselle, offensiivisessä rikosoikeudessa väärinkäytösten uhkakuvat ovat väistyneet taka-alalle ja valtiovalta nähdään tärkeänä liittolaisena rikollisuuden vastaisessa taistelussa. Vaikka offensiivisessäkin mallissa oikeusvaltioideologia on lähtökohtana, ollaan eräistä keskeisistä oikeusvaltiollisista epäilyin oikeussuojatakeista valmiita tinkimään tehokkuuden nimissä.⁷⁶

Offensiivisen rikosoikeuden tavoitteena on nopea puuttuminen ongelmiksi koettuihin tilanteisiin. Ominaista offensiivisen rikosoikeuden mallille on Jareborgin mukaan myös vain potentiaalisesti oikeushyvää vaarantavien tekojen ja toimintojen kriminalisointi. Offensiivisessä mallissa painotetaan vastinpariaan enemmän valtion instituutioita, viranomaistoimintoja ja yleistä järjestystä vastaan tehtyjä rikoksia.⁷⁷ Rikosoikeuden käyttöön ei turvauduta viimeisenä keinona tai vain kaikkein moitittavimpien tekojen kohdalla, vaan usein ensisijaisesti ja myös vähäisten järjestysmääräysten rikkomistilanteissa. Rikosoikeutta käytetään myös pedagogisiin ja paternalistisiin tarkoituksiin.⁷⁸

Jareborgin defensiivisen ja offensiivisen mallin avulla esittämät ajatukset rikosoikeuden muutospiirteistä ovat yleisemminkin tutkijoiden tunnistamia. Vaikka ”liian offensiiviseksi” muuttuvan rikosoikeuden vaarat tunnustetaan, on silti myös yhä useammin kysytty, miksi rikosoikeuden olisi jäätävä menneiden vuosisatojen ja -kymmenten rikosoikeudeksi. Modernin yhteiskunnan oikeudenala-

⁷⁴ Jareborg 1995 s. 24–25.

⁷⁵ Jareborg (1995 s. 27) toteaa, ettei offensiiviselle mallille ole yhtä vahvoja kiinnekohtia reaalielämässä kuin defensiiviselle mallille. Rikosoikeuspolitiikassa on kuitenkin aistittavissa samaan suuntaan osoittavia muutostendenssejä, joita Jareborg yrittää ilmentää offensiivisen rikosoikeuden mallissaan.

⁷⁶ Jareborg 1995 s. 28.

⁷⁷ Jareborg 1995 s. 29.

⁷⁸ Jareborg 1995 s. 29–30.

na rikosoikeuden tulisi yhtenä yhteiskuntapolitiikan osa-alueena ja keinona osallistua myös uudenlaisten elämänalueiden suojelemiseen ja niihin liittyvien ongelmien ratkaisemiseen.⁷⁹ On luonnollista, että yhä uusille elämänalueille ulottuva rikosoikeudellinen tarkastelu haastaa perinteisiä käsityksiä rikosoikeuden keskeisinä pidetyistä lähtökohdista. Uudenlaiset tehtävät tuovat rikosoikeutta myös entistä tiiviimpään keskusteluyhteyteen muiden oikeuden- ja tieteenalojen kanssa.⁸⁰

Esimerkiksi *Elina Pirjatanniemi* on todennut, että väite rikosoikeuden kyvyttömyydestä ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia on paikkansapitävä, mutta kritiikki voidaan kohdistaa myös rikosoikeuden perinteiselle ydinalueelle kuuluviin omaisuus- ja väkivaltarikoksiin. Rikosoikeuden keinoin ei ole pystytty parantamaan esimerkiksi naisten yhteiskunnallista asemaa, poistamaan taloudellista eriarvoisuutta tai alkoholin väärinkäytöstä johtuvia pahoinpitelyjä, mutta ei tätä kukaan ole odottanutkaan.⁸¹ Tuskin koskaan kritisoidaan sitä, etteivät esimerkiksi pahoinpitely- ja vammantuottamuskriminalisoinnit pysty ratkaisemaan väkivaltaongelmaa. Rikoslaki nähdään edellä mainittujen sosiaalisten ongelmien osalta vain harvoin ainoaksi tai edes ensisijaiseksi keinoksi saada aikaan muutosta. Miksi rikosoikeuden olisi otettava tätä suurempi rooli vaikkapa ympäristöriskosten kohdalla? Tällaisen realistiseksi luonnehdittavan kannan mukaan rikosoikeus voi olla yksi keino muiden keinojen ohella tietyn yhteiskunnallisen ongelman ratkaisussa. Olennaista on keskustella tuon roolin ulottuvuudesta ja asemasta keinovalikoimien kokonaisuudessa.

Tällaiset laajat teoreettiset tausta-ajatukset ovat läsnä myös dopingiin kohdistuvassa rikosoikeudellisessa tarkastelussa. Astetta konkreettisemmän työkalun dopingrikosten rikosoikeudelliselle analyysille tarjoavat rangaistus- ja kriminalisointiteoreettiset puheenvuorot. Kotimaisessa ja pohjoismaisessa rikosoikeudellisessa keskustelussa korostetaan voimakkaasti rikosoikeuden muista oikeudenaloista poikkeavaa luonnetta. Rikosoikeudelliset normit asettavat ihmisille kieltoja ja käskyjä, joiden rikkomisesta seuraa rangaistus. Rangaistus kohdistuu yksilön keskeisempiin perusoikeuksiin ja se voidaan panna täytäntöön viime kädessä pakkovaltaa käyttäen. Rangaistuksen tarkoituksena on haitan, jopa suoranaisen kärsimyksen, aiheuttaminen.⁸² Sen vuoksi rikosoikeuden oikeutusta koskevaan kysymykseen suhtaudutaan vakavasti ja rikosoikeuteen turvautumisen viimesijaisuutta tavataan korostaa. Perustellun vastauksen antaminen ”miksi rikosoikeus?” -kysymykseen koetaan tärkeäksi.

⁷⁹ Ks. esim. *Nuutila* 1996 s. 40; *Nuotio* 1998a s. 7.

⁸⁰ *Nuotio* 2002 s. 6.

⁸¹ *Pirjatanniemi* 2005a s. 204.

⁸² Ks. rikosoikeuden luonteesta ja järjestelmän oikeutuksen tarpeesta esim. *Nuutila* 1997 s. 21; *Lappi-Seppälä* 2000 s. 15; *Frände* 2005 s. 19; *Greve* 2005 s. 517; *Jareborg* 2001 s. 46–47.

Rikosoikeusjärjestelmän tasolla vastausta miksi-kysymykseen hahmotetaan yleensä rangaistusteorioiden avulla. Rangaistusteorioista on kirjoitettu kotimaisessakin rikosoikeudellisissa tutkimuksissa runsaasti.⁸³ Yleisimmän käsityksen mukaan vastaus rikosoikeuden tarkoituksesta rakentuu nykyaikana voimakkaimmin rangaistuksen yleisestävyyttä eli yleispreventiota koskevien teorioiden varaan.⁸⁴ Tällöin rikoslainsäädännön keskeisenä tavoitteena nähdään olevan ei-toivotun käyttäytymisen ehkäiseminen. Kriminalisointeihin liitetyillä rangaistusuhilla pyritään vaikuttamaan ihmisten käyttäytymiseen haitallisiksi koettuja tekoja jo ennalta estäen. Ennaltaestämisen katsotaan toteutuvan pelotuksena sekä lain tapaa ja moraalialuovaan tai vahvistavan vaikutuksen kautta.

Rangaistusuhilla ja tuomituilla rangaistuksilla oleva pelotevaikutus perustuu oletukseen, jonka mukaan epämiellyttävien kokemusten välttäminen on ihmisten toimintaa ohjaava motiivi. Ihminen ainakin jossain määrin punnitsee vastakain rikoksella saatavaa hyötyä ja rangaistuksen tuottamaa haittaa ja kärsimystä. Rangaistusuhkien moraalialuova ja tapaa luova tai vahvistava vaikutus puolestaan liittyy rikosoikeuden kiinteästi moraalikäsitteisiin. Rikoslain säätämällä pyritään vaikuttamaan ihmisten arvostuksiin oikeasta ja väärästä. Rikoslaisissa rangaistavaksi säädetty teko tai laiminlyönti saa kielteisen moraalisen värityksen ja sitä aletaan pitää hylättävänä. Rangaistukseen tuomitseminen ilmentää yhteiskunnan moitetta rikoksenteijää kohtaan. Rikoslainsäädäntöä voitaisiin tässä suhteessa pitää jopa valtion moraalipropagandan välineenä – tai ainakin kansalaisten silmien avaajana.⁸⁵

Yleispreventiota koskeva rangaistusteoria vastaa miksi rikosoikeus-kysymykseen kuitenkin varsin yleisellä tasolla. Analyttisemmin rikosoikeuden oikeutusta voidaan lähestyä erottelemalla rikosoikeudellisen järjestelmän eri toimintatavat, joita ovat kriminalisoinneista säätäminen, rangaistuksen tuomitseminen ja rangaistusseuraamuksen täytäntöönpano.⁸⁶ Kullakin tasolla rikosoikeusjärjestelmän legitimaatioperustaan annetut vastaukset painottuvat hieman eri tavoin.⁸⁷

⁸³ Ks. esim. Nuutila 1997 s. 21–38; Lappi-Seppälä 2000 s. 15–33; Frände 2005 s. 26–30; Tolvanen 2005 s. 77–125; Tapani – Tolvanen 2008 s. 46–88; Melander 2008 s. 160–167, 179–192.

⁸⁴ Ks. myös Lappi-Seppälä 2000 s. 29, jossa yleispreventiivisesti suuntautunutta rangaistuksen perustelua kutsutaan ”viralliseksi” tai ”vallitsevaksi” kannaksi. Erityispreventiosta eli rangaistuksen vaikutuksesta itse rikoksen tekijään ja sen huomioimisesta seuraamusjärjestelmässä rangaistuksen täytäntöönpanossa esim. Lappi-Seppälä 2000 s. 70–86.

⁸⁵ Yleispreventiosta ja sen syntyedellytyksistä yleisesti ks. esim. Nuutila 1997 s. 29–35; Frände 2005 s. 27–28; Tapani – Tolvanen 2008 s. 54–64.

⁸⁶ Tässä seurataan mm. Fränden (2005 s. 21) tekemää kolmijakoa. Ks. myös Frände 1989 s. 130–146 sekä Tolvanen 2005 s. 85. Lappi-Seppälä (2000 s. 33–35) erottaa lisäksi neljännen, rangaistusjärjestelmän tason. Rangaistusjärjestelmän tasolla ratkaistavia kysymyksiä ovat, millaisia rangaistusmuotoja käytetään ja mikä on rangaistusten yleinen taso. Nämä kysymykset voidaan myös käsitellä jo kriminalisointien tasolla.

⁸⁷ Ks. esim. Nuutila 1998 s. 168; Lappi-Seppälä 2000 s. 35.

Yleispreventiiviset näkökulmat ovat korostuneet rikoslain säätämisen tasolla, kun taas rangaistuksen täytäntöönpanovaiheessa painottuu erityisestävyys eli yksittäisen rikosentekijän yhteiskuntaan integroitumiseen, syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen tai uusintarikollisuuden estämiseen liittyvät tarpeet.

*Tapio Lappi-Seppälä*⁸⁸ on määritellyt hyväksyttävän rikosoikeuden käyttötavan seuraavasti: Rikosoikeutta on lupa käyttää a) ainoastaan oikeushyvien suojeleluun edellyttäen, että b) käsillä ei ole toista moraalisesti hyväksyttävämpää sitä tehossaan kohtuullisessa määrin lähestyvää ja kohtuullisin kustannuksin toimeenpantavissa olevaa järjestelmää ja c) rangaistuksin saavutettavat edut ovat niiden tuottamia haittoja suuremmat. Näitä intressisuojan, ultima ratio -periaatteen ja hyöty–haitta-analyysin kriteereitä on kehitelty edelleen niin sanotun kriminalisointiteorian⁸⁹ piirissä, viimeksi etenkin *Sakari Melanderin* väitöskirjassa, jossa perusoikeuksiin ankkuroituvat kriminalisointiperiaatteet ovat tärkeässä osassa. Kriminalisointiperiaatteista ei ole olemassa mitään tyhjentävää, sitovaa luetteloa, vaan eri kirjoittajien käsitykset ovat vaihdelleet siitä, mitkä periaatteet ovat erityisiä kriminalisointiperiaatteita.⁹⁰ Melanderin väitöskirjassa kriminalisointiteoriaa lähdetään rakentamaan laillisuusperiaatteen, ihmisarvon loukkamattomuuden periaatteen, oikeushyvien suojelun periaatteen, ultima ratio -periaatteen sekä hyöty–haitta-punninnan periaatteen varaan. Kriminalisointiperiaatteiden avulla tarkasteltavia kysymyksiä ovat muun muassa milloin tiettyyn toimintaan on ylipäättään syytä puuttua rangaistuksin, kuinka laajasti tekemuotoja olisi kriminalisoitava ja miten ankarin rangaistuksin kyseiseen toimintaan olisi puututtava.

Rikosoikeudellisen tutkimuksen painopiste on pitkään ollut lain soveltamista ja tulkintaa koskevissa kysymyksissä lainsäätäjän toimintaan kohdistuvien oikeudellisten kysymysten jäädessä taka-alalle. Lain säätäminen on ymmärretty pääosin poliittiseksi ratkaisuksi, jossa oikeudellisilla argumenteilla ei lainsäätäjän toimien rajoittajana ole juuri sijaa. Melander osoittaa, että kriminalisointeihin liittyy oikeudellisia rajoitteita, jotka tutkimuksessa myös ankkuroidaan entistä tukevammin oikeusjärjestelmämme perusrakenteisiin.⁹¹

⁸⁸ Esim. *Lappi-Seppälä* 1994 s. 33 ja *Lappi-Seppälä* 2000 s. 37.

⁸⁹ Kriminalisointiteoria voidaan määritellä teoriaksi rikosoikeudellisen järjestelmän käytön hyväksyttävyydestä. Sen tavoitteena on osoittaa rangaistavan käyttäytymisen määrittelyn oikeudelliset perusteet kytköksissä kriminaalipoliittikkaan ja rangaistusteorioihin. Ks. *Melander* 2008 s. 7. Kriminalisointiperiaatteet ovat Melanderin (2008 s. 173) luonnehdinnan mukaan ”kriminalisointiteorian käytännön ilmentymiä”.

⁹⁰ Ks. kriminalisointiperiaatteista hieman eri nimityksillä esim. *Nuutila* 1997 s. 38–46; *Tolvanen* 2005 s. 142–191; *Frände* 2005 s. 21–26; *Tapani – Tolvanen* 2008 s. 88–110.

⁹¹ *Melander* 2008 s. 169–173. Perusoikeuskytännän ohella Melander kiinnittää huomiota siihen, miten monet kriminalisointiperiaatteet saavat institutionaalista tukea esimerkiksi lainvalmisteluasiakirjoista ja oikeuspoliittisista julkaisuista.

Vaikka Melanderin tutkimuksen painopiste on keskeisesti kriminalisointiperiaatteiden oikeudellisen luonteen vahvistamisessa, hän korostaa myös kriminalisointiteorian välttämätöntä moniaineisuusua. Kriminalisointiteorialla on yhteydet muun muassa filosofiaan, moraaliin sekä politiikkaan ja niitä koskeviin teorioihin.⁹² Melander toteaa, etteivät kriminalisoinnit ole moraalista ja arvoja koskevista valintatilanteista vapaita, vaan ne ilmentävät yhteiskunnassa omaksettua kriminaalipoliittista linjaa sekä rikosoikeudelliseen järjestelmään rakentuneita perustavaa laatua olevia arvovalintoja.⁹³ Poliitiikan ja oikeuden väliseen kiistaan viimekätisestä lainsäädäntöä koskevasta ratkaisuvallasta ei Melander nähdäkseen ota yksiselitteistä kantaa. Hän toteaa, että kriminalisointiperiaatteiden vaatimusten *tulee täytyä*, jotta kriminalisointi on hyväksyttävä.⁹⁴ *Tuori* on tässä suhteessa selkeämpi. Hän kuvaa lain säätämistä eri vaiheineen poliittisten ja oikeudellisten käytäntöjen erikoislaatuiseksi yhdistelmäksi, jossa *poliittiset käytännöt ja argumentit ovat viime kädessä* ratkaisevia. Tässä prosessissa juristin tehtävänä on varmistaa oikeusjärjestyksen sisäisen rationaalisuuden toteutuminen.⁹⁵

Edellä esitellyt rangaistus- ja kriminalisointiteoreettiset näkökulmat toimivat dopingrikoksia koskevan kriminalisointiteoreettisen analyysin tausta-ajatuksina. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole ”käydä läpi” esimerkiksi jokaista kriminalisointiperiaatetta dopingrikosten näkökulmasta, vaan tarkasteluni keskittyy kolmen laajemman, sääntelyn kohdealueen esiin nostaman teeman pohdintaan. Ensimmäinen liittyy kysymykseen dopingrikosten suojaamasta oikeushyvästä (4.5 ja 4.6). Mikä on se oikeushyvä tai oikeushyvät, joita dopingkriminalisoinneilla suojataan? Toiseksi pohdin dopingkriminalisointiin liittyvää paternalismia (4.7). Kolmas teema avautuu ultima ratio -periaatteen hengessä kysymykseen rikosoikeuden paikasta dopinginvastaisen taistelun kokonaisuudessa (4.8).

Kriminalisointiperiaatteet on ymmärretty ennen kaikkea rikoslainsäätäjän työvälineiksi ja myös lainsoveltamisessa niillä on katsottu olevan oma merkityksensä.⁹⁶ Tässä tutkimuksessa kriminalisointiperiaatteita käytetään tutkijan kriit-

⁹² Melander 2008 s. 170–171.

⁹³ Melander 2008 s. 175.

⁹⁴ Melander 2008 s. 173. Toisaalla Melander (2008 s. 157) tuo esiin näkemyksensä kriminalisointikysymyksestä oikeudellisten, moraalisten, poliittisten ja filosofisten näkemysten dynaamisena yhteenkietoutumisena. ”Ideaalitasolla staattinen (rikosoikeus) ja dynaaminen (rikosoikeus sosiaalisen järjestelmänä) käyvät tilanneherkkyyden välityksellä rakentavaa dialogia, jossa yhteenkietoutuneiden kriminalisointiin liittyvien näkökulmien kautta harkitaan sopivaa ja asianmukaista, mahdollista mutta ei välttämätöntä kriminalisointikäytäntöä”. Lisäykset suluissa E.K.

⁹⁵ Tuori 2000 s. 149–153.

⁹⁶ Nuutila (1996 s. 91–95) konkretisoi kriminalisointiperiaatteet lain soveltamisen tasolla suojelutarpeen periaatteella, suhteellisuusperiaatteella ja sopivuusperiaatteella. Ks. myös Tolvanen 1999 s. 224–232. Myös Melander (2008 s. 177–178) katsoo, että kriminalisointiperiaatteilla on merki-

tistä potentiaalia sisältävinä analyysivälineinä, jotka tarjoavat mittapuita jo toutuneessa lainsäädännössä omaksuttujen ratkaisujen arviointiin sekä myös tulevaisuudessa mahdollisesti aktualisoituvien ratkaisuvaihtoehtojen hahmottamiseen.

4.4.2 Rikoslain dopingaineen määritelmä

Ennen edellä yksilöityihin teemoihin siirtymistä tarkastelen rikoslain dopingaineen määritelmää. On nimittäin huomattava, ettei rikoslaki määrittele dopingia samaan tapaan kuin esimerkiksi Suomen antidopingsäännöstö. Sen sijaan rikoslaki sisältää määritelmän siitä, mitä *dopingaineella* rikoslaissa tarkoitetaan. Rikoslain 44:16:n mukaan:

Dopingaineena pidetään tässä laissa:

- 1) synteettisiä anabolisia steroideja ja niiden johdannaisia;
- 2) testosteronia ja sen johdannaisia;
- 3) kasvuhormonia; ja
- 4) kemiallisia aineita, jotka lisäävät testosteronin, sen johdannaisten tai kasvuhormonin tuotantoa ihmiskeossa.

Tarkemmat säännökset siitä, mitä aineita pidetään 1 momentissa tarkoitettuina dopingaineina, annetaan valtioneuvoston asetuksella.

Pykälässä mainittu asetus (705/2002) RL 44 luvun 16 §:n 1 momentissa tarkoitetuista dopingaineista sisältää yhteensä 32 synteettisenä anabolisena steroidina ja niiden johdannaisina pidettävää ainetta, kaksi testosteronijohdannaista sekä yhdeksän testosteronin, sen johdannaisten tai kasvuhormonin tuotantoa ihmiskehossa lisäävää kemiallista ainetta. Lisäksi dopingaineiksi on määriteltä myös kaikki asetuksessa mainittujen aineiden suolat ja johdannaiset. Dopingaineen määritelmä on siis kaksioportainen. Rikoslaissa määritellään yleispiirteisemmin se, mitä aineita pidetään dopingaineina ja alemmantasoisessa säädöksessä eli valtioneuvoston asetuksessa luetellaan tyhjentävästi kaikki rikoslain kannalta dopingaineeksi katsottavat aineet.

Valtioneuvoston asetuksen teksti luetteloi esimerkiksi synteettiset anaboliset steroidit ja niiden johdannaiset seuraavasti: androsteenidioli, androsteenidioni, bolasteroni, boldenoni, calusteroni, danatsoli, dehydroepiandrosteroni (DHEA), dehydrokloorimetyylitestosteroni, dihydrotestosteroni (DHT), drosanoloni, fluoksimesteroni, formeboloni, gestrinoni, klosteboli, mestanoloni, mesteroloni, metandienoni, metandrioli, metenoloni, metyylyltestosteroni, mi-

---

tystä lain soveltamisesta, joskin rajoitetusti, eikä hän terminologian tasolla pidä tarpeellisenä irrottautua vakiintuneista kriminalisointiperiaatteiden nimikkeistä.

boleroni, nandroloni, 19-norandrosteenidioli, 19-norandrosteenidioni, noretandroloni, oksaboloni, oksandroloni, oksimesteroni, oksimetoloni, quinbolone, stanatsoli ja trenboloni.

Yleisessä kielenkäytössä dopingaineelle on siten muodostettavissa ainakin kaksi osin päällekkäistä ja osin toisistaan eroavaa määritelmää. Yhtäältä se, mikä on dopingaine, määrittyy Maailman antidopingtoimiston ylläpitämän urheilussa sallittujen ja kiellettyjen lääkeaineiden luettelon nojalla, mutta toisaalta dopingaine määrittyy myös RL 44:16:ään ja valtioneuvoston asetukseen pohjautuvasti. Rikoslain mainitsevat ja asetuksen tarkentamat dopingaineet sisältyvät myös urheilussa kiellettyjen lääkkeiden luetteloon, mutta urheiluelämän seuraama luettelo dopingaineista on rikoslain määritelmää huomattavasti laajempi.

Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen⁹⁷ näkökulmasta rikoslain dopingainemääritelmä herättää kahdensuuntaisia havaintoja. Yhtäältä määritelmää voidaan kritisoida vaikeaselkoisuudesta. Laillisuusperiaatteeseen sisältyvä epätäsmällisyyskielto edellyttää lainsäätäjän muotoilevan kriminalisoinnin sisällön mahdollisimman yksiselitteisesti. Oikeuskirjallisuudessa usein toistetun lauseen mukaan tavoitteena on, että *kuka tahansa* saisi lakia lukemalla selville, millainen toiminta tai laiminlyönti on rangaistavaa. Tätä perusajatusta on tosin monimutkaistuvassa yhteiskunnassa jouduttu väljentämään. Rikoslain kokonaisuusdistuksen yhteydessä lainsäätäjälle annettu ohjeen mukaan epätäsmällisyyskielto edellyttää, että rangaistuksella uhatun toiminnan kuvaus on annettava ”sellaisella tarkkuudella, että ainakin oikeustieteellisen koulutuksen saaneet henkilöt, ja mieluiten muutkin, voivat ennakolta tietää, mikä on rangaistavaa ja kuinka ankarasti”.⁹⁸ Dopingainemääritelmän kohdalla vaikuttaa kuitenkin siltä, että juristin koulutus ei riitä konkreettisessa tapauksessa sen tulkitsemiseen, onko tietyssä purkissa tai ampullissa dopingainetta vai ei. Oletan, että kovin harva juristi tietää, mitä ovat esimerkiksi valtioneuvoston asetuksessa mainitut androsteenidioli, bolasteroni tai danatsoli ja mitä ovat niiden johdannaiset, esterit ja suolat. Eri lääkeaineiden kemialliset nimet eivät kovin hyvin avaudu maallikoille saati sitten vaivattomasti yhdisty lääkeaineiden kaupallisiin nimiin. Lain soveltamisen yhteydessä kysymys aktualisoituu pohdintana kieltoerehdyksen soveltamisedellytysten täyttymisestä, mihin palaan myöhemmin.

Toisaalta lainsäätäjän ratkaisua dopingaineen määrittelemisestä voidaan pitää juuri epätäsmällisyyskiellon edellyttämänä. Rikoslaki yhdessä valtioneuvoston

⁹⁷ Laillisuusperiaatteesta säädetään sekä rikoslain 3:1:ssä että perustuslain 8 §:ssä. Laillisuusperiaatteesta ks. esim. Nuutila 1997 s. 47–67; Frände 2005 s. 31–58; Tapani – Tolvanen 2008 s. 116–152; Melander 2008 s. 193–259. Ks. laillisuusperiaatteen asemasta ennen kodifointia perustus- ja rikoslakiin Frände 1988 esim. s. 5–17, 223–258.

⁹⁸ HE 44/2002 vp s. 29.

asetuksen kanssa luettuna ilmaisee mahdollisimman eksaktisti, mitkä aineet ovat dopingaineita rikosoikeudellisesti relevantissa mielessä. Jos lainsäätäjä haluaa, että myös joitain muita kuin laissa mainittuja aineita tulee käsitellä rikoslain mukaisina dopingaineina, on lakia ja/tai asetusta muutettava.⁹⁹

Maailman antidopingsäännösten luettelo sallituista ja kielletyistä aineista urheilussa on täsmällisyyden osalta epätydyttävä. Luettelo kielletyistä aineista päätty useassa kohdissa lavennukseen: ”sekä muut kemialliselta rakenteeltaan tai biologisilta vaikutuksiltaan vastaavat aineet”. Luettelot kielletyistä aineista ovat siis itse asiassa esimerkkiluetteloita. Urheilija ei voi olla täysin varma siitä, onko hänen käyttämänsä aine, jota ei löydy kiellettyjen aineiden esimerkkilistalta kuitenkin ”kemialliselta rakenteeltaan tai biologisilta vaikutuksiltaan vastaava aine” ja sen vuoksi kielletty. Tätä avoimuutta on useaan otteeseen kritisoitu¹⁰⁰, mutta sen on katsottu olevan välttämätöntä, jotta uudet, molekyyliarakenteeltaan vain hienoisesti sääntöjen kieltämästä aineesta poikkeavat aineet (ns. designhormonit) saadaan mukaan valvontaan.¹⁰¹ Vastaava keskustelu on tuttu huumausaineiden osalta. Lainsäätäjä on miettinyt keinoja saada uudet huumausaineet (designhuumeet) mahdollisimman nopeasti luokitelluiksi huumausainelain mukaisiksi huumausaineiksi, mutta tämä on haluttu tehdä laillisuusperiaatetta noudattaen.¹⁰²

Liikehdintää urheilun sisäisen dopingainemääritelmän kohdalla on vuosien saatossa tapahtunut runsaasti. Osa aiemmin dopingaineena pidetyistä aineista on siirtynyt sallittujen aineiden joukkoon ja osa sallituista aineista on määritelty kielletyiksi.

Esimerkiksi vuoden 2010 osalta Suomen Antidopingtoimikunnan kotisivuilta oli luettavissa seuraavia muutoksia aiempaan Kielletyt aineet ja menetelmät -luetteloon. Pseudoefedriini luokiteltiin dopingaineeksi, samoin plasmavolyymien lisäajänä käytetty glyseriini eli glyseroli. Toisaalta salbutamol ja salmeterolin käyttöä helpotettiin. Niiden käyttö keuhkoinhalaatioina edellytti vuoden 2010 alusta lähtien ainoastaan lääkkeenkäyttöilmoituksen tekemistä pöy-

⁹⁹ Samantapaista määrittelyä noudatetaan huumausaineiden osalta. Huumausainelain (373/2008) 3.1 §:ssä annetaan viisikohtainen luettelo siitä, mitä huumausaineella tarkoitetaan ja pykälän 2 momentissa todetaan valtioneuvoston asetuksella annettavan tarkempia määräyksiä siitä, mitä aineita, valmisteita ja kasveja pidetään huumausaineina.

¹⁰⁰ Ks. viimeksi Wadé 2009 osalta *Trainor* 2010 reunanro 43–46.

¹⁰¹ Esimerkiksi designhormoneista sopii laajasti Suomenkin lehdistössä seurattu yhdysvaltalaisista Balco-laboratoriota koskeva juttu. Laboratorio kehitti uuden dopingtesteissä näkymättömän THG-steroidin. Asia lähti selviämään kesäkuussa 2003, kun nimetön yleisurheiluvalmentaja väitti Yhdysvaltojen antidopingorganisaatio USADA:lle, että useat amerikkalaiset (mm. pikajuoksija *Marion Jones*) ja muunkin maalaiset yleisurheilijat käyttivät steroidia, jota ei havaita dopingtestissä. Ks. tarkemmin *Kaarninen* 2008 s. 202–211. Todellisenä tulevaisuuden uhkana pidetään geenimanipulaation ilmestymistä urheiluun. Geenimanipulointi on ollut kiellettyä Wadé:ssä vuodesta 2003.

¹⁰² Ks. HE 303/2010 vp.

täkirjaan dopingtestin yhteydessä. Lääkkeenkäyttöilmoituksen ohella liikku-mavaraa sen suhteen, mitä määritellään dopingiksi, antaa myös urheilijan mahdollisuus saada erivapaus tiettyjen aineiden käyttöön. Lisäksi dopingaine-määritelmää suhteellistaa tiettyjen aineiden erityisseuranta, jota Wada harjoit-taa havaitakseen joidenkin aineiden liiallista käyttöä urheilussa. Vuonna 2010 Wada tarkkaili kilpailujen yhteydessä otettujen testien osalta tiettyjen piristei-den (mm. bupropioni, fenyyliefriini ja kofeiini) ja huumaavien kipulääkkeiden pitoisuuksia.

Rikosoikeudellinen dopingaineen määritelmä on ollut toistaiseksi stabiilimpi, mutta myös rikoslain määritelmän sisällä on herätelty keskustelua siitä, mitkä aineet lopulta pitäisi määritellä rikoslain käytön mahdollistaviksi dopingaineiksi. Jäljempänä tarkemmin esitettävällä tavalla tietyt tahot olisivat jo lainsäätämis-vaiheessa halunneet nähdä rikoslain dopingainemääritelmän toteutunutta laa-jempana, jolloin siihen olisi sisällytetty esimerkiksi epo-hormoni.¹⁰³ Keskustelu rikoslain dopingainemääritelmän laajuudesta kulminoituu kysymykseen ainei-den terveyshaitoista. Rikosoikeudellisen dopingsääntelyn keskeisimpänä ponti-mena on pidetty dopingaineiden vaarallisuutta ihmisten terveydelle. Doping-rikoksia kotimaiseen rikoslakiin lisättäessä lainsäätäjän julkilausuttuna tavoit-teena oli lukuisten urheilussa kiellettyjen dopingaineiden joukosta poimia vain terveydelle kaikkein vaarallisimmat.¹⁰⁴

4.5 TERVEYDEN SUOJELU DOPINGRIKOSTEN PERUSTANA

4.5.1 Terveys oikeushyvänä

Vahvana tavoitteena rikoslain dopingkriminalisointien taustalla on ollut halu suojata ihmisten terveyttä.¹⁰⁵ Terveiden suojelemisen tavoite sopiikin hyvin yh-teen rikosoikeudellisen oikeushyvääjattelun kanssa. Ihmisen terveyden ja henki-lökohtaisen koskemattomuuden suojeleminen muodostavat yhdessä hengen suo-jelemisen kanssa tärkeimmät rikosoikeudellisista oikeushyvistä.

Kriminalisointiperiaatteisiin kuuluvan oikeushyvien suojelun periaatteen mu-kaan kriminalisoinnille on aina voitava löytää peruste oikeushyvien suojasta.¹⁰⁶

¹⁰³ Esimerkiksi Tanskassa epo kuuluu lain Lov (232/1999) om forbud mod visse dopingmidler soveltamisalaan, ks. 1 §.

¹⁰⁴ LaVM 5/2002 vp s. 5.

¹⁰⁵ HE 17/2001 vp s. 15–18.

¹⁰⁶ Oikeushyvien suojelun periaatteen merkityksestä osana kriminalisointiteoriaa ks. kokoavasti *Melander* 2008 s. 329–332.

Oikeushyvää koskevan vaatimuksen kautta rikosoikeudellisen järjestelmän käyttö tulee sidotuksi hyväksyttävän tarkoitussidonnaisuuden vaatimukseen.¹⁰⁷ Oikeushyvien suojelun periaate on rikoslain käyttöä rajoittava periaate. Jos ei ole osoitettavissa, mitä oikeushyvää kriminalisointi suojaisi, on kriminalisoinnista luovuttava. Toisaalta yksilöittävä oikeushyvä ei vielä automaattisesti anna lupaa käyttää kriminalisointia tuon oikeushyvän suojaksi. Oikeushyvä muodostaa vasta perustan rikoslain käytölle. Tämän lisäksi on harkittava, täyttyvätkö muiden kriminalisointiperiaatteiden asettamat edellytykset ennen kuin kriminalisointiin voidaan turvautua.

Oikeushyvän käsite itsessään on herättänyt vilkasta keskustelua vuosikymmenien, jopa vuosisatojen, ajan.¹⁰⁸ Keskeinen kysymys on ollut, mitkä oikeushyvät – tai terminologian vaihdellessa oikeudelliset intressit – saavat rikosoikeudellista suojaa, eli ovat rikosoikeudellisen suojan arvoisia. Kotimaassa pohdinnat ovat vaihdelleet varsin abstrakteista aineellista oikeudenvastaisuuskäsitettä sivuavista näkemyksistä¹⁰⁹ käytännönläheisiin elämäaluepohjaisiin¹¹⁰ oikeushyväjaotte-luihin.

On monia mahdollisuuksia pyrkiä rajaamaan sitä, millaisia intressejä on – Lappi-Seppälän sanoin – lupa suojella valtion pakkovaltaa käyttäen. Lappi-Seppälä itse viittaa väitöskirjassaan *H.L.A. Hartin* luonnonoikeuden minimisisältöä koskeviin pohdintoihin.¹¹¹ Luonnonoikeuden minimisisältöä koskevalla käsitteellä Hart on kuvannut niitä vaatimuksia, joita järjestäytynyt yhteiskunta-elämä ja ylipäättään ihmisen eloonjääminen yhteiskunnassa asettavat oikeusjärjestyksen sisällölle. Ilman tällaista minimisisältöä laki ja moraalit eivät voisi edistää ihmisyyhteisössä olennaista eloonjäämisen tavoitetta.¹¹² Hartilla lain ja moraalin ydinsisältö rakentuu viiden truismin varaan. Lainsäätäjät ei voi sivuuttaa tiettyjä itsestäänselvyksiä, joita ovat ihmisten fyysinen haavoittuvuus, summittainen samanarvoisuus, rajallinen altruismi, rajalliset resurssit sekä rajallinen ymmärrys ja tahdonvoima. Tehokas oikeusjärjestys ottaa huomioon nämä lähtökohdat ja tehtäväkseen suojata yksilöiden henkeä, terveyttä ja omaisuutta.¹¹³

Nyttemmin sisällöllistä konkretiaa oikeushyväpohdintoihin on haettu etenkin perus- ja ihmisoikeuksista.¹¹⁴ Nykypäivän rikosoikeudellisesta kirjallisuudesta

¹⁰⁷ Melander 2008 s. 328.

¹⁰⁸ Oikeushyvän käsitteen rikosoikeusteoreettisesta historiasta Roxin 2006 s. 14–15, 29; kokoavasti Melander 2008 s. 333–340. Oikeushyvä-käsitteestä ks. myös Lernestedt 2003 s. 127–140.

¹⁰⁹ Ks. esim. Honkasalo 1965 s. 141.

¹¹⁰ Elämäaluepohjaisen tarkastelutavan toi esille Rikosoikeuskomitea, ks. KM 1976:72 s. 50–56.

¹¹¹ Lappi-Seppälä 1987 s. 130.

¹¹² Hart 1994 s. 193.

¹¹³ Hart 1994 s. 194–200.

¹¹⁴ Ks. Rikosoikeuskomitean mietintö KM 1976:72 s. 57, jossa oikeushyviä tarkastellaan ryhmittelemällä ne vapausoikeuksiksi ja taloudellisiksi, sosiaalisiksi ja sivistykselliseksi oikeuksiksi Hal-

välittyy varsin yksimielinen kuva siitä, että rikoslailta suojattavat oikeushyvät löytyvät pitkälti perus- ja ihmisoikeussäännöksistä. Rikoslain säätäminen nähdään entistä selvemmin valtiosääntöoikeudellisena kysymyksenä ja rikosoikeus ymmärretään erityisen perusoikeusherkkänä oikeudenalana.¹¹⁵

Tämä 1990-luvun jälkipuoliskolle sijoittuva tarkastelukulman muutos, jota on kutsuttu myös rikosoikeuden valtiosääntöistymiseksi, on liitetty ennen kaikkea rikosoikeudellisen sääntelyn hyvinvointivaltiollistumiseen.¹¹⁶ *Melander* toteaa, ettei perinteinen rikosoikeuden kovaan ytimeen keskittynyt sääntely vaatinut perusoikeuslottuvuuden tarkempaa hahmottamista. Asia tuli ajankohtaiseksi vasta, kun rikosoikeudelle varattiin instrumentalistiseksi luonnehdittavia tehtäviä. Uudenlaisten kriminalisointien myötä rikosoikeuden perusoikeuksia rajoittava näkökulma nousi korostetummin esiin, mikä edellytti rikosoikeuden käytön valtiosääntöisten rajojen tarkempaa analyysiä.¹¹⁷ Kriminalisointikysymykset hahmottuvat nyt entistä useammin perusoikeuksien välisinä jännitteisinä punnintatilanteina. *Ari-Matti Nuutilan* mukaan perusoikeuksien kautta tarkasteltuna oikeushyvien suojelussa on aina kyse punnintaoperaatiosta, jossa vastakkain ovat yhtäältä toiminnallisten vapauksien rajoitus ja toisaalta rangaistusuhalla saatava preventiivinen hyöty.¹¹⁸

Entistä vahvemman perusoikeuskytkennän etuna on pidetty ennen kaikkea sitä, että rikoslainsäädännön kehittäminen kiinnittyy vakauttavalla tavalla rikoslain ulkopuolisiin, painavaa institutionaalista tukea saaviin arvoihin ja näiden arvojen rajoittamista säätelevään doktriiniin.¹¹⁹ Tähän liittyen perustuslakivaliokunta on todennut, että yksittäisten perusoikeuksien käyttöön liittyvien kriminalisointien sallittavuutta on arvioitava samoin kuin perusoikeuksien rajoituksia ylipäänsä.¹²⁰ Perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin sisältyvä hyväksyttävyyssvaa-

litusmuodon perusoikeussäännöksiin yhdistäen.

¹¹⁵ Ks. *Nuutila* 1996 s. 62–71; *Viljanen* 1998 s. 277–304; *Nuotio* 1998b s. 148–162. Kokoavasti *Melander* 2008 s. 94–97.

¹¹⁶ Ks. liberalisesta ja hyvinvointivaltiollisesta rikosoikeudesta sekä niiden välisestä jännitteisestä suhteesta *Nuutila* 1996 s. 40–61.

¹¹⁷ *Melander* 2008 s. 94.

¹¹⁸ *Nuutila* 1997 s. 43.

¹¹⁹ *Melander* 2008 s. 351.

¹²⁰ PeVL 23/1997 vp s. 2. Perustuslakivaliokunnan (PeVM 25/1994 s. 4–5) esittämät perusoikeuksien yleiset rajoittamisedellytykset ovat: 1) lakisidonnaisuuden vaatimus, eli se, että perusoikeuksien rajoitusten tulee perustua eduskunnan säätämään lakiin, 2) tarkkarajaisuus ja täsmällisyysvaatimus, 3) hyväksyttävyyssvaatimus eli rajoittamisen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima, 4) perusoikeuden ytimen koskemattomuusvaatimus, 5) suhteellisuusvaatimus, jonka mukaan rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi, 6) vaatimus riittävistä oikeusturvajärjestelyistä sekä 7) ristiriidattomuusvaatimus Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Ks. tarkemmin ks. *Viljanen* 1998 s. 292–298; *Viljanen* 2001 s. 328–340; *Melander* 2008 s. 344–346 ja *Tapani – Tolvanen* 2008 s. 89.

timus on läheistä sukua oikeushyvien suojelun periaatteelle. Mainitun rajoituskriteerin mukaan kriminalisoinnille on aina esitettävä painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste. Hyväksyttävyysskriteeristä kriminalisoinneille johtuvia vaatimuksia *Veli-Pekka Viljanen* on linjannut muun muassa siten, että ainakaan ”varmuuden vuoksi” tai historiallisen jatkumon vuoksi säädetyt kriminalisoinnit eivät täyttäisi perusoikeusrajoitusten hyväksyttävyysskriteeriä. Hyväksyttävänä perusteena ei myöskään voida pitää pelkästään viranomaisten toimivaltuuksien laajentamisen tarpeesta kumpuavia kriminalisointeja.¹²¹

Niin perusoikeuksiin kuin luonnonoikeuden minimisisältöönkin viitaten on mahdollista perustella suhteellisen helposti perustavanlaatuisten intressien, kuten hengen ja terveyden, rikosoikeudellinen suoja. Rikosoikeuden tehtäviin on perinteisesti katsottu kuuluvan vapaa-oikeuksien toteutumisen turvaaminen rangaistusuhkien avulla. Liberalistiseen traditioon nojautuvassa rikosoikeudessa henkilöllisten oikeushyvien suojelua on pidetty ensisijaisena.¹²² Hengen ja terveyden ohella omaisuus, kunnia ja yksityisyys ovat sellaisia keskeisiä intressejä, joiden suojaaminen rikoslain keinoin on ollut ja on yhä, tärkeää. Hengen ja terveyden suojaa korostaa myös se, että niiden on todettu usein muodostavan ihmisen muiden oikeuksien käytön perustan.

Perusoikeussäännöksistä hengen ja terveyden suojelemisen kannalta tärkeä on PL 7 §, jonka mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutenkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista löytyy samansisältöisiä ajatuksia edellä mainittujen keskeisten intressien suojasta. Hengen ja terveyden asema keskeisinä oikeushyvinä ilmenee myös siinä, etteivät ne ole täysin dispositiivisia eli sellaisia, joista henkilö voisi itse täysin

¹²¹ *Viljanen* 1998 s. 295; *Viljanen* 2001 s. 331. Hyväksyttävyysvaatimuksen kannalta ongelmallisenä sääntelynä voidaan pitää esimerkiksi murtovälineen hallussapidon kriminalisoiva RL 28:12a. Säännöksen mukaan murtovälineen hallussapidosta on tuomittava sakkoon se, ”joka ilman hyväksyttävää syytä pitää hallussaan sellaista avainta toisen lukkoon taikka tiirikkaa tai muuta välinettä, jota voidaan perustellusti epäillä pääasiassa käytettävän tunkeutumiseen toisen hallinnassa olevaan suljettuun tilaan rikoksen tekemistä varten”. *Tapani ja Tolvanen* (2008 s. 95) esittävät, että säännöksen tosiasiallinen peruste löytyy tarpeesta saattaa säännöksessä mainitut murtovälineet jo ennakolta menettämisseuraamuksen alaiseksi. Säännöksen voitaisiin katsoa suojaavan omaisuutta ja omaisuuden säilytyspaikkoja, mutta tällaiselle varallisuudelle tarjotaan rikosoikeudellista suojaa varkausrikossäännöksellä. Kriminalisoinnin säätämistä edeltäneessä hallituksen esityksessä korostuikin varsin selkeästi tarve löytää keino, jolla rikosten tekemiseen tarkoitettu esine voitaisiin ottaa epäilyttävältä henkilöltä pois jo ennen rikoksen tekemistä. Tämä keino on kriminalisointi. Ks. HE 17/2001 vp s. 23–24.

¹²² Ks. *Melander* 2008 s. 342.

vapaasti määrätä. Suomessa voimassa olevan oikeuden mukaan oman terveyden vakavaan vahingoittamiseen tai kuoleman aiheuttamiseen ei voi pätevästi suostua.¹²³

Valiosääntöoikeudellisesta näkökulmasta kriminalisointien säätäminen on yksi keino turvata perusoikeuksien toteutumista. Perusoikeuksista voidaan jopa johtaa rikoslain säätäjälle velvollisuus säätää ja ylläpitää kriminalisointeja, jotka ovat välttämättömiä perusoikeuksien turvaamiseksi loukkaamisista vastaan.¹²⁴ Perusoikeusuudistuksen esitöissä todetaan nimenomaisesti, että PL 7.1 §:n (aiemman HM 6.1 §) antaa turvaa ennen kaikkea henkeen, vapauteen ja koskemattomuuteen kohdistuvia oikeudenvastaisia tekoja vastaan, ja perinteisesti tämä suoja on toteutettu kriminalisoimalla tällaiset loukkaukset rikoslaissa.¹²⁵

Terveyttä suojellaankin lukuisten niin rikoslakiin kuin sen ulkopuoliseen lainsäädäntöön kuuluvien rangaistussäännösten avulla. Ytimen muodostavat RL 21 luvun pahoinpitely- ja vammantuottamusrikoksia koskevat säännökset. Pahoinpitelyn arkikielinen ymmärtäminen johtaa ajatukset helposti vammaan johtavaan tai kipua aiheuttavaan fyysiseen väkivaltaan toista kohtaan. Ruumiillisen väkivallan käyttö voidaan kuitenkin rangaista pahoinpitelynä vaikka mitään seurausta ei tapahtuisikaan, tai vaikka seuraus ei olisi fyysisesti näkyvä.¹²⁶ Pahoinpitelyä on myös toisen terveyden vahingoittaminen ilman väkivaltaa. Perinteisen esimerkin muodostaa tahallinen taudin tartuttaminen toiseen. Tämän tutkimuksen tematiikan kannalta osuva esimerkki on pahoinpitelyn suorittaminen antamalla toiselle dopingainetta sellaisia määriä, jotka johtavat toisen terveyden vahingoittamiseen.¹²⁷ Terveyden asemaa oikeushyvinä korostaa myös se, että pahoinpitelyn yritysikin on lievää pahoinpitelyä lukuun ottamatta rangaistavaa, kuten myös tuottamuksellinen terveyden vahingoittaminen. Samoin terveyden tahallinen ja tuottamuksellinen vaarantaminen on laajahkosti rikoslaissa kriminalisoitu.¹²⁸

Rikoslain 21 luvun rangaistussäännösten lisäksi rikoslaissa ja sen ulkopuolella on suuri joukko kriminalisointeja, joilla on sekä välittömiä että etenkin välillisiä terveyden suojaan liittyviä ulottuvuuksia. Terveyden suojeleminen on esi-

¹²³ Terveydestä rikosoikeudellisena oikeushyvinä ks. *Matikkala* 2000 s. 8–9; *Matikkala* 2010 s. 143–144.

¹²⁴ Ks. PeVL 23/1997 vp s. 3 sekä laajemmin rikosoikeudesta perusoikeuksien turvaamiskeinona *Viljanen* 2001 s. 340–345.

¹²⁵ HE 309/1993 vp s. 46.

¹²⁶ Viimeisimmässä laajassa RL 21 lukua koskeneessa uudistustyössä haluttiin korostaa etenkin psyykkisten sairauksien ymmärtämistä pahoinpitelyrikosten soveltamisalaan kuuluviksi, ks. HE 94/1993 vp s. 91, 95–96. Ks. terveysvahingon käsitteestä *Matikkala* 2000 s. 106–109; *Matikkala* 2010 s. 179–180.

¹²⁷ Ks. näistä tilanteista *Schild* 2002 s. 142–157; *Kargl* 2007 s. 490–491; *Leipold* 2006 s. 423 sekä DDR:n dopingoikeudenkäynteihin keskittyen *Ioannidis* 2010 s. 16–18.

¹²⁸ Terveyden asemasta RL 21 luvun suojeleobjektina ks. tarkemmin *Matikkala* 2010 s. 144; *Lappi-Seppälä – Ojala* 2009 s. 464.

merkiksi sotarikosten ja ihmisyyttä vastaan kohdistuvien rikosten¹²⁹, yleisvaarallisten rikosten¹³⁰ sekä ryöstö- ja kiristysrikosten¹³¹ suojeluintressinä yhdessä muiden oikeushyvien kanssa. Henkeä ja terveyttä suojaaviin kriminalisointeihin kuuluvat viime kädessä myös erilaiset turvallisuutta koskevat käyttäytymissäännöt kriminalisointeineen, kuten esimerkiksi työturvallisuuslainsäädäntö ja sen rikkomista koskeva työturvallisuusrikos (RL 47:1) sekä tieliikennelainsäädäntö ja RL 23 luvun rangaistussäännökset.

Uloimman kehän terveyden suojan ympärille muodostavat erilaiset vaarallisia aineita ja esineitä koskevat säännökset. Esimerkiksi ampuma-aselain (1/1998) keskeisenä tavoitteena on rajoittaa ampuma-aseisiin liittyvää väkivallan ja tapaturman vaaraa sekä parantaa ja ylläpitää aseiden käyttöön liittyvää turvallisuutta.¹³² Järjestyslailla (612/2003) pyritään puolestaan lain 1 §:n mukaisesti ”edistämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta”. Järjestyslaista löytyvillä vaarallisia esineitä ja aineita koskevilla hallussa pitämisen kielloilla halutaan ennalta estävästi vaikuttaa tällaisilla esineillä tai aineilla tehtäviin henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin.¹³³

Rikosoikeussystemaattisessa tarkastelussa dopingrikokset lukeutuvat osaksi edellä kuvattua terveyttä välillisesti ja ennakolta suojaamaan rakennettua laajaa suojamuuria. Tämä käy ilmi myös RL 44 luvun otsikosta: *Terveyttä ja turvallisuutta vaarantavista rikoksista*. Luvun säännökset kattavat hyvin erilaisia elämänalueita, joille on yhteistä laajasti ymmärretyn terveyden ja terveyttä turvaavan elinympäristön suojeleminen.¹³⁴ *Nuotio* on todennut RL 44 luvun säännöksille olevan tyypillistä niiden liityntä aineelliseen erityislainsäädäntöön. Rikosoikeudellisten sanktioiden ohella ja sijastakin hallinnollisella valvonnalla on keskeinen merkitys kullakin erityisalueella.¹³⁵

Myös dopingaineisiin liittyvät kontrollitoimet on mahdollista hahmottaa osaksi tällaista laajempaa hallinnollista sääntelyä. *Rikosoikeudellista tarkastelua laajemmassa katsannossa dopingaineiden sääntely on osa lääkkeitä ja päihteitä koskevaa oikeudellista ja poliittista päätöksentekoa*. Useat urheilussa käytetyt dopingaineet ja rikoslain tarkoittamat hormonivalmisteet ovat *lääkkeitä*. Yhteiskunnalla on intressi valvoa ja ohjata lääkkeiden ja lääkeaineiden valmistusta,

¹²⁹ RL 11 luku erit. 1–7 §.

¹³⁰ RL 34 luku erit. 1–8§.

¹³¹ RL 31:1–4.

¹³² HE 183/1997 vp s. 1.

¹³³ Ampuma-aselain ja järjestyslain rikkomista koskevat kriminalisoinnit sijaitsevat RL 41 luvussa, jossa on ampuma-aserikoksena kriminalisoitu muun muassa ampuma-aselain vastainen ampu-ma-aseen, aseiden osan tai patruunan hallussapito (RL 41:1–3) samoin kuin vaarallisen esineen ja toisen vahingoittamiseen soveltuvan esineen tai aineen hallussapito (RL 41:5–6).

¹³⁴ Luvun systematiikasta *Nuotio* 2009 s. 1171.

¹³⁵ *Nuotio* 2009 s. 1172. Ks. myös HE 17/2001 vp s. 5.

maahantuontia, jakelua ja myyntiä sekä muuta kulutukseen luovutusta. Edellä mainitut lääkkeiden valmistukseen ja jakeluun liittyvät toimet on säädetty luvanvaraisiksi lääkelaissa (395/1987). Lääkelain tavoitteena on ylläpitää ja edistää lääkkeiden ja niiden käytön turvallisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta.

Vaikka dopingaineita käytettäneen vain harvoin päihdyttävässä tarkoituksessa, on dopingaineilla yhteytensä myös *päihhteitä*, eli yleisimmin alkoholia, tupakkaa ja huumausaineita, koskevaan sääntelyyn ja poliittiseen päätöksentekoon. Päihdepolitiikan tavoitteena on ehkäistä ja vähentää päihhteiden ongelmakäyttöä ja siitä aiheutuvia sosiaalisia, terveydellisiä ja yhteiskunnallisia haittoja. Alkoholipolitiikan avulla pyritään ehkäisemään alkoholin käytöstä aiheutuvia haittoja sekä ohjailemaan alkoholin kulutusta.¹³⁶ Huumausainepolitiikan tavoitteeksi on muotoiltu huumausaineiden laittoman käytön ja levittämisen ehkäiseminen.¹³⁷ Uudistetun tupakkalain (693/1976) myötä tupakkapolitiikan tavoitteeksi asetettiin yksiselitteisesti tupakkatuotteiden käytön loppuminen Suomesta.¹³⁸

Kriminalisoinnit tukevat näitä tavoitteidenasetteluja kunkin päihteen osalta *omalla osuudellaan*. Huumausaineiden osalta rikosoikeudellisella kontrollilla on keskeinen, jopa ylikorostunut asema.¹³⁹ Huumausaineiden osalta lähtökohdaksi on otettu periaatteellisen kielteinen kanta kaikenlaiseen huumausaineita koskevaan toimintaan. Huumausainelain (373/2008) 5 §:n mukaan huumausaineen tuotanto, valmistus, tuonti Suomen alueelle, vienti Suomen alueelta, kuljetus, kauttakuljetus, jakelu, kauppa, käsittely, hallussapito ja käyttö on kielletty, ja kiellosta voidaan poiketa laissa erikseen määritellyllä tavalla vain lääkinnällisissä, tutkimuksellisissa ja valvonnallisissa sekä teollisen käytön tarkoituksissa. Alkoholia ja tupakkaa koskevat kriminalisoinnit tähtäävät etenkin mainittujen nautintoaineiden valmistamisen, maahantuonnin, markkinoinnin, myynnin ja välittämisen kontrolloimiseen, mutta niitä koskevilla rangaistussäännöksillä arvioidaan olevan merkitystä myös niiden kulutukseen.¹⁴⁰

Sekä alkoholi- että tupakkalainsäädännössä tasapainoillaan yhtäältä alkoholiin ja tupakkaan liittyvän elinkeinon ja liiketoiminnan toisaalta kulutusta rajoittavan sääntelyn välillä. Alkoholijuomat ja tupakkatuotteet ovat laillisia kulutushyödykkeitä, mutta ne myös poikkeavat monilta ominaisuuksiltaan tavanomaisista hyödykkeistä. Dopingrikoksia säädettäessä lainsäätäjä teki vertailuja etenkin huumausainerikoksia koskeviin rangaistussäännöksiin arvioidessaan säänte-

¹³⁶ Alkoholilaki (1143/1994) 1 §.

¹³⁷ Huumausainelaki (373/2008) 1 §.

¹³⁸ Laki 698/2010 toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain muuttamisesta.

¹³⁹ Rikosoikeudellisen kontrollin korostuneesta merkityksestä huumausainepolitiikassa ks. esim. Kinnunen, A. 2008 s. 59–60; Kainulainen 2009 s. 4–6.

¹⁴⁰ Ks. alkoholirikoksista RL 50a sekä HE 84/2008 vp s. 11 ja tupakkaa koskevista kriminalisoinneista tupakkalaki 10 luku sekä *Huomo-Kettunen* 2011 s. 25–44.

lyn tarpeellisuutta ja kattavuutta. Jäljempänä keskusteluun huumausaine- ja dopingainekriminalisointien yhteisistä piirteistä palataan useaan otteeseen.

Rikosoikeudellisen sääntelyn rakennetta ja tavoitteidenasetteluja koskevien pohdintojen ohella tupakalla, alkoholilla, huumausaineilla ja jäljempänä esitetyllä tavalla myös dopingaineilla on muutakin yhteistä. Mainittujen aineiden lainvalmisteluaineistoja analysoitaessa huomataan, että esillä ovat olleet hyvin samantapaiset ongelmajäsentelyt. Kaikkien päihteiden osalta sääntelyä on pohdittu ainakin yleisen järjestyksen ja turvallisuuden, nuorison suojelun sekä kansanterveyden näkökulmista.¹⁴¹

Järjestys- ja turvallisuusnäkökulmasta huumeiden käytön sekä julkisen tupakoinnin ja juomisen on katsottu vaarantavan yleistä viihtyvyyttä ja turvallisuutta. Tupakointikieltoja on ulotettu yhä enemmän sisätiloihin suojelullisiin tavoitteisiin vedoten. Rajoituksilla halutaan suojata paitsi tupakoijaa itseään, etenkin tupakoimattomia kanssaihmiä tupakansavun aiheuttamilta terveyshaitoilta ja epämukavuudelta.¹⁴² Päihteisiin liittyvät sosiaaliset ongelmat tapaavat kasautua paitsi yksilökohtaisesti myös kaupunkirakenteessa. Huumeongelmat tulevat kurjistuneissa kaupunginosissa entistä näkyvimmiksi. Huono-osaisuuden kasautuessa myös rikollisuus ja päihdeongelmat kasautuvat. Tämän tapaisen kehityksen mukanaan tuomien turvallisuusongelmien ratkaisemisessa tavataan korostaa poliisin ja rikosoikeudellisten interventtioiden roolia.¹⁴³ Alkoholijuomien ja huumausaineiden luvattomalla myynnillä ja maahantuonnilla on usein todettu olevan yhteys organisoituun rikollisuuteen ja rikollisiin alakulttuureihin.¹⁴⁴

Erittäin voimakas ja moraalisesti latautunut *nuoriso-ongelman* näkökulma voidaan osoittaa niin alkoholi-, tupakka- kuin huumausainekeskusteluista. Huumausaineiden käytön kriminalisointia koskevista eduskuntakeskusteluista välittyy kuva siitä, miten nuoret mielletään yhteiskunnallisten voimien ja vaikutteiden uhreiksi, ja alttiiksi kokeilijoiksi, joihin on kohdistettava selkeää opastusta ja ohjeistusta.¹⁴⁵ Lapset ja nuoret olivat keskeinen huolenaihe ryhmä myös tupakkalain uudistamisessa. Lakiesityksen merkittävin tavoite oli rajoittaa tupakkatuotteiden käyttöä, markkinointia ja tarjontaa edelleen erityisesti lasten arkielämän piirissä.¹⁴⁶ Alkoholirikosten uudistamisessa lasten ja nuorten suojelun näkökulma oli esillä mm. pohdittaessa sitä, olisiko alkoholin tarjoaminen alaikäiselle

¹⁴¹ Ongelmajäsentelyt tuo esille ja niitä tarkastelee tupakan ja alkoholin osalta *Piispa* 1998 s. 22.

¹⁴² Ks. esim. HE 180/2009 vp s. 26.

¹⁴³ *Kinnunen*, A. 2008 s. 30–31.

¹⁴⁴ Alkoholin osalta HE 84/2008 vp s. 11. Huumeiden osalta esim. *Kinnunen*, A. 2008 s. 30–34, 37–40.

¹⁴⁵ *Kainulainen* 2009 s. 58.

¹⁴⁶ HE 180/2009 vp s. 17.

säilytettävä oman kriminalisointinsa kohteena.¹⁴⁷ Myös alkoholijuomien mainontarikoksen perusteluina viitataan voimakkaasti lasten ja nuorten suojeluun.¹⁴⁸ Kaiken kaikkiaan nuorison alkoholin ja tupakan käytöstä kannetaan huolta silloinkin, kun aikuisten vastaaviin toimiin suhtaudutaan liberaalisti.¹⁴⁹

Kansanterveyden näkökulmasta on korostettu paitsi päihteisiin syntyvää riippuvuutta myös monenlaisia muita terveydellisiä ja sosiaalisia haittoja. Kansanterveyden näkökulmasta ote alkoholirikosten uudistamista kokevasta hallituksen esityksestä on tilannetta muidenkin päihteiden osalta hyvin havainnollistava:

”Alkoholijuomien sisältämä etyylialkoholi on akuutisti myrkyllinen aine, joka aiheuttaa käyttäjässään tajunnan muutoksia ja riippuvuutta. Terveydelliset haitat koskettavat käyttäjää itseään, mutta merkittäviä sosiaalisia haittoja seuraa myös lähiympäristölle ja täysin sivullisille ihmisille. Alkoholi liittyy suurimpaan osaan vakavasta väkivaltarikollisuudesta, perheväkivallasta ja lastensuojelun tarpeesta. Yhteiskunnan palvelu- ja sosiaalivakuutusjärjestelmä joutuu viime kädessä vastaamaan valtaosasta alkoholijuomista aiheutuvien haittojen taloudellisista kustannuksista. *Yhteiskunnalla on näistä syistä voimakas intressi käyttää kaikkia mahdollisia keinoja alkoholin aiheuttamien haittojen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi. Alkoholilainsäädännön ja harjoitetun alkoholipolitiikan taustalla onkin hyvin voimakkaana perustuslaissa säädetty julkisen vallan velvollisuus edistää väestön terveyttä.* – – Vaikka alkoholijuomia voidaan käyttää yksilötasolla myös haitattomasti, väestötasolla alkoholijuomien kokonaiskulutuksen kasvun on todettu lisäävän terveydellisiä, sosiaalisia ja yhteiskunnallisia haittoja.”¹⁵⁰

*Päihteisiin liittyvä kansanterveyden näkökulma on merkittävä myös kriminalisointiteoreettisessa tarkastelussa. Päihteitä koskevin kriminalisoinnein ei suojella välittömästi yksilöiden terveyttä ja henkeä, vaan suojan kohde on kollektiivinen, koko väestön terveys.*¹⁵¹

¹⁴⁷ Ennen alkoholirikosten uudistamista RL 43:7:ssä säädettiin rangaistus sille, joka houkuttelee kahdeksaatoista vuotta nuoremman nauttimaan päihdyttävää juomaa niin, että tämä siitä juopuu. Uusia alkoholirikoksia koskevassa hallituksen esityksessä (84/2008 vp s. 21–22) päädyttiin siihen, että erityiskriminalisointi oli syytä säilyttää sellaisia tilanteita varten, joita pahoinpitelysäännöksen soveltamisala ei kata. Säännöksen korostetaan kuitenkin olevan toissijainen, eli pahoinpitelyä koskevia säännöksiä on sovellettava, jos teolla vahingoitetaan toisen terveyttä. Alkoholin tarjoamisen alaikäiselle on voimassa olevan lain mukaan tietyin edellytyksin rangaistavaa alkoholirikkomuksena, ks. alkoholilain 50a§:n 5-kohta

¹⁴⁸ HE 84/2008 vp s. 13.

¹⁴⁹ Piispa 1998 s. 22.

¹⁵⁰ HE 84/2008 vp s. 10–11. Kursivointi E.K. Ks. tupakoinnista kansanterveyden näkökulmasta HE 180/2009 vp s. 9.

¹⁵¹ Alkoholirikosten osalta HE 84/2008 vp s. 4, jossa todetaan alkoholirikosten tarkoituksena olleen jo vanhastaan sekä valtion taloudellisten intressien että kansanterveyden suojaaminen. Tupakkakriminalisointien osalta *Huomo-Kettunen* 2011 s. 38.

Myös dopingin rikosoikeudellisen sääntelyn kannalta kansanterveyden perspektiivi on merkittävä. Dopingrikosten säätämistä koskevissa perusteluissa korostetaan nimenomaisesti dopingin käytön levinneisyyttä kilpaurheilun ulkopuolelle seikkana, jonka vuoksi kriminalisointien säätäminen nähtiin tarpeellisenä. Hallituksen esityksessä *dopingongelman katsottiin laajentuneen organisoituneen kilpaurheilun piiristä koko urheilu- ja liikuntaharrastuksen läpäiseväksi kansanterveydelliseksi kysymykseksi*. Valtiovallan huoli dopingasiassa kohdistui etenkin organisoitumattoman, virallisen dopingkontrollin ulottumattomissa toimivan kuntosali-, kehonrakennus- ja voimailu-urheilua eri muodoissaan harjoittavan urheilija-kuntoilijan hyvinvointiin.¹⁵² Sittemmin tämä kansanterveysnäkökulma dopingiin on edelleen voimistunut.

Esimerkiksi vuonna 2007 silloinen kulttuuri- ja urheiluministeri *Stefan Wallin* toi Turun Sanomien kolumnissaan¹⁵³ esille huolensa kasvavasta dopingaineiden käytöstä kuntourheilun puolella. *Dopingista kansantauti?* -otsikolla julkaistussa kirjoituksessaan Wallin painotti dopingin kansanterveydellisiä haittoja kilpaurheilulle ominaisen eettisen näkökulman sijasta. Wallin totesi kuntourheilijan aineiden käytön motiivit kilpaurheilua moninaisemmiksi. Yhä useammalle kuntoilijalle dopingaineiden käyttö on oikotie haluttuun ulkonäköön ja sitä kautta sosiaaliseen pärjäämiseen. Erityiseksi huolenaiheeksi Wallin nosti niin fyysisesti kuin psyykkisestikin herkässä kehitysvaiheessa olevat lapset ja nuoret sekä dopingaineiden viihdekäytön. Wallinin mukaan dopingaineiden rinnalla käytetään monia muita päihteitä ja ”varhainen päihteiden käytön aloittaminen millä tahansa haitallisella aineella saattaa altistaa minkä tahansa aineen ongelmakäytölle”.

4.5.2 Dopingrikokset kansanterveyden suojana

Dopingongelman määrittelyssä tapahtunut painopisteen muutos kilpaurheilun ongelmasta kansanterveydelliseksi kysymykseksi voidaan kriminalisointiteoreettisessa tarkastelussa nähdä kahdenlaisessa valotuksessa. Yhtäältä sen voidaan argumentoida olevan vahvasti rikosoikeudellista puuttumista legitimoiva. Toisaalta kansanterveyden näkökulma herättää kysymyksen rikosoikeuden asemasta yhteiskuntapolitiikan ultima rationa, eli viimesijaisena keinona. Jos olemme huolissamme kansalaisten lisääntyvästä dopingaineiden käytöstä sosiaalisiin, ulkonäöllisiin ja viihteellisiin tarkoituksiin riskeistä piittaamatta, on rikoslain roolia tällaisen toiminnan kontrollissa mietittävä entistä tarkemmin. Tarkastelen ensiksi sitä, miten kansanterveysnäkökulman on ajateltu legitimoivan dopingia

¹⁵² HE 17/2001 vp s. 15–16.

¹⁵³ Stefan Wallin: Dopingista kansantauti? Kolumni Turun Sanomissa 26.9.2007.

koskevaa rikosoikeudellista sääntelyä ja palaan ultima ratio -ajatukseen myöhemmin luvussa 4.8.

Rikoslain käyttöä kansanterveyden suojaksi legitimoimaan pyrkivän argumentaation mukaan mitä enemmän painotetaan dopingin käyttöön liittyviä kilpaurheilun ulkopuolisia väestönosia koskevia terveyshaittoja, sitä suurempi on valtiovallan intressi osallistua dopingkontrolliin. Julkisvallan sääntelyintressin voidaan ajatella kasvavan olennaisesti silloin, kun dopingia koskeva ongelmanmäärittely laajentuu koko urheilu- ja liikuntatoiminnan läpäiseväksi ja myös esimerkiksi nuorisoon viihdekulttuurin osaksi. Ei-kilpailumuotoinen urheilu ja liikunta ovat pääsääntöisesti urheilun sisäisen antidopingtoiminnan ja testauksen ulkopuolella. Suomen Antidopingtoimikunnalla ei ole mahdollisuuksia testata ja kontrolloida tavallisen kuntosalilla kävijän aineiden käyttöä.¹⁵⁴ Samoin dopingaineiden mahdollinen viihdekäyttö asemoituu pääsääntöisesti antidopingtoimijoiden työkentän ulkopuolelle.

Kuntourheilijan dopingaineiden käyttöön on vaikea ylipäättään soveltaa niitä näkökohtia, jotka tekevät dopingaineiden käytöstä kielletyn kilpaurheilun puolella. Kuntourheilijan ”doppaaminen” ei näyttäydä epärehellisenä ja -eettisenä samaan tapaan kuin kilpaurheilijan dopingaineiden käyttö. Lähtökohtaisesti kuntourheilijat eivät kisaa keskenään aineellisista tai aneettomista etuuksista. Kuntourheiluun liittyvän dopingin käytön yhteiskunnallista paikkaa pohtinut *Mikko Piispa*¹⁵⁵ korvaa kilpaurheilun rehellisyys–epärehellisyys-dikotomian kuntourheilussa jatkumolla oikein–väärin. Piispa toteaa, että kadunmiehen näkökulmasta oikea tapa tehdä vapaa-ajan suoritus on vaikkapa sulkapallon pelaaminen ja myös kuntosalilla rehkeminen vesi- tai urheilujuomapullosta otetun huijan avulla lieenee monien mielestä oikea tapa viettää vapaa-aikaa. Mutta tekeekö sama suoritus dopingaineilla tehostettuna toiminnasta väärää? Onko väärin ”doupata” itseään kuntoilumielessä, kun kilpailee lähinnä itseään vastaan ja mahdolliset haittavaikutuksetkin kohdistuva luultavasti vain itseen, kyselee Piispa. Suoraa vastausta ei tutkija kysymykseensä anna, mutta arvelee kadunmiehen ja terveysviranomaisen vastaavan kysymykseen keskimääräisesti useammin kyllä kuin ei. Siten dopingaineiden myös vapaa-ajalla ja omaksi hyödyksi tapahtuva käyttö koettaneen ainakin moraalisesti paheksuttavaksi.

Painopisteen muutos dopingongelman määrittelyssä kilpaurheilun sisäisestä kysymyksestä kansanterveyttä koskevaksi asiaksi on tapahtunut suhteellisen no-

¹⁵⁴ Dopingtestauksen ulottamista yksityisille ja kunnallisille kuntosaleille on pohdittu Ruotsissa, ks. toimintaan liittyvistä oikeudellisista näkökohdista *Olinder* 2006 s. 243–250; SOU 2011:10 s. 194–208. Tanskassa kuntosaleilla tapahtuva testaustoiminta yhteistyössä Tanskan kansallisen antidopingorganisaation kanssa perustuu lainsäädäntöön, ks. *lov om fremme af dopingfri idret* 9 ja 9a §.

¹⁵⁵ *Piispa* 2010a.

peasti. Vuonna 1985 julkaistussa dopingin oikeudellisen sääntelyn tarpeita tarkastelevassa selvityksessään *Eila Mäkipää*¹⁵⁶ kirjoittaa:

”Tässä tutkimuksessa on katsottu, että dopingaineiden käyttöön suoraan kohdistuvat julkisvallan toimet – lähinnä kriminalisoinnit, joita nykyisin ei ole – voivat olla perusteltuja lähinnä merkittävien terveysintressien ja laajojen, todettujen terveyshaittojen takia. – – Tutkimustietoa, joka osoittaisi tällaisia kielteisiä vaikutuksia, ei Suomessa toistaiseksi ole. Sen johdosta näyttäisi puuttuvan painava sääntelyintressi suunnata kriminaalipoliittisia keinoja suoraan dopingaineiden käyttöön.”

Oikeushyvien suojelun periaatteen näkökulmasta on olennaista pohtia, mitä kansanterveys on ja voidaanko sitä ylipäätään suojella rikoslain keinoin? Erään määritelmän mukaan kansanterveystiede on tieteenala, jossa tutkitaan väestön terveydentilaa ja siihen vaikuttavia syitä sekä mahdollisuuksia parantaa kansanterveyttä. Kansanterveys tarkastelee terveyttä väestötasoisena ilmiönä.¹⁵⁷ Maailman terveysjärjestö WHO on määritellyt kansanterveystieteen (public health) tieteelliseksi ja käytäntöön sovellettavaksi järjestelmäksi, jonka tarkoituksena on ehkäistä sairauksia, lisätä elinvuosia ja edistää terveyttä järjestelmällisten yhteiskunnallisten toimenpiteiden avulla. Kotimaisen kansanterveyslain (66/1972) mukaan kansanterveystyöllä tarkoitetaan yksilöön, väestöön ja elinympäristöön kohdistuvaa terveyden edistämistä sairauksien ja tapaturmien ehkäisy mukaan lukien sekä yksilön sairaanhoitoa.

Ennaltaehkäisevä terveyden edistäminen on keskeinen niin nykyiseen kansanterveyslakiin sisältyvässä kansanterveystyön määritelmässä kuin kansanterveyttä korostavassa politiikassa yleisemminkin. Kansanterveystyön määritelmän sisältäneessä hallituksen esityksessä¹⁵⁸ *terveyden edistämisen* tavoitteeksi asetettiin väestön terveyden ja toimintakyvyn ylläpitäminen ja kohentaminen, vaaratekijöiden vähentäminen sekä sairauksien ja vaaratekijöiden ilmaantumisen ehkäiseminen. Kansainvälisessä, vuonna 1986 hyväksytyssä Ottawan julkilausumassa terveyden edistäminen (health promotion) tulkitaan terveyspolitiikan ja laajemmin yhteiskuntapolitiikan tietyksi vaihtoehdoksi, jossa julkinen valta ja kansalaisjärjestöt sitoutuvat kaikessa toiminnassaan edistämään väestön terveyttä.¹⁵⁹ Myös Suomessa korostetaan terveyttä edistävien toimenpiteiden läpäisyvaikutuksen tarpeellisuutta koko yhteiskunnan tasolla. Terveyden edistäminen ei

¹⁵⁶ *Mäkipää* 1985 s. 92.

¹⁵⁷ Ks. määrittelystä *Kauhanen et al.* 1998 s. 10.

¹⁵⁸ HE 96/2005 vp s. 3, 7.

¹⁵⁹ Ks. tarkemmin terveyden edistämisen ja kansanterveystyön käsitteistä ja niiden muutoksesta Suomessa *Rimpelä* 2005 s. 4524.

ole vain terveydenhuollon tehtävä, vaan sitä on toteutettava aktiivisesti kaikilla yhteiskunnan toimintaloikoilla.¹⁶⁰

Imeväiskuoletisuus, tuberkuloosi, sydän- ja verisuonitaudit, astma ja allergiat, depressio ja väkivalta ovat esimerkkejä voitetuista, tyypillisistä suomalaisista sekä akuuteista kansanterveyttä uhkaaviksi määritellyistä ongelmista. Väestön terveyden ongelmat ja potentiaalisten terveysuhkien kirjo muuttuvat koko ajan. Terveyden käsite ei ole itsestään selvä.¹⁶¹ Myös vastaukset siihen, milloin joku terveyteen liittyvä vaiva tai uhka on *kansanterveydellinen ongelma*, ja milloin kansan terveys on riittävällä tasolla, ovat arvostuksenvaraisia ja kulttuurisidon-naisia.¹⁶²

Vanhojen, voitettujen tai aisoihin saatujen terveysongelmien sijaan tulee uu-sia, akuutteja toimenpiteitä vaativia terveysuhkia. Nyky-yhteiskunnassa *myös yksilöiden elintavat ja niihin liittyvät valinnat* – esimerkiksi tupakan, alkoholin ja muiden päihteiden käyttö, liikkuminen tai liikkumattomuus – nähdään ter-veyskysymyksinä. Yksilön terveyteen vaikuttavat valinnat mielletään lääketie-teen ja yleisen sosiaalisen kehityksen myötä yhä vahvemmin koko yhteiskunnan ja yhteisön ongelmiksi. ”Sairastavuus” koetaan sosiaalisesti ongelmaksi, johon yhteiskunnan tulee puuttua kollektiivisin säätelytoimin.¹⁶³

Kansanterveystyön käsitteeseen liittyvän terveyden edistämisen ja terveys-haittojen ennaltaehkäisyn kautta dopingaineiden väärinkäyttöä ehkäisemään pyrkivät toimenpiteet – rikosoikeudellinen sääntely mukaan lukien – on mahdol-lista jäsentää osaksi kansanterveydestä huolehtimisen suurta kokonaisuutta. Päihteiden väärinkäytön ohella myös dopingaineiden väärinkäyttö voidaan näh-dä kansanterveydellisenä riskinä, jota on pyrittävä hillitsemään ja hallitsemaan oikeudellisen sääntelyn keinoin. Mahdollisiksi väestötasoisiksi dopingaineiden käytöstä aiheutuviksi haitoiksi voidaan nimetä hallituksen esityksessäkin maini-tut mahdollisuus epäpuhtaiden ruiskujen välityksellä leviäviin hiv- ja hepatiitti-tartuntoihin, riippuvuuden kehittyminen sekä aggressiivisuuden lisääntyminen hormonien käytön seurauksena.¹⁶⁴ Ylipäätään ongelmallisena voidaan pitää hor-monien väärinkäyttöön liittyvien terveysriskien realisoitumista yhä useamman yksilön kohdalla. Terveyshaittojen kohdistumisen nuorten ja nuorten aikuisten ryhmään voidaan nähdä moninkertaistavan asian vakavuutta.

¹⁶⁰ HE 96/2005 vp s. 11. Ks. terveyden edistämisestä koko yhteiskuntapolitiikan yhteisenä toimin-talinjana myös *Rimpelä* 2005 s. 4524.

¹⁶¹ Biolääketieteellinen, funktionaalinen ja positiivinen terveyden määritelmä ovat usein mainittu-ja. Ks. terveyden määrittämistä tarkemmin *Kauhanen et al.* 1998 s. 78–88.

¹⁶² *Kauhanen et al.* 1998 s. 74.

¹⁶³ *Kauhanen et al.* 1998 s. 93–94.

¹⁶⁴ HE 17/2001 vp s. 17.

Kriminalisointiteorian näkökulmasta tarkasteltuna keskeinen kysymys kuitenkin on, miten rikosoikeus tähän kansanterveyden edistäjän rooliin sopii. Kuten edellä todettiin, rikosoikeudellisessa oikeushyväkeskustelussa yksilölliset oikeushyvät on selkeästi tunnustettu rikosoikeudellista suojaa ansaitseviksi oikeudellisiksi intresseiksi. Enemmän hankaluutta onkin liittynyt juuri kansanterveyden tapaisiin yhteisöllisiin oikeushyviin. Rikosoikeuden laajentumista yhteisöllisiä oikeushyviä suojelevaksi on lähtökohtaisesti pidetty haitallisena niihin liittyvän epämääräisyyden vuoksi. Yhteisöllisten oikeushyvien esiinnousu on liittynyt ennen kaikkea hyvinvointivalttiolliseen rikosoikeuteen, mikä rikosoikeustieteessä muutoinkin on nähty pääosin ongelmallisena ilmiönä.¹⁶⁵ Varovaista suhtautumista yhteisöllisiin oikeushyviin voidaan selittää myös tradition murtumisella. Rikosoikeudellinen järjestelmä on perinteisesti sitoutunut liberalistisiin lähtökohtiin ja sitä kautta henkilöllisten oikeushyvien ensisijaisuuteen. Tässä suhteessa esimerkiksi ympäristön, työturvallisuuden – tai kansanterveyden – kaltaiset yhteisölliset oikeushyvät ovat merkinneet tradition murtumista, mikä puolestaan vaatii rikosoikeudelliselta doktriinilta sopeutumista.¹⁶⁶

Edelleenkin esimerkiksi saksalaisessa kirjallisuudessa osa tutkijoista suhtautuu varsin nuivasti kollektiivisiin oikeushyviin.¹⁶⁷ Sinänsä ei kiisteta sitä, etteikö rikosoikeuden tehtävänä olisi suojella ihmisten rauhanomaista ja järjestäytyntä yhteiselämää, vaan kritiikki kohdistuu pikemminkin sisällyksettömiin ja liian abstrakteihin oikeushyväkonstruktioihin, jotka helposti menettävät oikeushyvien suojelun periaatteeseen ladatun kriittisen potentiaalin. Toisin sanoen on helppo vedota kansanterveyden suojelemiseen esimerkiksi huumausaineiden käyttökriminalisoinnin perusteena, mutta samalla kansanterveydellä argumentoinnin taakse jää ikään kuin piiloon se tosiasia, että kriminalisoinnin perusteella rangaistavaa on itse asiassa käyttäytyminen, jonka terveystriskit kohdistuvat vain käyttäjään itseensä. Onko totuudenmukaista sanoa, että täysi-ikäisen ja itsenäiseen päätöksentekoon kykenevän henkilön huumausaineen käyttö tai hallussapito loukkaa tai vaarantaa kansanterveyttä? Luontevammin kyse on itsensävaaran-tamisesta, jonka liberalistisen rikosoikeuden lähikohtien mukaisesti tulisi olla rankaisematonta.¹⁶⁸

Tämän kritiikin mukaisesti monet dopingkriminalisointeja tarkastelevat saksalaiset tutkijat ovatkin huomauttaneet, ettei dopingkriminalisointien suojaamaksi oikeushyväksi voida nähdä kansanterveyden kaltaista ”tyhjää” oikeushyvä; kansanterveys on palautettava kansan muodostavien *yksilöiden terveyden*

¹⁶⁵ Ks. keskustelusta kokoavasti *Melander* 2008 s. 342–344.

¹⁶⁶ *Pirjatanniemi* 2005a s. 205.

¹⁶⁷ Ks. keskustelusta kokoavasti *Roxin* 2006 s. 16–18, 28–29; *Melander* 2008 s. 336–340.

¹⁶⁸ *Roxin* 2006 s. 17–18.

suojaksi ja dopingkriminalisointien perusteet on joko perustettava yksilöiden terveyden suojelemiseen tai sitten etsittävä muualta, kuten esimerkiksi lääkkeiden valmistuksen ja niillä käytävän kaupan turvallisuudesta, tai dopingaineita käyttämättömien urheilijoiden oikeudesta osallistua turvalliseen ja rehelliseen urheilukilpailuun.¹⁶⁹

Saksalaiseen keskusteluun verrattuna kotimaisen rikosoikeustieteen piirissä ei kansanterveyttä tai ylipäättään yhteisöllisiä oikeushyviä ole kritisoitu yhtä voimakkaasti. On pikemminkin huomautettu, että rikosoikeudella on jo vanhastaan suojattu tiettyjä kollektiivisia hyviä, kuten esimerkiksi valtion fiskaalisia intressejä sekä yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Samoin on huomautettu siitä, että rikosoikeuden on muututtava ajan mukana ja suojattava tarpeen vaatiessa myös uudenlaisia oikeushyviä.¹⁷⁰ Niin ikään on muistutettu siitä, että usealle yhteisölliselle oikeushyville on löydettävissä tukea nykyaikaisista perus- ja ihmisoikeusnormistoista – niin myös kansanterveyden oikeushyväasemalle.

Perustuslain 19.3 §:n mukaan valtiovallan tehtävänä on koko väestön terveyden edistäminen. Julkisen vallan on turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut sekä *edistettävä väestön terveyttä*.¹⁷¹ Terveyden edistäminen viittaa hallituksen perusoikeusuudistusta koskevan esityksen mukaan¹⁷² etenkin ennaltaehkäisevään sosiaali- ja terveydenhuoltoon sekä yhteiskunnan olojen kehittämiseen väestön terveyttä edistävään suuntaan julkisen vallan eri toiminta-alueilla. Sosiaali- ja terveyspalvelujen osalta perustuslaki edellyttää lainsäätäjän määrittelevän lailla tarkemmin ne tavat, joilla palvelut turvataan kaikille niihin oikeutetuille. *Terveyden edistämisen osalta* keinot perustuslain antaman toimeksiannon täyttämiseksi on jätetty auki. Keinot voivat olla taloudellisten voimavarojen kohdentamiseen liittyviä päätöksiä mutta myös lainsäädännöllisiä ratkaisuja.¹⁷³

4.5.3 Lainvalmistelu ja sääntelyn kohdetta koskevan tiedon rakentuminen

Edellä esitetyllä tavalla välillistä yksilöiden terveyden ja tätä yleisempää koko kansanterveyden suojaa voitaneen pitää lainsäätäjän dopingrikosten taakse asettamina kriminalisoinneilla suojattavina oikeushyvinä. Kotimaisen rikosoikeu-

¹⁶⁹ Esim. Schild 2010 s. 31–32; Grotz 2008 s. 243.

¹⁷⁰ Esim. Nuutila 1996 s. 40; Nuotio 1998a s. 7; Melander 2008 s. 358.

¹⁷¹ Myös kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa on mainittu oikeus terveyden edistämiseen ja suojeeluun, ks. esim. TSS-sopimuksen 12 artikla ja Euroopan sosiaalisen peruskirjan 11 artikla. Ks. PL 19.3 §:stä tupakkakriminalisointien taustalla Huomo-Kettunen 2011 s. 38.

¹⁷² HE 309/1993 vp s. 71.

¹⁷³ Ks. väestön terveyden edistämisestä perusoikeutena Tuori 2011b s. 747–748.

dellisen keskustelun perusteella sekä yksilöiden terveys että kollektiivinen kansanterveys on mahdollista nähdä hyväksyttävänä rikoslainsäädännöllä suojattavina intresseinä. Lisäksi rikosoikeuden ja urheiluelämän tavoitteet ovat terveyden suojelemisen osalta yhdensuuntaiset. Lainsäätäjän argumentaatio vaikuttaa ongelmattomalta.

Oikeushyvänäkökulmaa on kuitenkin mahdollista syventää. Dopingia koskevien kriminalisointien osalta kriittiset kysymykset liittyvät aineiden terveyshaittoihin ja käytön laajuuteen. Onko dopingaineiden käyttö kansanterveydelliset mittasuhteet saava ongelma? Voidaan myös muistuttaa siitä, että dopingkriitikot ovat edellä luvussa 4.3.3 kerrotuin tavoin tuoneet esille aineiden terveyshaittojen kiistanalaisuuden. Vaikuttaa siltä, ettei tätä epävarmuutta ja kiistanalaisuutta ole lainsäädäntövaiheessa juuri huomioitu.

Kriittiset tarkastelut ovat relevantteja senkin vuoksi, että aina vuoteen 2001 saakka dopingaineisiin kohdistuvat kriminalisointipyrkimykset torjuttiin vetoamalla aineisiin liittyviin vähäisiin terveysriskeihin. Esimerkiksi 1980-luvun puolivälissä *Eila Mäkipää* totesi, ettei ole olemassa luotettavaa tutkimustietoa, joka osoittaisi dopingaineiden käytöstä aiheutuneen kielteisiä terveysvaikutuksia. Mäkipää piti dopingaineisiin kohdistuvia kriminalisointeja perusteltuina vain merkittävien terveysintressien ja laajojen, todettujen terveyshaittojen vuoksi.¹⁷⁴ Samaan epätietoisuuteen dopingaineiden terveysriskeistä vedottiin vielä seuraavalla vuosikymmenellä. Oikeusministeriön vuonna 1999 annetussa lausunnossa tiedot dopingaineiden vaarallisuudesta todetaan puutteellisiksi ja epävarmoiksi.¹⁷⁵ Kaksi vuotta myöhemmin dopingrikokset kuitenkin lisättiin rikoslakiin osana rikoslain kokonaisuudistusta.

On siis mielenkiintoista tarkastella, mikä sai aikaan muutoksen suhtautumistavassa. Millaisen terveysriskejä koskevan tiedon varaan voimassa olevat dopingrikokset rakentuvat? Rikosoikeudellisessa tarkastelussa huomioni kiinnittyi ennen kaikkea lainsäädännön taustalla olevan *tietopohjan rakentumiseen*. Tarkoituksenani ei ole kiistellä siitä, ovatko dopingaineet terveydelle vaarallisia, vaan pohtia, millaisen tiedon varaan arvio hormonien ja muiden rikoslaissa määriteltyjen dopingaineiden terveyshaitoista sekä aineiden käyttäjämääristä ja käytön levinneisyydestä on perustettu, ja millaisia seurannaisvaikutuksia lainsäädäntövaiheessa tehdyillä valinnoilla on.

Osana lainvalmistelua koskevan oikeustieteellisen tutkimuksen viriämistä on myös Suomessa entistä tietoisemmin tarkasteltu lainvalmistelun tietopohjan

¹⁷⁴ *Mäkipää* 1985 s. 92.

¹⁷⁵ Oikeusministeriön lausunto lakialoitteesta 76/1998 vp, päivätty 29.1.1999, diaari 3544/43/98.

koostumista tärkeänä osana säädösvalmistelun prosessia.¹⁷⁶ Esimerkiksi *Jyrki Tala* on korostanut, että säänneltävää asiaa koskeva hyvä ja monipuolinen tiedollinen perusta on onnistuneen lainvalmistelutyön olennainen osa. Tietopohja rakentuu lähinnä kahden pääkanavan kautta. Ensiksikin se määräytyy lainvalmistelutyötä tekevien henkilöiden asiantuntemuksen, osaamisen ja kokemuksen perusteella. Toinen puoli tietopohjasta koostuu erilaisten ulkopuolisten tietolähteiden hyödyntämisestä. Tärkeitä tiedonlähteitä ovat esimerkiksi tutkimukset ja selvitykset sekä eri tahoja kuulemalla kertyvä informaatio.¹⁷⁷

Ulkopuolisten asiantuntijoiden ja intressitahojen kuulemismenettely on perinteinen keino kerätä tietoa lainsäädäntötyön tueksi. On tärkeää kiinnittää huomiota sekä kuultavien tahojen että menettelytapojen valintaan. Mitkä tahot ovat keskeisiä kuultavia? Kuinka laajasti eri tahoja kuullaan? Miten kuullaan kansalaisia ja muita kuin tiedossa olevia sidosryhmiä? Perinteinen kirjallinen lausuntomenettely tai monijäseninen komitea eivät ole ainoita keinoja toteuttaa kuulemista. Esimerkiksi keskustelutilaisuudet, neuvottelut, epäviralliset yhteydenpidot, kyselyt ja verkkokeskustelut nostetaan esille menettelyä monipuolistavina keinoina. Kuulemismenettelyn on oltava myös oikea-aikaista. Intressiryhmiä on kuultava sellaisessa vaiheessa, jossa ne voivat vielä aidosti vaikuttaa hankkeen sisältöön.¹⁷⁸

Dopingaineiden terveyshaittojen erittelemiseksi tarvittava tieto on lääketieteellistä ja farmakologista. Maallikon, kuten esimerkiksi juristin, on vaikea itsenäisesti koota, arvioida ja vertailla tällaista tietoa. Lainvalmistelussa toimivien virkamiesten ja päätöksiä tekevien poliitikkojen olisi kuitenkin kyettävä jotenkin arvioimaan esitetyn tiedon luotettavuutta sekä tekemään päätös siitä, mitkä aiheet ovat terveysriskeiltään sellaisia, jotka perustelevat kriminalisointien käytön. Tässä suhteessa lainvalmistelijoiden ja lainsäätäjän on toimittava asiantuntijalautsuntojen ja -mielipiteiden varassa.

Tiedolla ja asiantuntemuksella onkin erityinen rooli lainlaadinnassa. Etenkin lainvalmistelun ns. institutionaalis-realistisessa mallissa lainvalmistelutyön katsotaan perustuvan olennaisesti asiantuntijatietoon.¹⁷⁹ On mahdollista ajatella, että tieteellinen tutkimustieto on eri asia kuin intressitahojen lainvalmisteluun tuoma

¹⁷⁶ *Jyrki Tala* (2005a s. 89–91) kuvaa toisen maailmansodan jälkeen nopeasti voimistunutta yhteiskunnallista muutosta, jossa suunnitelmallisuus ja yhteiskunnan rationaalinen ohjaaminen tulivat vallitseviksi ajattelutavoiksi länsimaissa. Ajattelutapa omaksuttiin myös lainvalmistelutyöhön. Hyvän suunnittelutyön mallien mukaisesti korostetaan säädösvalmistelun hyvää tiedollista pohjaa, tutkimus- ja suunnittelutyölle ominaisia ajattelu- ja työtapoja sekä aiempaa monipuolisempaa asiantuntemuksen hyödyntämistä. Ks. lainlaadinnan malleista eri aikoina myös *Tala* 2010 s. 63–76.

¹⁷⁷ *Tala* 2005a s. 105, 110–111.

¹⁷⁸ Kuuleminen säädösvalmistelussa. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 18/2010 s. 13–14.

¹⁷⁹ *Tala* 2010 s. 72.

tieto. Tällöin intressitahojen tuomaa tietoa leimaa asian tarkastelu tietystä näkökulmasta tietyn tavoitteen hyväksi. Tieteelliseen tietoon liitetään ajatus puolueettomuudesta ja objektiivisuudesta. Näin kategorinen erottelu lienee kuitenkin illuusio. Tieteenkin saralla tavataan nyttemmin korostaa, ettei asioihin ole näkökulmaa ei mistään. Tutkimustiedon osalta korostetaan tutkimuksen tekijän velvollisuutta tiedostaa ja tiedottaa tutkimuksensa lähtökohdat ja taustasitoumukset.

Tieteellisen tutkimustiedon asemaa, sen hankkimista ja hyödyntämistä osana säädösvalmistelua on tarkasteltu yllättävän vähän.¹⁸⁰ Tala on todennut, että säädösvalmistelussa ongelmaksi on koettu jo se, *mistä* lainvalmistelijat saavat käyttöönsä tarvittavan tiedon. Esimerkiksi Suomessa ei ole olemassa vakiomuotoista institutionaalista järjestelmää, jossa tieteellinen tutkimus ja ylipäänsä tutkimustieto olisi järjestelmällisesti kytketty säädösehdotusten vaikutusten arviointiin.¹⁸¹ Ja vaikka tutkimustietoa olisikin saatavilla, tutkimusten kysymyksenasettelut, tutkimustulosten laatu ja tulosten yleistettävyyden tarjoavat lopulta aika harvoin suoraan sovellettavia vastauksia lainvalmistelussa esillä oleviin ongelmiin. On myös huomattava, että lainvalmistelijat ja päättäjät eivät ehkä aina ole motivoituneita hyödyntämään saamaansa tutkimustietoa, ainakaan juuri tutkijoiden toivomalla tavalla. Myös tieteellisiä tutkimustuloksia voidaan käyttää strategisesti hyväksi esimerkiksi valitsemalla tutkimustiedosta vain sopivina pidettyjä osia.¹⁸²

4.5.4 Lainvalmisteluasiakirjat ja tieto dopingaineiden terveyshaitoista

Dopingrikosten säätämistä koskevassa hallituksen esityksessä eri intressiryhmien tuottamaa tietoa ja ongelmaa koskevaa tieteellistä tietoa ei eritellä. Hallituksen esityksissä ei ylipäänsä ole tapana esimerkiksi viittein referoida lähdeaineistoa. Rikoslain 44 luvun uudistaminen oli osa rikoslain kokonaisuudistuksen mittavaa projektia.¹⁸³ Ensimmäinen ehdotus rikoslain 44 luvun terveyttä ja turvallisuutta vaarantavia rikoksia koskevaksi luvuksi hyväksyttiin oikeusministeriön rikoslakiprojektin johtoryhmässä vuonna 1990. Asia ei kuitenkaan tuol-

¹⁸⁰ Enemmän on pohdittu oikeudellisen ja oikeustieteellisen asiantuntemuksen asemaa lainvalmistelussa. Ks. juridisen ajattelun merkittävästä asemasta lainvalmistelussa Tala 2010 s. 64–65. Rikoslain säätämisen osalta on tuotu esiin rikosoikeustutkijoiden merkittävä asiantuntija-asema lainsäädäntöprosessin eri vaiheissa (ks. esim. Lahti 2003b s. 137–138; Melander 2008 s. 150). Lernerstedt (2003 s. 80–91) käy keskustelua siitä, mikä asema juridisella asiantuntemuksella on lainsäädäntövaiheessa. Pitäisikö juristien keskittyä lainsäädännön tekniseen puoleen (miten säädetään)? Mikä taho päättää kriminalisoinnin sisällöstä (mitä säädetään)?

¹⁸¹ Tala 2009 s. 381–382.

¹⁸² Tala 2010 s. 73, 78.

¹⁸³ Ks. viimeisimpänä rikoslain kolmikymmenvuotista uudistustyötä esittelevänä kirjoituksena Koskinen 2010 s. 20–21.

loin johtanut lainsäädäntötoimiin, vaan valmistelu käynnistettiin uudelleen seitsemää vuotta myöhemmin. Hallituksen esityksen runkona on käytetty vuoden 1990 luonnosta, joka ei sisältänyt lainkaan dopingia koskevia sääntelyehdotuksia. Dopingrikokset lisättiin hallituksen esitykseen erillisinä. Valmistelutyö aloitettiin tältä osin keväällä 2000.¹⁸⁴

Hallituksen esityksessä mainitaan, että dopingrikosten osalta oikeusministeriössä järjestettiin erillinen kuulemistilaisuus toukokuussa 2001. Kuultavina olivat sisäasiainministeriön, opetusministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön, valtakunnansyyttäjänviraston, Helsingin käräjäoikeuden, Vantaan kihlakunnanviraston syyttäjäsoston, Keskusrikospoliisin, tullihallituksen, Lääkelaitoksen, Terveystieteiden tutkimuskeskuksen, Suomen Antidopingtoimikunnan ja Suomen asianajajaliiton edustajat. Lisäksi kuultavina olivat professori *Ari-Matti Nuutila*, dosentti *Timo Seppälä* ja hallintoneuvos *Lauri Tarasti*. Kuultavina olleista tahoista päätelleen osa asiantuntijoista edusti lääketieteellistä osaamista, mutta tavoitteena lienee ollut kartoittaa myös dopingilmiön laajuutta ja levinneisyyttä, dopingaineiden maahantuonnin ja vaihdon reittejä sekä rikosoikeudellisen sääntelyn suhdetta urheilujärjestöjen sisäiseen itsesääntelyyn. Hallituksen esityksessä kuulemistilaisuuden tulosta luonnehditaan vain yleisin sanakääntein: ”kuulemistilaisuudessa saatu palaute dopingrikossäännöksistä oli yleisesti ottaen hyvin myönteinen”.¹⁸⁵

Ruotsin lainvalmistelutyö vaikuttaa tässä suhteessa perusteellisemmalla ja avoimemmalla. Komiteanmietinnössä SOU 1996:126 on arvioitu dopingaineiden väärinkäytön levinneisyyttä ja yleisyyttä Ruotsissa.¹⁸⁶ Mietinnössä on selvitetty tutkimuskirjallisuuteen nojautuen varsin laajasti myös dopingaineiden väärinkäyttöön johtavia syitä sekä väärinkäytön ominaispiirteitä.¹⁸⁷ Komitean selvitystyön pohjan muodosti paitsi olemassa oleva asiaa koskeva tutkimustieto myös mietintövaihetta varten teetetyt erilliset asiantuntijaselvitykset.¹⁸⁸ Informaatiota dopingaineiden käytön yleisyydestä sekä syistä kerättiin myös avainhenkilöhaastatteluilla sekä kyselylomakkeilla. Lainvalmistelutyö ei ollut vain lainsäädännön tarvetta legitimoivaa; mietinnössä pohditaan myös oikeudellisen sääntelyn vaihtoehtoja. Sääntelyn rinnalle ehdotetaan sekä potentiaaliin väärinkäyttäjiin että eri viranomaistahoihin ulottuvaa koulutus- ja tiedotuskampanjaa.¹⁸⁹ Komiteanmietinnön perusteella dopingiin liittyvästä problematiikasta muodostuu kotimaiseen lainvalmisteluaineistoon verrattuna moniaineksisempi ja vivahteikkaampi kuva.

¹⁸⁴ HE 17/2001 vp s. 22.

¹⁸⁵ HE 17/2001 vp s. 22.

¹⁸⁶ SOU 1996:126 s. 55–65.

¹⁸⁷ SOU 1996:126 s. 67–89.

¹⁸⁸ Selvitykset on julkaistu liitteinä mietinnön SOU 1996:126 b-osassa.

¹⁸⁹ SOU 1996:126 s. 299–318.

Kotimaisen hallituksen esityksessä dopingaineiden terveyshaitoista todetaan kokonaisuudessaan seuraavaa:

”Anabolisten steroidien väärinkäyttö vaikuttaa ensinnäkin hormonitasapainoon ja – ainakin väliaikaisesti – lisääntymiskykyyn. Naisilla haittavaikutukset ilmenevät muun muassa hius- ja iho-ongelmina sekä kuukautiskiertoon liittyvinä häiriöinä. Miehillä hormonien väärinkäyttö voi aiheuttaa ainakin tilapäistä hedelmättömyyttä ja käyttöjakson jälkeistä impotenssia. Hormonien väärinkäyttö voi myös lisätä riskiä sairastua eturauhassyöpään. Nuorilla, sekä miehillä että naisilla, hormonien väärinkäyttö voi näkyä myös kasvuhäiriöinä. Anabolisten steroidien käytöllä voi myös olla vaikutuksia sydämen toimintaan ja verenkiertoon, rasva-aineenvaihduntaan ja maksan toimintaan. Hormoneja väärinkäyttäneillä on todettu sydämen toiminnan häiriöitä, rytmihäiriöitä, ja myös kuolemaan johtaneita sydänkohtauksia. Anabolisten steroidien väärinkäyttö voi vaikuttaa veren koaguloitumiseen, hyytymiseen, ja esimerkiksi diabeteksen puhkeamiseen. Maksan toimintaan anabolisten steroidien käyttö voi pahimmillaan vaikuttaa aiheuttamalla kasvaimia. Anabolisten steroidien käytöllä voi olla vaikutuksia myös hermojärjestelmään. Anabolisten steroidien käyttöön liittyy usein esimerkiksi masentuneisuutta, erityisesti taukovaiheiden aikana. Tiedossa on myös tapauksia, joissa anabolisia steroideja käyttäneet henkilöt ovat syyllistyneet väkivaltaisuuksiin. Yleensä väkivaltaisuuksiin on tällöin liittynyt myös alkoholinkäyttö. On mahdollista, että anabolisten steroidien väärinkäyttö voi ainakin laukaista väkivaltaisuutta, vaikka nämä hormonit eivät väkivaltaisuutta suoranaisesti aiheuttaisikaan. Kuitenkin tieteellisesti pitävä näyttö esimerkiksi anabolisten steroidien ja väkivaltaisuuksien välisestä syy-yhteydestä puuttuu ainakin toistaiseksi.

Kasvuhormonin käyttöön liittyy vähemmän haittavaikutuksia kuin synteettisten anabolisten steroidien ja testosteronin käyttöön. Kasvuhormonin liika- käyttö voi aiheuttaa esimerkiksi nivelkipuja. Vakavampia haittavaikutuksia kasvuhormonin liikakäytöstä voi kuitenkin aiheutua sydämen toiminnalle. Kasvuhormonin liikakäyttö voi kasvattaa sydänlihasta ja aiheuttaa muun muassa rytmihäiriöitä. Sydämen toimintaan kasvuhormonin väärinkäytöllä voi olla jopa haitallisemmat vaikutukset kuin anabolisilla steroideilla. Kasvuhormonin aiheuttamista psyykkisistä tai sosiaalisista sivuvaikutuksista ei ole tietoa. Kasvuhormonin käytön houkuttelevuutta kilpaurheilussa lisää se, ettei väärinkäyttö näy luotettavasti testeissä. Synteettinen kasvuhormoni on erittäin vaikeasti saatavaa. Puhdasta synteettistä ainetta on vähän. Epäpuhtaampi kasvuhormoni on valmistettu kuolleiden ihmisten aivolisäkkeistä ja voi kantaa mukanaan muun muassa Creutzfeld-Jacobin taudin aiheuttajaa.

Kaikkien lihakseen pistettävien hormonien käyttöön liittyy vaara epäpuhtaiden ruiskujen välityksellä tarttuvista taudeista kuten HIV-infektiosta tai hepatiitista. Dopingaineiden käyttö ei aiheuta samanlaista riippuvuutta itse aineisiin kuin huumausaineet aiheuttavat. Tästä huolimatta voi jonkinlainen tottumus tai riippuvuus kuitenkin syntyä esimerkiksi aineilla hankittuihin ominaisuuksiin kuten ulkonäköön.”¹⁹⁰

¹⁹⁰ HE 17/2001 vp s. 17.

Lisäksi esityksessä todetaan, että hormonien terveydellisiä haittavaikutuksia on omiaan voimistamaan aineiden käytön tapa. Dopिंगaineiden väärinkäytölle on tyypillistä aineiden suuri määrä sekä eri hormonien sekakäyttö. Käytännössä aineiden käytön kuvataan hallituksen esityksessä tapahtuvan jaksoittain siten, että esimerkiksi jokaista 1–5 kuukauden käyttöjaksoa seuraa muutaman kuukauden tauko. Palautumisjaksojen todetaan kuitenkin olevan usein liian lyhyitä elimistön oman hormonitasapainon palauttamiseksi, ja kaiken kaikkiaan suurten hormonimäärien nauttimisen katsotaan voivan rasittaa elimistöä pysyvästi.¹⁹¹

Huomiota herättää se, ettei esityksessä juuri käyda keskustelua tai vertailla eri dopingaineiden – siis myös muiden kuin hormonien – terveysriskejä eikä pohdita lakiin poimittujen hormonien terveysthaittoja koskevan tiedon luotettavuutta. Esityksessä todetaan, ettei kaikkia hormonien haittavaikutuksia ainakaan vielä pystytä tieteellisesti yksilöimään, mutta silti ”jokseenkin kiistattomana kuitenkin pidetään, että hyvin suurten hormonimäärien nauttiminen, doping, on vaaraksi fyysiselle terveydelle”. Vakavimpina seurauksina pidetään verenkierrolle sekä sydämen ja maksan toiminnalle aiheutuvia haittoja. Tunnusmerkistön rajaaminen tiettyihin hormoneihin otetaan ikään kuin ylhäältä annettuna: ”Ainakin osa dopingaineista on sellaisia, että niiden väärinkäyttöön arvioidaan liittyvän merkittäviä terveydellisiä riskejä. Näitä ovat 1) synteettiset anaboliset steroidit, 2) testosteroni ja sen johdannaiset, 3) kasvuhormoni, 4) tietyt kemialliset aineet, jotka lisäävät testosteronin, sen johdannaisten tai kasvuhormonin tuotantoa tai vapautumista ihmiskehossa, 5) istukkahormoni ja 6) B2-agonistit.”¹⁹² Myöhemmin B2-agonisteja ei enää hallituksen esityksessä mainita.¹⁹³ Istukkahormonin todetaan kuuluvan RL 44:16:n määritelmäsäännön 4-kohtaan, eli olevan aine, joka lisää testosteronin, sen johdannaisten tai kasvuhormonin tuotantoa ihmiskehossa.

Haitallisuusvertailua käydään lyhyesti suhteessa huumausaineisiin: ”Vaikka dopingaineisiin liittyy jaksossa 3.1. kuvatun kaltaisia riskejä, dopingaineet eivät yleisesti ottaen ole huumausaineisiin rinnastettavia aineita vaarallisuutensa tai aineiden käyttöön liittyvien sosiaalisten haittojen suhteen”.¹⁹⁴ Yleisesti ottaen dopingaineiden vähäisemmän vaarallisuuden katsotaan perustelevan käytön rankaisemattomuutta sekä huumausainerikoksiin verrattuna lievempiä rangaistusas-

¹⁹¹ HE 17/2001 vp s. 16, 17.

¹⁹² HE 17/2001 vp s. 16.

¹⁹³ Suomen ADT:n verkkosivuilla julkaistun antidopingsanakirjan mukaan ” β_2 -agonistit stimuloivat sympaattisen hermoston β_2 -reseptoreita. Keuhkoputkistoa laajentavan vaikutuksensa vuoksi niitä käytetään astmalääkkeinä hengitystiesuihkeihin ja tabletteina. β_2 -agonistien lihaksia rakentavat eli anaboliset vaikutukset ovat niiden tärkein dopingvaikutus. Toisaalta voimakkaaseen rasitukseen erityisesti kylmässä säässä saattaa liittyä keuhkoputkien supistelu, ja siten β_2 -agonistien keuhkoputkistoa laajentavasta vaikutuksesta voi olla myös hyötyä.”

¹⁹⁴ HE 17/2001 vp s. 18.

teikkoja.¹⁹⁵ Vertailu tehdään kuitenkin yleisellä tasolla, eikä esityksessä käydä eriteltyä keskustelua eri nautinto-, päihde- tai lääkeaineiden välisistä terveyshaitoista, vaan dopingaineiden terveysriskeistä välittyvä kuva on yksimielinen ja selkeä.

Naapurimaassa asiaan on suhtauduttu epäilevämmiin. Ruotsalaisessa lainvalmisteluaineistossa kiinnitetään huomattavasti enemmän huomiota aineiden terveysriskeistä kertovan tiedon epävarmuuteen ja ristiriitaisuuteen. Eri aineiden fyysisiä ja psyykkisiä vaikutuksia myös kuvaillaan ja vertaillaan laajemmin kuin kotimaisessa lainvalmistelussa.¹⁹⁶ Esimerkiksi erytropoietiniin (epo), klenbuterolin ja efedriinin sisällyttämistä dopingin määritelmäsäännökseen pohditaan nimenomaisesti, mutta päädytään kuitenkin jättämään mainitut aineet lain ulkopuolelle esimerkiksi viittaamalla aineiden liikakäytön mahdottomuuteen¹⁹⁷ tai aineiden väärinkäytön vähäiseen levinneisyyteen.¹⁹⁸ Molemmissa maissa lopputulos normitasolla on kuitenkin sama. Myös Ruotsissa dopingaineita koskevan erityislain rangaistussäännökset kattavat samat dopingaineet.

Mutta mikä merkitys dopingaineiden terveysriskejä koskevan tietopohjan rakenteella on rikoslain säätämisen kannalta? Onko säädösvalmistelun lähdepohjaa koskevan yksityiskohtaisemman tiedon peräänkuuluttaminen lopulta vain saivartelua?

Yhtäältä on nimittäin todettava, ettei lainvalmistelussa voida yksilöidysti ja tarkasti määrittää, milloin jotakin ilmiötä koskeva tieto on määrällisesti ja laadullisesti riittävää oikeudellisen sääntelyn pohjaksi. Terveysriskejä koskeva tieto on vain yksi osa kriminalisointiin johtavaa prosessia. Lainvalmistelijoiden miettiessä esimerkiksi sääntelystrategiaa ja sääntelyn vaihtoehtoja on tarkastelun lähtökohtana aina käsitys siitä, millä tavalla sääntelyn kohteena oleva ongelma ymmärretään ja määritellään sekä mitkä ovat ongelma-alueeseen liittyvien tekijöiden väliset syy-yhteydet. Lainvalmistelutyö on siten aina väistämättä sidoksissa siihen yleisempään toimintapolitiikkaan, jota yhteisössä harjoitetaan kyseisellä osa-alueella.

Dopingrikosten osalta lainsäätäjän päätökseen sisällyttää dopingrikos rikoslaikiin vaikuttivat todennäköisesti myös aiemmat sääntelyehdotukset ja -selvitykset sekä kokemukset muista Pohjoismaista. Lakia säädettäessä Ruotsissa, Norjassa

¹⁹⁵ HE 17/2001 vp s. 18.

¹⁹⁶ SOU 1996:126 s. 101–135, 319–329.

¹⁹⁷ Komitemietinnössä (SOU 1996:126 s. 325–326, 327) todetaan klenbuterolilla ja efedriinillä olevan ”självbegränsande effekt vid intag” käytöstä koituvien välittömien sivuvaikutusten vuoksi (sydämentykytys, lihasvapina, virtsaamisvaikeus).

¹⁹⁸ Esimerkiksi epo-hormonin käytön kilpaurheilun ulkopuolella todetaan olevan Ruotsissa vähäistä eikä sen käyttöön terveillä henkilöillä liitetä vakavia sivuvaikutuksia, SOU 1996:126 s. 328.

ja Tanskassa erityiset dopingkriminalisoinnit olivat olleet voimassa jo noin kymmenkunta vuotta.¹⁹⁹ Suomalaisen urheilun ”dopingskandaaleilla” sekä urheilun oikeudellistumisella ylipäätään lienee oma vaikutuksensa lainsäädännön toteutukseen.

Dopingrikosten säätämistä koskevaa lainvalmisteluprosessia kokonaisuutena – aina 1970-luvun ensimmäisistä Pohjoismaiden neuvoston piirissä laadituista säädösehdotuksista toteutuneisiin rikoslain pykäliin – kuvaa hyvin *Talan* painottama näkemys lainsäädäntöprosessien dynaamisesta ja yhteisöllisestä luonteesta. Lainsäädäntö syntyy usein kompromissien ja strategisten valintojen tuloksena. Prosessin aikana saatetaan saada tai tuottaa ilmiöstä uutta tietoa tai uudenlaisia arvioita, jotka puolestaan muokkaavat ja muuttavat säädösvalmisteluun eri tavoin osallisten käsityksiä niin lainsäädännön tavoitteenasettelusta kuin muistakin osakysymyksistä.²⁰⁰

Tästä huolimatta painotan dopingaineiden terveysriskejä koskevien kriteerien täsmentämisen periaatteellista tärkeyttä. On ensinnäkin huomattava, että terveydellisiin näkökohtiin vetoaminen on *aina vahva argumentti asioihin puuttumisen puolesta*. Yhteiskunnallisesti merkityksellisen terveyden diskurssin liittäminen dopingiin luo ongelmasta vakavan kuvan, jonka todentamisen ei ehkä nähdä kovin vahvoja muita argumentteja kaipaavan.

Terveyshaittojen vakavuutta on myös omiaan korostamaan tapa vertailla dopingaineita ja huumausaineita. Hallituksen esityksen perusteluissa tosin nimenomaisesti todetaan dopingaineet terveydelle vähemmän vaarallisiksi kuin huumausaineet, mutta silti dopingaineita koskevat aiemmat sääntelyehdotukset²⁰¹ sekä nyttemmin voimassa olevat sääntelyratkaisut tekotapojen osalta²⁰² ovat paljolti yhteneväisiä. Myös viime vuosina voimistunut kuntourheilijoiden dopingaineiden käyttöön kohdistuva yhteiskuntatieteellinen tutkimustoiminta on hakenut paljossa inspiraatiota huumausainetutkimuksesta. Dopingaineet tulevat näin joko suoraan tai vähintäänkin assosiatiivisen argumentaation keinoin liitetyiksi huumausainerikollisuuteen ja huumausaineongelmaan. Doping yhdistyy ihmisten mielissä yleistä huolestuneisuutta, nopeaa reagointia ja oikeudellista sääntelyä vaativaan huumausaineiden maailmaan, ja dopingrikosten lisääminen rikoslakiin vahvistaa entisestään vahvistamaan tätä mielikuvaa.

¹⁹⁹ Ruotsissa *lag om förbud mot vissa dopningsmedel* (1991:1969) tuli voimaan 1.7.1992. Norjassa dopingia koskevat rangaistussäännökset sisällytettiin rikoslain yleisvaarallisia rikoksia koskevaan lukuun (162b §) vuonna 1992. Rikoslain kokonaisuudistuksessa ne on siirretty kansanterveyden suojaan koskevaan 23 lukuun (234–235 §), uudet pykälät on hyväksytty vuonna 2009. Tanskassa on vuoden 1994 alusta ollut voimassa *lov 1993.916 om forbud mod visse dopingmidler*.

²⁰⁰ *Tala* 2005a s. 156–158.

²⁰¹ LA 76/1998 vp.

²⁰² Esim. dopingrikoksen törkeäksi kvalifioivat seikat.

Yhteistä dopingille ja huumeille on ennen kaikkea niihin sisältyvä vahva moraalinen lataus. *Aarne Kinnusen* mukaan juuri huumeongelmaan liitetty moraalinen ulottuvuus – jota mm. poliittisena arvopäämääränä oleva tavoite kohti huumevapaata yhteiskuntaa ilmentää – on rasittanut siitä käytävää kotimaista kriminaalipoliittista keskustelua.²⁰³ Hyvinvointivaltiolla tyypillisistä sosiaali- ja terveystieteellisistä painotuksista huolimatta huumausainekontrollin voimakkein elementti on yhä edelleen rikosoikeusjärjestelmän hyödyntäminen. Se tosiasia, että huumausaineisiin liittyvät teot tieteellisiä ja tutkimuksellisia käyttötarkoituksia lukuun ottamatta ovat rikoslain määritelly rikoksiksi, ohjaa sääntelykeinoja voimakkaasti rikoslain piiriin.²⁰⁴ Mutta onko huumausainekontrollin viitoittaman tien seuraaminen se suunta, johon dopingaineiden oikeudellisessa sääntelyssä halutaan edetä?

Toiseksi dopingaineiden terveyshaittoja koskevien kriteereiden täsmentäminen on tärkeää sen vuoksi, että *rikoslain dopingainemääritelmän laajentamiseen on olemassa selviä paineita*. On hyvä muistaa se perusasia, että lainsäädäntö on prosessi, joka ei pääty muuttumattomaan sääntelyratkaisuun, vaan jossa toteutunut sääntely on jatkuvan arvioinnin kohteena. Suomessa jo dopingrikoksia koskevien pykälien säätämisvaiheessa kiinnitettiin esimerkiksi poliisin taholta huomiota dopingainemääritelmän suppeuteen. Keskusrikospoliisin lausunnossa todettiin, ettei määritelmäsäännös kata kestävyysurheilussa käytettyjä dopingaineita, kuten esimerkiksi epoa sekä sen eri johdannaisia. Lakivaliokunta kuitenkin suhtautui ehdotukseen sisällyttää epo RL 44:16:n säännökseen kielteisesti todeten, ettei rikoslain dopingaineiden luetteloa ollut vielä tässä vaiheessa syytä ryhtyä laventamaan. Samalla valiokunta kuitenkin piti selvänä, että luettelo on pidettävä ajan tasalla ja siihen on tarvittaessa lisättävä sellaiset aineet, jotka ovat *terveysriskeltään verrattavissa RL 44:16:ssä mainittuihin aineisiin*.²⁰⁵

Keskeinen kysymys siis kuuluu, mihin muihin aineisiin liittyvät terveyshaitat ovat hormonien käyttöön liittyviin terveyshaittoihin verrattavia. Kysymykseen on hankala vastata, jos käsitys siitä, millaisia terveyshaittoja on oltava, jotta ne olisivat riittävän vakavia, on epäselvä.

Antidoping-käsikirjassa epon käyttöön liittyviksi haittavaikutuksiksi on mainittu muun muassa verenpaineen kohoaminen, lihas- ja luustosärky, kouristus-

²⁰³ Kinnunen, A. 2008 s. 108.

²⁰⁴ Kinnunen, A. 2008 s. 107–108. Huumausaineet ja niihin liittyvät kiristävät kontrollitoimenpiteet ovat olleet näkyvästi esillä puhuttaessa kriminaalipoliittisen ilmapiirin kylmenemisestä. ”Sodassa” huumausainerikollisuutta vastaan on turvauduttu keinoihin, jotka sotivat humaanin ja rationaalisen kriminaalipolitiikan lähtökohtia vastaan ja ovat muutoinkin vieraita pohjoismaisesta hyvinvointivaltiollisesta näkökulmasta. Ks. keskustelusta esim. *Träskman* 1995 s. 142–154; *Lappi-Sepälä* 1998 s. 1303–1305; *Kainulainen* 2009 s. 5–6.

²⁰⁵ LaVM 5/2002 vp s. 5.

kohtaukset sekä veren hyytymishäiriöt. Ovatko edellä mainitut terveyshaitat verrattavissa testosteronin tai kasvuhormonin aiheuttamiin edellä lueteltuihin terveyshaittoihin? Ilmeisesti lakivaliokunnan torjuvaa suhtautumista Keskusrikospoliisin ehdotukseen on tulkittava siten, etteivät mainitut terveyshaitat ole riittävän samankaltaisia hormonien terveyshaittojen kanssa. Lisääntyvä tutkimustieto voisi mahdollisesti kääntää tasapainon toiseen suuntaan.

Julkisuudessa on ehdotettu myös efedriinin²⁰⁶ ja klenbuterolin²⁰⁷ lisäämistä RL 44:16:n määritelmäsäännökseen. Tuoreen tutkimuksen mukaan mainitut aineet ovat suosittuja kuntosaleilla, eivätkä käyttäjät pidä niihin liittyviä terveyshaittoja kovin vakavina.²⁰⁸ Tämän vähättelyn on julkisuudessa katsottu johtuvan ainakin osittain siitä, ettei efedriiniä ja klenbuterolia pidetä dopingaineina rikoslain tar koittamassa mielessä. Viestintä on kaksisuuntaista. Lainsäättäjä valitsee vaarallisimmat aineet sääntelyn kohteeksi käytännöstä saamansa tiedon perusteella, mutta myös kohderyhmä tekee sääntelyn perusteella päätelmiä aineiden vaarallisuudesta: koska nämä aineet on mainittu rikoslaissa, niiden on oltava myös niitä vaarallisimpia. Sen sijaan muihin aineisiin ei vastaavia terveysriskejä liitetä.

Kolmanneksi dopingrikosten sääntelyssä omaksuttu rakenne edellyttää täsmällisyyttä oikeushyvän määrittelyssä. Dopingrikos on niin sanotulle presumoidulle vaaralle rakentuva rikos.²⁰⁹ RL 44:6–8:ssä ei aseteta vaatimusta teosta erillisen seurauksen syntymisestä, eikä siinä muutoinkaan ilmaista sitä, minkä vahingon välttämiseksi pykälässä mainitut teot on kielletty. Laissa määriteltyjen ja asetuksessa tarkennettujen dopingaineiden laiton valmistaminen, maahan-

²⁰⁶ Amfetamiinin sukulaisaine efedriini on sympaattista hermostoa kiihottava, piristävä lääkeaine. Sairausten hoidossa efedriiniä käytetään astman, yskän ja nuhan hoitoon. Kilpaurheilussa dopingtarkoituksessa sitä käytetään parantamaan kykyä sietää räsitus tai pitkäaikaisissa suorituksissa estämään väsymystä. Voimaharjoittelussa efedriiniä hyödynnetään sydämen voiman lisääjänä sekä antamaan räjähtävyyttä ja tehoa harjoituksille. Voimaharjoittelussa tärkeää on myös efedriinin aineenvaihduntaa kiihdyttävä ja rasvaa polttava vaikutus. Efedriinin haittavaikutuksia ovat vapina, sydämen tykytys ja verenpaineen nousu. Herkille yksilöille tai liian suurina annoksina sen on raportoitu aiheuttaneen sekavuus- ja vainoharhatiloja sekä vakavia sydämen rytmihäiriöitä. Myös suuret annokset yhdistettynä räsitukseen voivat johtaa lämpöhalvaukseen, vaarallisiin sydämen rytmihäiriöihin ja kuolemaan, ks. *Seppälä*/dopinglinkki/efedriini.

²⁰⁷ *Seppälän* mukaan klenbuteroli kuuluu niin sanottuihin beeta-2-agonisteihin. Aine stimuloi sympaattisen hermoston beeta-2-reseptoreita, jolloin sileä lihaskisto muun muassa keuhkoputkistossa ja kohdussa rentoutuu. Se on lääkinällisessä käytössä lähinnä eläimillä, esimerkiksi hevosen astman hoidossa. Dopingaineena sitä käytetään sen anabolisen eli kudoksia kasvattavan vaikutuksen vuoksi. Se lisää poikkijuovaisten lihasten valkuaispitoisuutta samalla kun lihasten glykogeeni ja elimistön rasva palavat. Klenbuterolin terveyshaittoiksi mainitaan vapina, sydämentykytys, rytmihäiriöt, lihaskramppit ja elektrolyyttihäiriöt. Rytmihäiriöt ja hypokalemia eli veren alhainen kaliumpitoisuus voivat johtaa kuolemaan, ellei niitä hoideta. Ks. *Seppälä*/dopinglinkki/klenbuteroli.

²⁰⁸ *Salospohja* 2008 s. 15, 19.

²⁰⁹ Vaarantamisrikosten jaottelusta konkreettisiin, abstrakteihin ja presumoituihin vaarantamisrikoksiin ks. esim. *Koskinen* 1984 s. 1121–1127; *Frände* 1991 s. 851–861; *Frände* 1994 s. 14–22; *Nuutila* 1997 s. 100–107; *Frände* 2005 s. 67; *Tapani – Tolvanen* 2008 s. 192–203, 204–206.

tuonti, levittäminen ja näiden yritys riittävät tunnusmerkistön objektiivisen puolen täyttymiseen.

Tällaiselle lainsäätäjän presumoimalle vaaralle rakentuvien rikosten ongelmana on helposti liiallinen kattavuus. Kiellon piiriin tulee myös tekoja, jotka eivät yksittäin arvioiden välttämättä ole vaarallisia eivätkä loukkaa kriminalisoinnin takana olevaa oikeushyvää.²¹⁰ Esimerkiksi veren alkoholipitoisuuden yltyessä laissa mainittuun promillemäärään on ajoneuvon kuljettaja tuomittava rattijuopumuksesta, vaikka yksittäistapauksessa olisikin osoitettavissa, että humalatilalla ei ollut vaikuttanut kuljettajan kykyyn ajaa virheettömästi eikä kenenkään henki tai terveys juopuneena ajon vuoksi vaarantunut. Julkisella paikalla järjestyslain mainitsemaa toisen vahingoittamiseen soveltuva esinettä (veitsi) tai ainetta (spraymaali) hallussapitävä on syyllistynyt järjestysrikkomukseen tai vaarallisen esineen hallussapitoon, vaikka teräaseen tai spraymaalipurkin mukana pitäminen ei välttämättä merkitse sitä, että hallussapitäjä käyttää veistä pahoinpitelyyn tai spraymaalia ilkeävaltaiseen tuhrimiseen. Samalla tavalla rikoslaissa ja asetuksessa täsmennettyjä dopingaineita myyvä henkilö ei voi puolustukseksaan vedota esimerkiksi siihen, ettei hänen myymällään vähäisellä ainemäärällä ole terveyshaittoja. Eri dopingaineiden terveysriskejä koskeva tieto on kerätty, arvioitu ja päätetty lainsäätäjän toimesta lain valmisteluvaiheessa.²¹¹

Vaarantamisrikoksia on kuvattu modernin rikosoikeuden kriisi-ilmiöksi, mutta nyttemmin ne ovat vakiintuneet lainsäätäjän aktiivisessa käytössä olevaksi rikosoikeudelliseksi vastuuperusteeksi.²¹² Etenkin tutkijoilla on kuitenkin tapana muistuttaa niiden käyttöön liittyvästä korostuneesta perusteluvollisuudesta sekä legitimaatiotarpeesta.²¹³ Vaarantamiselle rakentuvaa kriminalisointitekniikkaa käytettäessä konkreettisen teon yhteys kriminalisoinnilla suojattavaan oi-

²¹⁰ Nuotio 1998a s. 510 ja 511. Husak (2008 s. 38) on maininnut vaarantamisrikosten käytön yhtenä syynä rikosoikeuden liikakäyttöön (*overcriminalization*). Vaarantamisrikoksia on helppo ”tuottaa” kieltämällä yhä uusia käyttäytymismuotoja, joiden liityntä itse suojeltavaan oikeushyvään on kuitenkin yhä etäisempi. Duff (2005 s. 60) tuo esille tällaiseen kriminalisointitekniikkaan liittyvät edut. Tietyn promillemäärän säätäminen rattijuopumuksen rajaksi tai kaikenlaisen huumausaineen hallussapidon kieltevä sääntö kertoo myös kansalaisille selvästi, mikä on kiellettyä.

²¹¹ Oikeuskirjallisuudessa on kyseenalaistettu, onko presumoidulle vaaralle rakentuvissa rikoksissa lopulta kysymys varsinaisista vaarantamisrikoksista. Nuutilan mukaan esim. rattijuopumuksen tapaisissa kriminalisoinneissa kyse on varsin puhdaspiirteisestä tekorikoksesta. Ks. Nuutila 1997 s. 91, ks. myös Tapani – Tolvanen 2008 s. 193–194.

²¹² Nuotio 1998a s. 14–15; Tapani – Tolvanen 2008 s. 97. Ks. vaarantamisrikoksista eri aikoina Koskinen 1984 s. 1116–1117, 1128. Koskinen huomauttaa, että erityyppiset vaarantamisrikokset eivät sinänsä ole mikään uusi ilmiö lainsäädännössämme, vaan niitä on sisältyntä sekä vuoden 1734 lain että vuoden 1889 rikoslain säännöksiin. Silti vaarantamisrikosten osuus on myöhempien rikoslain uudistusten yhteydessä kasvanut ja vaarantamiskriminalisoinneille myönteinen linja on kriminaalipoliittisessa keskustelussa voimistunut.

²¹³ Jareborg 2001 s. 54. Ks. myös esim. Frände 1991 s. 863; Tapani – Tolvanen 2008 s. 96–98.

keushyvään käy yhä epämääräisemmäksi ja etäisemmäksi. Mikä lopulta oikeuttaa rankaisemisen tilanteessa, jossa konkreettista vahinkoa suojeltavalle oikeushyväle ei aiheutunut? Mitä abstraktimmasta sääntelystä on kyse, sitä yleisemmällä ja yhteiskunnallisemmalla tasolla säänneltävää toimintaa on tarkasteltava, jotta niiden vahingollisuus ja vaarallisuus saadaan ylipäättään näköpiiriin.²¹⁴ On jopa mahdollista katsoa, että vaarantamisrikosten kohteena ovat lopulta lainsäädäntövaiheessa julkilausuttua oikeushyvää huomattavasti yleisluonteisemmat intressit. Esimerkiksi terveyden sijasta kriminalisoinnilla suojataan *yleistä järjestystä ja turvallisuutta*.²¹⁵

4.5.5 Lainvalmisteluasiakirjat ja tieto dopingaineiden käytön levinneisyydestä

Dopingkriminalisointeihin liitetty kansanterveyden näkökulma ohjaa tarkastelemaan dopingaineiden käyttöä väestötasoisena ilmiönä. Kuitenkin dopingaineiden käyttäjämääriä koskeviin arvioihin kohdistuu samankaltainen tiedollinen epävarmuus kuin aineiden terveyshaittoja kohtaan. Terveysvaikutusten tapaan dopingaineiden käyttäjämääriä on vaikea tutkia. Aineiden käytöstä ei puhuta esimerkiksi kilpailukiellon ja muiden virallisten ja epävirallisten negatiivisten seuraamusten pelossa. Dopingin käytön yleisyyttä koskevien arvioiden on todettu perustuvan edelleen pitkälti anekdootteihin.²¹⁶

Dopingaineiden käytön yleisyyttä on pyritty selvittämään niin tutkivan journalismin, hallitusten virallisten selvitysten kuin kyselytutkimustenkin voimin.²¹⁷ Virallinen dopingtestaus antaa myös tietoa dopingaineiden käyttäjämääristä. Esimerkiksi vuonna 2009 Suomen Antidopingtoimikunta teki Suomessa ja ulkomailla yhteensä 2 128 dopingtestiä 77 lajissa. Positiivisten dopingtapausten osuus testatuista oli 0,42 % eli yhdeksän kappaletta. Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen koostaman dopinganalyysin²¹⁸ mukaan dopingtapausten määrä on viimeisen 25 vuoden aikana vaihdellut vuosittain paljonkin. 1990-luvun alkupuolella positiivisten testitulosten osuus suhteessa kaikkiin testauksiin oli muutamina vuosina yli 2 %, mutta vuodesta 2002 lähtien positiivisten tapausten määrä on kuitenkin pysytellyt 0,5 %:n tuntumassa.

²¹⁴ Nuotio 1998a s. 501.

²¹⁵ Tämän kaltaisesta argumentoinnista ks. Frände 2005 s. 67.

²¹⁶ Santalahti et al. 2007 s. 87.

²¹⁷ Santalahti et al. 2007 s. 88; Alaranta et al. 2003 s. 58. Ks. dopingiin ja muiden päihteiden käyttöön liittyvien kyselytutkimusten metodologisista ongelmista SOU 1996:126 s. 55–56.

²¹⁸ Huippu-urheilun faktapankki, kirjoitus ”Vuonna 2009 testeissä yhdeksän dopingrikkomusta” osoitteessa <http://www.kihu.fi/>.

Suuri ongelma on myös se, että dopingaineiden käytön laajuutta koskevat selvittelypyrkimykset eivät ole juuri valaisseet dopingaineiden käyttöä kansanterveyden näkökulmasta. Huomio kiinnittyy väistämättä siihen, että eri selvittelykeinot ovat pääsääntöisesti kohdistuneet organisoidun kilpaurheilun piirissä toimivien urheilijoiden dopingaineiden käyttöön. Suomen Antidopingtoimikunnan testaus-tilastojen valossa dopingongelmasta ei kansanterveyden näkökulmasta voitaisi edes puhua. Ongelma on häviävän pieni. Kuntourheilijoiden dopingaineiden käyttöä ei Suomessa ole tutkittu juuri lainkaan.

Niinpä myös vuonna 2001 valmistuneessa hallituksen esityksessä todetaan, ettei dopingaineiden käytön laajuudesta ole saatavilla tutkimukseen perustuvaa tietoa, ”mutta asiantuntija-arvioiden mukaan Suomessa on noin 10 000 dopingaineiden käyttäjää”. hallituksen esityksessä dopingaineiden käyttäjien arvioitiin olevan lähinnä nuoria aikuisia, keski-ikästään noin 25-vuotiaita. Käytön arvioitiin yleensä jatkuvan 35–40 ikävuoteen asti.²¹⁹

Tämän tarkemmin hallituksen esityksen tietopohjaa ei yksilöidä. Asiantuntija-arvio 10 000 käyttäjästä perustuu Suomen Antidopingtoimikunnan ja puolustusvoimien vuonna 1993 teettämään kyselytutkimukseen, josta kävi ilmi, että 1,5 % varusmiehistä oli käyttänyt anabolisia steroideja muuhun kuin lääketieteelliseen tarkoitukseen. Lisäksi kuudelle prosentille varusmiesikäisistä nuorista miehistä oli joskus tarjottu anabolisia steroideja. Tutkimuksessa arvioitiin anabolisten steroidien väärinkäyttäjiä olevan Suomessa noin 10 000. Tästä tutkimuksesta ja sen tuloksista on maininta *Timo Seppälän* ja *Tuomo Karilan* vuonna 1993 julkaistussa artikkelissa²²⁰ sekä *Tuuli Salospohjan* lisen-siaatintutkimuksessa. Salospohjan tutkimuksesta käy ilmi, ettei tuloksia ole tarkemmin analysoitu eikä julkaistu.²²¹

Useat tutkijat ovat huomauttaneet, ettei dopingaineiden käyttäjämääristä, käyttötavoista ja käytön motiiveista ole tälläkään hetkellä kovin paljoa luotettavaa tietoa. Kilpaurheilun ulkopuolista aineiden käyttöä kartoittava tutkimustoiminta on virinnyt toden teolla vasta dopingrikoksia koskevan lainsäädännön voimaan tultua. Arviot dopingaineiden väärinkäytön yleisyydestä, käyttäjäryhmistä ja käytön motiiveista Suomessa ovat vähitellen tarkentuneet ja rikastuneet. Vuonna 2001 Kansanterveyslaitos toteutti Terveys 2000 -tutkimuksen osana nuorten aikuisten anabolisten hormonien käytön laajuutta selvittelevän haastattelututkimuksen, jonka tulokset julkaistiin vuonna 2005.²²² Tulosten mukaan 18–29-vuo-

²¹⁹ HE 17/2001 vp s. 16.

²²⁰ *Seppälä – Karila* 1993 s. 6–11. Tutkimukseen viitataan myös artikkelissa *Pirkola – Seppälä* 2005 s. 67.

²²¹ *Salospohja* 2008 s. 26.

²²² Koko tutkimuksen otos oli 1894 henkilöä, iältään 18–29 vuotta. Heistä 1243 vastasi anabolisia hormoneja koskeviin kysymyksiin.

tiasta miehistä yhteensä 1,2 % oli itse käyttänyt anabolisia hormoneita muuhun kuin lääketieteelliseen tarkoitukseen, minkä lisäksi 21 % kaikista nuorista aikuisista tunsivat ystävä- tai tuttavapiirissään jonkun aineita käyttäneen henkilön.²²³

Antoisa sekä dopingaineiden käyttäjämäärien että käyttöön johtavien motiivien osalta on ollut sosiologi *Tuuli Salospohjan*²²⁴ kilpaurheilun ulkopuolisiin dopingainekäyttäjiin kohdistuva tutkimus. Salospohjan vuonna 2008 valmistuneessa lisensiaatintutkimuksessa selvitetään, millaisen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen ilmiön dopingaineiden käyttö muodostaa nuorten ja nuorten aikuisten kuntoilijoiden keskuudessa.

Tutkimuksen kohderyhmään kuuluivat 15–35-vuotiaat kuntosaliharrastajat, jotka eivät olleet arvokisamenestykseen tähtääviä kilpaurheilijoita, ja/tai joiden dopingaineiden käyttöä ei valvottu Suomen Antidopingtoimikunnan toimesta.²²⁵ Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mitä dopingaineita kohderyhmän keskuudessa käytetään, kuinka yleistä eri aineiden käyttö on, ja millainen on tyypillisen suomalaisen dopingaineiden kuntoilijakäyttäjän profiili.

Käyttäjämäärien osalta tutkimuksessa saatiin viitteitä siitä, että anabolisten hormonien kokeilu, satunnainen tai säännöllinen käyttö olisi Suomessa aikaisemmin uskottua yleisempää. Hallituksen esityksessäkin mainittu 10 000 käyttäjän arvio lähes kaksinkertaistui. Tutkimuksen miespuolisista vastaajista noin 9 % ilmoitti kokeilleensa tai käyttävänsä satunnaisesti tai säännöllisesti anabolisia hormoneja. Yleistettynä kaikkiin suomalaisiin 15–35-vuotiaisiin kuntosaliharrastajiin, merkitsi tämä tulos sitä, että noin 18 000 nuorta suomalaismiestä olisi kokeillut tai käyttäisi satunnaisesti tai säännöllisesti mainittuja aineita. Kun dopingaineiksi määriteltiin myös kuntosaliharrastajien yleisesti käyttämät efedriini ja klenbuteroli, nousi miespuolisten kokeilijoiden ja käyttäjien määrä Salospohjan aineistossa yhteensä 16,5 %:iin.²²⁶

On kuitenkin muistettava, ettei Salospohjan tutkimus ole väestötasoinen tutkimus, vaan aineisto hankittiin internetin välityksellä kohderyhmän eli aktiivisten kuntosaliharrastajien keskuudessa suosittuun keskustelufoorumiin liitetyn nettikyselyn muodossa. Tiukasti rajattuihin kohderyhmiin tehty kysely antavat yleensä korkeampia käyttäjämääriä koskevia lukuja kuin koko väestön kattavat kyselyt.²²⁷

²²³ Pirkola – Seppälä 2005 s. 67.

²²⁴ Salospohja 2008.

²²⁵ Tutkimusaineisto koostui vuonna 2006 kerätystä kyselyaineistosta (N=1319) sekä asiantuntija-haastattelusta. Kyselyaineisto hankittiin netin välityksellä kohderyhmän keskuudessa suosittuun foorumiin *Pakkotoisto.comin* kautta. Ks. tutkimusaineiston keräämisestä tarkemmin Salospohja 2008 s. 5, 41–56.

²²⁶ Ks. tarkemmin tuloksista Salospohja 2008 s. 57–62.

²²⁷ Ks. käyttäjämäärään kohdistuvan analyysin mahdollisista vääristymistä Salospohja 2008 s. 26, 54.

Naisten dopingaineiden käytön yleisyydestä ei tutkimuksessa tehty edes varovaisia väestötasoista arviota liian pienen vastaajamäärän vuoksi.²²⁸

Vertailun vuoksi todettakoon, että Ruotsissa dopingaineiden käyttöä on seurattu säännöllisesti toistettujen kyselytutkimusten avulla vuodesta 1993.²²⁹ Dopinglain valmistelun ja voimaantulon aikaan 1990-luvun taitteessa tilanne oli paljolti samanlainen kuin Suomessa: luotettavaa tietoa käyttäjämääristä ei ollut olemassa. Vuosina 1993–1995 Ruotsissa tehtiin useita dopingaiheisia kyselyjä eri menetelmin. Komiteamietinnössä SOU 1996:126 tehdyn yhteenvedon mukaan²³⁰ arvioitiin 15-vuotiaiden ikäryhmässä 0–1 %:lla olevan koke-musta anabolisista steroideista, 16–18-vuotiaista ruotsalaispojista 2–3 % eli noin 3 000–4 000 oli kokeillut anabolisia steroideja. Aikuisista 18–30-vuotiaista ruotsalaismiehistä arvioitiin noin 8 000 käyttävän anabolisia steroideja. Tyttöjen ja naisten aineiden käyttö oli marginaalista. Mietinnön lopputulemana oli, että kaiken kaikkiaan sellaisia henkilöitä, joilla ylipäättään oli koke-muksia dopingaineiden käytöstä, arvioitiin uusien tutkimusten perusteella olevan vähemmän kuin aikaisemmin oli uskottu. Verrattuna huumausaineiden käyttöön anabolisten steroidien käytön ongelmaa pidettiin pienenä.²³¹

Myös vuonna 1998 annetussa ruotsalaisessa hallituksen esityksessä doping-aineiden väärinkäytön katsottiin vakiintuneen varsin marginaalisen väes-tönsosan toiminnaksi. Käyttäjät löytyvät lähes poikkeuksetta alle 25-vuotiaista miehistä, joista kokemuksia anabolisten steroidien käytöstä on 1–2 %:lla. Kasvuhormonin väärinkäytön todettiin olevan vielä tätäkin vähäisempää: vuonna 1995 haastattelusta 10 000 henkilöstä 8 henkilöä oli varmuudella käyttänyt kasvuhormonia.²³² Sittemmin arviot dopingaineiden käytön levin-neisyydestä ovat pysyneet samansuuruisena, eli n. 1 %:n väestöstä arvioidaan käyttävän dopingaineita.²³³

Viimeisin tutkimus dopingaineiden käytön levinneisyydestä Suomessa on vuo-delta 2010. Samalla se on *ensimmäinen väestötasoinen tutkimus* dopingaineiden käytön levinneisyydestä.²³⁴ Tutkimuksen kohdejoukkona olivat 15–69-vuotiaat suomalaiset, joista muodostettiin 4250 henkilön otos.²³⁵ Kyselyyn vastasi yh-teensä 2023 henkilöä, joista yksi prosentti ilmoitti käyttäneensä *jotakin doping-ainetta joskus elämässään*. Dopingaineiksi tutkimuslomakkeessa määriteltiin

²²⁸ *Salospohja* 2008 s. 59.

²²⁹ Ks. selvitystä SOU 1996:126 s. 55.

²³⁰ SOU 1996:126 s. 58, 63.

²³¹ SOU 1996:126 s. 56, 62.

²³² Prop 1998/99:3 s. 32.

²³³ SOU 2008:120 s. 142–144.

²³⁴ Dopingaineiden käyttöä tutkittiin ensimmäistä kertaa osana Terveiden ja hyvinvoinnin laitok-sen huumausaineiden käyttöä koskevaa tutkimussarjaa. Huumausaineiden käytössä tapahtuneita muutoksia on mainitussa tutkimussarjassa seurattu vuodesta 1992. Raportti vuoden 2010 kyselyn tuloksista sisältyy artikkeliin *Hakkarainen et al.* 2011.

²³⁵ Tutkimuksen suorittamisesta tarkemmin *Hakkarainen et al.* 2011 s. 398.

testosteroni, anaboliset steroidit, kasvuhormoni, klenbuteroli ja efedriini. Viimeksi kuluneen vuoden aikana tapahtuneesta käytöstä ilmoitti vain muutama yksittäinen vastaaja. Tutkimus vahvisti aikaisempien tutkimusten havainnon siitä, että dopingaineiden käyttö oli selvästi yleisempää miehillä kuin naisilla. Käyttö keskittyi miehillä 25–44 vuoden ikään.²³⁶ Johtopäätöksensä tutkijat toteavat dopingaineiden käytön olevan Suomessa vähäistä, *eikä Yhdysvalloissa ja joissakin Euroopan maissa tapahtunut dopingaineiden käytön yleistymisen ole tutkimuksen perusteella toteutunut Suomessa.*²³⁷

Käyttäjämääriä koskevia tietoja kriminalisointiteoreettisesti tarkasteltaessa lainsäätäjää voidaan siis kiittää tehokkaan *offensiivisen kriminalisointipolitiikan* käytöstä dopingin yhteydessä. Vuonna 2001 ryhdyttiin toimeen *uhkaavaksi koettun* ilmiön torjumiseksi. Tästä näkökulmasta voidaan ehkä sanoa, että dopingia koskevalla sääntelyllä pyrittiin vastaamaan dopingaineiden käytössä tapahtuneiden muutostendenssien merkitsemään uhkaan. Dopingkriminalisoinneissa ei pohjimmiltaan ole kyse kahden yksilön keskinäissuhteisiin liittyvistä, yksilön oikeuksia suoraan turvaavista rikoksista, vaan niiden tavoitteenasettelu on olennaisesti yhteisölliseltä pohjalta ponnistavaa. Vaikka dopingin käyttö oli ja on edelleenkin vähäinen aineiden käyttäjämääriä arvioitaessa, on pohdittava, muuttuuko sen luonne vakavammaksi liikunta- ja nuorisokulttuurin kokonaisuutta tarkasteltaessa.

Tyypillinen suomalainen dopingaineiden käyttäjä on Salospohjan tutkimuksen mukaan taloudellisesti hyvin toimeen tuleva, parisuhteessa elävä, kaupungissa asuva noin kolmekymppinen mies. Hänellä on ammattiin valmistava koulutus ja päätoiminen työpaikka. Hän elää muutoinkin varsin mallikelpoisesti: nukkuu riittävästi, pitää yllä ystävyys-suhteita sekä liikkuu runsaasti ja monipuolisesti. Paheena hänellä on kuitenkin taipumus käyttää erilaisia päihkeitä ja lääkeaineita terveydelle haitallisella tavalla.²³⁸ Tässä käyttäjäprofiili näyttää eroavan aikaisemmasta käyttäjäkuvasta huomattavastikin sosiaalisen aseman, tulotason ja ajankäyttötapojen perusteella. Tyypillisen dopinginkäyttäjän profiili oli aiemmin esitelty koulussa keskimääräistä huonommin menestyneen, usein erilaisista sosiaalisista ongelmista kärsivän nuorukaisen.²³⁹

Aineiden käytön motiivit ovat moninaiset. Käyttäjien itse ilmoittamien dopingaineiden käytön motiiveiksi nousevat ennen kaikkea ruumiillisuuteen kiinnittyvät arvot, kuten ulkonäkö, voima, seksuaalinen vetovoima ja tehokkuus. Myös sosiaalista ja kilpaurheilun liittyvää menestystä arvostetaan.²⁴⁰ Aineiden käyttö voi olla myös eräänlainen riitti, joka merkitsee pääsyä voi-

²³⁶ Hakkarainen et al. 2011 s. 406.

²³⁷ Hakkarainen et al. 2011 s. 409.

²³⁸ Salospohja 2008 s. 71–77, erit. s. 77.

²³⁹ Salospohja 2008 s. 77.

²⁴⁰ Salospohja 2008 s. 80. Dopingaineiden käyttäjät ilmoittivat yhteensä 275 erilaista syytä tai tavoitetta käytölleen.

mailukulttuurin sisäpiireihin.²⁴¹ Laajemmassa katsannossa Salospohja liittää dopingaineiden käytön *superfitness*-elämäntapaan: ”Ihmisen ihannetyyppi on tehokas ja hyvinvoiva 24 tuntia vuorokaudessa, seitsemän päivää viikossa. Pitää jaksaa ja pystyä – ja näyttää siltä myös ulospäin.” Salospohja toteaa, että dopingaineiden käyttäjien terveystajua leimaa tehokkaan, lihaksikkaan ja rasvattoman ruumiin ihannoiti. Dopingaineiden käyttäjille ulkonäöllä on suurempi merkitys kuin terveydellä.²⁴²

Erityisen huolestuttavaa koko liikuntakulttuurin tasolla on se, miten dopingaineiden käyttö näyttäisi tarjoavan vastauksia nykyajan ihmisen kokemuksiin moninaisiin haasteisiin ja paineisiin. Aihe on vähän tutkittu, mutta silti tutkijat ovat avanneet joitakin näkökulmia dopingaineiden käytön yhteiskunnallisesta paikasta. Dopingaineiden käyttö kuntourheilussa on liitetty muun muassa medikalisaation, identiteetin rakentamisen ja huumeiden virkistyskäytön teemoihin. *Mikko Piispa* toteaa dopingaineiden käyttäjän toiminnan seurailevan medikalisaation eetosta. Medikalisaatioajattelun mukaan kaikkiin vaivoihin löytyy lääketieteellinen ratkaisu. Kuntourheilija, joka katsoo suoritustasonsa olevan liian alhainen tai kehonsa koostumuksen vääränlainen, etsii ratkaisua lääketieteestä. Virallinen lääketieteen tie täytyy kuitenkin ohittaa, sillä kovin moni lääkäri ei ole valmis määräämään steroideja omaan kehoonsa tyytymättömälle henkilölle. ”Siispä kuntodouppaaja määrittelee itse ongelmansa, kehittää niiden ratkaisemiseksi parhaat keinot ja etsii käytännön vastauksen oma-aloitteisesti.” Tässä suhteessa dopingin käyttö näyttäytyy myös korostetusti oman itsen herruutena. ”Keho on jokaisen oma temppele, jolle saa tehdä mitä haluaa, kuten myös omalle psyykelleen.”²⁴³

Dopingaineiden kuntokäyttäjä korostaa yksilön valinnanvapautta ja arvopuolalaisia samaan tapaan kuin huumausaineiden viihdekäyttäjä. Myös muita yhteisiä piirteitä löytyy dopingaineiden ja huumausaineiden viihdekäyttäjien väliltä. Dopingaineiden – samoin kuin huumausaineiden – käyttäjät eivät koe käyttöönsä millään lailla ongelmalliseksi. Käyttö on heidän omasta näkökulmastaan hallittua. Haitat koetaan usein muiden, ongelmakäyttäjien, riskinä. Kuten huumausaineiden käyttäjät, myös dopingaineiden käyttäjät kokevat yhteiskunnan taholta tuotetun virallisen informaation liioittelevan aineiden käytön haitallisia vaikutuksia. Ylipäänsä asiallinen terveystietäminen jää usein tehottomaksi. Käytön

²⁴¹ Ks. myös Kinnunen, T. 2001 s. 158.

²⁴² Salospohja 2008 s. 90–92. Myös uusimman väestötasoisien dopingaineiden käyttöä kartoittaneen tutkimuksen mukaan motivaatiota aineiden käyttöön luo halu parantaa suoritusta, lisätä voimaa ja parantaa ulkonäköä. Kuntodoping näyttää kasautuvan tiettyihin kulttuurisiin ryhmiin, ks. Hakkarainen et al. 2011 s. 406, 409.

²⁴³ Piispa 2010b.

motiveissa ja vaikutuksissa korostuvat aineiden avulla saavutettavat hyödyt haittojen jäädessä taka-alalle.²⁴⁴

Oikeudellisen sääntelyn näkökulmasta on mahdollista ajatella, että tämänkaltaisten kulttuuristen impulssien ehkäisemiseksi ja pysäyttämiseksi tarvitaan yhteiskunnan ennakkoivaa ja ankaraa reagointia. Dopingia kulttuurisena ilmiönä tarkasteleva *Mikko Salasuo* on huomauttanut, että kehon kemiallinen manipulointi voi vähitellen hivuttautua pienen alakulttuurin käytännöstä liikuntakulttuurissa yleisemmin hyväksyttäväksi normiksi.²⁴⁵ Tästä näkökulmasta tarkasteltuna on toimittava mieluummin ennakoiden kuin jälkijätöisesti. Kilpaurheilun ulkopuolinen dopingaineiden käyttö ja siihen liittyvät ongelmat eivät koske vain yksilöitä vaan myös koko yhteiskuntaa. Sen vuoksi myös näiden ongelmien ratkaiseminen ja hoitaminen kuuluvat valtion toimivaltaan ja vastuuseen. Länsimaisissa yhteiskunnissa haitallisiin ja ei-toivottuihin käyttäytymismuotoihin on perinteisesti kohdistettu poliisin ja oikeuslaitoksen harjoittamaa kontrollia.²⁴⁶

Ollaanpa tällaisen ajattelutavan perusteltavuudesta mitä mieltä hyvänsä, sekä dopingaineiden terveyshaittojen että niiden käytön kansanterveysulottuvuuden kannalta yksi päätelmä vaikuttaa selvältä. *Kilpaurheilun doping ja sen ulkopuolella tapahtuva dopingaineiden käyttö ovat toisistaan eriytyneitä ilmiöitä*. Rikoslainsäädäntö tasapainoilee näiden kahden välissä. Yhtäältä lainsäädännön alkujuuret ja motivaatiotausta voidaan palauttaa tässä tutkimuksessa osoitetulla tavalla kilpaurheiluun ja sen oikeudellistumiseen. Toisaalta kriminalisointien perustelut näyttäisivät nousevan ensisijaisesti kilpaurheilun ulkopuolella tapahtuvasta dopingaineiden käytöstä. Perustelujen kestävyys kannalta ongelmallista on, ettei tällaisen kuntodopingin²⁴⁷ käytön laajuudesta ja laadusta ollut lainsäädäntövaiheessa saatavissa juurikaan kattavaa tutkimustietoa.

Defensiivisen kriminalisointipolitiikan hengessä onkin kriittisesti huomautettava, että dopingia koskevaan sääntelyyn ryhdyttiin suhteellisen vähäisen, epävarman ja varsin yksioikoisesti esitetyn tietopohjan nojalla. Huomioon ottaen dopingrikoksia koskevien säännösten erillisvalmistelun sekä hallituksen esityk-

²⁴⁴ *Salospohja* 2008 s. 93–94, 112.

²⁴⁵ *Salasuo* 2010.

²⁴⁶ Ks. huumausaineiden osalta tämänkaltaisesta argumentaatiosta *Partanen* 2002 s. 21.

²⁴⁷ Kuntodoping käsitettä kilpaurheilun ulkopuolella tapahtuvasta kuntoilijoiden dopingaineiden käytöstä ovat viimeaikaisessa keskustelussa käyttäneet *Piispa* (2010a) ja *Salasuo* (2010). Käsitteiden eriytymättömyys on yksi osoitus aiheen uutuudesta kotimaisessa keskustelussa. Tarpeeseen erottaa kilpaurheilun doping ja kuntourheilun doping selkeämmin toisistaan paitsi ilmiönä myös käsitteellisesti on kohdattu myös kansainvälisessä keskustelussa. Doping-käsitteen käyttöön eri konteksteissa liittyviin hankaluuksiin kiinnittää huomiota esimerkiksi *Møller* 2009 s. 18: ”But if we are simply talking about people who take hormones to build up muscle mass that they can parade around on the beach, then it does not seem to be self-evident that this should be categorised as doping”.

sen ajankohdan Lahden vuoden 2001 maailmanmestaruushiihtojen jälkeisenä keväänä, näyttäytyy lainsäädäntö helposti poliittissävyyteisenä reagoitina akuuttiin tilanteeseen.²⁴⁸ Defensiivisen rikosoikeuden mukaan rikosoikeuden käytön alan tulee olla rajattu. Rikosoikeuden ei pidä olla ensisijainen keino reagoida ei-toivottavaan käyttäytymiseen. Sitä ei ylipäättään tule käyttää sosiaalisten ongelmien ratkaisuun, jollaisena esimerkiksi dopingaineiden yleistynyttä käyttöä kilpaurheilun ulkopuolella voitaneen pitää. Jos kaikkea uhkaavaa, ei-toivottua toimintaa pyritään suitsimaan rikosoikeuden keinoin, menettää rikosoikeus nopeasti uskottavuutensa yhteiskuntapolitiikan järeimpänä keinona.

4.6 URHEILUN FAIR PLAY DOPINGRIKOSTEN SUOJAN KOHTEENA

Edellä pohdin dopingaineisiin liittyviä terveyshaittoja kriminalisointien perusteena. Terveyshaitat ovat myös yksi keskeinen syy urheilun sisäisille dopingkielloille. Toinen urheilun sisäinen peruste dopingin käytön kieltämiselle urheilussa kumpuaa reilun pelin periaatteesta: urheilijan ei tule saada epäreilua etua kilpailijoihinsa nähden vilpillisiä keinoja käyttämällä. Tässä luvussa tarkastelen, miltä tällainen urheilun eettisyyteen liittyvä perustelu näyttää kriminalisointiteorian näkökulmasta tarkasteltuna. Koska tietomme dopingaineiden terveyshaitoista ja väärinkäytön levinneisyydestä olivat vuosituhanen vaihteessa ja edelleenkin edellä esitetyllä tavalla epävarmoja, on syytä pohtia, mitä mahdollisia *muita intressejä* dopingaineita koskevan rikosoikeudellisen sääntelyn takaa löytyy. Sellittävätkö dopingin kriminalisointipyrkimykset myös muista intresseistä kuin terveysnäkökohdista käsin?

Lähtökohtaisesti urheilun reilouden tai eettisyyden kaltaisten oikeushyvien konstruointi ei liene täysin poissuljettu ajatus. Jo edellä kävi ilmi, ettei rikosoikeuden normein enää nykyisin suojella vain individualistisia oikeushyviä, vaan rikoslailla on jo vanhastaan suojattu erilaisia kollektiivisia oikeushyviä. Ylitsepääsemättömiä ongelmia ei aiheuttaisi sekään, ettei urheilun fair play'ta ei mainita perus- ja ihmisoikeussäännöksissä. Vaikka oikeushyvien ja perusoikeuksien välisestä kiinteästä yhteydestä ollaan tämän päivän rikosoikeustutkijoiden keskuudessa varsin yksimielisiä, on eri kirjoittajien välillä painotuseroja sen suh-

²⁴⁸ Jyrki Tala (2005 s. 96) toteaa säädösvalmistelun aloittamiseen johtavia impulsseja tarkastellessaan, että erilaiset onnettomuudet, skandaalimaiset yksittäistapaukset ja yllättäviksi koetut tuomioistuinratkaisut saattavat johtaa lainsäädännön uudistamiseen. Median vaikutusta suhteessa rikoslain säätämiseen ja rikosoikeuden käyttöön ovat tarkastelleet myös mm. Träskman 1984 erit. s. 250–260.

teen, miten läheiseksi liittyttyä perusoikeuksien ja oikeushyvien välillä lopulta nähdään. Varsin yleisesti ajatellaan, ettei tämän yhteyden tarvitse olla jäännöksen: kaikki kriminalisoinnit eivät palaudu eikä niiden tarvitsekaan palautua perusoikeuksiin suhteessa yksi yhteen. Suoran perusoikeuspohjan puuttuminen ei tee yksittäisestä kriminalisoinnista perustuslain vastaista.²⁴⁹ Sitä paitsi on ajateltavissa, että urheilun dopingkieltoja perusteleva ajatus reiluuden ja samanarvoisuuden turvaamisesta sopii hyvin yhteen oikeusjärjestelmän perusperiaatteiden kanssa. Oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden ajatukset toimivat valtiossääntömme keskeisinä rakennuspuina.²⁵⁰

Kuitenkin kotimaisessa kriminaalipoliittisessa perinteessä ajatus kilpaurheilun eettisyydestä, reiluudesta ja rehellisyydestä erityisenä kriminalisoinnin perustelevana oikeushyvinä on outo. Esimerkiksi *Nuotio* on todennut, ettei rikosoikeuden normisto voi ottaa tavoitteekseen urheilun puhtauden tai urheilutulosten reiluuden ja oikeudenmukaisuuden säilyttämistä.²⁵¹ Urheilun reiluus on yhtäältä liian epämääräinen ja toisaalta liian yleinen suojelun kohde. Miksi juuri urheilua yhtenä monista elämänalueista olisi erityisesti suojattava rikosoikeudella? Jos rikosoikeudellista suojaa urheilulle annetaan, miksi juuri dopingiin liittyvät toimet valitaan kriminalisoinnin kohteeksi? Eikö saman tien olisi syytä kriminalisoida muutama muukin reilun pelin vastainen teko?

Mielestäni on kuitenkin selvää, että ylipäätään *mielenkiinto dopingongelman julkiseen sääntelyyn* selittyy aineisiin liittyvien terveysuhkien *ohella myös tarpeella turvata urheilun eettisyys ja urheilun yhteiskunnalliset funktiot* laajemminkin. Kuten edellä todettiin, tekevät urheiluun liittyviin kasvatuksellisiin ja sosiaalistaviin ansioihin liittyvät ominaisuudet urheilusta yhteiskunnalle tärkeän toimintavälineen. Dopingin oikeudellisessa sääntelyssä kilpaurheilun eettisyyden suojeleminen on aina läsnä – enemmän tai vähemmän julkilausutusti.²⁵²

Erilaisiin urheilueettisiin näkökulmiin viitataan dopingia koskevien erityiskriminalisointien perusteena etenkin maissa, joissa urheilu muutoinkin on valtion ohjailussa ja yleisen lainsäädännön kohteena kattavammin ja suuremmin kuin pohjoismaissa. Esimerkiksi Kreikan perustuslaissa urheilun todetaan olevan valtionvallan suojeluksessa ja valvonnassa.²⁵³ Tässä tilanteessa on suhteellisen vaivatonta tehdä hyppäys myös siihen, että ”... sport becomes a social good worth

²⁴⁹ Viljanen 2001 s. 334. Ks. kotimaisesta keskustelusta kokoavasti Pirjatanniemi 2005 s. 198–201; Melander 2008 s. 346–501.

²⁵⁰ Fair play’n perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännökseen liittyy Matikainen 2006 s. 19.

²⁵¹ Nuotio 2009 s. 1181.

²⁵² Ks. samansuuntaisesti brittiläisen dopingsääntelyn taustasta Lowther 2001 s. 238 sekä Nuotio 1998c s. 1352 kommentoissaan lakialoitetta 176/1998 vp.

²⁵³ Mavromatis – Gargalliannos (2007 reunanro 1) toteavat: ”the Greek Constitution declares that ‘sport is under the protection and the highest supervision of the State’ (Articles 9 et al. 16)”.

protecting by penal law”.²⁵⁴ Tarkemmassa analyysissä kreikkalaisen dopinglain-säädännön rangaistussäännösten suojelukohteeksi yksilöityy kilpailun lopputuloksen autenttisuuden, luotettavuuden, suojeleminen: ”the originality, or the authenticity of the result of sport games”.²⁵⁵ Myös Belgiassa ja Ranskassa kilpaurheilun dopingongelmaan on paneuduttu lainsäädännön keinoin jo 1960-luvulla. Lakien tavoitteena oli selkeästi kilpaurheilun dopingin kitkeminen, ei niinkään puuttua kilpaurheilun ulkopuolinen dopingaineiden käyttöön kansanterveydellisenä ongelmana. Sääntely kohdistui sellaisten aineiden tai välineiden käyttöön, joiden tarkoituksena oli keinotekoisesti parantaa urheilukilpailuun valmistautuvan tai siihen osallistuvan urheilijan tuloksia.²⁵⁶

Kotimaisessa hallituksen esityksessä urheilun rehellisyyteen ja reiluuteen liittyvä argumentaatio tulee esille esimerkiksi perusteissa, joissa dopingrikosten tarpeellisuutta perustellaan urheilijoiden yhdenvertaisten ansaintamahdollisuuksien turvaamisella. Hallituksen esityksessä todetaan, että urheilija voi dopingaineiden käytön ansiosta menestyä paremmin kuin ilman kiellettyjä aineita urheileva. Menestys kilpakentillä tuottaa nykypäivän urheilussa myös taloudellista hyvää. Epäeettisin keinon voiton saavuttanut urheilija saattaa saada esimerkiksi parempia sponsorisopimuksia tai muutoin ansaita ”puhdasta” kilpatoveriaan paremmin. Tällä tavoin dopingaineiden käyttäjä ”suoraan tai välillisesti heikentää sallituin keinoin urheilevan toimeentuloa”.²⁵⁷ Lainsäätäjän tausta-ajatus voidaan palauttaa yhdenvertaisuuden tavoitteen toteuttamiseen kilpaurheilussa.

Hallituksen esityksen lausuma on myös mahdollista nähdä viitteeksi perustuslain omaisuuden suojaa koskevaan perusoikeussäännökseen, joskaan viittaus

²⁵⁴ *Mavromatis – Gargalliannos* 2007 reunanro 6.

²⁵⁵ *Mavromatis – Gargalliannos* 2007 reunanro 23. Vertailukohdan maasta, jossa myös on perinteisesti säädelty urheilua pohjoiseurooppalaisia maita enemmän, tarjoaa Italia. Italiassa vuonna 2000 hyväksytyn erityisen dopinglain (*Law No. 376 of 14 December 2000 on the protection of health in sport and the fight against doping*) suojelun kohteena on nimenomaisesti urheilijan terveys. Lain soveltamisalaa ei ole rajoitettu pelkästään kilpaurheiluun kuten aiemmassa vuonna 1971 hyväksytyssä laissa. Dopingin määritelmä on laissa laaja ja se seurailee Euroopan neuvoston antidopingsopimuksen määritelmää dopingista. Ks. *Colucci* 2009 s. 106. Ks. urheilueettisistä argumenteista dopingia sääntelevien lakien takana Ison-Britannian osalta *Lowther* 2001 s. 238, 241.

²⁵⁶ Lähteenä on käytetty *Eila Mäkipään* selvityksen liiteosiota, josta löytyvät Ranskan ja Belgian dopingin vastaiset lait suomeksi käännettyinä, ks. *Mäkipää* 1985 s. 104–110. Ranskassa on vuodesta 2006 ollut voimassa laki *Protection of health of athletes and the fight against doping*. Myös sen näkökulma on kilpaurheiluun suuntautuva. Laissa määritellään kielletyksi ”during sports competitions and events organised or authorised by sports federations or by a specialised commission instituted pursuant to article L. 131-19, or with a view to taking part in them – use substances or practices such as to artificially enhance performance or to conceal the use of substances or practices having this property (Article L 232-9) Kiellon rikkomisesta seuraa urheilujärjestön määräämä kurinpidollinen sanktio (Article L 232-21). Lähteenä on käytetty Wadan kotisivuilla olevaa säädöksen englanninkielistä käännöstä.

²⁵⁷ HE 17/2001 vp s. 17. Ks. samaan tapaan myös Ruotsissa Prop. 1990/91:199 s. 5.

ei ole kovin yksilöity eikä selkeästi perusteltu. PL 15.1 §:n mukaan jokaisen omaisuus on turvattu. *Länsineva* on todennut, että oikeuskirjallisuudessa ja perustuslakivaliokunnan käytännössä omaisuuden käsitteelle on annettu laaja tulkinta. Lähtökohtaisesti säännöksen on tarkoitettu suojaavan kaikenlaisia yksilöiden varallisuusarvoisia oikeuksia ja etuja. Kuitenkin samanaikaisesti on tuotu esille, että suojattavan etuuden on täytettävä tietyt *konkreettisuuden ja reaalisuuden* vaatimukset.²⁵⁸ Nämä kriteerit saattavatkin muodostaa esteen sille, että kanssaurheilijoiden ansaintamahdollisuuksien turvaamisen voitaisiin lopulta katsoa muodostavan dopingrikosten oikeushyväperustan. *Länsineva* on perustuslakivaliokunnan käytäntöön viitaten todennut, että epävarmojen ja vielä realisoitumattomien tulevaisuuden odotusten on katsottu jäävän yleensä säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle. *Länsineva* muistuttaa kuitenkin kysymyksenasettelun tapauskohtaisuudesta. Tietyissä tilanteissa omaisuuden suojan on katsottu voivan ulottua *lähiaaikoina realisoitumassa oleviin riittävän konkreettisiin* varallisuutta koskeviin tulevaisuuden odotuksiin.²⁵⁹

Epäillä voidaan, onko urheilijan odotus mahdollisesti voitokkaasti sujuneen kilpailun jälkeisistä palkintorahoista tai tuottoisista yhteistyösopimuksista perusoikeuden vaatimalla tavalla tarpeeksi konkreettinen ja realistinen perusoikeussuojan kohteeksi – ja etenkin *dopingrikoksia* koskevien kriminalisointien perusteluiksi.²⁶⁰ Joka tapauksessa perusoikeussuojan tehokkuus on yhteydessä siihen, kuinka konkreettisesta varallisuusarvoisesta oikeudesta tai odotuksesta on kysymys. Toisin sanoen omaisuudensuojasäännöksen soveltamisalan reunamille sijoittuvat varallisuusedut eivät saa osakseen yhtä tehokasta suojaa kuin sen keskiössä olevat oikeudet. Siten *Länsinevan* mukaan esimerkiksi yksilölle selkeästi kuuluvat varallisuus-oikeudet ja konkreettiset varallisuusarvoiset odotukset saavat osakseen tehokkaampaa suojaa kuin epämääräisemmät ja tulevaisuuteen kohdistuvat odotukset. Samaan tapaan voimassa olevat yksityisoikeudellisiin sopimuksiin perustuvat oikeudet nauttivat tehokkaampaa suojaa kuin yksilöiden mahdollisuus tehdä tietynsisältöisiä oikeustoimia tulevaisuudessa.²⁶¹

Selkeimmin dopingkriminalisointien taustalla vaikuttavat eettiset näkökohdat tulevat esille lausumissa, joissa lainsäädäntöä perustellaan tarpeella *viestittää dopingin moitittavuudesta*. Rikoslain dopingkriminalisointeja arvioitaessa on muistettava, ettei dopingrikoksissa ollut kyse varsinaisista uskriminalisoinneista. Ennen RL 44 luvun uudistusta dopingaineita käsiteltiin rikosoikeudellisesti lääkkeinä. Esimerkiksi hormonien laittomaan maahantuontiin ja markkinointiin

²⁵⁸ *Länsineva* 2002 s. 178–180; *Länsineva* 2011 s. 568.

²⁵⁹ *Länsineva* 2011 s. 569.

²⁶⁰ Omaisuutta suojaavat useat muut rikosoikeuden normistot, kuten esimerkiksi RL 36 luvun petosta ja muuta epärehellisyyttä koskevat rangaistussäännökset. *Tapani* (2004b s. 238–243) on suhtautunut varovaisen myönteisesti siihen, että urheilijan voitaisiin periaatteessa katsoa syyllistyneen petosrikokseen (RL 36:1) tietyissä tyyppitilanteissa lajiliittoaan kohtaan. Säännöksen soveltumista suhteessa kanssakilpailijaan ei kotimaisessa rikoslainopissa ole nähdäkseni pohdittu.

²⁶¹ *Länsineva* 2011 s. 593–594.

sovellettiin rikoslain salakuljetussäännöksiä, laittomaan tuontitavaraan ryhtymistä koskevia säännöksiä sekä lääkelain²⁶² rangaistussäännöksiä. Hallituksen esityksessä todettiin, että näistä olemassa olleista rangaistussäännöksistä huolimatta *dopingaineisiin* kohdistuva rikollisuus jäi piiloon. Rangaistussäännösten tarpeellisuuden kannalta arvioituna ”suurimpana ongelmana onkin ehkä ollut se, että kun dopingaineita nykyisessä rikoslainsäädännössä käsitellään lääkkeinä, rangaistussäännökset ovat jääneet piiloon”.²⁶³

Kriminalisointiteoreettiselta kannalta tarkasteltuna edellä esitetty sitaatti sisältää ajatuksen rikoslaista moraalisen viestin viejänä, mihin puolestaan rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa on usein liitetty varsin negatiivinen kaiku. Vaikka lähtökohtaisesti tunnustetaan, että rikoslainsäädännön kautta lainsäätäjät tosiasiallisesti aina viestii siitä, mitkä arvot yhteiskunnassa ovat tärkeitä ja minkälaiset toimintamallit ovat puolestaan hylättäviä²⁶⁴, muistutetaan samaan hengenvetoon, että rikoslaki on tällaiseen viestien välittämiseen usein liian järeä väline. Ultima ratio -periaatteen ilmaisemassa hengessä muiden viestintäkanavien (kasvatus, koulutus, tiedottaminen) käytön tulisi olla ensisijaista.²⁶⁵ Kriminalisointiteoriassa puhutaan symbolisen rikosoikeuden kiellosta, jolla varoitetaan pelkiksi sanoiksi jäävän kriminalisoinnin inflatorisesta vaikutuksesta.

Oikeuskirjallisuudessa on myös muistutettu siitä, että kriminalisoinnin tarpeellisuutta on pohdittava erityisen tarkkaan tilanteissa, joissa jo olemassa olevat tunnusmerkitöt pääosin kattavat kriminalisoitavaksi ehdotettavan käyttäytymisen alan. Eräänlainen lähtökohtaoletus tällöin on, että uuden kriminalisoinnin tavoitteeksi jäänee yksinomaan tietyn viestin välittäminen.²⁶⁶ Juuri tämänkaltaisen tilanne oli käsillä kotimaisia dopingrikoksia säädettäessä. Voikin siis kárjistáen kysyä, oliko dopingrikosten sáátámisen osalta tärkeämpää, että rikoksenteiját saadaan tuomituksi oikeannimisestä rikoksesta kuin se, että heidät kyllä saadaan tarpeen vaatiessa tuomituiksi. Voidaan argumentoida, että luomalla lain-

²⁶² Dopingrikosten sáátámisen aikana lääkelain (395/1987) 96 §:n rangaistussáánnöksen mukaan lääkerikokseen syyllistyi se, joka lääkelain vastaisesti valmisti, myi tai muutoin luovutti, piti kaupan, toi maahan, varastoi tai piti hallussaan läákkeitá tai láákkeenomaisia tuotteita.

²⁶³ HE 17/2001 vp s. 5. Myös ruotsalaisen dopinglain esitöissä moitittavuutta koskeva viesti oli tärkeä peruste kriminalisoinneille. Sikäláisessä hallituksen esityksessä painotetaan, että *erityislain* sáátámisen dopingista tuo lainsáátáján kielteisen suhtautumisen dopingiin paremmin esiin kuin se vaihtoehto, että dopingista sáádetttäisiin osana lááke- tai huumausainelakia, ks. prop. 1990/91:199 s. 24.

²⁶⁴ Kommunikatiivinen, tavoitteita sisältävä lainsáádántö on modernin rikosoikeuden yksi ominaisuus ja vaikutustapa. Lisäksi pohjoismaissa jo perinteisesti korostettu välillisen yleisprevention syntyminen suorastaan edellyttää tämänkaltaista puhetta lainsáátájáltá kansalaisille. Ks. rikosoikeuden tehtävistä moraalín luoja, yllápitájána ja vahvistajana yleisesti *Tolvanen* 2005 s. 90–100. Ks. myös *Melander* 2008 s. 364.

²⁶⁵ Ks. esim. *Jareborg* 2001 s. 47–48.

²⁶⁶ *Melander* 2008 s. 367.

säädäntöön erityisen dopingainekategorian ja nostamalla sitä esiin erityiskriminalisoinnein lainsäätäjät halusi entistä selkeämmin osoittaa *dopingaineisiin* kohdistuvan toiminnan suuremman moitittavuuden *lääkkeisiin* verrattuna. Kilpaurheilusta tutun doping-sanankäyttöön liittyy tärkeä retorinen ulottuvuus: lääkkeitä koskeva rikosoikeudellinen sääntely ei ole riittävä selättämään *dopingongelmaa*. Siten voidaan myös väittää, että dopingrikoksiin liittyy ainakin implisiittisesti kannanotto tietyn eettisen ja liikuntapoliittisen näkemyksen puolesta.

Erityisen dopingkategorian korostaminen rikoslaissa on kuitenkin ongelmallista etenkin kun muistamme dopingkriitikoiden esille nostaman dopingkäsitteen monimerkityksellisyyden ja sopimuksenvaraisuuden. Yleiskäsitteenä dopingaine kätkee sisäänsä niin huumeita, päihteitä kuin lääkeaineitakin.²⁶⁷ Sama aine voi kuulua useampaan aineluokitukseen. Esimerkiksi amfetamiini on lääkeaine, huumausaine ja urheilun sääntöjen kieltämä dopingaine. Heroiini, morfiini ja metadoni ovat esimerkkejä paitsi huumausainelainsäädännön mukaisista huumausaineista myös kilpailuissa kielletyistä dopingaineista ja huumaaavista kipulääkkeistä. Deca-Durabolin on paitsi kaupallisen hormonilääkevalmisteen nimi myös sekä rikoslain 44:16:n mukaisen dopingaineen määritelmän täyttävä anabolinen steroidi että urheilussa kielletty dopingaine. Päihteiden ja dopingaineiden määritelmien päällekkäisyyttä osoittaa esimerkiksi se, että alkoholi (etanoli) on kiellettyä kilpailujen yhteydessä tietyissä urheilulajeissa.²⁶⁸

”Ajatusten selvittämiseksi käsite huume ei ole erityisen hyvä”, ovat *Nils Christie* ja *Kettli Bruun*²⁶⁹ todenneet. Sama pätee käsitteeseen doping. Tutkijat ovat huumausaineiden osalta pohtineet, kannattaisiko suomeksi puhua pikemminkin lääkkeiden päihdekäytöstä tai päihdyttävien lääkkeiden luvattomasta käytöstä kuin huumeista. Christie ja Bruun²⁷⁰ ovat kärjistetyesti väittäneet, että huumeongelma on massamuotoisen lääketeollisuuden ja lääketieteellisen teknologian sivutuotteena syntynyt ilmiö – hieman samaan tapaan kuin dopingkriitikot ovat viitanneet urheilulääketieteeseen, kemiallisen valmennuksen ja urheilun dopingongelman välisiin yhteyksiin. Päihteiden, lääkeaineiden, huumausaineiden – ja nyt myös dopingaineiden – välinen rajanveto on liukuva ja kulttuurisidonnainen.²⁷¹ Esimerkiksi *Mikko Piispa* on todennut, että medikalisoituneessa

²⁶⁷ Suomen kielessä on erilliset sanat ”lääke” ja ”dopingaine”, vaikka dopingaineiden kohdalla kyse on usein lääkeaineiden väärinkäytöstä. Esimerkiksi englannin kielessä sana ”drug” tarkoittaa sekä lääkettä että dopingainetta ja erottelu eri käyttötapojen osalta tehdään tarkennuksilla, kuten esim. ”illicit drugs”. Myös käsitettä ”steroids” käytetään, kun kyseessä on hormonien käyttö. Ks. *Piispa* 2010c.

²⁶⁸ Näitä lajeja ovat mm. autourheilu, jousiammunta, karate, keilailu, moottoripyöräily. Dopingrikokmuksen rajapitaisuus (vastaten veren alkoholipitoisuutta) on 0,10 g/l.

²⁶⁹ *Christie – Bruun* 1986 s. 66.

²⁷⁰ *Christie – Bruun* 1986 s. 55–58; Ks. myös *Tammi* 2009.

²⁷¹ Ks. kahvin, tupakan ja alkoholin osalta *Christie – Bruun* 1986 s. 42–52.

yhteiskunnassa oikea tapa käyttää lääkkeitä on lääkäreiden asiantuntijuuden takana. Hormonihoidon määrääminen lapselle, jonka oma hormonitoiminta on puutteellista, on asianmukaista ja hyväksyttävää. Sen sijaan punttisalin puku-huoneessa lihakseen annettu testosteronipiikki on likaista ja inhottavaa.²⁷²

Kaiken ”likaiseksi ja inhottavaksi” arvioidun luonteva kotipaikka on rikoslaki; onhan esimerkiksi *Nils Jareborg* nimennyt rikoslain modernin yhteiskunnan syntiluetteloksi. Rikoslainsäädännön sisältämä dopingrikos riittää retorisin keinoin heittämään erityisen moittittavuuden varjon *kaikenlaisen dopingin* päälle – niin rikoslainsäädännön määrittelemän (hormoni)dopingin kuin urheiluliikkeenkin tätä laajakirjoisemman dopingin, sillä rikoslain 44 luvun rikosnimikkeessä sääntelyn rajoittuminen vain hormonidopingiin ei näy. Christie ja Bruun²⁷³ muistuttavat, ettei sanoilla ole pelkästään selvittäviä tehtäviä. Sanat ovat vallan välineitä:

”Jos ’huume’ on tehty tunnetuksi herätyskellona joka yhdistetään suuriin vaaroihin, on sopivaa järjestää enin mahdollinen kontrolloitava tämän nimikkeen alle. Taistelu oopiumia ja morfiinia vastaan loi perusasenoitumisen. Päävihollinen kuvattiin ja kastettiin tässä. Myöhemmin on ilmaantunut muita päihkeitä, joilla on vastakkaiset ominaisuudet joita kuitenkin halutaan kontrolloida, tai päihkeitä joilla on yhtäläiset ominaisuudet joita ei haluta kontrolloida. Mutta sana on tärkeä. Tässä sana on ase.”

4.7 DOPINGRIKOKSET JA PATERNALISMI

4.7.1 Paternalistisen rikoslain kielto

”Lagen uppmuntrar till doping.” Näin oli otsikoitu lokakuussa 2011 esitetty FST:n dokumentti suomalaisesta kuntodopingista.²⁷⁴ Ohjelmassa oli näkyvästi esillä kysymys dopingaineiden käytön kriminalisoinnista. Ohjelmassa väitettiin, että dopingaineiden kysyntä, myynti ja salakuljetus lisääntyvät, koska käyttöä ei ole kriminalisoitu. Dokumentissa haastateltu dopingaineita käyttävä mieshenkilö totesi kyllä lopettavansa aineiden käytön – mutta vain jos käyttö kriminalisoidaisiin. Lopettamispäätöksen toteutumisen esteenä on siis vain lainsäätäjän tekemä arvio siitä, että dopingaineita käytöstä ei ole syytä rangaista. Tässä luvussa tarkastelen, miksi lainsäätäjä tällaiseen ratkaisuun päätyi ja olisiko tuon päätöksen perusteita ehkä syytä arvioida uudelleen.

²⁷² Piispa 2010a.

²⁷³ Christie – Bruun 1986 s. 66.

²⁷⁴ Spotlight: Lagen uppmuntrar till doping. 13.10.2011, YLE FST5.

Rikosoikeusteoreettisesti lainsäätäjän päätös on palautettavissa niin sanottuun paternalistisen rikoslain kieltoon. Urheiluelämän sisäiset dopingkiellot ovat voimakkaan paternalistisia²⁷⁵, mutta rikosoikeudessa paternalismiin on suhtauduttu lähtökohtaisesti torjuvasti. Ihmisiä ei tulisi rangaistuksin ohjata valitsemaan sellaisia toimintatapoja, jotka jokin ”ylempi taho” arvioi heidän etujensa mukaisiksi. Paternalistisen vaikuttamisen sallittavuus on niin ikään klassinen keskustelunaihe tarkasteltaessa yleisemminkin terveyteen ja terveyden kannalta merkittäviin elämäntapavalintoihin liittyvää yhteiskunnan toimintapolitiikkaa. *Ilkka Niiniluoto* on huomauttanut, miten suomalaiset ovat jopa liikuttavan yksimielisiä terveyden asemasta tärkeimpänä elämänarvona. Terveys ja sen edistäminen nauttii Suomessa laajaa suosiota, mutta myös hyvää tarkoittava terveystalitiikka voi johtaa ylilyönteihin. Liiallisen terveyden korostamisen vaarana on holhous. Epämiellyttävimmillään holhous on ihmisten yksityiselämään tunkeutuvaa ja heidän itsenäisiä oikeuksiaan loukkaavaa kontrollia, johon liittyy suoranaista viranomaisten vallankäyttöä ja pakottamista.²⁷⁶

Niin sanotun paternalistisen rikoslain kiellon mukaan rangaistavaa ei tulisi olla oman terveyden tai muiden omien etujen vaarantaminen tai vahingoittaminen. Paternalistiseksi on ymmärretty etenkin sellainen rikoslainsäädäntö, jolla ihmistä yritetään rikoslain avulla suojata hänen omien valintojensa haitallisilta seurauksilta. *Jareborg* määrittelee paternalistiseksi kriminalisoinnin, jonka tavoitteena on estää henkilöä aiheuttamasta itselleen vahinkoa. Äärimmäisen paternalistinen olisi sellainen suhtautumistapa, jossa rikosoikeutta käytettäisiin keinona kasvattaa ihmisiä paremmiksi yksilöiksi.²⁷⁷ Paternalistisen rikoslain kielto pitää sisällään ajatuksen siitä, että lainsäätäjän on elintärkeitä, hengen ja terveyden kaltaisia keskeisiä oikeushyviä suojatessaankin varottava, ettei sääntely loukkaa liiallisesti yksilön toimintavapautta ja itsemääräämisoikeutta. Yksilön itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen edellyttää, ettei oman terveyden tai muiden omien etujen vaarantamisen tai vahingoittamisen tulisi olla rangaistavaa.

Paternalistisen rikoslain kielto voidaan johtaa rikosoikeuden keskeisistä tavoitteista. Esimerkiksi Lappi-Seppälä²⁷⁸ palauttaa koko rikosoikeusjärjestelmän olemassaolon lähtökohtaisen oikeutuksen sen kykyyn suojata tärkeinä pitämiämme intressejä *muiden taholta* uhkaavilta loukkauksilta. Rikoslaille tulee siis lähtökohtaisesti antaa suojaa vain toisten aiheuttamia oikeudenloukkauksia vastaan. Kiellettyä on puuttua yksilön vapauteen silloin, kun kukaan ulkopuolinen ei kärsi vahinkoa hänen valintojensa tai tekojensa vuoksi. Ajatus palautuu tunnetun

²⁷⁵ Ks. dopingin käytön kiellon paternalistisesta luonteesta filosofin silmin *Dixon* 2008 s. 247–254.

²⁷⁶ *Niiniluoto* 2003 s. 1859, 1861.

²⁷⁷ *Jareborg* 2001 s. 53. Ks. myös *Tolvanen* 1999 s. 202.

²⁷⁸ Ks. *Lappi-Seppälä* 2009 s. 69.

brittifilosofi *John Stuart Millin* usein toistettuun, liberalistista individualismia henkivään lauseeseen: ”The only purpose for which power can be rightfully exercised over any member of a civilized community, against his will, is to prevent harm to others”. Tämä *harm to others*- tai lyhyemmin *harm*-periaate näyttelee kriminalisointien sallittavuuden kannalta tärkeää roolia erityisesti anglosaksisessa rikosoikeuskirjallisuudessa.

Vaikka paternalismin kiellon lähtökohta vaikuttaa suhteellisen selkeältä, ei tutkijoiden keskuudessa vallitse lopulta täyttää yksimielisyyttä siitä, millaista rikoslain säännöstä voidaan pitää paternalistisena ja milloin paternalistisen sääntelyn käyttö voisi kuitenkin olla sallittua.²⁷⁹ Paternalistinen rikoslainsäädäntö ei nimittäin ole täysin tuntematonta, vaan nykyinen rikoslakimme sisältää paternalistista sääntelyä, ja etenkin viime aikoina paternalismin uudenlaiseen esille nousuun ovat kiinnittäneet huomiota useat tutkijat. Esimerkiksi *Kimmo Nuotio* on todennut paternalistisen kriminalisointipolitiikan olevan ehkä eniten modernin rikosoikeuden identiteettiä uhkaava ilmiö.²⁸⁰

Aiempaa suosiollisempaa suhtautumista paternalistiseen sääntelyyn on saattanut edesauttaa viime vuosina suhteellisen vilkkaana käynyt keskustelu ihmisarvon loukkaamattomuuden merkityksestä kriminalisointiperiaatteena. Ihmisarvon ja sen loukkaamattomuuden periaatteen on perinteisesti nähty toimivan ihmis- ja perusoikeuksien taustalla oikeuksien luojana ja muiden perusoikeuksien tulkintaperiaatteena. Nytemmin ihmisarvon loukkaamattomuus on nostettu esille itsenäistä, objektiivista merkitystä saavana ihmisoikeutena. Ihmisarvon loukkaamattomuuden periaatteen objektivoituminen tekee mahdolliseksi laajemmalla tasolla määritellä, mitkä toiminnot ovat ihmisarvoa loukkaavia. Tämän seurauksena ihmisarvon periaatteeseen nojautuen on puolustettu itsemääräämisoikeuden rajoituksia, jolloin ihmisarvon kunnioittamisen vaatimus voi rajoittaa yksilön autonomiaa toisen ihmisen, ryhmän tai myös henkilön itsensä kunnioittamisen nimissä. Objektiivisesti arvotettu ihmisarvon loukkaamattomuuden periaate voi joissakin tilanteissa tarkoittaa myös ihmisen suojelemista hänen omilta valinnoiltaan, eikä liene poissuljettua, että ihmisarvon suojelemiseen perustuvaa argumentaatiota esitettäisiin myös laajemmin lisäperusteena paternalistisille kriminalisoinneille.²⁸¹

Paraatiesimerkkeinä voimassa olevan oikeuden paternalistista kriminalisoinneista on usein esitetty huumausaineiden käytön kriminalisointi, käytön mahdollistavan hallussapidon kriminalisointi sekä turvavyön ja kypärän käyttöpakkoa

²⁷⁹ Ks. keskustelusta kokoavasti *Lernestedt* 2003 s. 213–223, *Hahto* 2004 s. 38–43.

²⁸⁰ *Nuotio* 1998c s. 1349.

²⁸¹ Ks. ihmisarvon loukkaamattomuuden periaatteesta *Nieminen* 2005, erit. ihmisarvon merkityksen kaksijakaisuudesta s. 54–60. Ihmisarvon loukkaamattomuudesta kriminalisointiperiaatteena *Melander* 2008 s. 285–322.

koskevat sääntelyt. Ne ovat samalla myös esimerkkejä suoran (direct) paternalistisista kriminalisoinneista, eli säännöksistä, jotka kieltävät henkilön itse itselleen aiheuttamat vahingot ja asettavat myös rangaistusuhan samaa tahoja kohtaan. Henkilö, jota rangaistaan, on sama, jonka oikeuksia tunnusmerkistön on tarkoitettu suojata. Koronkiskonnan kriminalisoiva RL 36:6.2 on puolestaan esimerkki epäsuorasta (indirect) paternalismista. A syyllistyy rikoslaissa kriminalisoituun kiskontaan, jos hän perii lainaamastaan rahasummasta korkoa, joka huomattavasti ylittää tavanomaisen koron, vaikka B olisi lainan vapaaehtoisesti ja omaloitteisesti A:lta ottanut. Paternalismi epäsuorassa merkityksessä kattaa siis tapaukset, joissa henkilön oikeuksia vahingoitetaan toisen henkilön toimesta, mutta loukattu on tähän suostunut tai sitä jopa vaatinut.²⁸²

Paternalistisen sääntelyn määritelmää on omiaan hämärtämään pohdinta *itselle aiheutetun vahingon* tarkemmasta sisällöstä: millainen vahinko on lopulta vain itselle aiheutettua? Esimerkiksi Joel Feinberg on pohtinut, onko ylipäättään mahdollista eristää yksilöä ympäröivästä yhteisöstä siten, että tiettyjen tekojen voidaan katsoa vahingoittavan vain häntä itseään eikä ketään muita. Voidaanhan ajatella, että jopa itsemurha aiheuttaa aina jonkinlaista vahinkoa myös muille. Jonkun on siivottava itsemurhan tehneen jäljet ja huolehdyttävä kuolinpesän hoidosta. Huumausaineiden käyttäjä voi joutua turvautumaan aineiden aiheuttamien haittojen vuoksi terveyden- ja sosiaalihuollon palveluihin, joita rahoitetaan verovaroista. Pahasti koukkuun jäänyt huumausaineiden käyttäjä ei ehkä kykene enää koskaan antamaan omaa työpanostaan yhteiskunnan rakentamiseen ja ylläpitämiseen. Siten välittömästi yksilöön itseensä kohdistunut vahinko voi saada laajemmalle yhteisöön ulottuvia välillisiä vaikutuksia.²⁸³

Tämän kaltaiset pohdinnat ovat olleet esillä paternalistiseksi arvioitua kriminalisointia säädettäessä. Lainvalmistelussa paternalistisen sääntelyn leimaa on pyritty hälventämään esittämällä *kolmas taho tai yhteiskunnan etu* kriminalisoinnin turvaamaksi tavoitteeksi. Esimerkiksi turvavöiden käyttöpakkoon liittyvää paternalismia on perusteltu paitsi toimintavapauden loukkauksen vähäisyydellä ja toimenpiteen tehokkuudella²⁸⁴ myös toteamalla turvavöiden käytön vähentävän yhteiskunnan ja kolmansien henkilöiden vahinkoja. Turvavyön ansiosta lievemmin loukkaantunut kuljettaja kykenee esimerkiksi estämään lisävahingot

²⁸² Ks. suoran ja epäsuoran paternalismin erottelusta tarkemmin Feinberg 1986 s. 9; Lernestedt 2003 s. 213.

²⁸³ Ks. näiden kysymysten pohdinnasta Feinberg 1986 s. 22; Lernestedt 2003 s. 215.

²⁸⁴ Paternalistista rikosoikeudellista sääntelyä on pidetty sallittuna, jos sen merkitsemä puuttuminen yksilön toimintavapauteen on vähäinen ja sääntely on muutoin tehokasta. Käyttöpakko on voitu asettaa, koska sen merkitsemä toimintavapauden rajoitus on lähes merkityksetön ja samalla turvavöiden käyttö on yksinkertainen ja tehokas keino parantaa liikenneturvallisuutta. Nuotio 1998c s. 1350.

muuta varoittamalla. Turvavöiden käyttö auton takapenkillä koituu onnettomuustilanteessa paitsi matkustajan myös etupenkillä istuvan hengen ja terveyden suojaksi.²⁸⁵ Huumausaineiden käytön kriminalisoinnin perusteeksi on käyttäjälle aiheutuvien terveyshaittojen ohella pyritty esittämään tarve muiden ihmisten terveyden suojaamiseen. Monien huumausaineiden on esitetty lisäävän käyttäjän aggressiivisuutta ja saavan aikaan hallitsematonta väkivaltaista käytöstä. Siksi on ajateltu, että huumausaineiden käyttöön puuttumista voidaan perustella myös muiden kuin varsinaisten käyttäjien hengen ja terveyden suojalla.²⁸⁶

Käytännön lainsäädäntötyössä yhteiskunnalle aiheutuvat haittavaikutukset – terveydenhuollon kustannukset, rikollisuuden ja yleisen turvattomuuden lisääntyminen lasten ja nuorten suojelu ja niin edelleen – ovatkin nousseet merkittäviksi argumenteiksi. Modernin hyvinvointivaltion kaikille kuuluvien sosiaaliturva- ja terveydenhuoltojärjestelmien ylläpitämiseen viitaten on esitetty, ettei paternalistista lainsäädäntöä voida kategorisesti kieltää. Kun yhteiskunta takaa terveydenhuollon ja sosiaaliturvan kaikille kansalaisilleen, on entistä helpompaa katsoa, että eräänlaisena vaihtokauppana terveyttä vaarantavaa ja laajassa mittakavassa merkittäviä yhteiskunnallisia kustannuksia aiheuttavaa käyttäytymistä voidaan kontrolloida kriminalisoinein.²⁸⁷ Näin voidaan argumentoida siitä huolimatta, että on olemassa periaatteellinen yhteisymmärrys keskeisistä arvolähtökohdista, kuten siitä, ettei yhteiskunta voi kriminalisoida ihmisten toimintoja pelkästään siksi, että ne ovat epätoivottavia tai siitä, ettei yhteiskunnalla ole oikeutta pakottaa ihmisiä pysymään terveisinä ja hyväkuntoisina.²⁸⁸

Edellä mainittujen kaltaisten argumenttien myötä paternalistisen rikoslain kiellon ydin on kovertunut. Samalla vastaus kysymykseen, milloin paternalistisen sääntelyn käyttö on sallittua periaatteellisesta kiellosta huolimatta, on kuitenkin vähintäänkin epäselvä. Millainen rikossäännös siis lopulta on tai olisi kielletyn paternalistinen?

Claes Lernestedt huomauttaa, ettei yksikään Ruotsissa voimassa oleva kriminalisointi täytä paternalistisen kriminalisoinnin määritelmää, jos paternalistiseksi rikossäännökseksi määritellään vain sellainen kriminalisointi, jossa tekijän itse itselleen aiheuttama haitta tai vahinko säädetään rangaistavaksi ja jonka perusteluiksi ei esitetä mitään muuta syytä kuin suojata tekijää omilta teoiltaan.²⁸⁹ Samaa voitaneen hyvällä syyllä sanoa kotimaisesta rikoslainsäädännöstä. Voimassa olevat kotimaiset dopingia koskevat rangaistussäännökset, joilla pyritään

²⁸⁵ *Tolvanen* 1999 s. 202–203.

²⁸⁶ Ks. tällaisista argumenteista kokoavasti esim. *Tolvanen* 2010 s. 634.

²⁸⁷ *Kinnunen*, A. 2008 s. 65.

²⁸⁸ Yhteiskunnan velvollisuudesta kunnioittaa jokaisen henkilökohtaisia terveysvalintoja, ks. esim. *Launis – Wennberg* 2002 s. 573.

²⁸⁹ *Lernestedt* 2003 s. 216.

suojaamaan (kansan)terveyttä ja kilpaurheilun rehellisyyttä ja joissa rangaistusuhka kohdistuu ennen kaikkea dopingaineiden levittäjään, eivät tästä Lernerstedtin osoittamasta näkökulmasta uhmaisi paternalistisen rikoslain kieltoa.

Dopingrikoksista välittyvää sääntelyn eetosta voitaneen kuitenkin pitää välillisesti paternalistisena. Vaikka rikosoikeudellinen sääntely kohdistuu kysynnän sijasta aineiden tarjontaan, sääntelyn taustalla vaikuttaa vahvasti pyrkimys estää aineiden joutuminen käyttäjille sekä uusien käyttäjien rekrytoinnin estyminen. Vaikka yksilölle jätetään vapaus ja oikeus käyttää dopingaineita, lainsäädännöllä pyritään vaikuttamaan kansalaisten terveyskäyttäytymiseen. Myös tällaista lainsäädäntöä voitaneen pitää – jollei paternalistisena, niin ainakin holhoavana. Kansalaisia ohjataan pois hormonien väärinkäytön parista tietynlaisten, urheilijalle ja liikunnan harrastajalle paremmin soveltuvien harjoitusmetodien käyttöön.

4.7.2 Kiistakysymyksenä käytön kriminalisointi

Dopingrikosten säätämisen yhteydessä käytiin keskustelua sääntelyyn liittyvästä paternalismista pohdittaessa aineiden käytön kriminalisointia. Vahvaksi lähtökohdaksi otettiin paternalistisen rikoslain kielto: ”Yleisen rikosoikeudellisen periaatteen mukaan rangaistavaa ei tulisi olla oman terveyden tai muiden omien etujen vaarantaminen tai vahingoittaminen. Onkin hyvin harvinaista, että tästä periaatteesta rikoslainsäädännössä poiketaan.” Periaatteellinen kannanotto siitä, miten dopingaineiden käytön kriminalisointiin tulisi suhtautua, oli hallituksen esitysvaiheessa jo selvä: käyttö haluttiin rajata rangaistavuuden ulkopuolelle. Dopingaineiden käyttöön ei katsottu liittyvän sellaisia *erityisiä syitä*, jotka oikeuttaisivat poikkeamaan itseloukkauksen rankaisemattomuuden pääsäännöstä.²⁹⁰

Asiasta olivat yksimielisiä suurin osa lakivaliokunnan kuulemista asiantuntijoista. Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n lausunnossa²⁹¹ hallituksen ehdottama rangaistavuuden laajuus todettiin riittäväksi, eikä ”SLU ainakaan tässä vaiheessa esitä dopingaineiden käytön kriminalisointia”. Kuitenkin myös päinvastaisia kannanottoja esitettiin. Hallituksen esityksen valiokuntakäsittelyn yhteydessä Suomen asianajajaliitto sekä asianajaja *Markku Fredman* esittivät, että myös dopingaineiden käyttö olisi kriminalisoitava. Ajatusta perusteltiin urheilujärjestöjen sisäisten menettelyjen puutteellisuuksilla perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta sekä yleisemmin urheilijan oikeusturvaan liittyvillä näkökohdilla.²⁹²

²⁹⁰ HE 17/2001 vp s. 19.

²⁹¹ Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n lausunto lakivaliokunnalle 27.2.2002.

²⁹² Suomen asianajajaliiton lausunnossa (päiväty 26.2.2002) lakivaliokunnalle pidetään merkittävimpänä seikkana kriminalisoinnin puolesta sitä, että urheilijan oikeusturva parantuisi huomattavasti: ”Tällä hetkellä on voimassa niin sanottu käännetty todistustaakka: urheilijalla on ankara vastuu, kun dopingnäyte on havaittu positiiviseksi, urheilijan tulee todistaa syyttömyytensä”. ”Ur-

Mitä sitten ovat ne erityiset syyt, joiden hallituksen esityksessä katsottiin perustelevalta huumausaineiden käytön ja sotilaan itsensä silpomisen rangaistavuuden, mutta joita ei löytynyt dopingaineiden käytön kohdalla? Huumausaineiden osalta hallituksen esityksessä viitattiin aineiden aiheuttamiin vakaviin terveyshaittoihin, liitännäisrikollisuuteen sekä sääntelytraditioon ja siitä syntyviin odo-
tuksiin.²⁹³ Argumentit ovat tuttuja huumausaineiden käytön kriminalisointia koskevista aiemmista keskusteluista.²⁹⁴ Huumausaineiden käytön kriminalisointia puoltavissa kannanotoissa on muun muassa esitetty, että huumeet ovat voimakasta riippuvuutta aiheuttavia, terveydelle erittäin vaarallisia päihteitä. Huumausaineisiin liittyy liitännäisrikollisuutta, jolla voidaan viitata sekä käyttäjien itsensä että myös muiden tekemiin rikoksiin. Tästä näkökulmasta huumausaineiden käytön kriminalisointia voidaan pitää tarpeellisena, koska tutkimalla käyt-
töön liittyviä rikoksia voidaan paljastaa myös huumeiden kaupan ja maahan-
tuontiin liittyvää rikollista toimintaa. Keskeisesti on vedottu myös siihen, että yhteiskunnallisesti vaarallisen käyttäytymisen leviämistä pystytään ehkäisemään kriminalisoimalla *kaikentyyppinen* tekeminen huumausaineiden kanssa. Käytön kriminalisoinnilla on kaiken kaikkiaan vahva symbolinen viesti: sillä halutaan yksiselitteisesti osoittaa, ettei yhteiskunnassamme hyväksytä huumeita. Huumausaineiden käyttö on Suomessa ollut rangaistavaa vuodesta 1966 lähtien, ja myöhempien lakiuudistusten yhteydessä on arvioitu, että tätä taustaa vasten osittainkin luopuminen käytön rangaistavuudesta tulkittaisiin yhteiskunnan vies-
tiksi huumausaineiden käytön hyväksymisestä.²⁹⁵

Toisena poikkeuksena itsensä vahingoittamisen rankaisemattomuuden periaat-
teesta hallituksen esityksessä mainitaan sotilasrikoksia koskevaan rikoslain
45:1.2:n 2-kohta.²⁹⁶ Mainitun lainkohdan mukaan palvelusrikoksesta voidaan
tuomita muun muassa sotilas, joka *vahingoittaa tai yrittää vahingoittaa terveyt-
tään* hankkiakseen itselleen vapautuksen, loman tai muun helpotuksen palveluk-
sesta. Itsensä vahingoittamisen rankaiseminen liittyy näissä tilanteissa sotilas-
velvollisuuksista laistamiseen tai sen yritykseen.

Dopingaineiden käyttöön ei siis kuitenkaan katsottu liittyvän edellä mainittui-
hin tilanteisiin verrattavissa olevia erityisiä syitä, jotka perustelisivat paternalis-
tisen sääntelyn. Dopingaineiden käyttöä ei pidetty saman vakavuusasteen ongel-

---

heilijalla ei ole näin tehokkaita keinoja oikeusturvaan, jolloin urheilijan oikeusturva on kehittymät-
tömässä tilassa”, lausunnossa jatketaan. Myös asianajaja *Markku Fredmanin* (päiväämättömässä)
lausunnossa esitetään samantapaista argumentaatiota käytön kriminalisoinnin puolesta.

²⁹³ HE 17/2001 vp s. 19.

²⁹⁴ Huumausaineiden käytön kriminalisoinnista käytyä keskustelua eri vuosikymmeninä tarkastel-
laan laajasti *Heini Kainulaisen* väitöskirjassa, *Kainulainen* 2009 erit. s. 42–61.

²⁹⁵ *Kainulainen* 2009 s. 54–61, 102–116.

²⁹⁶ Rikoslain 2 luvun 14 a §:n ja 45 luvun muuttamisesta annettu laki (559/2000) tuli voimaan
1.1.2001.

mana kuin huumausaineiden käyttöä, eikä niiden käyttö myöskään tapahdu sellaisella yhteiskunnan toiminta-alueella, johon liittyy samantapaisia odotuksia kuin sotilasvelvollisuuksien suorittamiseen. Hallituksen esityksessä todetaan dopingaineita ja huumausaineita verrattaessa: ”huumausaineiden käytön vaarallisuus terveydelle, huumausaineiden käyttöön syntyvä riippuvuus sekä huumausaineiden käytön liittyminen muuhun rikollisuuteen on yleisesti ottaen huomattavasti suurempaa kuin dopingaineiden käyttöön liittyvät vaarat.”²⁹⁷ Tämän lisäksi vedottiin dopingaineiden käyttökriminalisoinnin mukanaan tuomiin kielteisiin vaikutuksiin. Erityisesti kannettiin huolta dopingaineiden käyttäjien syrjäytymisestä. Jos käyttö kriminalisoitaisiin, vaarana olisi, että dopingaineita käyttävät jättäisivät rangaistuksen pelossa hyödyntämättä esimerkiksi yhteiskunnan tarjoamia terveydenhuolto- ja sosiaalialan palveluja.²⁹⁸

Edellisten seikkojen ohella käytön kriminalisointia vastaan puhuvana seikkana viitattiin myös työnjaollisiin kysymyksiin, näyttökysymyksiin sekä sanktiokumulaation ongelmaan. Sanktiokumulaatioon eli seurausten kasautumiseen liittyvät ongelmat koskisivat ennen kaikkea urheilujärjestöjen piirissä kilpailevia, antidopingsäännöstöön sitoutettuja urheilijoita. Jos dopingaineiden käyttö olisi rangaistavaa, joutuisivat sellaiset urheilijat, jotka jäävät kiinni dopingaineiden käytöstä paitsi urheilujärjestön sisäisen kurinpitomenettelyn myös rikosoikeudellisen arvioinnin kohteeksi. Hallituksen esityksen mukaan rikosoikeudellinen rangaistus voisi tässä tilanteessa muodostua kohtuuttomaksi, sillä ”urheilijoille dopingaineiden käytöstä on jo nyt varsin tuntuvat seuraamukset kilpailukieltoineen”.²⁹⁹

Yhden urheiluun liittyvän sanktiokumulaatiotilanteen tuo esille korkeimman oikeuden ratkaisu 2005:137 (ään.), jossa kyse ei kuitenkaan ollut dopingaineista, vaan ravikilpailussa tapahtuneesta kunnianloukkauksesta. Korkeimmassa oikeudessa ratkaistavana oli kysymys siitä, voitiinko A jättää kunnianloukkauksesta rangaistukseen tuomitsematta, kun A:lle oli sakkorangaistuksen lisäksi määrätty raviurheilun sisäisessä menettelyssä kurinpitoseuraamus. Korkein oikeus totesi, että *lähtökohtaisesti* urheilun sisäisessä kurinpitojärjestelmässä määrätty *kilpailukielto voi olla* sellainen tekijälle teosta aiheutuva *muu seuraus, joka voidaan ottaa huomioon rangaistuksen kohtuullisuutta ja viime kädessä sen tuomitsematta jättämistä arvioitaessa*.³⁰⁰ Kuitenkin korkein

²⁹⁷ HE 17/2001 vp s. 19.

²⁹⁸ Ks. HE 17/2001 vp s. 19. Argumentti on tuttu myös huumausaineiden puolelta, ks. esim. KM 1969B 53 s. 145; Kainulainen 2009 s. 44–45.

²⁹⁹ HE 17/2001 vp s. 20.

³⁰⁰ Tapaukseen sovellettiin rikoksen tekoaikana voimassa olleita säännöksiä. Tuolloin voimassa olleen RL 6:4:n (466/1976) mukaan rikoksesta tekijälle aiheutunut muu seuraus voitiin ottaa huomioon rangaistuksen kohtuullistamisperusteena ja mahdollisesti myös RL 3:5.3:n 3 kohdassa (1069/1996) tarkoitettuna rangaistuksen tuomitsematta jättämisen perusteena.

oikeus päätyi myös lausumaan, että kurinpitoseuraamuksen huomioon ottaminen *voi vain hyvin painavin perustein johtaa rikosoikeudellisen seuraamuksen merkittävään lieventämiseen tai tuomitsematta jättämiseen*, eikä se käsillä olevassa tapauksessa katsonut aiheelliseksi jättää A:ta rangaistukseen tuomitsematta. Kurinpitosanktio ei myöskään korkeimman oikeuden mukaan antanut aihetta rikosoikeudellisen sakkorangaistuksen kohtuullistamiseen. Raviurheilujärjestön määräämän kahden viikon kilpailukiellon lisäksi A tuomittiin 15 päiväsakkoon kunnianloukkauksesta. Tapaukseen palataan uudelleen jäljempänä.³⁰¹

Toiseksi viitattiin näyttökysymyksiin käytön kriminalisointia vastaan osoittavana perusteena. Hallituksen esityksessä todetaan, että silloinkin, kun kyse olisi sekä urheilun että rikoslain kieltämän aineen käytöstä, olisi mahdollista, että näyttökynnyksen erilaisuudesta johtuen ratkaisut tuomioistuimessa ja urheilujärjestöissä poikkeaisivat toisistaan.³⁰² Suurelle yleisölle ratkaisujen ristiriitaisuus olisi ehkä vaikeasti ymmärrettävä ja asettaisi dopingkontrollin vakuuttavuuden kyseenalaiseksi. Urheilussa dopingaineen käyttö paljastuu useimmiten positiivisen dopingtestin perusteella: urheilijalta otetusta näytteestä löytyy kiellettyä ainetta.³⁰³ Urheilussa noudatetaan tällaisessa tapauksessa niin sanottua ankaraa vastuuta, jolla tarkoitetaan sitä, että urheilijan antama positiivinen dopingnäyte on osoitus dopingrikkomuksesta. Urheilijan tahallisuuteen tai tuottamukseen ei kiinnitetä huomiota.³⁰⁴ Suomen antidopingsäännöstössä tämä lähtökohta on ilmaistu toteamuksella siitä, että urheilijan on varmistettava, ettei hänen elimistönsä pääse mitään kiellettyä ainetta. Urheilija on vastuussa häneltä otetusta näytteestä löytyneestä kielletystä aineesta, sen aineenvaihduntatuotteista tai merkkiaineista, eikä urheilijan ”aikomuksella, tuottamuksella, laiminlyönnillä tai tietoisuudella ole vaikutusta” näytettäessä toteen dopingrikkomusta.³⁰⁵

³⁰¹ Sanktiokumulaatioon on kiinnitetty huomiota myös Urheilun oikeusturvalautakunnan käytännössä, ks. esim. ratkaisut 9/2009 ja 12/2008. Molemmissa ratkaisuissa mainitaan samansisältöisesti periaatteellisen lähtökohdan olevan se, että sanktiokumulaatioon on kiinnitettävä huomiota: ”Jotta seuraamukset eivät kuitenkaan kasaantuisi kohtuuttomiksi, yleisistä periaatteista johtuu, että yleensä myöhemmässä seuraamuksen määräämismenettelyssä otetaan huomioon aikaisemmassa menettelyssä määrätty seuraamus”.

³⁰² HE 17/2001 vp s. 20.

³⁰³ Suomen antidopingsäännöstö 2.1.

³⁰⁴ Ankarasta vastuusta dopingtapauksissa on kirjoitettu runsaasti, ks. esim. Wise 1997 s. Tarasti 2000b s. 87–96; Foster 2001 s. 192–193; Amos – Fridman 2009 s. 360–363, Trenor 2010 reunanro 8–9; McNamee – Tarasti 2010 s. 167.

³⁰⁵ Ks. Suomen antidopingsäännöstö 2.1.1 ja 2.2.1. Antidopingsäännösten 3.1 -kohdan mukaan ADT:n on näytettävä toteen, että dopingrikkomus on tapahtunut, mutta sääntökohdan 2.1.2 mukaan positiivista testitulosta pidetään riittävänä näyttönä dopingrikkomuksesta. Säännösten lähtökohtaoletus myös on, että Wadan akkreditoima laboratorio on suorittanut näytteen analysoinnin ja valvontamenettelyt asianmukaisesti. Urheilija tai muu henkilö voi kumota tämän olettaman osoittamalla, että kansainvälisestä laboratoriostandardista on poikettu ja poikkeama on perustellusti

Rikosoikeudessa puolestaan ankaraa, objektiivista vastuuta on pidetty lähtökohtaisesti mahdottomana sovittaa yhteen syyllisyysperiaatteen kanssa.³⁰⁶ Myös dopingaineen käytön tapauksessa käyttäjältä olisi edellytettävä normaalia rikosoikeudellista tahallisuutta. Voitaaisiinko urheiluelämän puolella osoitettua positiivista testitulosta pitää myös rikosoikeudenkäynnissä vakuuttavana näyttönä tapahtuneesta käytöstä? Vaikka positiivisen testituloksen osoittama laboratorioanalyysi vahvistaisi kielletyn aineen esiintymisen elimistössä, ei se kertoisi vielä esimerkiksi siitä, miten ja milloin ainetta on nautittu tai muutoin käytetty. Lisäksi on muistettava, ettei rikoslakiin otettu käytön rangaistavuus rajoittuisi vain urheilijoihin, miten käyttö muiden kuin urheilijoiden osaltaan todennetaan? Pakkokeinolain (450/1987) 5:11:n mukaan henkilönkatsastus saadaan tietyin edellytyksin kohdistaa siihen, jota todennäköisin syin epäillä mm. huumausaineen käyttör rikoksesta. Milloin todennäköisten syiden kynnyks dopingaineiden käytön osalta ylittyisi – etenkin kun dopingaineiden käytöstä ei seuraa selviä päihtymyksen merkkejä? Voiko se, että kiellettyä dopingainetta löytyy henkilön kehosta, perustaa ylipäättään rangaistusvastuuta käytöstä ottaen huomioon esimerkiksi testien luotettavuuteen³⁰⁷ liittyvät näkökohdat?³⁰⁸ Tilanne voi olla ongelmallinen myös toisin päin. Mitä yleisessä tuomioistuimessa todettu ja tuomittu rangaistus dopingaineen käytöstä tarkoittaisi urheilun kurinpidossa?

Rikosprosessioikeudellisen ja kurinpidollisen näyttökynnyksen välinen suhde on ollut esillä urheilun oikeusturvalautakunnan käytännössä, tosin muissa kuin dopingiin liittyvissä yhteyksissä. Ratkaisussa 9/2009 kysymys oli tilanteesta, jossa jalkapallovalmentaja oli ensiksi tuomittu saman teon perusteella rikosoikeudelliseen rangaistukseen törkeästä petoksesta ja tämän jälkeen Suomen Palloliiton kurinpitovaliokunnan määräämään peli- ja toimitsijakieltoon. Kurinpitoseuraamuksen ankaruuden ohella kysymys oli Urheilun oikeusturvalautakunnassa myös kurinpitorangeistuksen kumoamisesta sekä siitä, millainen merkitys lainvoimaa vailla oleville käräjä- ja hovioikeuden langettaville tuomioille voitiin tapauksissa antaa.³⁰⁹

voinut aiheuttaa positiivisen testituloksen. Tämän jälkeen ADT:lla on todistustaakka siitä, ettei mainittu poikkeaminen ole aiheuttanut positiivista testitulosta. Ks. antidopingsäännösten kohta 3.

³⁰⁶ Syyllisyysperiaatteen mukaan moite ja rangaistus ovat oikeutettuja vain sellaisissa tilanteissa, joissa tekijä olisi voinut toimia toisin tai häneltä olisi kohtuudella voitu edellyttää toisenlaista suhtautumista. Ks. esim. *Nuutila* 1997 s. 6974; *Frände* 2005 s. 62; *Tapani – Tolvanen* 2008 s. 278–289.

³⁰⁷ Esimerkiksi luotettava kasvuhormonitesti on ollut urheilun dopingkontrollissa käytössä vasta joitakin vuosia. Testosteroni ja kasvuhormoni ovat myös esimerkkejä aineista, joita ihmisen oma elimistö tuottaa. Niiden dopingkäytön osoittaminen on hankalaa. Apuvälineiksi on määritelty tiettyjä raja-arvoja tai suhdelukuja, joiden ylittyminen osoittaa aineiden dopingkäytön. Ks. testosteronin dopingkäytön osoittamisesta *Seppälä* 2006 ja kasvuhormonin osalta *Seppälä* 2011.

³⁰⁸ Ks. käytön kriminalisoimiseen liittyvistä näytöllisistä kysymyksistä myös SOU 1996:126 s. 338–344; Prop. 1998/99:3 s. 68–71.

³⁰⁹ Ks. samanlaisesta tilanteesta myös Urheilun oikeusturvalautakunnan ratkaisu 12/2008.

Viimeksi mainitun kysymyksen osalta lautakunta totesi lähtökohdaksi sen, etteivät yleisten tuomioistuinten samaa asiaa koskevat ratkaisut sido sen päätöksentekoa. Silti lautakunta piti ongelmallisena sitä, että arvioidessaan samaan tosiseikastoon perustuvia, omaan toimivaltaansa kuuluvia vaatimuksia, tuomioistuimet ja lautakunta päätyisivät erilaisiin lopputuloksiin. Tämän vuoksi lautakunta katsoi olevan tarpeellista pohtia, ”onko lautakunnan edes syytä suorittaa itsenäistä näytön arviointia tapauksessa, jossa näyttö on jo arvioitu yleisessä tuomioistuimessa”. Lautakunta päätyikin siihen, että ”yleisen tuomioistuimen selvitetyn katsomat tosiseikat voidaan lähtökohtaisesti ottaa lautakunnan ratkaisun pohjaksi, ellei ole esitetty tai muuten ilmene erityisen painavia syitä yleisessä tuomioistuimessa vastaanotetun tai muun asiaan liittyvän vasta lautakunnassa esitettävän suullisen todistelun välittömään arviointiin”. Tilanne voi kuitenkin muotoutua ongelmalliseksi, jos kurinpitoseuraamuksen pohjana oleva rikosoikeudenkäynnissä annettu ratkaisu muutoksenhaun johdosta muuttuu. Lautakunta totesi kurinpitovaltaa käyttävän järjestön olevan tällöin velvollinen huolehtimaan siitä, että kurinpitorangeistus voidaan poistaa ja urheilijalle aiheutunut vahinko hyvittää.

Kolmanneksi urheilujärjestöjen ja valtion rikosoikeudenhoidon välinen työnjako nousi keskeiseksi käytön rankaisemattomuutta puoltavaksi perusteeiksi. Urheilun antidopingorganisaatioiden katsottiin hallituksen esityksen perusteluissa olevan rikosoikeudellista järjestelmää sopivampi instanssi puuttumaan aineiden käyttöön. Urheilussa nimenomaan käyttöön kohdistuva kontrolli ja sanktiointi ovat tärkeässä asemassa. Tähän urheilujärjestelmän sisällä on myös omat tarpeeksi tehokkaat menettelytavat.

Sen sijaan urheilujärjestöjen keinot puuttua dopingaineiden laittomaan kauppaan ja välittämiseen ovat vähäisemmät. Vaikka urheilun sisäisissä dopingsäännöissä myös dopingaineiden levittämistoimet ovat laajasti sanktioituja, on näihin tekemuotoihin kiinni pääseminen urheilun sisäisten tutkintakeinojen avulla hankalaa – tai jopa mahdotonta. Dopingaineiden laittomaan valmistamiseen, kauppaan ja levittämiseen syyllistyvä saattaa olla täysin urheilun ulkopuolinen taho, johon urheilun sisäisiä kurinpitokeinoja ei ylipäättäen voitaisi edes käyttää.³¹⁰

Juuri tällaiseen työnjaolliseen ajatukseen nojautuu urheilujärjestöjen positiivinen suhtautuminen eri maiden dopinglainsäädäntöihin – mihin viitattiin jo edellä luvussa 2.7.4. Työnjako urheilujärjestöjen ja valtiollisen rikosoikeudenhoidon välillä on merkittävä myös symbolisessa mielessä. Kenellä on sanktiovalta urheilussa, urheilun sisäisillä kurinpitoelimillä vai valtiollisilla tuomioistuimilla? Käytön kriminalisoiminen saattaisi merkitä liian pitkälle menevää uhkaa urhei-

³¹⁰ HE 17/2001 vp s. 19–20.

lun autonomialle. Urheilujärjestöjen näkökulmasta käytön jääminen rikoslain ulkopuolelle lieenee vähintäänkin tyydyttävä ratkaisu: urheiluliike saa rikoslainsäädännöstä arvovaltaista tukea antidopingtyölle, mutta silti viimekätinen sanktiovalta suhteessa kilpa- ja huippu-urheilijoihin pysyy urheiluliikkeen sisällä.

4.7.3 Pitäisikö dopingaineiden käyttö kriminalisoida?

Kotimaista lainvalmisteluasiakirjojen argumentaatiota käyttökriminalisoinnin puolesta ja vastaan on mielenkiintoista verrata ruotsalaisessa lainvalmistelussa esillä olleisiin perusteluihin. Alun perin dopingaineiden käyttö jäi myös Ruotsissa rangaistavuuden ulkopuolelle. Vuonna 1990 dopinglain³¹¹ säätämisen yhteydessä katsottiin painavampien syiden puhuvan käyttökriminalisointia vastaan kuin sen puolesta.³¹² Tuolloin kriminalisointia vastaan esitetyt perustelut vaikuttavat kovin tutuilta:

”De anabola steroiderna och andra här aktuella medel kan emellertid inte bedömas medföra lika allvarliga skadeverkningar som narkotika, eftersom dopningsmedlen inte anses vara beroendeframkallande. Avgränsningen av det straffbara området bör därför ske med utgångspunkt i den inom svensk straffrätt vägledande principen att inte straffbelägga handling som riktar sig mot den egna personen. I motsats till förhållandet på narkotikaområdet finns det ingen tradition i vårt land att se dopning som en kriminell handling. Genom de föreslagna åtgärderna i kombination med betydande informationsinsatser samt idrottsrörelsens egen kontrollverksamhet bör man ändå kunna vidta effektiva åtgärder för att komma åt dopningsproblemet.”³¹³

Kahdeksan vuotta myöhemmin dopingaineiden käyttö kuitenkin kriminalisointiin Ruotsissa. Muutosta ei pyritty perustelemaan viittaamalla dopingaineiden käytön radikaaliin lisääntymiseen, pikemminkin päinvastoin: ”Missbruket av dopningsmedel tycks inte öka i omfattning, utan tycks snarare ha stagnerat”.³¹⁴ Esille nostettiin kuitenkin voimakkaasti huoli nuorisosta.³¹⁵ Rangaistavuuden laajennukseen päädyttiin huumausainerikoksista tuttua argumentaatiopolkua seuraten. Keskeiseksi nousi tarve välittää viesti dopingaineisiin liittyvän toiminnan moitittavuudesta: ”Behovet att samhället på ett konsekvent sätt tar avstånd från allt bruk av dopningsmedel som inte sker i medicinskt eller vetenskapligt syfte talar för att även bruket av de dopningsmedel som omfattas av dopningsla-

³¹¹ Lag om förbud mot vissa dopningsmedel 1991:1969.

³¹² Ks. prop. 1990/91:199 s. 22.

³¹³ Prop. 1990/91:199 s. 23.

³¹⁴ Prop. 1998/99:3 s. 38.

³¹⁵ Prop. 1998/99:3 s. 38.

gen bör kriminaliseras.”³¹⁶ Ruotsissa dopinglainsäädännön tavoitteeksi asetettiin kaikkinaisen dopingaineiden väärinkäytön ehkäiseminen. Tästä näkökulmasta arveltiin olevan epäloogista, jos aineiden käyttö olisi jäänyt rangaistavuuden ulkopuolelle.³¹⁷

Vahvana argumenttina käytön kriminalisoinnin puolesta pidettiin sitä, että *aineiden hallussapito omaa käyttöä varten* oli jo alun perin, eli vuonna 1990 dopinglakia säädettäessä, rangaistavaa.³¹⁸ On mielenkiintoista huomata, että tuolloin omaa käyttöä varten tapahtuvan hallussapidon rangaistavuutta perusteltiin pitkälti samoin rikoslain kommunikatiivista tehtävää korostavin argumentein kuin käytön kriminalisointia kahdeksaa vuotta myöhemmin:

”Jag bedömer det också som angeläget att även innehav av dopningsmedel för enbart eget bruk omfattas av kriminaliseringen *som en principiell markering* av att anabola steroider etc. inte bör användas annat än av den som på grund av en medicinskt behandlingsbehov fått läkemedlet ordinerat av läkare eller har behov av det för vetenskapligt ändamål.”³¹⁹

Dopingaineiden käytön kriminalisointi on ollut ajankohtainen teema paitsi Ruotsissa ja Suomessa myös esimerkiksi Norjassa³²⁰ ja Saksassa³²¹. Dopingongelman pysyvyys ja näkyvyys julkisuudessa sekä dopingaineita koskevan rikollisuuden vertautuminen huumausaineita koskevaan rikollisuuteen saa ennakoimaan, että käytön kriminalisointia koskeviin kysymyksiin palataan vielä ennemmin tai myöhemmin Suomessakin.³²² Tällöin erityisenä huolenaiherhymänä lienevät

³¹⁶ Prop. 1998/99:3 s. 38.

³¹⁷ Ks. myös SOU 1996:126 s. 336.

³¹⁸ SOU 1996:126 s. 336.

³¹⁹ Prop. 1990/91:199 s. 22. Kursivointi E.K.

³²⁰ Norjassa dopingaineiden käyttöä ei ole kriminalisoitu, mutta asiaa on pohdittu useaan otteeseen. Vuosien myötä käydystä keskustelusta saa hyvän kuvan viimeisimmästä rikoslain uudistamista koskevasta esityksestä Ot.prp.nr 22 s. 103–107. Tässä esityksessä käyttöä ei ehdotettu kriminalisoitavaksi, mutta hallitus totesi ottavansa asian uudelleen harkittavaksi lääkelakia uudistettaessa, ks. Ot.prp.nr 22 s. 108. Norjalaisen lainsäädännön on erityispiirre on se, että käyttöön myötävaikuttaminen (*medvirkning til bruk av dopingmiddel*) on rangaistavaa, vaikka käyttöä ei ole kriminalisoitu.

³²¹ Schild 2010 s. 28–30. Saksassa täysi-ikäisen ja -valtaisen henkilön itsensävaarantamisen kriminalisointiin suhtaudutaan varauksella, ja dopingia koskevassa oikeuskirjallisuudessa dopingaineiden käytön kriminalisointiin suhtaudutaan torjuvasti, ks. dopingin käytön kriminalisoinnin osalta Kargl 2007 s. 490–491. Yleisesti Roxin 2006 s. 23–24. On huomattava, että Euroopan laajuisesti tarkasteltuna dopingaineiden käytön kriminalisointi on kuitenkin harvinaista. Esimerkiksi vuonna 2001 ilmestyneen selvityksen mukaan (Legal Comparison and the Harmonisation of Doping Rules s. 96) Ruotsin lisäksi käyttö oli kriminalisoitu vain Belgiassa, Kreikassa ja Italiassa.

³²² Rikosoikeuspoliittinen jatkokeskustelu dopingaineiden käytön kriminalisoimiseksi on jo jossain määrin avattukin. Ks. esim. KK 27/2008 vp. Tässä puheenvuorossa käytön rangaistavuutta perusteltiin sillä, ettei urheilijan saama kilpailukiello ole riittävän suuri uhka aineiden käyttäjille. Tällöin ”on harkittava järeämpien keinojen, kuten kriminalisoinnin, käyttöä”. Toiseksi viitattiin

voimailua ja kehonrakennusta harjoittavat kuntoilija-urheilijat. Heihin ei päde hallituksen esityksessä käytön rankaisemattomuuden tueksi mainitut perustelut oikeudenhoidon ja urheilujärjestöjen välisen työnjaon hämärtymisestä tai sanktiokumulaatiosta. Lisäksi saattaa olla, että mainitun kaltaiset esteet menettävät merkitystään käyttökriminalisointia vastaan osoittavina seikkoina ajan kulumisen myötä. On nimittäin muistettava, että esimerkiksi sanktiokumulaatio-ongelmiin on mahdollista törmätä jo voimassa olevan rangaistussääntelynkin tilanteissa. Esimerkiksi Suomen antidopingsäännöstössä on dopingrikkomuksena mainittu muun ohella myös dopingaineen levittäminen tai sen yritys³²³, ja RL 44:5:n 3-kohdan mukaan rangaistavaa on dopingaineen myyminen, välittäminen, toiselle luovuttaminen tai muulla tavoin tapahtuva levittäminen tai sen yritys.

Dopingaineiden kuntosali- ja voimailijakäyttäjät ovat antidopingorganisaatioiden testaustoiminnan ulottumattomissa, mutta uuden tutkimustiedon mukaan myös eniten vaarassa kärsiä dopingaineiden käytön haittavaikutuksista. Kuten jo edellä todettiin, dopingaineiden käyttöä selvittänyt tutkimus osoittaa, että dopingaineiden kuntosalikäyttäjä korostaa ulkonäön ja elämäntavan tärkeyttä terveyden kustannuksella. Tieto aineiden vaikutuksista ja käyttötavoista hankitaan pääasiassa joko muilta käyttäjiltä tai internetistä. Kanssakäyttäjien kokemuksia pidetään luotettavampina kuin terveydenhoitohenkilöstön tai viranomaisten tarjoamaa tietoa, jotka leimataan helposti propagandistiseksi pelotteluksi. Käyttäjät ovat tietoisia aineisiin liittyvistä riskeistä, mutta ne jäävät hyödyiksi koetun ulkonäkö- ja tulospaannusten jalkoihin: ”ADT kertoo vain lääkkeiden negatiivisista puolista. He liioittelevat sivuvaikutuksia ja tietävät sen. Bodarien elämäntavat ovat niin terveelliset, että lääkkeiden maltilliset käyttäjät voivat paljon paremmin kuin alkoholilla ja transrasvoilla läträävät tupakoitsijat. Lääkkeiden käyttö on vähän kuin punaisia päin kävely: ei suositeltavaa ja joskus harvoin voi käydä huonosti.”³²⁴

Tällöin voi herätä kysymys, eikö tätä pääasiassa nuorista ja nuorista aikuisista koostuvaa joukkoa olisi suojeltava myös heidän itsensä tekemiltä huonoilta valinnoilta. Kriminalisointia voitaisiin tukea esimerkiksi heikon paternalismin ajatusta seurailevalla argumentoinnilla. Paternalismin heikon muodon mukaan henkilön omien etujen vastaiseen toimintaan on oikein puuttua, mikäli yksilö on kykenemätön autonomiseen harkintaan tai tietämätön häntä uhkaavasta vaaras-

Suomen negatiiviseen maineeseen maana, jossa dopingin käyttöä ei saada kitketyksi. Tämän katsottiin estävän suurien kansainvälisten urheilutapahtumien järjestämistä Suomessa.

³²³ Suomen antidopingsäännöstö kohta 2.7.

³²⁴ Nimimerkki Teemu City-lehden haastattelussa ”Dopingin viihdekäyttäjät. Piikki terveystoimintoihin lihassa” 2/2009. Toimittaja Maria Pettersson.

ta.³²⁵ Heikon paternalismin ajatusta seuraillen henkilöitä olisi siis mahdollista suojella dopingaineiden käytöltä muun muassa silloin, jos he ovat alaikäisiä, eivät tunne oikeita faktoja aineiden fyysisistä ja psyykkisistä haittavaikutuksista tai eivät suhtaudu asiantuntijoiden varoituksiin vakavasti.³²⁶

Heikon paternalismin mukaista perustelua on kuitenkin omiaan horjuttamaan kysymys hormonien terveysvaikutuksia koskevasta tiedoista. Koska hormonien terveysvaikutuksista ei ole olemassa yksimielisyyttä, ne, jotka asiantuntijoiden varoitteista huolimatta aloittavat hormonivalmisteiden käytön, saattavat toimia yhtä autonomisesti kuin nekin, jotka varoitteita kuunnellen pidättäytyvät aineiden käytöstä. Paternalismin moraalista perustaa pohtineiden tutkijoiden mukaan tietämättömyyttä omaan toimintaan liittyvistä riskeistä voidaan pitää toiminnan rajoittamisen perusteena vain siinä tapauksessa, ettei henkilö tiedä olevansa riskeistä tietämätön, eli ei tiedosta omaa tietämättömyyttään.³²⁷ Koska käytännössä jokaisella suomalaisella lienee yleistä ”metatietoa” dopingaineiden potentiaalisista terveysriskeistä, voitaneen ainakin aikuisten dopingaineiden käyttöä useimmiten pitää autonomisena ratkaisuna.³²⁸ Toiseksi, vaikka dopingin terveydelliset haittavaikutuksen pystyttäisiin todistamaan aukottomasti, ei siitä seuraa automaattista käyttökieltoa. Esimerkiksi Häyry toteaa (alkoholiin viitaten), että filosofisen ajattelun kannalta käyttökiellon rakentaminen edellyttäisi sen todistamista, ettei ihmisillä ylipäätään ole oikeutta vaarantaa terveyttään – mikä ei puolestaan ole ihan helppoa mielipiteen ja ajattelun vapauden varaan rakentuvassa yhteiskunnassa.³²⁹

Toinen heikkoon paternalismiin tukeutuva perustelu käyttökieltojen puolesta on mahdollista löytää autonomian käsitteen sisällöllisestä tulkinnasta. Sen mukaan itsemääräämisoikeus ei suojaa henkilön kaikkia toimintapäätöksiä, vaan ainoastaan niitä, jotka ovat sisältönsä puolesta autonomisia. Tästä näkökulmasta voidaan argumentoida, että esimerkiksi itsemurhapäätökset ovat aina epäautonomisia, koska oman elämän tuhoaminen ei voi olla kenenkään todellisten halujen mukaista. Samaa perusteluketjua seuraten dopingaineiden käyttöä voitaisiin pitää aina epäautonomisena ratkaisuna, jos ajatellaan, ettei kenenkään todellisten

³²⁵ Filosofian piirissä paternalismi jaetaan vahvaan ja heikkoon muotoon (myös termejä maltillinen ja jyrkkä paternalismi käytetään). Vahva paternalismi sallii täysin autonomistekin henkilöiden harkittuihin päätöksiin puuttumisen, jos heidän hyvinvointiaan vain kyetään tällä tavoin edistämään., ks. esim. Häyry 1999 s. 4–5.

³²⁶ Huumausaineiden osalta tällaisen argumentaation kestävyyttä koettelevat *Launis – Wennberg* 2002 s. 570.

³²⁷ Häyry 1999 s. 4–5.

³²⁸ Ks. samanlaisesta argumentoinnista huumausaineiden käytön moraalisen sallittavuuden suhteen *Launis – Wennberg* 2002 s. 571.

³²⁹ Häyry 1999 s. 7.

halujen mukaista ei voi olla oman terveyden alistaminen edes mahdollisille terveysriskeille.

Moniarvoisessa nyky-yhteiskunnassa vastakritiikin muotoileminen tälle argumentille on kuitenkin melko helppoa: kenelle uskotaan valta määrillä, mitkä toimintapäätökset ilmentävät ihmisten todellisia arvostuksia ja mitkä päätökset ovat epäautonomisia? Kuka siis määrittelee sen, millaiset arvostukset ovat ”todellisia”? Hyvän elämän ihanteita on useita. Jostakin näkökulmasta huonot ja typerät ratkaisut voivat olla niihin sisältyvien riskien arvoisia.³³⁰ Dopingaineiden käyttö voi olla autonominen valinta siinä missä esimerkiksi extreme-urheilun harrastaminenkin. Voidaan myös kysyä, miksi yhteiskunnassa vallitsevien kauneusihanteiden mukaista vartaloa on sallittua tavoitella vaikkapa kirurgisten toimenpiteiden avulla tai laihdutuspillereitä syömällä mutta ei anabolisia steroideja kuntosaliharjoittelun tukena käyttäen?

Arvojen tyrannian välttämiseksi ratkaisua käytön kriminalisoinnin turvaamiseksi on haettu muodollisesta autonomiakäsitteestä. Tällöin toimintapäätösten sisältöön ei kiinnitetä huomiota, vaan mikä tahansa ratkaisu voi olla autonominen, kunhan se on tehty oikealla tavalla. Päätöksentekoprosessin luonne ja päätöksentekijän kompetenssi siis ratkaisevat, kuuluko toimintapäätös itsemääräämisoikeuden suojan piiriin. Huumausaineiden käyttäjien osalta on kiistelty siitä, merkitseekö riippuvuus huumausaineista sellaista heikennystä henkilön kompetenssissa, ettei päätöstä käytä aineita ole pidettävä aidolla tavalla autonomisena. Addiktiota onkin pidetty pitävimpänä perusteena huumeiden virkistyskäytön paternalistiselle kieltämiselle³³¹, mutta dopingaineiden käyttöä saattaa olla vaikea kieltää tälläkään perusteella. Yleensä dopingaineita ei pidetä voimakasta riippuvuutta aiheuttavina – joskin riippuvuuden syntyminen dopingaineisiin on parhaillaan ajankohtainen tutkimusteema – ja tutkimuksissa on epäilty riippuvuuden voivan syntyä myös anabolisiin steroideihin.³³² Huumausaineidenkin osalta on kiinnitetty huomiota aineiden erilaisuuteen. Yleisen käsityksen mukaan jotkut huumausaineet, kuten morfiini ja heroini, aiheuttavat voimakasta riippuvuutta, mutta tämä ei suinkaan ole kaikkien huumeiden ominaisuus.³³³ Siten huumausaineiden käyttäjä olisi ainakin tiettyjen huumausaineiden osalta ja tiettyissä tilanteissa (ennen riippuvuuden syntymistä) kompetentti tekemään autonomisen päätöksen käyttä ainetta.

Entä sitten dopingaineista tai huumeista muille kuin käyttäjälle itselleen aiheutuva vahinko – onko käyttökieltojen oikeutus rakennettavissa tälle perustal-

³³⁰ Launis – Wennberg 2002 s. 571.

³³¹ Launis – Wennberg 2002 s. 571.

³³² Esim. Seppälä – Karila 1993 s. 11; Seppälä – Kujala 2002 s. 54; Kailanto 2010 s. 5–6, 58.

³³³ Launis ja Wennberg (2002 s. 572) mainitsevat marihuanan ja LSD:n aineina, joiden ei ole havaittu aiheuttavan kovinkaan suurta fyysistä riippuvuutta.

le? Käyttökriminalisoinnit poikkeavat useista muista kriminalisoinneista siinä, että esimerkiksi huumeiden käytöllä on ainoastaan välillisiä haitallisia vaikutuksia muiden ihmisten elämään. Huumausaineiden käytön haittavaikutukset kohdistuvat käyttäjään itseensä, mutta käyttö voi myös lisätä todennäköisyyttä, että joillekin muille osapuolille aiheutuu merkittävää vahinkoa. Esimerkiksi huumausaineiden käytön aiheuttama aggressiivisuus ja väkivaltaisuus voivat kohdistua kanssaihmiin tai ympäristöön.

Anabolisten steroidien käytön aiheuttama aggressiivisuus on vilkkaasti keskusteltu teema. Tutkimuksissa alkoholin ja steroidien yhteiskäytön on katsottu lisäävän alkoholin aiheuttamia käytöshäiriöitä, kuten kontrollin ja itsehillinnän katoamista.³³⁴ Aggressiivisen käytöksen ja aineiden käytön välisestä yhteydestä ei kuitenkaan voi tehdä liian suoraviivaisia ja yksiraitaisia johtopäätöksiä. Edelleen on muistettava esimerkiksi se, että dopingaineiden terveyshaitat ovat suhteellisen vähän tutkittuja verrattuna esimerkiksi huumausaineisiin. Dopingaineiden käytön ja väkivaltaisuuden välinen yhteys saattaa selittyä myös muilla tekijöillä kuin anabolisten steroidien psykofarmakologisilla vaikutuksilla. Käytöksen takana voi olla useita selittäviä tekijöitä, kuten henkilön psyykkinen sairaus, sosiaalinen ympäristö ja kulttuuriset seikat, sekä jo edellä mainittu alkoholin (tai muiden päihteiden) ja anabolisten steroidien sekakäyttö. Häyry huomauttaa, että käyttökielloista puhuttaessa olisi keskityttävä nimenomaan niihin seurauksiin, joita itse aine, ei sitä käyttävä ihminen, aiheuttaa. Aine itsessään ei välttämättä ole kaiken pahan alku ja juuri.³³⁵ Jos aggressiivisen käytöksen riskin on todettu lisääntyvän alkoholin ja anabolisten steroidien yhteiskäytön seurauksena, on kysyttävä, miksi emme kieltäisi alkoholin käyttöä, jonka haitat kansanterveydelle ovat muutoinkin monin verroin dopingaineita mittavimmat.

Samanlainen kysymys yhteiskunnan *kieltopolitiikan kohteiden valikoitumisesta* voidaan esittää myös niitä käyttökriminalisointien puolesta esitettyjä argumentteja vastaan, jotka pitävät lasten ja nuorten suojelemista käyttökieltojen merkittävänä pontimena. Huumausainekeskustelussa lasten ja nuorten suojelu on usein nostettu näkyvästi esille. Käytön kriminalisointi suojaa vielä kypsymättömiä ja houkutukselle alttiita alaikäisiä ja lähettää heille selkeän viestin huumausaineiden käytön moitittavuudesta.³³⁶ Lienee sinänsä totta, että yksi tapa estää lapsia ja nuoria altistumasta huumaus- ja dopingaineiden kaltaisille vaarallisille tuotteille olisi niiden käytön täydellinen kriminalisoiminen. Kuitenkin jäljelle jää kysymys, miksi juuri nämä aineet. Yhteiskuntamme ei ole osoittautunut muilla sektoreilla erityisen halukkaaksi rankaisemaan kansalaisia siitä, että he

³³⁴ Ks. Kailanto/dopinglinkki.

³³⁵ Häyry 1999 s. 6.

³³⁶ Hakkarainen 1999 s. 16; Kainulainen 2009 s. 58–59.

toimivat tavalla, jonka voidaan katsoa lisäävän lasten tai nuorten todennäköisyyttä ryhtyä vastaavaan toimintaan. Esimerkiksi alkoholin tai tupakan käyttöä ei ole haluttu kieltää kokonaan, vaikka on kiistatonta, että niiden käyttö on lasten ja nuorten keskuudessa yleisempää ja monin verroin haitallisempaa kuin muiden huumaavien aineiden käyttö.³³⁷

Edellä käyttökiellon puolesta ja vastaan esitetyt argumentit ovat pääosin moraalisia. Keskustelu dopingaineiden tai huumeiden käytön moraalisesta oikeudesta tai vääryydestä ei anna suoraa vastausta siihen, miten aineiden käyttöön tulisi rikoslainsäädännön tasolla suhtautua. Lopulta kriminalisointikysymyksissä argumentoidaan kuitenkin hyvin samantapaisin perustein kuin moraalifilosofisessakin keskustelussa. Yksiselitteisiä kriteereitä sille, milloin paternalistiseen lainsäädäntöön voidaan turvautua, ei ole olemassa. Sääntelyratkaisut ovat lopulta myös poliittisia ja kiinnittyneitä kuhunkin historialliseen aikaan. On esimerkiksi vaikea nähdä, että alkoholin ja tupakan kaltaisten ”tuttujen” nautintoaineiden käyttö kokonaan kiellettäisiin, vaikka viimeaikaiset tupakan sääntelypyrkimykset tähän suuntaan voimakkaasti osoittavatkin.³³⁸ Huumausaineiden käytön dekriminalisoinnin on puolestaan arveltu olevan vaikeaa siihen liittyvien vahvojen symbolisten piirteiden vuoksi, vaikka moraaliselta ja kriminaalipoliittiselta kannalta käyttökieltoa ei voitaisi rationaalisesti perustellakaan. Yhteisön ”elämäntapa” määrittää viime kädessä olennaisella tavalla, miten vapaudet ja oikeudet jakaantuvat ja mille elämän alueille ne sijoittuvat.³³⁹

Tärkeää on kuitenkin huomata, että paternalistinen kriminalisointi ei kriminalisointiteorian näkökulmasta voi olla poikkeuksellinen, vaan kriminalisointiteorian oikeudellista viitekehystä on noudatettava myös tällaista kriminalisointia harkittaessa. Siten paternalistiselle kriminalisoinnille on löydettävä kestävä perusta oikeushyvien suojelusta.³⁴⁰ Lisäksi, vaikka edellä ihmisarvon loukkaamattomuuden on katsottu osaltaan nostavan paternalistiset rikossäännökset uudella tavalla ajankohtaisiksi, on kuitenkin mustettava, että sen ydinsisältö lienee kri-

³³⁷ Launis – Wennberg 2002 s. 574.

³³⁸ Uudistetun tupakkalain 1 §:n mukaan lain tavoitteena on ”ihmisille myrkyllisiä aineita sisältävien ja riippuvuutta aiheuttavien tupakkatuotteiden käytön loppuminen”. Lain tavoitteenasettelua kritisoitiin perustuslakivaliokunnassa. Valiokunta totesi lausunnossaan (PeVL 21/2010 vp s. 6) säännöksen vaarana olevan, että sitä käytetään perusoikeuksia rajoittavien tulkintojen tukena sen sijaan, että ongelmatilanteissa turvauduttaisiin perusoikeusmyönteiseen tulkintaan. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietinnössä (StVM 14/2010 s. 3) säännöstä ei kuitenkaan pidetty ongelmallisena ja se jätettiin lakiin.

³³⁹ Launis – Wennberg 2002 s. 574–575. Kirjoittajat toteavat, että huumeiden käytön laillistaminen Suomessa merkitsisi yhteiskunnassamme arvokkaaksi koettujen kollektiivisten tavoitteiden vaarantumista.

³⁴⁰ Edellä on herätelty kysymystä siitä, kuinka varmaa tietoa dopingaineiden terveyshaitoista sekä aineiden käytön levinneisyydestä on olemassa.

minalisointiperiaatteena kuitenkin viesti yksilön itsemääräämisoikeuden ja hyvää elämää koskevien erilaisten näkemysten kunnioittamisesta.

Myös ajatus rikosoikeuden käytön viimesijaisuudesta yhteiskuntapoliittisena keinona puhuu käytön kriminalisointia vastaan. Edellä raportoidut aineiden käytön motiivit kertovat nekin jonkinlaisesta muunlaisesta ilmiöstä kuin rikosoikeudellisin rangaistuksin voitettavissa olevista ongelmista. Vuonna 2002 omaksuttua ratkaisu, jonka mukaan Suomessa dopingrikokset rakentuvat dopingaineiden tarjonnan vähentämisen varaan, näyttäisi edelleen kestävältä. Lisävahvistusta ne ovat saaneet uusista tutkimustuloksista, jotka osoittavat dopingaineiden kuntosalikäytön varsin pienen piirin ongelmaksi.³⁴¹

Näiden seikkojen rinnalle voidaan asettaa myös kysymys käyttökriminalisoinnin tehokkuudesta.³⁴² *Spotlight*-ohjelmassa haastateltu Kristian oli valmis luopumaan aineiden käytöstä, jos käytöstä rangaistaisiin – ehkä rangaistuksen pelosta tai yksinkertaisesti noudattaakseen lakia – mutta kuinka moni muu olisi valmis toimimaan vastaavalla tavalla? Kriminalisoinnilla saavutettavan tehokkuuden arvioiminen on ylipäätään vaativa tehtävä. Kuinka ankarasti dopingaineiden käytöstä olisi esimerkiksi rangaistava, jotta se vaikuttaisi käyttäjiin tai potentiaaliin käyttäjiin käyttöä estävästi? Entä millainen kiinnijäämisriski dopingaineiden kuntokäyttöön liittyisi? Ruotsissa käytön kriminalisointia perusteltiin lähinnä kieltoon liittyvillä kommunikatiivisella ulottuvuudella (”behovet att samhålllet på ett konsekvent sätt tar avstånd från allt bruk av dopningsmedel...”), ei niinkään tehokkuuteen liittyvillä tarpeilla. Tehokkuuden osalta pikemminkin tunnustettiin se, että *dopninglain soveltaminen ei ylipäätään ollut ollut kovin tehokasta*: ”Det förekommer uppgifter som talar för att nuvarande dopningslag inte har tillämpats på ett effektivt sätt. Det kan ifrågasättas om detta beror på egentliga brister i dopningslagens utformning eller om det hänger samman med andra omständigheter, som t.ex. prioriteringsfrågor. *Mot bakgrund av detta framstår det som tveksamt om en kriminalisering av bruket erfordras för en mer effektiv tillämpning av dopningslagen.*”³⁴³

Tiedossani ei ole, että Ruotsissa olisi tarkemmin selvitetty käytön kriminalisoinnin vaikutusta käyttäjämääriin. Esimerkiksi käyttäjämääristä vallitsee edelleen tiedollinen epävarmuus. Vuonna 2011 valmistuneessa komiteanmietinnössä todetaan, että ”det saknas säkra data rörande antalet användare av dopningsmedel. De riksrepresentativa frågeundersökningar som genomförts på olika åldersgrupper i befolkningen pekar på att omkring en procent av männen och mindre

³⁴¹ Hakkarainen et al. 2011 s. 409.

³⁴² Kysymykseen kriminalisoinneille asetettavasta tehokkuudesta palataan myös jäljempänä luvussa 4.8.2.

³⁴³ Prop. 1998/99 s. 65. Kurs. E.K.

än en halv procent av kvinnorna någon gång har provat dopningsmedel. – – Under de 15 år som frågan funnits med i enskilda enkäter pekar statistiken inte på någon tydlig ökande eller minskande trend.”³⁴⁴

Lopuksi yhtenä perusteena käytön kriminalisointia vastaan voidaan vielä lyhyesti viitata niin sanotun *ne bis in idem* -kiellon soveltamismahdollisuuteen urheilussa. Kysymys ei ole hallituksen esityksessä viitattuun tapaan vain sanktiokumulaatioon tai näyttöön liittyvistä ongelmallisuuksista käyttökriminalisointia vastaan puhuvana seikkana, vaan ylipäättään siitä, voidaanko samasta teosta langettaa sanktio sekä urheilun sisäisessä kurinpitomenettelyssä että rikosoikeudenkäynnissä loukkaamatta Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 7. lisäpöytäkirjan 4 artiklassa ilmaistua kieltoa. Mainitun artiklan mukaan ”ketään ei saa saman valtion tuomiovallan nojalla tutkia uudelleen tai rangaista oikeudenkäynnissä rikoksesta, josta hänet on jo lopullisesti vapautettu tai tuomittu syylliseksi kyseisen valtion lakien ja oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti”. Kyseisen artiklan sanamuodosta tiukasti kiinni pitäen ongelmaa ei ehkä näyttäisi syntyvän; onhan antidopingsäännösten mukainen dopingrikkomus yksityisoikeudelliseksi luonnehdittaviin säännöksiin perustuva ja sen aikaansaama kurinpitoprosessi eri asia kuin rikoslain tunnusmerkistön täyttävä ja rikosoikeudenkäyntiin johtava menettely. Kuitenkin oikeuskäytännössä tapahtunut viimeaikainen kehitys *ne bis in idem* -kiellon tulkinnaissa³⁴⁵, dopingia koskevan kurinpitoprosessin entistä suurempi vertautuvuus rikosprosessin kanssa sekä dopingrikkomuksen perusteella määrätyn urheilun toimintakiellon ankaruus³⁴⁶ johtavat yhdessä siihen, että asiaa olisi kaiken kaikkiaan pohdittava tarkemmin urheilun sovellustilanteissa.³⁴⁷

On kuitenkin myös huomattava, että kysymys *ne bis in idem* -kiellon rikkomisesta aktualisoituu myös voimassa olevan dopingrikosten osalta; se ei siis ole yksinomaan käytön kriminalisointiin liittyvä ongelma. Urheilija tai valmentaja voi syyllistyä esimerkiksi testosteronin levittämiseen, joka on määriteltä dopingrikkomukseksi antidopingsäännöstössä ja yhdeksi dopingrikoksen tekotavaksi RL 44:6:ssä. Lisäksi päällekkäinen soveltamistilanne on mah-

³⁴⁴ SOU 2011:10 s. 97. Toisaalta mietinnössä viitataan kansanterveysinstituutin (Folkhälsoinstitutet) tekemään selvitykseen, jonka mukaan dopingaineisiin kohdistuvat takavarikot ovat nelinkertaistuneet viimeisen 15 vuoden aikana ja samana ajanjaksona myös dopinglakia koskevien ilmoitettujen rikosten määrä on yli kolminkertaistunut. Mietinnössä näitä pidetään indikaattoreina käytön lisääntymisestä, vaikka samalla tunnustetaan se, että ”det är dock ovisst hur mycket av ökningen av beslag och anmälان om brott som beror på ändringar i dopningslagen, myndigheternas arbetsinsatser och prioriteringar respektive en faktisk ökning av förekomsten av dopningsmedel i Sverige.”

³⁴⁵ Suomen korkein oikeus antoi vuonna 2010 ratkaisut KKO 2010:45, KKO 2010:46 sekä KKO 2010:82, joissa Suomessa sovellettava seuraamusjärjestelmä todettiin ainakin tietyiltä osin ristiriitaiseksi EIS:n kanssa. Tapauksissa kysymys oli veronkorotuksen ja veropetoksen välisistä sanktiointisuhteista. Tapauksen kommentoinnista ks. *Vuorenpää* 2010 s. 1113–1120 sekä *Vuorenpää* 2011 s. 156–164.

³⁴⁶ Esimerkiksi Wade 10.2 mahdollistaisi myös taloudellisten seuraamusten käytön dopingrikkomuksen sanktiona.

³⁴⁷ Ks. myös *McNamee – Tarasti* 2010 s. 168.

dollinen myös huumausaineiden osalta. Pällekkäisten soveltamistilanteiden tosiasiasta esiintymistä on vaikea arvioida. *Johan Lindholmin* tutkimus on mielenkiintoisella tavalla valottanut rikosoikeudellisen järjestelmän ja urheilun järjestelmän välisiä rajapintoja Ruotsissa, jossa dopingaineiden käyttö ja hallussapito ovat sekä lainsäädännön että urheilun sisäisen sääntelyn sanktioimia. Lindholmin tutkimuksen mukaan käyttö ja hallussapito ovat myös molemmissa järjestelmissä selvästi yleisimmät sanktio johtaneet rikkomukset.³⁴⁸ Pällekkäisistä tekotavoista huolimatta järjestelmät näyttäisivät kuitenkin elävän omaa elämäänsä. Lindholm huomauttaa, että hänen aineistonsa ei sisältänyt yhtään tapausta, jossa dopingasian oikeuskäsittely olisi johtanut saman asian tarkasteluun urheilun kurinpidossa.³⁴⁹

4.8 DOPINGRIKOKSET ULTIMA RATIO -PERIAATTEEN NÄKÖKULMASTA

4.8.1 Rikosoikeus yhteiskuntapolitiikan ultima rationa

Kriminalisointiteoriassa rikosoikeudelle vaihtoehtoisia keinoja tarkastellaan usein ultima ratio -periaatteen alaisuudessa. Kirjallisuudessa usein toistetun teesin mukaan rikosoikeus on yhteiskuntapolitiikan viimeinen keino ei-toivottavaan käyttäytymiseen puuttuttaessa. Periaate muistuttaa rikosoikeuden luonteesta yhteiskuntapolitiikan järeimpänä työkaluna. Kriminalisointiin ei saa turvautua vain varmuuden vuoksi, vaan ennen lainsäädäntötoimenpiteisiin ryhtymistä olisi selvitettävä, mitä muita mahdollisuuksia on käytettävissä ei-toivotun ilmiön vastustamisessa. Ultima ratio -periaatteen pragmaattis-rationaalisen muotoilun mukaan rikosoikeutta voidaan käyttää oikeushyvien suojeluun vain edellyttäen, ettei käytettävissä ole toista moraalisesti hyväksyttävämpää, sitä tehossaan kohtuullisessa määrin lähestyvää, kohtuuhintaista keinoa.³⁵⁰

³⁴⁸ Lindholmin tutkimusaineiston muodosti 50 Ruotsin käräjäoikeuksista kerättyä dopingjuttua vuodelta 2008. Urheilun puolelta aineisto käsitti 33 tapausta Riksidrottsförbundetin (RF) dopinglautakunnan käytännöstä vuodelta 2007–2009. Rikosoikeudellisen järjestelmän puolella 67 %:ssa tutkimuksessa mukana olleista tuomioista tekotapana oli hallussapito ja 10 %:ssa yksinomaan käyttö. Urheilun puolella 73 %:ssa tapauksista kyseessä oli tilanne, jossa kiellettyä ainetta oli löytynyt urheilijan elimistöstä dopingtestauksen yhteydessä. Ks. tarkemmin *Lindholm* 2009 s. 86–87, 91.

³⁴⁹ *Lindholm* 2009 s. 102.

³⁵⁰ Ks. periaatteen sisällöstä tarkemmin esim. *Lappi-Seppälä* 1994 s. 33, 35; *Nuutila* 1997 s. 44–46; *Tapani – Tolvanen* 2008 s. 106–107. Ultima ratio -periaatteen asemasta ja muotoutumisesta kotimaaisessa, pohjoismaisessa, saksalaisessa ja angloamerikkalaisessa rikosoikeudessa kattavasti *Melander* 2008 s. 391–394.

Periaate on laajasti hyväksytty sekä kotimaisessa että ulkomaisessa oikeuskirjallisuudessa. Siihen on viitattu myös lainvalmistelussa.³⁵¹ Se ohjaa tarkastelemaan laajasti erilaisia vaihtoehtoja kriminalisoinnin sijasta. Rikosoikeuskomitea³⁵² totesi vuonna 1976 ilmestyneessä mietinnössään, että ”kielteistä käyttäytymistä voidaan pyrkiä poistamaan muuttamalla sitä edistäviä yhteiskuntarakenteita ja oloja, kehittämällä kasvatusta tai tekemällä teknisin järjestelyin tällainen käyttäytyminen vaikeaksi tai mahdottomaksi sekä muillakin keinoilla”. Oikeuskirjallisuudessa rikoslainsäädännön vaihtoehdoiksi on esitetty muun muassa erilaiset sosiaalipoliittiset, hallinnolliset ja yksityisoikeudelliset järjestelyt ja keinot. Myös sen, että sääntelytoimiin ei ryhdytä, olisi oltava aito vaihtoehto.³⁵³

Laajasta lähtökohtaisesta tunnustamisesta huolimatta on ultima ratio -periaate herättänyt myös epäilyksiä ja epäluuloja. Periaatteen tarve ja merkitys on useaan kertaan kyseenalaistettu. ”The idea of criminalization as last resort – ultima ratio regis – is a peculiar one, on esimerkiksi *Nils Jareborg*³⁵⁴ lausunut. Epäluuloja on kohdistunut ensinnäkin periaatteen asemaan oikeudellisena periaatteena. Jotkut tutkijat ovat katsoneet, että ultima ratio on pikemminkin kriminaalipoliittinen tavoite tai eettinen ohjenuora kuin aito oikeudellinen rikoslain säätämistä ohjaava rajoitusperiaate.³⁵⁵ *Melander* puolustaa ultima ration asemaa oikeudellisena periaatteena vetoamalla muun muassa sen perusoikeudellisiin juuriin sekä institutionalisoituneeseen asemaan perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännössä, mutta päätyy hiukan ristiriitaisesti kutsumaan periaatetta myöhemmin myös *oikeudellis-kriminaalipoliittiseksi periaatteeksi*.³⁵⁶ Toiseksi epäluuloisuutta ultima ratio -periaatetta kohtaan on omiaan aiheuttamaan sen ilmiselvä ristiriitaisuus tosiasiallisessa noudatetun käytännön kanssa. Todellisuudessa periaatetta ei ole rikoslakia säädettäessä juuri kunnioitettu. Modernien länsimaiden ongelma on rikosoikeudenkin alalle ulottuva säädöstulva.³⁵⁷

³⁵¹ Esim. PeVL 23/1997 vp s. 3 perusoikeuksien yleisiin rajoittamisedellytyksiin kuuluvaan suhteellisuusvaatimukseen viitaten.

³⁵² KM 1976:72 s. 41.

³⁵³ Ks. vaihtoehtoista laajasti *Melander* 2008 s. 408–451.

³⁵⁴ *Jareborg* 2005 s. 521.

³⁵⁵ Kriminaalipoliittisena näkökohtana periaatetta pitävät esim. *Nuotio* (1998a s. 516) ja *Tolvanen* (1999 s. 193 ja 2005 s. 160). *Jareborg* (2005 s. 522–523) pitää ultima ratiota lainsäätäjän työtä ohjaavana eettisenä periaatteena.

³⁵⁶ *Melander* 2008 s. 396–398 ja 401.

³⁵⁷ Esim. *Jareborg* 2005 s. 524; *Husak* 2004 s. 208–209; *Melander* 2008 s. 390. On suhteellisen helppo löytää esimerkkejä viimeaikaisesta kotimaisestakin rikoslainsäädännöstä, jossa ultima ratio -periaatteen voidaan katsoa joutuneen koetukselle. *Tolvanen* (2005 s. 158–159) tarkastelee seksuaalipalveluiden oston, järjestyslain sekä metsälain mukaisen metsän hakkuun estämistä koskevia kriminalisointihankkeita esimerkkeinä lainsäädäntöhankkeista, joissa on venytetty ultima ratio -periaatteen rajoja.

Kolmanneksi kritiikkiä ultima ratio -periaatetta kohtaan on aiheuttanut sen sisällön epäselvyys. Rikosoikeuden tutkijat tunnistavat ultima ratio -periaatteen tai sen kanssa samansisältöisen tai sitä lähellä olevan periaatteen (rikosoikeuden subsidiarisuus, toissijaisuus, rikosoikeuden fragmentarisuus,³⁵⁸ minimalismi³⁵⁹) lähes poikkeuksetta, mutta silti on epäselvää, mitä käsite täsmälleen ottaen pitää sisällään. Lause ”rikosoikeutta voidaan käyttää vain viimesijaisena keinona”, on lopulta epäinformatiivinen. Husak huomauttaa, että ultima ratio -periaatetta ei voida soveltaa ilman, että ymmärrämme, mitä rikoslainsäädännöllä ylipäätään tavoitellaan, ja jo tässä keskustelussa joudumme rikosoikeuden perustavien kysymysten äärelle: ”All philosophers agree that the criminal law *has* a purpose, but disagree radically about what it *is*.”³⁶⁰ Husakin mukaan ultima ratio -periaatteelle annettava sisältö tarkentuu rikosoikeudelle yleisemmin annettua tehtävää seuraillen.

Husak erottaa kaksi ultima ratio -periaatteelle annettavaa tulkinnallista sisältöä. Ensimmäisen, preventiotavoitteeseen nojautuvan tulkinnan (the preventive interpretation of the last resort principle) mukaan rikoslaki on viimeinen keino ei-toivotun käyttäytymisen ehkäisemiseksi. Tällöin ultima ratio -periaatteen sisältö muodostuu seuraavanlaiseksi: jos muut keinot ei-toivotun käyttäytymisen ehkäisemiseksi onnistuvat yhtä hyvin tai paremmin kuin rikosoikeudelliset keinot, rikosoikeudelliseen sanktiointiin ei pidä turvautua.³⁶¹ Rikoslaille voidaan prevention ohella asettaa myös muita tavoitteita. Tällaisena Husak mainitsee rikoslain ekspressiivisyyden. Rikoslain tehtävänä on ilmaista moitetta. Tätä näkökohtaa painottavasti ultima ratio -periaatteelle annettava sisältö voidaan Husakin mukaan muotoilla seuraavasti (the censuring interpretation of the last resort principle): rikoslakia tulee käyttää viimeisenä keinona ilmaista moitetta tietynlaisesta käyttäytymisestä. Jos vaihtoehtoiset keinot ilmaista moitetta toimivat yhtä hyvin tai paremmin kuin rikosoikeuden keinot, ei rikoslain säätämiseen pidä turvautua.³⁶²

Neljänneksi ultima ratio -periaatteeseen liittyvää hämmennystä lisää se, että rikosoikeuden vaihtoehtoja vain harvoin konkreettisesti pohditaan rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa tai rikosoikeuden alaa koskeissa hallituksen esityksissä. Melanderin³⁶³ mukaan kyse on asiantuntija- ja reviiirijattelusta. On vaikea puuttua oman asiantuntemuksen tai toimivaltuuksien ulkopuolella olevien asioi-

³⁵⁸ Saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa puhutaan rikosoikeuden fragmentaarisuudesta ja toissijaisuudesta eli subsidiarisuudesta, ks. kokoavasti *Roxin* 2006 s. 14, 45–47.

³⁵⁹ *Ashworth* 2009 s. 30–34.

³⁶⁰ *Husak* 2004 s. 217. Korostukset alkuperäisessä tekstissä.

³⁶¹ *Husak* 2004 s. 217.

³⁶² *Husak* 2004 s. 217.

³⁶³ *Melander* 2008 s. 435–436.

den valmisteluun. Lisäksi hallituksen esitys saattaa usein koskea vain yksittäistä rikosoikeudellista ongelmaa, joka helposti johtaa asian pistemäiseen tarkasteluun. Hallituksen esitys on usein myös liian myöhäinen vaihe vaihtoehtojen pohdintaan. Vaihtoehtoisten keinojen tarkastelu on luontevinta periaateluonteisissa kriminaalipolitiikan suuntaviivoja käsittelevissä asiakirjoissa tai ohjelmisissa. Myös eri keinojen välinen käytännön vertailu on vaativa tehtävä. Jotta arviointi rikosoikeudellisen ja vaihtoehtoisen keinon välillä voitaisiin tehdä, käytössä olisi oltava tarkempia kriteereitä vertailun toteuttamiseksi.³⁶⁴

4.8.2 Dopingkriminalisoinnit ja vaihtoehtoiset keinot

Sekä RL 44 lukua koskevassa hallituksen esityksessä että luvun kommentaarikirjallisuudessa korostetaan rikosoikeudellisen sääntelyn toissijaisuutta suhteessa asiaa sääntelevään muuhun normistoon. Hallituksen esityksessä pidetään RL 44 luvun rangaistussäännöksille ominaista hallinnollista valvontaa ja siihen liittyviä pakkokeinoja ensisijaisina verrattuna rikosoikeudellisiin sanktioihin.³⁶⁵ Monen lukuun kuuluvan rangaistussäännöksen taustalla onkin laaja rikosoikeuden ulkopuolinen sääntelyverkosto, jota valvotaan viranomaistoimin.³⁶⁶ Vastaava erityislainsäädäntö puuttuu dopingin osalta, mutta kysymys vaihtoehtoisten keinojen riittävydestä nousee urheilun sisäisen itsesääntelyjärjestelmän myötä selkeästi esille.

Antidopingtoimintaan sitoutuneen, järjestäytyneen kilpaurheilun osalta tässä tutkimuksessa on jo aiemmin viitattu siihen, että dopingista on kasvanut ilmiö, jota urheiluliike ei omin perinteisin valvonta-, testaus- ja valistamiskeinoin pysty enää hallitsemaan. Järjestäytynyt urheilu tarvitsee valtiovallan pakotukseen pystyvän koneiston voidakseen tehokkaasti ylläpitää taisteluaan dopingia vastaan.

³⁶⁴ Melander (2008 s. 408–412) on nostanut esiin neljä harkintakriteeriä. Ensinnäkin on pohdittava ja vertailtava vaihtoehtoisen keinon ja rikosoikeudellisen keinon yksilön autonomiaa puuttuvaa luonnetta. Toiseksi keinoja on arvioitava suhteutettuna koko perusoikeuksien järjestelmään. Kolmanneksi on arvioitava vaihtoehtoisen keinon ja rikosoikeuden käytön tehokkuutta erityisesti suhteessa niiden yleispreventiiviseen ja kommunikatiiviseen vaikutukseen. Neljänneksi olisi tehtävä kustannuslaskelma sekä vaihtoehtoisen että rikosoikeudellisen keinon käytöstä. Sekä vaihtoehtojen että rikosoikeudellisten keinojen kustannukset on ymmärrettävä laajasti. Kustannuksiin voidaan laskea myös eri keinojen käytöstä mahdollisesti aiheutuvat haitat.

³⁶⁵ HE 17/2001 vp s. 5. Ks. myös *Nuotio* 2009 s. 1172.

³⁶⁶ *Nuotio* 2009 s. 1173. Esimerkiksi sopii tätä kirjoitettaessa ajankohtainen kohu ns. valelääkäreistä. RL 44:3 koskee luvatonta terveydenhuollon ammattihenkilönä toimimista. Rangaistussäännös saa sisältönsä terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetusta laista (559/1994). Mainitun lain mukaan terveydenhuollon ammattihenkilöiden yleinen ohjaus kuuluu sosiaali- ja terveysministeriölle, jonka alainen lupa- ja valvontavirasto ohjaa ja valvoo valtakunnallisesti terveydenhuollon ammattihenkilöitä. Virheellisen toiminnan perusteella virasto voi kieltää laillistettua ammattihenkilöä harjoittamasta ammattiaan, peruuttaa luvan tai kieltää käyttämästä ammattinimikettä.

Käsitykset siitä, millaiset teot on kiellettävä, ovat paljolti yhteneväiset urheilun antidopingtoimintaa koskevien sääntöjen ja rikoslain rangaistussääntöjen osalta. Suomen antidopingsäännösten mukaan dopingrikkomuksiksi on käytön ja käytön yrityksen ohella määritelty kiellettyjen aineiden hallussapito, levittäminen ja levittämisen yritys, aineen luovuttaminen tai luovuttamisen yritys urheilijalle. Rikoslaissa rangaistavaksi on puolestaan säädetty mm. dopingaineen myyminen, välittäminen, luovuttaminen ja muulla tavalla tapahtuva levittäminen.

Molemmat sääntöjärjestelmät osoittavat siis samaan suuntaan. Urheilun autonomian kannalta tarkasteltuna asia voidaan nähdä myös siten, että rikosoikeudellinen sääntely tässä tapauksessa tukee urheilun autonomiaa ja urheilun sisäisiä pyrkimyksiä. Tämä selittää sen, että toisin kuin yleensä, urheilujärjestöt ovat suhtautuneet dopingaineiden valmistamista ja levittämistä koskeviin kansallisten lainsäätäjien kriminalisointipyrkimyksiin myönteisesti. Eri sääntöjärjestelmien välisten päällekkäisyyksien aiheuttamat haitat nähdään vähäisempänä kuin urheilun antidopingtoiminnalle koituvat hyödyt.

Se, että urheilun itsesääntelyn ei edellä mainituista syistä katsota voivan tehokkaasti kokonaan korvata oikeusmuotoista sääntelyä, ei kuitenkaan tarkoita itsesääntelyn merkityksettömyyttä. Urheilun itsesääntely ja siihen perustuvat sanktiot voivat periaatteessa tulla huomioon otetuiksi *rikosoikeudellisen soveltamisen* piirissä *ultima ratio* -ajatusta ilmentävällä tavalla.³⁶⁷ Tällaisesta pohdinnasta on hyvä esimerkki – jo edellä toisessa yhteydessä mainittu – korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2005:137 (ään.), jossa korkein oikeus päätyi kuitenkin varsin voimakkaasti korostamaan rikosoikeusjärjestelmän ensisijaisuutta suhteessa urheilun sisäiseen kurinpitoon.

Tapauksessa oli kyse ravikilpailussa tapahtuneesta kunnianloukkauksesta. Miesohjastaja A oli syyllistynyt kunnianloukkaukseen nimittelemällä kilpailutilanteessa naisohjastaja B:tä sukupuoleen viittaavalla halventavalla ilmaisuilla. Korkeimmassa oikeudessa kysymys oli siitä, voitiinko A jättää hänen syykseen hovioikeuden tuomiolla lainvoimaisesti luetusta kunnianloukkauksesta rangaistukseen tuomitsematta. A:lle oli sakkorangaistuksen lisäksi määrätty raviurheilun sisäisessä menettelyssä kurinpitoseuraamus, joka oli kahden viikon kilpailukielto. *Ultima ratio* -periaatteen kannalta mielenkiintoinen on korkeimman oikeuden kurinpitorangeistuksen ja rikosoikeudellisen rangaisituksen välisen suhteen tarkastelu. Kuten edellä jo todettiin, tältä osin korkein oikeus totesi, että lähtökohtaisesti urheilun sisäisessä kurinpitojärjestelmässä määrätty kilpailukielto voi olla sellainen tekijälle teosta aiheutuva muu seuraus, joka voidaan ottaa huomioon rangaistuksen kohtuullisuutta ja viime kä-

³⁶⁷ Ks. myös *Melander* (2008 s. 433), joka toteaa, että itsesääntelyn asemaa rikosoikeudellisen järjestelmän käytön vaihtoehtona on ehkä luontevinta arvioida ennen muuta lainsoveltamisen tasolla. Itsesääntely toimii yksittäistapauksessa joustavana mahdollisuutena olla käyttämättä rikosoikeudellista järjestelmää.

dessä sen tuomitsematta jättämistä arvioitaessa. Tästä periaatteellisesta ratkaisusta huolimatta korkein oikeus päätyi kuitenkin painottamaan, että kurinpitoseuraamuksen huomioon ottaminen voi vain hyvin painavin perustein johtaa rikosoikeudellisen seuraamuksen merkittävään lieventämiseen tai tuomitsematta jättämiseen, eikä käsillä olevassa tapauksessa katsonut aiheelliseksi jättää A:ta rangaistukseen tuomitsematta. Kurinpitosanktio ei myöskään korkeimman oikeuden mukaan antanut aiheetta asiassa tuomitun sakkorangaistuksen kohtuullistamiseen.

Asiassa olisi voitu hyvin perustein päätyä myös toisenlaiseen lopputulokseen.³⁶⁸ Ensinnäkin, jos rikoslaissa on lainkäyttäjälle annettu mahdollisuus seuraamusharkintaa tehdessään ottaa huomioon rikoksesta tekijälle johtunut muu seuraus, miksi lainkäyttäjää ei näin tekisi silloin kun siihen on aihetta – olkoonpa tuo muu seuraus sitten luonteeltaan yksityisoikeudellinen tai julkisoikeudellinen. Toiseksi rangaistuksen tuomitsematta jättämistä olisi voitu perustella myös ultima ratio-periaatteeseen viitaten: urheilussa on oma kurinpitomenettely ja -sanktiointi, joiden voitaisiin ajatella olevan ensisijaisia keinoja puuttua urheilutilanteissa tapahtuviin rikkomuksiin.

Tältä osin korkein oikeus tuo kuitenkin esiin huomionarvoisen näkökohdan. Se kiinnitti huomiota *rikosoikeuden sääntöjen ja kurinpitosääntöjen erilaisiin tavoitteisiin*. Kurinpitojärjestelmillä pyritään korkeimman oikeuden mukaan urheilun eettisten tavoitteiden kuten reilun pelin ylläpitämiseen, ja niitä sovellettaessa ovat etusijalla kustakin urheilulajista johtuvat urheilulliset näkökohdat. Tällöin tuomioistuimen mainitsemat yleiset näkökohdat, kuten esimerkiksi ruumiillisen koskemattomuuden ja kunnian suojeleminen, jäävät yksityisoikeudellisessa kurinpidossa taka-alalle. Mainitut yleiset näkökohdat ovat puolestaan painottuneet rikoslakia sovellettaessa.

Konkreettisessa tapauksessa varmasti näin olikin: reilu peli, hyvien tapojen ylläpitäminen ja muut vastaavat eettiset näkökohdat perustelivat urheilun sisäistä kurinpitorangeaistusta kun taas rikosoikeudellisesti tapauksessa oli kysymys kunnian suojasta, joka ei ehkä lainkaa saa painoarvoa urheilun sisäisessä järjestelmässä. Hypoteettisesti voidaan kuitenkin pohtia tilannetta, jossa kyseessä olisi esimerkiksi urheilukilpailussa tapahtuva vähäisen dopingainemäärän levittäminen³⁶⁹, josta Suomen antidopingsäännöstöön sitoutettu henkilö olisi jo saanut

³⁶⁸ Ratkaisu oli äänestysratkaisu, jossa vähemmistöön jääneet olisivat jättäneet A:n rangaistukseen tuomitsematta pitäen sakkorangeaistusta muiden seuraamusten ohella tarkoituksettomana. Ks. ratkaisun kommentoinnista myös *Viljanen* 2006 s. 454–457. Viljanen toteaa vähemmistön kannan perustelluksi. Hänen mielestään A:n teko oli sekä kokonaisuutena arvostellen vähäinen että tilanne huomioon ottaen anteeksiannettava.

³⁶⁹ Suomen antidopingsäännösten 2 §:n 2.7-kohta määrittelee kielletyn aineen tai menetelmän levittämisen dopingrikkomukseksi.

säännösten mukaisen neljän vuoden toimintakiellon³⁷⁰, ja sama teko olisi arvioitavana yleisessä tuomioistuimessa dopingaineen levittämisenä tai sen yrityksenä.³⁷¹ Voidaan ajatella, että terveyden suojelemisen tavoite luo yhtenäistä perustaa molempien järjestelmien mukaisille rangaistussäännöksille. Tällaisessa tilanteessa painavat perusteet puhuisivat sen puolesta, että varsin ankara urheilun toimintakielto tulisi dopingrikosta koskevassa rikosoikeudellisessa harkinnassa ottaa ultima ratio -periaatteen hengessä huomioon. Useissa tilanteissahan urheilun sisäinen toimintakielto lienee paljon ankarammaksi koettu sanktio kuin dopingrikoksesta tuomittu sakkorangaistus.³⁷² Tapauksessa KKO 2005:137 (ään.) korkein oikeus painotti perusteluissaan yhdenvertaisuutta: koska urheilun kurinpitomenettely koskee vain siihen sitoutettujen suppeaa piiriä, se ei voi yhdenvertaisuutta loukkaamatta syrjäyttää tai korvata yleisen rikoslain mukaan määrättävää seuraamusta. Toisaalta voidaan kysyä, eikö yhdenvertaisuutta loukkaa yhtä hyvin se, jos henkilölle teosta jo aiheutunutta ankaraa seuraamusta ei millään tavalla otettaisi huomioon teon rikosoikeudellisessa arvioinnissa.³⁷³

Kilpaurheilun ulkopuolelle levinneen kuntodopingin osalta voidaan ultima ratio -periaatteen hengessä puolestaan erityisesti pohtia dopingaineiden terveyshaittoja koskevan valistuksen, koulutuksen ja neuvonnan riittävyttä. Totesin edellä luvussa 4.5.2, että dopingiin liittyvä kansanterveysongelman näkökulma herättää kysymyksen rikosoikeuden roolista tässä tilanteessa. Jos dopingaineiden käyttö nähdään laajalle levinneenä ja väestötasoisia terveysuhkia (esimerkiksi epäpuhtaiden ruiskujen välityksellä leviävät taudit, riippuvuuden kehittyminen, aggressiivinen käytös) sisältävänä kysymyksenä, on mietittävä, onko rikosoikeus sopiva keino vastaamaan tällaisiin ongelmiin. Eikö tällaisiin seurauksiin ole soveliainta puuttua käytön haittoja vähentämään pyrkivän asiallisen neuvonnan ja valistuksen keinoin kuin nostamalla rikoslaissa esiin erityistä dopingrikosten kategoriaa?

Kuntosaleilla ja muualla kilpaurheilun ulkopuolella tapahtuvaa dopingaineita koskevaa kriminaali- ja kontrollipoliittista keskustelua vaikeuttaa huomattavasti dopingia koskevan yleisen yhteiskunnallisen toimintapolitiikan puute. Ei ole olemassa valtakunnallista ”dopingohjelmaa” samaan tapaan kuin esimerkiksi

³⁷⁰ Suomen antidopingsäännösten 10 §:n 10.3.2-kohdan mukaan seuraamus kielletyn aineen tai menetelmän levittämisestä tai sen yrityksestä on vähintään neljän vuoden ja enintään elinikäinen toimintakielto.

³⁷¹ RL 44:6:n 3-kohdan mukaan rangaistavaa on dopingaineen toiselle luovuttaminen tai muulla tavoin tapahtuva levittäminen tai sen yritys.

³⁷² Perustekomuodon (RL 44:6) mukaisesta dopingrikoksesta voidaan tuomita sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta. *Kainulaisen* (2011a s. 40) dopingrikosten rangaistuskäytäntöä selvittävästä tutkimuksesta ilmenee, että dopingrikoksesta on yleensä seurannut sakkorangaistus. Vuosina 2003–2007 päiväsakkojen suuruus oli keskimäärin 27 päiväsakkoa, kun kyseessä oli vain yksi rikos.

³⁷³ Ks. tämäntapaisesta argumentoinnista myös *Viljanen* 2006 s. 456–457.

alkoholin ja huumausaineiden osalta on. Dopingin ongelmanmäärittely oli rikoslain dopingkriminalisointien voimaan tullessa – ja suurelta osin edelleenkin – ikään kuin kilpaurheilun dopingin ja vapaa-ajan kuntodopingin välimaastossa ei-kenenkään maalla. Jos ongelmaksi koetaan dopingin käytön levittäytyminen kilpaurheilun ulkopuoliseksi, kasvavaksi ilmiöksi, olisi eri tahojen yhteistyö ongelman määrittämiseksi ja sopivien ohjaustoimenpiteiden pohtimiseksi tärkeää. Ultima ratio -periaatteen kannalta katsottuna lienee mahdollista ajatella niin, että kuntodopingin osalta hypättiin ikään kuin valistuspuheen yli suoraan rikosoikeudella terästettyyn kontrolliin. Urheilijoille lienee jaettu valistusta dopingaineiden terveysvaaroista, mutta kuntodopingin osalta huomiota kiinnittää se, että tällaiseen toimintaan liittyvistä terveysriskeistä on julkisuudessa alettu laajemmin puhua vasta viime vuosina.

Matti Piispa toteaa valistusmyönteisyyden olevan keskeinen piirre alkoholia ja tupakkaa koskevassa suomalaisessa mielipideilmastossa. Sekä alkoholin käyttöön että tupakointiin liittyvien yhteiskunnallisten ongelmien ensisijaiseksi ratkaisuksi on julkisessa keskustelussa toistuvasti tarjottu valistus- ja kasvatustyötä.³⁷⁴ Ajatus on ”suorastaan itsestään selvä yhteiskunnassa, jonka perusarvoja ovat yksilön vapaus ja valintojen moninaisuus”.³⁷⁵ Valistus jättää klassisen liberalismiin hengessä tilaa yksilön omalle harkintavallalle. Se varoittaa haitallisina tai vaarallisina pidettäviin aineisiin liittyvistä riskeistä mutta jättää lopullisen valinnan yksilölle itselleen.³⁷⁶

Ehkä lainsäätäjän puheenvuorossa dopingsääntelyssä oli aistittavissa samankaltaista valistuspessimismia kuin viimeaikaisessa tupakkasääntelyssä. Yhteiskunnassa suhtautuminen erilaisiin mielihyvää, päihtymystä, elämyksiä ja nautintoja tuottaviin aineisiin vaihtelee ajan myötä. Laajassa historiallisessa katsannossa alkoholiin suhteen on kuljettu kohti liennytystä³⁷⁷, kun taas asenteet tupakkaa kohtaan ovat tiukentuneet.³⁷⁸ Ilmapiiri tupakan suhteen on muodostunut sääntely- ja rajoitusmyönteiseksi. Valistus- ja holhouspuheesta on siirrytty suojelupuheeseen, joka legitimoi julkisen vallan tupakointia rajoittavat toimenpiteet.³⁷⁹ Suhtautuminen valistuksen kaikkivoipaisuuteen on hiipunut ja usko sääntelyn voimaan on vahvistunut: ”Yhä uudet sukupolvet aloittavat vuosittain tupakoinnin eli valistuksella, terveyskasvatuksella ja tupakkalain rajoituksilla ei ole onnistuttu vähentämään edes lasten ja nuorten tupakointia riittävästi. – – Tämän vuoksi on tarpeen tehostaa tupakkalaissa säädettyjä toimenpiteitä. Erityisen tärkeää on säätää tehokkaammista toimenpiteistä,

³⁷⁴ *Piispa* 1998 s. 14.

³⁷⁵ *Piispa* 1998 s. 15.

³⁷⁶ *Piispa* 1998 s. 15–16.

³⁷⁷ Ks. *Hakkarainen* 2000 s. 171. Kuluttajia esimerkiksi opastetaan juomisen turvarajoista ja viime vuosina julkisuudessa on alettu puhua jopa alkoholin terveyttä edistävästä vaikutuksista.

³⁷⁸ Ks. *Hakkarainen* 2000 erit. s. 170–172; *Piispa* 1998 s. 17–24.

³⁷⁹ Tupakoinnin osalta suojelupuhe on aktualisoitunut, kun tietoisuus tupakansavun haitallisuudesta tupakoimattomille sivullisille on lisääntynyt. *Piispa* 1998 s. 23–24, 25.

joilla voidaan vähentää lasten ja nuorten tupakoinnin aloittamisen edellytyksiä ja rajoittaa tupakointia heidän kasvuympäristössään.”³⁸⁰

Hallituksen esityksessä ei dopingrikosten osalta juurikaan pohdittu rikosoikeuden käytön viimesijaisuutta ja rikosoikeusjärjestelmän ulkoisten vaihtoehtojen mahdollisuutta. Siinä esillä on pikemminkin rikosoikeusjärjestelmän sisäinen näkökulma³⁸¹, joskin rangaistusvastuuta ankaroittavaan ja dopingin eroa muista lääkkeistä korostavaan suuntaan. Tarvetta arvioida dopingiin kohdistuvia tekoja ankarammin kuin muihin lääkkeisiin perusteltiin hallituksen esityksessä viittamalla dopingrikoksilla mahdollisesti tavoiteltavan taloudellisen hyödyn suuruuteen, dopingiin liittyvään järjestäytyneeseen rikollisuuteen sekä nuorison suojeluun.³⁸² Rangaistussäännösten kattavuuden osalta tavoiteltiin selkeyttä: kysymys (lääke)aineiden hallussapidon rangaistavuudesta oli epäselvä.³⁸³

Osin mainittuihin tavoitteisiin päästiinkin. Dopingaineiden hallussapito on nyttemmin rangaistavaa vain todennäköisessä levittämistarkoituksessa. Rangaistusasteikon perusteella dopingrikokset sijoittuvat lääkerikosten ja huumausainerikosten välille ollen edellistä moitittavampia mutta jälkimmäistä lievempiä. Taloudellisen hyödyn tavoittelu, lasten ja nuorten suojelu sekä liityntä järjestäytyneeseen rikollisuuteen on otettu huomioon törkeän dopingrikoksen kvalifiointiperusteina. Toisaalta osa ”vanhoista” tulkinnallisista epäselvyyksistä suhteessa muihin rikoslain rangaistussäännöksiin jäi edelleen elämään ja sääntelyn myötä syntyi myös uusia hankalia tulkintatilanteita, joihin palaan yksityiskohtaisemmin luvussa 5.

Lopuksi voidaan vielä tarkastella dopingrikoksiin liittyvää ultima ratio -ajastusta Husakin osoittamista prevention ja moitittavuuden näkökulmista. Yleisprevention eli ei-toivotun käyttäytymisen estämisen on katsottu olevan modernin rikosoikeuden keskeinen tavoite. Yleispreventiivinen vaikutus mainitaan usein myös kriminalisoinnilla tavoiteltavana keskeisimpänä hyötynä.³⁸⁴ Kriminalisointeja ei tule säätää turhaan tai hivin vuoksi, vaan niillä pyritään aina johonkin päämäärään; kielteiseksi arvetun käyttäytymisen vähentämiseen.³⁸⁵ Prevention tavoite tuo esille myös tehokkuuden vaatimuksen. Lainsäädännön on arvioitava

³⁸⁰ HE 180/2009 vp s. 4.

³⁸¹ *Melander* (2008 s. 403–407) erottaa ulkoisen ja sisäisen ultima ration. Ulkoinen ultima ratio ohjaa tarkastelemaan rikosoikeusjärjestelmän ulkopuolisia vaihtoehtoja rikoslain käytölle. Sisäisestä näkökulmasta tarkastellaan rangaistavuuskynnyksen jo ylittäneiden tekojen arvottamista ja suhteuttamista toisiinsa mm. rangaistusasteikkoa valittaessa. Ks. myös *Tolvanen* 2005 s. 157.

³⁸² HE 17/2001 vp s. 18.

³⁸³ HE 17/2001 vp s. 17–18.

³⁸⁴ Esim. *Tapani* – *Tolvanen* 2008 s. 104; *Melander* 2008 s. 480. Hyöty–haitta-punninnasta kriminalisointiperiaatteena laajemmin ks. *Melander* 2008 s. 471–505.

³⁸⁵ *Jareborg* 2001 s. 47.

vähennettävä kielletyn käyttäytymisen esiintymistä yhteiskunnassa. Perinteisesti tehokkuus on ymmärretty negatiivisessa, kriminalisointia rajoittavassa merkityksessä. Kriminalisointi, joka jo ennalta arvioiden ei vaikuttaisi ihmisten käyttäytymiseen millään tavoin, on tehoton ja sen vuoksi hylättävä.³⁸⁶

Edellä esitetty perusajatus vaikuttaa selkeältä, mutta sen yksilöiminen, millainen on tehokas kriminalisointi ja miten tehokkuutta mitataan, on vaikea tehtävä. Tehokkuutta olisi lainsäädäntövaiheessa pystyttävä jotenkin arvioimaan, vaikka siinä on kyse vasta rangaistus^{uhan} asettamisesta. Tehokkuuden arvioiminen etukäteen on haastavaa: vasta lain oltua voimassa jonkin aikaa voidaan sen toiminnasta lausua jotakin.³⁸⁷ Etukäteen voidaan ehkä vain sanoa, ettei aiottua lainsäädäntöä voida pitää tehokkaana, jos jo etukäteen vahvasti epäillään sen toimivuutta. Sinänsä vaatimus siitä, että kriminalisoinnin on oltava vaikuttava, on julki lausuttu lähtökohta lainvalmistelussa. Lakivaliokunta on useammassa yhteydessä todennut, että säädettävän kriminalisoinnin tulee olla ennaltaehkäisevä, eli uuden rangaistussäännöksen on voitava perustellusti olettaa edes jossain määrin vaikuttavan tarkoitetulla tavalla.³⁸⁸

Hallituksen esityksessä dopingrikosta koskevan sääntelyn tehokkuuteen liittyviä odotuksia ei nimenomaisesti aseteta tarkastelun kohteeksi. Tämä johtunee jo siitä edellä mainitusta seikasta, ettei laajoja muutoksia rangaistavan käyttäytymisen alaan tavoiteltu. Ennen uudistetun rikoslain 44 luvun voimaantuloa 1.9.2002 dopingaineisiin kohdistuvat maahantuonti- ja luovutustoimet tilastoitiin osana salakuljetusta, lääkerikosta ja laitonta tuontitavaraan ryhtymistä koskevia tekoja. Näiden rikosten tilastoiduista kokonaismääristä ei kuitenkaan saa selkoa siitä, mikä osuus kohdistui nyttemmin dopingrikoksen soveltamisalaan kuuluviin hormonivalmisteisiin.³⁸⁹ Vertailu ”vanhan” ja ”uuden” tilanteen välillä on hankalaa.

Nykytilanteesta Oikeuspoliittisen tutkimuskeskuksen Rikollisuustilanne-katsaus osoittaa sen, että poliisin ja tullin tietoon tulleet dopingrikokset ovat lisääntyneet hieman joka vuosi ajanjaksona 2006–2010. Vuonna 2006 poliisin ja tullin tietoon tuli yhteensä 220 dopingrikosta, vuonna 2010 lukumäärä oli 272. Suurin osa tilastoiduista rikoksista on ollut perustunnusmerkistön mukaisia dopingrikoksia.³⁹⁰ Viranomaisten takavarikoimien dopingaineiden määräissä on ollut suurta vaihtelua eri vuosina. Esimerkiksi vuonna 2004 poliisi ja

³⁸⁶ Esim. *Lappi-Seppälä* 1994 s. 41–42. Ks. myös *Lernestedt* 2003 s. 312.

³⁸⁷ Rangaistusten tehokkuuden mittaaminen on yleisemminkin vaikeaa. Hyvän yleiskuvan yleisprevention tehon mittaamisen vaikeudesta antaa *Lappi-Seppälä* 1994 s. 62–65 sekä *Lappi-Seppälä* 2000 s. 60–70.

³⁸⁸ LaVL 9/2004 vp s. 2; LaVM 8/2004 vp s. 2 ja LaVM 15/2005 vp s. 5.

³⁸⁹ Lisäksi on huomattava, että lain voimaantulon jälkeenkin esimerkiksi laitonta tuontitavaraan ryhtymisen tunnusmerkistöä voidaan soveltaa myös RL 44:16:n mukaisen määritelmäsäännöksen kattamiin hormoneihin.

³⁹⁰ *Kainulainen* 2011b s. 213–214.

tulli takavarikoivat yhteensä 110 464 tablettia tai ampullia dopingaineita, kun taas vuonna 2006 määrään tuli huomattava korotus kun dopingaineita takavarikoitiin yli 11 miljoonaa tablettia tai ampullia.³⁹¹ Vuonna 2007 takavarikkoon jäi 154 000 ampullia tai tablettia ja vuonna 2008 tulli ja poliisi takavarikoivat yhteensä 160 000 kappaletta dopingaineita.³⁹² Vuonna 2010 takavarikoitu määrä oli yhteensä 140 000 tablettia tai ampullia.³⁹³

Lain voimaantulon jälkeen dopingrikoksia koskevia tunnusmerkistöjä on sovellettu *lex specialis* -säännön mukaan ensisijaisesti suhteessa lääkerikoksen ja salakuljetuksen tunnusmerkistöihin, mutta selvitystä siitä, miten uusien rangaistus-säännösten voimaantulo on vaikuttanut dopingaineiden levittäjien toimintaan ja siten estänyt dopingaineiden pääsyä markkinoille, ei ole tehty. On vaikea sanoa, onko dopingrikosten sisällyttäminen rikoslakiin ollut sen ennaltaehkäisevämpää kuin siihen ”vaihtoehtoiseen keinoon” nojautuminen, ettei erityisten dopingrikosten säättämistoimiin olisi lainkaan ryhdytty.

Muun muassa *Claes Lernestedt* on kiinnittänyt huomiota siihen, että kriminalisointivaiheessa tehokkuutta käytetään nykyisin sen perinteisen, negatiivisen merkityksen ohella – ja usein myös sijasta – positiivisena perusteluna kriminalisoinnin puolesta. Jo se, että kriminalisoinnin voidaan arvioida jollakin tavoin tehokkaasti suojaavan oikeushyvää tai tehostavan jo olemassa olevan kriminalisoinnin vaikuttavuutta, on riittävä peruste sen hyväksymiselle.³⁹⁴ Etenkin symbolisilta kriminalisoinneilta, eli kriminalisoinneilta, joiden tavoitteena on ”viestin vieminen” tai ”signaalin antaminen”, puuttuu usein yhteys perusteltuun yleisestävyydsargumentaatioon. Emme tiedä, onko viesti mennyt perille, kenet se on saavuttanut ja milloin viesti on riittävässä määrin saavuttanut kohdetahonsa.³⁹⁵

Dopingrikosten osalta lainsäätäjän yksi tavoite oli nostaa dopingaineita näkyvämmiksi lainsäädännössä sekä oikoa harhakäsityksiä siitä, ettei dopingaineisiin kohdistuviin toimiin voitaisi rikoslain keinoin puuttua.³⁹⁶ Voidaan pohtia, kenelle tämä viesti itse asiassa oli tarkoitettu. *Melander* tuo esille sen, että rikosoikeudellisen sääntelyn tehokkuutta voidaan pyrkiä varmistamaan kohdistamalla kriminalisointi vain yhteiskunnallisesti moitittavaksi arvioitavaan käyttäytymiseen.³⁹⁷ Voidaan ajatella, että moitittavuuden arvioinnissa tilanne dopingrikosten osalta

³⁹¹ Tältä osin vaihtelu selittyi yksittäisellä erittäin suurella takavarikolla. *Kainulainen* 2011b s. 214.

³⁹² Poliisin ja tullin tekemät huumaus- ja dopingainetakavarikot 2008, ks. <http://www.poliisi.fi>.

³⁹³ *Kainulainen* 2011b s. 214.

³⁹⁴ *Lernestedt* 2003 s. 313.

³⁹⁵ *Lappi-Seppälä* 2000 s. 59–60.

³⁹⁶ HE 17/2001 vp s. 18.

³⁹⁷ Tätä kautta tehokkuus kytkeytyy oikeushyvien suojelun periaatteeseen: jos kriminalisointeja ei kohdisteta yhteiskunnallisesti tärkeiksi koettuihin intresseihin, tarvittavan preventiotehon saavuttaminen on vaikeaa. *Melander* 2008 s. 482.

on tavanomaista helpompi. Edellä referoitujen mielipidemittausten mukaan suuri yleisö piti dopingaineiden käyttöä jo ennen kriminalisointien säätämistä moitittavana toimintana, samoin urheilijoiden suuri joukko. Dopingkriminalisointien voitaneen yleisellä tasolla tarkasteltuna todeta kohdistuvan poikkeuksellisen hyvin jo etukäteen moitittavaksi koetun käyttäytymisen alueelle. Dopingkriminalisointien voitiin siten katsoa todentavan ja vahvistavan jo ennakolta omaksuttua moraalista suhtautumistapaa. Toisaalta yksituumaisuuden dopingin moittivuudesta ollessa näin selkeä voidaan myös kysyä, mihin rikosoikeutta enää tarvittiin.

On mahdollista myös ajatella, että kansalaisten ohella lainsäätäjän viesti dopingaineisiin kohdistuvien toimien moitittavuuden lisäämisestä olikin suunnattu viranomaisille. Poliisin ja tullin toiminnassa hormonien ja muiden lääkeaineiden laittomaan kauppaan puuttuminen jää helposti vakavampana ongelmana pidetyn huumausainekaupan kontrollitoimien varjoon.³⁹⁸ Lain muutoksella lainsäätäjä toi esiin toiveen siitä, että poliisi ja tulli tehostaisivat ja priorisoisivat dopingaineisiin liittyvää kontrolliaan. Dopingaineisiin kohdistuvat rikollisuus on luonteeltaan piilorikollisuutta, jolla tarkoitetaan sitä, että dopingaineisiin kohdistuvat rikokset tulevat ilmi ennen muuta lainvalvontaviranomaisten oman toiminnan kautta. Siten dopingainerikollisuuden määrään vaikuttaa merkittäväällä tavalla se, miten intensiivisesti poliisi ja tulli kohdistavat voimavarojaan lääkeaineiden laittomaan valmistamiseen, levittämiseen ja maahantuontiin.³⁹⁹ Mitä paremmin lainvalvontaviranomaiset kiinnittävät huomiota ja tunnistavat dopingaineisiin liittyvää rikollisuutta, sitä tehokkaammin aineiden pääsy markkinoille ja käyttäjille estyy.⁴⁰⁰

³⁹⁸ Ks. tästä SOU 1996:126 s. 313–316.

³⁹⁹ Dopingrikollisuus on siten tyypillisesti piilorikollisuutta, ks. *Hartikainen* 2010 s. 9–13; *Kainulainen* 2011a s. 77.

⁴⁰⁰ Ks. poliisin aktiivisesta roolista tilastoidun huumausainerikollisuuden muutosten selittäjänä *Kainulainen* 2009 s. 65–70.

5 Suomalaisen dopingrikoksen muotokuva

5.1 LUVUN TAVOITTEITA JA LÄHTÖKOHTIA

”Suurta edistysaskelta dopingin valvonnassa ja poiskitkemisessä tulee merkitsemään eduskunnassa parhaillaan käsiteltävänä oleva lakiesitys terveyttä ja turvallisuutta vaarantavia rikoksia koskevien säännösten uudistamisesta. – On syytä olettaa, että uudet säännökset vaikuttaisivat huomattavasti valmentajien ja etenkin lääkäreiden käyttäytymiseen. Kun myös dopingrikosten yrittäminen tulisi rangaistavaksi, kynnyks ehdotusten tekemiseen dopingista muodostuisi korkeaksi.”¹

Lahden vuoden 2001 maailmanmestaruushiihtojen jälkeen kokoontuneen Doping selvitysryhmän raportista poimittu sitaatti paljastaa osaltaan dopingrikoksiin ladatut odotukset. Tässä luvussa siirryn dopingia koskevien kriminalisointien perusteita koskevan analyysin jälkeen konkreettiselle laintulkinnan tasolle. Tavoitteenani on antaa lukijalle kokonaiskuva ja käsitys siitä, millainen rikoslain määritelmän mukaisiin dopingaineisiin kohdistuva toiminta on rangaistavaa. Käsitys siitä, mikä rikosoikeudellisessa mielessä on ”dopingia”, täydentyy. Edelliseen lukuun verrattuna dopingrikoksia lähestytään toisesta suunnasta: toteutuneista tunnusmerkistöistä käsin. Suurten kriminaalisointiteoreettisten linjartakaisujen tarkastelusta siirrytään käsillä olevan luvun myötä joskus hyvinkin teknisiin ja hienovaraisiin aineiden laatua ja määrää koskeviin pohdintoihin, joita dopingrikosten ratkaiseminen on tuonut lainsoveltajan työpöydälle.

Yksi luvun keskeisistä lähtökohdista tulkoon todetuksi heti aluksi. Dopingrikosten tulkinta ei eroa muiden rikoslain rangaistussäännösten tulkinnasta. Tässä mielessä katkeavat sääntelyn yhteydet niin kilpaurheilun antidopingtoimintaan kuin kuntosaliharrastajan dopingaineiden käytön levinneisyyteen ja motiiveihin, jotka olivat vahvasti esillä edellisessä luvussa rikoslain säätämistä tarkasteltaessa. Dopingrikokset eivät siis edellytä soveltamisensa taustalle mitään erityistä urheiluun tai liikuntaan liittyvää kiinnekohtaa, vaikka tällainen voi toki olla olemassa – jolloin myös edellä luvussa 4 lyhyesti tarkastellut kysymykset päällekkäisten normijärjestelmien soveltamistilanteista saattavat aktualisoitua.

¹ Doping selvitysryhmän raportti 2001 s. 40–41.

Rikosoikeudellista laintulkintaa on oikeuskirjallisuudessa käsitelty runsaasti², ja tuon esille vain keskeisiä ajatuksia tämän tutkimuksen tarpeita ajatellen. Rikosoikeudellisen laintulkinnan lähtökohdat ovat noudettavissa laillisuusperiaatteen asettamista vaatimuksista.³ Keskeinen ajatus on, että laillisuusperiaate sitoo rikosoikeudellisen laintulkinnan lainsäätäjän rangaistussäännökseen muotoileman sanamuodon rajoihin sekä asettaa lainsoveltajalle kiellon käyttää analogiaa ja lain sanamuodon ylittävää tulkintaa syytetyn vahingoksi.⁴ Lainsoveltaja ei saa mennä lain sanamuodon ulkopuolelle katsoessaan henkilön syylliseksi rikokseen, vaan valta määritellä rangaistava menettely on lainsäätäjän yksinoikeus. Lain sanamuodon selventämisessä lainkäyttäjän apuna ovat yhtäältä lain sanamuodon normaali, yleiskielinen merkitys⁵ sekä toisaalta sanamuodon erityinen juridis-tekninen⁶ merkitys. Tällä tavoin sanarajan sisäpuolelle⁷ valikoituvista tulkintavaihtoehdoista lainsoveltaja voi esimerkiksi systemaattisin, teleologisin tai lainsäätäjän tarkoitukseen perustuvien argumenttien perustella yksittäistapauksessa omaksumansa tulkintaratkaisun.

Tilanteessa, jossa dopingrikoksia koskevaa korkeimman oikeuden julkaistua oikeuskäytäntöä on vähän, lain esitöissä esitetyt tulkintakannanotot ja lausumat nousevat analyysissä keskeisesti esiin. Lisäksi hyödynnän systemaattista tulkintatapaa. Dopingrikokset seurailevat paljossa huumausainekriminalisoinneissa omaksuttua teknistä toteutustapaa. Yhtäläisyyttä huumausainerikoksiin on etenkin RL 44:6:ssä yksilöityjen rangaistavien tekotapojen⁸ sekä RL 44:7:ssä lueteltujen törkeän dopingrikoksen kvalifiointiperusteiden osalta. Käytän tältä osin

² Ks. oikeuskirjallisuudesta esim. Nuutila 1997 s. 56–60; Frände 2005 s. 50–58; Huovila 2005 s. 59–88; Tolvanen 2005 s. 205–222; Tapani – Tolvanen 2008 s. 117–159.

³ Laillisuusperiaate on nyttemmin ilmaistu sekä PL 8 §:ssä että RL 3:1:ssä.

⁴ Sallitun lain tulkinnan ja kielletyn analogian välinen rajanveto on kuitenkin varsin ongelmallinen. Rikoslain yleisiä oppeja koskeneessa hallituksen esityksessä (HE 44/2002 vp s. 34) ero todetaan viime kädessä liukuvaksi. Sitä, milloin sallittu tulkinta muuttuu kielletyksi analogiaksi, kehoitetaan arvioimaan laillisuusperiaatteen tausta-arvojen ja tavoitteiden näkökulmasta: keskeisiä ovat rikoslain säännösten soveltamisen ennakoitavuus ja vastaajan oikeusturvaan liittyvät näkökohdat.

⁵ Huovila (2005 s. 60) toteaa, että edellytys sanamuodon mukaiselle tulkinnalle tavanomaisen merkityksen mukaisesti on, että lain sanamuoto on ymmärrettävissä normaalin yleiskielen kontekstissa. Tällöin säännöstä olisi lähtökohtaisesti siis tulkittava sen mukaisesti, minkä tavallinen maallikko ymmärtäisi säännöksen ilmeisimmän merkityksen olevan.

⁶ Rikoslain dopingaineen määritelmää voidaan pitää tällaisena juridis-teknisenä terminä, jolle on vahvistettu tietty sisältö laissa. Muina esimerkkeinä juridis-teknisistä termeistä mainitaan usein tahallisuus ja tuottamus, jotka eivät aukea yleiskiellisen käsityksen mukaisesti, vaan niille on määritetty oma sisältönsä oikeustieteen ja käytännön sekä nyttemmin myös lainsäädännön (RL 3:6–7) määritelmien kautta.

⁷ HE 44/2002 vp s. 34.

⁸ RL 50:1:n mukaan huumausaineen laitton valmistaminen, maahantuonti, myyminen, välittäminen, toiselle luovuttaminen tai muulla tavoin tapahtuva levittäminen on rangaistavaa. Dopingrikoksen tapaan huumausainerikos on yritysrikos, eli myös em. tekojen yritys on rangaistavaa.

huumausainerikoksista kertynyttä dopingrikoksia runsaampaa oikeuskirjallisuutta ja -käytäntöä apuna selvitellessäni dopingrikosten tulkinallista sisältöä. Tarkastelu noudattelee tällöin ajatusta siitä, että rationaalinen lainsäätäjä pyrkii systemaattisuuteen ja yhdenmukaisuuteen, joka näkyy muun muassa yhdenmukaisessa tavassa käyttää käsitteitä ainakin samassa säädöksessä ja samalla oikeudenalalla.⁹

Toisaalta tällaisessa systemaattisessa tulkinnassa on aihetta varovaisuuteen. Ensinnäkin on pidettävä mielessä, että huumausaineisiin kohdistuvat toimet ovat dopingaineisiin verrattuna huomattavasti laajemmin kriminalisoituja.¹⁰ Toiseksi se, että tietylle termille annetaan sama merkityssisältö saman säädöskokonaisuuden sisällä, ei ole ehdoton ja poikkeukseton lähtökohta. Esimerkiksi korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä¹¹ on tuotu esiin, että samalle käsitteelle voidaan antaa rikoslain eri tunnusmerkistöissä toisistaan poikkeavat merkityssisällöt, vaikka tätä sinänsä voidaankin pitää ongelmallisena. Korkeimman oikeuden mukaan laillisuusperiaatteeseen liittyvää epätäsmällisyyskieltoa ei voida pitää niin ankarana, että se kokonaan sulkisi pois mahdollisuuden antaa tietylle käsitteelle toisistaan poikkeavat merkitykset, kun sovellettavana ovat erityyppisiin tekoihin ja erilaisten etujen suojaamiseen liittyvät rikostunnusmerkistöt.¹²

Usein tällaiseen, rangaistussäännöksen tarkoituksen huomioon ottavaan lain-tulkintaan on viitattu teleologisen laintulkinnan käsitteen avulla.¹³ Karkeasti teleologisen tulkinnan voidaan määritellä tarkoittavan sitä, että eri tulkintavaihtoehtoista valitaan se, joka parhaiten toteuttaa kyseisen lain tarkoituksia tai tavoitteita.¹⁴ Teleologisen laintulkinnan ongelmallisuus on liitetty siihen, että se

⁹ Ks. systemaattisen laintulkinnan eri muodoista ks. *Huovila* 2005 s. 63–67.

¹⁰ Käytön (RL 50:2a) lisäksi huumausainerikoksena on dopingrikoksesta poiketen kriminalisoitu mm. huumausaineen viljely, maasta vienti, kuljetuttaminen, hallussapito ja hankkiminen (RL 50:1). RL 50:3:n mukaan huumausainerikoksen valmisteluna on kriminalisoitu huumausainerikoksen tekemistä varten tapahtuva soveliaan aineen, välineen tai tarvikkeen maahantuonti, hankkiminen tai vastaanottaminen. Lisäksi RL 50:4 ja 4a:ssä on säädetty rangaistavaksi huumausainerikoksen edistäminen ja törkeä edistäminen.

¹¹ Ks. esim. KKO 2004:46 (ään.). Tapauksessa kyseessä oli maksukyvyttömyyden käsitteen tulkinta verorikkomusta (RL 29:4) koskevan rangaistussäännöksen yhteydessä. Tapauksessa maksukyvyttömyydelle annettiin erilainen sisältö kuin mitä velallisen epärehellisyttä (RL 39:1) koskevassa rangaistussäännöksessä mainitulle maksukyvyttömyydelle oli annettu. Ks. myös KKO 2007:45, jossa arvioinnin kohteena oli lääkerikoksen (RL 44:5) tunnusmerkistöön sisältyvän maahan tuonnin ja salakuljetusrikoksen (RL 46:4) tunnusmerkistössä mainitun maahan tuonnin välinen vertailu.

¹² KKO 2004:46 tuomion kohta 9.

¹³ Teleologisesta laintulkinnasta on kirjoitettu viime vuosina runsaasti. Ks. teleologisen tulkinnan lähtökohdista yleisesti *Tapani* 2004c s. 929–930; *Knuts* 2010 s. 77–87.

¹⁴ *Huovila* 2005 s. 68. *Tapani* ja *Tolvanen* (2008 s. 129) antavat teleologiselle laintulkinnalle seuraavan määritelmän: ”teleologisuus on dynaaminen, jokaisessa rikossäännöksessä omalla tavallaan konkretisoituva elementti”. Teleologinen tulkinta yhdistetään usein ns. kriminaalipoliittisesti orientoituneeseen rikoslainoppiin. Esimerkiksi *Tolvanen* (2005 s. 212, 215) korostaa, että kri-

näyttäisi antavan mahdollisuuden ylittää lain yleiskielisen ja juridis-teknisen merkityssisällön rajat. Tämä aiheuttaa erilaisia näkemyksiä siitä, voidaanko ja millaisissa tilanteissa teleologista tulkintaa ylipäättään käyttää rikoslain tulkinnassa ja soveltamisessa. Yksimielisiä ollaan siitä, että sitä voidaan käyttää syytetyn eduksi. Hankalampia ovat puolestaan tilanteet, joissa teleologinen argumentti näyttäisi osoittavan syytetyn vahingoksi. Laillisuusperiaatteeseen ankkuroituvan tulkintanäkemyksen mukaan teleologisella tulkinnalla ei voida ylittää tulkittavan säännöksen sanamuodon rajoja, joskin on heti muistutettava myös siitä, että kysymys sanamuodon rajojen määrittelystä on useissa tilanteissa ongelmallista.¹⁵ Korkein oikeus on ratkaisuisaan hyödyntänyt teleologista argumentointia ja korostanut sen sallittavuuden kriteerinä sitä, että tulkinnan on oltava ”sopuoinnussa tunnusmerkistöstä ilmenevän, rangaistusuhalla tavoitellun suojan tarkoituksen kanssa ja että lopputulos on kohtuudella tekijän ennalta arvattavissa”.¹⁶

Omaa näkemystäni vastaavasti *Tapani* ja *Tolvanen* ovat tuoneet esille sen, että teleologisen tulkinnan merkitystä on vaikea arvioida abstraktilla tasolla.¹⁷ Teleologisen argumentoinnin merkityksen arviointi on oikeastaan mahdollista vasta konkreettisen soveltamistilanteen yhteydessä. Lain tarkoitus ja tavoitteet ovat myös varsin epämääräisiä tulkinnan apuvälineitä. *Fränden* teleologisen laintulkinnan yhteydessä esittämä kriittinen kysymys siitä, onko säännöksen tarkoitus ja oikeushyvän suojelu sama asia¹⁸, on dopingrikosten osalta relevantti. Dopingrikoksille rikoslain *systemaattisen* sijoittumisen perusteella esiin tuleva tavoite on terveyden ja turvallisuuden suojelu. Tähän viitataan myös hallituksen esityksessä¹⁹, joskin siinä mainitaan myös dopingrikoksia koskevien rangaistussäännösten *keskeisin tehtävä*, joka esityksen mukaan on mahdollisimman tehokas puuttuminen dopingaineiden maahantuontiin ja kauppaan.²⁰ Dopingrikoksilla suojattavien *oikeushyvien* osalta voidaan viitata tämän tutkimuksen edelliseen lukuun 4, joissa oikeushyväkandidaateina esiin tulivat ainakin terveys, kansanterveys ja kilpaurheilun rehellisyys.

Tämän luvun pääpaino on dopingrikoksen perustekomuodon eli RL 44:6:n tulkinnassa. Jos urheilun sisäisten dopingsäännösten tavallisin soveltamistilanne

---

minaalipolitiikan huomioon ottava tulkinta on teleologista tulkintaa, jolloin se antaa hyvät takeet siitä, että rikoslainoppi ja rikoslainkäyttö ovat kriminaalipoliittisesti kestäväällä pohjalla.

¹⁵ Ks. esim. *Nuutila* 1997 s. 57; *Tapani* 2004c s. 929; *Huovila* 2005 s. 69–70. Sanarajaperiaatteen ongelmallisuudesta ks. erit. *Lindroos-Hovinheimo* 2006 s. 364 ss.; *Matikkala* 2005 s. 15–20.

¹⁶ KKO:n teleologista laintulkintaa hyödyntävinä ratkaisuisista voidaan esimerkkinä mainita KKO 2002:11, KKO 2004:46 (ään.) sekä KKO 2007:45.

¹⁷ *Tapani – Tolvanen* 2008 s. 124.

¹⁸ *Frände* 2004 s. 942.

¹⁹ HE 17/2001 vp s. 8.

²⁰ HE 17/2001 vp s. 20.

on kiellettyjen aineiden käyttö, kohdistuu rikoslain säännösten rangaistusuhka aineita valmistavaan, maahantuovaan ja myyvään henkilöön. RL 44:6:n mukaan se, joka laittomasti 1) valmistaa tai yrittää valmistaa dopingainetta, 2) tuo tai yrittää tuoda maahan dopingainetta tai 3) myy, välittää, toiselle luovuttaa tai muulla tavoin levittää tai yrittää levittää dopingainetta, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, *dopingrikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Pykälän toisen momentin mukaan dopingrikoksesta tuomitaan myös se, joka pitää hallussaan dopingainetta todennäköisesti tarkoituksenaan levittää sitä laittomasti.

Dopingrikosta koskeva sääntely on porrastettu rikoslain kokonaisuudistuksessa noudatetun mallin mukaisesti kolmeen törkeysasteeseen. RL 44:7:n mukaan dopingrikoksen törkeäksi kvalifioivia perusteita on neljä: 1) rikoksen kohteena on huomattavan suuri määrä dopingainetta, 2) rikoksella tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä, 3) rikoksentehtyjä toimii tällaisen rikoksen laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä tai 4) dopingainetta levitetään alaikäisille. Jonkin edellä mainitun perusteena olemassa olon lisäksi rikoksen on oltava myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, jotta tekijää voidaan rangaista *törkeästä dopingrikoksesta*. Törkeän dopingrikoksen rangaistusasteikko on vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta. RL 44:8:n mukainen *lievä dopingrikos* on puolestaan kyseessä silloin, kun dopingrikos, huomioon ottaen dopingaineen määrä tai muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen. Lievästä dopingrikoksesta seuraamuksena on sakkoa.

Dopingrikossäännöksiä tulkittaessa on ensinnäkin huomattava, että vain *ei-lääkinnällisesti* perusteltu dopingaineisiin kohdistuva toiminta on kiellettyä. Tunnusmerkistössä tämä käy ilmi sanamuodosta, jonka mukaan rangaistus uhkaa sitä, joka *laittomasti* ryhtyy säännöksessä kuvattuihin toimiin. Dopingaineille ja huumausaineille yhteinen²¹ on kysymys siitä, miten määritellään niihin liittyvän lääkitäimellisen ja ei-lääkitäimellisen – laillisen ja laittoman – toiminnan ero. Sekä huumausaineita että dopingaineita voidaan valmistaa ja käyttää sekä laillisiin että laittomiin tarkoituksiin. Samoin esimerkiksi näillä aineilla käytävä kauppa voi olla joko laillista lääkeainekauppaa tai laitonta ”mustanpörssin” kauppaa. Hallinnollinen huumausainelaki (373/2008) määrittelee tyhjentävästi mahdollisuudet lailliseen huumausaineiden käsittelyyn, ja vastaavasti dopingaineiden osalta tärkeä laki on lääkelaki (395/1987). Dopingaineiden oikea käyttötapa on lääkärin auktorisoimaa ja määrittelemää, samoin niiden valmistaminen,

²¹ Huumausainerikoksissa (RL 50:1 ja 2a) on vastaava sanamuoto eli huumausaineiden *laiton* valmistus, viljely, maahantuonti jne. on rangaistuksen uhalla kielletty.

levittäminen ja maahantuonti ovat valtion viranomaisten kontrolloimana oikein ja sallittua.²²

Toinen dopingrikoksen rangaistussäännöksiä tarkasteltaessa huomionarvoinen seikka on niiden liityntä muihin rikoslain tunnusmerkistöihin. RL 44:6:ssä on toissijaisuuslauseke, jonka mukaan se väistyy, jos teosta on muualla laissa säädetty ankarampi rangaistus. Tällöin harkittavaksi saattavat tulla esimerkiksi konkurrenssikysymykset henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten kanssa.

Edellä viitattiin lyhyesti entisen DDR:n dopingoikeudenkäynteihin, joissa kysymys on ollut dopingaineen antamisella tapahtuvasta pahoinpitelystä tai vammantuottamuksesta. Tapauksissa pohdittiin, onko esimerkiksi dopingainetta urheilijalle antava valmentaja tuomittava sekä dopingrikoksesta että pahoinpitelystä – edellyttäen, että valmentaja on toiminut tietoisena aineen vakavista terveyshaitoista. Nämä kysymykset jäivät kuitenkin tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Huumausainerikossäännöksiä kommentoidessaan *Ari-Matti Nuutila* ja *Sakari Melander* ovat katsoneet, että jos huumeen levittäjä mieltää varsin todennäköiseksi, että tietämätön käyttäjä menehtyy tai saa vakavan vamman, kyseeseen voi tulla vastuu pahoinpitelystä tai taposta huumausainerikoksen ohella. Jos levittäjän suhtautuminen seuraukseen on puolestaan törkeän huolimaton, huumausainerikoksen lisäksi voi aktualisoitua vastuu vammantuottamus- tai kuolemantuottamusrikoksesta.²³ Analogisesti nämä lähtökohdat soveltunevat dopingrikoksiinkin. Käytännössä dopingaineita myyvä joutune harvoin vastuuseen asiakkaan kuolemasta tai vammoista. Kuten edellä on todettu, dopingaineisiin liittyvät terveysriskit ovat usein epävarmoja ja ylipäättään ne lienevät pääosin toisentyypisiä kuin huumausaineiden terveysriskit. Olemme jälleen tekemisissä dopingaineiden terveyshaittoihin liittyvän tiedon kanssa, mutta dopingaineisiin ei liittyn esimerkiksi yliannostelusta tai yllättävistä sivuvaikutuksista johtuvaa äkillisen kuoleman vaaraa samaan tapaan kuin huumausaineisiin, vaan dopingaineiden terveysriskit toteutunevat vasta pitkäaikaisemman käytön jälkeen. Toiseksi täysivaltaisen ja vapaaehtoisen dopingaineiden käyttäjän on pääsääntöisesti oltava itse vastuussa omasta hengestään ja terveydestään yleisten rikosoikeudellisten lähtökohtien mukaisesti.²⁴

Dopingrikossäännöksen tunnusmerkistössä on päällekkäisyyttä myös RL 44:5 lääkerikossäännöksen kanssa. Lääkerikossäännökseen sisältyy kuitenkin toissijaisuuslauseke, jonka mukaan lääkerikosta koskevaa rangaistussäännöstä sovelletaan vain, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta. Lääkerikoksen rangaistusasteikko – sakkoa tai vankeutta enintään yksi vuosi – on do-

²² Ks. huumausaineiden, lääkkeiden ja alkoholin oikein- ja väärinkäytön välisistä rajalinjoista *Christie – Bruun* 1986 s. 69–71.

²³ *Nuutila – Melander* 2009 s. 1399.

²⁴ Ks. henkilön itsemääräämisoikeuden vaikutuksesta rikosoikeudelliseen arviointiin *Nuutila* 1997 s. 178–186; *Frände* 2005 s. 107–109; *Tapani – Tolvanen* 2008 s. 258–264.

pingrikosta lievempi, joten tekoihin, jotka kohdistuvat RL 44:16:n määritelmän kattaviin aineisiin, sovelletaan lääkerikoksen sijasta dopingrikosta koskevaa sääntelyä.

Edelleen päällekkäisyyttä on dopingrikosta ja salakuljetusta koskevien rangaistussäännösten välillä. Dopingrikossäännöksessä on kriminalisoitu dopingaineiden laiton maahantuonti. Salakuljetusta koskevan RL 46:4:n mukaan ilman asianmukaista lupaa tai tuontia koskevien säännösten ja määräysten vastaisesti tapahtuva tavaroiden maahantuonti on rangaistavaa. Dopingrikoksen ja salakuljetuksen rangaistusasteikot ovat samat; molemmista voi seurata enimmillään kahden vuoden vankeusrangaistus. Tässä tilanteessa lain soveltamisessa on turvaututtava *lex specialis* -sääntöön, jonka mukaan dopingaineita koskevia rangaistussäännöksiä sovelletaan erityissäännöksinä aina silloin, kun kyseessä on RL 44:16:ssä tarkoitetun dopingaineen luvaton maahantuonti.²⁵

Kolmas dopingrikoksen tunnusmerkistön ominaispiirre on yrityksen ja täytetyn teon rinnasteisuus. Rangaistavaan tekoon on syyllistynyt se, joka valmistaa tai *yrittää* valmistaa, tuo tai *yrittää* tuoda maahan sekä levittää tai *yrittää* levittää dopingainetta. Tällaiseen niin sanottuun yritysrikokseen²⁶ syyllistyneen rangaistus määrätään samalta rangaistusasteikolta kuin täytetynkin teon tekijän rangaistus, eli hänen hyväkseen ei lueta RL 6:8:n mukaista rangaistusasteikon lievenystä kuten muutoin yleensä yritystilanteissa.²⁷

Neljänneksi on huomattava, että dopingrikossäännöksessä rangaistavuus edellyttää aina tahallisuutta. Tuottamukseen perustuvaa dopingrikosta ei laki tunne. Dopingrikosten kohdalla tahallisuuskysymykset kietoutuvat olosuhdetahallisuuden ympärille, koska dopingrikoksiin ei sisälly teosta erillistä seuraustunnusmerkkiä.²⁸ Joihinkin tahallisuutta koskeviin kysymyksiin palataan yksityiskohteisemmin jäljempänä.

²⁵ Ks. tästä tilanteesta KKO 2011:89, jota käsitellään yksityiskohtaisesti jäljempänä.

²⁶ Yritysrikoksista tarkemmin ks. esim. *Frände* 2005 s. 250; *Tapani* 2010 s. 19–20.

²⁷ Rikoslain yleisen osan uudistusta koskeneessa hallituksen esityksessä (HE 44/2002 vp s. 202) todetaan, että tällaisen ns. yritysrikoksen jäädessä yritykseksi (esim. dopingaineen myyminen ei onnistu) olisi kuitenkin luontevaa tuomita lievempi rangaistus kuin täytetystä teosta. *Tapani* (2010 s. 20) suhtautuu kuitenkin epäillen siihen, että tätä kannanottoa olisi todellisuudessa noudatettu lainkäytössä. Yritysrikoksen säätämisen rationa on usein juuri onnistumisen sattumanvaraisuus, jolloin yritystä ja täytettyä tekoa voidaan pitää moitittavuudeltaan samanarvoisina.

²⁸ Rikoslain yleisen osan uudistuksen yhteydessä tahallisuutta koskevan RL 3:6:n oli tarkoitettu kattavan sekä olosuhde- että seuraustahallisuuden (ks. HE 44/2002 vp s. 87 ja 250). Pykälä sai uuden muotoilun lakivaliokunnassa, jossa päädyttiin säätämään rikoslaissa vain seuraustahallisuudesta. Olosuhdetahallisuus jätettiin tunnusmerkistöerehdystä koskevan säännöksen perusteella oikeuskäytännössä arvioitavaksi. Ks. LaVM 28/2002 vp s. 9–10. Sekä seuraus että olosuhdetahallisuudesta on oikeuskirjallisuudessa kirjoitettu runsaasti. Ks. seuraustahallisuutta koskevasta uudemmassa keskustelusta esim. *Matikkala* 2005 s. 253–261; *Frände* 2005 s. 121–131; *Tapani – Tolvanen* 2008 s. 210–227 ja olosuhdetahallisuudesta esim. *Koponen* 2007 s. 41–42; *Matikkala* 2005

5.2 LAITTOMIEN TEKOTAPOJEN TARKASTELUA

5.2.1 Valmistaminen

RL 44:6.1:n 1-kohdan mukaan dopingrikokseen syyllistyy se, joka luvattomasti valmistaa tai yrittää valmistaa dopingainetta. Valmistamista koskevan tekotavan toteutumista arvioitaessa on muistettava edellä mainittu ero lääkinnällisen ja ei-lääkinnällisen, laillisen ja laittoman toiminnan välillä. Lääkkeiden laillisesta valmistuksesta säädetään lääkelaissa (395/1987).

Läkelain mukainen lääkkeiden valmistus on luvan- tai ilmoituksenvaraista. Lupaviranomaisena ja ilmoitusten vastaanottajana toimii Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus. Lääkkeiden teollinen valmistus tapahtuu lupaviranomaisen myöntämän luvan perusteella ja sen ehtoja noudattaen lääketehtaassa, jossa on tarkoitukseen hyväksyttävät tuotantotilat ja laitteet. Läketehtaalla on myös oltava mm. vastuunalainen johtaja, joka vastaa lääkkeiden laadullisesta moitteettomuudesta sekä siitä, että lääketehtaan valmistamat lääkkeet ja niiden valmistusprosessi täyttävät niille läkelaissa tai sen nojalla annetuissa säännöksissä ja määräyksissä asetetut vaatimukset.²⁹ Lääkkeitä voi laillisesti valmistaa myös muutoin kuin teollisesti. Läkkelaki sisältää säännökset mm. apteekissa ja siihen kuuluvassa sivuapteekissa tapahtuvasta lääkkeiden valmistuksesta, joka voi tapahtua ainoastaan apteekin tai siihen kuuluvan sivuapteekin sekä palvelupisteen omaa myyntiä varten.³⁰

Hallituksen esityksessä kuvaillaan dopingaineen valmistamisen olevan teknisesti hyvin vaativaa, korkeatasoisia laboratorio-olosuhteita vaativaa toimintaa.³¹ Esityksessä arvioidaan, ettei dopingaineen valmistamista koskevan tekotavan soveltaminen tule Suomessa kovin usein ajankohtaiseksi, eikä dopingaineita hallituksen esityksen valmistumisajankohtana ollut tiettävästi valmistettu Suomessa.³² Dopingaineiden valmistamista koskevaa, Finlex-tietokannassa julkaistua oikeuskäytäntöä, ei ole saatavissa. Myöskään *Heini Kainulaisen* dopingrikosten rangaistuskäytäntöä Suomessa kartoittaneessa tutkimuksessa ei tullut esille yhtään tapausta, jossa dopingrikoksen tekotapana olisi ollut aineiden valmistus tai sen yritys.

s. 30, 244–251; *Tapani* 2005 s. 283–301; *Frände* 2005 s. 131–136 ja 2010 s. 157–165; *Helenius* 2007 s. 514–527; *Tapani – Tolvanen* 2008 s. 227–236.

²⁹ Ks. läkkelaki 9 §.

³⁰ Ks. läkkelaki 12.1 ja 13 §.

³¹ HE 17/2001vp s. 40.

³² HE 17/2001 vp s. 40. Samantapaiseksi arvioitiin tilanne myös Ruotsissa dopinglain säätämisen aikaan, ks. prop. 1990/91:199 s. 22.

Edellä mainittua dopingaineiden rangaistuskäytäntöä selvittänyttä empiiristä tutkimusta varten kerättiin maamme käräjäoikeuksista kaikki vuosina 2007–2008 annetut lainvoimaiset syyksilukevat dopingtuomiot. Niitä kertyi yhteensä 200. Selvityksen perusteella dopingrikosten yleisin tekotapa oli dopingaineiden maahantuonti tai sen yritys, toiseksi eniten esiintyi dopingaineiden levitystä tai sen yritystä ja kolmanneksi yleisin oli aineiden hallussapito levittämistarkoituksessa.³³

Kuitenkin dopingaineiden valmistusta on tapahtunut myös Suomessa, mikä käy ilmi esimerkiksi keskusrikospoliisin raportoimasta laitonta lääketehdasta koskevasta tapahtumakuvaksesta.³⁴ Seuraavassa referoitu tapahtumainkulku antaa samalla yhden havainnollisen kuvan lääkeaineiden laittoman valmistuksen ja myynnin organisoinnin tavasta.

Keskusrikospoliisi otti 2000-luvun vaihteessa seurantaansa rikollisryhmän, jonka epäiltiin valmistavan laittomasti anabolisia steroideja. Ryhmän suomalaisena päähenkilönä toimivat suomalaiset AM ja AR, jolla oli yhteyksiä Vieroon. Ryhmä harrasti laittomia dopingaineita ja pyöritti Euroopan suurinta laittomien Rohypnol-kapselien tuotantoa.³⁵

Virolaisten kontaktien avulla tekijöille järjestyi sopimus virolaisen lääkkeiden maahantuonnille harjoittavan yrityksen kanssa. Yrityksen kautta doping- ja Rohypnol-kapseleiden valmistukseen tarvittavat laitteet, raaka-aineet ja pakkaustarvikkeet hankittiin Belgiasta, Kiinasta ja Suomesta. Tuotantotilana toimi tavallinen helsinkiläinen kerrostalokaksio. ”Firma” valmisti ja myi useamman vuoden aikana kymmeniätuhansia steroidi- ja lääkekapseleita. Poliisin suorittamissa kotietsinnöissä takavarikoitiin lähes 150 000 doping-ainekapselia. Lisäksi takavarikoitiin raaka-aineita, joista olisi saanut yli 400 000 kapselia eri doping-aineita. AM:n pitämän kirjanpidon mukaan ennen poliisin väliintuloa Rohypnoleja oli ehditty myydä yli 150 000 kappaletta ja dopingaineita yli 60 000 kappaletta. Kuulusteluissa AM viittasi venäläismaafiaan mm. toiminnan aloittamiseen tarvittavien varojen lähteenä mutta näyttöä yhteyksistä ei kuitenkaan löytynyt. Helsingin käräjäoikeus tuomitsi päätekijäksi katso-
tun AM:n 7,5 vuoden vankeusrangaistukseen mm. salakuljetuksesta, törkeistä doping- ja huumausainerikoksista, lääkerikoksesta sekä teollisoikeusrikoksesta.

Kuten todettu, dopingaineen valmistamisen yritys rinnastetaan täytettyyn te-
koon. Siten myös tekijä, jonka pyrkimykset valmistaa esimerkiksi steroidikapseleita on jostain syystä epäonnistunut, voitaisiin tuomita dopingrikoksesta. Mie-

³³ Kainulainen 2011a s. 43, 47.

³⁴ Ks. Keskusrikospoliisin Tutkittuja rikoksia – julkaisu 2003 s. 4-5.

³⁵ Rohypnol on unilääke, jonka vaikuttava aine on flunitratsepaami. KRP:n raportin tietojen mukaan Suomessa Rohypnolin apteekkimyynti lopetettiin yli kymmenen vuotta sitten. Ainetta käyttävät erityisesti narkomaanit, mutta Rohypnolia on käytetty myös ns. tyrnästippoina.

lenkiintoiseksi tulevat tällöin kysymykset yrityksen kelvollisuudesta sekä rajanvedosta rikoksen valmistelun ja yrityksen välillä. Rankaisemattomasta kelvottomasta yrityksestä voisi olla kysymys – edellä esitettyä tapauskuvausta modifioiden – esimerkiksi tilanteessa, jossa Kiinasta toimitetut raaka-aineet olisivat olleet jotakin muuta kuin tilattua hormonia, esimerkiksi vitamiinia tai pesujauhetta. Rikoksen täyttyminen ei tällaisessa tilanteessa olisi objektiivisesti mahdollista. Täytäntöönpanotoimista huolimatta kapsleiden valmistaja ei saisi aikaan konkreettista vaaraa rikoksen täyttymisestä, sillä rikoksentekovälineessä olisi perustavanlaatuinen puute, joka estäisi rikoksen toteutumisen. Rangaistavuutta ei voida perustaa yksinomaan tekijän rikolliseen tahtoon valmistaa laittomia dopingainekapseleita.³⁶

Valmistelun ja yrityksen välisen rajanvedon osalta voidaan vielä pohtia, olisivatko edellä mainitut AM ja AR syyllistyneet dopingrikokseen jo siinä vaiheessa, kun he olivat lähettäneet tilauksen toiminnasta tarvittavista laitteista ja raaka-aineista Kiinaan ja Belgiaan mutta tavarat eivät vielä olleet ehtineet saapua perille. Tyypillisiä valmistelutoimia ovat usein juuri rikoksen tekemistä varten tarvittavien laitteiden valmistaminen ja hankkiminen.³⁷ Esimerkiksi huumausainerikoksen valmistelusta (RL 50:3) on säädetty rangaistus sille, joka tehdäkseen 50:1:n 1–4 kohdassa³⁸ tarkoitetun huumausainerikoksen valmistaa, tuo maahan, hankkii tai vastaanottaa tällaisen rikoksen tekemiseen soveltuvan välineen, tarvikkeen tai aineen.

Nuutila ja Melander ovat mainitun tunnusmerkistön osalta todenneet, että välineillä on ennen kaikkea tarkoitettu huumausaineiden valmistuksessa tarvittavia laboratoriovälineitä. Aineilla tarkoitetaan esimerkiksi huumekasvien siemeniä ja taimia, huumeiden raaka-aineita sekä synteettisten huumeiden valmistuksessa tarvittavia kemikaaleja.³⁹ Jos tällaisten tarpeiden hankkiminen tai vastaanottaminen on *tyypillistä rikoksen valmistelua*, voidaan ajatella, ettei rangaistavaa dopingrikosta olisi vielä tarvikkeiden tilaus- ja hankintavaiheessa tapahtunut.

³⁶ Ks. yrityksen kelvottomuudesta tarkemmin *Tapani* 2010 s. 92–102.

³⁷ Valmistelun rangaistavuuteen on kotimaisessa kriminalisointikeskustelussa suhtauduttu pidättyväisesti. Pidättyväisyyttä perustellaan ensinnäkin tekorikosoikeuden periaatteella. Esim. Nuutila ja Melander ovat todenneet, että tekorikosoikeutta kunnioittavissa valtioissa rikoksen valmistelu on rangaistavaa vain, mikäli kyseessä on erityisen vaarallinen tai vahingollinen rikos. Toiseksi valmistelun rankaisemattomuutta on perusteltu myös sillä, että tekijälle halutaan vielä valmisteluvaiheessa antaa todellinen mahdollisuus harkita, ryhtyykö rikokseen vai ei. *Nuutila – Melander* 2009 s. 1401.

³⁸ Kyse on huumeiden valmistamisen, viljelyn, salakuljetuksen, muun kuljetuksen tai kuljetuttamisen sekä myynnin, välittämisen, luovuttamisen ja muun levittämisen tekotavoista. Rangaistavan valmistelun piiristä on rajattu pois huumausaineiden hallussapidon ja käytön valmistelu.

³⁹ *Nuutila – Melander* 2009 s. 1401–1402.

Voidaan kuitenkin edelleen miettiä, muuttuisiko arviointi toiseksi silloin, jos lääkeaineet ja laitteet olisivat jo saapuneet Suomeen ja ne olisi myös ehditty koota ja valmistella siihen kuntoon, että tuotanto voitaisiin millä hetkellä hyvänssä aloittaa. Huumausaineiden osalta oikeuskirjallisuudessa on valmistelun ja yrityksen rajanvetoa tulkittu siten, että huumeen valmistaja, joka on rakentanut laboratorion valmiiksi tuotantoa varten, on syylistynyt jo huumausainerikokseen eikä vain sen valmisteluun. Henkilö on aloittanut teon, joka välittömästi olisi johtamassa huumeen valmistamiseen.⁴⁰ Tämänkaltaista tulkintalähtökohtaa dopingaineiden valmistamiseen soveltaen dopingrikoksen voitaisiin katsoa olevan kyseessä silloin, kun kapselien valmistamiseen tarvittavat ja aineet olisivat saapuneet ”tehtaaseen” ja tuotanto voi välineistön puolesta alkaa milloin hyvänsä.

5.2.2 Maahantuonti

Rikoslain 44:6:n 2-kohdan mukaan dopingaineen tuonti Suomeen ja tuonnin yritys ovat rangaistavia tekoja. Dopingrikoksen rangaistuskäytäntöä kartoittaneen tutkimuksen mukaan maahantuonti on myös *yleisin dopingrikoksen toteuttava tekotapa*.⁴¹ Tätäkin tekotapaa tarkasteltaessa on huomattava laillisen ja laitoman maahantuonnin ero. Dopingaineina pidettyjen lääkkeiden laillinen maahantuonti on sallittua lääkelain määräämissä rajoissa.

Lääkkeiden laillisesta maahantuonnista säädetään lääkelain 3 luvussa. Sen 17 §:n mukaan lääkkeitä saa tuoda maahan 1) se, joka saa teollisesti valmistaa lääkkeitä lääketehaassa; 2) se, jolla on lääkelain mukainen lupa harjoittaa lääkkeiden tukkukauppaa; 3) apteekkari ja tietyt laissa mainitut apteekit⁴² toimintaansa varten; 4) sairaala-apteekki yksittäistapauksissa asianomaisen sairaanhoitopiirin, sairaalan tai terveyskeskuksen toimintaa varten; 5) yliopisto, korkeakoulu ja tieteellinen tutkimuslaitos tutkimustoimintaansa varten; sekä 6) klinisiin lääketutkimuksiin se, jolla on oikeus valmistaa lääkkeitä klinisiin lääketutkimuksiin. Sairaala-apteekin, yliopiston, korkeakoulun ja tieteellisen tutkimuslaitoksen on tehtävä maahantuonnista ilmoitus Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskuselle. Oikeus Euroopan talousalueen ulkopuolelta tapahtuvaan maahantuontiin on vain sellaisella toimijalla, jolla on lääkelain 8 §:n mukainen lupa lääkkeiden teolliseen valmistamiseen.

Edellisten lisäksi yksityishenkilöillä on rajoitettu oikeus tuoda lääkkeitä Suomeen. Lääkelain 19 §:n mukaan ulkomailta Suomeen saapuva yksityishenkilö

⁴⁰ Nuutila – Melander 2009 s. 1402.

⁴¹ Kainulainen 2011a s. 47.

⁴² Helsingin yliopiston apteekki, Kuopion yliopiston apteekki ja Sotilasapteekki.

saa tuoda maahan henkilökohtaista lääkitystään varten lääkevalmisteita⁴³, jotka on hankittu valmisteen vähittäisjakeluun oikeutetulta toimittajalta. Lääkeaineiden⁴⁴ tuonti ei ole yksityishenkilöille lainkaan sallittua. Edelleen saman lainkohdan mukaan reseptilääkkeen hankinnan tulee perustua lääkkeen määräämiseen oikeutetun henkilön antamaan lääkemääräykseen. Urheilujoukkueiden lääkinnälliset tarpeet on myös huomioitu lain 19 §:ssä. Muualla kuin Suomessa vakinaisesti asuva lääkärin (tai eläinlääkärin) ammattia harjoittamaan oikeutettu henkilö saa Suomeen tullessaan tuoda mukanaan ja täällä käyttää lääkevalmistetta, jolla on myyntilupa maassa, jossa hän pääasiallisesti harjoittaa ammattiaan. Tällöin maahan saapumisen ja lääkevalmisteiden tarpeen on perustuttava Suomeen tilapäisesti saapuvan, kansainväliseen urheilun arvokilpailuun tai sellaiseen rinnastettavaan muuhun tapahtumaan osallistuvan henkilön tai henkilöryhmän lääkinnälliseen tarpeeseen. Lääkärillä ei kuitenkaan ole tässäkään tilanteessa oikeutta tuoda maahan rikoslain 44:16:ssä tarkoitettuja dopingaineita.

Lääkelaisissa annetun valtuutuksen perusteella on valtioneuvoston asetuksella säädetty yksityishenkilöiden toimesta tapahtuvan lääkevalmisteiden maahan tuonnin tarkemmista edellytyksistä ja rajoituksista. Valtioneuvoston asetuksen (1088/2002) mukaan matkustaja voi Euroopan talousalueella tapahtuvilta matkoilta tuoda henkilökohtaiseen käyttöönsä resepti- ja itsehoitolääkkeitä korkeintaan yhden vuoden käyttöä vastaavan määrän. Euroopan talousalueen ulkopuolelta tapahtuvilta matkoilta lääkkeitä voidaan tuoda korkeintaan kolmen kuukauden käyttöä vastaava määrä.

Lääkevalmisteita voidaan tilata ulkomailta myös postin välityksellä. Postitse vastaanotettujen lääkkeiden määrää on kuitenkin asetuksessa niin ikään rajoitettu. Euroopan talousalueelta lääkevalmisteita voidaan vastaanottaa postilähettyksinä korkeintaan kolmen kuukauden käyttöä vastaava määrä⁴⁵, mutta niiden hankkiminen ja vastaanottaminen postitse Euroopan talousalueen ulkopuolisesta valtiosta on kokonaan kielletty.⁴⁶ Määritettäessä sallittua Suomeen tuotavaa lääkemäärää käytetään itsehoitolääkkeissä perusteena pakkaukseen merkittyä an-

⁴³ Lääkelain 4 §:n mukaan *lääkevalmisteella* tarkoitetaan lääkettä: 1) joka on valmistettu tai maahantuotu lääkelain mukaisesti; ja 2) joka on tarkoitettu lääkkeenä käytettäväksi; sekä 3) jota myydään tai muutoin kulutukseen luovutetaan myyntipakkauksessa. Lääkevalmisteeksi katsotaan myös ihmisestä peräisin oleva veriplasma, jonka valmistuksessa käytetään teollista prosessia.

⁴⁴ *Lääkeaine* on lääkelain 5 §:n määritelmän mukaan kemiallisesti tai muuten tieteellisin menetelmin yksityiskohtaisesti määritelty elimistöön vaikuttava aine, jota käytetään lääkevalmisteen valmistuksessa tai lääkkeenä sellaisenaan.

⁴⁵ VNA lääkevalmisteiden henkilökohtaisesta tuonnista Suomeen 4 § 1 ja 2 mom.

⁴⁶ VNA lääkevalmisteiden henkilökohtaisesta tuonnista Suomeen 3 § 3 mom. Ks. myös KKO 2007:45.

nosta ja reseptilääkkeissä lääkemääräyksen tai lääkkeen käyttöohjeen mukaista vuorokausiannosta.⁴⁷

Ulkomailta niin henkilökohtaisesti kuin postitsekin hankittujen lääkkeiden tulee olla siis laillisesti hankittuja. Asetuksen 3 §:ssä lailliselta hankinnalle asetetaan tiettyjä edellytyksiä. Lääkevalmisteella on ensinnäkin oltava myyntilupa hankintavaltiossa, tai jos lääkevalmisteella ei ole myyntilupaa, sen hankinnan on perustuttava lääkkeen määräämiseen oikeutetun henkilön asianmukaisesti antamaan lääkemääräykseen. Toiseksi lääkevalmiste on hankittava toimittajalta, jolla on valmisteiden ostomaassa oikeus lääkkeiden vähittäisjakeluun, ja kolmanneksi lääkkeiden maahantuojan on tarvittaessa pystyttävä osoittamaan, että lääkevalmiste on tarkoitettu hänen omaan lääkitykseensä. Reseptilääkkeessä tämä tulee osoittaa lääkkeen määräämiseen oikeutetun henkilön asianmukaisesti antamalla lääkemääräyksellä tai vaihtoehtoisesti lääkärintodistuksella. Lisäksi lääkevalmistetta henkilökohtaisesti maahan tuovalla tai sitä postitse vastaanottavalla henkilöllä tulee olla tarvittavat asiakirjat mukanaan hänen tuodessaan valmisteiden Suomeen tai vastaanottaessaan sitä postitse.

Dopingrikosten rangaistuskäytäntöä koskevan selvityksen ja tullin tuottamien dokumenttien perusteella voidaan hahmotella *tyypillistä dopingaineiden maahantuontitapausten kuvaa* Suomessa. Postin käyttö on yleisin tapa tuoda laittomasti dopingtuotteita henkilökohtaiseen käyttöön.⁴⁸ Päivittäiseksi ongelmaksi kuvataan myös lentomatrustajien mukanaan tuomiin lääkkeisiin liittyvät tilanteet. Matrustajilla on muun muassa Intiasta, Kiinasta ja Thaimaasta hankittuja lääkemääräyksiä, joiden asianmukaisuutta on vaikea todentaa. Useissa Aasian, Afrikan ja Etelä-Amerikan maissa erilaisten lääkkeiden ostaminen myös ilman lääkemääräystä on mahdollista. Tullin mukaan yksityishenkilö saa myös Väli-meren alueelta melko helposti hankituksi suuriakin määriä dopingaineita.⁴⁹ Postitse niitä tuotetaan myös Tšekin tasavallasta, Slovakiasta, Turkista ja Englannista.⁵⁰ Suosituimpia dopingaineita ovat anaboliset steroidit, varsinkin metandienonivalmisteet⁵¹. Myös laillisilla lääkemerkkinoilla kalliita kasvuhormoneja tuodaan jonkin verran⁵², samoin testosteronia ja nandrolonia.⁵³

⁴⁷ VNA lääkevalmisteiden henkilökohtaisesta tuonnista Suomeen 4 § 3 mom.

⁴⁸ Tullirikostorjunnan vuosikirja 2009 s. 6 ja 24. Suurin osa tullin tutkimista dopingrikoksista paljastuu postiliikenteessä. Tullin havaintojen mukaan internetin rooli lääke- ja dopingaineiden hankinnassa on kasvanut viime vuosina. Ks. saman vahvistaen *Kainulainen* 2011a s. 70.

⁴⁹ Tullirikostorjunnan vuosikirja 2006 s. 31.

⁵⁰ Tullirikostorjunnan vuosikirja 2009 s. 24. Ks. samansuuntaisesti lähtömaista myös *Kainulainen* 2011a s. 70.

⁵¹ ”Venäjänvitokset” tai ”thaivitokset”.

⁵² Tullirikostorjunnan vuosikirja 2006 s. 31.

⁵³ Esimerkiksi kauppanimillä Sustanon, Omnadren, Testosterone sekä Deca-Durabolin, Decabol. Tullirikostorjunnan vuosikirja 2009 s. 24.

Samat ainenimikkeet toistuvat myös dopingaineiden rangaistuskäytännöstä tehdyn tutkimuksen sivuilla. Yleishavaintona tutkimuksen toteuttanut *Heini Kainulainen* toteaa, että erilaisia dopingaineiden kauppanimiä tai vaikuttavan ainesosan nimiä oli käräjäoikeuksista kerättyssä tapausaineistossa paljon. Tutkituista 200 tuomiosta löytyi yhteensä noin 170 erilaista nimikettä.⁵⁴ Lisäksi tuomioistuimilla ei ollut mitään yhtenäistä tapaa kuvata rikoksen kohteena olevaa ainetta, vaan tuomioissa esiintyi sekaisin sekä kauppanimiä että vaikuttavan aineen nimiä. Eniten tutkituissa tuomioissa esiintyi metanienonia, toiseksi eniten stanotsolia ja kolmanneksi eniten löytyi kauppanimen Nandrolone Decanoate 200 mukaisia valmisteita. Kaikki mainitut aineet ovat synteettisiä anabolisia steroideja. Myös Deca-Durabol ja Sustanon esiintyvät tuomioissa yleisimpinä dopingaineina.⁵⁵ Rikoslain 44:16:ssä mainitun neljän pääaineryhmän mukaisesti dopingrikoksen kohteena olivat selvästi yleisimmin synteettiset anaboliset steroidit ja niiden johdannaiset. Toiseksi eniten löytyi testosteronia tai sen johdannaisia ja kolmanneksi kemiallisia aineita, jotka lisäävät testosteronin, sen johdannaisten tai kasvuhormonin tuotantoa ihmiskehossa. Kasvuhormoni osoittautui kaikkein harvinaisimmaksi dopingaineeksi, sillä se oli rikoksen kohteena vain kahdeksassa tutkitusta kahdestasadasta tuomiosta.⁵⁶

Dopingaineiden salakuljetus luo helposti mielikuvan tullin tekemästä suuresta, tuhansia ampulleja käsittävästä hormonitakavarikosta, jonka taustalla on järjestyntynyt rikollisryhmä. Dopingaineiden rangaistuskäytäntöä kuvanneen tutkimuksen mukaan tällaiset laajat, organisoidut dopingrikosjutut olivat kuitenkin poikkeuksellisia. Usein rikoksen kohteena ollut dopingainemäärä vaikuttaa varsin suurelta, toisinaan liikutaan tuhansissa kappaleissa⁵⁷, mutta silti kyse on useimmiten yksittäisen henkilön omaa käyttöä varten tapahtuvasta maahantuonnista. Kainulainen toteaa, että kerätyn tutkimusaineiston *tyypillisin dopingrikos on yksityishenkilön omaa käyttöä varten postin välityksellä tapahtunut maahantuonti*.⁵⁸

Postin välityksellä lääkevalmisteiden tilaaminen ulkomailta on asettanut kysymyksenalaiseksi sen, mitä ”maahan tuomisella” tarkoitetaan. Onko tunnusmerkistö täyttyntynyt maahantuonnin tekotavan osalta silloin, kun lähetys on saapunut Suomen maaperälle, vaikka vastaanottaja ei ole vielä saanut sitä konkreetti-

⁵⁴ Kainulainen 2011a s. 49.

⁵⁵ Kainulainen 2011a s. 50.

⁵⁶ Kainulainen 2011a s. 51.

⁵⁷ Eniten esiintyvien metadienonitablettien lukumäärä vaihteli välillä 8–14 000, keskiarvon ollessa 1 262 ja mediaanin 504, ks. Kainulainen 2011a s. 52. Kainulainen kuitenkin korostaa, että aineiden määrää on vaikea yksilöidä saati vertailla keskenään. Tuomioissa määriä kuvattiin eri suureilla, esimerkiksi kappalemäärinä, tabletteina, ampulleina, pulloina, valmisteina, annospusseina, millilitroina, milligrammoina tai grammoina. Useista rikoksista puuttui tarkka tieto rikoksen kohteena olleesta dopingaineen määrästä, laadusta tai pitoisuudesta.

⁵⁸ Kainulainen 2011a s. 70.

sesti haltuunsa? Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2007:45 oli kysymys lääkkeiden postitse tapahtuvasta maahantuonnista.

Tapauksessa A:lle oli vaadittu rangaistusta lääkerikoksesta, koska hän oli tuonut maahan postin välityksellä lääkkeitä Euroopan talousalueen ulkopuolista valtiosta (Intiasta) antamalla B:lle osoitteen, johon B oli A:n tietien lähettänyt lääkkeet. Tulli oli kuitenkin takavarikoinut lähetyksen ennen sen päättämistä A:lle.

Läakerikosta koskevan RL 44:5.1:n 1-kohdan mukaan se, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta lääkelain vastaisesti tuo maahan lääkelaisia tarkoitettuja lääkkeitä, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, lääkerikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Kuten edellä todettiin, lääkelain 19 §:n ja sen nojalla annetun valtioneuvoston asetuksen mukaan lääkevalmisteiden hankkiminen ja vastaanottaminen postitse Euroopan talousalueen ulkopuolisesta valtiosta on koonaan kielletty.⁵⁹

Tapauksessa olennainen kysymys oli se, täyttikö teko lääkerikoksen tunnusmerkistön tekotavan ”tuo maahan”, koska A ei ollut konkreettisesti vastaanottanut lääkevalmisteita. Hovioikeus vapautti A:n, koska lääkevalmisteet oli takavarikoitu tullialueella ilman, että niitä oli luovutettu A:lle.

Korkein oikeus totesi, ettei lääkerikoksen esitöissä ole nimenomaisesti käsitelty kysymystä siitä, mitä lääkerikossäännöksessä tarkoitetaan ilmaisulla ”lääkelain vastaisesti tuo maahan”. Maahan tuonnista on kysymys myös salakuljetusta koskevassa RL 46:4:ssä, joka kuitenkin on lääkerikoksesta poiketen yritysrikos, jonka tekotapa on määritelty ilmaisulla ”tuo tai yrittää tuoda maahan”. Korkeimman oikeuden mukaan salakuljetusrikoksessa kysymys onkin maahantuonnin yrityksestä silloin, kun säännöksen vastainen maahantuonti paljastuu tullin tarkastuksessa, mikä voi tapahtua vasta tavarat jo ollessa tullialueella, jonka tullilain mukaan muodostavat valtakunnan maa-alue, aluevedet tietyin laajennuksin sekä ilmatila. Jos ilmaisulle ”tuo maahan” annetaan lääkerikossäännöstä sovellettaessa sama merkitys kuin salakuljetusta koskevassa säännöksessä, ei lääkerikos täytyisi ennen kuin lääkkeet ovat läpäisseet tullin.

Tältä osin tapauksesta saadaan apua dopingrikosten tulkintaan. Dopingrikos on maahantuontia koskevan tekotavan osalta identtinen tapauksessa käsitellyn salakuljetussäännöksen kanssa. Molemmissa tunnusmerkistöissä maahantuonnin yritys on rinnastettu täytettyyn tekoon. Siten edellä esitettyä korkeimman oikeuden tulkintaa noudattaen henkilö on syyllistynyt dopingrikoksen yritykseen (joka rinnastuu täytettyyn tekoon) silloin, kun hänen postitse tilaamansa laittomat dopingaineet tulevat ilmi tullialueella tapahtuvan tarkastuksen yhteydessä. Henkilöliikenteessä salakuljetus lienee edennyt yritykseksi silloin, kun dopingaineen ulkomailta hankkinut henkilö on poistunut tai poistumassa kyseisestä maasta

⁵⁹ Asetuksen 1088/2002 3.3 §.

saapuakseen Suomeen ja hän jää kiinni lähtö- tai tulomaan matkustajaliikenteeeseen liittyvien turvallisuus- tai tullitarkastusten yhteydessä. Molemmissa tapauksissa dopingaineet on yritetty tuoda maahan laittomasti.

Lääkerikos ei dopingrikoksen ja salakuljetuksen tapaan ole yritysrikos. Tästä huolimatta korkein oikeus päätyi tapauksessa KKO 2007:45 tuomitsemaan A:n täytetystä lääkerikoksesta.⁶⁰ Tähän lopputulokseen oikeus päätyi teleologisen laintulkinnan avulla. Korkeimman oikeuden mukaan yksityishenkilöiden tekemänä lääkkeiden laitton maahantuonti tapahtuu tyypillisesti niin, että henkilöt tuovat ulkomaanmatkalla hankkimiaan lääkkeitä mukanaan Suomeen, tai niin, että internetin välityksellä taikka muulla tavoin tilatut lääkkeet toimitetaan Suomeen postitse. Lääkkeiden laitton maahantuonti paljastuu tavallisesti tullin suorittamassa tarkastuksessa, eivätkä lääkkeet silloin pääse tullin läpi. Korkein oikeus totesi olevan *lääkerikossäännöksen tarkoituksen vastaista*, jos tällaiset tyypilliset tapaukset eivät kuuluisi rangaistavien tekojen piiriin siitä syystä, että tullitakavarikoi lääkkeet. Näistä syistä korkein oikeus totesi olevan perusteltua katsoa lääkerikossäännöksen tunnusmerkistökiteijän ”tuo maahan” täyttyvän, kun postitse tilattu lääkevalmiste on saapunut Suomen maa- tai merialueelle, vaikka lähetys ei läpäisisikään tulliviranomaisten suorittamaa tarkastusta, eikä sitä siis lainkaan luovuteta vastaanottajalle.

Mielenkiintoinen kysymys on, voiko dopingrikos täyttyä tätä aikaisemminkin, esimerkiksi jo aineita internetin välityksellä tilattaessa. Onhan ajateltavissa, että jättäessään tilauksen luotettavalle ja nopealle tavarantoimittajalle, tilaaja on ryhtynyt täytäntöönpanotoimeen ja saanut aikaan vaaran rikoksen täyttymisestä. Tätäkin lähempänä rikoksen onnistumista ollaan, kun tilauksen vastaanottaja on jättänyt tilatut aineet sisältävän paketin postin kuljetettavaksi. Vastausta voidaan hakea huumausainerikoksiin liittyvistä oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä esitetyistä tulkintakannanotoista, joskin niihin on suhtauduttava varovaisesti huumausainekriminalisointien kattavuuden vuoksi. Huumausaineiden osalta salakuljetustyyppiset teot on kriminalisoitu dopingrikoksesta laajemmin, sillä RL 50:1:n 3-kohdan mukaan huumausainerikokseen syyllistyy paitsi se, joka laittomasti tuo tai yrittää tuoda maahan myös se, joka kuljettaa tai kuljetuttaa tai yrittää kuljettaa tai kuljetuttaa huumausainetta.

Maasta toiseen postitse siirtyvän huumausaineen osalta *Matti Tolvanen* on todennut, että maahan tuonnin yritys täyttynee silloin, kun postilähetys on lähtenyt postitoimistosta matkalleen maasta toiseen. Jos pakettia kuljettaa yksityinen kuljetusyritys, maahantuonnin yritys alkaa Tolvasen mukaan siitä, kun kuljetusyritys lähettää paketin vastaanottajalle tai kuljetusliikkeen edustaja aloittaa maasta poistumisen. Sen sijaan maahantuonti ei ole edennyt yritysasteelle vielä

⁶⁰ Ks. tapauksesta myös *Melander* 2007 s. 300–302.

siinä vaiheessa, kun paketti on annettu kuljetusyrityksen haltuun.⁶¹ Tämän tulokinnan mukaan rangaistavasta dopingrikoksesta ei siis olisi kysymys vielä tilausvaiheessa mutta kuitenkin jo silloin, kun aineet sisältävä postilähetys lähtee postitoimistosta eteenpäin tai kuljetuksen hoitavan yrityksen ajoneuvo on saapunut rajanylityspaikalle.

On kuitenkin myös hyvä muistaa, että pieniä määriä dopingaineina pidettäviä lääkevalmisteita saapuu maahan aina myös laillisesti. Yksityishenkilö voi tuoda mukanaan Suomeen edellä mainitussa valtioneuvoston asetuksessa vahvistettujen määrien ja ehtojen puitteissa hormonilääkevalmisteita. Lääkelaisia todetaan, että reseptilääkkeen hankinnan tulee perustua lääkkeen määräämiseen oikeutetun henkilön antamaan lääkemääräykseen. Lääkevalmisteiden henkilökohtaisesta tuonnista Suomeen annettu asetus asettaa henkilökohtaista lääkinnällistä käyttöä koskevan näyttövelvollisuuden maahan tuojalle. Asetuksen 3 §:n 3-kohdan mukaan maahan tuojan on tarvittaessa pystyttävä osoittamaan, että lääkevalmiste on tarkoitettu hänen omaan lääkitykseensä. Reseptilääkkeiden osalta tämä tulee asetuksen mukaan osoittaa lääkkeen määräämiseen oikeutetun henkilön asianmukaisesti antamalla lääkemääräyksellä tai lääkärintodistuksella, ilman reseptiä ostettavan lääkkeen kohdalla todistamistavasta ei lausuta mitään. Tässä tilanteessa syyttäjän on siis esitettävä tarvittava näyttö muusta kuin henkilökohtaisesta lääkityksestä, jos syytteen kohteena on itsehoitolääke.⁶²

Dopingaineiden rangaistuskäytäntöä koskevasta tutkimuksesta käy ilmi, että aineita tilataan tai haetaan ulkomailta paitsi dopingainekäyttöön myös muuta tarkoitusta varten. Tavoitteena saattoi olla esimerkiksi suoritutua suuresta työmäärästä, hoitaa terveyttä tai lääkittää erilaisia vaivoja. Valmisteista toivottiin apua väsymyksen poistamiseen, univaikeuksiin, keskittymisongelmiin, päänsärkyyn ja masennukseen. Tutkimusaineiston mukaan henkilö kuitenkin tuomittiin säännönmukaisesti rangaistukseen dopingrikoksesta, jos hän ei pystynyt esittämään tuomioistuimessa lääkärintodistusta kertomuksensa tueksi.⁶³

Oman ongelmaryhmänsä muodostavat tilanteet, joissa lääkkeen hankkimiseen vaaditaan Suomessa resepti, mutta saman valmisteiden hankkimiseen ei ostomaassa tarvita lääkemääräystä. Tolvanen toteaa, ettei Suomeen saa tuoda lääkevalmistetta, jonka hankkimiseen vaaditaan Suomessa resepti, vaikka saman valmisteiden hankkimiseen ei ostomaassa lääkemääräystä tarvittaisikaan. Tämä johtuu Tolva-

⁶¹ Tolvanen 2010 s. 642. Tolvanen toteaa, että jälkimmäisessä tilanteessa voi kuitenkin olla kyse kuljetuttamisen yritys, joka on säädetty huumausainerikoksena rangaistavaksi.

⁶² Ks. myös KKO 2001:95 (ään).

⁶³ Kainulainen 2011a s. 59–60.

sen mukaan siitä, että lääkevalmisteen asema reseptilääkkeenä ratkaistaan Suomen lain mukaan.⁶⁴

Maininta siitä, että ratkaisu lääkevalmisteen reseptilääkeluonteesta on tehtävä suomalaisen lainsäädännön mukaan, on asetuksessa lääkevalmisteiden henkilökohtaisesta tuonnista. Asetuksessa⁶⁵ reseptilääkkeen määritellään tarkoittavan ”lääkevalmistetta, jonka saa Suomessa toimittaa apteekista vain lääkkeen määräämiseen oikeutetun henkilön antamalla lääkemääräyksellä”. Lääkelain 19 §:ssä todetaan, että ”reseptilääkkeen hankinnan tulee perustua lääkkeen määräämiseen oikeutetun henkilön antamaan lääkemääräykseen”. Toisin sanoen lakitekstistä ei käy suoraan ilmi se, että lääkevalmisteen asema reseptilääkkeenä ratkeaa kotimaisten säännösten nojalla tai että vain suomalaisen lääkärin Suomessa kirjoittama resepti kelpaisi lääkkeiden hankintaan. Ajateltavissa on, että ulkomailla reseptivapaan mutta Suomessa reseptin vaativan lääkevalmisteen tuonti Suomeen laillisesti on mahdollista. Voihan suomalaisella matkustajalla olla esimerkiksi mukanaan (suomalaisen lääkärin kirjoittama) resepti kyseiselle lääkkeelle. Tällä lääkemääräyksellä hän voi todistaa tarvitsevansa määräyksessä mainittua lääkettä henkilökohtaiseen lääkitykseensä. Jos henkilö lähtee matkaan ilman reseptiä ja haluaa tehdä ulkomailla lääkehankintoja, hän voi hankkia ulkomailta reseptin kyseiselle lääkkeelle⁶⁶ tai ulkomaisen lääkärintodistuksen, jossa hänen todetaan tarvitsevan lääkettä henkilökohtaiseen lääkitykseensä. Lääkärintodistuksen tai reseptin ei siis lain sanamuodon mukaan tarvitse olla suomalaisen lääkärin Suomessa kirjoittama, vaikka arvio reseptilääkeluonteesta tehtäisiinkin Suomen säännösten mukaisesti.

Hallituksen esityksen mukaan dopingaineiden laittomasta maahantuonnista olisi rangaistava myös sitä, joka tuo dopingainetta maahan toisen henkilön välityksellä, esimerkiksi rahoittamalla toisen matkan.⁶⁷ Pelkkä rahan antaminen matkaa varten tuskin riittää siihen, että rahoittaja tuomittaa dopingrikoksesta. Tilanne on toinen huumausainerikosten kohdalla, sillä huumausaineiden salakuljetuksen rahoittajaa voidaan rangaista huumausainerikoksen edistämisestä.⁶⁸ Nähdäkseni matkan rahoittajalta on edellytettävä normaalien rikosoikeudellisten lähtökohtien mukaisesti täyttyvää tekijäkumppanuutta, avunantoa tai yllytystä⁶⁹ dopingaineiden maahantuontiin. Tekijäkumppaneina matkan rahoittaja ja salakuljetuksen tosiasiallinen suorittaja voitaisiin tuomita esimerkiksi silloin, kun he tekevät rikoksen yhteisymmärryksessä siten, että vain toinen heistä suorittaa itse

⁶⁴ Tolvanen 2010 s. 643.

⁶⁵ Asetuksen 2 § 2-kohta.

⁶⁶ Vaikka siis lääke olisi ulkomailla reseptivapaa.

⁶⁷ HE 17/2001 vp s. 40.

⁶⁸ RL 50:4.

⁶⁹ RL 5:2:ssä rikokseen palikkaaminen on mainittu yhtenä yllytystapana.

salakuljetuksen, mutta he ovat yhdessä suunnitelleet rikoksen toteuttamistavan ja maksaneet dopingaineen hinnan.

5.2.3 Maasta vienti

Dopingaineiden *vientiä Suomesta ulkomaille* ei haluttu lainkaan säätää rangaistavaksi. Perusteena oli toiminnan harvinaisuus.⁷⁰ Lääkkeiden maasta vienti ei ole rangaistavaa myöskään lääkerikoksena tai salakuljetuksena, koska lääkelaki ei sisällä lääkkeiden maastavientiä koskevia säännöksiä.⁷¹

Perusteena dopingaineiden maastaviennin rankaisemattomuudelle hallituksen esityksessä mainitaan paitsi tapausten harvinaisuus myös sääntelyn tekninen hankaluus. Samalla tavalla kuin maahantuontiin myös maastavientiin saattaa olla täysin hyväksyttäviä, esimerkiksi henkilökohtaiseen lääkitykseen, liittyviä syitä. Hallituksen esityksessä ja lakivaliokunnan mietinnössä todetaan, että tällaisten hyväksyttävien syiden luetteleminen dopingrikoksen tunnusmerkistön yhteydessä johtaisi epäselvään lainsäädäntötilanteeseen.

Lisäksi lainvalmistelutöissä todetaan, että rangaistavuuteen ei jää ongelmallista aukkoa, vaikka dopingaineen maastaviennin ja sen yrityksen säätäminen rangaistavaksi olisi tunnusmerkistöjen tarkoitus huomioon ottaen ollut johdonmukaista. Suureen määrään hormonivalmisteita kohdistuvaan maastavientiin on esitöiden mukaan mahdollista puuttua dopingaineen hallussapitoa koskevan 44:6.2:n nojalla.⁷² Esimerkiksi lentoasemalla tai satamassa koneeseen tai alukseen nousua odotteleva henkilö voitaisiin hallituksen esityksen tulkinnan mukaan tuomita dopingrikoksesta, jos hänellä on hallussaan suuri määrä hormonivalmisteita ja jos on todennäköistä, että hän levittää niitä.

Dopingaineiden maasta vienti kauttakulun muodoin Suomesta naapurimaihin on kuitenkin osoittanut käytännön toimijoiden kannalta osin ongelmalliseksi. Seuraava tapausesimerkki kuvaa⁷³ erästä konkreettista tilannetta:

Vaalimaan tulliasemalla suoritettussa kulkuneuvojen tarkastuksessa löytyi mitava määrä dopingaineita. Kahteen venäläiseen pakettiautoon piilotettu dopingainelasti oli ollut matkalla Kiinasta Suomen kautta Venäjälle. T1-passitusten mukaan kuljetuksessa piti olla vaatteita ja muuta käyttötavaraa, aiemmin lastiksi oli ilmoitettu myös nisiini-nimistä säilöntäainetta ja soijajauhetta. Tavaroiden sekaan oli kuitenkin kätkeyty satoja tuhansia dopingainetabletteja ja -ampulleja.

⁷⁰ HE 17/2001 vp s. 20.

⁷¹ Ks. KKO 1997:186.

⁷² HE 17/2001 vp s. 20–21; LaVM 5/2002 vp s. 4–5.

⁷³ Tullirikostorjunnan vuosikirja 2006 s. 33.

Lastin liikkeitä selvitetessä todettiin tilauksen takana olleen uzbekistanilaisen lääkeyrityksen. Alkuperämaasta Kiinasta nisiiniksi lentorahtikirjaan nimetty lasti oli lennätetty Kööpenhaminaan, josta matka jatkui maanteitse Ruotsin läpi Tukholmaan ja laivalla Turkuun. Suomeen saavuttua tavarat purettiin rekasta vantaalaiseen varastoon, jossa huolintaliikkeen edustaja sai tavarai-riä koskevat asiakirjat haltuunsa. Asiakirjat siirrettiin eteenpäin suomalaisen kuljetusliikkeeseen ja lasti siirrettiin tullivarastoon. Kuljetusliike teki rahtikirjojen perusteella T1-passituksen.

Muutamien viikkojen kuluttua nyt soijajauheeksi ilmoitettu lasti vietiin tullivarastoon Kotkaan, josta se lastattiin venäläiseen autoon. Auton liikkeistä kahden viikon ajanjaksona ei ole olemassa tarkempaa selvitystä, mutta tämän jälkeen tavara palautettiin varastolle ja lastattiin venäläisomisteisen huolintaliikkeen edustajan määräyksestä kahteen pakettiautoon. Pakettiautot tavaroi-
neen lähtivät Vaalimaalla sijaitsevaan tullivarastoon, jossa autot saivat lisälas-
tiksi neljä laatikollista vaatteita, kenkiä ja laukkuja. Pakettiautoille annettiin lupa rajanylitykseen ja yrityksen huolitsija saattoi autot tulliin esittäen doku-
mentit, joissa tavarankuvaukseksi oli mainittu viimeksi lastatut vaatteet, jalki-
neet ja laukut. Autoihin suoritettiin kuitenkin tullitarkastus, jossa dopingval-
misteet löytyivät.

Viranomaistietojen mukaan tällaisissa tilanteissa on tehty syyttäjättämispäätök-
siä juuri siitä syystä, ettei dopingaineen maasta vientiä tai kauttakuljetusta ole
säädetty dopingrikoksena rangaistavaksi.⁷⁴ Tämän vuoksi dopingaineiden maas-
tavientä ja kauttakuljetusta onkin vaadittu lisättäväksi dopingrikoksen tekotapoi-
hin.⁷⁵ Kuitenkin on aiheellista kysyä, olisiko juuri esimerkin kaltaista tapausta
voinut tarkastella dopingaineen laitonta maahantuontia tai hallussapitoa koske-
vien tekotapojen näkökulmasta – niin kuin lain esitöissä suositeltiin.⁷⁶

Aineet tuotiin maahan ilmeisesti laittomasti; siihen viittaa paitsi aineiden suu-
ri määrä myös se, ettei kyseessä ollut henkilökohtainen käyttö tai lääkkeiden
ulkomailta tuontiin oikeuttavan tahon tilaus. Lisäksi lastista esitettiin viran-
omaisille paikkaansa pitämättömiä asiakirjoja. Poistuuko maahan tuonnin
rangaistavuus silloin, kun tavaraerä viedään maasta pois ilman, että sitä levi-
tetään täkäläisille markkinoille? Toiseksi voi pohtia, olisiko asiaa voitu käsi-
tellä myös RL 44:6.2:n mukaisena todennäköisessä levittämistarkoituksessa
tapahtuneena dopingaineen hallussapitona. Säännöksen soveltaminen ei näyt-
täisi edellyttävän rangaistavuudelta sitä, että itse aineiden levittämisen tulisi
tapahtua Suomessa, vaan hallussapito levittämistarkoituksessa Suomessa olisi
riittävää. Hallussapidon käsite näyttäisi sisältävän jonkinlaisen aikaulottuvuu-
den. Aivan lyhytaikainen ”hallussapito” ei välttämättä ole hallussapitoa lain

⁷⁴ Tullirikostorjunnan vuosikirja 2006 s. 33.

⁷⁵ Esim. *Salospohja* 2008 s. 32.

⁷⁶ Ks. myös Tullirikostorjunnan vuosikirja 2006 s. 35.

tarkoittamassa mielessä.⁷⁷ Esimerkkitapauksessa lastin kulkeminen Suomen läpi varastointivaiheineen kesti kuitenkin useita päiviä, ja se oli myös tullivaraston ulkopuolella.

Nytemmin esimerkin tapaisten tilanteiden arviointi voinee kuitenkin luontevimmin tapahtua tulliselvitysrikoksen alaisuudessa. RL 46:7:n 3-kohdan⁷⁸ mukaan tulliselvitysrikokseen syyllistyy se, joka jättää täyttämättä tullilainsäädännössä säädetyn ilmoitus- tai tiedonantovelvollisuuden taikka sellaista velvollisuutta täyttäessään antaa väärän tai puutteellisen tiedon siten, että teko on omiaan aiheuttamaan laissa säädetyn tai sen nojalla annetun kiellon tai ehdon vastaisen maahantuonnin. Lain esitöiden mukaan lainkohdan mukaisella kielletyllä maahantuonnilla tarkoitetaan erityisesti vaarallisten aineiden maahantuontia passitus- tai varastointimenettelyjä hyväksi käyttäen siten, ettei tavaroita voida näyttää lainkaan tuoduksi maahan. Tyypillisenä voidaan edelleen esitöiden mukaan pitää tekoa, jossa tavara on kadonnut tullivarastosta, mutta tästä ei ole tehty riittäviä merkintöjä varastokirjanpitoon. ”Tavaroiden luovuttaminen ohi varastokirjanpidon merkitsee tyypillisesti sitä, että tavara (esimerkiksi dopingaineet) on luovutettu vapaaseen liikenteeseen kiellon tai ehdon vastaisesti.”⁷⁹

5.2.4 Levittäminen

Dopingrikoksen kolmas tekotapa käsittää dopingaineiden *laittoman levittämisen ja levittämisen yrityksen*. Esimerkkeinä rangaistavista toiminnoista lainkohdassa mainitaan myyminen, välittäminen ja toiselle luovuttaminen. Mainittujen tekotapojen osalta sääntely on identtinen huumausaineita koskevan RL 50:1:n 4-kohdan kanssa.

Jälleen kerran lääkelaki määrittelee laillisesti tapahtuvan lääkkeiden myynnin ja jakelun. Resepti- ja itsehoitolääkkeiden vähittäisjakelu tapahtuu pääosin apteekeista. Lain 38 a §:n (1112/2010) mukaan lääkkeitä saa myydä väestölle ainoastaan lääkelaisissa tarkoitetuista apteekista, sivuapteekista, apteekin pal-

⁷⁷ Nuutila ja Melander ovat huumausaineen hallussapidon tekotapaa tulkitessaan tosin todenneet, ettei rangaistavalle hallussapidolle ole asetettu ajallisia rajoja, ja melko lyhytaikainenkin hallussapito riittää rangaistavuuteen. Kuitenkin samojen kirjoittajien mukaan ”aivan hetkellinen” hallussa pitäminen ei liene hallussapitoa. Esimerkiksi kirjoittajat esittävät kiertävästä hasispiipusta imaimisen, joka on huumausaineen käyttöä mutta ei sen hallussapitoa. Hallussapidon ei ole katsottu myöskään edellyttävän fyysistä hallussapitoa, vaan riittävänä on pidetty sitä, että tekijällä on mahdollisuus välivarastossa olevan huumeen käsittelyyn. Ks. Nuutila – Melander 2009 s. 1382, 1386. Ks. myös Kainulainen 2009 s. 61, 163–164.

⁷⁸ Laki 425/2009 rikoslain muuttamisesta.

⁷⁹ HE 187/2008 vp s. 38.

velupisteestä ja apteekin verkkopalvelusta.⁸⁰ Apteekkiliikettä saa harjoittaa vain Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskuksen myöntämän apteekkiluvan nojalla.

Dopingrikoksen tekotapana dopingaineen myymisellä tarkoitetaan aineiden omistajan vaihtumista korvausta vastaan. Myös kaupaksi tarjoaminen on rangaistavaa, koska se voidaan katsoa myymisen yrityksenä.⁸¹ Esimerkiksi huumausainerikoksessa myymisen yrityksestä on ollut kysymys tilanteissa, joissa henkilö on tarjonnut huumetta ostettavaksi, mutta ei ole vielä ehtinyt toimittaa ainetta ostajalle.⁸²

Huumausaineen levittämistä koskevaa korkeimman oikeuden oikeuskäytäntöä on jonkin verran. Ratkaisussa KKO 2001:91 A:n katsottiin huumausaineen hallussapidon ohella syyllistyneen myös levittämisen yritykseen. Tapauksessa tuntemattomaksi jäänyt autonkuljettaja oli tuonut 163 gramman kokaiinipaketin Suomeen ja kätkenyt sen erään huoltoaseman WC:n kattoon. Tieto kätköpaikasta oli ilmoitettu A:lle, jonka tehtävänä oli järjestää paketin noutaminen kätköpaikastaan sekä sen edelleen luovuttaminen. A oli kääntynyt B:n puoleen, jotta tämä suorittaisi tehtävän. A:n menettelyn oikeudellisessa arvioinnissa oli keskeisesti kysymys siitä, oliko A edellä todetulla menettelyllään pitänyt huumausainetta hallussaan tai yrittänyt levittää sitä. Korkein oikeus totesi molempien tekotapojen toteutuneen ja perusteli levittämisen yrityksen toteutumista seuraavasti: ”Kehottaessaan puhelimessa B:tä palkkiota vastaan hakemaan kokaiinierän sen kätköpaikasta ja kuljettamaan sen myöhemmin ilmoitettavaan paikkaan A oli pyrkinyt siirtämään kokaiinierän pois kätköpaikastaan sekä toimittamaan sen eteenpäin. B oli ensin suostunut noutamaan paketin, mutta kiinnijäämisriskin vuoksi sittemmin kieltäytynyt tekemästä siitä. Vaara siitä, että B olisi toiminut A:n kehottamalla tavalla, on ollut ilmeinen. A on siten menettelyllään myös yrittänyt levittää kokaiinia.”

Levittämisen yritystä käsittelee myös ratkaisu KKO 1985 II 8 (ään.). Siinä syytetty oli saapunut huumausaineita myyvien henkilöiden asunnolle tarkoituksenaan saada huumeeksi luokiteltuja lääkeaineita levitettäväkseen. Asunnossa kotietsintää parhaillaan tehneet poliisit olivat kuitenkin ottaneet syytetyn kiinni ennen kuin tämä oli ehtinyt saada asunnossa olleita huumausaineita haltuunsa. Syytetyn katsottiin menettelyllään kuitenkin jo aloittaneen huumausaineen levittämisen täytäntöönpanotoimen ja siten syyllistyneen huumausaineen levittämisen yritykseen. Ratkaisu on oikeuskirjallisuudessa saanut osakseen kritiikkiä, koska siinä rangaistavuuden alaraja on hyvin alhainen. Esimerkiksi *Nuutila* ja *Melander* toteavat, ettei KKO:n tulkinta vastaa sitä, mitä normaalissa kielenkäytössä ymmärretään levittämisen yrityksellä. Ta-

⁸⁰ Apteekki, sivuapteekki, apteekin palvelupiste ja apteekin verkkopalvelu määritellään lääkelain 38 §:ssä.

⁸¹ HE 17/2001vp s. 40.

⁸² *Nuutila – Melander* 2009 s. 1380.

pauksessa on heidän mukaansa kyse lähinnä yrityksestä hankkia huumausainetta, joka sekin – toisin kuin dopingin kohdalla – on rangaistavaa.⁸³

Levittämistä on myös dopingaineen *välittäminen* myyjältä ostajalle. *Tolvanen* kuvaa välittäjän olevan myyjän ja ostajan asialla. Välittäjä toimittaa aineen myyjältä ostajalle. Välittäjä ei omista ainetta eikä käy kauppaa omilla rahoillaan.⁸⁴ Välittäminen ei edellytä dopingaineen konkreettista hallussapitoa, vaan käytännössä välittäminen voi tapahtua esimerkiksi siten, että välittäjä toimittaa myyjältä ostajalle aineiden säilytyslokeron avaimen.⁸⁵ Välittämisenä on pidettävä myös myyjän hankkimista tietyille dopingaine-erälle.⁸⁶ Välittäjä voi siis toimia osana laajempaa dopingaineiden maahantuontia ja jakelua pyörittävää organisaatiota.

Välittämisen osalta oikeuskirjallisuudessa on koettu ongelmalliseksi sen arviointi, edellyttääkö rangaistava välittäminen yhteistyötä myyjän ja välittäjän kesken sekä millaista tietoisuutta välittäjältä vaaditaan kauppojen onnistumisesta, jotta hänet voitaisiin todeta syyllistyneen rangaistavaan tekoon. Onko esimerkiksi yleisluonteisen vihjeen tai huhun kertominen kuntosalista, josta on joskus voinut ostaa dopingaineita rangaistavaa välittämistä? Vastaus on kielteinen⁸⁷, mutta tulkinnanvaraisuutta liittyy edelleen yleisluonteista tietoa jollakin tavoin täsmällisempien yhteystietojen antamiseen. Huumausainerikosten osalta ovat Nuutila ja Melander katsoneet, että aineiden myyjän *täsmällisten osoite- tai yhteystietojen* antaminen ostajalle on rangaistavaa välittämistä – tai ainakin avunantoa myyjän huumausainerikokseen. Lisäksi on edellytettävä tahallisuuden täyttymistä: yhteystietojen ilmoittajan eli välittäjän on mielletävä se, että tieto johdattaa varsin todennäköisesti kauppojen tekemiseen.⁸⁸

*Tolvanen*⁸⁹ puolestaan kritisoi sitä, että välittämiseksi katsottaisiin aineiden myyjän tarkkojenkin osoite- tai henkilötietojen kertominen ostoaikaisissa olevalle, vaikka ilmoittaja esimerkiksi omien ostokokemustensa nojalla tietäisi, että huumeita saa ostettua kyseiseltä henkilöltä tai tietyistä paikasta. *Tolvanen* asettaa rangaistavuudelle tässä suhteessa lisäkriteerin. Välittämisestä olisi *Tolvasen* mukaan kysymys vasta silloin, kun yhteystietojen kertoja toimii myyjän suostumuksella tai hänen tietensä.⁹⁰ *Tolvasen* kannanotto on ymmärrettävä välittämisen

⁸³ *Nuutila – Melander* 2009 s. 1381. Ks. kriittisesti myös *Tolvanen* 2010 s. 645. Yritysoopin näkökulmasta *Tapani* 2010 s. 109.

⁸⁴ *Tolvanen* 2010 s. 644.

⁸⁵ *Nuutila – Melander* 2009 s. 1381.

⁸⁶ HE 17/2001vp s. 40–41.

⁸⁷ HE 17/2001vp s. 41. Huumeiden osalta samoin *Nuutila – Melander* 2009 s. 1381.

⁸⁸ *Nuutila – Melander* 2009 s. 1381.

⁸⁹ *Tolvanen* 2010 s. 644.

⁹⁰ *Tolvanen* 2010 s. 644. Kannanottoaan *Tolvanen* perustelee analogialla alkoholirikoksiin. RL 50a:1:n 3-kohdan mukaan alkoholirikoksesta on tuomittava se, joka alkoholilain tai sen nojalla

käsitteeseen liittyvän kielellisen väljyyden näkökulmasta ja se on myös rangaistusvastuuta rajaava. Toisaalta yhteistoimintakriteerin asettaminen kovertaa välittämislle annettavaa itsenäistä soveltamisalaa ja korostaa välittämistoiminnan luonnetta pikemminkin avunantona tai tekijäkumppanuutena kiellettyjen aineiden myyntiin.

Dopingaineen levittämistä on myös aineiden vastikkeeton luovuttaminen. Siten esimerkiksi kuntosaleilla tapahtuva dopingaineiden antaminen harjoituskavereille tai uusien käyttäjien tutustuttaminen aineisiin ilmaisten ”näytteiden” avulla on rangaistavaa. Rangaistavasta dopingaineen luovuttamisesta on kyse myös silloin, kun reseptillä lääkkeen itselleen laillisesti saanut henkilö luovuttaa lääkkeet eteenpäin dopingtarkoituksessa käytettäväksi. Myös pelkän lääkemääräyksen laiton luovuttaminen toiselle voi olla rangaistavaa dopingaineen levittämistä tai sen yritystä, jos reseptin vastaanottajalla on realistiset mahdollisuudet saada lääke apteekista.⁹¹

Dopingin osalta keskustelua on herättänyt etenkin kysymys siitä, mikä on urheilijaa hoitavan lääkärin ja urheiluvalmentajan vastuu dopingtapauksissa. Kuten edellä jo todettiin, rikoslain 44:6 on sanamuodoltaan yleinen, eli siinä kielletään yksiselitteisesti laissa määritellyn dopingaineen myyminen, välittäminen, luovuttaminen ja muulla tavoin tapahtuva levittäminen. Dopingrikokseen voi syyllistyä kuka tahansa asemastaan tai ammatistaan riippumatta. Siten dopingrikoksesta voidaan tuomita lääkäri, joka ilman lääketieteellistä perustetta määrää hormonia tietäen, että ainetta tullaan käyttämään dopingtarkoituksessa tai että sitä tullaan levittämään edelleen.⁹² Rangaistavaan tekoon syyllistyy voimassa olevan lainsäädännön mukaan myös valmentaja, joka luovuttaa dopingaineita valmennettavalleen. Sen sijaan pelkästään esimerkiksi valvomalla tai annostelemalla urheilijan hormonien käyttöä valmentaja tai lääkäri ei syyllisty dopingrikokseen. Myöskään urheilija, joka ottaa vastaan valmentajan antamat aineet ja käyttää ne, tai etsii sopivaa myyjää hankkiakseen tältä hormoneja, ei syyllisty RL 44:6:ssä rangaistavaksi säädettyyn tekoon.

---

annetun säännöksen vastaisesti myy, välittää tai muutoin toiselle luovuttaa alkoholijuomaa tai väkiviinaa. Lainkohdan pykäläkohtaisissa perusteluissa välittämisen rangaistavuudelle asetettiin em. yhteistoimintakriteeri välittäjän ja myyjätahon välille, ks. HE 84/2008 vp s. 36.

⁹¹ Ks. näistä tulkintatilanteista huumausaineiden osalta Nuutila – Melander 2009 s. 1381–1382; Tolvanen 2010 s. 645.

⁹² Lisäksi näin toimivaa henkilöä uhkaavat myös muut sanktiot. Laissa terveydenhuollon ammattihenkilöstöstä (28.6.1994/559) säädetään, että laillistetulla lääkärillä on oikeus määrätä lääkkeitä lääkinnällistä tai lääketieteellistä tarkoitusta varten (22§). Lain noudattamista valvoo Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto, joka voi tapauksissa, joissa lakia on rikottu, esimerkiksi rajoittaa tai poistaa laillistetun ammattihenkilön ammatinharjoittamisoikeuden määräajaksi tai toistaiseksi tai peruuttaa luvan saaneen ammattihenkilön ammatinharjoittamisoikeuden.

5.2.5 Hallussapito

RL 44:6.2 mukaan dopingaineen hallussapito on rangaistavaa vain tilanteessa, jossa hallussapitäjällä on todennäköinen laiton levittämistarkoitus. Säännöksellä haettiin selkeyttä aiempaan oikeustilaan verrattuna. Hallituksen esityksen mukaan⁹³ aiemmassa oikeuskäytännössä olivat erityisen ongelmallisia olleet tilanteet, joissa henkilön hallusta on tavattu hormonia, jolle ei ole myyntilupaa Suomessa taikka jonka hallussapitoon henkilöllä ei ole ollut lääkemääräystä. Rikoslain laittomaan tuontitavaraan ryhtymistä (RL 46:6–6a) koskevia säännöksiä ei aina voitu soveltaa näytön riittämättömyyden vuoksi, ja oikeuskäytännössä olikin jouduttu pohtimaan (tuolloin lääkelaissa sijainneen) lääkerikoksen soveltuvuutta hallussapidon rankaisemiseen. Vaikka lääkelain lääkerikosta koskevassa säännöksessä säädettiin rangaistus lääkelain vastaisesta lääkkeiden hallussapidosta, ei lääkelaissa kuitenkaan ollut – eikä vielääkään ole – varsinaisia hallussapitoa koskevia säännöksiä, jolloin rankaiseminen vain hallussapidosta oli ongelmallista.

Juridisesti hallussapidolle on ominaista mahdollisuus harjoittaa *tosiasiallista hallintaa* esineeseen. Hallussapito ei kuitenkaan tarkoita vain fyysistä hallintaa, vaan kuten esimerkiksi edellä viitatuista tapauksesta KKO 2001:91 käy esille, hallussapidosta on kysymys myös silloin, kun henkilöllä on mahdollisuus määrätä kätkössä olevan aineen siirtämisestä paikasta toiseen.⁹⁴ Siten esimerkiksi huumausaineita sisältävän säilytyslokeron avaimen hallinnan on katsottu täyttävän hallussapidon tunnusmerkistön⁹⁵, mutta toisaalta huumausainepakettia koskevan postin antaman ilmoituksen käsiin saamisen ei. Postitse lähetetty huumausaine on oikeuskirjallisuudessa edustetun kannan mukaan vastaanottajan hallussa vasta, kun hän on noutanut lähetyksen postista.⁹⁶

Hallussapitokriminalisoinnit ovat kriminalisointiteoreettiselta kannalta tarkasteltuna ongelmallisia. Ne ovat esimerkki implisiittisestä vaarantamisesta, josta rankaiseminen ei edellytä tosiasiallisen vaaratilanteen syntymistä tai suojattavan oikeushyvän selkeää vaarantumista. Jonkin esineen tai aineen hallussapito ei välttämättä merkitse uhkaa esimerkiksi terveydelle tai yleiselle järjestykselle tai uhka voi kohdistua vain täysivaltaiseen henkilöön itseensä. Mikään aine ei itsessään liene vaarallinen, mutta aineen tietynlainen käyttö voi tehdä siitä potentiaalisen vaaran lähteen. Laajimmillaan hallussapitokriminalisoinnit mahdollistavat

⁹³ HE 17/2001 vp s. 17–18.

⁹⁴ Hallussapidosta on kysymys myös silloin, kun aine on kätkettynä tekijän tietämään paikkaan, esim. maastossa. Ks. KKO 1994:64 (ään.) sekä Nuutila – Melander 2009 s. 1382; Tolvanen 2010 s. 645.

⁹⁵ Dopingaineiden osalta samanlaisesta tulkinnasta lähtee myös hallituksen esitys, ks. HE 17/2001 vp s. 42.

⁹⁶ Nuutila – Melander 2009 s. 1382; Tolvanen 2010 s. 645.

siis puuttumisen laillisten esineiden, kuten esimerkiksi teräaseen ja spraymaalien⁹⁷ – tai hormonilääkkeiden – hallussapitoon.

Kotimaisessakin keskustelussa niin oikeuskirjallisuudessa kuin lainvalmisteluasiakirjoissa on korostettu hallussapitokriminalisointien varovaista käyttöä, ja esimerkiksi perustuslakivaliokunnan lausunnoissa on useaan kertaan todettu hallussapitokriminalisoinnit vain poikkeuksellisesti sallituiksi.⁹⁸ Perustuslakivaliokunta on todennut, että hallussapidon säätäminen rangaistavaksi edellyttää perusoikeuksien rajoitusperusteisiin kuuluvien hyväksyttävyy- ja suhteellisuusvaatimuksen välistä punnintaa. Hyväksyttävyyssuhteellisuuden kannalta tarkastellaan, onko kriminalisoinnille esitettävissä painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste. Suhteellisuusvaatimus puolestaan edellyttää sen arvioimista, onko kriminalisointi välttämätön sen taustalla olevan oikeushyvän suojaamiseksi. On myös mietittävä, onko vastaava tavoite saavutettavissa muulla perusoikeuteen vähemmän puuttuvalla tavalla.⁹⁹

Esimerkiksi lapsipornografian hallussapidon (RL 17:19) osalta perustuslakivaliokunta katsoi kriminalisoinnin suojeluintressin (lapsen suojeleminen seksuaaliselta väärinkäytöltä) niin painavaksi, että hallussapitokriminalisoinnille oli olemassa hyväksyttävä peruste. Suhteellisuusperiaatteen kannalta valiokunta kiinnitti huomiota siihen, että säännös rajoittui ainoastaan todellisuuspohjaisiin kuvatallenteisiin.¹⁰⁰

Viimeaikaisista lainsäädäntöhankkeista voidaan mainita esimerkkinä myös hallituksen esitys¹⁰¹ laiksi toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain (693/1976) muuttamiseksi. Siinä ehdotettiin lakiin lisättäväksi uusi 7 b §, jolla rajoitettaisiin omaan ei-kaupalliseen käyttöön tuotavien ja hallussapidettävien tupakkatuotteiden määriä.¹⁰² Ehdotuksen mukaan nämä määrät ylittävää henkilöä syyllistyisi tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain 31 e §:n mukaiseen tupakkatuoterikkomukseen. Lainmuutosten ratioksi esitettiin yleisesti

⁹⁷ Järjestyslain 10 § koskee toisen vahingoittamiseen soveltuvien esineiden ja aineiden hallussapitoa, ja 13 § törhimiseen soveltuvien aineiden hallussapitoa. Vaarallisen esineen hallussapito on kriminalisoitu RL 41:5:ssä ja toisen vahingoittamiseen esineen tai aineen hallussapito RL 41:6:ssä.

⁹⁸ Ks. esim. PeVL 23/1997 vp, PeVL 20/2002 vp; PeVL 26/2004 vp; PeVL 5/2009 vp.

⁹⁹ Ks. esim. PeVL 5/2009 vp s. 2, 3 sekä yleisesti suhteellisuus- ja välttämättömyyskriteereistä perusoikeuksien rajoitusedellytyksinä *Viljanen* 2001 s. 335–340; *Melander* 2008 s. 123–130.

¹⁰⁰ PeVL 23/1997 vp s. 4. Ks. myös *Melander* 2008 s. 129–130. Ks. kuitenkin LA 57/2010 vp, jossa sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapidon kriminalisointi ehdotetaan ulotettavaksi myös ei-todellisuuspohjaisiin tallenteisiin. Ks. LaVM 43/2010 s. 6–7, jossa yhteys todellisuuspohjaiseen tallenteeseen kuitenkin säilytettiin.

¹⁰¹ HE 227/2008 vp.

¹⁰² Lakiehdotuksen mukaan (HE 227/2008 vp s.14) muita kuin tupakkalain 7 §:n 3 momentin mukaisesti (ts. suomen- ja ruotsinkielisin varoituksin) merkittyjä tupakkatuotteita saisi matkatavarana tuoda maahan ja *Suomessa hallussapitää* enintään 200 savuketta tai 50 sikaria tai 100 pikkusikaria tai 250 grammaa savuketupakkaa taikka edellä mainittujen tuotteiden yhdistelmän siten, että tuotteiden prosentuaaliset osuudet sallituista enimmäismääristä ovat yhteensä enintään 100.

terveyspoliittisia syitä.¹⁰³ Ehdotettu hallussapitokriminalisointi oli tarkoitettu toissijaiseksi eli esityksen mukaan säännöstä voitaisiin soveltaa silloin, kun ”epäillyn hallusta löydetään ulkomailta tuotujen tupakkatuotteiden varasto, mutta selvää ei ole kuka tuotteet on tuonut maahan”.¹⁰⁴ Esityksestä antamassaan lausunnossa perustuslakivaliokunta¹⁰⁵ kuitenkin totesi, että näyttövaikeuksiin liittyvät syyt eivät ole sellainen painava peruste, jonka nojalla Suomen lainsäädännöstä poikkeavilla varoitusmerkinnöillä varustettujen tupakkatuotteiden hallussapito voitaisiin kriminalisoida. Valiokunta kyseenalaisti myös hallituksen esityksessä mainitut terveyspoliittiset syyt. Kriminalisoinnin suhteettomuutta korosti perustuslakivaliokunnan mielestä entisestään hallituksen esityksen¹⁰⁶ perusteluissa oleva erillinen maininta, jonka mukaan poliisi ei käytännössä voi eikä sen ole tarkoituksenmukaistakaan erikseen valvoa omaan käyttöön tuotavien tupakkatuotteiden hallussapitoa. Tällöin hallussapidon kriminalisoinnilla olisi valiokunnan mukaan lähinnä symbolinen merkitys, eikä rikosoikeutta tule käyttää tällaiseen tarkoitukseen. Valiokunta edellyttikin, että hallussapidon kriminalisointi oli poistettava lakiehdotuksesta, jotta se voitaisiin käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä. Näin myös tapahtui.

Hallussapitokriminalisointeihin liittyvät kriminalisointiteoreettiset ongelmat huomioon ottaen dopingrikossääntelyssä omaksuttu ratkaisu puuttua *vain todennäköisessä levittämistarkoituksessa tapahtuvaan hallussapitoon* vaikuttaa onnistuneelta. Peruslähdekohta on, että dopingaineiden käyttö ja hallussapito on sallittua. Lain sanamuoto on tältä osin kompromissi kahden eri näkökulman välillä. Yhtäältä oman käytön ohella omaa käyttöä varten tapahtuvan hallussapidon on oltava sallittua, ettei käyttö tosiasiasa olisi kriminalisoitua. Jos aineiden hallussapito omaa käyttöä varten olisi rangaistavaa käytön jäädessä tunnusmerkistön ulkopuolelle, rangaistaisiin tosiasiasa myös käytöstä.¹⁰⁷ Toisaalta taas tavoiteltaessa tehokasta puuttumista dopingaineiden laittomiin markkinoihin dopingaineiden hallussapidon on kuitenkin oltava jossain määrin rangaistavaa.

Käytön ja hallussapidon välisestä rajanvedosta voidaan yhtenä variaationa mainita Ruotsissa dopinglainsäädännön ensivaiheessa¹⁰⁸ käytössä ollut malli, jossa dopingaineiden käyttö jätettiin tunnusmerkistön ulkopuolelle mutta hallussapito myös omaa käyttöä varten säädettiin rangaistavaksi. Perusteluksi esitettiin halu tähdentää kaiken muun kuin lääketieteellisestä syistä tapahtuvan käytön paheksuttavuutta sekä helpottaa rajanvetokysymyksiä, joita väistä-

¹⁰³ HE 227/2008 vp s. 3.

¹⁰⁴ HE 227/2008 vp s. 14.

¹⁰⁵ PeVL 5/2009 vp s. 3.

¹⁰⁶ HE 227/2008 vp s. 12–13.

¹⁰⁷ Ks. näin myös HE 17/2001 vp s. 20.

¹⁰⁸ Ks. prop. 1990/91:199 s. 22.

mättä aiheutuisi, jos vain levittämistarkoituksessa tapahtuva hallussapito olisi rangaistavaa. Tämän jälkeen lakia uudistettaessa ratkaisusta muodostui kuitenkin helppo argumentti käytön rangaistavuuden puolesta. Koska hallussapito omaa käyttö varten oli jo rangaistavaa, käyttökin tulisi kriminalisoida.¹⁰⁹

Vaikka peruslähtökohta dopingaineiden hallussapidon rankaisemattomuudesta selkiytyi uuden RL 44 luvun voimaan tullessa, tilalle syntyi joukko uusia hankalia ja hyvin tekniseltä tuntuvia tulkintaongelmia. Rikoslain 44:6:ssä omaksuttu muotoilu, jonka mukaan dopingrikokseen syyllistyy se, joka pitää hallussaan dopingainetta todennäköisesti tarkoituksenaan levittää sitä laittomasti, ei ole yksiselitteinen. Tulkinnalliset ongelmat liittyvät ensinnäkin omaa käyttöä varten tapahtuvan hallussapidon ja levittämistarkoituksessa tapahtuvan hallussapidon erotteluun ja toiseksi perustekomuodon ja törkeän tekemuodon¹¹⁰ erotteluun. Kolmanneksi selvittämistä kaipaavaksi tulkintakysymykseksi jää vielä dopingrikoksen tunnusmerkistön suhde RL 46:6:n laitonta tuontitavaraan ryhtymistä koskevaan rangaistussäännökseen. Voidaanko pienien dopingainemäärien hallussapitoon puuttua tämän säännöksen nojalla? Näihin kolmeen kysymykseen palaan yksityiskohtaisemmin luvussa 5.5. Sitä ennen tarkastelen lyhyesti törkeän ja lievän dopingrikoksen tunnusmerkistöjä ja esitän joitakin tahallisuuteen liittyviä pohdintoja.

5.3 KVALIFIOITU JA PRIVILEGIOITU DOPINGRIKOS

Rikostilastojen tarkastelu osoittaa, että käräjäoikeuksissa on selkeästi eniten käsitelty perustekomuotoisia dopingrikoksia. Kaikissa syyksi lukevissa tuomioissa perustunnusmerkistön mukaisia dopingrikoksia on ollut ajanjaksona 2003–2009 joka vuosi selkeästi eniten, keskimäärin 80 vuodessa. Samana ajanjaksona lieviä dopingrikoksia oli keskimäärin alle kymmenen ja törkeitä dopingrikoksia kaksitoista.¹¹¹ Samoin dopingrikoksissa esitutkintaa tekevät tulli ja poliisi ovat tilastoinneet eniten perustunnusmerkistön mukaisia dopingrikoksia. Molemmissa lainvalvontaviranomaisissa on vuosina 2003–2009 vuositason tutkittu keskimäärin

¹⁰⁹ SOU 1996:126 s. 336; prop.1998/99 s. 67.

¹¹⁰ RL 44:7:n 1-kohdan mukaan törkeän dopingrikoksen kvalifointiperusteena mainitaan se, että dopingrikoksen kohteena on huomattavan suuri määrä dopingainetta.

¹¹¹ Kaiken kaikkiaan käräjäoikeuksien käsittelemien dopingrikosten määrä on ollut kasvussa. Vuonna 2003 annettiin kaikista eri dopingrikoksista yhteensä 42 syyksi lukevaa tuomita ja vuonna 2009 vastaava luku oli 153. Ks. tilastoista yksityiskohtaisemmin *Kainulainen* 2011a s. 35–37.

alle 20 törkeää dopingrikosta ja myös lievien dopingrikosten määrä on ollut samankaltainen.¹¹²

Rikoslain mukaan dopingrikos on törkeä, jos jokin rikoslaissa määritellyistä ankaroitamisperusteista on käsillä ja teko on myös kokonaisarvostelun perusteella katsottava törkeäksi. Laissa ankaroitamisperusteet luetellaan tyhjentävästi. Dopingrikosta voidaan pitää törkeänä, jos 1) rikoksen kohteena on huomattavan suuri määrä dopingainetta; 2) rikoksella tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä; 3) rikoksentekijä toimii sellaisen rikoksen laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä tai 4) dopingainetta levitetään alaikäisille.

Käytännössä tärkein lain mainitsemista kvalifiointiperusteista on ensimmäinen, eli huomattavan suuri määrä dopingainetta.¹¹³ Huomattavan taloudellisen hyödyn tavoittelu liittyy usein dopingaineen huomattavan suureen määrään. Toisaalta erityisen arvokkaan dopingaineen kohdalla ainemäärän ei kuitenkaan tarvitse olla erityisen suuri, jotta sen myynnillä voitaisiin jo saada huomattavaa taloudellista hyötyä.¹¹⁴ Tunnusmerkistön sanamuodon mukaan huomattavan taloudellisen hyödyn kvalifiointiperusteen täyttymiseksi riittää pelkkä hyödyn tavoittelu, toisin sanoen perusteen soveltaminen ei edellytä, että merkittävä taloudellinen hyöty olisi käytännössä realisoitunut.¹¹⁵

Kolmas kvalifiointiperuste, eli rikoksentekijän toimiminen rikoksen laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä, on tuttu myös törkeästä huumausainerikoksesta.¹¹⁶ Samaan tapaan kuin huumausainerikoksessa perusteen soveltaminen edellyttää sitä, että työnjako ryhmässä on eriytynyttä ja tekijä tietää oman osuutensa organisaatiossa. Tekijän oman toiminnan osuuden ei tarvitse olla törkeää, jotta kriteeri soveltuisi. Ryhmän toiminnan tulee olla suunnitelmallista ja etukäteen järjestäytynyttä ja ryhmän toiminnan tavoitteena

¹¹² Perusmuotoisia dopingrikoksia on poliisin ja tullin tutkittavana ollut vuosittain noin 100 kappaletta. Poliisi on tutkinut vuosina 2003–2009 keskimäärin 85 dopingrikosta vuodessa ja tulli 120. Ks. tarkemmin *Kainulainen* 2011a s. 27–29.

¹¹³ *Kainulainen* 2011a s. 64. Kainulaisen 200 dopingtuomiota käsitteineessä aineistossa oli yhteensä 17 törkeästä dopingrikoksesta annettua tuomiota. Huomattavan suuri määrä oli tärkein kvalifiointiperuste. Noin puolessa tapauksista arvioitiin, että huomattavan taloudellisen hyödyn tavoittelu oli täyttynyt. Yhdessä tapauksessa syytetty oli syyttäjän mukaan toiminut tällaisen rikoksen laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä, mutta kvalifiointiperusteen ei tuomioistuimen arvioinnissa katsottu täyttyneen.

¹¹⁴ HE 17/2001 vp s. 43.

¹¹⁵ HE 17/2001 vp s. 43. Ks. kvalifiointiperusteiden tulkinnasta *Nuotio* 2009 s. 1184; *Kainulainen* 2011a s. 10–11.

¹¹⁶ Ks. törkeän huumausainerikoksen osalta *Nuutila – Melander* 2009 s. 1396; *Tolvanen* 2010 s. 658; *Palo* 2010 s. 183–187. Järjestäytymistä koskevaa kvalifiointiperustetta rikosoikeuden systematiikassa sekä sen yhteyttä eurooppalaiseen rikosoikeuteen tarkastelee *Nuotio* 2009 s. 1159–1174.

– mutta ei välttämättä toteutumana – on oltava nimenomaan laajamittainen dopingrikollisuus. Siten esimerkiksi huumausaineiden levittämistä pääasiallisesti harjoittavan ryhmän tekemiä dopingrikoksia ei voida pitää tällä perusteella törkeinä, koska ryhmä ei tällöin ole järjestäytynyt nimenomaan dopingrikosten tekemistä varten. Tätä laissa sinänsä selvästi ilmaistua lähtökohtaa on oikeuskirjallisuudessa kritisoitu. *Palon* mukaan se, että rikollisryhmän pitää dopingrikoksissa olla järjestäytynyt nimenomaan kyseisten rikosten tekemistä varten, on ongelmallinen järjestäytyneen rikollisuuden monialaistumiskehityksen näkökulmasta. Palo toteaa, että ryhmien motivaatiopohja on yleensä taloudellinen eikä liity haluun tehdä juuri tietynlaisia rikoksia. Todellista tilannetta vastaisi paremmin se, että lähtökohdaksi otettaisiin rikollisryhmän järjestäytyminen ylipäättään taloudellisen hyödyn hankkimista varten.¹¹⁷

On myös huomattava, että kvalifiointiperuste ei suinkaan sovellu kaikkiin yhdessä tehtyihin dopingrikoksiin. Pelkkä rikoksen suunnitteleminen ja toteuttaminen yhdessä toisten kanssa ei ole kvalifiointiperusteen tarkoittamaa rikoksen tekemistä järjestäytyneen ryhmän jäsenenä. Hallituksen esityksen esimerkin mukaan yksittäistapauksellinen yhteenliittymä vähäisen dopingaine-erän maahan tuomiseksi ei vielä kvalifioi tekoa tämän kriteerin mukaisesti törkeäksi.¹¹⁸

Neljäs kvalifiointiperuste eli dopingaineen levittäminen alaikäiselle on sekain käytössä myös törkeässä huumausainerikoksessa. Alaikäisellä tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä ja levittäminen alaikäiselle voi olla niin vastikkeellista kuin vastikkeetontakin. Ajatus lapsista ja nuorista erityssuojaa tarvitsevana henkilöjoukkona nousee esille perusteen taustalta. Hallituksen esityksessä todetaan, että aikuisella voi jo asemansa vuoksi – esimerkiksi ohjaajana, valmentajana, urheilijaesikuvana – olla mahdollisuus nuorten uteliaisuutta ja puutteellisia tietoja hyväksi käyttäen dopingaineiden levittämiseen. Kvalifiointiperustetta ei kuitenkaan ole välttämättä tarkoitettu sovellettavaksi alaikäisten kaveripiiriin sisäisiin dopingaineiden luovutuksiin, vaan törkeän dopingrikoksen edellyttämä kokonaisharkinta voisi tuoda nämä tilanteet perustekomuodon piiriin.¹¹⁹

Jotta dopingrikos voitaisiin katsoa törkeäksi, tietyn kvalifiointiperusteen täytymisen lisäksi teon on myös kokonaisuudessaan arvioituna oltava törkeä. Jos kokonaisarvostelu johtaa siihen, ettei tekoa ole kvalifiointiperusteesta huolimatta pidettävä törkeänä, ankaroittamisperusteet voivat kuitenkin vaikuttaa rangaistuksen mittaamiseen normaaliasteikon sisällä.¹²⁰

¹¹⁷ *Palo* 2010 s. 192–194. Palon kritiikki koskee myös huumausaine- ja alkoholirikoksia, joiden törkeä tekemuoto sisältää samanlaisen kvalifiointiperusteen.

¹¹⁸ HE 17/2001 vp s. 43. Ks. myös *Palo* 2010 s. 189–190.

¹¹⁹ HE 17/2001 vp s. 43.

¹²⁰ HE 17/2001 vp s. 43.

Lievästä dopingrikoksesta voidaan puolestaan tuomita seuraamukseksi vain sakkoa. Lain (RL 44:8) mukaan lievä dopingrikos on käsillä silloin, kun teko dopingaineen määrä tai muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena huomioon ottaen on vähäinen. Hallituksen esityksen mukaan lievyyden keskeinen arviointikriteeri on dopingaineen vähäinen määrä. Koska säännöksen soveltaminen edellyttää aina kokonaisarviointia, teko voi hallituksen esityksen mukaan kuitenkin tulla arvioitavaksi perustekomuotoisena dopingrikoksena esimerkiksi tilanteessa, jossa kyseessä on aineen vaikean saatavuuden perusteella erityisen arvokas dopingaine. Tällöin ei aineen vähäinen määrä siis välttämättä johtaisi lievempään arvosteluun. Sama tilanne voi olla käsillä myös silloin, jos tekijä tietää dopingaineen sisältävän epäpuhtauksia, jotka tekevät sen käytöstä riskialtista.¹²¹

Hartikainen on tulkinut tunnusmerkistöä siten, että lievää tekemuotoa ei tulisi soveltaa silloin, kun kyseessä olisi aineiden myynti, levittäminen tai välittäminen, vaan säännöksen keskeinen soveltamistilanne olisi aineiden maahantuonti omaa käyttöä varten.¹²² Näin yksioikoiselle tulkinnalle ei lain sanamuoto kuitenkaan anna perustetta. Tulkintasuositus perustuu hallituksen esityksen esimerkkiin, jossa todetaan, että lievää tekemuotoa voitaisiin soveltaa omaa käyttöä varten tapahtuvaan vähäiseen laittomaan dopingaineiden maahantuontiin.¹²³ Käytännössä tämä onkin yleisin dopingrikoksen toteuttamisen tapa, mutta Kainulaisen tutkimus osoittaa, että siihen on säännönmukaisesti sovellettu dopingrikoksen perustekomuotoa, joskin käytännön seuraamusharkinnassa merkitystä on annettu toiminnan luonteelle siten, että esimerkiksi dopingaineiden maahantuontiin omaa käyttöä varten suhtauduttiin yleensä lievemmin kuin dopingaineiden levittämiseen.¹²⁴ Käytännössä lieville dopingrikoksille on jäänyt hyvin suppea soveltamisala.¹²⁵

¹²¹ HE 17/2001 vp s. 43–44.

¹²² *Hartikainen* 2010 s. 30.

¹²³ HE 17/2001 vp s. 44.

¹²⁴ *Kainulainen* 2011a s. 67.

¹²⁵ *Kainulainen* 2011a s. 64. Tämä liittyy rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttöön. Esimerkiksi postilähetysten takavarikointi edellyttää teon arvioimista vähintäänkin perustunnusmerkistön mukaiseksi, koska takavarikon suorittaminen edellyttää pakkokeinolain (450/1987) 4:3:n mukaan, että käsillä on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Lievästä dopingrikoksesta epäillyn henkilön luona ei ole myöskään mahdollista suorittaa kotietsintää. Ks. myös *Hartikainen* 2010 s. 32; *Kainulainen* 2011a s. 12, 64.

5.4 TAHALLISUUTEEN LIITTYVIÄ NÄKÖKOHTIA

Dopingrikos edellyttää tekijältään aina tahallisuutta. Tahallisuuteen liittyvät tilanteet voivat esimerkiksi dopingaineiden maahan tuonnin yhteydessä olla monin tavoin hankalia. Mitä tekijän on esimerkiksi tiedettävä maahan tuomiensa aineiden ominaisuuksista ja lainsäädännöllisestä luokituksesta?

Eräissä salakuljetustilanteissa saattaa kuriirina toiminut henkilö olla täysin tietämätön toisen henkilön hänen matkatavaroihinsa tai kulkuneuvoonsa kätkevästä dopingaine-erästä. Tällöin on selvää, ettei häntä voida tuomita rangaistukseen dopingrikoksesta.¹²⁶ Rikoslainopillisesti tällaiset tilanteet voidaan jäsentää välilliseksi tekemiseksi¹²⁷, jossa päätekijä käyttää hyväkseen toista henkilöä tekonsa välikappaleena. Tällaisena välikappaleena toiminutta henkilöä ei rangaista tahallisuuden, syyntakeisuuden tai muun rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin kuuluvan seikan puuttumisen vuoksi.

Edellistä huomattavasti hankalampia ovat kuitenkin tilanteet, joissa maahan-tuoja epäilee ulkomailta ostamiensa tai tilaamiensa aineiden mahdollisesti olevan lääkkeitä mutta ei tiedä, että ne ovat myös rikoslaissa määriteltyjä dopingaineita. Voidaan myös ajatella tilanne, jossa henkilö on ylipäättään tietämätön siitä, että lääkkeiden maahantuontia koskevaa erityislainsäädäntöä on olemassa tai vaikka epäilee asiasta olevan virallista sääntelyä, ei ole selvillä sen tarkemmasta sisällöstä.

Tahallisuuteen liittyvä peittämisperiaate edellyttää, että tahallisuuden on peitettävä koko oikeudenvastainen teko. Tämä tarkoittaa, että tekijän on oltava tietoinen kaikista niistä tosiasioista, joista teon rangaistavuus riippuu. Ennen kaikkea tahallisuuden tulee kattaa teonhetkiset olosuhteet ja seuraukset.¹²⁸ Tahallisuuden tarkempi kohde vaihtelee rikostunnusmerkistökohtaisesti ja myös rikoksen niin sanottu negatiivinen ainesosa voi olla tahallisuuden kohteena. Tyypillinen oikeuskirjallisuudessa esitetty esimerkki negatiivisesta ainesosasta on kotirauharikosta koskevan säännöksessä (RL 24:1) käytetty määritelmä ”laittomasti”. Kotirauharikoksesta rankaiseminen siis edellyttää, että kotirauhan suojaamaan paikkaan tunkeutuja tekee sen ilman laillista perustetta, kuten sisääntulokutsua tai kotietsintäpäätöstä.¹²⁹

¹²⁶ Näin myös HE 17/2001 vp s. 40.

¹²⁷ Välillisestä tekemisestä säädetään rikoslain 5:4:ssä. Ks. sen soveltamistilanteista tarkemmin esim. *Frände* 2005 s. 278–283; *Tapani – Tolvanen* 2008 s. 397–403.

¹²⁸ *Nuutila* 1997 s. 227. Peittämisperiaatteesta ks. myös esim. *Tapani – Tolvanen* 2008 s. 210 ja laajasti *Matikkala* 2005 s. 529–532.

¹²⁹ *Frände* 2005 s. 116. Ks. negatiivisista ja positiivista tunnusmerkistötekijöistä *Matikkala* 2005 s. 547–550.

Samaa negatiivista tunnusmerkistötekijää käytetään myös dopingrikoksen rangaistussäännöksessä. Voidaan siis lähteä siitä, että dopingaineen maahan- tuojalla pitää olla tietoisuus siitä, että hän tuo maahan dopingainetta ilman lail- lista oikeutta. Tämän mukaisesti tekijän olisi oltava tietoinen sekä maahan tuota- van aineen dopingaineluokituksesta että maahantuontia koskevista määrällisis- tä¹³⁰ ja käyttötarkoitusta¹³¹ koskevista rajoituksista. Huumausainerikosten osalta *Nuutila* ja *Melander*¹³² ovatkin todenneet, että henkilöä, joka ostaa ulkomailta vapaasti saatavaa lääkettä ja tuo sen Suomeen tietämättä sen suomalaisesta huu- mausaineluokituksesta, ei voida rangaista tahallisesta huumausainerikoksesta.

Asioista tietämättömyys tai niistä erehtyminen ovat tahallisuuden arvioinnissa huomioon otettavia seikkoja. Rikoslaisissa säädellään kahdenlaisista tilanteista, joissa tietämättömyys tai erehdys voivat saada merkitystä tekoa rikosoikeudelli- sesti arvioitaessa. Ensinnäkin RL 4:1:ssä säädetyn tunnusmerkistöerehdyksen mukaan teko ei ole tahallinen, jos tekijä ei teon hetkellä ole selvillä kaikkien niiden seikkojen käsilläolosta, joita rikoksen tunnusmerkistön toteutuminen edellyttää, tai jos hän erehtyy sellaisesta seikasta. Jos teko on rangaistava myös tuottamuksellisesti tehtynä, voi vastuu kuitenkin aktualisoitua tätä kautta. Toi- seksi kieltoerehdyistä koskevan RL 4:2:n mukaan henkilöä, joka on erehtynyt pitämään tekoaan sallittuna, ei rangaista, jos erehtymistä on pidettävä ilmeisen anteeksiannettavana laissa lueteltujen seikkojen vuoksi.

Hallituksen esityksessä tunnusmerkistöerehdyksen sisältöä kuvataan siten, että tunnusmerkistöerehdyksessä toimivalla on väärä kuva siitä, mitä on tapahtu- massa: tekijä erehtyy tunnusmerkistössä mainitun tosiasian olemassaolosta ja asioiden tosiasiallisesta tilasta. Esityksessä mainittujen esimerkkien mukaan erehdys voi koskea sekä teon kohdetta ja tunnusmerkistössä mainittua seurausta että teko-olosuhteita.¹³³ Aistein havaittavien tosiasioiden ohella erehdys voi kos- kea myös asioiden normatiivista hahmottamista ja ymmärtämistä. Esimerkkinä normatiivisista tunnusmerkistötekijöistä mainitaan kvalifiointiperusteet, joista erehtyminen luetaan siis tekijälle hyväksi.¹³⁴ Normatiivisten, arvottamista edel- lyttävien tunnusmerkistötekijöiden kohdalla tärkeä kysymys on se, vastaavatko tekijän ja oikeusjärjestyksen puolesta edustetut käsitykset toisiaan. Käsitysten ei tarvitse olla täysin yhdenmukaiset, sillä riittäväksi on katsottu se, että ”käsitteel- lä tekijän ja hänen lähimmän ympäristönsä ajatusmaailman kanssa on saman-

¹³⁰ Esim. lääkevalmistetta Euroopan talousalueelta tuotaessa sallittu määrä on yhden vuoden käyt- tötarvetta vastaava määrä.

¹³¹ Lääkevalmistetta saa tuoda vain henkilökohtaiseen lääkitykseen.

¹³² *Nuutila – Melander* 2009 s. 1379–1380.

¹³³ HE 44/2002 vp s. 105.

¹³⁴ Deskriptiivisistä ja normatiivisista tunnusmerkistötekijöistä ks. tarkemmin *Matikkala* 2005 s. 554–558.

suuntainen merkitys kuin minkä sille tuomari lainkäytössä antaa”.¹³⁵ Vaihtoehtoisesti voidaan hallituksen esityksen mukaan edellyttää myös sitä, että ”tekijä on selvillä niistä tosiasiallisista olosuhteista, joiden varaan oikeudellinen arvoselma kiinnittyy”.¹³⁶

Kieltoerehdystä kuvataan hallituksen esityksessä erehtymiseksi tai tietämättömyydeksi teon oikeudenvastaisuudesta. Rikosoikeudelliseen vastuuseen asettamisen on katsottava edellyttävän sitä, että tekijä on selvillä tekonsa oikeusjärjestyksen vastaisesta luonteesta. On lähdetty siitä, että tieto teon yhteiskunnan- tai moraalinvastaisuudesta ei vielä riitä, vaan tekijän on tiedettävä, että teko on ristiriidassa oikeusjärjestyksen säännösten kanssa. Tekijän on siis tiedettävä, että teko rikkoo oikeusnormia, mutta kuitenkin tietoa teon rangaistavuudesta eli sen rikoslainvastaisuudesta ei edellytetä.¹³⁷ Sekä lain esitöissä että oikeuskirjallisuudessa tavataan korostaa kieltoerehdyksen soveltamistilanteiden poikkeusluonteisuutta. Rikoslaisia todetaan, että tullakseen huomioituksi, on erehdyksen oltava ilmeisen anteeksiannettava sekä johduttava jostakin laissa erikseen mainituista seikasta. Näitä mahdolliseen vastuuvapauteen johtavia seikkoja ovat: 1) lain puutteellinen tai virheellinen julkistaminen; 2) lain sisällön erityinen vaikeaselkoisuus; 3) viranomaisen virheellinen neuvo; tai 4) muu näihin rinnastettava seikka.

Tunnusmerkistö- ja kieltoerehdystilanteet näyttävät lähtökohtaisesti selkeästi erotettavissa olevilta. Kuitenkin käytännön soveltamistilanteet osoittavat rajavedon vaikeuden.¹³⁸ Esimerkiksi sopii edellä mainittu tilanne, jossa henkilö tuo maahan ulkomailta vapaasti ostamaansa lääkettä tietämättömänä siitä, että sitä kohdellaan Suomessa huumausaineena – ja oletetaan tässä, että kyse on rikoslain mukaan dopingaineena pidettävästä lääkkeestä. Nuutila ja Melander näyttäisivät arvioivan tilannetta tunnusmerkistöerehdyksen soveltamisalaan kuuluvana. Tästä näkökulmasta tilanne voidaan kuvata siten, että tekijä ei ollut selvillä tunnusmerkistön toteuttavan seikan (maahan tuodaan dopingainetta) olemassaolosta. Tietämättömyyden vuoksi tekijä olisi tunnusmerkistöerehdystä koskevan lainkohdan mukaan rangaistusvastuusta vapaa.

Asiaa kuitenkin mutkistaa se, että lääkkeiden luokitteluaminen dopingaineeksi edellyttää asian oikeudellista arvottamista, eli tietoa siitä, mitkä aineet ovat lain säädäntömme mukaan dopingaineita. Kyse on siis niin sanotusta subsumptio- eli soveltamiserehdyksestä, eli henkilö soveltaa lakia virheellisesti tilanteeseensa. Hän on siis esimerkiksi kyllä tietoinen siitä, että rikoslaki kieltää dopingaineiden

¹³⁵ Kyse on ns. maallikon paralleeliarvostuksesta, josta tarkemmin *Matikkala* 2005 s. 552–553.

¹³⁶ HE 44/2002 vp s. 105.

¹³⁷ HE 44/2002 vp s. 106.

¹³⁸ Ks. tunnusmerkistö- ja kieltoerehdyksen soveltamistilanteiden erottamisesta *Matikkala* 2005 s. 558–564; *Tapani* 2010 s. 203–212.

maahantuonnin, mutta koska hän ei pidä hankkimaansa valmistetta dopingaineena, ei hän myöskään pidä maahantuontia rikoksena. Erehtyminen johtaa siihen, että henkilö ajattelee toimivansa sallitulla tavalla, jolloin tilanne näyttäisikin ratkeavan kieltoerehdystä koskevan sääntelyn nojalla.

Tämä muuttaa tilannetta, koska edellä esitetyllä tavalla kieltoerehdystä voidaan vain harvoissa tilanteissa pitää sillä tavoin ilmeisen anteeksiannettavana, että se poistaisi rangaistusvastuun. Vanhastaan noudatetun säännön mukaan tietämättömyys lain sisällöstä koituu tekijän vahingoksi.¹³⁹ Kieltoerehdystä soveltaen lähtökohta näyttäisikin olevan se, että lääkettä maahan tuovan on tiedettävä, luokitellaanko maahan tuotava aine dopingaineeksi tai onko kyseessä reseptilääke.¹⁴⁰ Hallituksen esityksessä todetaan, että jokaisen tulee ottaa selvää oman alansa erityismääräyksistä, ”myös mutkikkaista ja tulkinnanvaraisista”. Lainsäätäjät asettaa ihmisille korkean selonottovelvollisuuden: tarvittaessa säädösten soveltamista on selvitettävä myös oikeuskäytännön ja esitöiden avulla.¹⁴¹ Siten ulkomaille lähtijän ja sieltä lääkkeitä mukanaan tuovan on ennen matkaa otettava selvää lääkkeiden tuontia koskevista säännöksistä¹⁴² ja niitä koskevista lainsäädännöllisistä luokituksista, mukaan lukien RL 44:16 ja sitä täsmentävä VNA 705/2002.

Tämän velvoitteen mukaisesti on oikeuskäytännössä myös menetelty. Kainulainen on dopingrikoksia koskevan tapausaineistonsa pohjalta todennut, että maahantuontitapauksissa varsin yleinen syytteen kiistämisperuste on ollut henkilön tietämättömyys hankkimiansa aineiden dopingaineluokituksesta. Tällaisessa tilanteessa käräjäoikeudet ovat kuitenkin säännönmukaisesti tuominneet syytetyn dopingaineiden maahantuonnista. Tuomioita on perusteltu kieltoerehdykseen viitaten. Langettava tuomio on seurannut, vaikka syytetty oli kertonut pyrkineensä etukäteen selvittämään valmisteiden maahantuonnin laillisuutta esimerkiksi yhteydenotolla viranomaisiin tai etsimällä itse tietoa internetistä. Tällaiset selvittelypyrkimykset ovat voineet vaikuttaa vain rangaistusta alentavasti.¹⁴³

Vaikka lääkkeiden maahantuojalle asetetaan kattava velvollisuus olla tietoinen lääkkeiden maahantuontia koskevasta oikeudellisesta sääntelystä, hän voi kuitenkin aidosti erehtyä maahan tuomiensa tablettien ja ampullien sisällöstä. Henkilö ei siis tiedä, mitä ainetta lääkevalmiste itse asiassa sisältää. Matkailija voi esimerkiksi olettaa tuovansa maahan ravintolisää, mutta tarkemmassa laboratorioanalyysissä valmisteen osoitetaan olevan testosteronia. Sama pätee maan rajo-

¹³⁹ Ks. esim. HE 44/2002 vp s. 100.

¹⁴⁰ Ks. näin huumausaineiden osalta Tolvanen 2010 s. 643.

¹⁴¹ HE 44/2002 vp s. 107.

¹⁴² Esimerkiksi lääkelain 19 §:stä sekä valtioneuvoston asetuksesta 1088/2002.

¹⁴³ Kainulainen 2011a s. 57–58.

jen sisäpuolella tapahtuvaan aineiden levittämiseen. Henkilö ei tiedä, että hänen myymänsä valmiste sisältää kiellettyä ainetta. Tämänkaltaista tilannetta voidaan arvioida tahallisuuskysymyksenä¹⁴⁴, jolloin on ratkaistava, millaista mieltämistä aineiden laadusta tekijältä on vaadittava, jotta hänen voitaisiin katsoa syyllistyvän tahalliseen tekoon.

Kyse on olosuhdetahallisuuden arvioinnista, jonka sisällöstä on oikeuskirjallisuudessa esitetty erilaisia tulkintoja. Esimerkiksi *Fränden* edustaman tasapainotahallisuuden mukaan henkilöllä, joka pitää tietyn olosuhteen olemassaoloa (valmiste on testosteronia) yhtä todennäköisenä kuin sitä, ettei olosuhde ole olemassa, on tahallisuus suhteessa kyseiseen olosuhteeseen.¹⁴⁵ Esillä on ollut myös tahtotahallisuuteen pohjautuva malli, jonka mukaan tahallisuus olisi käsillä, jos tekijä on pitänyt olosuhteen olemassaoloa vartenotettavana mahdollisuutena ja suhtautunut siihen hyväksyvästi tai välinpitämättömästi.¹⁴⁶ Kolmanneksi on puollettu pelkästään kognitiivisille seikoille perustuvaa ajatusta, jonka mukaan olosuhteen mieltäminen vartenotettavaksi mahdollisuudeksi riittää tahallisuuden täyttymiseen.¹⁴⁷ Neljäntenä vaihtoehtona on esitetty pitäytyminen varsin todennäköisen kriteeriin myös olosuhdetahallisuuden kohdalla.

Viimeksi mainittua tulkintalinjaa näyttäisi puoltavan korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö dopingrikoksia lähellä olevien huumausainerikosten osalta, joissa KKO on ratkaisukäytännössään käyttänyt varsin todennäköisen kriteeriä olosuhdetahallisuutta arvioidessaan. Osa ratkaisuista on ennen rikoslain yleisen osan uudistusta, mutta korkein oikeus on viitannut vanhempiin ratkaisuihin myös uudemmassa käytännössään pitäen ennen uudistuksen voimaan tuloa annettua ratkaisukäytäntöä edelleen relevanttina.

Esimerkiksi tapauksessa KKO 2001:117 (ään.) A oli tuonut autolla Virosta Suomeen suuren määrän huumausaineita. A oli pyytänyt matkalle mukaan B:tä siksi, että he näyttäisivät pariskunnalta. Korkein oikeus totesikin B:n mukanaolon vähentäneen A:n riskiä joutua tullitarkastukseen ja kiinni huumausainerikoksesta, joten B:n toimintaa pidettiin avunantona A:n rikokseen. Rangaistava avunanto edellyttää kuitenkin tahallisuutta. Keskeisenä oikeudellisena ongelmana tapauksessa olikin, voitiinko B:n katsoa toimineen tahallaan. Tässä suhteessa korkein oikeus piti ratkaisevana, oliko B pitänyt varsin todennäköisenä, että A on salakuljettamassa Suomeen huumeita. Tämän katsottiin jääneen näyttämättä. Korkein oikeus totesi B:n todennäköisesti epäilleen, että A yritti tuoda Suomeen *jotakin laitonta* tavaraa tai että A:n matkaan liittyy *jotakin muuta lainvastaisuutta*. Hänen mahdolliset rikosepäilynsä olivat kuitenkin korkeimman oikeuden mukaan jääneet epämääräisiksi, eikä tapauk-

¹⁴⁴ Tolvanen 2010 s. 643–644.

¹⁴⁵ *Frände* 2005 s. 133–134 ja *Frände* 2010 s. 162.

¹⁴⁶ Koponen 2007 s. 50–53.

¹⁴⁷ *Tapani* – Tolvanen 2008 s. 227–236; *Tapani* 2010 s. 183.

sessä ollut esitetty seikkoja, joiden perusteella olisi voitu päätellä B:n arvelleen, että kysymyksessä olisivat juuri huumausaineet. B:tä ei tuomittu avunannosta huumausainerikokseen.

Ratkaisussa KKO 2006:64 törkeästä huumausainerikoksesta tuomittiin huumekuriiirit MT ja OT, jotka olivat kuljettaneet 2,5 kg amfetamiinilastia. Vastaajat olivat tietoisia siitä, että reppu sisälsi *jotakin huumausainetta*, mutta kiistivät tienneensä, että kysymyksessä oli erittäin vaarallinen huumausaine. Korkein oikeus katsoi, että kuriiirit olivat tienneet tai pitäneet varsin todennäköisenä, että heidän hallussaan oleva huumausaine oli erittäin vaarallista ja että huumausainetta oli tavanmukaisina kerta-annoksina mitaten suuri määrä. Määrän suuruus kävi korkeimman oikeuden mukaan ilmeiseksi MT:n ja OT:n kuljettaman repun koosta ja painosta. Laadun osalta korkein oikeus piti epäuskottavana, ettei vastaajilla olisi ollut todellista mahdollisuutta selvittää tai ainakin huomattavalla todennäköisyydellä arvata hallussa pitämänsä huumausaineen laatua. Heidän toimeksiantonsa luonteeseen oli kuitenkin kuulunut tehtävän täyttäminen kyselemättä. Korkein oikeus mukaan huumausaineen laadun osalta vastaajat toimivat tarkoituksellisen tietämättömyyden tilanteessa. He olivat arvioineet oman vastuunsa kannalta edulliseksi tietää repun sisältämästä huumausaineesta mahdollisimman vähän. Tältä osin korkein oikeus totesi yksikantaan, ettei rikoslain 4:1:ssä tarkoitettua tunnusmerkistöerehdystä koskevaa säännöstä ole perusteltua tulkita niin, että tällainen tietämättömyys riittäisi poistamaan tahallisuuden huumausaineen laatua koskevalta osalta.

Jälleen vastaava tilanne voisi aktualisoitua dopingaineiden kohdalla. Törkeän dopingrikoksen yksi kvalifiointiperuste on, samaan tapaan kuin huumausaineidenkin osalta, aineen määrä.¹⁴⁸ Törkeää huumausainerikosta koskevassa RL 50:2:n 1-kohdan mukaan kvalifiointiperuste on ”suuri määrä huumausainetta”, RL 44:7:n 1-kohdan mukaan ”huomattavan suuri määrä dopingainetta”. Se, mikä arvioidaan huomattavan suureksi määräksi, voi eri dopingaineiden kohdalla vaihdella. Dopingrikosten osalta arviointiongelmia aiheuttaa se, että jo omaa käyttöä varten hallussa pidetty ainemäärä voi olla suuri. Todennäköistä levittämistarkoitusta indisoivan ainemäärän on oltava tätä suurempi ja törkeäksi teon kvalifioiva ainemäärä vielä tätäkin mittavampi. Vaikka rikoksesta epäilty tietäisi-kin tuovansa maahan laittomasti kasvuhormonia, hän ei todennäköisesti tiedä, mitä on pidettävä suurena määränä kasvuhormonia. Määrän suhteen rajalinjoja oma käyttö – levittämistarkoitus – kvalifiointiperuste ollaan vasta oikeuskäytännössä rajaamassa.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Dopingrikosten osalta säästytään joiltakin törkeän huumausainerikoksiin liittyvistä tahallisuusarviointiongelmilta sen vuoksi, ettei dopingaineen vaarallisuus ole kvalifiointiperuste. Tullakseen tuomituksi törkeästä huumausainerikoksesta sen vaarallisuuden perusteella, henkilön tulisi tietää (tai pitää varsin todennäköisenä), mitä aineita on lainvalmistelutöissä ja oikeuskäytännössä pidetty erittäin vaarallisina huumausaineina.

¹⁴⁹ Tähän palataan jäljempänä luvussa 5.5.

Vastaavaan tapaan kuin edellä mainituissa tapauksissa voidaan pohtia, onko henkilö syyllistynyt dopingrikokseen tilanteessa, jossa hän suostuu tuomaan matkatavaroihin kätkeytyjä kasvuhormoniampulleja tullin läpi ollen varma siitä, että tavarat sisältävät jotakin kiellettyä ainetta. Hän ei kuitenkaan ole tietoinen – tai edes kiinnostunut – siitä, ovatko tavaroihin kätkeytyt aineet huumeita, hormoneja vai joitakin muita lääkkeitä.¹⁵⁰ Kriminaalipoliittisessa katsannossa tarkoituksellisessa tietämättömyydessä toimivaa ei voida jättää rangaistukseen tuomitsematta, mutta rankaiseminen tavaroista paljastuvan aineen laadun mukaan keskenään hyvin erilaisen rangaistusasteikon omaavista rikoksista (lääkerikos, dopingrikos tai huumausainerikos) vaikuttaa sekin arveluttavalta. Tarkoituksellisen tietämättömyyden sijoittaminen tunnusmerkistöerehdyksen soveltamisalan ulkopuolelle ei tarkoita tahallisuusarvioinnin tarpeellisuuden poistumista. Edelleen on määriteltävä se, millaista mieltämistä tekijältä on vaadittava tahallisuuden täyttymiseksi. Ylipäättään operointia yli 50 %:n ”tietämistä” edellyttävällä varsin todennäköisen kriteerillä on pidetty todellisuudelle vieraana ja puollettu siirtymistä alemmalla todennäköisyysvaatimuksella operoivaan olosuhdetahallisuuden muotoiluun. Huumausainerikosten osalta Tolvanen on esittänyt, että tekoa voitaisiin pitää tahallisenä, jos ainetta maahan tuova pitää varteenotettavana mahdollisuutena, että maahantuotava lasti sisältää huumausainetta.¹⁵¹

Toisaalta korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä on myös pidetty varsin todennäköinen -muotoilun suhteen jo niin vakiintuneena myös muiden rikostyyppien kuin huumausainerikosten suhteen, että vaihtoehtoisten olosuhdetahallisuusmallien muotoileminen voi näyttäytyä ajanhukalta. Esimerkiksi *Frände* on päättynyt siihen, että varsin todennäköisen kriteeri on vahvistunut oikeuskäytännössä noudatetuksi olosuhdetahallisuuden sisällöksi niin vakuuttavasti, että tarvitaan lainsäädäntötoimia, jos tulkintalinjaa halutaan muuttaa.¹⁵²

5.5 PALJONKO ON PALJON ISTUKKAHORMONIA?

Kuten edellä kävi ilmi, on dopingaineiden määrästä tullut tärkeä rajanvetokriteeri yhtäältä tunnusmerkistön täyttymisen (hallussapito omaa käyttöä vai levittämistä varten), toisaalta teon törkeysasteen määrittelemisessä (levittämistarkoitusta ilmaiseva ainemäärä vai huomattavan suuri ainemäärä). Levittämistarkoituksen ja sen todennäköisyyden näyttäminen voi käytännössä olla vaikeaa, mikä johtanee eräänlaisiin legaalsiin presumptioihin hallussa pidetyn aineen määrän

¹⁵⁰ Kyse voisi olla myös Suomessa tapahtuvasta välittämisestä.

¹⁵¹ *Tolvanen* 2010 s. 643–644.

¹⁵² *Frände* 2010 s. 165.

mukaan. Tilanne on samantapainen kuin esimerkiksi rajanvedossa huumausainerikoksen ja huumausaineen käyttörikoksen välillä.

Huumausaineen käyttörikosta¹⁵³ koskeva sääntely jakaantuu kahteen osaan. Siinä on kriminalisoitu erikseen yhtäältä huumausaineen käyttäminen ja toisaalta vähäisen määrän hallussapitäminen tai hankkimisen yritys omaa käyttöä varten. Huumausaineen käyttäminen on aina rangaistavaa käyttörikoksena, mutta hallussapitointi ja hankkimisen yritykseen sovellettava rangaistus-säännös määräytyy sen mukaan, onko kyseessä RL 50:2a:ssä mainittu vähäinen määrä omaa käyttöä varten. Jos määrää ei ole pidettävä vähäisenä tai kyse ei ole omasta käytöstä, tulee tekoihin soveltaa huumausainerikoksen perustunusmerkistää tai törkeää huumausainerikosta koskevaa sääntelyä.¹⁵⁴ Näin rajanvedoista vähäinen määrä/suuri määrä sekä oma käyttö/muu tarkoitus tulee merkittäviä.

Huumausaineen käyttörikosuudistusta edeltäneestä hallituksen esityksestä selviää, ettei lainsäätäjä halunnut tarkasti määritellä, mikä määrä huumausainetta olisi vähäinen määrä ja millainen määrä tämän ylittävä ja siten huumausainerikoksena arvosteltava. Asia haluttiin jättää lainsoveltamiskäytännössä ratkaistavaksi, ja hallituksen esityksessä kysymyksen vastattiin vain yleispiirteisesti.¹⁵⁵ Huumausainerikosten osalta tuomioistuinkäytännössä onkin vakiintunut tiettyjä huumausainemääriä, joiden osalta on pidetty uskottavana väitettä siitä, että aine on tarkoitettu vain omaan käyttöön. Oikeuskäytännön mukaan määrää voidaan sopivimmin arvioida yleisesti tunnetun huumausaineen käyttöannostuksen perusteella.¹⁵⁶

Huumausaineiden tapaan myös dopingaineiden omaa käyttöä ja levittämistarkoitusta koskeva rajanveto jäi oikeuskäytännössä ratkaistavaksi. Rajanvedon osalta annetaan hallituksen esityksessä osviitaksi aineiden määrä, mikä on kuitenkin varsin karkeasti suuntaa antava ja suhteellisen epäinformatiivinen kriteeri: hallituksen esityksen mukaan levittämistarkoitus on sitä todennäköisempi mitä suurempaa määrää dopingainetta henkilö pitää hallussaan. Pienen dopingainemäärän hallussapidon osalta kyse on todennäköisemmin omasta käytöstä.¹⁵⁷ Lisäksi hallituksen esityksessä todetaan, että tunnusmerkistön täyttymiselle on riittävää, että kyseessä olisi ilmeisesti laitton levittämistarkoitus.

Sanamuotoa tarkennettiin lakivaliokunnassa. Hallituksen esityksessä käytetty ”ilmeinen”-termi korvattiin ”todennäköisesti”-sanalla. ”Ilmeinen” olisi voinut viitata korotettuun, erityiseen selvään levittämistarkoitukseen, mitä siis lakitekstin ei tahdottu viestivän. Lainsäätäjä haluaa todennäköisen levittämistar-

¹⁵³ RL 50:2a, säännös lisättiin rikoslakiin lakimuutoksella 654/2001.

¹⁵⁴ Ks. myös Kainulainen 2009 s. 163.

¹⁵⁵ HE 213/2000 vp s. 19. Ks. myös Kainulainen 2009 s. 165.

¹⁵⁶ Ks. esim. KKO 2003:94 (ään.), KKO 2003:100 (ään.).

¹⁵⁷ HE 17/2001 vp s. 41.

koituksen osoittavan jonkinlaista ”täyttä näyttöä” alempaa todennäköisyyttä. Lakivaliokunnan mietinnössä lainkohdan todennäköisyysvaatimusta kuvataan sanalla ”luultavasti”.¹⁵⁸

Dopingaineiden kohdalla määräärvointia hankaloittaa se, että myös omaa käyttöä varten aiotut dopingainemäärät voivat olla suuria. Käyttömäärät eri henkilöillä ja eri aineiden kohdalla saattavat vaihdella huomattavasti.¹⁵⁹ Lain selkeäksi pääsäännöksi on mielestäni tarkoitettu se, ettei pieniin ainemääriin puututtaisi. Tätä puoltaa periaatteellinen ratkaisu jättää käyttö rangaistavuuden ulkopuolelle. Hallituksen esityksessä¹⁶⁰ asia ilmaistaan seuraavasti: ”Koska hallussapito ilman levittämistarkoitusta ei olisi rangaistavaa, tarkoituksena on, ettei rangaistussäännöstä yleensä sovellettaisi pienten dopingainemäärien hallussapitoon”.

Levittämistarkoituksen olemassaoloa voidaan arvioida myös muiden olosuhteiden kuin aineiden määrän perusteella. Vastaajan oikeusturvan kannalta olisi suotavaa, ettei aineiden määristä tulisi levittämistarkoituksen olemassaoloa osoittavaa automaatiota. Levittämistarkoitusta voi ainemäärän ohella esimerkiksi osoittaa se, että henkilön hallusta löydetään valmiiksi hinnoiteltuihin pusseihin pakattua dopingainetta. Levittämistarkoitusta voi osoittaa myös se, että kerta-annoksina olevat dopingaineet tavataan kuntosalille matkalla olevan tai siellä oleskelevan henkilön hallusta. Hallituksen esityksessä mainitaan myös henkilön taloudellinen asema ja ammatti seikkoina, jotka voisivat viitata siihen, että dopingaineiden hallussapito tapahtuu levittämistarkoituksessa.¹⁶¹ Kuitenkin on painotettava kokonaisharkinnan tärkeyttä todennäköisen levittämistarkoituksen olemassaoloa arvioitaessa.¹⁶²

Huumausaineiden käyttörikoksen ja huumausainerikoksen määräärvoinnissa merkitystä on annettu etenkin kerta-annosten lukumäärälle. Ratkaisevaa tässä rajanvedossa on, montako tavanomaista käyttöannosta hallussapidetystä huumausaineesta on saatavissa. Dopingaineiden osalta tavanomaisiin kerta-annoksiin pohjautuva arviointikriteeri on kuitenkin ongelmallinen, koska käyttömäärät saattavat henkilöittäin ja käyttötapojen ja -trendien osalta vaihdella suuresti. Hallituksen esityksessä selkeimmäksi vaihtoehdoksi esitetään hallussa pidettyjen dopingainetablettien tai -ampullien kappalemäärille perustuvaa arviointia. Esityksessä suositellaan menettelyä, jossa lääketieteellisten asiantuntija-arvioiden perusteella määriteltäisiin eri aineille raja-arvot, jotka kertoisivat sen, mikä määrä valmistetta riittäisi ”tietyksi lyhyehköksi ajaksi” omaan dopingkäyt-

¹⁵⁸ LaVM 5/2002 vp s. 5.

¹⁵⁹ Ks. myös HE 17/2001 vp s. 42.

¹⁶⁰ HE 17/2001 vp s. 41.

¹⁶¹ HE 17/2001 vp s. 42.

¹⁶² Ks. myös HE 17/2001 vp s. 42.

töön.¹⁶³ Tuon rajan alla olevat ainemäärät tulkittaisiin omaan käyttöön tarkoitukseksi ja vastaavasti raja-arvon ylittyessä olisi kyse hallussapidosta levittämistarkoituksessa.

Myös törkeän dopingrikoksen kvalifiointiperusteena olevan huomattavan suurten dopingainemäärien arvioinnissa on hallituksen esityksen mukaan turvaututtava ohjeellisiin raja-arvoihin. Merkitystä ehdotetaan annettavaksi sille, kuinka monelle henkilölle dopingainemäärä riittäisi myytäväksi. Huomattavan suuri dopingainemäärä voisi olla kyseessä silloin, kun dopingainetta riittäisi myytäväksi ”kymmenelle henkilölle muutaman kuukauden käyttöä varten”.¹⁶⁴ Rajat huomattavan suurelle määrälle olisivat siten kymmenkertaiset RL 44:6.2:ssä tarkoitettuihin hallussapitomääriin nähden. Viime kädessä kuitenkin vasta oikeuskäytäntö tulee asettamaan rajat sille, minkälaisia ainemääriä pidetään törkeän dopingrikoksen kvalifiointiperusteen täyttävinä.

Tiedossani ei ole, että hallituksen esityksessä mainittua asiantuntija-arviota rajakriteereistä olisi lain voimaantulon jälkeen teetetty. Vuonna 2006 valmistuneessa Helsingin hovioikeuspiirin rangaistuskäytännön yhtenäisyyttä huumausaine-, lääke- ja dopingrikoksissa tarkastelevassa laatuhankeessa dopingrikosten rangaistuskäytännön todetaan olevan täysin vakiintumatonta. Laatuhankeen raportissa viitataan LKT, dosentti *Timo Seppälän* asiantuntijalausuntoon, joka on annettu lain valmisteluvaiheessa oikeusministeriölle.¹⁶⁵ Seppälän asiantuntijalausunnossa synteettisten anabolisten steroidien sekä testosteronin ja sen johdannaisien hallussapidon katsotaan tapahtuvan levittämistarkoituksessa silloin, kun tabletteja on yli 300 ja lääkeampulleja yli 10 kappaletta. Tämä vastaisi ei-lääketieteellisessä käytössä noin kahden kuukauden ainetarvetta. Törkeän dopingrikoksen huomattavan suuri määrä -kvalifiointiperusteen arvioidaan lausunnossa täytyvän yli 3000 tabletin tai yli 100 ampullin tapauksissa. Tuo määrä vastaisi noin kymmenen henkilön kahden kuukauden ei-lääketieteellistä käyttötarvetta. Lausunnon mukaan testosteronin esiasteiden ja nandrolonin esiasteiden ainemäärät voitaisiin katsoa kaksinkertaisiksi muihin synteettisiin anabolisiin steroideihin nähden ja kasvuhormonin osalta levittämistarkoitus täytyisi yli 80 ky:n (kansainvälinen yksikkö) ainemäärissä ja huomattavan suuri määrä yli 800 ky:n kohdalla.

Laatuhankeen teettämän selvityksen mukaan käräjä- ja hovioikeuksien rangaistuskäytännössä on levittämistarkoitukselle ja suurelle määrälle asetettu kuitenkin laveammat rajat kuin mitä Seppälä on vuoden 2000 lausunnossaan suositellut.¹⁶⁶ Vuonna 2011 ilmestyneessä dopingrikosten rangaistuskäytäntöä selvittä-

¹⁶³ HE 17/2001 vp s. 41.

¹⁶⁴ HE 17/2001 vp s. 42.

¹⁶⁵ Lausunto on laatuhankeen raportista saadun tiedon mukaan annettu 11.5.2000, ks. laatuhanke s. 16 av. 4.

¹⁶⁶ Laatuhanke s. 16.

neessä empiirisessä tutkimuksessa todetaan, että käytössä olleen tuomioaineiston perustella ei syntynyt selvää kuvaa siitä, miten käräjäoikeuksissa lopulta arvioitiin dopingaineiden määriä. Kaikista törkeistä dopingtuomioista ei löytynyt perustelua sille, miksi huomattavan suuren määrän rajan katsottiin ylittyneen. Sekä syyttäjät että tuomioistuin tukeutuivat usein Seppälän lausuntoon ja selviytyksessä todetaankin, että hänen merkityksensä rangaistuskäytännön muotoutumisessa dopingrikoksissa on ollut huomattava.¹⁶⁷

Laatuhankkeen valmistumisen jälkeen korkein oikeus on antanut kaksi oikeuskäytännön yhtenäisyyttä linjaamaan pyrkivää ennakkoratkaisua, joissa molemmissa on arvioitu kvalifiointiperusteen ”huomattavan suuri määrä” ohella myös sitä, millaista ainemäärää voidaan pitää omaan käyttöön tarkoitettuna.

Ratkaisussa KKO 2008:51 A:n hallussa oli ollut anabolisia steroiditabletteja 2 253 kappaletta ja testosteronitabletteja 60 kappaletta sekä 34 ampullia testosteronia ja anabolisia steroideja (yht. 103 ml). Korkeimman oikeuden arvioitavana oli ensinnäkin kysymys siitä, oliko A pitänyt mainittuja aineita hallussaan vain omaa käyttöönsä varten vai todennäköisesti tarkoituksenaan levittää niitä laittomasti. Toiseksi, siinä tapauksessa että hänen katsottiin pitäneen aineita hallussaan levittämistarkoituksessa, oli arvioitava myös törkeän dopingrikoksen tunnusmerkistön täyttyminen. Tässä tapauksessa esillä olivat RL 44:7:n 1 ja 2 kohtien mukaiset dopingaineen huomattavan suureen määrään ja huomattavan taloudellisen hyödyn tavoitteluun pohjautuvien kvalifiointiperusteiden täyttyminen. Korkein oikeus päätyi siihen, että A oli pitänyt hallussaan dopingaineita todennäköisesti tarkoituksenaan levittää niitä laittomasti, mutta ei kuitenkaan katsonut, että rikoksen kohteena olisi ollut huomattavan suuri määrä dopingainetta tai että A olisi tavoitellut rikoksella huomattavaa taloudellista hyötyä. Korkeimmassa oikeudessa A:n syyksi luettiin siis perusmuotoinen dopingrikos. Käräjäoikeus ja hovioikeus olivat tuominneet A:n törkeästä dopingrikoksesta.

Ratkaisu on – yhdessä jäljempänä selostettavan ratkaisun KKO 2009:67 kanssa – oivallinen esimerkki siitä, miten yksityiskohtaisiin ja lääketieteellistä asiantuntemusta vaativiin kysymyksiin tuomioistuimen on otettava kantaa dopingrikoksia käsitellessään.

Arvioitaessa hallussapidettyjen dopingaineiden määrän perusteella sitä, oliko kysymyksessä ollut todennäköisesti aineiden levittämistarkoitus, voitiin korkeimman oikeuden mukaan rajana pitää sellaista ainemäärää, joka lääketieteellisen tietämyksen mukaan riittäisi lyhyehkön ajan kuluessa muidenkin henkilöiden käyttöön kuin omaan käyttöön. Tätä arvioitaessa on aivan olennaista tietää, miten ja millaisia määriä dopingaineita yleensä käytetään muussa kuin lääketie-

¹⁶⁷ Kainulainen 2011a s. 65–66.

teellisessä käytössä. Tämä tieto saadaan asiantuntijoilta, joilta korkein oikeus pyysikin yksityiskohtaiset lausunnot.

Lausunnot pyydettiin Kansanterveyslaitokselta ja Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitokselta. Lausuntopyyntöissä pyydettiin arvioimaan, minkälaista kysymyksessä olevien dopingaineiden tyypillinen ei-lääketieteellinen käyttö oli sekä kuinka suuria määriä niitä käytettiin esimerkiksi kuukausittain tai puolessa vuodessa tai käytettiinkö dopingaineita jonkinlaisissa jaksoissa. Jos dopingaineita käytettiin jaksoissa, lausuntoa pyydettiin siitä, kuinka pitkä tällainen jakso yleensä on sekä miten dopingaineiden käyttö jakson aikana vaihtelee ja minkälainen tauko tällaisen jakson jälkeen tyypillisesti seuraa. Edelleen pyydettiin lausumaan siitä, minkälaisia keskimääräisiä tabletti- tai ampullimääriä tällaisen jakson aikana käytetään ja miten tablettien ja ampullien käyttö eroavat toisistaan. Kansanterveyslaitos toimitti pyydetyn lausunnon mutta Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitos ilmoitti, ettei sillä ollut mahdollisuutta lausunnon antamiseen.

Asiantuntijaselvitysten perusteella korkein oikeus totesi aluksi dopingaineiden oman käytön arviointiin liittyvän useita epävarmuustekijöitä. Aineiden käyttömäärät käyttäjien tottumusten ja eri lajeja harrastavien kesken vaihtelevat ja myös käyttötapa vaihtelee eri henkilöiden kesken. Ei ole myöskään mahdollista osoittaa tiettyä ainemäärää, jonka käyttäjä omaa käyttöönsä varten hankkii yhdellä kertaa. Nyrkkisäännöksi korkein oikeus antoi seuraavan ohjeen: ”jos aineen käyttäjällä on hallussaan dopingainetta selvästi enemmän kuin mitä hänen voidaan olettaa tarvitsevan muutamaa käyttöjaksoa varten, hallussapidetyn aineen määrä viittaa levittämistarkoitukseen. Jos ainemäärä lähenee arvioitua yhden käyttöjakson tarvetta, levittämistarkoitusta voidaan pitää epätodennäköisenä, jollei ole muuta siihen viittaavaa näyttöä. Jos määrä taas selvästi ylittää muuttaman käyttöjakson arvioidun tarpeen, levittämistarkoitusta voidaan puolestaan pitää todennäköisenä, jollei ilmene sitä vastaan puhuvia seikkoja.”¹⁶⁸

Käyttöjakso näyttelee siis olennaisen tärkeää osaa oikeudellisen harkinnan apuvälineenä. Yhden käyttöjakson tyypilliseksi pituudeksi korkein oikeus määritti neljän kuukauden ajanjakson, joka koostuu kahden kuukauden aktiivisesta aineiden käytöstä ja sitä seuraavasta kahden kuukauden taukojaksosta. Käyttökelpoisimpana tapana arvioida yhdessä jaksossa käytettävän dopingaineen määrää korkein oikeus piti tablettien kappalemääriin tai ampullien tilavuuteen millilitroina perustuvaa arviointitapaa. Asiantuntijalausuntojen perusteella korkein oikeus päätyi eri aineiden seuraavanlaisiin keskimääräisiin väärinkäyttömääriin: 1) testosteroni 30 tablettia vuorokaudessa; 2) muut anaboliset steroidit 10 tablettia vuorokaudessa; 3) ampullimuotoiset anaboliset lääkeaineet 1 millilitra joka

¹⁶⁸ Tuomion kohta 8.

toinen vuorokausi. Näin ollen yhden jakson aikana käytetään keskimäärin 1 800 testosteronitablettia, 600 tablettia muita anabolisia steroideja tai 30 millilitraa ampullimuotoisia anabolisia steroideja.

Tämän ”tarkastelukaavion” perusteella korkein oikeus päätyi edellä mainitun konkreettisen tapauksen osalta siihen, että A oli pitänyt dopingaineita hallussaan todennäköisesti tarkoituksenaan levittää niitä laittomasti. Hänen hallussapitämänsä ainemäärä oli laskennallisesti riittänyt yhteensä 433 vuorokauden pituiseen väärinkäyttöön, joka vastaa noin seitsemää keskimääräistä käyttöjaksoa. Tämän lisäksi asiassa oli esitetty muuta näyttöä levittämistarkoituksen olemassaolosta. A:n hallusta oli takavarikoitu eri lääkeaineita koskevia hintataulukkoja sekä lukuja ja henkilöiden nimiä sisältäviä kalenterimerkintöjä.

Selvitettyään näin todennäköisen levittämistarkoituksen olemassaolon, oli tuomioistuimen vielä otettava kantaa siihen, täyttikö A:n teko törkeän dopingrikoksen kvalifiointiperusteina olevan huomattavan suuren määrän tai huomattavan taloudellisen hyödyn tavoittelun kriteerin. Myös huomattavan suuren määrän arvioinnin perustana on oltava se, kuinka moneen keskimääräiseen käyttöjaksoon dopingaineet riittävät. Ottaessaan kantaa siihen, onko seitsemään käyttöjaksoon riittävää dopingainemäärää pidettävä erittäin suurena määränä, korkein oikeus otti lähtökohdaksi edellä siteeratun hallituksen esityksen lausuman, jonka mukaan huomattavan suuri määrä voi olla kysymyksessä silloin, kun dopingainetta ”riittäisi myytäväksi kymmenelle henkilölle muutaman kuukauden käyttöä varten”.¹⁶⁹ Tämän nojalla korkein oikeus päätyi siihen, että A:n hallussa on ollut dopingaineita selvästi vähemmän kuin mitä dopingrikosta säädettyäessä on huomattavan suurella määrällä tarkoitettu. Siten dopingrikoksen kohteena ei ole ollut rikoslain 44:7:n 1-kohdassa tarkoitettua huomattavan suurta määrää dopingainetta.

Myöskään huomattavan taloudellisen hyödyn kriteeri ei tapauksessa korkeimman oikeuden mukaan täytynyt. Korkein oikeus totesi, että huomattavan taloudellisen hyödyn tavoitteluun viittaisi se, että dopingainetta olisi hallussa huomattavan suuri määrä tai hallussapidetyt dopingaineet olisivat erityisen arvokkaita. Koska A:n hallussa ei ollut huomattavan suurta määrää dopingainetta eikä asiassa ollut esitetty selvitystä siitä, että takavarikoidut dopingaineet olisivat olleet erityisen arvokkaita, oli asiassa jäänyt näyttämättä, että A olisi tavoitellut teollaan huomattavaa taloudellista hyötyä.

Tapausta kommentoinut *Leena Metsäpelto* huomauttaa, ettei ratkaisu vielä antanut vastausta arkipäivän lainkäyttäjää vaivaavaan kysymykseen siitä, mitä on lopulta pidettävä kvalifiointiperusteen täyttävänä huomattavan suurena doping-

¹⁶⁹ HE 17/2001 vp s. 42.

ainemääränä ja millä tavalla muiden aineiden kuin anabolisten steroidien ja testosteronin käyttömääriä arvioidaan.¹⁷⁰ Varsin avoimeksi jäi myös se tärkeä kysymys, kuinka monta käyttöjaksoa on luettava henkilön omaa käyttöä varten rangaistavuuden eri rajoja arvioitaessa. Seitsemää käyttöjaksoa vastaava määrä riitti – muiden seikkojen ohella – osoittamaan levittämistarkoituksen, mutta montako tuosta seitsemästä jaksosta oli laskettu henkilön omaan käyttöön? Näitä ongelmia työestetään osin eteenpäin ratkaisussa KKO 2009:67.

Tapauksessa A:n hallusta oli takavarikoitu 60 ampullia (yhteensä 300 000 IU-mittayksikköä) istukkahormonia, 450 kappaletta (11 250 mg) mesterolonitablettia ja 100 kappaletta stanotsololia sisältävää tablettia. Kaikki mainitut aineet ovat RL 44:16:ssä ja sen nojalla annetussa valtioneuvoston asetuksessa määriteltyjä dopingaineita. Mesteroloni ja stanotsololi ovat synteettisiä anabolisia steroideja, joilla dopingkäytössä pyritään lähinnä lihasvoimaa ja -massaa lisäävän vaikutuksen aikaansaamiseen. Istukkahormonia käytetään paitsi lihaksia rakentavasti ja voimaa antavasti myös ehkäisemään ja hoitamaan anabolisten steroidien käyttämisestä aiheutuvaa omaa hormonilamaa.

Korkeimman oikeuden ratkaistavana oli kysymys siitä, muodostivatko edellä mainitut ainemäärät huomattavan suuren määrän dopingainetta ja oliko A siten tuomittava käräjäoikeuden ja hovioikeuden syyksilukeman dopingrikoksen sijasta törkeästä dopingrikoksesta. Ratkaisusta KKO 2008:51 poiketen asiassa oli selvää, että A oli pitänyt dopingaineita hallussaan levittämistarkoituksessa.

Myös tässä jälkimmäisessä tapauksessa korkein oikeus totesi dopingrikokseen liittyvän määrääarvioinnin haasteelliseksi tehtäväksi. Ensinnäkin dopingaineen huomattavan suurta määrää arvioitaessa on otettava huomioon se, että hormonien dopingkäytön annokset ovat monikertaisia verrattuna vastaavien valmistaiden lääkinnälliseen käyttöön. Henkilöllä voi siis olla hallussaan lääkinnälliseen käyttöön verrattuna suuri määrä dopingaineita vain omaa käyttöään varten. Dopingrikoksena rangaistavan todennäköisen levittämistarkoituksen toteennäyttäminen edellyttää omaa käyttöä suuremman ainemäärän hallussapitoa ja törkeän dopingrikoksen kvalifiointiperusteen täyttävä huomattavan suuri määrä on puolestaan jotakin enemmän kuin levittämistarkoituksen täyttävä ainemäärä.

Arvioidessaan vuoden 2009 tapauksessa dopingainemäärän suuruutta korkein oikeus tukeutui ennakkoratkaisussa KKO 2008:51 määritelyihin arviointikriteereihin. Korkein oikeus toisti, että huomattavan suurena määränä on pidettävä määrää, joka on selvästi suurempi kuin todennäköiseen levittämistarkoitukseen viittaava määrä ja vahvasti arvioinnin lähtökohdaksi hallituksen esityksen lausuman, jossa huomattavan suuren määrän katsotaan olevan kysymyksessä silloin,

¹⁷⁰ *Metsäpelto* 2008 s. 394–399.

kun dopingainetta riittäisi myytäväksi kymmenelle henkilölle muutaman kuukauden käyttöä varten.

Edelleen vuoden 2008 ratkaisuun nojautuen lähtökohdaksi huomattavan suuren dopingainemäärän arvioimiseksi asetettiin se, kuinka moneen keskimääräiseen käyttöjaksoon aine riittäisi. Samoin yhden jakson tyypilliseksi pituudeksi korkein oikeus arvioi tässäkin tapauksessa noin kahden kuukauden aktiivisen käyttöjakson ja sitä seuraavan samanmittainen taukojakson, eli yhteensä neljän kuukauden ajanjakson. Jälleen lääketieteelliset asiantuntijalausunnat muodostuvat keskeiseksi tietolähteeksi väärinkäyttömääriä arvioitaessa.

Anabolisten steroidien osalta tuomioissa viitataan lyhyesti Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) lausuntoon, jossa syytetyn hallusta takavarikoitujen mesteroloni- ja stanotsololitabletit katsottiin riittävän noin 32,5 vuorokauden väärinkäyttöön. Johtopäätöksenä anabolisten steroidien osalta korkein oikeus totesikin A:n hallussa olevien tablettien riittävän selvästi alle yhteen käyttöjaksoon, kun käyttöjakson pituudeksi katsottiin 60 vuorokautta.

Istukkahormonin osalta asiantuntija-arviot olivat erisuuntaisia johtuen muun muassa aineen vaihtelevasta käyttötarkoituksesta. THL:n lausunnon mukaan istukkahormonia käytetään kehon oman hormonituotannon lamaan- tumisen estämiseksi käyttöjakson aikana noin 2 500–5 000 IU:n määrä kuukaudessa. Käyttöjakson yhden tai kahden viimeisen viikon aikana määrää kuitenkin lisätään 10 000–20 000 IU:n annokseen kehon oman hormonituotannon käynnistämiseksi. Lisäksi istukkahormonin yksilölliset käyttömäärät vaihtelevat sen mukaan, miten suurta anabolisten steroidien annostelu on. Keskimääräiseksi väärinkäyttömääräksi arvioidaan THL:n lausunnossa 200 IU vuorokaudessa, jolloin 300 000 IU:n määrä istukkahormonia riittäisi yhdelle henkilölle hieman yli neljän vuoden yhtämittaiseen käyttöön.

Asiassa hankitussa toisessa asiantuntijalausunnossa (dosentti Timo Seppälä) puolen vuoden väärinkäyttöön (kolmen kuukauden käyttöjakso ja samanpituisen taukojakso) arvioidaan puolestaan riittävän 18 000 IU:n istukkahormonimäärä, jolloin 300 000 IU:n kokonaismäärästä riittäisi ainetta noin 16 käyttöjaksoon, kun yhden käyttöjakson pituutena pidetään 6 kuukautta.

Istukkahormonin väärinkäytön osalta korkein oikeus päättyy 15 000–30 000 IU:n välillä liikkuvaan arvioon per käyttöjakso, yhden käyttöjakson pituuden ollessa neljä kuukautta. Arvio perustunee THL:n arvioon laskentatavalla $2\,500$ tai $5\,000\text{ IU} \times 2 + 10\,000$ tai $20\,000\text{ IU:n}$ tehosteannos.

Tällä annostelumäärällä laskien korkein oikeus päättyy tulokseen, jossa 300 000 IU:n istukkahormonimäärä riittää 10–20 henkilölle yhteen käyttöjaksoon. Siten tapauksen istukkahormonimäärä voisi myös tarkoittaa edellä viitatu hallituksen esityksen mukaista huomattavan suurta määrää dopingainetta: laskennallisesti ainetta riittäisi myytäväksi 10 henkilölle kahdeksi käyttöjaksoksi. Korkein oikeus ei kuitenkaan pitänyt istukkahormonin määrää huomattavana, vaan otti arvioinnissa huomioon myös sen, että A oli itsekin käyttänyt kysymyksessä olevia

dopingaineita sekä sen, että istukkahormoni on anabolisiin steroideihin verrattuna vähemmän terveysriskejä sisältävä aine.

Vuoden 2009 ennakkoratkaisuissa vahvistetaan se, että dopingaineiden määrää arvioitaessa arvioinnin pohjaksi otetaan aineiden riittävyys keskimääräisille käyttäjaksolle annosteltuna. Yhden käyttäjaksoson pituus jää kuitenkin hieman epäselväksi. Osasyynä lienee käyttäjaksoterminologian sekava käyttö.¹⁷¹ Molempien tapausten yhteisluennan perusteella lienee kuitenkin lähdettävä siitä, että käyttäjaksoksi on syytä määritellä yhteensä neljän kuukauden ajanjakso, johon sisältyy kahden kuukauden eli 60 vuorokauden mittainen aktiivinen käyttäjaksos ja sitä seuraava samanmittainen taukojakso. On kuitenkin kysyttävä, antaako käyttäjaksoson pituuden määrittelemisen samanpituiseksi kaikkien aineiden osalta oikean kuvan erilaisten dopingaineiden käyttötavoista? Asia kaipaisi lisää selkeyttä, jos ja kun keskimääräisestä käyttäjaksososta tulee keskeinen mittatikka eri aineiden määrääroinnissa.

Molemmissa tapauksissa käyttökelpoisimpana tapana arvioida yhdessä väärinkäyttäjaksossa käytettävää dopingaineen määrää pidetään tablettien kappalemääriin ja ampullien tilavuuteen perustuvaa arviointitapaa.¹⁷² Verrattaessa ennakkotapauksia KKO 2008:51 ja KKO 2009:67 keskenään huomiota kiinnittää kuitenkin se, ettei jälkimmäisessä tapauksessa keskimääräisiä väärinkäyttömääriä selkeästi palautettu vuorokausiannoksiin kuten edellisessä oli tehty.

Tapauksessa KKO 2009:67 viitataan synteettisten anabolisten steroidien osalta THL:n lausuntoon, jonka mukaan tapauksessa mainitut anaboliset steroidit, yhteensä 550 kappaletta, riittäisivät väärinkäyttöön noin 32,5 vuorokauksi. Määrän todetaan jäävän selvästi alle yhden 60 vrk kestävän käyttäjaksoson. Lausunnossa mainittu aineiden riittävyys väärinkäyttövuo-rokausissa mitattuna ei kuitenkaan näyttäisi noudattavan ennakkopäätöksessä KKO 2008:51 käytettyä laskentakaavaa, jossa väärinkäyttömäärän arvion pohjana oli anabolisten steroidien osalta 10 tabletin annos per vuorokausi eli 600 tablettia per keskimääräinen 60 vrk käyttäjaksos. Tällä tavoin laskettuna 550 tabletin määrä on lähempänä yhtä käyttäjaksosoa vaikkakin edelleen alle sen. Istukkahormonin osalta THL:n keskimääräiseksi väärinkäyttömääräksi vuorokausitasolla arvioidaan 200 IU. Siten 60 vuorokauden aktiivikäytössä ainetta kuluisi 12 000 IU. Korkeimman oikeuden arvion pohjana oli kuitenkin 15 000–30 000 IU käyttäjaksossa. Itsekin aineita käyttävän levittäjän näkökulmasta korkeimman

¹⁷¹ Ratkaisussa käytetään sekä ilmaisua ”käyttäjaksoksi katsotaan 60 vuorokautta” että ”neljän kuukauden käyttäjaksos”. THL:n lausunnosta tehdystä referaatista ei ilmene, miten pitkää käyttäjaksosoa ajatellen arvio on tehty. Toinen asiantuntija (Seppälä) oli jaksottanut istukkahormonin käytön kolmen kuukauden aktiivikäyttöön ja sitä seuraavaan kolmen kuukauden taukojaksoon.

¹⁷² Toisin sanoen aineiden pitoisuuksiin ei näytettäisi kiinnitettävän huomiota. *Hartikainen* (2010 s. 43–51) on esittänyt, että aineiden pitoisuudet huomioon ottavalla laskentatavalla päästäisiin kappalemääriin ja tilavuuksiin perustuvia laskentatapoja luotettavampaan lopputulokseen.

oikeuden laaja määrähaitari on edullinen, mutta lainsoveltajan näkökulmasta laveus on ongelmallinen.

Tapausten jälkeen olemme jonkin verran viisaampia siinä, miten dopingainemääriä dopingrikosten tunnusmerkistöjen sisältämien eri asteiden osalta on arvioitava. Oma käyttö ja omaa käyttöä varten tapahtuva hallussapito jäävät rangaistavuuden ulkopuolelle. Tämän lainsäätäjän tekemän ratkaisun nojalla on selvää, että tilanteissa, joissa levittäjä itsekin käyttää levittämiään dopingaineita, joku määrä dopingainetta on laskettava omaan käyttöön kuuluvaksi ja levittämiseen riittävän määrän vähennykseksi.

Mitään ehdottoman tarkkaa oman käytön alueelle luettavaa käyttöjaksoiksi jaoteltua dopingainemäärää ei käsillä olevissa ratkaisuissa kuitenkaan ilmoiteta. Tässä suhteessa asiantuntija-arviot näyttelevät edelleen – eri aineiden tullessa lainsoveltajan tarkasteltavaksi – ratkaisevaa roolia. Periaatteellisesti merkittävä on korkeimman oikeuden lausuma siitä, ettei sille, mitä syytetty itse kertoo käyttämistään ainemääristä, voida antaa asiassa ratkaisevaa merkitystä. Omaa käyttöä varten on varattava ”keskimäärin muutamaan käyttöjakssoon” riittävä määrä, tämän rajan ylittävä hallussapito on todennäköisemmin levittämistarkoituksessa kuin omaa käyttöä varten tapahtuvaa. Rajatilanteissa, joissa on kysymys ”muutamasta käyttöjaksosta” tai sen vähäisesti ylittävästä dopingainemäärästä, voi olla olemassa muita seikkoja (pakkaustapa, kirjanpito, yhteystiedot), jotka kallistavat vaakakupin levittämistarkoituksen puolelle. Rajatapauksissa tällaisten levittämistarkoitusta indisoivien seikkojen puuttuminen voisi puhua oman käytön puolesta.

Rajanvedossa dopingrikoksen perustunnusmerkistön kattaman todennäköisen levittämistarkoituksen ja törkeän dopingrikoksen edellyttämän huomattavan dopingainemäärän levittämisen osalta liikkeelle lähdettiin molemmissa tapauksissa lainsäätäjän esittämästä arviosta. Huomattavan suuri määrä voi olla kysymyksessä silloin, kun dopingainetta riittäisi myytäväksi kymmenelle henkilölle muutama kuukauden käyttöä varten. Kriteeriä kuitenkin sovellettiin varovaisesti etenkin jälkimmäisessä tapauksessa, jossa liikuttiin istukkahormonin osalta jo varsin lähellä huomattavan suurta määrää. Istukkahormonin osalta ”huomattavan määrän” arviointikriteeriksi mainittiin oman käytön ohella aineen vaarallisuus.¹⁷³ Voidaan miettiä kriteerin onnistuneisuutta. Nimittäin – kuten jo edellä on käynyt ilmi – dopingrikosta koskevan pykälän säätämisen yhteydessä keskeinen ajatus oli, että rikoslain dopingainemääritelmiin valitaan vain sellaisia dopingaineita, jotka tutkitusti sisältävät terveysriskejä.¹⁷⁴ Tällä perusteella vaikuttaa kummalli-

¹⁷³ Tuomion kohta 14.

¹⁷⁴ HE 17/2001 vp s. 16 ja 57. Ks. myös LaVM 5/2002 vp s. 5.

selta, että lain soveltamisvaiheessa on vielä uudelleen palattava tähän kysymykseen ja hankittava selvitystä jo kertaalleen haitallisiksi todettujen aineiden terveysriskeistä. Lisäksi tuntuu ristiriitaiselta, että selkeästi määrään viittaavan kvalifointiperusteen arvioinnissa olisi otettava huomioon aineen laatu. Luontevimmin vaarallisuudessa on kysymys kokonaisharkintaan liittyvästä kriteeristä.¹⁷⁵ Toisin sanoen tapauksessa olisi voinut ajatella meneteltävän myös siten, että huomattavan suuri määrä -kvalifointiperusteen olisi todettu istukkahormonin osalta täyttyvän, mutta kokonaisharkinnan perusteella teko ei kuitenkaan olisi ollut törkeä.

5.6 DOPINGRIKOS JA LAITON TUONTITAVARAAN RYHTYMINEN

Dopingrikosten osalta päädyttiin edellä kerrotulla tavalla perusratkaisuun, jonka mukaan aineiden käyttö ja hallussapito omaa käyttöä varten jäävät rangaistavuuden ulkopuolelle. Pääsääntöisesti hallussapito on rangaistavaa vain todennäköisessä levittämistarkoituksessa, mistä käytännössä luotettavimpana merkinä toimii hallussapidettyjen aineiden suuri määrä. Kuitenkin myös pienien ainemäärien hallussapito koettiin lain säätämismvaiheessa ilmeisesti jossain määrin ongelmalliseksi, sillä hallituksen esityksessä¹⁷⁶ todetaan, että myös vähäisten dopingainemäärien hallussapitoon voitaisiin puuttua rikoslain laittomaan tuontitavaraan ryhtymistä koskevien säännösten (RL 46:6–6a) nojalla.

Hallituksen esityksen lausuma dopingrikoksen ja laitonta tuontitavaraan ryhtymistä koskevan rikoksen suhteesta on kuitenkin ongelmallinen. Ensinnäkin hallituksen esitys on tältä osin ristiriitainen, sillä toisaalla esityksessä on selvästi mainittu se lähtökohta, ettei rangaistussäännöstä ole tarkoitettu sovellettaviksi pienten dopingainemäärien hallussapitoon.¹⁷⁷ Toiseksi RL 46:6.1:n soveltamiseen liittyy laillisuusperiaatteesta johtuvia hankaluuksia, sillä dopingrikosta ei ole mainittu laitonta tuontitavaraan ryhtymistä koskevan rangaistussäännöksen esirikoksena. Kolmanneksi on huomattava, ettei laitonta tuontitavaraan ryhtymistä koskeva säännös ole pääsääntöisesti tarkoitettu *hallussapidosta* rankaisemiseen. Rangaistussäännöksen sanamuodon mukaan rikos ei täyty hallussapidolla, vaan olennaisempaa on osoittaa, että haltuun tulevalle omaisuudella on rikollinen alkuperä. RL 46:6.1:n tekotapoina on mainittu tavarankätkeminen,

¹⁷⁵ Itse asiassa tähän myös viitataan ratkaisun KKO 2009:67 perusteluissa, kohta 6.

¹⁷⁶ HE 17/2001 vp s. 20.

¹⁷⁷ HE 17/2001 vp s. 41.

hankkiminen, huostaan ottaminen tai välittäminen, ei niinkään hallussapito.¹⁷⁸ Oikeuskirjallisuudessa laitonta tuontitavaraan ryhtymistä koskevia säännöksiä on kuvattu laittomaan maahantuontiin liittyviksi kätkemisrikoksiksi.¹⁷⁹ Esimerkiksi salakuljettamalla maahan tuotu tavara on monissa tilanteissa tarkoitettukin jollekin eteenpäin toimitettavaksi, tai tavara myydään rikoksen tuottaman hyödyn realisoimiseksi.

RL 32:1:n kätkemisrikoksella ja laittomalla tuontitavaraan ryhtymisellä on kaksi yhdistävää piirrettä. Ensinnäkin laitonta tuontitavaraan ryhtymistä koskeva rangaistussäännös vastaa siinä luetelluilta tekotavoiltaan (kätkee, hankkii, ottaa huostaansa tai välittää) kätkemisrikosta koskevaa säännöstä. Toiseksi kätkemisrikoksen tapaan laitton tuontitavaraan ryhtyminen on niin sanotun esirikoksen vaativa rikos. Tämä tarkoittaa, että molempia rikostyyppjä edeltää aina jokin muu, laissa yksilöity rikos, jota kutsutaan esirikokseksi. Laittoman tuontitavaraan ryhtymisen esirikoksina tulevat kysymykseen säännöstelyrikos, törkeä säännöstelyrikos, lievä säännöstelyrikos, salakuljetus, lievä salakuljetus, veropetos, törkeä veropetos ja lievä veropetos. ”Päärikokselta” edellytetään aina yhteyttä esirikokseen. Ongelmallista on, millainen yhteys on riittävä. Millaista näyttöä esirikoksesta pitää esittää ja millaista tietoisuutta päärikoksen tekijältä edellytetään suhteessa esirikokseen?

Tältä osin *Majanen* toteaa, että esirikoksen tulee olla siinä määrin selvitetty, että sen tiedetään soveltuvan kätkemisrikoksen esirikokseksi. Ei ole välttämätöntä, että tiedettäisiin, kuka esirikoksen on tehnyt, mutta teon ajasta, paikasta ja olosuhteista on muutoin oltava riittävästi selvitystä. Alkuperältään täysin selvittämättömän omaisuuden hallussapitäjää ei voida tuomita kätkemisrikoksesta, ellei pystytä näyttämään, että omaisuus on viety toiselta jollakin RL 32:1:ssä tarkoitetulla rikoksella.¹⁸⁰ Hallituksen esityksessä vähimmäisvaatimuksena mainitaan se, että ”omaisuuden omistaja tiedetään sekä että esirikoksen teko aika ja -paikka on esirikoksen yksilöimiseksi riittävästi selvitetty”.¹⁸¹

Esirikoksen ei sinänsä tarvitse olla konkreettisesti rangaistava, vaan kätkemisrikoksesta voidaan tuomita esimerkiksi henkilö, joka ostaa syyntakeettoman henkilön varastaman esineen.¹⁸² Päärikoksen tekijän tahallisuuteen on katsottu kuuluvan tietoisuuden siitä, että omaisuus on saatu omistajaltaan jollakin säännöksessä mainitulla esirikoksella, mutta hallituksen esityksen mukaan tämän ei kuitenkaan katsota sisältävän sitä, että ”tekijän tulisi tietää nimenomaan, millä

¹⁷⁸ Tähän on kiinnittänyt erityisesti huomiota *Hartikainen* 2010 s. 32.

¹⁷⁹ *Rautio* 2009 s. 1257. Rikoslain 46 luku uudistettiin rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen yhteydessä, ks. laki 769/1990 rikoslain muuttamisesta. Lain muutos tuli voimaan 1.1.1991.

¹⁸⁰ *Majanen* 2009 s. 873–874.

¹⁸¹ HE 66/1988 vp s. 106.

¹⁸² *Majanen* 2008 s. 874; HE 66/1988 vp s. 106, 181.

tai edes minkälaisella esirikoksella omaisuus on saatu. Riittävää on, että tekijä on mieltänyt omaisuuden saaduksi jollakin säännöksessä mainitulla esirikoksella”.¹⁸³

Tapauksessa KKO 1993:112 (ään.) korkein oikeus on hylännyt syytteen kätkemisrikoksesta tapauksessa, jossa syytetyn hallusta oli löytynyt suuri määrä tupakkatuotteita, mutta asiassa ei ollut selvitetty sitä, että omaisuus olisi saatu jollakin RL 32:1:ssä tarkoitetulla rikoksella.¹⁸⁴

Tapauksessa KKO 2004:24 oli kyseessä suuri määrä erilaisia vähittäismyyntiin tarkoitettuja tavaroita. Korkein oikeus totesi, että lähtökohtaisesti esirikoksen selvittäminen edellyttää tietoa siitä, kuka on rikoksen kohteena olevan esineen oikea omistaja tai haltija. Tässä tapauksessa syytteen kohteena oleva omaisuus oli kuitenkin korkeimman oikeuden mukaan sen luonteista, että oli vaikea osoittaa jokaisen yksittäisen esineen osalta, kenen omistuksessa tai hallinnassa se oli alun perin ollut. Kysymys oli näin ollen siitä, onko asiassa esitetty kokonaisuutena arvioiden niin vakuuttavaa näyttöä, että voitiin päätyä siihen, että syytteessä tarkoitettu omaisuus oli joutunut pois oikealta omistajaltaan tai haltijaltaan rikoslain 32:1 §:ssä mainitulla rikoksella, vaikka kaikkien esineiden alkuperää ei voitukaan oikeudenkäynnissä selvittää lopullisesti. Näytönarvioinnin perusteella korkein oikeus päätyi siihen, että asiassa oli selvästi suljettu pois se mahdollisuus, että syytetyltä takavarikoidut esineet olisivat millään muulla tavalla kuin rikoslain 32:1:ssä tarkoitetun varkausrikoksen kautta joutuneet pois oikeilta omistajiltaan ja A tuomittiin ammattimaisesta kätkemisrikoksesta. Lisäksi korkein oikeus totesi, *ettei kätkemisrikossäännöksen sanamuotoakaan ehdottomasti edellytä*, että omaisuuden oikea omistaja olisi tiedossa tai että anastuksen tekijä tai täsmällinen ajankohta olisi selvitetty. Teleologisena argumenttina korkein oikeus toi esille myös sen, ettei teon rangaistavuuteen voi katsoa vaikuttavan sen, kenen omaisuudesta on kysymys.

Nykypäivänä dopingrikoksena rangaistavista aineista oli kysymys laitonta tuontitavaraan ryhtymistä koskevassa ratkaisussa KKO 2001:97. Tapauksessa oli nimenomaisesti pohdittavana syytetyn esirikosta koskeva tahallisuus.

Tapauksessa voimailua harrastavan A:n hallusta oli löytynyt yksi testosteroniampulli, viisi metanoloniampullia ja 17 metyyli-testosteronitablettia. A oli esitutkinnassa arvellut tablettien olevan peräisin luultavasti Venäjältä. Ampullien alkuperästä hän ei ollut lausunut mitään, eikä hän ollut myöskään halunnut kertoa aineiden ostotilanteesta tai myyjistä. Syyttäjä vaati A:n tuomitsemista laittomasta tuontitavaraan ryhtymisestä esittäen, että hormonivalmisteet oli salakuljetettu Suomeen.

¹⁸³ HE 66/1988 vp s. 106.

¹⁸⁴ Ks. samansisältöisesti myös KKO 1992:42, jossa arvioinnin kohteena oli kaksi porakonetta ja 23 rasiaa savukkeita.

Esirikoksen osalta korkein oikeus päätyi pitämään lääkeaineiden sallittua maahantuontia epätodennäköisenä vaihtoehtona. Se totesi, ettei mikään hankintalähteistä tai hankintaolosuhteista annettu selvitys tukenut sitä mahdollisuutta, että lääkkeet olisi tuotu Suomeen laillisesti. Esirikoksena oli siis tuomioistuimen mukaan salakuljetus. Lain esitöissä¹⁸⁵ ilmenevä vaatimus siitä, että ”esirikoksen tekoaika ja -paikka tulee olla riittävästi selvitetty”, jäi siis varsin vaatimattomasti täytetyksi. Korkein oikeus lähestyi asiaa käänteisesti toteamalla, että aineiden laillinen maahantuonti on ollut epätodennäköistä eikä hankintaolosuhteista tai -lähteistä annettu selvitys tue sitä vaihtoehtoa, että lääke olisi tuotu Suomeen laillisesti.

A:n salakuljetuksen tapahtumista koskevan tietoisuuden osalta korkein oikeus päätyi lopputulokseen, jonka mukaan A:n on täytynyt ostohetkellä pitää aineiden salakuljetusta varsin todennäköisenä. Tätä seikkaa tuki korkeimman oikeuden mukaan A:n oma arvelu siitä, että metyyli-testosteronitabletit olivat peräisin Venäjältä. Korkein oikeus päätyi siis siihen, että A:lla on ollut laitton tuontitavaraan ryhtymisen edellyttämä tahallisuus. Huomiota kiinnittää se, että korkein oikeus on antanut varsin paljon painoa A:n omalle lausumalle, jonka mukaan hän oli itse arvellut, että testosteronitabletit olivat peräisin Venäjältä. Kuitenkaan osasta lääkkeiden alkuperästä A ei ole lausunut mitään. Tapausta tarkastellessa herää kysymys siitä, onko A:n haluttomuutta kertoa tarkemmin aineiden alkuperästä ja ostotilanteesta pidetty itse asiassa näyttönä hänen syyllistymisestään rikokseen.¹⁸⁶

Ennen RL 44 luvun erityisten dopingrikosten voimaantuloa laitonta tuontitavaraa koskevaa tunnusmerkistöä voitiin soveltaa niin hormoneihin kuin muihinkin lääkeaineisiin. Nytemmin laitonta tuontitavaraan ryhtymistä koskevan tunnusmerkistön tarkastelu kuitenkin paljastaa, ettei dopingrikosta ole mainittu pykälän soveltamisen mahdollistavien esirikosten joukossa. Kysymys siis kuuluu, onko RL 46:6 tai 6a:ää enää lainkaan mahdollista soveltaa RL 44:16:ssä mainittujen dopingaineiden yhteydessä siihen tapaan kuin hallituksen esityksessä on ajateltu.

Yhtäältä soveltamisen puolesta puhuisi oikeuskäytäntö, jossa näin on menetelty sekä lainsäätäjän hallituksen esityksessä esille tuoma tahto tilanteen jatkumisesta. Lisäksi voidaan väittää, että asiallisesti RL 44:6:n 2-kohdan mukainen tekotapa eli dopingaineiden maahan tuonti tai sen yritys on sama kuin salakuljetuksesta säättävän RL 46:2:n. Salakuljetus on mainittu laitonta tuontitavaraan ryhtymistä koskevan rangaistussäännöksen esirikoksena. Tilanteet ovat siis periaatteessa toisiinsa täysin rinnastettavat. Onko kyseessä on lainsäätäjän lipsahdus, jonka lain soveltaja voi korjata?

Kuten todettu, oikeuskäytännöstä löytyy hovioikeustasolta molemman suuntaisia ratkaisuja. Vuodelta 2010 peräisin olevassa Vaasan hovioikeuden tuo-

¹⁸⁵ HE 66/1988 vp s. 105.

¹⁸⁶ Ks. tapauksen kommentoinnista Kinnunen, E. 2002 s. 237–240.

miossa¹⁸⁷ syyte laittomaan tuontitavaraan ryhtymisestä hormonien hallussapidon vuoksi hyväksyttiin.

Tapauksessa A:ta syytettiin laittomasta tuontitavaraan ryhtymisestä. Virallisen syyttäjän ajamassa syytteessä A:n väitettiin kätkeneen synteettistä anabolista steroidia sisältäneen lasiampullin. Syytteen mukaan A tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää, että kyseisellä aineella ei ole myyntilupaa Suomessa ja että se oli siten laittomasti tuotu Suomeen.

Käräjäoikeus katsoi A:n syyllistyneen RL 46:6a:n mukaiseen lievään laittomaan tuontitavaraan ryhtymiseen. Hovioikeus totesi aluksi A:n täytyneen tietää tai pitää ainakin varsin todennäköisenä, että hänen hallustaan takavarikoitu dopingaine oli tuotu Suomeen salakuljettamalla. Hovioikeus totesi, että dopingaineen laitton maahan tuominen on säädetty rangaistavaksi dopingrikoksena RL 44:6:ssä. Laissa olevan määräyksen mukaan sen soveltaminen syrjäyttää RL 46:4:ssä rangaistavaksi säädetyn salakuljetusrikoksen. Tästä huolimatta hovioikeus piti tapauksessa kyseessä olevaa dopingaineen maahantuontia RL 46:5:ssä rangaistavaksi säädetyn lievän salakuljetusrikoksen tunnusmerkistön vastaisena, koska maahantuonti ei tapahtunut lääkelain 17–19 §:n ja viimeksi mainitun pykälän nojalla annetun asetuksen taikka niiden nojalla annettujen määräysten edellyttämällä tavalla laillisesti. Laillisuusperiaate ei hovioikeuden näkemyksen mukaan voinut estää henkilön tuomitsemista rangaistukseen rikoslain 46:6:ään perustuen vain sen vuoksi, että dopingaineen laitton maahantuonti on luettava siihen syyllistyneen henkilön syyksi siihen ensisijaisesti sovellettavan dopingrikosta koskevan rangaistussäännöksen nojalla salakuljetusrikoksen asemesta.

Päinvastaiseen lopputulokseen päädyttiin Turun hovioikeuden ratkaisussa.¹⁸⁸ Tapauksessa A:ta syytettiin RL 46:6a:n mukaisesta lievästä laittomaan tuontitavaraan ryhtymisestä. Syytteen mukaan hän oli ostanut tuntemattomaksi jääneeltä henkilöltä vähäisen määrän Suomeen salakuljetettuja dopingaineita¹⁸⁹, vaikka on tiennyt aineet salakuljetetuiksi. A kiisti syytteet mm. sillä perusteella, ettei aineita ole välttämättä salakuljetettu, vaan ne voitu myös valmistaa Suomessa.

Käräjäoikeus totesi A:n syyllistyneen RL 46:6a:n mukaiseen tekoon. Valituksessaan hovioikeuteen A vaati syytteen hylkäämistä sillä perusteella, että lievästä laittomasta tuontitavaraan ryhtymisestä tuomitseminen edellyttää kyseisessä rangaistussäännöksessä erikseen mainittua esirikosta. Koska dopingrikos ei ole RL 46:6.1:ssä mainittu rikos, ei A ole syyllistynyt rikokseen osattaessaan dopingaineet. Hovioikeus hylkäsi syytteen laillisuusperiaatteeseen tukeutuvien argumenteiden. Hovioikeuden mukaan laillisuusperiaate edellyttää, että rikokset määritetään laissa täsmällisesti. Säännöstä ei saa soveltaa tapaukseen, johon se ei lain sanamuodon mukaan sovellu, vaikka tapaus olisikin rinnastettavissa säännöksessä tarkoitettuihin tilanteisiin.

¹⁸⁷ VaaHO 2010:1, ei lainvoimainen.

¹⁸⁸ THO 2010:5, lainvoimainen.

¹⁸⁹ Aineet ja määrät olivat 1 millilitran testosteronia sisältävää Testocypol-200 -valmistetta ja 5 millilitraa stanotsololia sisältävää Nozol-50-valmistetta.

Tulkinnallisesti epäselvään tilanteeseen on otettu kantaa korkeimman oikeuden tuoreessa ennakkopäätöksessä KKO 2011:89. Tapauksessa oli kyse siitä, että A oli ostanut eräältä henkilöltä 5–6 purkkia testosteronivalmistetta (Panteston) ja noin 100–150 kappaletta klenbuterolitabletteja (Clenbuterol). Testosteroni on RL 44:16:n mukainen dopingaine ja klenbuteroli niin ikään usein dopingtarkoituksessa käytetty lääkeaine, mutta se ei kuitenkaan ole rikoslain määritelmäsäännöksen mukainen dopingaine. Asiassa oli selvää, ettei kyseisillä doping- ja lääkeaineilla ollut myyntilupaa Suomessa ja että A oli tiennyt aineet laittomasti maahan tuoduiksi.

Tapauksen oikeudellinen ongelma liittyi olennaisesti edellä hovioikeusratkaisuissa esillä olleeseen kysymykseen, eli siihen, voitiinko A:n katsoa syyllistyneen RL 46:6.1:ssa tarkoitetun laittoman tuontitavaraan ryhtymisen, vaikka RL 44:5:n lääkerikos tai RL 44:6:n dopingrikos eivät kumpikaan sisälly laittomaan tuontitavaraan ryhtymistä koskevan rangaistussäännöksen mukaan sen esirikoksi. Kuitenkin sekä lääkerikoksen että dopingrikoksen tunnusmerkistöt mainitsevat laittoman maahan tuonnin kiellettyinä tekotapana. Laiton eli ilman asianmukaista lupaa tapahtuva maahantuonti on puolestaan salakuljetusrikoksen ydinsisältöä ja salakuljetus (RL 46:4.1) on yksi laittoman tuontitavaraan ryhtymisen esirikos. Voitiinko lääkerikoksen ja dopingrikoksen tekotapojen yhdenmukaisuutta suhteessa salakuljetukseen siis pitää seikkana, joka oikeutti A:n tuomitsemisen laittomasta tuontitavaraan ryhtymisestä ilman lääke- tai dopingrikoksen nimenomaista mainintaa RL 46:6.1:n esirikosten luettelossa? Laitonta tuontitavaraan ryhtymistä koskevan säännöksen esitöiden mukaan esirikoksia koskeva luettelo on tarkoitettu tyhjentäväksi.¹⁹⁰

Käräjäoikeus ja hovioikeus katsoivat näin voitavan menetellä. Korkein oikeus päätyi alempien oikeuksien kanssa samaan lopputulokseen lääkkeiden osalta mutta hylkäsi syytteen dopingaineiden osalta. Lääkerikoksen osalta korkeimman oikeuden ratkaisu perustui lääkerikoksen tunnusmerkistössä olevan toissijaisuuslausekkeen soveltamiseen. Lausekkeen mukaan lääkerikos väistyy, jos samasta teosta on muualla laissa säädetty ankarampi rangaistus. Lääkerikoksen rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään yksi vuosi. Salakuljetuksesta säädetty ankarin rangaistus on kaksi vuotta vankeutta. Korkein oikeus totesi, että menettely, jolla A:n ostamat klenbuterolia sisältämät tabletit oli tuotu maahan, täytti sekä lääkerikoksen että salakuljetuksen tunnusmerkistötekijät. Tapauksessa selvää oli, että lääkkeet olivat laittomasti maahan tuotuja ja että A oli tästä tietoinen. Lääkerikoksen toissijaisuuslausekkeen nojalla korkein oikeus totesi, että maahan tuotaessa oli tehty salakuljetusrikos ja hankkiessaan maahan

¹⁹⁰ HE 66/1988 vp s. 181.

laittomasti tuotuja lääkeaineita oli A:n menettely täyttänyt laittoman tuontitavaraan ryhtymisen tunnusmerkistön.

Dopingaineena pidettävän testosteronin kohdalla asia arvioitiin kuitenkin toisin. Myös dopingrikoksen rangaistussäännöksessä on lääkerikoksen kanssa identtinen toissijaisuuslauseke, mutta dopingrikoksen ja salakuljetuksen rangaistusasteikot ovat yhteneväiset. Tällöin dopingrikos ei väisty salakuljetuksen tieltä, vaan muodostaa *lex specialiks*en suhteessa siihen. Tämä todetaan nimenomaisesti myös RL 44 luvun esitöissä, joiden mukaan dopingaineita koskevia rangaistussäännöksiä on erityissäännöksinä sovellettava tiettyihin laissa määriteltuihin dopingaineisiin.¹⁹¹

Korkein oikeus totesikin, että tämän mukaisesti dopingrikosten voimaan tultua (1.9.2002) ei dopingaineiden osalta ole itse asiassa enää voinut syyllistyä salakuljetukseen, vaan tilanne on tullut arvioitavaksi dopingrikosten tunnusmerkistöjä vasten. Siten myös henkilö, jolta A oli testosteronivalmisteen ostanut, oli korkeimman oikeuden mukaan syyllistynyt dopingrikokseen, ei salakuljetukseen. Koska dopingrikosta ei mainita laittoman tuontitavaraan ryhtymiseen esirikoksena, ei A:ta voitu testosteronin osalta mainitusta rikoksesta rangaista.

Ratkaisun myötä korkein oikeus siis hylkäsi selkeästi hallituksen esityksessä annetun päinvastaisen tulkintakannanoton, jonka mukaan vähäisten dopingainemäärien hallussapitoon voitaisiin puuttua juuri laitonta tuontitavaraan ryhtymistä koskevien säännösten nojalla.¹⁹² Ratkaisun myötä pallo on siirtynyt takaisin lainsäätäjälle. Jos lainsäätävä katsoo, että tällaisissa tilanteissa henkilöä on syytä rangaista laittomasta tuontitavaraan ryhtymisestä, on dopingrikos lisättävä RL 46:6.1:n esirikosten luetteloon.

Korkein oikeus on ratkaisussa argumentoinut oikeastaan vain normiristiriitosen ratkaisuun liittyvillä tulkintaperiaatteilla, mutta myös laillisuusperiaatteen olisi voinut viitata. RL 46:6.1:sta puuttuu nimenomainen viittaus dopingrikokseen, ja laillisuusperiaate edellyttää, että rikokset määritellään laissa täsmällisesti, eikä rangaistussäännöstä saa soveltaa tapaukseen, johon se ei lain sanamuodon mukaan sovellu, vaikka se olisikin rinnastettavissa säännöksessä tarkoitettuihin tilanteisiin. Toisaalta laillisuusperiaatteen nojaava argumentti asettaa kyseenalaiseksi myös korkeimman oikeuden lääkerikoksen suhteen tekemän ratkaisun. Puuttuuhan laitonta tuontitavaraan ryhtymistä koskevasta rangaistussäännöksestä niin ikään viittaus lääkerikokseen.

Asiaa voidaan tarkastella toimintansa lainmukaisuutta selvittämään pyrkivän henkilön näkökulmasta. RL 46:6.1:sta ei käy ilmi, että siinä mainittujen tekojen ohella myös lääkerikos voi olla esirikos. Onko siis riittävää se, että henkilö, joka

¹⁹¹ HE 17/2001 vp s. 41.

¹⁹² HE 17/2001 vp s. 20.

tietää hallussapitämänsä aineet laittomasti maahan tuoduksi, yleiskielen perusteella mieltää/tietää salakuljetuksen tapahtuneen ja osaa tällaisen yleiskielisen vastaavuuden perusteella tehdä tarvittavat oikeudelliset päätelmät? Voidaan vielä miettiä sitä tilannetta, että klenbuterolia maahan tuotaessa olisikin syyllistytty törkeän huolimattomaan, ei tahalliseen toimintaan. Lääkerikokseen voi syyllistyä joko tahallisesti tai törkeän huolimattomasti toimien, mutta salakuljetus on aina tahallisuutta tekijältä edellyttävä rikos. Voidaanko törkeästä huolimattomuudesta tehdyn lääkerikoksen osalta katsoa, että samalla maahantuontiteolla on täytetty sekä lääkerikoksen että salakuljetuksen tunnusmerkistötekijät? Jos argumentoidaan näin, on huomattava, että saman salakuljetusta koskevan yleiskielen mukaisen päätelmän henkilö olisi voinut tehdä myös maahan ”salakuljetettujen” dopingaineiden osalta, mutta sitä ei häneltä korkeimman oikeuden mukaan edellytetty.

Tämän tutkimuksen teeman kannalta lääkerikoksen ja dopingrikoksen erilainen kohtelu ennakkoratkaisussa näyttäisi juontavan lopulta juurensa lääkkeiden erilaisiin oikeudellisiin kategorisointeihin. Rikoslaki luokittelee lääkkeet erilaisiin luokkiin, osan dopingaineiksi dopingrikosten alaisuudessa tarkasteltaviksi, osan ”tavallisiksi” lääkkeiksi, joihin sovelletaan lääkerikosta koskevaa rangaistussäännöstä. Tämä johti yllättävään lopputulokseen. Sekä Clenbuterol että Panteston ovat molemmat lääkkeitä, ja niitä molempia (väärin)käytetään dopingaineina. Erona niiden välillä on se, että testosteronivalmiste Panteston on rikoslain määritelmän mukainen dopingaine, kun taas Clenbuterol ei sitä ole. Kuten edellä tässä tutkimuksessa on tuotu ilmi, dopingainekategoriaa muodostaessaan lainsäätäjä halusi sijoittaa siihen terveydelle kaikkein vaarallisimmat dopingaineet. Lainsäätäjä on siis arvioinut testosteronin vaarallisemmaksi kuin klenbuterolin. Ratkaisun lopputulos kääntää kuitenkin tilanteen jännittävällä tavalla päällelleen: klenbuterolin hallussapito johti syyksilukevaan tuomioon, kun taas sitä vaarallisemmaksi arvioidun testosteronin osalta päädyttiin syytteen hylkäämiseen.

6 Lopuksi

”Doping on todella kuuma aihe. Pidän viileästä.”¹

Doping esitetään julkisuudessa yksinkertaisena ja suoraviivaisena asiana. Tutkimukseni inspiraationa oli halu ottaa askel tämän itsestään selvältä tuntuvan julkisivun taakse. Halusin selvittää, miten ja miksi dopingista tuli rikosoikeudellisen sääntelyn kohde ja millaisia reunaehdoja oikeusjärjestys tälle sääntelylle asettaa. Miten dopingrikokset ovat sovitettavissa rikosoikeuden systematiikkaan – onhan doping lähtökohtaisesti hahmotettu kilpaurheilun ongelmaksi? Näihin kysymyksiin vastaamisen kautta tavoitteenani oli tuoda esille, mitä doping kotimaisessa rikosoikeudessa on ja millainen yhteys rikosoikeuden ja urheilun sisäisen dopingsääntelyn välillä on.

Tutkimukseni rakentuu pitkälti yhden säädöskokonaisuuden oikeudellistumis- ja sääntelyhistorian tarkastelulle. Tutkimuksen tekeminen on edellyttänyt dopingin tarkastelemista erilaisista perspektiiveistä. Doping on taustoitukseen vaa- tinut perehtymistä urheilun yhteiskunnalliseen asemaan, alan sisäisen antidopingsääntelyn kehittymiseen, tavoitteisiin ja toimijoihin sekä urheilu oikeuden ja rikosoikeuden leikkauspintoihin. Tutkimustehtävä on edellyttänyt monimuotoi- sen ei-juridisen ja juridisen aineiston hyödyntämistä. Temaattisesti tutkimuksen kaari etenee laajasta oikeudellistumisen problematiikasta dopingkriminalisoin- tien varsin yksityiskohtaiseen lainopilliseen analyysiin.

6.1 OIKEUDELLISTUMINEN – URHEILUN OIKEUDELLISTUMINEN – URHEILUOIKEUS

Määrittelin oikeudenalajaottelun pohjalta tutkimukseni sekä rikosoikeudelliseksi että urheilu oikeudelliseksi. Urheilu oikeus on tässä tutkimuksessa puolletun näkemyksen mukaan kontekstuaalisesti virittynyt tutkimusnäkökulma oikeu- teen. Urheilu oikeuden piirissä pyritään ottamaan kootusti haltuun tiettyyn so- siaaliseen toimintaympäristöön liittyvät juridiset kysymykset. Urheilu oikeuden yleisten oppien muodostaminen on mielestäni vain rajoitetusti mahdollista, sillä urheilu oikeudellinen tutkimus rakentuu väistämättä muiden oikeudenalojen nor-

¹ Heikkala 1993 s. 36.

mistojen ja yleisten oppien varaan. Keskeinen ero urheiluoikeudelliseksi tunnustautuvan ja perinteisen oikeudenalan piirissä tehtävän tutkimuksen välillä löytyy kysymyksenasettelun ja tiedonintressin eroavista näkökulmista.

Urheiluoikeus-termi ymmärretään tässä tutkimuksessa sateenvarjokäsitteeksi, jonka alle on mahdollista koota urheilun elämänaluetta koskeva oikeustieteellinen tutkimus. Oikeudenalaan viittaavaa puhetta ei ole tarkoitettu erottelevaksi ja poisraaavaksi, vaan pikemminkin eri oikeudenaloille hajaantuvia urheiluun liittyviä tutkimusteemoja yhteen kokoavaksi. Tutkimusaiheiden ja -tapojen monipuolisuus on urheiluoikeuden rikkaus. Urheilun toimintaympäristöstä käsin oikeusjärjestystä tarkastelevana tutkimusnäkökulmana urheiluoikeus avautuu luontevasti (muun) liikuntatieteellisen tutkimuksen suuntaan. Tässä tutkimuksessa on hyödynnetty dopingia koskevaa, muille tieteenaloille sijoittuvaa tutkimustietoa tavoitteena luoda peili, jota vasten rikosoikeudessa omaksuttua käsitystä dopingista tarkastellaan.

Urheilun oikeudellistumista on tutkimuksessa pyritty tarkastelemaan osana yhteiskunnan yleistä oikeudellistumista. Oikeudellistuminen on moniulotteinen ja -tasoinen ilmiö, jota on vaikeaa yksiselitteisesti määritellä. Oikeudellistumisen määrällisessä tarkastelussa kiinnitetään huomiota oikeudenkäyntien ja oikeusnormien lisääntymiseen, mutta tämän ohella oikeudellistumisella tarkoitetaan kehitystä, jossa oikeusjärjestys ulottuu sellaisille elämänalueille, jotka aiemmin ovat olleet sääntelemättömiä tai vain vähän säänneltyjä. Lisäksi oikeudellistumisella viitataan siihen, miten aiemmin yksityisissä piireissä, epävirallisien toimenpitein ja koodistoin ratkaistavat erimielisyydet yhä useammin käsitellään juridisiksi ongelmiksi, joiden ratkomiseen tarvitaan oikeudellista asiantuntemusta ja menettelyjä.

Urheilun oikeudellistuminen on tyypillisesti viimeksi mainitun kaltaista oikeudellistumista. Aiemmin esimerkiksi urheilun olemukseen kuuluviksi vastoinkäymisiksi tai totunnaisiksi toimintatavoiksi hahmotettuja tapahtumia ja ilmiöitä on yhä enemmän ryhdytty tarkastelemaan oikeusjärjestyksen tarjoaman tulkintakehikon läpi. Tämä on muutos aikaisempaan, sillä urheilu ja liikunta on perinteisesti mielletty vapaan kansalaistoiminnan alueeksi, jossa oikeudellisen sääntelyn ja päätöksenteon sijasta toimivat urheilun oman yhdistyspohjaisen itsesääntelyn normistot ja konfliktinratkaisun keinot. Urheilua ja liikuntaa on normitettu Suomessa lainsäädännöllä varsin niukasti. Ei-interventionistinen sääntelypolitiikka ei kuitenkaan ole tarkoittanut täyttä vapautta valtiovallasta, vaan valtiolla on aina ollut ohjausvaltaa liikunnan ja urheilun alueella. Vähitellen urheilussa on ollut nähtävillä myös erityisesti urheilun tarpeisiin liittyvien oikeudellisten sääntelyjen kehittymisestä, joskin kehitys erityissääntelyn suhteen on ollut varsin maltillista.

Urheilun oikeudellistumiselle ei siis ole tyypillistä kasvava oikeusmuotoinen ”juttu- ja normitulva”, vaan urheilun oikeudellistuminen on ennen kaikkea ajat-

telutavassa tapahtunut muutos: urheiluelämän ilmiöitä, tapahtumia, henkilö- ja yhteistyösuhteita on ryhdytty tarkastelemaan yleisen lainsäädännön normeja vasten. Taustalla ovat urheilun rakenteiden muutokset – urheilun ammattimaistuminen, kaupallistuminen ja eriytyminen – jotka ovat tuoneet oikeuden mukaan urheiluelämään osana toimintaympäristön muutosta. Oikeudesta on tullut väline urheilussa aktualisoituvien ristiriitojen tarkasteluun ja ratkaisemiseen, kuten muillakin elämänaloilla. Etenkään nykypäivän huippu-urheilu ei ohjaudu enää yhtenäisen eettis pohjaisen itsesääntelynormiston varassa. Urheilun yhtenäiskulttuuri on murtunut. Syntyneessä hämmennyksen ilmapiirissä oikeudelliset toiminta-, sääntely- ja argumentaatiologiikat korvaavat itsesääntelynormiston tehtäviä ja tarjoavat suunnan ja mallin, jota kohti urheilun sisäistä sääntelyä ja konfliktinratkaisua on mahdollista kehittää.

Urheilun oikeudellistuminen on sekä ”sisäistä” että ”ulkoista”. Ulkoisella oikeudellistumisella viitataan tutkimuksessa urheilun ulkoapäin, tyypillisesti lainsäätäjän ja tuomioistuinten toimesta tapahtuvaan normittamiseen ja päätöksentekoon. Urheilun sisäisessä oikeudellistumisessa on kyse urheilun sisäisten toimijoiden aktiivisesta ja vapaaehtoisesta itsesääntelyn muokkaamisesta. Tutkimuksessa tuodaan esille, miten urheilujärjestöt ovat pyrkinet vastaamaan urheilun yhtenäiskulttuurin murtumiseen yhä tiukemman sisäisen normitustyön avulla. Sisäisen normituksen tihentymistä voidaan pitää reaktiona oikeussääntelyn ja oikeudellisten ratkaisujen urheilun autonomialle merkitsemää uhkaa vastaan. Yhä kattavampien ja yksityiskohtaisempien sääntöjen avulla yritetään hallita urheilun ammattilaistumista, kaupallistumista ja niiden seurauksia sekä ohjata toimintaa siten, että oikeudenkäynneiltä ja muilta juridisilta kiistoilta välttyttäisiin. Paradoksaalisesti tiukkeneva sisäinen normitustyö voi kuitenkin samanaikaisesti johtaa virallisen, oikeusmuotoisen sääntelyn ja päätöksenteon kasvuun. Täydellisiä sääntöjä ei voida laatia, niitä on aina tulkittava, sekä määriteltävä taho, joka viime kädessä antaa asiasta lopullisen ratkaisun. Modernissa yhteiskunnassa katseen kääntyvät tässä tilanteessa helposti lainsäädännön ja tuomioistuinten puoleen.

Doping on urheilun ilmiöistä oikeudellistunut voimakkaimmin. Dopingsääntelyn sisäisestä oikeudellistumisesta kertoo se, että urheilun kurinpidossa noudatetaan rikosprosessista tuttuja menettelytapoja ja oikeudellisia periaatteita. Rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta tuttuun tapaan ”rikoksen” eli kurinpito-menettelyyn johtavan sääntörikkomuksen on oltava ennalta säännöissä yksilöity, samoin kuin rikkomuksesta seuraavan sanktionkin. Vain säännöissä määriteltä teko voi johtaa määrättyyn seuraamukseen ja urheilijan on oltava myös pätevästi sitoutettu kyseisiin sääntöjä noudattamaan. Kurinpittoa koskevat lähtökohdat ja menettelytavat ovat oikeudellisten periaatteiden ohjaamia, ja tämä oikeudellistuminen on tapahtunut ilman erityistä urheilua koskevaa valtiollista lainsäädäntöä.

Dopingin oikeudellistuminen on myös ulkoista. Tutkimuksessa osoitetaan, miten dopingista on tullut ongelma, jota ratkaisemaan tarvitaan yhä enemmän valtioiden tukea. Doping on murtautunut urheilun sisäisestä kurinpitoasiasta laajemmaksi yhteiskunnan terveyttä ja turvallisuutta uhkaavaksi ongelmaksi, jonka ratkaisemiseen myös valtioiden ja oikeusjärjestysten on osallistuttava. Suomessa rikoslain 44 luvun dopingrikokset säätämisprosesseineen on osoitettavissa osaksi tätä kehityskulkua.

Urheiluliikkeen sisäinen antidopingtoiminta rakentuu keskeisesti urheilun eettisten periaatteiden ja urheilijoiden terveyden suojelemisen varaan. Dopingaineiden tai -menetelmien käyttö rikkoo urheiluun perinteisesti liitettyjä rehellisyyden ja yhdenvertaisuuden ihanteita vastaan. Se sotii myös niitä kasvatuksellisia ja sosiaalistavia näkökohtia vastaan, joita urheiluun on totuttu yhteiskunnallisesti arvostettuna toimintana liittämään. Monien dopingaineiden on osoitettu olevan terveydelle vaarallisia. Urheiluliikkeen dopinginvastainen työ lähti liikkeelle urheilukilpailuissa sattuneiden kuolemantapausten siivittämänä. Dopingaineiden käytön kiellon taustalla on halu suojata urheilijoiden terveyttä. Eettiin näkökohtiin ja aineiden terveystaitoihin liittyvät perusteet kietoutuvat yhteen. Urheilun ”terve sielu terveessä ruumissa” -tunnuslauseeseen dopingaineiden käyttö sopii huonosti. Dopingaineilla terveytensä vaarantava ja kansakilpailijoita aineiden käytöllä huijaava urheilija ei myöskään ole kelpo nuorison esikuva. Antidopingtoiminnan tarpeellisuutta koskevan yksimielisyyden vallitessa dopingkriittisille äänenpainoille ei ole jäänyt paljoakaan tilaa. Kuitenkin dopingkieltoja kriittisesti tarkastelevat ovat perustellusti kyseenalaistaneet monia itsensänselvyyksinä pidettyjä käsityksiä dopingista. Kriittisen analyysin kohteeksi ovat joutuneet niin dopingin määritelmä, yhdenvertaisuusideaali kuin terveystaitokin.

6.2 RIKOSOIKEUDEN KÄYTÖSTÄ DOPINGIN VASTAISESSA TAISTELUSSA

Tutkimuksen rikosoikeudellisessa tarkastelussa keskeisenä tavoitteena on ollut selvittää, millaiset näkökohdat dopingrikosten säätämisen taustalla vaikuttivat ja miten niitä voidaan arvioida rikosoikeudellisten kriminalisointiperiaatteiden muodostamaa taustaa vasten. Lainvalmisteluasiakirjoissa dopingkriminalisoinnin julkilausuttuna tavoitteena on terveyden suojeleminen. Terveiden suojelun tavoite sopii hyvin yhteen rikosoikeudellisen oikeushyvien suojelun periaatteen kanssa, muodostaahan terveyden suojelu yhdessä hengen suojelemisen kanssa tärkeimmät rikosoikeudellisista oikeushyvistä. Dopingrikokset suojaavat terveyttä kuitenkin vain välillisesti. Rikosoikeudellisen suojan kohteena ei ole vä-

littömästi yksilöiden terveys, vaan koko väestön terveyden ja turvallisuuden suojeleminen. Tällaisen kansanterveydellisen näkökulman kautta dopingkriminalisoinneilla on yhteys alkoholia, tupakkaa ja huumausaineita koskeviin kriminalisointeihin sekä laajemmin niitä koskevaan kontrollipolitiikkaan.

Dopingia koskevien kriminalisointien ongelmallisuus liittyy dopingaineiden terveyshaittoja koskevan tiedon epävarmuuteen. RL 44:16 sisältää dopingaineen määritelmän, joka on huomattavasti urheilussa kiellettyjä aineita suppeampi. Lainsäätäjän tavoitteena oli kohdistaa rikosoikeudellinen kontrolli terveydelle kaikkein vaarallisimpiin dopingaineisiin. Tavoite on kannatettava ottaen huomioon huumausaineiden kohdalla käyty keskustelu eri aineiden vaarallisuuseroista. Aineiden vaarallisuusvertailun kannalta ongelmallista kuitenkin on, ettei hallituksen esityksessä juuri vertailla eri dopingaineiden terveysriskejä tai pohdita olemassa olevan tiedon luotettavuutta lakiin valittujen hormonien terveyshaittoista.

Dopingaineiden terveysriskejä koskevien kriteerien täsmentäminen on periaatteellisesti tärkeää. Terveysdiskurssin liittäminen dopingiin luo ongelmasta vakavan kuvan, jota vahvistaa dopingaineiden vertailu huumausaineisiin. Lisäksi dopingainemääritelmän laajentamiseen on olemassa paineita. Lainsäädäntövaiheessa pidettiin selvänä, että dopingaineen määritelmää laajennetaan tarvittaessa koskemaan uusia aineita, jotka ovat terveysriskeiltään verrattavissa laissa nyt mainittuihin aineisiin. Aineiden lisääminen luetteloon on hankalaa, jos on epäselvää, millaisia riittävän vakavien terveyshaittojen on oltava. Kansanterveydellä argumentointi vaatisi tuekseen myös arvion siitä, miten laajalle levinnyt kansanterveydellinen kysymys dopingaineiden käyttö lopulta on. Dopingaineiden käytettävyyttä koskeviin arvioihin kohdistuu samankaltainen tiedollinen epävarmuus kuin aineiden terveyshaittoja kohtaan. Kuntourheilijoiden dopingaineiden käyttöä ei Suomessa ole tutkittu juuri lainkaan ennen vuosituhannen vaihdetta. Kilpaurheilun ulkopuolista aineiden käyttöä kartoittavaa tutkimustoimintaa on virinnyt vasta dopingrikoksia koskevan lainsäädännön tultua voimaan.

Esitän tutkimuksessa kritiikkiä sitä kohtaan, että dopingin osalta on tiedollisen epävarmuuden tilanteessa turvauduttu symbolismia muistuttavaan rikosoikeudelliseen sääntelyyn. Tutkimuksessa tuodaan esille, ettei dopingrikoksissa ollut kyse uuskrimalisoinneista, vaan ennen RL 44 luvun uudistusta dopingaineita käsiteltiin rikosoikeudellisesti lääkkeinä, joihin soveltuivat salakuljetussäännökset, laittomaan tuontitavaraan ryhtymistä koskevat säännökset sekä lääkelain rangaistussäännökset. Lainsäätäjä ei kuitenkaan katsonut riittäväksi korottaa esimerkiksi mainittujen rangaistussäännösten seuraamusasteikkoa tai säätää salakuljetuksen törkeää tekemuotoa, vaan turvautui dopingaineita koskeviin erityiskriminalisointeihin. Tutkimuksessa totean, että luomalla lainsäädäntöön erityisen dopingainekategorian ja nostamalla sitä esiin erityiskriminalisoinnein, lainsäätäjä halusi entistä selkeämmin osoittaa dopingaineisiin kohdistuvan toi-

minnan suuremman moitittavuuden lääkkeisiin verrattuna. Dopingrikoksen säättäminen ei selity yksinomaan halulla suojella kansanterveyttä. Dopingrikoksiin liittyy myös kannanotto tietyn eettisen ja liikuntapoliittisen näkemyksen puolesta. Mielenkiinto dopingongelman julkiseen sääntelyyn selittyy aineisiin liittyvien terveysuhkien ohella myös tarpeella turvata urheilun eettisyys ja yhteiskunnalliset funktiot laajemminkin. Rikoslainsäädännön sisältämä dopingrikos riittää retorisin keinoin heittämään moitittavuuden varjon kaikenlaisen dopingin ylle.

Tutkimuksessa pohditaan ennakoivasti dopingaineiden käytön kriminalisointia. Uusimman tutkimustiedon mukaan dopingaineiden kuntosalikäyttäjä korostaa ulkonäön ja elämäntavan tärkeyttä terveyden kustannuksella. Dopingaineita kilpaurheilun ulkopuolella käyttävät usein nuoret miehet. Julkisuudessa on keskusteltu anabolisten steroidien ja väkivaltaisen käyttäytymisen yhteydestä sekä dopingaineiden aiheuttamasta riippuvuudesta. Nämä seikat yhdessä terveyden suojelemisen tavoitteen kanssa saattaisivat puoltaa dopingaineiden käytön kriminalisointia.

Keskeisen rikosoikeudellisen periaatteen mukaan rangaistavaa ei tulisi olla oman terveyden vaarantaminen tai vahingoittaminen. Argumentti on painava käytön kriminalisointia vastaan osoittava seikka. Kielteisen kannan tueksi asetuu myös tiedollinen epävarmuus dopingaineiden terveysriskeistä ja yhteydestä aggressiiviseen käyttäytymiseen. Lisäksi voidaan viitata huumausaineiden käytön kriminalisoinneista saatuihin kokemuksiin. Käytön kriminalisoinnin myötä huumausaineiden käyttö ei ole vähentynyt, vaan pikemminkin käyttäjien leimaaminen rikolliseksi on ollut omiaan lisäämään käyttäjille kontrollista aiheutuvia haittoja.

Kriminaalipoliittisen päätöksenteon tasolla on keskeistä pohtia, mihin suuntaan dopingaineisiin liittyvän kontrollin kanssa tahdotaan yhteiskunnassamme edetä. Huumaus- ja dopingaineisiin liittyy voimakas ja varsin yksimielinen moraalisesti kielteinen suhtautuminen, jolloin niihin on suhteellisen helppo kohdistaa voimakkaitakin rikosoikeudellisia sanktioita. Esimerkiksi Unescon antidopingsopimuksen tavoitteeksi on asetettu dopinginvastaisen sodan edistäminen päämääränä dopingin poistaminen. Tutkimuksessa päädytään suhtautumaan kriittisesti siihen, että nämä tavoitteet voisivat olla dopingaineisiin kohdistuvan rationaalisen kriminaali- ja kontrollipolitiikan tavoitteita.

Dopingrikokset eivät soveltamisalaltaan ole vain kilpa- ja huippu-urheiluun liittyviä, vaikka tutkimuksessa osoitetaankin, että dopingrikosten ”synnyn syy” on kilpaurheilun dopingongelmasta ponnistava. Rikosoikeus antaa kilpaurheilun antidopingtoiminnalle taustatukea ja auktoriteettia, mutta kilpaurheilun dopingongelmaa se ei ratkaise.

Dopingrikokset tuovat lainsoveltajan ratkaistavaksi joitakin hankalia tulkintakysymyksiä. Käytännössä eniten hankaluutta liittyy dopingaineiden määrää koskevaan arviointiin, koska dopingaineiden määrästä on tullut tärkeä rajanvetokri-

teeri sekä tunnusmerkistön täyttymisen (omaa käyttöä vai levittämistä) että teon törkeysasteen määrittelemisessä (perustekomuoto vai törkeä dopingrikos). Lainsäätäjän antamat rajanvetokriteerit ovat suuntaa-antavia, eikä vakiintunutta oikeuskäytäntöä ole vielä ehtinyt muotoutua. Hankaluutena vakiintuneiden käytäntöjen muotoutumiselle on aineiden suuri kirjo sekä aineittain ja henkilöittäin vaihtelevat käytön tavat. Erityisen dopingainekategorian muodostaminen rikoslakiin johtaa tietyissä tilanteissa yllättäviin ja lainsäädäntövaiheessa ennakoimattomiin tulkinnallisiin lopputuloksiin.

Abstract

Essi Kinnunen

DOPING CRIME AT THE INTERSECTION OF SPORTS AND CRIMINAL LAW

Doping is often portrayed in the public eye as a simple and straightforward matter. The desire to take a step beyond the self-evident façade has served as the inspiration for the study. The study establishes the manner in which and the reason why doping became the object of criminal regulation, and the types of prerequisites the legal system sets forth for such regulation. The objective of the study is to bring forth what doping is in domestic criminal law, and what the connection is between criminal law and the internal regulation of doping within sports.

The study is founded upon the examination of the history of the juridification and regulation of doping crimes within the Criminal Code (Criminal Code 44: 6–8, 16). The study sheds light upon doping from various perspectives. In terms of its background, doping has required familiarization with the social status of sports, development of the internal anti-doping regulation within the industry, objectives and participants, as well as the intersections of sports law and criminal law. The research assignment has required utilization of diverse non-legal and legal material. Thematically, the study progresses from the extensive juridification problematics to the detailed legal analysis of doping criminalization.

The study may be placed at the intersection of two fields of law. It is feasible to classify the study as belonging both within the realm of sports law and criminal law. On the one hand, I am evaluating the content and origination processes of the criminal regulation pertaining to doping employing the tools of criminal law and criminal law theory; on the other hand, the study also serves as a statement concerning the juridification of sports and the position of sports law within the legal field.

In the second chapter following the introduction, I review the manner in which the juridification of sports manifests itself, as well as the background factors leading to the juridification of sports. Pivotal questions include how and why the juridification of sports has occurred.

In the third chapter, I ponder upon the identity of sports law as a field of legal research. The fundamental questions in this chapter are what renders a legal

study a sports law study, and whether sports law research differs from other legal research targeting sports. I set forth the background and premises of sports law and bring forth my viewpoint of the manner in which sports law may be perceived within jurisprudence.

The fourth chapter examines the criminal regulation of doping. Utilizing the theories and principles characteristic of criminal law, I set forth what kind of a phenomenon doping is from the point of view of criminal law, and reflect that against the perception of doping within sports themselves, and the perception prevalent within society. I examine the acceptability of doping criminalization, particularly against the backdrop formed by the criminalization principles of criminal law.

The fifth chapter of the study focuses on the criminal law considerations of the Criminal Code in relation to doping crime. I examine the areas pertaining to the constituent elements that are problematic in terms of their interpretation.

At the level of the decision-making process of doping-related criminal policy, it is vital to consider the direction in which we as society wish to proceed when it comes to controlling doping substances. Similarly to narcotics, doping substances are associated with a fairly pronounced morally negative attitude, rendering it relatively easy to subject them to harsh criminal sanctions. The goal of the anti-doping operations within the field of sports is war against doping, with the objective of eradicating doping. The study assumes a critical stance towards the idea that the said goal could also be the objective of a rational criminal and control policy pertaining to doping substances.

Finnish Lawyers' Association 2012
ISBN 978-951-855-312-3

Oikeuskäytäntö

CAS

Advisory opinion CAS 2005/C/976 & 986 Fédération Internationale de Football Association (FIFA) & World Antidoping Agency (WADA), 21 April 2006	71
Arbitration CAS 2002/O/373 Canadian Olympic Committee (COC) & Beckie Scott / International Olympic Committee (IOC), award of 18 December 2003	71
Arbitration CAS 2008/O/1455 Boxing Australia v/AIBA, award of 16 April 2008	71

EU:n tuomioistuin

Asia 36/74 B.N.O. Walrave, L.J.N. Koch v Association Union cycliste internationale, Koninklijke Nederlandsche Wielren Unie ja Federación Española Ciclismo	29
Asia 13/76 Gaetano Donà v. Mario Mantero	29
Asia C-415/93 Union royale belge des sociétés de football association ASBL v. Jean-Marc Bosman, Royal club liégeois SA v. Jean-Marc Bosman ym. ja Union des associations européennes de football (UEFA) v. Jean-Marc Bosman.	28, 29
Yhdistetyt asiat C-51/96 ja C-191/97 Christelle Delière v. Ligue francophone de judo et disciplines associées ASBL, Ligue belge de judo ASBL, Union européenne de judo ja François Pacqué	29
Asia C-176/96 Jyri Lehtonen ja Castors Canada Dry Namur-Braine ASBL v Fédération royale belge des sociétés de basket-ball ASBL (FRBSB)	29
Asia C-438/00, Deutscher Handballbund v. Maros Kolpak	29
Asia C-265/03 Igor Simutenkov v. Ministerio de Educación y Cultura ja Real Federación Española de Fútbol.	29, 71

Hovioikeudet

THO 2010:5	269
VaaHO 2010:1	268–269

Korkein oikeus

KKO 1982 II 21	30
KKO 1985 II 8 (ään.)	238–239
KKO 1992:42	267
KKO 1993:42 (ään.)	30
KKO 1993:112 (ään.)	267
KKO 1994:64 (ään.)	241
KKO 1995:145 (ään.)	30
KKO 1996:74	30, 72, 73
KKO 1997:73	30
KKO 1997:129	30, 72, 73
KKO 1997:186	235

KKO 1998:122 (ään.)	29, 64, 71
KKO 1998:143	30
KKO 2001:91	238, 241
KKO 2001:95 (ään.)	233
KKO 2001:97	267–268
KKO 2001:117 (ään.)	252–253
KKO 2002:11	220
KKO 2002:38	30
KKO 2003:94 (ään.)	255
KKO 2003:100 (ään.)	255
KKO 2004:24	267
KKO 2004:46 (ään.)	219, 220
KKO 2005:137 (ään.)	30, 191, 208–210
KKO 2006:64	253
KKO 2007:45	219, 220, 228, 231–232
KKO 2008:51	258–260, 261, 263
KKO 2008:103	32
KKO 2009:67	258, 261–265
KKO 2010:45	203
KKO 2010:46	203
KKO 2010:82	203
KKO 2011:89	223, 270–272

Urheilun oikeusturvalautakunta

1/2008	57, 75
13/2008	75
12/2008	192, 193
9/2009	75, 192, 193
7/2011	75
17/2011	75
23/2011	75

Asiahakemisto

Hakemisto täydentää sisällysluetteloa

A

- Addiktio ks. riippuvuus
- ADT (Ks. Suomen antidopingtoimikunta)
- Aggressiivinen käytös 124, 157, 188, 200, 210, 278
- Alaikäinen 38, 90, 152, 198, 221, 245
- Alakulttuuri
  - dopingaineiden käytön 177
  - urheilulajin sisäinen 73
- Alkoholi 46–47, 48, 77, 123, 151, 152, 153, 157, 183, 197, 198, 200, 201, 211, 222, 277
- Alkoholirikos 151, 152, 153, 239, 246
- Alppimaja 128–129
- Amatöörinyrkkeily 41, 45
- Amatööriurheilu 37, 38, 51
- Ammattilaisnyrkkeily 40–42
- Ammattilaisurheilija 51, 75, 79
- Ammattilaisurheilu 38, 39, 51, 99
- Ammattimaistuminen (urheilun) 30, 51–52, 55, 275
- Amsterdamin julistus 36, 37
- Anaboliset steroidit 10, 78, 123–125, 142, 164, 165, 172, 174, 175, 199, 200, 224, 229, 230, 257, 258, 259–262, 269, 278
- Analogiakielto 75, 218
- Ankara vastuu 189, 192, 193
- Arvojen tyrannia 199
- Autonomia
  - urheilun 25, 60, 62, 63, 64, 66, 67, 75, 90, 91, 105, 108, 113, 194–195, 208, 275
  - yhdistysten 4, 30, 60–62, 102
- Avunanto 118, 234, 239, 240, 252

C

- CAS (Court of Arbitration for Sport) 69, 70, 71

D

- Defensiivinen rikosoikeus 8, 136–137, 177–178
- Designhormoni 144

Diskurssianalyysi 16, 20

Doping

- käytön historia 77–79
- määritelmä 86, 91, 117–120, 126–127, 129, 142–143, 180, 183, 216
- valvonnan kehitys 79–86

Dopingaine

- hallussapito 88, 89, 90, 118, 196, 204, 208, 212, 225, 235, 236, 239, 241–244, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 264, 265, 269, 271, 272
- kaupankäynti 10, 25, 38, 84, 90, 91, 194, 215, 220, 221, 238
- levittäminen 71, 83, 90, 118, 169–170, 194, 197, 203, 208, 209, 210, 221–222, 237–240, 246, 254
- maahantuonti 87, 88, 89, 90, 163, 181, 213, 220–223, 225, 227, 229–237, 249, 250–253, 269
- määritelmä rikoslaissa 142–145, 168–169
- määritelmä urheilussa 119–120, 144
- valmistaminen 25, 83, 84, 88, 89, 90, 194, 208, 221, 223, 224–227
- välittäminen 194, 197, 208, 220, 236, 238–239, 246, 266

Dopingkuolema 123, 130

Dopingselvitysryhmä 85, 132, 217

Dopingskandaali 1, 2, 80

Dopingsymposium 1982 86

Dopingtestaus 4, 10, 23, 30, 78, 80, 84, 85, 102, 171

- testausmenetelmät 79, 193

Dopingvalvonta 4, 77, 78, 80, 81, 82, 84–85, 86, 87, 88, 116, 118, 125, 126

E

- Efedriini 166, 169, 173, 175
- Elinkeinovapaus 39, 58
- Entertainment Law 99
- EPO (erythropointiini) 80, 123, 128, 129, 145, 166, 177
- Epätasällisyyskielto 143, 219

Erityispreventio 139

Erytropointiini ks. EPO

Euroopan neuvosto 22, 31, 37, 63, 79, 80, 84

– antidopingsopimus 68, 80, 81, 180

– katsomoväkivaltasopimus 48

Euroopan unioni 10, 29, 36–38, 48, 56, 59, 62,
63, 64, 65, 83, 84, 103, 115

Eurooppalaisen urheilun peruskirja 63

F

Fair play 20, 38, 56, 83, 91, 109, 117, 121,
122, 127, 129, 178, 179, 209

FIS ks. Kansainvälinen hiihtoliitto

H

Hallussapitokriminalisoinnit 240–244

Harm-periaate 186

Harrasteturheilu 22, 23, 38, 55

Helsinki-selvitys 37

Henkilönkatsastus 193

Huumausaine 8, 9, 10, 17, 33, 38, 43, 78, 83,
116, 123, 124, 130, 136, 144, 151, 152,
158, 164, 165, 167, 168, 174, 176, 183,
186, 187, 188, 190–191, 196, 199–201,
211, 220, 222, 237, 240, 246, 250, 277,
278

Huumausainerikos 8–9, 57, 86, 87, 89, 151,
165, 168, 195, 212, 215, 217–218, 221,
224, 225, 226, 231, 233, 236, 237, 238,
245, 246, 249, 252–253, 254, 255, 256,
257

Hyvinvointivaltio 27, 34, 35, 58, 188

Hyvinvointivaltiollinen rikosoikeus 136, 147,
158, 168

I

IAAF ks. Kansainvälinen yleisurheiluliitto

Ihmisarvon loukkaamattomuus 140, 148, 186,
201

Itsehoitolääke 227, 233, 237

Itsemurha 187, 198

Itsemääräämisoikeus 60, 61, 187, 186, 198,
199, 202, 222

Itsensävaarantaminen 158, 196

Itsesääntely 4, 39, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69,
71, 74, 87, 88, 93, 95, 107, 108, 113, 163,
207, 208, 273, 274

J

Jalkapallohuliganismi 40, 46–50

Joukkueurheilijan työoikeudellinen asema 101

Joukkueurheilun työ sopimuslaki 38–39

Juridis-tekninen merkitys 218, 219

Järjestyslaki 33, 150, 170, 205, 242

Järjestäytynyt rikollisuus 38, 212, 229, 246

Järjestäytynyt ryhmä 90, 220, 229, 245, 246

Jääkiekkoväkivalta 21, 30, 72, 92

Jääkiekon SM-liiga 21, 57, 58

K

Kamppailu-urheilu 33, 40–42, 43, 45, 72

Kansainvälinen hiihtoliitto (FIS) 69

Kansainvälinen olympiakomitea (KOK) 59,
62, 79, 81, 85, 90, 92, 117

Kansainvälinen yleisurheiluliitto (IAAF) 77,
126

Kansallinen identiteetti 22

Kansallistunne 34

Katsomoväkivalta 45–47

Kaupallistuminen (urheilun) 51, 52, 53, 55,
57, 62, 66, 96, 110, 111, 112, 133, 275

Kielletyt aineet ja menetelmät -luettelo 119,
127, 144

Kieltoerehdys 143, 249, 250, 251

Kilpailukiello 28, 29, 30, 69, 70, 74, 75, 76,
102, 171, 191, 192, 196, 208

Kilpailuoikeus 36, 37, 54, 102, 103, 109

Klenbuteroli 166, 169, 173, 175, 270, 272

KOK (Ks. Kansainvälinen olympiakomitea)

Koronkiskonta 187

Kriminalisointiperiaatteet 7, 8, 14, 116, 136,
140, 141, 145, 146, 186, 212, 276

Kriminalisointiteoria 115, 138, 140, 141, 153,
154, 158, 175, 178, 182, 201, 204, 240,
242

Kuntodoping 176, 177, 184, 210, 211

Kuolemantuottamus 30, 221

Kuriiri 247, 253

Kurinpito 3, 4, 39, 54, 57, 58, 67, 70, 72, 73,
74, 75, 76, 87, 91, 101, 102, 108, 134,
193, 203, 208, 275

Kurinpitorangaistus ks. kurinpitoseuraamus

Kurinpitosanktio ks. kurinpitoseuraamus

Kurinpitoseuraamus 39, 54, 69, 70, 71, 75,
102, 180, 191, 193, 194, 208

Kurinpitovalta 4, 39

Kuuleminen säädösvalmistelussa 161–162, 163, 189

Kätkemisrikos 265–267

Käyttöjakso 164, 165, 259–264

Käyttökielto 198–201

L

Lahden MM-hiihdot 2001 1, 69–70, 85, 101, 132, 178, 216

Laillisuusperiaate 15, 74–75, 140, 143, 144, 218, 219, 220, 265, 269, 271, 275

Lainsäädäntöpolitiikka

- ei-interventionistinen 31, 34, 39, 274
- interventionistinen 31, 34

Law and Popular Culture 99

Levittämistarkoitus 240, 253, 254–257, 258, 259, 264

Lex sportiva 70, 71

Liberalistinen rikosoikeus 136, 147, 148, 158

Liikuntakulttuuri 22, 57, 175, 176, 177

Liikuntalaki 22, 31–32, 34, 35, 98

Liikuntatiede 18, 107, 112, 274

Lissabonin sopimus 36, 37

Lisäravinne 115, 127, 132

Loukatun suostumus 111, 112, 113

Lääke 78, 123, 131, 132, 133, 143, 150, 151, 159, 181, 182, 183, 184, 197, 212, 224, 225, 227, 229, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 240, 241, 248, 249, 250, 251, 254, 268, 270, 272, 277

Lääkeaine 3, 9, 10, 69, 78, 91, 121, 122, 123, 127, 130, 143, 150, 166, 169, 175, 183, 215, 221, 225, 227, 228, 231, 238, 259, 260, 268, 270, 271

Lääkelaki 89, 151, 182, 184, 224, 227, 228, 231, 233, 234, 235, 237, 238, 241, 251, 269, 277

Lääkemääräys 228, 229, 233, 234, 240, 241

Lääkerikos 88, 89, 182, 212, 213, 214, 219, 222, 223, 225, 231, 232, 235, 241, 254, 257, 270–272

Lääkevalmiste 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 249, 251

Lääkäri 2, 71, 74, 87, 127, 131, 133, 176, 184, 216, 221, 228, 234, 240

Lääkärintodistus 229, 233

M

Maailman antidopingsäännöstö (Wadc) 81, 82, 83, 117–120, 121, 122, 144

Maailman antidopingtoimisto (Wada) 10, 81, 82, 83, 84, 90, 91, 92, 115, 117, 118, 119, 120, 126, 127, 143, 145, 180, 192

Maailman terveysjärjestö (WHO) 156

Medikalisaatio 131, 133, 176

Monitieteisyys 13–14, 15, 16, 94

Moraalinen paniikki 50

N

Narkofobia 130

Nautintoaine 151, 201

ne bis in idem 203

Nizzan julkilausuma 36, 37

Normilähteiden polysentria 68, 69, 94

Normilähtöinen tutkimus 11, 12, 14, 15

Normitulva 25, 53, 58, 65, 68, 274

Nuorisorikosoikeus 95

O

Offensiivinen rikosoikeus 8, 136–137, 175

Oikeudenalajaotus 93–97

- eriytyminen 95–96
- oikeustieteen rooli 96–97
- yleiset opit 95, 96, 97, 105, 108, 109, 110, 112, 113

Oikeudenalapuhe 94, 105

Oikeuskulttuuri 93, 104

Oikeusperiaatteet 4, 71, 76, 99

- urheilu oikeudessa 109–110

Oikeussosiologia 1, 17

Olinpaikkatieto 102, 118, 125–126

Olosuhdetahallisuus 222, 251, 253

Omaisuuksensuoja 183

Ongelmakeskeinen tutkimus 11, 12–15, 106–107, 113

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2, 20, 62, 85, 86, 87, 89, 98, 100, 101, 163

- kansainvälinen antidoping-yhteistyö 85

P

Pahoinpitely 30, 41, 72, 106, 111, 124, 138, 149, 153, 170, 221

Pakkokeinolaki 193, 247

Panopticon 50

Paternalismi 137, 141, 184–190, 197, 198,
199, 201
– heikko ja vahva 197, 198
– suora ja epäsuora 187
Perusoikeudet 49, 54, 55, 109, 159, 186
– doping 5, 30, 71, 102
– perusoikeuksien rajoitusedellytykset 39,
58, 147, 205, 241
– rikosoikeus 138, 140, 147–149, 178–179,
180–181, 205
– urheilun kurinpito 39, 57–58
Piilorikollisuus 215
Piriste 77–78, 123, 126, 129, 130, 145
Pluralismi (oikeusjärjestelmien) 69, 94
Polysentria (normilähteiden) 68, 69, 94
Populaarikulttuuri 66, 99, 100
Presumoitu vaara 169–170
Pyramidirakenne (urheilujärjestöjen) 63, 64,
84
Päihde 9, 150, 151, 152, 153, 154, 157, 166,
171, 175, 183, 184, 190, 200

R

Rangaistusteoria 139, 140
Ravintolisä 251
Raviurheilu 30, 191, 208
Reilu peli (ks. fair play)
Reseptilääke 228, 229, 233, 234, 237, 251
Riippuvuus (addiktio) 19, 124, 125, 153, 157,
164, 190, 191, 199, 201, 210, 278
Rikoksen valmistelu 218, 226, 227
Rikoslain kokonaisuudistus 89, 143, 160, 162,
167, 221, 266
Rikosoikeus
– hyvinvointivaltiollinen 136, 147, 158, 168
– liberalistinen 136, 147, 148, 158
– symbolinen 182, 190, 201, 214, 243, 277
Rikosoikeuskomitea 88, 146, 205
Riskiyhteiskunta 43

S

Sakko 90, 191, 208, 209, 210, 221, 222, 231,
247, 270
Salakuljetus 213, 214, 219, 222, 225, 230,
231, 232, 234, 235, 248, 252, 266,
267–268, 269–272
Sanarajaperiaate 220
Sanktiokumulaatio 191, 192, 197, 203

Selonottovelvollisuus 251
Seuraustahallisuus 223
Siirtokorvausjärjestelmä 29, 108
Sivilisaatioprosessi 44–45, 56
Sivilisaatioteoria 44–45
SLU ks. Suomen Liikunta ja Urheilu ry
Sociolegal studies 18
Sosiaalinen konstruktionismi 8, 18–20
Sotilasrikos 190
Soveltamiserehdys 250
Sponsorointi 53
Sport and Law 98, 100
Suomen antidopingsäännöstö 70, 85–86,
118–119, 126, 142, 192, 197, 208, 209,
210
Suomen Antidopingtoimikunta (ADT) 64, 69,
70, 85, 117, 127, 165, 192–193, 197
– rooli dopingvalvonnassa 85–86
Suomen Hiihtoliitto 70
Suomen Liikunta ja Urheilu ry (SLU) 38–39,
75, 85, 100, 189
Suomen Urheiluliitto 64
Symbolinen rikosoikeus 182, 190, 201, 214,
243, 277
Systemaattinen laintulkinta 21, 217–218
Syyllisyysperiaate 193

T

Tahallisuus 192, 193, 218, 222, 271
– olosuhde- 223, 252, 254
– seuraus- 223
– tasapaino- 252
– todennäköisyys- 252, 253, 254
Takavarikko 80, 203, 213–214, 225, 230, 231,
232, 247, 260, 261, 262, 267, 269
Talousrikosoikeus 95
Tapaturma- ja eläketurva (urheilijan) 32, 96,
98, 101
Tasapainotahallisuus 252
Tekorikos(oikeus) 170, 226
Teleologinen tulkinta 218, 219–220, 232, 267
Terveiden edistäminen 156, 157, 159
Terveysriski 3, 41, 42, 43, 120, 123–124, 130,
131, 157, 158, 159, 160, 162–170, 198,
211, 221, 263, 265, 277, 278
Testausmenetelmät 79
Tieteidenvälisyys 13–14
Todennäköisyystahallisuus 252, 253, 254

Toimintakielto 4, 75–76, 90, 102, 108, 203, 210

Tulkinta 216–217

- systemaattinen 21, 217–218
- teleologinen 218, 219–220, 232, 267

Tulliselvitysrikos 237

Tunnusmerkistöerehdys 223, 249, 250, 253, 254

Tupakka 19, 151, 152, 211, 277

Tupakkalaki 151, 152, 201, 211, 242

Turvavöiden käyttöpakko 186

Työsopimuslaki joukkueurheilussa 38

Työsopimus(suhde) 30, 33, 101

U

Unesco 82, 83, 84

– antidopingsopimus 82, 91, 278

Urheiluartikla 36, 37, 38, 83

Urheilu ja oikeus -lehti 99, 103

Urheilu kasvatuskeinona 56

Urheilukulttuuri 21, 22, 133

Urheilulajin kieltäminen 40–42

Urheilulääketiede 132, 133, 183

Urheilun erityispiirteet 37, 63–64, 91, 108, 112

Urheilun eriytyminen 55, 112, 275

Urheilun oikeusturvalautakunta 20, 54, 57, 58, 64, 65, 68, 70, 71, 72, 74, 75, 98, 192, 193

Urheilun valkoinen kirja 10, 36, 56, 62, 63, 64, 66, 83–84

Urheiluoikeuden yhdistys 98, 99, 100, 103

Urheiluoikeus

- erityispiirteet 107
- liikuntatieteenä 107, 274
- määritelmä 104–105
- oikeudenala 99, 100, 104–105, 106, 108, 110, 111
- oikeusperiaatteet 109
- professuuri 99–100
- sateenvarjokäsittelenä 105, 108, 274
- terminologia Ruotsissa ja Tanskassa 106
- tutkimus 102–105, 107, 108, 109, 110
- yleiset opit 105, 108–110
- yliopisto-opetus 98, 99

Urheiluväkivalta 30, 35, 40, 43, 45

V

Vaarantamisrikos 8, 169–171

Vaihtoehtoiset riidanratkaisumenettelyt 64–65

Valistus 211

Valmentaja 4, 52, 71, 73, 74, 91, 102, 119, 127, 132, 203, 216, 222, 240, 246

Valtionapu (-avustus) 34, 35, 85

Vammantuottamus 106, 138, 149, 222

Verotus 33, 111, 112

Vitamiini 121, 127, 132, 226

Viihdekäyttö (doping- ja huumausaineiden) 154, 155, 176, 197

Viihteellistyminen (urheilun) 51, 52, 53, 55, 57, 66, 96, 111

Väkivalta ks. urheiluväkivalta

Välillinen tekeminen 248

Välimiesoikeus 70

W

Wada ks. Maailman antidopingtoimisto

Wadc ks. Maailman antidopingsäännöstö

WHO ks. Maailman terveysjärjestö

Y

Yhdenvertaisuus 61, 96, 121, 127–129, 179, 180, 210, 276

Yhdistysautonomia 4, 30, 60–62, 102

Yhdistysoikeus 3, 4, 71, 102, 105

Yhtiöityminen 62

Yksityiselämän suoja 49, 102

Yleinen järjestys ja turvallisuus 152, 171

Yleiset opit 95, 96, 97, 105, 108, 109, 110, 112, 113

– kehittäminen 97, 108–110

– tehtävät 95, 97

– urheiluoikeuden 105, 108–110

Yleispreventio 136, 139, 140, 182, 207, 212, 213

Yleisöväkivalta 46

Yllitys 120, 234

Ympäristörikosoikeus 16, 95

Yritysrikos 218, 223, 231, 232

Rikos- ja urheilu oikeuden leikkauspisteeseen sijoittuvassa oikeustieteellisessä tutkimuksessa tarkastellaan dopingin oikeudellistumista sekä rikoslain 44 luvun dopingrikoksia koskevan sääntelyn syntyprosesseja ja sisältöä. Doping esitetään julkisuudessa suoraviivaisena asiana. Tutkimuksessa otetaan askeleita julkisivun taakse ja etsitään vastausta seuraavanlaisiin kysymyksiin: Miten ja miksi dopingista tuli rikosoikeudellisen sääntelyn kohde? Millaisia reunaehtoja oikeusjärjestyksestä seuraa dopingin rikosoikeudelliselle sääntelylle? Miten dopingrikokset ovat sovitettavissa rikosoikeuden systematiikkaan? Tutkimuksessa dopingrikoksia koskevan rikosoikeudellisen sääntelyn tausta ja merkitys nivotaan osaksi urheilun oikeudellistumisesta ja urheilu oikeudesta käytävää keskustelua.

Tutkimuksen lähtökohtaoletuksena on ajatus dopingista kilpaurheilun sisäisenä ilmiönä, jonka yhteensovittaminen rikosoikeudellisen sääntelyn kanssa aiheuttaa kitkaa. Urheiluliikkeen näkökulmasta antidopingtoiminnan perusteet, kuten tarve taata kilpailun tasapuolisuus, reiluus sekä suojella urheilijoiden terveyttä, vaikuttavat itsestään selviltä. Dopingin rikosoikeudellinen sääntely tuo tarkasteluun mukaan rikosoikeudellisen sääntelyn periaatteet ja rajoitteet.

Teoksessa edetään laajasta oikeudellistumisen problematiikasta dopingkriminalisointien yksityiskohtaiseen lainopilliseen analyysiin. Dopingia tarkastellaan useista erilaisista näkökulmista. Tutkimuksessa perehdytään muun muassa urheilun yhteiskunnalliseen asemaan sekä urheilun sisäisen antidopingsääntelyn kehittymiseen, tavoitteisiin ja toimijoihin.

Tutkimuksessa omaksuttu ongelma-alue ja muiden tieteenalojen kanssa vuoropuheluun pyrkivä lähestymistapa laajentaa teoksen lukijakunnan rikos- ja urheilu oikeudesta kiinnostuneiden juristien ohella urheilua ja liikuntaa tutkiviin yhteiskuntatieteilijöihin.

